

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI
ISLOM KARIMOV NOMIDAGI TOSHKENT DAVLAT TEXNIKA UNIVERSITETI
TERMIZ FILIALI

“ENERGETIKA VA TRANSPORT TIZIMLARI” FAKUL'TETI
“TRANSPORT TIZIMLARI VA TEXNOLOGIK MASHINALAR” KAFEDRASI

“YO'L HARAKATI QOIDALARI VA XAVFSIZ
HARAKATLANISH ASOSLARI” FANIDAN

O'QUV USLUBIY **MAJMUA**

TERMIZ-2020

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY VA O‘RTA MAXSUS TA’LIM VAZIRLIGI**

**ISLOM KARIMOV NOMIDAGI TOSHKENT DAVLAT TEXNIKA
UNIVERSITETI TERMIZ FILIALI**

Ro‘yhatga olindi:

№ _____ - _____
“ _____ ” _____ 2020 yil

“ TASDIQLAYMAN”

O‘quv va tarbiyaviy islar bo‘yicha
direktor o‘rinbosari: _____
dotsent F. J. Nosirov
“ _____ ” _____ 2020 yil

**“YO‘L HARAKATI QOIDALARI VA XAVFSIZ
HARAKATLANISH ASOSLARI”
fanidan**

**O‘QUV USLUBIY
MAJMUA**

Bilim sohasi: 300000 – Ishlab chiqarish - texnik soha
Ta’lim sohasi: 310000 - Muhandislik ishi
Ta’lim yo‘nalishi: 5310600-Yer usti transport tizimlari va ularning
ekspluatatsiyasi (avtomobil transporti)

Termiz- 2020

“___” _____dagi, ___-sonli buyrug‘i bilan tasdiqlangan fan dasturi asosida ishlab chiqildi.

Tuzuvchilar:

A.E Usanov “Transport tizimlari va texnologik mashinalar” kafedrası assistenti.

Sh. Xoliyorov “Transport tizimlari va texnologik mashinalar” kafedrası assistenti.

Taqrizchi:

R.R.Karimov “Transport tizimlari va texnologik mashinalar” kafedrası dotsenti, t.f.n.

A.O‘. Qo‘ziyev TerDU “Transport tizimlari va inshootlari” kafedrası mudiri, t.f.n. dotsent.

Ushbu o‘quv-uslubiy majmua “Transport tizimlari va texnologik mashinalar” kafedrasining 2020

yil “___” _____dagi ___ - sonli yig‘ilishida ko‘rib chiqilgan va fakultet kengashiga muhokama qilish uchun tavsiya etilgan.

Kafedra mudiri: _____ **F.X.Baxramov**

O‘quv-uslubiy majmua “Energetika va transport tizimlari” fakulteti kengashida muhokama qilingan va filial o‘quv-uslubiy kengashiga muhokama qilish uchun tavsiya etilgan. 2020 yil “___” _____dagi ___ - sonli bayonnoma.

Fakultet Kengashi raisi : _____ **A.Abdirashidov.**

O‘quv-uslubiy majmua filialning o‘quv-uslubiy Kengashida ko‘rib chiqildi va foydalanishga tavsiya etildi. 2020 yil _____dagi ___sonli majlis bayonnomasi.

Ilmiy-uslubiy kengashining kotibi: _____ **O.Qarshiyev**

O'QUV- USLUBIY MAJMUA TARKIBI

№	O'QUV USLUBIY MAJMUA TARKIBI	Betlar
1.	Mundarija.	1
2.	So'z boshi.	2
3.	Kirish.	5
4.	Ma'ruza mashg'ulotlari.	7
5.	Amaliy mashg'ulotlar.	123
	ILOVALAR	233
6.	Fan dasturi.	235
7.	Ishchi fan dastur	245
8.	Sillabus	255
9.	Nazorat uchun savollar (ON, YaN)	267
10.	Testlar	280
11.	Baholash mezonlari	297
12.	Glossariy	299
13.	Tarqatma materiallar	306
14.	Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati	318

MUNDARIJA.

So'z boshi

Kirish.....	
“Yo‘l harakati qoidalar va harakat xavfsizligi tizimlari” fanidan ta’lim texnologiyasining kontseptual asoslari.....	
“Yo‘l harakati qoidalar va harakat xavfsizligi tizimlari” fanining mazmuni va mohiyati.....	
“Yo‘l harakati qoidalar va harakat xavfsizligi tizimlari” fani bo‘yicha ma’ruza va amaliy mashg‘ulotlarida ta’lim texnologiyalarini ishlab chikishning kontseptual asoslari.....	
“Yo‘l harakati qoidalar va harakat xavfsizligi tizimlari” fanidan ma’ruza va laboratoriya mashg‘ulotlarini o‘qitish texnologiyasi.....	

MA’RUZA MASHG‘ULOTLARI.

1-MAVZU. Umumiy qoidalar.Qoidalarda qo‘llanilgan asosiy tushuncha va atamalar.....	
2-MAVZU. Ogohlantiruvchi belgilar, imtiyoz belgilar. Belgilarni o‘rnatishga qoyiladigan talablar.....	
3-MAVZU. Taqiqlovchi belgilar. Buyuruvchi belgilar. Belgilarni o‘rnatishga qoyiladigan talablar.....	
4-MAVZU. Axborot-ishora belgilar. Servis belgilari. Belgilarni o‘rnatishga qoyiladigan talablar.....	
5-MAVZU. Qo‘shimcha axborot belgilar. Belgilarni o‘rnatishga qoyiladigan talablar. Yo‘l belgilarini ko‘cha-yo‘l sharoitida qo‘llash.	
6-MAVZU. Yo‘l belgi chiziqlari.Yo‘l belgi chiziq larining guruhlari. Yotiq yo‘l chiziqlar. Tik yo‘l hiziqlari, yo‘l belgi chiziq larini harakatni boshqarishda ko‘cha, yo‘l sharoitida qo‘llash.	
7- MAVZU. Piyodalar, va yo‘lovchilar va haydovchilarning vazifalari. Maxsus transport vositasining imtiyozlari. Harakatni tartibga solish. Svetaforlarning ishoralari. Tartibga soluvchining ishoralari. Svetaforlarning ishoralari. Tartibga soluvchining ishoralari.	
8-MAVZU. Ogohlantiruvchi va falokat ishoralari. Harakatni boshlash.	
9-MAVZU. Chorrahalarda harakatlanish.Murakkab sharoitlarda harakatlanish tartibi	
10-MAVZU. Transport vositalaridan foydalanish tartibi.Transport vositalaridan foydalanishni taqiqlovchi shartlar.....	
11-MAVZU. Yo‘llarda harakat xavfsizligini taminlashning davlat boshqaruvi tizimi.....	
12-MAVZU. Harakat xavfsizligini tashkil etish asoslari.Avtomobilning harakat nazariyasi va ekspluatatsion ko‘rsatkichlari.....	
13- MAVZU. Piyodalar harakati xavfsizligini oshirish yo‘llari. Yo‘l harakatining asosiy tavsiflari.	
14- MAVZU. YTH va ularning ko‘rsatgichari.Xavfli yuklarni tashish	
15-MAVZU. Yo‘l transport hodisalarida jarohatlanganlarga birinchi tibbiy yordam ko‘rsatish.Haydovchining va mansabdor shaxslarning “yo‘l harakati qoidalar”ni buzganligi uchun javobgarligi.	
16-MAVZU. Haydovchining va mansabdor shaxslarning “yo‘l harakati qoidalar”ni buzganligi uchun javobgarligi.	

AMALIY MASHG‘ULOTLAR

1.Amaliy mashg‘ulot.

Umumiy qoidalar.Qoidalarda qoʻllanilgan asosiy tushuncha va atamalar.

2.Amaliy mashgʻulot.

Ogohlantiruvchi belgilar, imtiyoz belgilar. Belgilarni oʻrnatishga qoyiladigan talablar.....

3.Amaliy mashgʻulot.

Taqiqlovchi belgilar. Buyuruvchi belgilar. Belgilarni oʻrnatishga qoyiladigan talablar.

4.Amaliy mashgʻulot.

Axborot-ishora belgilar. Servis belgilari. Belgilarni oʻrnatishga qoyiladigan talablar.....

5. Amaliy mashgʻulot.

Qoʻshimcha axborot belgilar. Belgilarni oʻrnatishga qoyiladigan talablar.

6. Amaliy mashgʻulot.

Yoʻl belgi chiziq larining guruhleri. Yotiq yoʻl chiziqlari va ularning qoʻllanishi. Tik yoʻl chiziq lari va ularning qoʻllanishi.

7.Amaliy mashgʻulot.

Piyodalar va yoʻlovchilarning vazifalari. Maxsus transport vositalarining imtiyozlari. Harakatni tartibga solish. Svetaforlarning ishoralari. Tartibga soluvchining ishoralari.....

8.Amaliy mashgʻulot.

Ogohlantiruvchi va falokat ishoralari. Harakatni boshlash.

9.Amaliy mashgʻulot.

Chorrahalarda harakatlanish.Murakkab sharoitlarda harakatlanish tartibi.....

10.Amaliy mashgʻulot.

Transport vositalaridan foydalanish tartibi.Transport vositalaridan foydalanishni Taqiqlovchi shartlar.

11.Amaliy mashgʻulot.

Yoʻllarda harakat xavfsizligini taminlashning davlat boshqaruvi tizimi.

12.Amaliy mashgʻulot.

Harakat xavfsizligini tashkil etish asoslari.Avtomobilning harakat nazariyasi va ekspluatatsion koʻrsatkichlari.

13.Amaliy mashgʻulot.

Piyodalar harakati xavfsizligini oshirish yoʻllari.Yoʻl harakatining asosiy tavsiflari.

14.Amaliy mashgʻulot.

YTH va ularning koʻrsatgichlari. Xavfli yuklarni tashish.

15.Amaliy mashgʻulot.

Yoʻl transport hodisalarida jarohatlanganlarga birinchi tibbiy yordam koʻrsatish.Haydovchining va mansabdor shaxslarning “yoʻl harakati qoidalari”ni buzganligi uchun javobgarligi.

16.Amaliy mashgʻulot.

Haydovchining va mansabdor shaxslarning “yoʻl harakati qoidalari”ni buzganligi uchun javobgarligi.

Foydalanilgan adabiyotlar.....

SOʻZ BOSHI

Yo'l harakatini tashkil etishda bakalavr faoliyatining asosiy maqsadi yo'l harakatini muntazam ravishda xavfsiz, kulay va samarali bo'lishini ta'minlash hamda tashkiliy tadbirlarni tuza bilish va ularni amalga oshirishdan iboratdir. «Yo'l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari» fanini o'qitish jarayonida talabalarga Harakat ishtirokchisi (haydovchi, yo'lovchi, riyoda) sifatida avtomobil yo'llarida faoliyat ko'rsatishlari uchun zarur nazariy bilimlar hamda amaliy ko'nikmalar o'rgatiladi. Ushbu fanni o'rganayotgan talabalar quyidagi fanlarni chukur o'zlashtirgan bo'lishlari kerak: «Oliy matematika», «Fizika», «Informatika», «CHizma geometriya», «Nazariy mexanika», «Materiallar karshiligi», «Transport vositalarining tuzilishi», «Elektr texnikasi va elektronika», «Issiklik texnikasi», «Ichki yonuv dvigatellari» va h.k. **«Yo'l harakati qoidalari va harakat xavfsizlik tizimlari»** fanini o'qitish jarayonida kom'yuter va zamonaviy elektron o'quv texnologiyalarini ko'llash, amaliy masho'ulotlarda talabalar ko'cha yo'l sharoitlarida yo'l harakati qoidalarining bandlari bo'yicha berilgan masalalarni yecha olishga o'rganadilar. «Yo'l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari» fani hisoblanib, 5-6-semestrlarda o'qitiladi. Dasturni amalga oshirish o'quv rejasida rejalashtirilgan matematik va tabiiy (oliy matematika, fizika, nazariy mexanika), umumkasbiy (mashina detallari; mashina va mexanizmlar nazariyasi; metrologiya, standartlashtirish va sertifikatlash; gidravlika va gidromashinalar; kon ishlari asoslari; elektr yuritma, elektr mashinalar; elektr apparatlar va avtomatlashtirish vositalari va h.k.) va ixtisoslik (kon mashinalari; kon korxonalari yuklari va yuk oqimlari va h.k.) fanlaridan yetarli bilim va ko'nikmalarga ega bo'lishlik talab etiladi. Avtomobil yo'llarida va shahar ko'chalarida harakat xavfsizligini ta'minlashda, yo'l harakati qoidalarini va xavfsiz harakatlanish asoslarini bilish katta ahamiyatga ega. Zamonaviy avtomagistrallarda va tezyurar shahar ko'chalarida yo'l harakati qoidalariga rioya qilishni ta'minlash bilan yo'l-transport hodisalarini kamaytirishga erishish mumkin. Yo'l harakatini tashkil etishda yo'l belgilarini, yo'l belgi chiziqlarini Davlat namunalari talablariga asosan bajarish muhim ahamiyatga ega bo'lib, harakatni boshqarishni avtomatik ravishda ijro etishning asosi hisoblanadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning 2017 yil 28 oktyabr kuni Toshkent shahriga tashrifi davomida va faollar bilan o'tkazilgan uchrashuvda berilgan topshiriklarning bayonini 12-bandiga muvofiq Toshkent avtomobil yo'llarini loyihalash, kurish va ekspluatatsiyasi instituti tomonidan bakalavriyat yo'nalishlari va magistratura mutaxassisliklarining fan dasturlari hozirgi davr talablaridan kelib chikkan holda yangidan ko'rib chikildi.

Respublikamizda avtomobil yo'llarining o'tkazuvchanligini yaxshilash, yo'l transport hodisalarini kamaytirish maqsadida O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Maxkamasining "O'zbekiston Respublikasi yo'l xavfsizligini ta'minlash tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida" 2018 yil 19 maydagi 377-son qaroriga muvofiq Vazirlar Maxkamasining 2019 yil 9 apreldagi 292-sonli q'arori ishlab chiqildi.

«Yo'l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari» fanini o'zlashtirish uchun o'qitishning ilo'or va zamonaviy usullaridan foydalanish, yangi informatsion-dedagogik texnologiyalarni tadbik qilish muhim ahamiyatga egadir. Fanni o'zlashtirishda darslik, o'quv va uslubiy qo'llanmalar, ma'ruza matnlari, tarkatma materiallar, elektron materiallar hamda real holatdagi trans'ort oqimlarining video yozuvlari va foliyalardan foydalaniladi. Davlat ta'lim standartida bakalavrning tayyorgarlik darajasiga quyidagi talablar qo'yilgan.

Bakalavr:

- dunyokarash tavsifidagi bilimlar tizimini egallagan bo'lishi; gumanitar va ijtimoiy-iqtisodiy fanlar asosini, davlat siyosatining dolzarb masalalarini bilishi; ijtimoiy muammolar va jarayonlarni mustakil tahlil qilish kobiliyatiga ega bo'lishi;

- Vatan tarixini bilishi; milliy va umuminsoniy kadriyatlar bo'yicha o'z nuktai nazarini bayon etishi va ilmiy asoslay olishi, milliy o'oya asosida faol hayotiy o'rinni egallashi;

- tabiat va jamiyatda yuz berayotgan jarayonlar va hodisalar haqida yaxlit tasavvurga ega bo'lishi, tabiat va jamiyat rivojlanishi haqida bilimlarga ega bo'lishi, ulardan hayotda va kasbiy faoliyatda zamonaviy ilmiy asoslarda foydalana olishi;

- insonlar orasidagi jamiyatga, atrof-muhitga bo'lgan munosabatini tartibga soluvchi huquqiy va axloqiy me'yorlarni kasbiy faoliyatda hisobga ola bilishi;
- axborotni to'plash, tahlil qilish, saklash, ularga ishlov berish va unumli foydalanish metodlarini egallash; o'zining kasbiy faoliyatida asosli mustakil fikrlash va kerakli q'arorlar kabul kila olishi;
- bakalavriatning mos yo'nalishi bo'yicha rakobatbardosh umumkasbiy tayyorgarlikka ega bo'lishi;
- yangi bilimlarni mustakil o'zlashtira olishi, o'zini takomillashtirish va o'z mehnatini ilmiy asosda tashkil kila bilishi;
- soo'lom turmush tarzini shakllantirish, jismonan bakuvvat va sport bilan shuo'ullanib borish zarurati haqida ilmiy tasavvurga va e'tikodga ega bo'lishi;
- kadrlar malakasini oshirish va qayta tayyorlash tizimida Qo'shimcha kasbiy ta'lim olishi kerak.

Yo'l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari» fani o'kituvchisi doimo o'z 'edagogik mahoratini oshirib, uni san'at darajasiga yetkazib borishi kerak. O'z fikrini tushunarli, ko'rgazmali ifodalay bilishi, jahon va mamlakatimiz ijtimoiy-iqtisodiy hayotidagi voqealarga o'z munosabatini bildirishi, ta'lim berishga ijodiy yondoshuvni rivojlantirib borishi kerak. O'kituvchining ijodiy yondoshuvi talaba tomonidan yo'l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslarini o'rganishga ijodiy yondoshuvining bevosita shartidir. Odatdagi ma'ruza darslarining an'anaviy tarzda, ilo'or pedagogik usullarsiz olib borilishi talabadan faollik talab kilmaydi. Darsni o'zlashtirish ham osonday tuyuladi, fanga nisbatan kizikish uyo'onmaydi. Muammoli holatlarning yaratilishi, anik misollar yordamida masalalarning yechilishi, talabani fanga kiziktirish, uning faolligini oshirib, kengrok fikrlashga, maqsadga karab intilishga, kerakli bilim va ko'nikmalar hosil qilishga yordam beradi.

Ushbu o'quv uslubiy qo'llanma beshta qismdan iborat bo'lib, ular sillabus, ishchi o'quv reja, namunaviy va ishchi o'quv dastur, modulni o'qitishda foydalaniladigan interfaol ta'lim metodlari, mahruza materiallari (ma'ruza matni, adabiyotlar ro'yxati, mustakil ta'lim mavzulari, glossariy, keyslar banki, nazorat savollari va test savollari) va laboratoriya masho'ulot materiallari (laboratoriya ishlari, namuna, adabiyotlar ro'yxati, keyslar banki, test savollari)dan tashkil to'gan. Maruza va amaliy masho'ulotlar materiallari semestrlarga ajratilgan holda berilgan.

KIRISH

O'zbekiston Respublikasi mustaqillikka erishgandan so'ng iqtisodiy o'zgarishlar bosqichma-bosqich amalga oshirila boshlandi. O'zbekistonda avtomobil ishlab chiqarish sanoati yo'lga qo'yildi. Mamlakatimiz avtomobil ishlab chiqaruvchi 26 davlatlar orasida o'zining muhim o'rnini egalladi. Prezidentimiz tashabbusi bilan yo'l qurilish sohasi jadallashtirildi. Respublika avtomobil yo'llarini 2017-2021 yillarda rivojlantirish dasturi ishlab chiqildi.

Respublikamizda avtomobil yo'llarining o'tkazuvchanligini yaxshilash, yo'l transport hodisalarini kamaytirish maqsadida O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "O'zbekiston Respublikasi yo'l xavfsizligini ta'minlash tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida" 2018 yil 19 maydagi 377-son q'aroriga muvofi Vazirlar Maxkamasining 2019 yil 9 apreldagi 292-sonli q'arori ishlab va aholisiga avtotransport xizmati ko'rsatishni yaxshilash bo'yicha keng ko'lamli ishlar amalga oshirilganligi qayd etilsin. Yo'lovchi tashish yo'nalishlari tarmog'i 2006 yilga nisbatan 1,4 baravarga ortdi, Respublikada 117 ta yo'lovchi avtovokzali va avtostansiyasi faoliyat ko'rsatmoqda, tashuvlar xavfsizligini tahminlash bo'yicha chora-tadbirlar amalga oshirilmokda. SHu bilan birga avtotransport xizmatlari sohasini jadal rivojlantirishning mavjud imkoniyatlari va zaxiralaridan to'liq foydalanilmayapti.

Avtotransport ho'jaliklarini modernizatsiya qilish zamonaviy talablar darajasida emas, sohada ilo'or axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va intellektual transport tizimlari yetarli darajada joriy etilmayapti.

Og'ir yuk tashuvchi avtotransport vositalarining harakatdagi tarkibi parkining eskirganligi yuqoriligicha kolmokda. Mamlakatning avtotransport xizmatlari eksporti va tranzitini oshirish salohiyatining imkoniyatlari va zaxiralaridan to'lakonli foydalanilmayapti. Tashish jarayonlari, qatnov jadvallariga rioya etilishi, yo'lovchilar tomonidan yo'l haqini elektron tarzda to'lash samaradorligi, tushumning yio'ilishi va to'laligi ustidan markazlashtirilgan dispetcherlik boshqaruvi va nazorati tizimi mavjud emas. O'zbekiston avtomobilo' va daryo transporti agentligi amalga oshirayotgan ishlar mintakalardagi yo'lovchi transportini boshqarish bo'yicha maxsus vakolatli organlar tomonidan deyarli takrorlanmoqda.

Avtomobilda tashishlar va yo'l harakati xavfsizligini ta'minlash yuzasidan nazorat choralari tubdan kuchaytirilishi yo'lovchilar avtotransportida favkulodda vaziyatlarning oldini olish bo'yicha profilaktik choralar ko'rishni talab etadi. Keyingi yillarda avtomobillashtirish ko'rsatkichi ortib borishi natijasida Respublika avtomobil yo'llarida harakat mikdori yildan-yilga ortishiga olib keldi. Hozirgi va istikboldagi asosiy iqtisodiy-ijtimoiy masalalardan biri avtomobil yo'llarida harakat xavfsizligini ta'minlashdan iborat. Bunda asosiy ishlar yo'l-transport hodisalarini, ularda halok bo'luvchilarni va tan jarohati oluvchilar sonini, ko'riladigan iqtisodiy zararlarni kamaytirishga karatilishi zarur.

Yuqorida, harakat xavfsizligini ta'minlashda inson omili muhim ahamiyatga ega ekanligi, ko'pgina yo'l-transport xodisalari(YTH) haydovchining yoki piyodaning aybi natijasida sodir etilayotganligi takidlangan edi. Statistika ma'lumotlariga ko'ra ko'gina, shu jumladan rivojlangan davlatlarda YTHlari asosan harakat ishtirokchilari tomonidan sodir etilayotganligi keltiriladi. Oxirgi 10-15 yilda O'zbekistonda sodir etilayotgan YTHining 80 % dan ko'prog'i haydovchilar va piyodalarning aybi bilan sodir etilmoqda. Kuzatuvlar YTHlarining salmoqli qismi haydovchilar va piyodalar Yo'l harakati qoidalariga rioya qilmaganlarida vujudga kelayotganligini ko'rsatmoqda. Dunyoning 200 ga yaqin mamlakatlarida 1968 yildagi Vena halkaro shartnomasiga asoslangan Yo'l harakati qoidalari kabul qilingan.

Tarixda birinchi Yo'l harakati qoidalari Frantsiyada 1893 yil 13 avgustda kabul qilingan. Birinchi

to'rtta yo'l belgilari 1909 yilda Parijda avtomobil harakati bo'yicha o'tkazilgan shartnoma bo'yicha kabul qilingan.

Birinchi elektr svetoforlari 1914 y. AKSHda 'aydo bo'ldi. Datlabki svetoforlar Faqat kizil va yashil signallardan iborat bo'lgan. 1918 y.. svetoforlar yevro'a mamlakatlari ko'chalarida o'rnatila boshlandi.

1931 y. Jenevada yo'l harakati bo'yicha o'tkazilgan konferentsiyada yo'llarda yagona signallarni qo'llash to'g'risidagi shartnoma qabul qilindi.

1949 y. Jenevada yo'l harakati bo'yicha o'tkazilgan xalqoro konferensiyada "Yo'l harakati to'g'risida" shartnoma qabul qilindi. Yo'l belgilari va signallar to'g'risidagi bayonnoma imzolandi. Sobik SSSR bu shartnomaga 1959 y. qo'shildi.

1968 y. Vena konferentsiyasida "Yo'l harakati" va "Yo'l belgilari va signallar" to'g'risidagi Konventsiyalar qabul qilindi. 1971 y. Jeneva Yevro'pa kengashida bu Konventsiyalarga ko'shimchalar kiritildi. Cobik SSSRda shaharlarda, aholi yashaydigan punktlarda va yo'llarda harakatlanish yagona Qoidalari 1961 y. qabul qilindi. 1965 y. bu Qoidalar qayta tasdiklandi. 1973 y. 1 yanvardan Vena Konventsiyasiga va Jeneva kengashi tomonidan kiritilgan qo'shimchalarga asoslangan Yo'l harakati qoidalari qabul qilindi. Yangi redaksiyadagi Yo'l harakati qoidalari 1980 y., 1987 y. qabul qilindi. O'zbekiston mustaqilligi davrida yo'l harakati qoidalarini rivojlantirish bo'yicha ishlar davom etdirilmoqda. O'zbekistonning birinchi yo'l harakati qoidalari 1994 y. qabul qilindi. 2001 yil mart oyida o'zgartirildi. 2019 yil 9 apreldagi 292-sonli qarori bilan yangi kiritilgan yo'l harakati qoidalari hozirgi kungacha amalda ishlamoqda.

1-Modul. Qoidalarda qo'yiladigan talablar. Yo'l belgilari.Yo'l belgi chiziqlari.

1-Mavzu.

Umumiy qoidalar.Qoidalarda qo'llanilgan asosiy tushuncha va atamalar.

Reja.

1. Umumiy qoidalar.
2. Haydovchining umumiy majburiyatlari.
3. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Maxkamasining "O'zbekiston Respublikasi yo'l xavfsizligini ta'minlash tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 2019 yil 9 apreldagi 292-sonli q'arori.

Tayanch iboralar: *Umumiy qoidalar. Haydovchining umumiy majburiyatlari, YHQ va HXA fanini o'qitishning vazifalari*

Yo'l harakati - odamlar va yuklarning transport vositalari yordamida yoki bunday vositalarsiz yo'llar doirasida xarakatlanishi jarayonida yuzaga keluvchi munosabatlar majmui.

Yo'l harakatini tashkil etish- yo'llarda xarakatni boshqarish bo'yicha xukukiy, tashkiliy-texnikaviy tadbirlar va boshqaruv xarakatlari majmui.

Yo'l xarakati xavfsizligi - yo'l xarakati katnashchilarining yo'l-transport hodisalari va ularning okibatlaridan ximoyalanganlik darajasini aks ettiruvchi yo'l xarakati xolati.

Yuqorida berilgan tavsiflarga ko'ra «Yo'l harakati qoidalar va xavfsiz harakatlanish asoslari (YHK va XHA) fanini o'qitishdan **asosiy maqsad** talabalarga yo'l harakati ishtirokchisi sifatida YHK o'rgatish, yo'llarda xavfsiz harakatlanish asoslari va avtomobilni xavfsiz boshqarishni tahminlash bo'yicha bilimlar berishdan iborat.

YHK va XHA fanini o'qitishning **vazifalari** quyidagilardan iborat:

O'zbekiston Respublikasi yo'l harakati xavfsizligi to'g'risidagi Qonunini;

-yo'l harakatining asosiy tavsiflarini o'rgatish, YTH,

- Piyodalar ishtirokidagi YTHni,

-YTHning kelib chikish sabablarini o'rgatish;

-Piyodalarning xavfsiz harakatlanishini tahminlash;

-yo'l harakati qoidalarini turli yo'l sharoitlarida qo'llashni bilishni;

-avtomobilni xavfsiz boshqarishni o'rgatish.[2]

Umumiy qoidalar

1.1. Ushbu Yo'l harakati qoidalar (keyingi o'rinlarda – "Qoidalar" deb ataladi) Respublika hududidagi yo'llarda harakatlanishning yagona tartibini belgilaydi.

1.2. O'zbekiston Respublikasi yo'llarida trans'ort vositalarining o'ng taraflama harakatlanish tartibi belgilangan.

1.3. Yo'l harakati qatnashchilari "Yo'l harakati xavfsizligi to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonuni, ushbu qoidalar va unda keltirilgan svetofor ishoralari, yo'l belgilari (1 – ilova), qatnov qismidagi chiziqlar (2 – ilova)ning o'zlariga tegishli bo'lgan talablarni bilishlari, ularga amal qilishlari, shuningdek, o'zlariga berilgan huquq doirasida yo'llarda harakatni boshqarayotgan tartibga soluvchilarning ko'rsatmalarini so'zsiz bajarishlari shart.

1.4. Yo'l harakati qatnashchilari harakatlanish vaqtida boshqa qatnashchilarning harakatlanishiga xavf tuo'dirmasliklari kerak. Vakolati bo'lmagan jismoniy va yuridik shaxslar tomonidan yo'l qo'lamasini buzish yoki ifloslantirish, yo'l belgilarini, svetoforlarni va harakatlanishni tashkil etishning boshqa texnik vositalarini o'zboshimchalik bilan olib tashlash, o'rnatish, to'sib qo'yish, shikastlantirish, yo'llarda harakatlanishga to'sqinlik qiluvchi narsalarni qoldirish taqiqlanadi.

Harakatga to'sqinlik tuo'dirgan shaxs uni tezda bartaraf qilish uchun imkoniyati darajasida barcha choralarni ko'rishi, agarda buning iloji bo'lmasa, o'zida bo'lgan barcha vositalar bilan xavf – xatar haqida harakat qatnashchilarini ogohlantirishi va militsiyaga habar berishi shart.

1.5. Mazkur Qoidalarini buzgan shaxslar O'zbekiston Res'ublikasining amaldagi qonun hujjatlariga binoan javobgarlikka tortiladilar.

Avtomagistral - 5.1 belgi bilan belgilangan yo'l.

Ajratuvchi bo'lak - yo'lning yonma-yon joylashgan qatnov ajratuvchi, relissiz transport vositalari va piyodalarning harakatlanishi yoki to'xtashi uchun mo'ljallagan aloxida qismi.

Ajratuvchi bo'lak yotiq chiziq, yo'l satxidan baland qurilma, ko'kalamzorlashtirilgan joylar ko'rinishida bo'lishi mumkin,

Arava – ot (yoki boshqa xayvonlarga) qo'shib tortiladigan, yoki odam mushak kuchi bilan toritb (itarib) harakatga keltiriladigan yurgizgichsiz (dvigatelsiz), yuk tashishga mo'ljallangan qurilma.

Asosiy yo'l - turqli yo'lga nisbatan qattiq qo'lamali (asfalt va tsement betonli, tosh yotqizilgan va shunga o'xshashlar), kesishaetgan yoki tutashgan yo'lga nisbatan 2.1, 2.3.1-2.3.3 yoki 5.1 belgilari bilan belgilangan yo'l yoxud yondosh xududdan chiqadigan yo'dga nisbatan, har qanday yo'l. Ikkinchi darajali yo'lning bevosita chorrazaga tutash qismining qo'lamali bo'lishi uni asosiy yo'l bilan teng xuquqli qilmaydi

Axoli yashaydigan joy - kirish va chiqish yo'llari 5.22-5.25 belgilari belgilangan xudud.

Belgilangan yo'nalishli transport vositasi - belgilangan yo'nalishi va bekatlari bo'lgan, yo'lovchi tashish uchun mo'ljallangan umumiy foydalanishdagi transport vositalari (trolleybus, avtobus, tramvay, yo'nalishli taksi).

Velosiped - odam kuchi bilan harakatlantiriladigan ikki yoki undan ortiq, o'ildirakli transport vositasi (nogironlar aravachasidan tashqari).

Etarli ko'rinmaslik - yomo'ir, qor yoo'ishi, tuman tushishi va shunga o'xshash sharoitlarda, shuningdek kunning o'ira- shira vaqtida yo'lning ko'rinishi 300 metrdan kam bo'lishi.

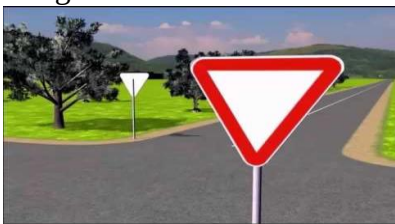
Yondosh hudud - bevosita yo'lga tutashgan va transport vositalari o'tib ketishi uchun mo'ljallanmagan hudud (xovlilar, turar joy daxalari, avtomobilo' to'xtab turish joylari, yonilo'i quyish tarmoqlari, korxona va shunga o'xshashlar).

Imtiyoz - mo'ljallangan yo'nalishda boshqa yo'l harakati qatnashchilariga nisbatan oldin xarakatlanish xuquqi.

Yo'l - transport vositalari qatnovi uchun qurilgan yoki moslashtirilgan va xuddi shu maqsadda foydalaniladigan yer mintaqasi yoxud sun'iy inshoot yuzasi. Yo'l o'z ichiga avtomobilo' yo'llarini (umumiy foydalanishdagi va idoraviy avtomobilo' yo'llarini), shaharlar, shaharchalar va qishloq axoli yashash joylarining ko'chalari va yo'lklarini, shuningdek, shahar elektr transporti yo'llarini oladi.

Yo'l bering - yo'l xarakati qatnashchichiga nisbatan imtiyozi bo'lgan boshqa yo'l xarakati qatnashchilarining xarakat yshnalishini yoki tezligini o'zgartirishga majbur etishi mumkin bo'lgan xollarda harakatni davom ettirmasligini yoki boshlamasligini, biron-bir manyovr bajarishi mumkin emasligini bildiruvchi talab.

Yo'lovchi - transport vositasidagi (haydovchidan tashqari) shaxs.

Yo'l-transport hodisasi - transport vositasining yo'ldagi qatnovi jarayonida sodir bo'lib, odamlarning o'limi yoki ularning sog'lig'iga zarar yetishiga, transport vositalari, inshootlar, yuklar shikastlanishiga yoki boshqa tarzda moddiy zarar yetkazilishiga sabab bo'lgan xodisa.

Yo'l xarakati - odamlar va yuklarning transport vositalari yordamida yoki bunday vositalarsiz yo'llar doirasida xarakatlanishi jarayonida yuzaga keluvchi munosabatlar majmui.

Yo'l xarakatini tashkil etish - yo'llarda xarakatni boshqarish bo'yicha xuquqiy, tashkiliy-texnikaviy tadbirlar va boshqaruv xarakatlari majmui

Yo'l xarakati xavfsizligi - yo'l xarakati qatnashchilarining yo'l-transport hodisalari va ularning oqibatlaridan ximoyalanganlik darajasini aks ettiruvchi yo'l xarakati xolati.

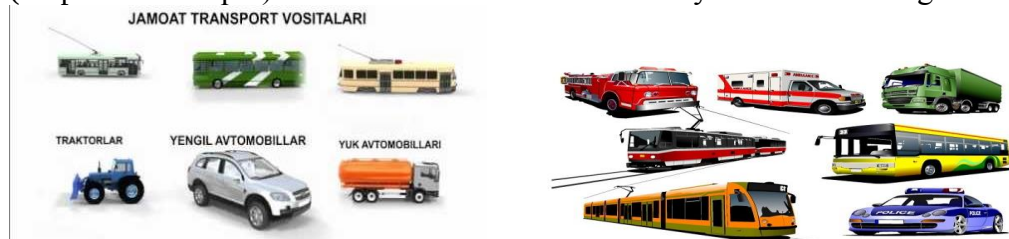
Yo'l xarakati xavfsizligini taminlash - yo'l transport xodisalarining yuzaga kelish sabablari oldini olishga, bunday xodisalar oqibatlarini yengillashtirishga qaratilgan faoliyat.

Yo'l xarakati qatnashchisi - yo'l xarakati jarayonida transport vositasi haydovchisi, yo'dovchisi yoki piyoda tariqasida bevosita ishtirok etayotgan shaxs.

Majburiy to'xtash - texnik nuqson, tashilayotgan yuk, haydovchi, yo'lovchining xolati, yo'ldagi biror to'siq tufayli xavf tuo'lganda yoki ob-xavo sharoitiga boo'liq xolda transport vositasi xarakatlanishining to'xtatilishi.

Mexanik transport vositasi - yurgizgich (dvigatel) bilan xarakatga keltiriladigan tranport vositasi (mopeddan tashqari). Bu atama barcha traktor va o'ziyurar moslamalarga ham taalluqlidir.

Moped - ish xajmi 50 santimetr kubgacha bo'lgan yurgizgich (dvigatel) bilan xarakatga keltiriladigan, eng yuqori tezligi soatiga 50 kilometrdan oshmaydigan ikki yoki uch o'ldirakli transport vositasi.

Osma yurgizgichli velisopedlar va yuqoridagi tarifga ega bo'lgan boshqa transport vositalari ham mopedlarga tenglashtiriladi.

Mototsikl - kajavali yoki kajavasiz ikki o'ldirakli mexanik transport vositasi.

Yuklanmagan xolatdagi vazni 400 kilagrammdan oshmaydigan uch o'ldirakli mexanik transport vositalari ham mototsikllarga tenglashtiriladi.

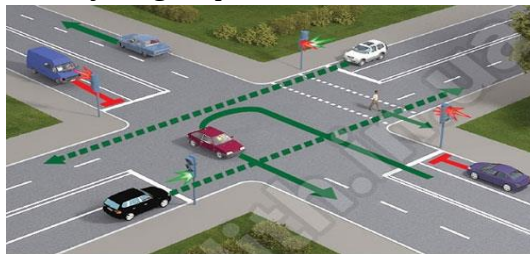
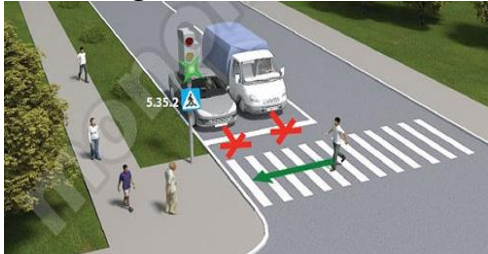
Ogoxlantiruvchi ishoralar - falokatli holatlarning oldini olish maqsadida , xarakatlanish yo'nalishini o'zgartirishda qo'llaniladigan ishoralar.

Piyoda - yo'lda transport vositasidan tashqarida bo'lgan va ish bilan band bo'lmagan shaxs.

Velisoped, moped, mototsikl va chana yetaklagan, aravacha bolalar xamda nogironlar aravachasini tortib ketayotgan, nogironlarning yurgizgichsiz aravasida xarakatlanayotgan shaxslar ham piyoda xisoblanadilar.

Piyodalar o'tish joyi - yo'lining qatnov qismini piyodalar kesib o'tishi uchun mo'ljallangan 5.16.1 5.16.2 belgilari va 1.14.1-1.14.3 chiziqlari bilan ajratilgan qismi.

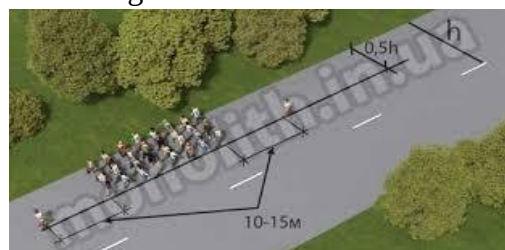

CHiziqlar bo'lmasa piyodalar o'tish joyining kengligi 5.16.1 va 5.16.2 belgilari orasidagi masofa bilan aniqlanadi.

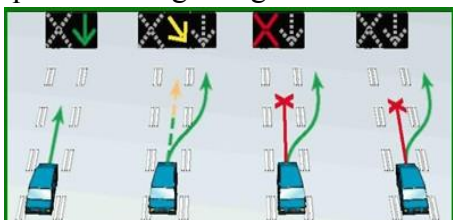
Piyodalar yo'lkasi - yo'lining piyodalar xarakatlanishi uchun mo'ljallangan va transport vositalari harakati taqiqlangan qismi.

Piyodalarning tashkiliy jamlanmasi - qoidalarining 5.2 bandi talablariga muvofiq yo'lda bir yo'nalishda birgalikda xarakatlanayotgan odamlar guruxi.

Reversiv xarakat - yo'l qatnov qismining maxsus ajratilgan 5.35-5.37 yo'l belgilari, 1.9 chiziqlar bilan belgilangan yoki ustida reversiv svetofor o'rnatilgan bo'lagida xarakat yo'nalishining qarama-qarshi tomonga o'zgarishi.

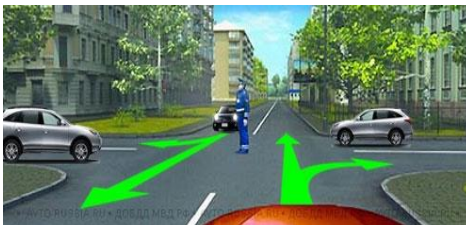

Ruxsat etilgan to'la vazn - aslaxalangan transport vositasining yuki, haydovchi va yo'lovchilari bilan birga, ishlab chiqaruvchi korxona tomonidan belgilangan eng yuqori vazn(miqdori)

Bir tarkibda xarakatlanayotgan (tikama va h.k.) transport vositalarining ruxsat etilgan to‘la vazniga shu tarkibga kiruvchi transport vositalarining ruxsat etilgan to‘la vaznlari yig‘indisi kiradi.

Tartibga soluvchi - tegishli guvoxnoma va belgisi (maxsus kiyimi yoki taniqlik belgilari: qo‘l bog‘ichi, jezl, qizil ishorali yoruo‘lik qaytargich yoki yoruo‘lik qaytargichsiz gardish, qizil chiroq yoki bayroqcha) bo‘lgan militsiya, xarbiy avtonazorat xodimi, yo‘ldan foydalanish idoralarining xizmatchisi, temir yo‘l kesishmasi, sol kechuvlari (parom) navbatchisi, jamoatchi avtonazoratchi va militsiyaning shtatdan tashqari xodimi.

Temir yo‘l kesishmasi - yo‘lning temir yo‘l bilan bir satxda kesishgash joyi.

Transport vositasi - odamlarni, yuklarni tashishga yoki maxsus ishlarni bajarishga mo‘ljallangan qurilma.

Transport vositasining egasi - transport vositasiga mulk xuquqi yoki boshqa ashyoviy xuquqlarda egalik qiluvchi yuridik yoki jismoniy shaxs.

Transport vositalarining tashkiliy jam etuvchi ko‘k rangli yoki ko‘k va qizil rangli chiroq mayoqchasi yoqilgan transport vositasi kuzatib borayotgan uch va undan ortiq mexanik transport vositalari guruxi.

Trotuar - yo‘lning qatnov qismiga tutashgan yoki undan maysazor, ariq maxsus to‘siqlar bilan ajratilgan va piyodalar xarakatlanishi uchun mo‘ljallangan qismi.

Tirkama - mexanik transport vositasi tarkibida xarakatlanishga mo'ljallangan, yurgizgich bilan jixozlanmagan transport vositasi.

Bu atama yarim tirkama va uzaytiriladigan tirkamalarga ham taaluqlidir.

To'xtash - transport vositasining xarakatini 10 daqiqadan kam vaqtga to'xtatish (xarakatsiz xolatga keltirish)

To'xtab turish - transport vositasining, unga yo'lovchilarni chiqarish yoki tushirish, yuk ortish yoki tushirish bilan boo'liq bo'lmagan hollarda xarakatni 10 daqiqadan ko'proq vaqtga atayin to'xtatish.

Qorono'i vaqt - kechki o'irashiraning oxiridan tonggi o'irashira boshlanishi orasidagi vaqt.

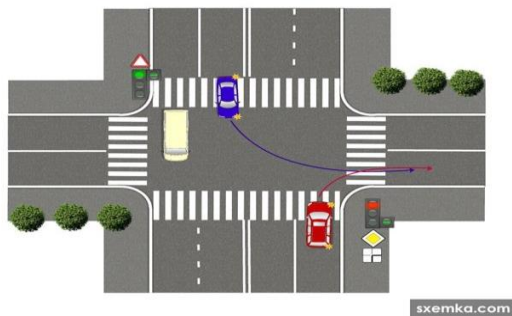

Qatnov qismi - yo'lining relissiz transport vositalari xarakati uchun mo'ljallangan qismi.

Quvib o'tish - egallagan xarakatlanish bo'lagidan chiqib oldinda ketayotgan transport vositasidan o'zib ketish.

CHorraha - yo'llarning o'zaro bir satxda kesishadigan, tutashadigan va ayriladigan joyi.

Chorraxa chegarasi uning markazidan qatnov qismlari oxiridagi qarama-qarshi tomonlarniing eng uzoqroqdagi burila boshlagan joylarini tutashtiruvchi xayoliy chiziqlar bilan aniqlanadi.

-Yondosh xudulardan chiqish joylari chorraxa xisoblanmaydi.

-Yo'l xarakati svetafor yoki tartibga soluvchining ishoralari orqali boshqarilayotgan chorraxa tartibga solingan chorraxa deb xisoblanadi.

Miltillovchi sariq ishorada, svetaforlar ishlamayotgan yoki tartibga soluvchi bo'lmagan chorraxa tartibga solinmagan chorraxa deb xisoblanadi.

Haydovchi - yo'llarda biron-bir transport vositasini boshqarib borayotgan shaxs.

Boshqarishni o'rgatuvchi, miniladigan xayvonlarda ketayotgan yoki ularni yetaklab borayotgan, chorva mollari (poda)ni xaydab borayotgan shaxslar ham haydovchiga tenglashtiriladi.

Harakatlanish bo'lagi - avtomobillarning bir qator bo'lib xarakatlanishi uchun kengligi yetarlicha bo'lgan, yo'l chiziqlari bilan belgilangan yoki belgilanmagan yo'l qatnov qismining har qanday bo'ylama bo'lagi.

Haydovchining umumiy majburiyatlari

Mexanik transport vositasining haydovchisi:

Haydovchilik guvoxnomasi va uning talonini yoki transport vositasini vaqtinchalik boshqarish xuquqini beruvchi talonni, haydovchilik guvoxnomasi belgilangan tartibda olib qo'yilgan bo'lsa, uning talonini, haydovchilik guvoxnomasi va uning taloni olib qo'yilgan xolda vaqtinchalik ruxsatnomani

Vaqtinchalik boshqarish xuquqini beruvchi talon yoki vaqtinchalik ruxsatnoma bilan transport vositasini boshqarishda esa haydovchining shaxsini tasdiqlovchi xujjatni (fuqarolik pasporti va x.k)

Transport vositasi ro'yxatdan o'tkazilganligi xaqidagi xujjatni, transport vositasining egasi bo'lmagan xollarda esa umumiy egilik xuquqini beruvchi, tasarrufga yoki foydalanishga berilganligini tasdiqlovchi xujjatni, belgilangan xollarda yo'l varaqasi va tashilayotgan yukning xujjatlarini yonida olib yurishi, militsiya xodimlari talab qilganda tekshirish uchun berish shartdir.

Tegishli toifadagi haydovchilik guvoxnomasiga ega bo'lgan shaxs o'ziga qarashli bo'lmagan transport vositasini, uning egasi, yoxud tasarrufga yoki foydalanishga berilganligini tasdiqlovchi hujjatlari bo'lgan shaxs ishtirokidagina (ularning roziligi bilan) boshqarish mumkin.

Mototsiklda xarakatlanayotganda haydovchi maxsus bosh kiyimini kiyib olishi, tugmalashi, yo'lovchilar ham maxsus bosh kiyimini kiygan va u tugmalangan xolda bo'lishi shart.

Xalqaro yo'llardagi xarakatlanishda ishtirok etayotgan mexanik trans'ort vositasi haydovchisining yonida "Yo'l xarakati xakidagi" Konventsiya talablariga mos keladigan haydovchilik guvoxnomasi va trans'ort vositasini ro'yxatdan o'tganligi xaqidagi hujjat, transport vositasida esa ro'yxatdan o'tgan davlatning raqamli va taniqlik belgisi bo'lishi shart.

Transport vositasi haydovchisi quyidagilarga amal qilishga majburdir:

Xarakatlanishdan oldin transport vositasining texnik sozligini, tozaligini va to'liq jixozlanganligini tekshirishi.

Xarakatlanish vaqtida transport vositasining texnik xolatini soz xolda bo'lishini ta'minlashi.

Xarakatlanishni boshlashdan oldin yo'lovchilarning transport vositasiga to'liq chiqib joylarini egallaganligiga, transport vositasining eshiklari yo'ilganligiga, yo'lovchilar tashish uchun maxsus jixozlangan yuk avtomobillarida yo'lovchilar tashiyotganda ushbu qoidalarning 6.2 bandi talablari bajarilganligiga tishonch xosil qilishi

Xarakatlanish jarayonida piyodalar, ayniqsa bolalar, nogironlar, qariyalarga va velisopedchilarga nisbatan extiyotkorlik choralari ko'rishi

Militsiya xodimlarining talabiga ko'ra mastlik xolatini aniqlovchi maxsus tekshiruvdan o'tishi.

Yo'l-transport xodisasi tufayli shikastlangan transport vositasini shatakka olish (faqat yuk avtomobilida) tabiiy ofatlar sodir bo'lgan joylarga yetib borish, shuningdek kechiktirib bo'lmaydigan xizmat vazifalarini bajarish zarurati tuo'ilgan xollarda militsiya xodimlariga, yo'lakay yo'nalishda tibbiy yordam ko'rsatishga ketayotgan tibbiyot xodimlariga, zudlik bilan tibbiy yordamga muxtoj bo'lgan fuqarolarni davolash muassasasiga olib borish uchun tibbiyot va 10 miliyiya xodimlariga, militsiyaning shtatdan tashqari xodimlariga va jamoatchi avtonazoratchilarga transport vositasidan foydalanishga imkon berishi.

Eslatma: tibbiy xizmatlar uchun transport vositasidan foydalanishga imkon berishdan boshqa xollar fuqarolarga tegishli transport vositalariga taalluqli emas.

Transport vositasidan foydalangan shaxs haydovchi talab qilganda yo'l varaqasiga yurilgan vaqtni, bosib o'tilgan masofani, o'z ismi-sharifi, mansabi, ish joyi nomini, yo'l varaqasi bo'lmagan taqdirda tegishli namunadagi mahlumotnoma yozib berishi lozim.

Transport vositalarini tekshirish yoki undan foydalanish xuquqiga ega bo'lgan shaxs haydovchining talablariga muvofiq o'z xizmat guvoxnomasini ko'rsatishi shart

Haydovchilarga quyidagilar taqiqlanadi:

-Transport vositasini xar qanday mastlik (alkogol, giyoxvand moddalar va boshqalar) xolatida sezgirlik va etiborni susaytiradigan dori-darmonlar ta'sirida, yo'l xarakati xavfsizligiga taxdid soladigan darajada charchoqlik va betoblikda boshqarish;

-Har qanday mastlik holatida, sezgirlik va etiborni susaytiradigan dori-darmonlar tahsirida, yo'l xarakati xavfsizligiga taxdid soladigan darajada charchoqlik va betoblikda bo'lgan, shuningdek trans'ort vositasini boshqarish xuquqini beradigan tegishli toifadagi guvoxnomasi bo'lmagan yoki yo'l varaqasida ismi-sharifi ko'rsatilmagan shaxslarga transport vositasini boshqarish uchun to'shirish.

-Texnik nosoz transport vositasini, moped, motoroller va mototsikllarni tovush pasaytirgichsiz boshqarish.

Transport vositasini tormoz tizimi yoki boshqaruvi ishdan chiqsa, ulagich moslamasi (avtopoezd tarkibida) nosoz bo'lsa, qorono'i vaqtda yoki yetarlicha ko'rinmaslik sharoitida –faralar va orqa gabarit chiroqlari yonmasa, yomo'ir, qor yoo'ayotgan vaqtda esa haydovchi tomonidagi oyna tozalagich ishlamay qolsa, bunday transport vositalarida xarakatlanish

Eslatma: ishchi tormoz tizimi yoki boshqaruvi sekin xarakatlanayotgan trans'ort vositasini to'xtashi yoki manevr qilishiga imkon bermasa, ular ishlamayotgan xisoblanadi.

Transport vositalariga tegishli ruxsatsiz maxsus texnik jixozlar (ratsiya, sirena va x.q) ni o'rnatish.

Transport vositalarining tashkiliy jamlanmasi (shuningdek, piyodalar jamlanmalari) harakatiga xalaqit berish va ular orasiga kirish

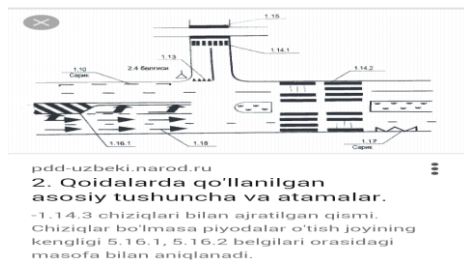
Nazorat savollari:

1. O'zbekiston Respublikasining amaldagi Yo'l harakati qoidalarini qaysi vaqtda kiritilgan?
2. Haydovchi qanday me'yoriy xujjatlar talablarini bilishi va ularni bajarishi kerak?
3. "Avtomagistral" atamasini tushuntiring.
4. "Axoli yashaydigan xudud" tushunchasi nimani bildiradi?
5. "Piyodalar o'tish joyi" tushunchasi nimani bildiradi?
6. "CHorraxa" tushunchasini tariflang.

Mustaqil ish mavzusi. YTH da qo'llaniladigan asosiy tushuncha va atamalar.

Haydovchilarning vazifalari sodir etgan haydovchilarning vazifalar.

1-Savol

2-Savol

2-Mavzu.

Ogohlantiruvchi belgilar, imtiyozli belgilar. Belgilarni o'rnatishga qoyiladigan talablar.

Reja.

1. Ogohlantiruvchi belgilar
2. Imtiyoz belgilari
3. Belgilarni o'rnatishga qo'yiladigan talablar.
4. Yo'l belgilarini ko'cha-yo'l sharoitida qo'llash.

Tayanch iboralar: Yo'l belgilari. Ogohlantiruvchi belgilar. Imtiyoz belgilari. Belgilarni o'rnatishga qo'yiladigan talablar. Yo'l belgilarini ko'cha-yo'l sharoitida qo'llash.

Ogohlantiruvchi belgilar (42 ta)

Ogohlantiruvchi belgilar yo'l harakati katnashchilariga yo'lning harakatlanishda vaziyatga karab chora ko'rishni talab kiladigan xavfli kisimlarining joylashuvi hamda ularning hususiyatlari to'g'risida mahlumot berish uchun qo'llaniladi.[3]

1.1. Shlagbaumli temir yo'l kesishmasi.	
	1.1
1.2. Shlagbaumsiz temir yo'l kesishmasi.	
	1.2
1.3.1. Bir izli temir yo'l.	
	1.3.1
1.3.2. Ko'p izli temir yo'l Shlagbaum bilan jihozlanmagan temir yo'l kesishmasi oldida o'rnatiladi. 1.3.1 – bir izli yo'l, 1.3.2 – ikki va undan ortiq izli yo'l.	
	1.3.2

1.4. Temir yo'l kesishmasiga yaqinlashuv.			
Aholi yashamaydigan joylarda temir yo'l kesishmasining yaqinligi haqida koshimcha ogohlantirish.	1.4.1	1.4.2	1.4.3
1.4.1 – 1.4.3 belgilari yo'lning o'ng tomoniga			
1.4.4 – 1.4.6 belgilari yo'lning chap tomoniga o'rnatiladi.	1.4.4	1.4.5	1.4.6

1.5. Tramvay yo'li bilan kesishuv.	
---	---

		1.5
1.6. Teng ahamiyatli yo'llar kesishuvi.		
1.7. Aylanma harakatlanish bilan kesishuv.		1.6
1.8. Svetofor tartibga soladi Harakat svetofor orkali tartibga solingan chorraha, piyodalar o'tish joyi yoki yo'l qismi.		1.7
1.9. Ko'tarma ko'pri Ko'tarma ko'pri yoki solda kesib o'tish.		1.8
1.10. Sohilga chikish Daryo oyki suv havzasi kirg'og'iga chikish.		1.9
		1.10
1.11. Xavfli burilish Yo'lning kichik radiusli yoki ko'rinish cheklangan burilish joyi: 1.11.1 – o'nga, 1.11.2 – chapga.	 1.11.1	 1.11.2

1.12. Xavfli burilishlar Yo'lining xavfli burilishlari bo'lgan qismi. 1.12.1 – birinchi burilish o'nga, 1.12.2 – birinchi burilish chapga.	 1.12.1	 1.12.2
---	--	--

1.13. Tik nishablik.	 1.13
1.14. Tik balandlik.	 1.14
1.15. Sirpanchik yo'l. Yo'ning o'ta sirpanchik bo'lgan qismi.	 1.15
1.16. Notekis yo'l. Katnov qismi notekis bo'lgan yo'l (o'nkir-cho'nkir, o'ydim-chukur joylar, ko'priknining yo'lga notekis tutashuvi va shu kabilar).	 1.16
1.17. Tosh otilish xavfi Mukammal koplamali yo'l qismida transport vositasi g'ildiragi ostidan shag'al, tosh va shunga o'xshashlarning otilib chikish ehtimoli.	 1.17

1.18. Yo'lining torayishi 1.18.1 – ikki tomonlama torayish; 1.18.2 – o'nga torayish va	 1.18.1	 1.18.2	 1.18.3
--	---	--	--

1.18.3 – chapga torayish.			
---------------------------	--	--	--

1.19. Ikki tomonlama harakatlanish. Yo'lning qarama-qarshi harakatlanish qismining boshlanishi.	 1.19
1.20. Piyodalar o'tish joyi	 1.20
5.16.1, 5.16.2 belgilari va (yoki) 1.14.1 – 1.14.3 chiziq lari bilan belgilangan piyodalar	 1.21
1.22. Velosiped yo'lkasi bilan kesishuv.	 1.22
1.23. Ta'mirlash ishlari.	 1.23
1.24. Mol haydab o'tish	 1.24
1.25. Yovvoyi hayvonlar.	 1.25
1.26. Toshlar tushishi.	 1.26
1.27. Yonlama shamol.	 1.27

1.28. Pastlab uchuvchi samolyotlar.	 1.28
1.29. Tonnel Sun'iy ravishda yoritilmagan yoki kiraverishning peshtog'ining ko'rinishi cheklangan tonnel.	 1.29
1.30. Boshqa xavf-xatar. Ogohlanturuvchi belgilarda ko'zda tutilmagan xavf xatarlar bo'lgan yo'l qismi.	 1.30

1.31.1, 1.31.2 1.31.2 Burilishning yo'nalishi. Kichik radiusda kurilgan, ko'rinishi cheklangan yo'lda harakatlanish yo'nalishi 1.31.1 Yo'lning ta'mirlanayotgan qismini aylanib o'tish yo'nalishi. 1.31.2.		
---	--	--

Aholi yashamaydigan joylarda temir yo'l kesishmasining yaqinligi haqida Qo'shimcha ogohlantirish.1.1, 1.2, 1.5-1.30 ogohlantiruvchi belgilar aholi yashaydigan joylarda xavfli joydan 50 – 100 metr, aholi yashaydigan joylardan tashkarida esa 150 – 300 metr oldin o'rnatiladi. Zarurat bo'lganda bu belgilar 7.1.1. Qo'shimcha belgida ko'rsatilgan boshqa masofada ham o'rnatilishi mumkin.

Agar nishablik va balandlik ketma – ket keladigan bo'lsa, 1.13 va 1.14 belgilari bevosita nishablik va balandlik oldiga o'rnatilishi mumkin.

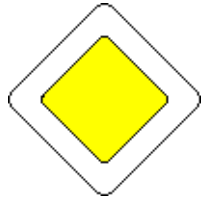
Aholi yashaydigan joylardan tashkarida 1.1, 1.2, 1.9, 1.10, 1.21 va 1.23 belgilari takrorlanadi. Ikkinchi belgi yo'lning xavfli qismi boshlanishiga kamida **50** metr kolganda o'rnatiladi.

Agar katnov qismida kiska muddatli yo‘l ishlari olib borilayotgan bo‘lsa, 1.23 belgisi ish bajarilayotgan joyga **10 – 15** metr masofa yetmasdan (7.11 Qo‘shimcha belgisiz) o‘rnatilishi mumkin.

1.3.1 va 1.3.2 belgilari bevosita temir yo‘l kesishmasining oldiga o‘rnatiladi.

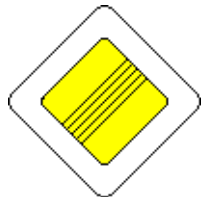
Imtiyoz belgilari (9 ta)

Imtiyoz belgilari – chorrahalarda, alohida joylashgan qatnov qismlari kesishgan joylarda, shuningdek, yo‘lning tor qismida yo‘l xarakati qatnashchilarining harakatlanish navbatini belgilash uchun qo‘llaniladi.[4]

2.1. «Asosiy yo‘l».

Harakat tartibga solinmagan chorrahalarda ikkinchi darajali yo‘lda harakatlanayotgan trans‘ort vositasidan oldin o‘tish huquqi beriladigan yo‘lning boshlanishi.

2.2. «Asosiy yo‘lning oxiri».

2.3.1. «Ikkinchi darajali yo‘l bilan kesishuv».

2.3.2. 2.3.3. «Ikkinchi darajali yo‘lning tutashuvi».

Tutashuv o‘ngdan — 2.3.2, cha‘dan — 2.3.3.

2.4. «Yo‘l-bering!».

Haydovchi kesib o‘tilayotgan yo‘ldan, 7.13 qo‘shimcha belgisi bo‘lganda esa asosiy yo‘ldan kelayotgan trans‘ort vositasiga yo‘l berishi kerak.

2.5. « To‘xtamasdan harakatlanish taqiqlanadi ».

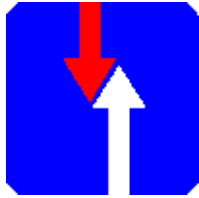
To‘xtash chizio‘i oldida, agar u bo‘lmasa, kesib o‘tiladigan qatnov qismining chetida to‘xtamasdan harakatlanish taqiqlanadi. Haydovchi kesib o‘tilayotgan yo‘lda 7.13 qo‘shimcha belgisi bo‘lganda esa asosiy yo‘ldan chiqayotgan trans‘ort vositalariga yo‘l berishi kerak.

Bu belgi temir yo‘l kesishmasi yoki karantin maskanidan oldin o‘rnatilishi mumkin. Bunday hollarda haydovchi to‘xtash chizio‘i oldida, u bo‘lmasa, belgi oldida to‘xtashi kerak.

2.6. «Ro‘para harakatlanishning ustunligi».

Qarama – qarshi harakatlanishni qiyinlashtiradigan hollarda yo‘lning tor qismiga kirish taqiqlanadi. Haydovchi yo‘lning tor qismida bo‘lgan yoki ro‘‘aradan harakatlanayotgan transport vositasiga yo‘l berishi kerak.

2.7. «Ro‘parada harakatlanishga nisbatan imtiyoz».

Yo‘lning tor qismida harakatlanmoqchi bo‘lgan haydovchi ro‘‘paradan kelayotgan transport vositasidan oldin o‘tish huquqiga ega.

Nazorat savollari:

1. Yo‘l belgilari qanday vazifani bajaradi?
2. Yo‘l belgilari qanday meyoriy xujjatlarga asosan tayyorlanadi va ishlatiladi?
3. Nechta yo‘l belgi guruxlarini bilasiz?
4. Ogoxlantiruvchi yo‘l belgilarining shakli, rangi va ma’lumot berishi qanday?
5. Ogoxlantiruvchi yo‘l belgilari qanday masofada o‘rnatiladi?
6. Taqiqlovchi yo‘l belgilari qanday maqsadlarda o‘rnatiladi?
7. Qo‘shimcha axborot belgilari qanday o‘rnatiladi?

3-Mavzu.

Taqiqlovchi belgilar. Buyuruvchi belgilar. Belgilarni o‘rnatishga qoyiladigan talablar.

Reja.

1. Taqiqlovchi belgilar
2. Buyuruvchi belgilar.
3. Belgilarni o‘rnatishga qo‘yiladigan talablar.
4. Yo‘l belgilarini ko‘cha-yo‘l sharoitida qo‘llash.

Tayanch iboralar: *Taqiqlovchi belgilar. Buyuruvchi belgilar. Belgilarni o‘rnatishga qo‘yiladigan talablar. Yo‘l belgilarini ko‘cha-yo‘l sharoitida qo‘llash.*

Taqiqlovchi belgilar (33 ta)

Taqiqlovchi belgilar yo‘l harakatiga ma’lum cheklanishlar kiritish yoki ularni bekor qilish uchun qo‘llaniladi.[4]

3.1. Kirish taqiqlangan Barcha transport vositalarining kirishi taqiqlangan.	 3.1
3.2. Harakatlanish taqiqlangan. Barcha transport vositalarining harakatlanishi takiklanadi.	 3.2

3.3. Mexanik transport vositalarining harakatlanishi taqiqlangan.	 3.3
3.4 Yuk avtomobillarining harakatlanishi taqiqlangan To'la vazni 3.5 tonnadan (agar vazni belgida ko'rsatilmagan bo'lsa) yoki to'la vazni belgida ko'rsatilganda ortiq bo'lgan yuk avtomobillari va transport vositalari tizimlarining, shuningdek, traktorlar, o'ziyurar moslamalarning harakatlanishi takiklanadi. Bu belgi bortlariga kiya ok chiziq tortilgan yoki odamlarni tashiyotgan yuk avtomobillarining harakatlanishini takiklamaydi.	 3.4
3.5. Mototsikllar harakatlanishi taqiqlangan.	 3.5
3.6. Traktorlar harakatlanishi taqiqlangan Traktorlar, o'ziyurar moslamalarning harakatlanishi takiklanadi.	 3.6
3.7. Tirkama bilan harakatlanish taqiqlangan Yuk tashuvchi transport vositalari, traktorlarning barcha turdagi tirkamalar bilan harakatlanishi, shuningdek, mexanik transport vositalarini har qanday usulda shatakka olish takiklanadi.	 3.7
3.8. Ot-arava harakatlanishi taqiqlangan Ot-arava (chana), otliklar, yuk ortilgan hayvonlarning harakatlanishi, shuningdek, mol (poda) haydab o'tish takiklanadi.	 3.8
3.9. Velosipedda harakatlanish taqiqlangan Velosiped va mopedlarning harakatlanishi takiklanadi.	 3.9
3.10. Piyodalarning harakatlanishi taqiqlangan.	 3.10

3.11. Vazn cheklangan Haqiqiy umumiy vazni belgida ko'rsatilgandan ortiq bo'lgan transport vositalarining, shuningdek, transport vositalari tizimlarining harakatlanishi takiklanadi.	 3.11
3.12. O'kka tushadigan og'irlik cheklangan Birorta o'kka tushadigan haqiqiy og'irligi belgida ko'rsatilganidan ortiq bo'lgan transport vositalarining harakatlanishi takiklanadi.	 3.12
3.13. Cheklangan balandlik Gabarit balandligi (yuk bilan yoki yuksiz) belgida ko'rsatilgandan ortiq bo'lgan transport vositalarining harakatlanishi takiklanadi.	 3.13
3.14. Cheklangan kenglik Gabarit kengligi (yuk bilan yoki yuksiz) belgida ko'rsatilgandan ortiq bo'lgan transport vositalarining harakatlanishi takiklanadi.	 3.14
3.15. Cheklangan uzunlik Gabarit uzunligi (yuk bilan yoki yuksiz) belgida ko'rsatilgandan ortiq bo'lgan transport vositalari (transport vositalarining tizimlari)ning harakatlanishi takiklanadi.	 3.15
3.16. Eng kam oraliq. Belgida ko'rsatilganidan kam oralik masofada harakatlanish takiklanadi.	 3.16
3.17.1. Bojxona Bojxona (tekshiruv maskani) oldida to'xtamasdan o'tish takiklanadi.	 3.17.1
3.17.2. Xavf-xatar Yo'l-trasnport hodisasi yoki boshqa xavfli holatlar tufayli barcha transport vositalarining harakatlanishi takiklanadi.	 3.17.2
3.18.1. O'ngga burilish taqiqlanadi.	 3.18.1

3.18.2. Chapga burilish taqiqlanadi.	 3.18.2
3.19. qayrilish taqiqlanadi.	 3.19
3.20. Quvib o'tish taqiqlanadi Soatiga 40 km dan kam tezlikda harakatlanayotgan yakka transport vositasidan boshqa transport vositalarini Quvib o'tish takiklanadi.	 3.20
3.21. Quvib o'tish taqiqlangan hududning oxiri.	 3.21
3.22. Yuk avtomobillarida quvib o'tish taqiqlangan To'la vazni 3.5 tonnadan ortiq bo'gan yuk avtomobillarida barcha transport vositalarini Quvib o'tish takiklanadi (soatiga 40 km dan kam tezlikda harakatlanayotgan transport vositasi, traktor, ot-arava, velosiped bundan mustasno.	 3.22
3.23. Yuk avtomobillarida quvib o'tish taqiqlangan hududning oxiri.	 3.23
3.24. Yuqori tezlik cheklangan Belgida ko'rsatilgan ortiq tezlikda (km/soat) harakatlanish takiklanadi.	 3.24
3.25. Yuqori tezlik cheklangan hududning oxiri.	 3.25
3.26. Tovuch moslamalaridan foydalanish taqiqlangan Yo'l transport hodisasining oldini olish hollaridan boshqa vaziyatlarda tovuch moslamasidan foydalanish takiklanadi.	 3.26

3.27. To'xtash taqiqlangan Transport vositalarining to'xtashi va to'xtab turishi takiklanadi.	 3.27
3.28. To'xtab turish taqiqlangan Transport vositalarining to'xtab turishi taqiqlangan.	 3.28
3.29. Oyning tok kunlarida to'xtab turish taqiqlanadi.	 3.29
3.30. Oyning juft kunlarida to'xtab turish taqiqlanadi.	 3.30
3.31. Barcha cheklovlarning oxiri 3.16, 3.20, 3.22, 3.24, 3.26-3.30 belgilaridan bir nechtasiga bir vaktida amal kiladigan oraliklarning oxirini bildiradi.	 3.31

Buyuruvchi belgilar (15 ta)

Transport vositalariga ko'rsatilgan yo'nalishda yoki faqat ma'lum yo'nalishlarda harakatlanishlari lozimligini buyuradi.

4.1.1. Harakatlanish to'g'riga.	 4.1.1
4.1.2. Harakatlanish o'ngga.	 4.1.2
4.1.3. Harakatlanish chapga.	 4.1.3

4.1.4. Harakatlanish to'g'riga yoki o'ngga.	 4.1.4
4.1.5. Harakatlanish to'g'riga yoki chapga.	 4.1.5
4.1.6. Harakatlanish o'ngga yoki chapga Fakat yo'naltirgichlar buyurgan tomonga harakatlanishga ruxsat etiladi. Chapga burilishga ruxsat etuvchi belgi kayrilishga ham ruxsat beradi. (Muayan kesishmada talab etilgan harakat yo'nalishiga tegishli yo'naltirgichning shakli tushirilgan 4.1.1-4.1.6 belgisini ko'llash mumkin. 4.1.1-4.1.6 belgilarining belgilangan yo'nalishli transport vositalariga daxli yo'k (avtobus, trolleybus, marshrut taksi va hokazo). 4.1.1-4.1.6 belgilarining ta'siri katnov qismlarining kaysi kesishmasi oldida o'rnatilsa, shu kesishmasiga tatbik etiladi. 4.1.1 belgisi yo'l boshlanishiga o'rnatilsa, unga yaqin chorrahagacha amal kilinadi. Belgi o'ng tomonda joylashgan hovli va yo'lga tutash boshqa hududlarga burilishni takiklamaydi.	 4.1.6
4.2.1. To'siqni o'ngdan chetlab o'tish.	 4.2.1
4.2.2. To'siqni chapdan chetlab o'tish.	 4.2.2
4.2.3. To'siqni o'ngdan yoki chapdan chetlab o'tish To'sikni har tomondan chetlab o'tishga ruxsat etiladi.	 4.2.3
4.3. Aylanma harakatlanish Yo'naltirgichlarda ko'rsatilgan yo'nalishlarda harakatlanishga ruxsat etiladi.	 4.3
4.4. Yengil avtomobillar harakatlanadi Yengil transport vositalari, avtobus, mototsikllar, to'la vazni 3.5 tonnadan oshmaydigan yuk tashuvchi transport vositalarining harakatlanishiga ruxsat etiladi. Belgining ta'sir oralig'ida yashovchi va ishlovchi fukarolarga tegishli, ularga va korxonalarga xizmat ko'rsatuvchi transport vositalariga bu belgi tatbik	 4.4

etilmaydi. Bunday hollarda transport vositalari belgilangan joyga eng chorrahadan kirib yoki chikib ketishlari kerak.	
4.5. Velosiped yo'lkasi. Fakat velosiped va mopedlarda harakatlanishga ruxsat etiladi. Velosiped yo'lkasidan piyodalar ham yurishlari mumkin.	 4.5
4.6. Piyodalar yo'lkasi Fakat piyodalar yurishiga ruxsat etilgan.	 4.6
4.7. Eng kam tezlik. Fakat belgida ko'rsatilgan yoki undan yuqori tezlikda (km/soat) harakatlanishga ruxsat etiladi.	 4.7
4.8. Eng kam tezlik belgilangan yo'lning oxiri.	 4.8

Nazorat savollari:

1. Yo'l belgilari qanday vazifani bajaradi?
2. Yo'l belgilari qanday meyoriy xujjatlarga asosan tayyorlanadi va ishlatiladi?
3. Nechta yo'l belgi guruxlarini bilasiz?
4. Ta'qiqlovchi belgilarining shakli, rangi va ma'lumot berishi qanday ?
5. Ta'qiqlovchi belgilaril belgilari qanday masofada o'rnatiladi?
6. Ta'qiqlovchi belgilari qanday maqsadlarda o'rnatiladi?
7. Buyuruvchi belgilari qanday o'rnatiladi?
8. Buyuruvchi belgilarini vazifasini tushuntiring?

4-Mavzu.

Axborot-ishora belgilar. Servis belgilari. Belgilarni o'rnatishga qo'yiladigan talablar.

Reja.

1. Axborot – ishora belgilari.
2. Servis belgilari.
3. Belgilarning vazifalari.
4. Yo'l belgilarini ko'cha-yo'l sharoitida qo'llash.

Tayanch iboralar: *Yo'l belgilari. Axborot-ishora belgilari. Servis belgilari. Belgilarni o'rnatishga qo'yiladigan talablar. Yo'l belgilarini ko'cha-yo'l sharoitida qo'llash.*

Axborot – ishora belgilari (65 ta)

Axborot ishora belgilari harakat katnashchilariga yo'ldagi harakat tartibi xususiyatlari hamda aholi yashaydigan joylar va manzillarning joylashuvi haqida ma'lumot berish uchun qo'llaniladi.[4]

5.1. « Avtomagistral ».
Yo'l harakati qoidalarining avtomagistrallarda harakatlanish tartibi o'rnatilgan yo'l.

5.2. « Avtomagistralning oxiri».

5.3. « Avtomobillar uchun mo'ljallangan yo'l ».
Faqat avtomobillar, avtobus va mototsikllarning harakatlanishi uchun mo'ljallangan yo'l.

5.4. Avtomobillar uchun mo'ljallangan yo'lning oxiri.

5.4

5.5. Bir tomonlama harakatlabish yo'li.

Transport vositalarining butun kegnlik bo'yicha bir yo'nalishda harakatlanadigan yo'li yo'ki yo'l qismi.

5.5

5.6. Bir tomonlama harakatlanish yo'lining oxiri.

5.6

5.7. Bir tomonlama harakatlanish yo'lga chiqish.

Harakatlanish bir tomonlama bo'lgan yo'lga yoki qatnov qismiga chiqish.

5.7.1

5.7.2

5.8.1. Avtomagistral. Yo'l harakati qoidalarining avtomagistrallarda harakatlanish tartibi o'rnatilgan yo'l.

5.8.1

5.8.2. Bo'lak bo'yicha harakatlanish yo'nalishi

Bo'lak bo'yicha ruxsat etilgan harakatlanish yo'nalishi.

Yo'ning chetki chap bo'lagidan chapga burilishga ruxsat beruvchi 5.8.1 va 5.8.2 belgilari shu bo'lakdan kayrilishga ham ruxsat beradi.

Chorrahadan oldin o'rnatilgan 5.8.1 va 5.8.2 belgilarining ta'siri, agar shu turkumdagi boshqa belgilar o'rnatilmagan bo'lsa, butun chorrahaga tadbik etiladi.

5.8.2

5.8.3. Bo'lakning boshlanishi

Yo'ning balandlikka ko'tarilish yoki to'xtash qismidagi ko'shimcha bo'lagining boshlanish joyi. Agar ko'shimcha bo'lak oldida 4.7 Eng kam tezlik belgisi o'rnatilgan bo'lsa, ko'rsatilgan yoki undan kattarak tezlikda harakatlana olmaydigan transport vositasining haydovchisi asosiy bo'lakdan ko'shimcha bo'lakka qayta tizilishi kerak.

5.8.3

5.8.4. Bo'lakning boshlanishi

Uch bo'lakli yo'llarda harakatlanish uchun o'rta bo'lakning boshlanishi.

5.8.4

5.8.5. Bo'lak oxiri

Balandlikka ko'tarilish yoki to'xtash qismidagi ko'shimcha bo'lakning oxiri.

5.8.5

5.8.6. Bo'lak oxiri

Uch bo'lakli yo'lda harakatlanish uchun mo'ljallangan o'rta bo'lakning oxiri.

5.8.6

5.8.7. Bo'laklar bo'yicha harakatlanish yo'nalishi.

5.8.7

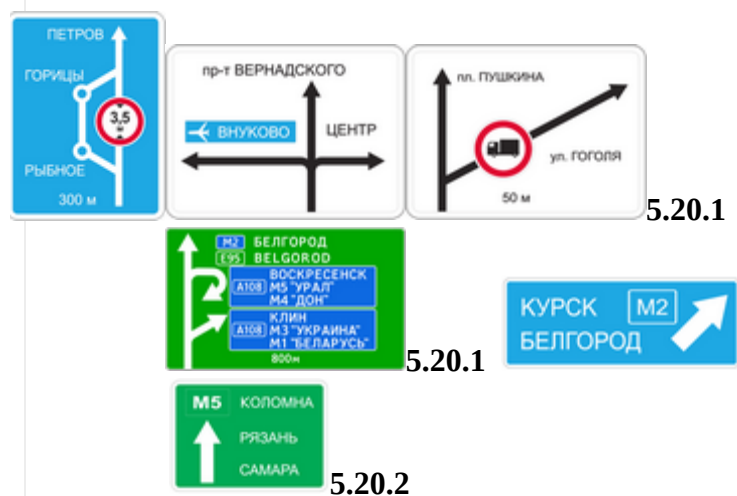
5.8.8. Bo'laklar bo'yicha harakatlanish yo'nalishi Agar 5.8.7 belgisida biror transport vositasining harakatlanishini Taqiqlovchi belgi tasvirlangan bo'lsa, unda bu transport vositasining tegishli bo'lakda harakatlanishi taqiqlanadi. 5.8.7 va 5.8.8 belgilari yo'nalishlar soniga ko'ra to'rt va undan ortiq bo'lakli yo'llarga ham tadbik etilishi mumkin. Tasviri almashilgan 5.8.7, 5.8.8 belgilari yo'rdamida reversiv harakat tashkil etilishi mumkin.	 5.8.8
5.9. Belgilangan yo'nalishli transport vositalari uchun mo'ljallangan bo'lak Transport vositalari yo'nalishida harakatlanadigan belgilangan yo'nalishli transport vositalari uchun mo'ljallangan bo'lak. Belgi kaysi bo'lak ustida joylashgan bo'lsa, shu bo'lakka tatbik etiladi. Yo'lning o'ng tomoniga o'rnatilgan belgining ta'siri o'ng bo'lakka tatbik etiladi.	 5.9
5.10.1. Belgilangan yo'nalishli transport vositalari uchun bo'lagi bor yo'l Belgilangan yo'nalishli transport vositalarining umumiy oqimga karshi harakatlanishi uchun ajratilgan bo'lak.	 5.10.1
5.10.2, 5.10.2 Belgilangan yo'nalishli transport vositalari uchun bo'lagi bor yo'l Belgilangan yo'nalishli transport vositalarining umumiy oqimga karshi harakatlanishi uchun ajratilgan bo'lak.	 5.10.2
	 5.10.3
5.10.4. Belgilangan yo'nalishli transport vositalari uchun bo'lagi bor yo'lning oxiri	 5.10.4
Qayrilish joyi Chapga burilish taqiqlanadi.	 5.11.1
5.11.2. Qayrilish oralig'i Qayirilish oralig'ining uzunligi. Chapga burilish taqiqlanadi.	 5.11.2

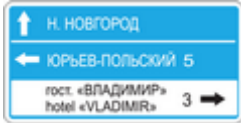
5.12. Avtobus va trolleybus to'xtash joyi.	 5.12
5.13. Tramvay to'xtash joyi.	 5.13
5.14. Taksi to'xtab turish joyi.	 5.14
5.15. To'xtab turish joyi.	 5.15
5.16 Piyodalar o'tish joyi O'tish joyi oldida 1.14.1-1.14.3 Yotiq chizig'i bo'lmaganda 5.16.2 belgisi yo'ldan o'ng tomonga o'tish joyining old chegarasiga, 5.16.1 belgisi esa chap tomon o'tish joyining orka chegarasiga o'rnatiladi.	 5.16.1
	 5.16.2
5.17.1, 5.17.2 Piyodalarning yer ostidan o'tish joyi.	 5.17.1
	 5.17.2
5.17.3, 5.17.4. Piyodalarning yer ustidan o'tish joyi.	 5.17.3

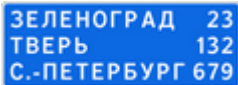
	 5.17.4
5.18. Tavsiya etilgan tezlik Yo'lning shu qismida tavsiya etilgan harakatlanish tezligi. Belgiga eng yaqin chorrahagacha amal kilinadi. 5.18 belgisi ogohlantiruvchi belgi bilan birga ko'llansa, uning ta'sir oralig'i xavfli qismning uzunligi bilan aniklanadi.	 5.18
5.19.1, 5.19.2, 5.19.3. Oxiri berk yo'l, ko'cha Yo'l yoki ko'chaning ko'rsatilgan yo'nalishda oxiri berk.	 5.19.1
	 5.19.2
	 5.19.3

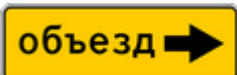
5.20. Yo'nalishlarning dastlabki ko'rsatkichi

Belgida ko'rsatilgan aholi yashaydigan joyga va boshqa manzillarga tomon harakatlanish yo'nalishi. Belgida 5.29.1 belgisining hamda avtomagistral, aeroport va boshqa ramziy belgilar tasviri tushirilgan bo'lishi mumkin. 5.20.1 belgisi yo'lning 3.11-3.15 Taqiqlovchi belgilaridan biri o'rnatilgan qismlarini aylanib o'tish kerakligini ko'rsatish uchun ham

qo'llaniladi.	
5.20.3. Harakatlanish tasviri Chorrahada ayrim harakatlar taqiqlangan vaktda harakatlanish yo'nalishi yoki serqatnov chorrahada ruxsat etilgan harakatlanish yo'nalishi.	 5.20.3
5.21.1. Yo'nalish ko'rsatkichi.	 5.21.1
5.21.2. Yo'nalishlar ko'rsatkichi Manzillar tomon harakatlanish yo'nalishlari. Belgilarda manzillargacha bo'lgan masofa (km) ko'rsatilishi, avtomagistrallar, aeroportlar va boshqa ramziy belgilar tasvirlangan bo'lishi mumkin.	 5.21.2
5.22. Aholi yashaydigan joyning boshlanishi. Ushbu Qoidalarining aholi yashaydigan joylarda harakatlanish tartibini belgilovchi talablariga amal kilinadigan joylarning nomi hamda uning boshlanishi.	 5.22
5.23. Aholi yashaydigan joyning boshlanishi. Ushbu Qoidalarining aholi yashaydigan joylarda harakatlanish tartibini belgilovchi talablariga amal kilinadigan joylarning nomi hamda uning	 5.23

oxiri.	
5.24. Aholi yashaydigan joyning boshlanishi Ushbu Qoidalarining aholi yashaydigan joylarda harakatlanish tartibini belgilovchi talabraliga amal kilinmaydigan joyning nomi hamda uning boshlanishi.	 5.24
5.25. Aholi yashaydigan joyning ohiri 5.24 belgisi bilan ko'rsatilgan aholi yashaydigan joyning ohiri.	 5.25
5.26. Manzil nomi Aholi yashamaydigan joylar (daryo, ko'l, dovon, xushmanzara joy va h.k)ning nomi.	 5.26
5.27. Masofalar ko'rsatkichi. Yo'nalish boyicha joylashgan aholi yashaydigan joylarga bo'lgan masofa (km).	 5.27
5.28. Kilometr belgisi Yo'lning boshi yoki oxirigacha bo'lgan masofa	 5.28
5.29.1, 5.29.2 Yo'l rakami 5.29.1 – yo'lga berilgan rakam, 5.29.2 – yo'lning rakami va yo'nalishi.	 5.29.1 5.29.2
5.30. Yuk avtomobillari uchun harakatlanish yo'nalishi Chorrahada yuk avtomobillari,	 5.30.1 5.30.2

traktorlar va o'ziyurar moslamalarga biror yo'nalishda harakatlanish taqiqlangan bo'lsa, bunday transport vositalariga tavsiya etilgan harakatlanish yo'nalishlari.	 5.30.3
5.31. Aylanib o'tish tasviri Harakatlanish uchun vaqtincha yopib ko'yilgan yo'l qismini chetlab o'tish chizmasi.	 5.31
5.32. Chetlab o'tish yo'nalishi Harakatlanish uchun vaqtincha yopib ko'yilgan yo'l qismini chetlab o'tish yo'nalishi.	 5.32.1
	 5.32.2
	 5.32.3
5.33. To'xtash To'xtash Svetoforming (tartibga soluvchining) Taqiqlovchi ishorasida transport vositalari to'xtaydigan joy.	 5.33
5.34.1, 5.34.1. Boshqa qatnov qismiga qayta tizilishning boshlang'ich ko'rsatkichi Ajratuvchi bo'lagi bo'lgan yo'lning harakatlanish uchun yopik hududini aylanib o'tish yoki ong tomondagi qatnov qismiga kaytish uchun harakatlanish yo'nalishi.	 5.34.1 5.34.1
5.35. Reversiv harakatlanish Bir yoki bir necha bo'laklarda harakatlanish yo'nalishi qarama-qarshi tomonga o'zgarishi	 5.35

mumkin bo'lgan yo'l qismining boshlanishi.	
5.36. Reversiv harakatlanish oxiri.	 5.36
5.37. Reversiv harakatlanish yo'lga chiqish.	 5.37
5.38. Turar-joy dahasi Yo'l harakati qoidalarining turar-joy dahalarida harakatlanish tartibi o'rnatilgan yo'l.	 5.38
5.39. Turar-joy dahasining oxiri.	 5.39
5.40. Falokatli holatlar uchun kirish yo'li Yo'l harakati qoidalaridagi 20.2 bandda ko'rsatilgan hollarda foydalanadigan yo'l.	 5.40

Servis belgilari (12 ta)

Servis belgilari transport vositalari, yo'lovchilar va haydovchilarga xizmat ko'rsatish joylari haqida ma'lumot berish uchun qo'llaniladi.

6.1. Tibbiy yordam ko'rsatish joyi.	 6.1
--	---

6.2. Shifoxona.	 6.2
6.3. Yonilg'i shoxobchasi.	 6.3
6.4. Texnik xizmat ko'rsatish joyi.	 6.4
6.5. Transport vositalarini yuvish joyi.	 6.5
6.6. Telefon.	 6.6
6.7. Oshxona.	 6.7

6.8. Ichimlik suv.	 6.8
6.9. Mehmonxona.	 6.9
6.10. Kemping.	 6.10
6.11. Dam olish joyi.	 6.11
6.12. Yo'l patrul xizmati maskani.	 6.12

Nazorat savollari:

1. Yo'l belgilari qanday vazifani bajaradi?
2. Yo'l belgilari qanday meyoriy xujjatlarga asosan tayyorlanadi va ishlatiladi?
3. Nechta yo'l belgi guruxlarini bilasiz?
4. Axborot – ishora belgilarining shakli, rangi va mahlumot berishi qanday ?
5. Axborot – ishora belgilaril belgilari qanday masofada o'rnatiladi?
6. Servis belgilari qanday maqsadlarda o'rnatiladi?
7. Servis belgilarini vazifasini tushuntiring?

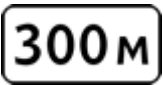
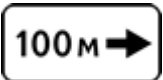
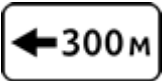
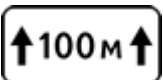
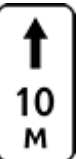
Qo'shimcha axborot belgilar. Belgilarni o'rnatishga qoyiladigan talablar. Yo'l belgilarini ko'cha-yo'l sharoitida qo'llash.

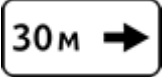
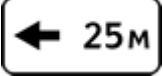
Reja.

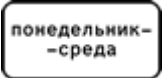
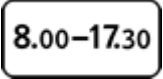
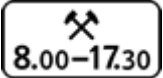
1. Qo'shimcha axborot belgilarining vazifalari.
2. Belgilarni o'rnatishga qoyiladigan talablar.
3. Yo'l belgilarini ko'cha-yo'l sharoitida qo'llash.
4. Qo'shimcha axborot belgilarining boshqa belgilar bilan qo'llanilishi.

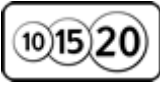
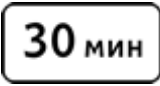
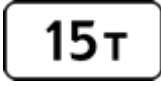
Qo'shimcha axborot belgilari. (49 ta)

Qo'shimcha axborot belgilari ular bilan birgalikda ko'llangan belgilarga aniqlik kiritish yoki ularning tahsirini cheklash uchun qo'llaniladi.

7.1.1. Manzilgacha bo'lgan masofa Belgilangan yo'lning xavfli joyigacha bo'lgan masofani, yo'l harakatiga tegishli cheklovlar kiritilgan joyni yoki harakat yo'nalishi bo'yicha oldindagi muayan joyni ko'rsatadi.	 7.1.1
7.1.2. Manzilgacha bo'lgan masofa Chorraha oldida 2.5 belgisi o'rnatilgan bo'lsa, 2.4 belgisidan chorrohagacha bo'lgan masofani ko'rsatadi.	 7.1.2
7.1.3, 7.1.4. Manzilgacha bo'lgan masofa. Yo'ldan manzilgacha bo'lgan masofa.	 7.1.3
	 7.1.4
7.2.1 Ta'sir oralig'i. Ogohlantiruvchi, buyuruvchi, axborot-ishora belgilarining ta'sir oralig'ini ko'rsatadi.	 7.2.1
7.2.2.-7.2.6 a'sir oralig'i Bu belgilar fakat Taqiqlovchi 3.27–3.30 belgilari bilan qo'llaniladi.	
7.2.2. – Belgining ta'siri saklangan oralikni ko'rsatadi.	 7.2.2
7.2.3. – Belgi ta'sir oralig'i oxirini ko'rsatadi.	 7.2.3

7.2.4. – Haydovchilarga belgi ta'sirida ekanliklari haqida ma'lumot beradi.	 7.2.4
7.2.5. -7.2.6. Maydon, binolar oldi va shunga o'xshash joylar chetida to'xtash va to'xtab turish taqiqlanganda belgining ta'sir oralig'i va yo'nalishni ko'rsatadi.	 7.2.5
	 7.2.6
7.3.1. -7.3.3. Ta'sir yo'nalishlari Chorraha oldida o'rnatilgan belgilarning ta'sir yo'nalishini ko'rsatadi.	 7.3.1
	 7.3.2
	 7.3.3
7.4.1 – 7.4.7. Transport vositasining turi Belgining ta'siri joriy etilgan transport vositalari turini ko'rsatadi. 7.4.1 ko'shimcha belgisining ta'siri yuk tashuvchi, shu jumladan, tirkamali, to'la vazni 3.5 tonnadan ortiq bo'lgan transport vositalariga, 7.4.3 ko'shimcha belgisi esa engil avtomobillarga, shuningdek, to'la vazni 3.5 tonnagacha bo'lgan yuk tashuvchi transport vositalariga tatbik etiladi.	 7.4.1
	 7.4.2
	 7.4.3
	 7.4.4
	 7.4.5
	 7.4.6
	 7.4.7

7.5.1. Shanba, yakshanba va bayram kunlari.	 7.5.1
7.5.2. Ish kunlari.	 7.5.2
7.5.3. Hafta kunlari Belgiga haftaning kaysi kunlari amal qilishi ko'rsatilgan.	 7.5.3
7.5.4. Amal qilish vaqti Belgiga kunning kaysi vaktida amal qilishni ko'rsatadi.	 7.5.4
7.5.5 – 7.5.7. Amal qilish vaqti Belgiga haftaning kaysi kuni va kaysi soatlarida amal qilishni ko'rsatadi.	 7.5.5
	 7.5.6
	 7.5.7
7.6.1 – 7.6.9. Transport vositasini to'xtab turish joyiga qo'yish usuli . Barcha turdagi transport vositalarini to'xtab turish uchun yo'lning qatnov qismida, piyodalar yo'lkasi yoniga qo'yish usuli. Piyodalar yo'lkasi yonidagi to'xtab turish joyiga engil avtomobillar va mototsikllarni qanday qo'yish usuli qo'rsatilgan.	 7.6.1
	 7.6.2
	 7.6.3
	 7.6.4
	 7.6.5

	7.6.6 7.6.7 7.6.8 7.6.9
7.7. Yurgizgichni ishlatmasdan to'xtab turish joyi 5.15 belgisi bilan birgalikda ko'llanganda, to'xtab turish joyida fakat yurgizgichi ishlayotgan transport vositalariga to'xtab turishiga ruxsat etilganini bildiradi.	 7.7
7.8. Pullik xizmat ko'rsatish joyi Naqd pulga xizmat ko'rsatilishini bildiradi.	 7.8
7.9. To'xtab turish muddati cheklangan 5.15 belgisi o'rnatilgan to'xtab turish joyida transport vositalari to'xtab turishining eng ko'p muddatini ko'rsatadi.	 7.9
7.10. Avtomobillarni ko'rikdan o'tkazish joyi 5.15 yoki 6.11 belgisi bilan ko'rsatilgan maydonlarda estakada yoki ko'zdan kechirish chukurchalari borligini bildiradi.	 7.10
7.11. To'la vazni cheklangan To'la vazni ko'shimcha belgida ko'rsatilgan miqdordan ortiq bo'lgan transport vositalariga taaluqli.	 7.11
7.12. Xavfli yo'l yoqasi. Yo'l ishlari bajarilayotgani sababli yo'l yoqasiga chiqish xavfli ekanligi haqida ogohlantiradi, 1.23 belgisi bilan qo'llaniladi.	 7.12
7.13. Asosiy yo'lning yo'nalishi. Chorrahada asosiy yo'lning yo'nalishini ko'rsatadi.	 7.13
7.14. Harakatlanish bo'lagi Belgi yoki svetofor ta'siridagi harakatlanish bo'lagini ko'rsatadi.	 7.14

7.15. Ko'zi ojiz piyodalar. 1.20, 5.16.1, 5.16.2 belgilari hamda svetofo bilan qo'llaniladi, piyodalar o'tish joyidan ko'zi ojiz kishilar foydalanishi haqida ogohlantiradi.	 7.15
7.16. Nam qoplama Belgi katnov qismining koplamasi nam bo'lgan vaktida ta'sir etishini ko'rsatadi.	 7.16
7.17. Nogironlar. 5.15 belgisi bilan qo'llaniladi. To'xtab turish joyi (yoki uning bir qismi) ushbu Qoidalarining 28.3 bandiga muvofiq Nogiron taniqlik belgisi o'rnatilgan. transport vositalari uchun ajratilganligini ko'rsatadi.	 7.17
7.18. Nogironlar mustasno Belgilarning ta'siri ushbu qoidalarining 28.3 bandiga muvofiq nogiron taniqlik belgisi o'rnatilgan transport vositalariga va motokajavalarga joriy etilmaydi.	 7.18
7.19. Chorrahadagi kamera.	 7.19

Nazorat savollari:

1. Yo'l belgilari qanday vazifani bajaradi?
2. Yo'l belgilari qanday meyoriy xujjatlarga asosan tayyorlanadi va ishlatiladi?
3. Nechta yo'l belgi guruxlarini bilasiz?
7. Qo'shimcha axborot belgilarining vazifasini tushuntiring?
7. Qo'shimcha axborot belgilari qanday o'rnatiladi?

6.Mavzu.

Yo'l belgi chiziqlari. Yotiq chiziqlar. Yo'l belgi chiziqlari. Tik chiziqlar.

Reja.

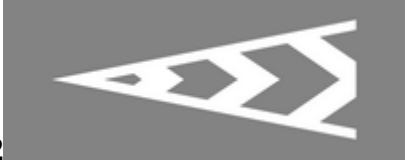
1. Yo'l chiziqlari.
2. Yotiq chiziqlar.
3. Yo'l chiziqlari.
4. Tik chiziqlar.
5. Tik chiziqlarilarning ko'chalarda vazifasi.
6. Tik chiziqlarilarning ko'chalarda qo'llanishi .

Tayanch iboralar: *Yo'l chiziq lari. Yotiq chiziq lar. Bo'ylama yotikchiziq lar. Ko'ndalang Yotiq chiziq lar. Sariq rangli Yotiq chiziq lar. Ok rangli Yotiq chiziq lar. Yo'l chiziq lari. Tik chiziq lari. Yo'l belgi chiziq larining qo'llanilishi.*

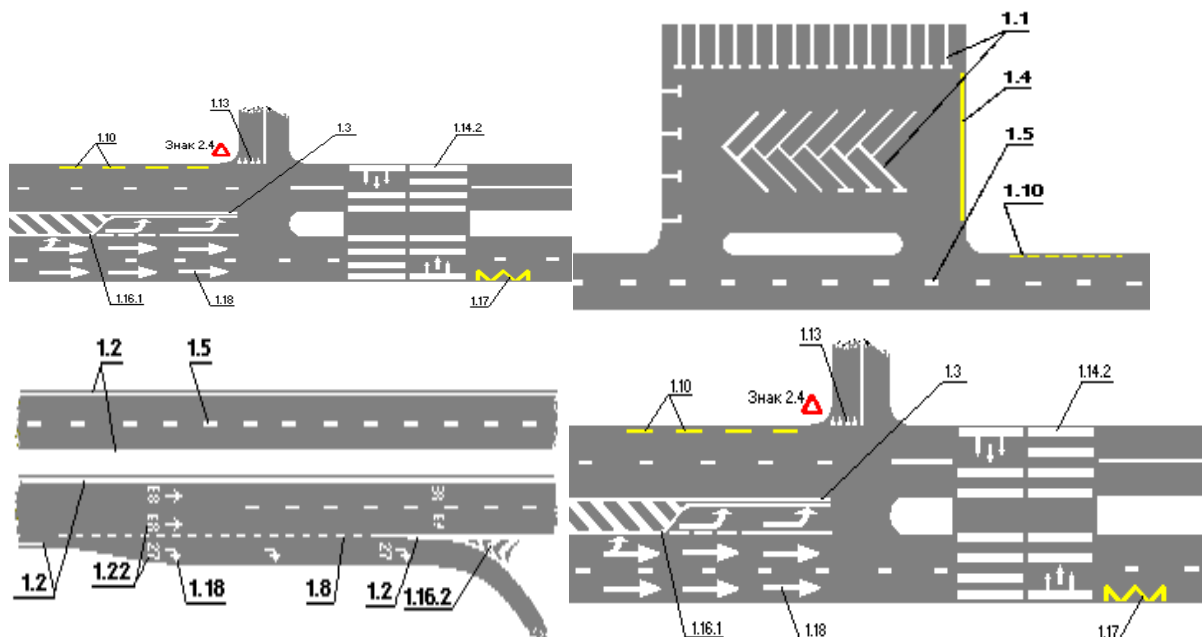
Yo'lning qatnov qismi yuzasidagi chiziq lar, ishoralar, yozuvlar va boshqa belgilar harakatlanish tartibini belgilaydi. Yo'l yuzasidagi Yotiq chiziq lar ok rangda bo'ladi (1.4, 1.10 va 1.17 chiziq lar sariq rangda bo'ladi).

1.1 – qarama-qarshi yo'nalishlarda harakatlanayotgan transport oqimlarini ajratadi, yo'lning havfli joylaridagi harakatlanish bo'lagi chegarasini bildiradi; yo'lning kirish taqiqlangan qismini anglatadi; transport vositalarining to'xtab turish joyi chegarasini hamda avtomagistrallar qatoriga kiritilmagan yo'lning harakatlanish qismi chegarasini bildiradi.	 1.1
1.2 (enli sidirg'a chiziq)-avtomagistrallarda harakatlanish qismi chegarasini bildiradi.	 1.2
1.3 – to'rt va undan ortiq harakatlanish bo'lagi bo'lgan yo'llarda qarama-qarshi yo'nalishdagi transport vositalari oqimini ajratadi.	 1.3
1.4 – to'xtash taqiqlangan joyni bildiradi. Yakka holda yoki 3.27 “To'xtash taqiqlangan” yo'l belgisi bilan qo'llaniladi hamda yo'lning harakatlanish qismi chetiga yoki yo'l chetidagi to'sik (bordyur) ustidan chiziladi.	 1.4
1.5 – ikki yoki uch bo'lakli yo'llarda qarama-qarshi yo'nalishlarda harakatlanayotgan transport vositalari oqimlarini ajratadi; bir yo'nalishda harakatlanish uchun mo'ljallangan ikki yoki ko'prok bo'lakli yo'llarda bo'laklarning chegaralarini bildiradi.	 1.5
1.6-- (yaqinlashish chizig'i – har bir chiziq uzunligi ular orasidagi masofadan uch barobar katta bo'lgan uzuq-uzuq chiziq) – qarama-qarshi yoki bir yo'nalishda harakatlanayotgan transport vositalari oqimlarini ajratuvchi 1.1 yoki 1.11 chizig'iga yaqinlashayotganlik haqida ogohlantiradi.	 1.6
1.7 – (har bir chizig'i kiska va oralari shu chiziq lar bo'yiga teng bo'lgan uzuk-uzuk chiziq) – chorrahadagi harakatlanish bo'laklarini bildiradi.	 1.7

1.8 (enli uzuk-uzuk chiziq) – tezlanish yoki sekinlanish bo'lagi bilan yo'ning harakatlanish qismidagi asosiy bo'lagi o'rtasidagi chegarani bildiradi (chorrahalarda, yo'ning turli sathda kesishgan qismlarida, avtobuslar to'xtaydigan joylarda va h.k.).	 1.8
1.9 – reversiv harakatlanishda qatnov qismining chegarasini belgilaydi; reversiv harakatlanish amalga oshirilgan yo'llarda (reversiv svetofori o'chirilgan holatda) qarama-qarshi yo'nalishdagi transport oqimini ajratadi.	 1.9
1.10 – to'xtab turish taqiqlangan joyni bildiradi. Yakka holda yoki 3.28 yo'l belgisi bilan qo'llaniladi va yo'ning harakatlanish qismi chetiga yoki yo'l chetidagi to'sik (bordyr) ustidan chiziladi.	 1.10
1.11 -Faqat biror bo'lakka qayta tizilishga ruxsat etadi, bir yo'nalishdagi yoki qarama-qarshi kelayotgan transport oqimlarini ajratadi; kayrib olish, to'xtash maydonchalari va shunga o'xshashlarga kirish uchun mo'ljallangan joylarda manyovr Faqat bir yo'nalishda ruxsat etilganligini ko'rsatadi.	 1.11
1.12. (to'xtash) – 2.5 belgisi yoki svetoforning (tartibga soluvchining) Taqiqlovchi ishorasida haydovchi to'xtash kerak bo'lgan joyni ko'rsatadi.	 1.12
1.13 – kesishgan yo'lda harakatlanayotgan transport vositasiga yo'l berish zarur bo'lganda haydovchi transport vositasini to'xtatishi lozim bo'lgan joyni ko'rsatadi.	 1.13
1.14.1, 1.14. (zebra) – yo'ning harakat tartibga solinmagan qismida piyodalarning o'tish joyini belgilaydi.	 1.14.1
1.14.2 belgining ishorali yo'naltirgichlari piyodalarning harakatlanish yo'nalishini ko'rsatadi.	 1.14.2
1.14.3 – piyodalarning harakati svetofor yordamida tartibga solinganini bildiradi.	 1.14.3

1.15 – yo'lning velosiped yo'lkasi kesib o'tgan joyini bildiradi.	1.15
1.16.1–1.16.3 – transport vositalari oqimi ajraladigan yoki ko'shiladigan joylardagi yo'naltiruvchi orolchalarni bildiradi.	 1.16.1 1.16.2 1.16.3
1.17. Belgilangan yo'nalishli transport vositalari to'xtash joylari hamda taksilarning to'xtab turish joylarini bildiradi.	 1.17
1.18 – chorrahada bo'laklar bo'yicha ruxsat etilgan harakatlanish yo'nalishlarini ko'rsatadi. Yakka holda yoki 5.8.1, 5.8.2 belgilari bilan qo'llaniladi. Oxiri berk yo'l tasvirlangan chiziq , shu yo'nalishdagi yon tomonda joylashgan qatnov qismiga burilish taqiqlanganligini ko'rsatadi. Chetki chap bo'lakdan chapga burilishga ruxsat beruvchi yo'naltirgich shu bo'lakdan kayrilishga ham ruxsat beradi.	 1.18
1.19 – harakatlanish qismining toraygan (shu yo'nalishdagi harakatlanish bo'laklarining soni kamaygan) joyiga yoki qarama-qarshi yo'nalishdan kelayotgan transport vositalari oqimlarini ajratuvchi 1.1 yoki 1.11 chizig'iga yaqinlashganlik haqida ogohlantiruvchi chiziq . Birinchi holda 1.18.1-1.18.3 yo'l belgilari bilan qo'llanilishi mumkin.	 1.19

1.20 – haydovchini 1.13 chizig'iga yaqinlashayotgani haqida ogohlantiradi.	 1.20
1.21 (“STOP” – to'xtang yozuvi) – 2.5 belgisi bilan birga ko'llanilganda haydovchini 1.12 chizig'iga yaqinlashayotganligi haqida ogohlantiradi.	 1.21
1.22 – yo'l (harakatlanish yo'nalishi) rakamini ko'rsatadi.	 1.22
1.23 – yo'lning Faqat belgilangan yo'nalishli transport vositalari uchun mo'ljallangan bo'lagini bildiradi. 1.1 va 1.3 chiziq larinibosib o'tish takiklanadi, harakatlanish qismining chetini bildirish uchun ko'llanilgan 1.1 chizig'i bundan mustasno. 1.2, 1.5-1.8 chiziq larini istalgan tomondan bosib o'tish mumkin. Reversiv svetoforlar bo'lmaganda yoki ular o'chirib ko'yilganda, 1.9 chizig'i Faqat u haydovchining o'ng tomonida bo'lsa, bosib o'tishga ruxsat etiladi. Reversiv svetofor yokilgan paytda bir yo'nalishli bo'laklarni ajratayotgan 1.9 chizig'ini istalgan tomonidan bosib o'tishga ruxsat etiladi. Reversiv svetofor o'chirilganda, haydovchilar darhol 1.9 chizig'idan o'ngga qayta tizilishlari kerak. Reversiv svetofor o'chirilgan bo'lsa, qarama-qarshi yo'nalishdagi transport oqimlarini ajratuvchi 1.9 chizig'ini bosib o'tish taqiqlanadi. 1.11 chizig'ini uzuk-uzuk tomondan, shuningdek, sidirg'a chiziq tomonidan esa Faqat Quvib yoki chetlab o'tishni tugatayotganda bosib o'tishga ruxsat etiladi. Ko'chma tirgakka o'rnatilgan vaktinchalik yo'l belgilari va chiziq lar ma'no jihatidan bir-biriga zid kelsa, haydovchilar vaktinchalik yo'l belgilariga amal qilishlari kerak.	 1.23 1.23

1.1 — qarama-qarshi yoʻnalishlarda harakatlanayotgan transport oqimlarini ajratadi, yoʻlning xavfli joylaridagi harakatlanish boʻlagi chegarasini bildiradi; yoʻlning kirish taqiqlangan chegarasini anglatadi;

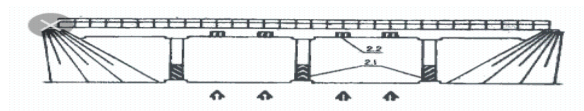
Transʻort vositalarini toʻxtab turish joyi chegarasini hamda avtomagistrallar qatoriga kiritilmagan yoʻlning harakatlanish qismi chegarasini bildiradi.

1.2 (enli sidirgʻa chiziq) — avtomagistrallarda harakatlanish qismi chegarasini bildiradi;

1.3 — toʻrt va undan ortiq harakatlanish boʻlagi boʻlgan yoʻllarda qarama-qarshiyoʻnalishdagi transport vositalari oqimini ajratadi;

1.4 — toʻxtash taqiqlangan joyi bildiradi. Yakka holda yoki 3.27 “Toʻxtash taqiqlangan” yoʻl belgisi bilan qoʻllaniladi hamda yoʻlning harakatlanish qismi chetiga yoki yoʻl chetidagi toʻsik (bordyr) ustidan chiziladi;

1-Savol

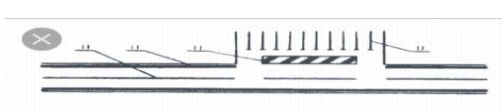

pdd-uzbeki.narod.ru

2. Tik chiziqlar

- harakatlanayotgan transport vositalariga xavf tugʻdiradigan yoʻl inshootlarining tik elementlari (koʻpriklar va osma yoʻllar, ustunlar va h.k.)ni bildiradi. 2.2 - tonnellar, koʻpriklar, osma yoʻl va koʻpriklarning pastki qirrasini

2-Savol

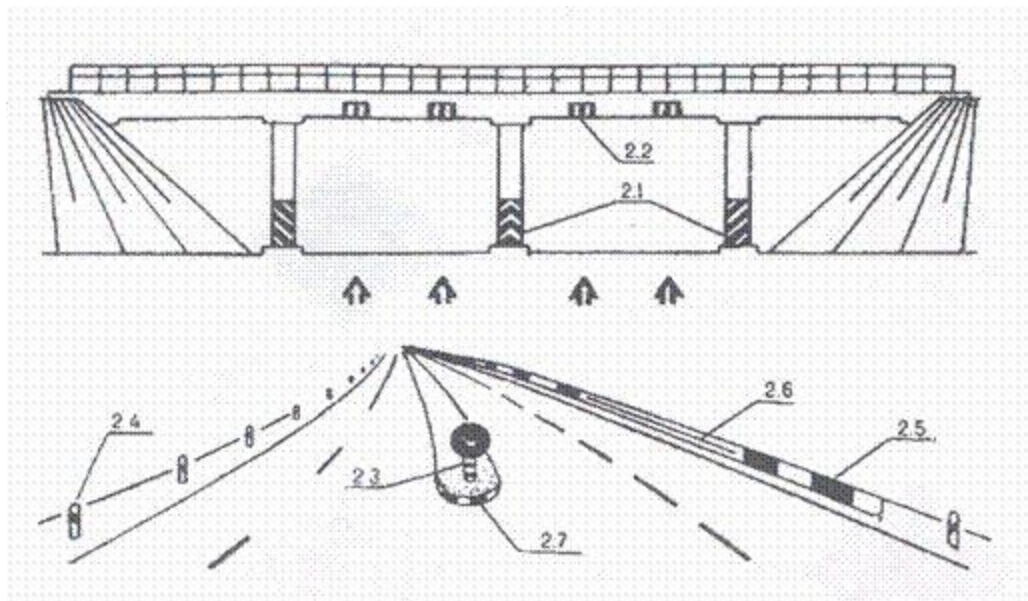
pdd-uzbeki.narod.ru

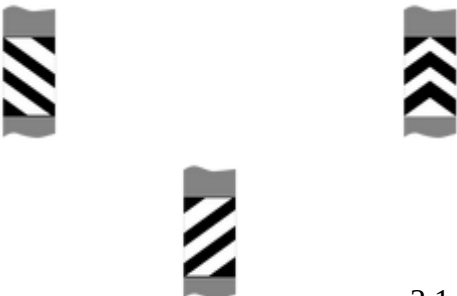
1. Yotiq chiziqlar

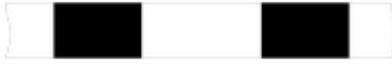
- qarama-qarshi yoʻnalishlarda harakatlanayotgan transport oqimlarini ajratadi, yoʻlning xavfli joylaridagi harakatlanish boʻlagi chegarasini bildiradi; yoʻlning kirish taqiqlangan qismini anglatadi; transport vositalarining toʻxtab turish joyi chegarasini

Tik chiziqlar.

Tik chiziqlar — yoʻl inshootlari va jihozlari yuzalariga ketma-ket chizilgan yoʻl-yoʻl ok-kora chiziqlar majmuisidan iborat boʻlib, ularning oʻlchamlarini koʻrsatishda, koʻz bilan chamalash vositasi sifatida xizmat qiladi.

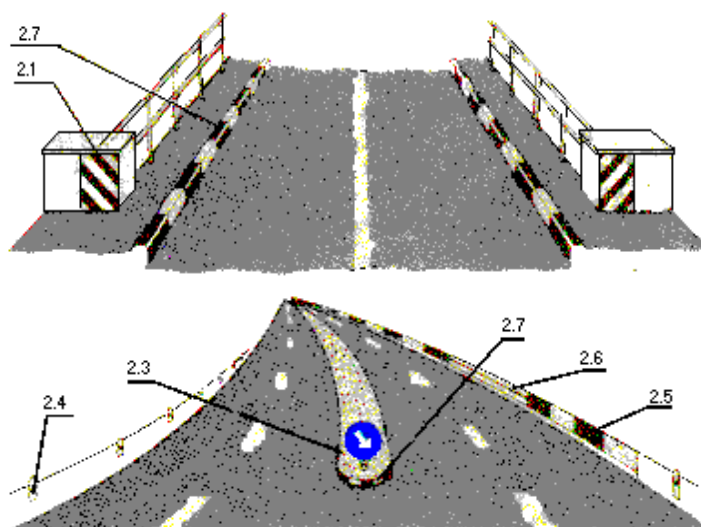

2.1 – harakatlanayotgan transport vositalariga xavf tugʻdiradigan yoʻl inshootlarining tik elementlari (koʻpriklar va osma yoʻllar, ustunlar va h.k.)ni bildiradi.	 2.1
2.2 – tonnellar, koʻpriklar, osma yoʻl va koʻpriklarning pastki qirrasini bildiradi.	 2.2
2.3 – ajratish boʻlaklaridagi yoki xavfsizlik orolchalari”dagi dumalok ustunlarni bildiradi.	 2.3
2.4 – yoʻnaltiruvchi, beton yoki temir beton ustunlar, toʻsik tirgaklar va hokazolarni bildiradi.	 2.4

2.5 – yoʻlning kichik radiusli boʻrilishlari, tik nishabliklari va boshqa xavfli joylarda yoʻl chetiga oʻrnatilgan toʻsiklarning yon yuzalarini bildiradi.	 2.5
2.6 – boshqa joylardagi toʻsiklarning yon yuzalarini bildiradi.	 2.6
2.7 – yoʻlning xavfli joylarida uning chetidagi toʻsikni (bordurni) va yoʻl sathidan baland boʻlgan xavfsizlik orolchalari chetini bildiradi.	 2.7

Tik chiziqlar

Tik chiziqlar - yoʻl inshootlari va jihozlari yuzalariga ketma – ket chizilgan yoʻl – yoʻl ok – kora chiziqlar majmuasidan iborat boʻlib, ularning oʻlchamlarini koʻrsatishda, koʻz bilan chamalash vositasi sifatida xizmat qiladi.

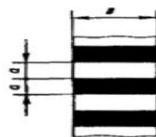
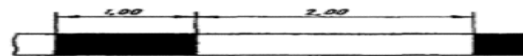
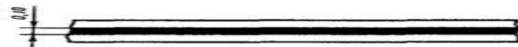
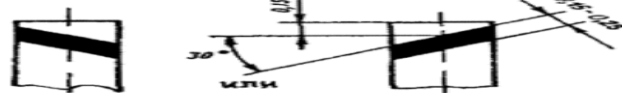
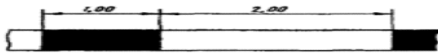
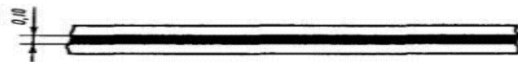
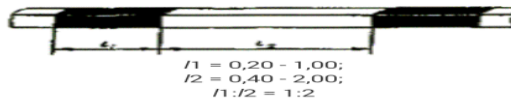
2.1 — harakatlanayotgan transport vositalariga xavf tuoʻdiradigan yoʻl inshotlarining tik elementlari (koʻpriklar va osma yoʻllar, ustunlar va h. k.) ni bildiradi.

2.2 - tonellar, koʻpriklar, osma yoʻl va koʻpriklarning pastki kirasini bildiradi.

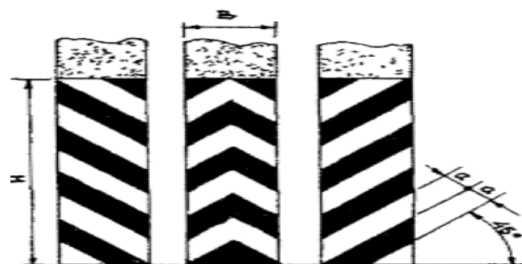
2.3 – ajratish boʻlaklaridagi yoki “xavfsizlik orolchalari”dagi dumalok, ustunlarni bildiradi.

2.4 – yoʻnaltiruvchi, beton yoki temir beton ustunlar, toʻsik, tirgaklar va hokazolarni bildiradi.

2.7 – yo‘lning xavfli joylarida uning chetidagi to‘sikni (bordyurni) va yo‘l sathidan baland bo‘lgan “xavfsizlik choralari” chetini bildiradi.

$B \in [0,30]$, $a = 0,10$;
 $B > 0,30$, $a = 0,15$

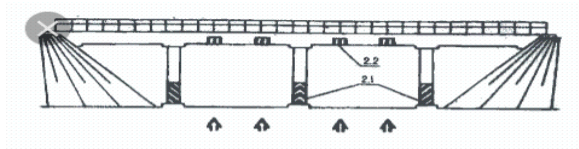

2 1 1	2 1 2	2 1 3
H < 2,00, B £ 0,30, a = 0,10;		
H < 2,00, B > 0,30, a = 0,15;		
H ≥ 2,00, B > 0,30, a = 0,20		

1. Yo'1 belgi chiziq larning vazifalari.
2. Yo'1 belgi chiziq larning guruhlari va turlari.
3. Yotiq chiziq larning turlanishi.

4. Bo'ylama Yotiq chiziqlar.
5. Ko'ndalang Yotiq chiziqlar.
6. Sariq rangli Yotiq chiziqlar.
7. Ok rangli Yotiq chiziqlar
8. Yo'l belgi chiziqlarining vazifalarini tushuntiring ?
9. Yo'l belgi chiziqlarining guruhlari va turlari tushuntiring ?
10. Tik chiziqlarining turlanishini tushuntiring ?
11. Tik chiziqlarining ko'chalarda vazifasini tushuntiring ?
12. Tik chiziqlarining ko'chalarda qo'llanishi tushuntiring ?

1-Savol

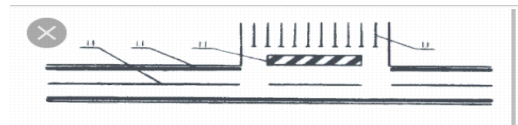

pdd-uzbeki.narod.ru

2. Tik chiziqlar

- harakatlanayotgan transport vositalariga xavf tug'diradigan yo'l inshootlarining tik elementlari (ko'priklar va osma yo'llar, ustunlar va h.k.)ni bildiradi. 2.2 - tonnellar, ko'priklar, osma yo'l va ko'priklarning pastki qirrasini

2-Savol

pdd-uzbeki.narod.ru

1. Yotiq chiziqlar

- qarama-qarshi yo'nalishlarda harakatlanayotgan transport oqimlarini ajratadi, yo'lning havfli joylaridagi harakatlanish bo'lagi chegarasini bildiradi; yo'lning kirish taqiqlangan qismini anglatadi; transport vositalarining to'xtab turish joyi chegarasini

2-Modul. Piyodalar, yo'lovchilar va haydovchilarning vazifalari. Ogohlantiruvchi va falokat ishoralari. Chorrahalarda harakatlanish.

7-mavzu.

Piyodalar, yo'lovchilar va haydovchilarning vazifalari. Maxsus transport vositasining imtiyozlari. Harakatni tartibga solish. Svetaforlarning ishoralari. Tartibga soluvchining ishoralari.

Reja.

1. Piyodalar, yo'lovchilarning vazifalari.
2. Harakatni tartibga solish.
3. Maxsus transport vositalarining imtiyozlari.
4. Haydovchining umumiy majburiyatlari.
5. Harakatni tartibga solish.
6. Svetaforlarning ishoralari.
7. Tartibga soluvchining ishoralari

Tayanch iboralar: Maxsus transport vositalarining imtiyozlari va maxsus transport vositalarining imtiyozlari. Harakatni tartibga solish va svetaforlarning ishoralarini hamda tartibga soluvchining ishoralari bilishi va ularni har xil yo'l 'l sharoitlarida qo'llanilishi to'g'risida ko'nikma va malaka hosil qilish.

Ko'k rangli yalt – yalt etuvchi chiroq – mayokchasi va (yoki) maxsus tovushli ishorasi yokilgan tezkor va maxsus xizmat transport vositalarining haydovchilari kechiktirib bo'lmaydigan xizmat vazifalarini bajarayotib, yo'l harakatini xavfsizligini tahminlash sharti bilan ushbu Qoidalarining 8 bob (8.9 bandidan tashkari), 7.1.10 – 15, 18 – 19 boblari, Qoidalarining 1 va 2 ilovalari talablaridan

chetga chikishlari mumkin. Ko'k rangli chiroq mayokchaga Qo'shimcha kizil rangli chiroq – mayokcha ham yoqilishi mumkin. Boshqa yo'l harakati katnashchilariga nisbatan imtiyozga ega bo'lishlari uchun bunday transport vositalarida yalt – yalt etuvchi chiroq mayokcha va (yoki) mahsus tovushli ishorasi yokilgan bo'lishi shart. Ular o'zlariga yo'l berilayotganligiga ishonch hosil kilganlaridan so'nggina imtiyozdan foydalanishlari mumkin.

Tezkor xizmat va maxsus xizmat transport vositalari kuzatib kelayotgan transport vositalari ham shu imtiyozdan foydalanadilar.

7.2. Haydovchilar ko'k rangli chiroq – mayokcha va (yoki) maxsus tovushli ishoralarni yo'qqan holda yaqinlashib kelayotgan trans'ort vositalariga, shuningdek, ularning kuzatuvidagi yakinni yorituvchi chiroqlari yokilgan trans'ort vositalariga yo'l berishlari, zarur bo'lgan hollarda ularning to'siksiz o'tib ketishlari uchun o'zlari boshqarib borayotgan trans'ort vositalarini yo'lning o'ng tomoniga borib to'xtatishlari shart.

7.3. Ko'k rangli chiroq – mayokchasini yokib turgan transport vositasiga yaqinlashayotgan haydovchilar zarur bo'lib kolganda darhol to'xtash imkoniyatini beradigan darajada harakatlanish tezligini kamaytirishlari shart.

7.4. Zarg'aldoq yoki sariq rangli chiroq – mayokchasi yokilgan, yo'ldan foydalanish hizmatiga tegishli moslama va transport vositalarining haydovchilari ish bajarish jarayonida yo'l harakati xavfsizligini taminlash sharti bilan ushbu Qoidalarning yo'l belgilari, chiziq lari hamda 11.4, 11.5, 11.8 va 18.1 bandlari talablaridan chetga chikishlari mumkin. Boshqa haydovchilar ularning ish bajarishlariga to'skinlik tuo'dirmasliklari shart. Zarg'aldoq va sariq rangli chiroq – mayokcha harakatlanishda imtiyoz bermaydi va u Faqat boshqa harakatlanish katnashchilarining ehtiborini jalb etish uchun xizmat kiladi.

Yo'lovchilarning majburiyatlari

Yo'lovchilar transport vositasiga faqat u to'la to'xtagandan so'ng trotuar yoki yo'l yoqasi tomondan chiqishga va tushishga majburdirlar. Yo'lovchilarning transport vositalaridan trotuar yoki yo'l yoqasi tomondan tushishi yoki ularga chiqishining iloji bo'lmagan hollarda, agar bu harakat xavf tug'dirmasa yoki boshqa yo'l harakati qatnashchilariga halakit bermasa yo'lning qatnov qismi tomonidan amalga oshirilishi mumkin. Yo'lovchilarga quyidagilar taqiqlanadi: transport vositasi harakatlanayotgan vaqtda haydovchini boshqarishdan chalg'itish va unga halakit berish; harakatlanayotgan bortli yuk avtomobillarida tik turish, bortlarda yoki undan yuqoridagi yuk ustida o'tirish; transport vositasi harakatlanayotgan vaqtda uning eshiklarini ochish; transport vositasi harakatlanayotgan vaqtda salondan tana qismlarini (qo'ldan tashqari) chiqarish.

Haydovchining umumiy majburiyatlari **Mexanik transport vositasining haydovchisi:**

Haydovchilik guvoxnomasi va uning talonini yoki transport vositasini vaktinchalik boshqarish xukukini beruvchi talonni, haydovchilik guvoxnomasi belgilangan tartibda olib ko'yilgan bo'lsa, uning talonini, haydovchilik guvoxnomasi va uning taloni olib ko'yilgan xolda vaktinchalik ruxsatnomani

Vaktinchalik boshqarish xukukini beruvchi talon yoki vaktinchalik ruxsatnoma bilan transport vositasini boshqarishda esa haydovchining shaxsini tasdiklovchi xujjatni (fukarolik pasporti va x.k)

Transport vositasi ro'yxatdan o'tkazilganligi xakidagi xujjatni, transport vositasining egasi bo'lmagan xollarda esa umumiy egilik xukukini beruvchi, tasarrufga yoki foydalanishga berilganligini tasdiklovchi xujjatni, belgilangan xollarda yo'l varakasi va tashilayotgan yukning xujjatlarini yonida olib yurishi, militsiya xodimlari talab kilganda tekshirish uchun berish shartdir.

Tegishli toifadagi haydovchilik guvoxnomasiga ega bo'lgan shaxs o'ziga karashli bo'lmagan transport vositasini, uning egasi, yoxud tasarrufga yoki foydalanishga berilganligini tasdiklovchi xujjatlari bo'lgan shaxs ishtirokidagina (ularning roziligi bilan) boshqarish mumkin.

Mototsiklda xarakatlanayotganda haydovchi maxsus bosh kiyimini kiyib olishi, tugmalashi, yo'lovchilar ham maxsus bosh kiyimini kiygan va u tugmalangan xolda bo'lishi shart.

Xalqaro yo'llardagi xarakatlanishda ishtirok etayotgan mexanik trans'ort vositasi haydovchisining yonida "Yo'l xarakati xakidagi" Konventsiya talablariga mos keladigan haydovchilik guvoxnomasi va trans'ort vositasini ro'yxatdan o'tganligi xakidagi xujjat, transport vositasida esa ro'yxatdan o'tgan davlatning rakamli va taniqlik belgisi bo'lishi shart.

Transport vositasi haydovchisi quyidagilarga amal qilishga majburdir:

Xarakatlanishdan oldin transport vositasining texnik sozligini, tozaligini va to'lik jixozlanganligini tekshirishi.

Xarakatlanish vaktida transport vositasining texnik xolatini soz xolda bo'lishini ta'minlashi.

Xarakatlanishni boshlashdan oldin yo'lovchilarning transport vositasiga to'lik chikib joylarini egallaganligiga, transport vositasining eshiklari yo'ilganligiga, yo'lovchilar tashish uchun maxsus jixozlangan yuk avtomobillarida yo'lovchilar tashiyotganda ushbu qoidalarining 6.2 bandi talablari bajarilganligiga tishonch xosil qilishi

Xarakatlanish jarayonida piyodalar, ayniksa bolalar, nogironlar, kariyalarga va velisopedchilarga nisbatan extiyotkorlik choralarini ko'rishi

Militsiya xodimlarining talabiga ko'ra mastlik xolatini aniklovchi maxsus tekshiruvdan o'tishi.

Yo'l-transport xodisasi tufayli shikastlangan transport vositasini shatakka olish (Faqat yuk avtomobilida) tabiiy ofatlar sodir bo'lgan joylarga yetib borish, shuningdek kechiktirib bo'lmaydigan xizmat vazifalarini bajarish zarurati tuo'ilgan xollarda militsiya xodimlariga, yo'lakay yo'nalishda tibbiy yordam ko'rsatishga ketayotgan tibbiyot xodimlariga, zudlik bilan tibbiy yordamga muxtoj bo'lgan fukarolarni davolash muassasasiga olib borish uchun tibbiyot va 10 miliyiya xodimlariga, militsiyaning shtatdan tashkari xodimlariga va jamoatchi avtonazoratchilarga transport vositasidan foydalanishga imkon berishi.

Eslatma: tibbiy xizmatlar uchun transport vositasidan foydalanishga imkon berishdan boshqa xollar fukarolarga tegishli transport vositalariga taallukli emas.

Transport vositasidan foydalangan shaxs haydovchi talab kilganda yo'l varakasiga yurilgan vakti, bosib o'tilgan masofani, o'z ismi-sharifi, mansabi, ish joyi nomini, yo'l varakasi bo'lmagan takdirda tegishli namunadagi mahlumotnoma yozib berishi lozim.

Transport vositalarini tekshirish yoki undan foydalanish xukukiga ega bo'lgan shaxs haydovchining talablariga muvofik o'z xizmat guvoxnomasini ko'rsatishi shart

Haydovchilarga quyidagilar takiklanadi:

-Transport vositasini xar qanday mastlik (alkogol, giyoxvand moddalar va boshqalar) xolatida sezgirlik va etiborni susaytiradigan dori-darmonlar ta'sirida, yo'l xarakati xavfsizligiga taxdid soladigan darajada charchoklik va betoblikda boshqarish;

-Har qanday mastlik holatida, sezgirlik va etiborni susaytiradigan dori-darmonlar tahsirida, yo'l xarakati xavfsizligiga taxdid soladigan darajada charchoklik va betoblikda bo'lgan, shuningdek

trans'ort vositasini boshqarish xukukini beradigan tegishli toifadagi guvoxnomasi bo'lmagan yoki yo'l varakasida ismi-sharifi ko'rsatilmagan shaxslarga transport vositasini boshqarish uchun to'shirish.

-Texnik nosoz transport vositasini, moped, motoroller va mototsikllarni tovush pasaytirgichsiz boshqarish.

Transport vositasini tormoz tizimi yoki boshqaruvi ishdan chiksa, ulagich moslamasi (avtopoezd tarkibida) nosoz bo'lsa, korono'i vaktida yoki yetarlicha ko'rinmaslik sharoitida –faralar va orka gabarit chiroqlari yonmasa, yomo'ir, kor yoo'ayotgan vaktida esa haydovchi tomonidagi oyna tozalagich ishlamay kolsa, bunday transport vositalarida xarakatlanish

Eslatma: ishchi tormoz tizimi yoki boshqaruvi sekin xarakatlanayotgan trans'ort vositasini to'xtashi yoki manevr qilishiga imkon bermasa, ular ishlamayotgan xisoblanadi.

Transport vositalariga tegishli ruxsatsiz maxsus texnik jixozlar (ratsiya, sirena va x.k) ni o'rnatish.

Transport vositalarining tashkiliy jamlanmasi (shuningdek, piyodalar jamlanmalari) harakatiga xalakit berish va ular orasiga kirish

Svetoforlarning ishoralari

Svetoforlarda yashil, sariq, kizil va ok rangli yoruo'lik ishoralari qo'llaniladi. Svetofor ishoralari vazifasiga bo'lik ravishda doirasimon, yo'naltirgich, 'iyoda tasviri tushirilgan va X simon ko'rinisha bo'lishi mumkin.

Doira shaklidagi ishorali svetoforlarda yashil doirali ishoralar bilan bir sathda joylashgan yashil yo'naltirgich ko'rinishdagi ishorali bitta yoki ikkita Qo'shimcha tarmok bo'lishi mumkin.

Svetoorning doirali ishoralari quyidagi manoni bildiradi:

Yashil ishora harakatlanishga ruxsat beradi; miltillovchi yashil ishora ham harakatlanishga ruxsat beradi va uning ta'sir vakti tugashi hamda ko'p o'tmay Taqiqllovchi ishora yonishi haqida axborot beradi.

Yashil ishora o'chishiga soniyalar (sekundlar)da kancha vakt kolganligi haqida axborot berish uchun rakamli tablo qo'llanilishi mumkin;

Sariq ishora xarakatni takiklaydigan (Faqat Qoidalarning 8.13 bandida ko'zda tutilgandan tashkari) va ishoralar almashuvi haqida ogohlantiradi;

Miltillovchi sariq ishora harakatlanishga ruxsat beradi va tartibga solinmagan chorraha yoki piyodalar o'tish joyi borligidan xabardor kiladi, xavf – xatar haqida ogohlantiradi;

Kizil ishora, shuningdek, miltillovchi kizil ishora harakatlanishni takiklaydi;

Kizil va sariq ishoralarning bir vaktida yonishi harakatlanishni takiklaydi va ko'p o'tmay yashil ishora yonishi haqida axborot beradi.

Yo'naltirgich ko'rinishidagi kizil, sariq va yashil rangli svetofor ishoralari ham doira shaklidagi svetofor ishoralari bilan bir xil mahnoga ega bo'ladi. Ular Faqat ko'rsatilgan yo'nalishga tahsir etadi.

Agar tegishli yo'l belgisi bilan takiklanmagan bo'lsa, cha'ga burilishga ruxsat beruvchi

yo'naltirgich kayrib olishga ham ruxsat beradi. Qo'shimcha tarmokdagi yashil yo'naltirgich ham xuddi shu mahnoni bildiradi.

Qo'shimcha tarmokdagi ishora o'chirilgan bo'lsa, shu tarmok tartibga solayotgan yo'nalishda harakatlanish taqiqlanganini bildiradi.

Agar svetofoarning asosiy yashil ishorasiga ko'ra yo'naltirgich (yo'naltirgichlar)ning shakli tushirilgan bo'lsa, u haydovchilarga svetofoarning Qo'shimcha tarmoo'i borligi haqida axborot beradi va shu asosiy tarmokdagi yo'naltirgichlar yo'nalishlarida harakatlanishga ruxsat berilganligini ko'rsatadi.

Agar svetofoor ishorasi piyoda tasviri ko'rinishida bo'lsa, u Faqat piyodalarning harakatiga tahsir ko'rsatadi. Bunda yashil ishora 'iyodalarning harakatlanishiga ruxsat beradi, kizil ishora esa takiklaydi.

Qatnov qismidagi harakat yo'nalishi qarama-qarshitomonga o'zgarishi mumkin bo'lgan bo'laklarida transport vositalarining harakatini tartibga solish uchun X – simon kizil ishorali va pastga yo'nalgan yo'naltirgich ko'rinishidagi yashil ishorali reversiv svetofoorlar qo'llaniladi. Bu ishoralar kaysi bo'lak ustiga o'rnatilgan bo'lsa, unda harakatlanishni takiklaydi yoki ruxsat beradi. Ikki tomoni 1.9. chizio'i bilan belgilangan bo'lak ustiga o'rnatilgan ishoralari o'chirilgan reversiv svetofoor shu bo'lakka ko'rishni takiklaydi.

Tramvaylarning, shuningdek, belgilangan yo'nalishli boshqa trans'ort vositalarining harakatlanishini, ular uchun ajratilgan maxsus bo'lakda tartibga solish uchun T – harfi ko'rinishida joylashgan to'rtta doirasimon ok rangli ishorali svetofoorlar qo'llanilishi mumkin.

Yuqoridagi bir yoki bir nechta va pastki ishora bir vaktning o'zida yonganda, harakatlanishga ruxsat etiladi. Ulardan chapdagisi chapga, o'ngdagisi o'ng tomonga burilishga, o'rtasidagi to'o'riga yurishga ruxsat beradi. Agar Faqat yuqoridagi uchta ishora bir vaktida yonsa, harakatlanish taqiqlanadi.

Temir yo'l kesishmalarida o'rnatilgan doirasimon ok rangli miltillovchi ishora transport vositalarining kesishma orkali harakatlanishiga ruhsat beradi.

Ko'rinish chegarasida yaqinlashib kelayotgan poezd (lokomotiv, drezina) bo'lmasa, o'chirilgan miltillovchi ok va kizil ishoralarda ham harakatlanishga ruxsat beriladi[5]

1. Tartibga soluvchining ishoralari

Tartibga soluvchining ishoralari quyidagi manoni bildiradi:

KO'LLARI YON TOMONGA UZATILGANDA YOKI TUSHIRILGANDA, chap va o'ng yon tomonidan tramvayga to'o'riga, relssiz transport vositalariga to'o'riga va o'ngga harakatlanishga, piyodalarga qatnov qismini kesib o'tishga ruxsat beriladi. Oldi va orka tomonidan barcha transport vositalari va piyodalarning harakatlanishi takiklanadi;

O'NG KO'LI OLDINGA UZATILGANDA, chap yonidan tramvayga chapga, relssiz transport vositalariga barcha yo'nalishlarda, oldi tomonidan barcha transport vositalariga Faqat o'ngga harakatlanishga ruxsat beriladi. Orka tomonidan va o'ng tomonidan barcha transport vositalarining harakatlanishi taqiqlanadi. piyodalarga tartibga soluvchining orka tomonidan qatnov qismini kesib o'tishga ruxsat etiladi;

KO'LNi YuqoriGA KO'TARGANDA, Qoidalarining 8.13 bandida ko'rsatilganidan boshqa hollarda transport vositalari va piyodalarning barcha yo'nalishlarida harakatlanishi taqiqlanadi.

Tartibga soluvchi haydovchi va piyodalarga tushunarli bo'lgan boshqa ishoralarni ham berishi mumkin. Ishoralar yaxshi ko'rinishi uchun tartibga soluvchi jezl yoki yoruo'lik qaytaradigan kizil rangli moslamalarni qo'llashi mumkin.

Harakatni tartibga solayotgan yoki xizmat burchini o'tayotgan militsiya xodimi transport vositasi haydovchisiga karata ko'l ishorasi yoki ovoz kuchaytirgichli kurilma orkali transport vositasini to'xtatishni talab qilishi mumkin. Haydovchi esa ko'rsatilgan joyda to'xtashi kerak. Yo'l harakati katnashchilarining ehtiborini jalb etish uchun hushtak bilan Qo'shimcha ishora berilishi mumkin.[6]

Nazorat savollari:

1. Qanday transport vositalari maxsus transport vositalari deyiladi?
2. Maxsus transport vositalarining imtiyozlari nimalardan iborat?
3. Haydovchilarning mayokcha yongan trans'ort vositalarining oldidagi harakatlari nimadan iborat?
4. Zarg'aldoq yoki sariq rangli chiroqli transport vositalarining imtiyozlari nimalardan iborat?
5. Yo'lovchilarning majburiyatlari nimalardan iborat?
6. Svetofor Qo'shimcha tarmoining vazifalari nimalardan iborat?
7. Svetofor turlarini bilasizmi?
8. Svetoforning doirali ishoralariga tasbif bering?
9. Tartibga soluvchining ishoralari?

8 -mavzu.

Ogohlantiruvchi va falokat ishoralari. Harakatni boshqarish.

Reja.

1. Ogohlantiruvchi va falokat ishoralari,
2. Falokat sababli to'xtash belgisining qo'llanilishi.

3. Harakatlanishni boshlash,
4. Yoʻnalishlarni oʻzgartirish.

Tayanch iboralar: *Quyidagilar ogohlantiruvchi ishoralar hisoblanadi: Burilishni koʻrsatadigan miltillovchi chiroq yoki koʻl bilan beriladigan ishoralar. Ogohlantiruvchi va falokat ishoralari.*

Haydovchi harakatlanishni boshlash, qayta tizilish, burilish (kayrilib olish), yoʻnalishini oʻzgartirish kv toʻxtashdan oldin oʻz xarakati bilan boshqa transport vositalariga havf solmayotganligiga va toʻskinlik kilmayotganligiga ishonch hosil qilishi kerak.

Yondosh hududlardan yoʻlga chikayotgan haydovchi unda harakatlanayotgan transport vositalariga va piyodalarga, shuningdek, undan chikishda oʻzining harakat yoʻnalishini kesib oʻtayotgan piyodalar va velosipedchilarga yoʻl berishi kerak.

Haydovchi qayta tizilishda yon boʻlakda yoʻlakay harakat yoʻnalishini oʻzgartirmasdan ketayotgan transport vositalariga yoʻl berishi kerak.

Yoʻlakay yoʻnalishda harakatlanayotgan transport vositalari bir vaktida qayta tizilayotganda, haydovchi oʻng tomondagi transport vositasiga yoʻl berishi kerak.

Aylanma harakat tashkil qilingan chorrahalarga kirish uchun burilishdan boshqa barcha hollarda haydovchi oʻngga, chapga burilish yoki kayrilib olishdan oldin shu yoʻnalishda harakatlanish uchun moʻljallangan qatnov qismining eng chetki holatini egallashi shart.

Burilishni shunday amalga oshirish kerakki, bunda qatnov qismining kesishmasidan chikayotgan transport vositasi karama – kashi yoʻnalishdagi harakat tomoniga oʻtib ketmasin.

Oʻngga burilayotgan transport vositasi iloji boricha qatnov qismining oʻng tomoniga yakinrokda harakatlanishi kerak.

Transport vositasi oʻzinig gabarit oʻlchamlariga yoki boshqa texnik sabablariga koʻra Qoidalarining 10.4. bandi talablariga muvofiq, bajara olmasa, yoʻl harakati xavfsizligini tahminlab va boshqa transport vositalariga halakit bermasdan undan chetga chikishga yoʻl koʻyiladi.

Relssiz transport vositasining haydovchisi yoʻlning chorrahadan tashkari joyida chaʼga burilishi yoki kayrilib olishda karama –karshi yoʻnalishdan kelayotgan transʼort vositalariga va yoʻlakay yoʻnalishdagi tramvayga yoʻl berishlari shart.

CHorrahalaridan tashkaridagi qatnov qismining kengligi chetki chaʼ vaziyatdan kayrilib olish uchun yetarli boʻlmasa, uni qatnov qismining oʻng chetidan (yoʻlning oʻng yokasidan) amalga oshirish mumkin. Bu holda haydovchi yoʻlakay va qarama-qarshiyoʻnalishdagi transport vositalariga yoʻl berishi shart.

transport vositalarining harakat yoʻnalishlari kesishadigan va oʻtish navbati ushbu qoidalarda koʻzda tutilmagan hollarda haydovchi oʻng tomondan yakinlashib kelayotgan transport vositasiga yoʻl berishi kerak.

Sekinlashish boʻlagi boʻlgan yoʻllarda burilmokchi boʻlayotgan haydovchi oʻz vaktida shu boʻlakka oʻtishi va tezlikni Faqat unda kamaytirishi kerak.

Yoʻlga chikish joyida tezlanish boʻlagi boʻlsa, haydovchi unda harakatlanishi va koʻshni boʻlakda harakatlanayotgan transport vositalariga yoʻl berishi, soʻngra oqimga koʻshilishi kerak.

Quyidagi joylarda qayrilib olish taqiqlanadi:

- piyodalarning oʻtish joylarida;
 - tonellarda;
 - koʻpriklar, osma yoʻl (estakadalar), osma koʻpriklar va ularning ostida
 - temir yoʻl kesishmalarida;
 - yoʻlning koʻrinishi biron – bir yoʻnalishda 100 metrdan kam boʻlgan joylarda.
- Transport vositasini orkaga harakatlantirishda haydovchi yoʻl harakati xavfsizligini

ta'minlashi va boshqa yo'l harakati katnashchilariga xalakit bermasligi shart. Zarurat tuo'lganda, haydovchi boshqa shaxslarning yordamidan foydalanishi mumkin.[8]

Haydovchi harakatlanishni boshlash, yo'nalishni o'zgartirish qayta tizilish, burilish, kayrilib olish, quvib o'tish va aylanib o'tish va to'xtashdan oldin o'z harakati bilan boshqa harakat katnashchilariga xavf solmayotganligiga hamda to'skinlik kilmayotganligiga ishonch hosil qilishi kerak.

-Temir yo'l kesishmalari orkali harakatlanish.

-Transport vositalarining haydovchilari temir yo'llarni Faqat temir yo'l kesishmalari orkali poezd (lokomativ, drezina)larga yo'l berib kesib o'tishlari mumkin.

Tovushli ishoralar;

Fara chiroqlarining yokilib – o'chirilishi;

Kunduz kuni yakinni yorituvchi fara chiroo'ini yoqilishi.

Harakatlanishni boshlashdan, qayta tizilishdan, burilish (kayrilib olishdan) va to'htashdan oldin haydovchi tegishli yo'nalishni bildiruvchi burilish yoruo'lik ko'rsatgichi, ular bo'lmaganda yoki buzuk bo'lganda, ko'l bilan ishoralar berishi shart.

CHapga burilish (kayrilib olish)ni bildiruvchi ishoraga chap ko'lni yoki tirsakdan to'o'ri burchak ostida bukilgan o'ng ko'lni yonga uzatish mos keladi.

O'ngga burilishni bildiruvchi ishoraga o'ng ko'lni yoki tirsakdan to'o'ri burchak ostida bukilgan chap ko'lni yonga uzatish mos keladi.To'xtash ishorasi chap yoki o'ng ko'lni yuqori ko'tarib beriladi.Burilish ko'rsatkichi yoki ko'l bilan berilayotgan ishora manevrini bajarishdan oldinrok berilishi va uni tugallagach darhol to'xtalishi lozim (ko'l bilan berilayotgan ishorani manevr qilishdan bevosita oldin tugallashi mumkin).Ishoralar berish boshqa yo'l harakati katnashchilarini chalo'itmasligi kerak.

Ogohlantiruvchi ishora berish haydovchiga oldin o'tish huquqini bermaydi va uni zaruriy ehtiyot choralari ko'rish masuliyatidan ozod kilmaydi.Haydovchi o'zidan orkada kelayotgan, Quvib o'tishni boshlagan va boshqa transport vositalariga halal bermasligiga ishonch hosil kilgandan keyingina, harakatlanish yo'nalishini o'zgartirish haqida ogohlantiruvchi ishora berishi kerak.Tovushli ishoralar Faqat quyidagi hollarda qo'llanilishi mumkiin:

-aholi yashaydigan joylardan tashkarida boshqa haydovchilarni Quvib o'tish haqida ogohlantirish uchun;

-zarur bo'lgan hollarda yo'l – transport hodisasining oldini olish uchun;

Quvib o'tish haqida tovushli ishora o'rniga yoki u bilan birga fara chiroqlarini yokib – o'chirib ogohlantirish ishorasini berish mumkin.

Burilishni ko'rsatuvchi barcha yoruo'lik ishoralarining bir vaktida miltillashi falokat ishoralari bo'lib hisoblanadi.[7]

Falokat yoruo'lik ishoralari quyidagi hollarda yoqilishi kerak:

-yo'l – transport hodisasi sodir bo'lganda;

-to'xtash taqiqlangan joylarda majburiy to'xtalganda;

-fara chiroqlari haydovchining ko'zini kamashtirganda;

-shatakka olishda (shatakka olingan transport vositasida).

Haydovchi yo'l harakati katnashchilarini, o'zi boshqarayotgan transport vositasi xavf tuo'dirishi mumkin bo'lgan boshqa hollarda ham ogohlantirish uchun falokat yoruo'lik ishoralarini yokishi kerak.

-quyidagi hollarda falokat yoruo'lik ishoralari yokilgandan keyin, shuningdek, u bo'lmaganda yoki buzuk bo'lganda, falokat sababli to'xtash belgisi (miltillovchi kizil chiroq) darhol o'rnatilishi kerak:

-yo'l transport hodisasi sodir bo'lganda;

Taqiqlangan va ko'rinish sharoitini hisobga olgan holda transport vositasi boshqa haydovchilar tomonidan o'z vaktida paykab bo'lmaydigan joylarda majburiy to'xtab kolganda. Bunday belgi (chiroq) muayyan vaziyatda xavf haqida haydovchilarning o'z vaktida ogohlantirishni taminlaydigan masofada o'rnatilishi kerak. Lekin bu masofa aholi yashaydigan joylarda transport vositasidan 15 metrdan, ulardan tashkarida esa 30 metrdan kam bo'lmashligi kerak. Shatakk olingan transport vositasida falokat yoruo'lik ishoralari buzuk bo'lganda yoki bo'lmagan hollarda uning orka tomoniga falokat sababli to'xtash belgisi o'rnatilishi kerak.

Harakatlanishni boshlash, yo'nalishlarni o'zgartirish

Haydovchi harakatlanishni boshlash, qayta tizilish, burilish (kayrilib olish), yo'nalishini o'zgartirish kv to'xtashdan oldin o'z xarakati bilan boshqa transport vositalariga havf solmayotganligiga va to'skinlik kilmayotganligiga ishonch hosil qilishi kerak.

Yondosh hududlardan yo'lga chikayotgan haydovchi unda harakatlanayotgan transport vositalariga va piyodalarga, shuningdek, undan chikishda o'zining harakat yo'nalishini kesib o'tayotgan piyodalar va velosipedchilarga yo'l berishi kerak.

Haydovchi qayta tizilishda yon bo'lakda yo'lakay harakat yo'nalishini o'zgartirmasdan ketayotgan transport vositalariga yo'l berishi kerak.

Yo'lakay yo'nalishda harakatlanayotgan transport vositalari bir vaktida qayta tizilayotganda, haydovchi o'ng tomondagi transport vositasiga yo'l berishi kerak.

Aylanma harakat tashkil qilingan chorrahalarga kirish uchun burilishdan boshqa barcha hollarda haydovchi o'ngga, chapga burilish yoki kayrilib olishdan oldin shu yo'nalishda harakatlanish uchun mo'ljallangan qatnov qismining eng chetki holatini egallashi shart.

Burilishni shunday amalga oshirish kerakki, bunda qatnov qismining kesishmasidan chikayotgan transport vositasi karama – kashi yo'nalishdagi harakat tomoniga o'tib ketmasin.

O'ngga burilayotgan transport vositasi iloji boricha qatnov qismining o'ng tomoniga yakinroqda harakatlanishi kerak.

Transport vositasi o'zinig gabarit o'lchamlariga yoki boshqa texnik sabablariga ko'ra Qoidalarining 10.4. bandi talablariga muvofik, bajara olmasa, yo'l harakati xavfsizligini tahminlab va boshqa transport vositalariga halakit bermasdan undan chetga chikishga yo'l ko'yiladi.

Relssiz transport vositasining haydovchisi yo'lning chorrahadan tashkari joyida chapga burilishi yoki kayrilib olishda karama –karshi yo'nalishdan kelayotgan transport vositalariga va yo'lakay yo'nalishdagi tramvayga yo'l berishlari shart.

CHorrahalaridan tashkaridagi qatnov qismining kengligi chetki cha' vaziyatdan kayrilib olish uchun yetarli bo'lmasa, uni qatnov qismining o'ng chetidan (yo'lning o'ng yokasidan) amalga oshirish mumkin. Bu holda haydovchi yo'lakay va qarama-qarshiyo'nalishdagi transport vositalariga yo'l berishi shart.

transport vositalarining harakat yo'nalishlari kesishadigan va o'tish navbati ushbu qoidalarda ko'zda tutilmagan hollarda haydovchi o'ng tomondan yakinlashib kelayotgan transport vositasiga yo'l berishi kerak.

Sekinlashish bo'lagi bo'lgan yo'llarda burilmokchi bo'layotgan haydovchi o'z vaktida shu bo'lakka o'tishi va tezlikni faqat unda kamaytirishi kerak.

Yo'lga chikish joyida tezlanish bo'lagi bo'lsa, haydovchi unda harakatlanishi va ko'shni bo'lakda harakatlanayotgan transport vositalariga yo'l berishi, so'ngra oqimga ko'shilishi kerak.

Quyidagi joylarda kayrilib olish takiklanadi:

-piyodalarning o'tish joylarida;

-tonellarda;

-ko'priklar, osma yo'l (estakadalar), osma ko'priklar va ularning ostida

-temir yo'l kesishmalarida;

-yo'lining ko'rinishi biron – bir yo'nalishda 100 metrdan kam bo'lgan joylarda.

Transport vositasini orkaga harakatlantirishda haydovchi yo'l harakati xavfsizligini ta'minlashi va boshqa yo'l harakati katnashchilariga xalakit bermasligi shart. Zarurat tuo'lganda, haydovchi boshqa shaxslarning yordamidan foydalanishi mumkin.[8]

Nazorat savollari:

1. Ogohlantiruvchi ishoralarning qanday turlari bor?
2. Qanday xollarda ogoxlantiruvchi ishoralar beriladi?
3. Harakatni boshlashda va to'xtatishda qanday ishoralar beriladi?
4. Qanday sharoitda falokatlik ishorasi beriladi?
5. Orqaga harakatlanishda, tormozlashda qanday ogoxlantiruvchi ishoralar beriladi?

9- Mavzu.

Chorrahalarda harakatlanish. Murakkab sharoitlarda harakatlanish tartibi.

Reja.

1. Tartibga solingan chorrahalar.
2. Tartibga solinmagan chorrahalar
3. Piyodalarning o'tish joylari va belgilangan yo'nalishdagi transport vositalarining bekatlari
4. Murakkab sharoitlarda harakatlanish.
5. Temir yo'l kesishmalari orkali harakatlanish.
6. Avtomagistrallarda harakatlanish
7. Turar – joy dahalarida harakatlanish

Tayanch iboralar: *Tartibga solingan chorrahalar. Tartibga solinmagan chorrahalar. piyodalarning o'tish joylari va belgilangan yo'nalishdagi transport vositalarining bekatlari.*

Tartibga solingan chorrahalar.

Svetoforming yashil ishorasida cha'ga burilayotgan yoki kayrilib olayotgan relssiz transport vositasining haydovchisi qarama-qarshitomondan to'o'riga harakatlanayotgan va o'ngga burilayotgan transport vositalariga yo'l berishi shart. Bu qoidaga tramvay haydovchilari ham o'zaro amal qilishlari kerak.

Svetoforming kizil yoki sariq ishorasi bilan bir vaktida yongan Qo'shimcha tarmokning yashil ishorasidagi yo'naltirgich yo'nalishida harakatlanayotgan trans'ort vositasining haydovchisi boshqa yo'nalishdagi trans'ort vositalariga yo'l berishi kerak.

Agar svetofoor yoki tartibga soluvchining ishoralari tramvay va relo'ssiz transport vositalariga bir vaktida harakalanishga ruxsat bersa, harakatlanish yo'nalishidan kathi nazar, tramvay oldin o'tish huquqiga ega bo'ladi.

Svetoforming ruxsat etuvchi ishorasida chorrahaga kirgan haydovchi, undan chikishdagi svetofoor ishorasidan kathi nazar, belgilangan yo'nalishda harakatini davom ettirishi kerak. Birok chorrahada haydovchining yuradigan yo'lida joylashgan svetofoorlar oldida to'xtash chiziq lari (yoki 5.33 belgisi) bo'lsa, u har bir svetofoor ishorasiga amal qilishi shart.

Svetoforming ruxsat beruvchi ishorasi yonganda haydovchi chorraha orkali harakatlanishni tugallayotgan transport vositalari va qatnov qismidan tegishli yo‘nalishda o‘tishni tugallayotgan piyodalarga yo‘l berishi shart.[9]

Tartibga solinmagan chorrahalar

Teng ahamiyatga ega bo‘lmagan yo‘llar kesishgan chorrahada, keyingi harakat yo‘nalishidan kathi nazar, asosiy yo‘ldan kelayotgan transport vositasiga ikkinchi darajali yo‘ldan kelayotgan transport vositasining haydovchisi yo‘l berishi kerak.

Teng ahamiyatga ega bo‘lgan yo‘llar kesishgan chorrahada relssiz trans‘ort vositasining haydovchisi o‘ngdan kelayotgan trans‘ort vositalariga yo‘l berishi shart.

Bu qoidaga tramvay haydovchilari ham o‘zaro amal qilishlari kerak. Bunday chorrahalarda, keyingi harakat yo‘nalishidan kathi nazar, tramvay relssiz transport vositalariga nisbatan oldin o‘tish huquqiga ega bo‘ladi.

Asosiy yo‘lining yo‘nalishi chorrahada o‘zgarganda, asosiy yo‘lda harakatlanayotgan haydovchilar o‘zaro teng ahamiyatli yo‘llar chorrahasidan o‘tish qoidasiga amal qilishlari shart.

Ikkinchi darajali yo‘llarda harakatlanayotgan haydovchilar ham o‘zaro shu qoidaga amal qilishlari lozim.

CHapga burilishda yoki kayrilib olishda relssiz transport vositasining haydovchisi teng ahamiyatli yo‘ldan qarama-qarshiyo‘nalishdan to‘o‘riga yoki o‘ngga harakatlanayotgan, shuningdek, ruxsat etilgan hollarda Quvib o‘tayotgan trans‘ort vositalariga yo‘l berishi shart. Bu qoidaga tramvay haydovchilari ham o‘zaro amal qilishlari kerak.

Agar haydovchi o‘zi harakatlanayotgan yo‘lining ko‘lamasi bor – yo‘kligini aniklay olmasa (korono‘i vakt, loy, kor va h. k.) va imtiyoz belgilari bo‘lmasa, unda u o‘zini ikkinchi darajali yo‘lda deb hisoblashi kerak.

Piyodalarning o‘tish joylari va belgilangan yo‘nalishdagi transport vositalarining bekatlari

Transport vositasining haydovchisi tartibga solinmagan piyodalar o‘tish joyida qatnov qismidan o‘tayotgan piyodalarga yo‘l berishi shart.

Agar tartibga solinmagan piyodalar o‘tish joyi oldida transport vositasi harakatini sekinlashtirsa yoki to‘xtatsa, ko‘shni bo‘laklarda harakatlanayotgan boshqa haydovchilar bu Transport vositasi oldida piyodalar yo‘kligiga ishonch hosil kilganlaridan so‘nggina harakatlanishni davom ettirishlari mumkin.

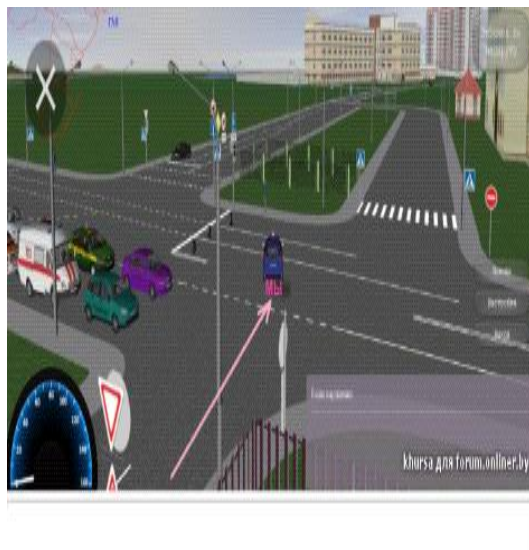
Tartibga solingan piyodalar o‘tish joylarida haydovchilar svetoforming ruxsat etuvchi ishorasi yongan takdirda ham piyodalarga qatnov qismini shu yo‘nalishda kesib o‘tishni tugallashga imkon berishi kerak.

Agarda, piyodalar o‘tish joylaridan keyin Paydo bo‘lgan tirbandlik tufayli haydovchi piyodalar o‘tish joyida to‘xtashga majbur bo‘ladigan bo‘lsa, bunday piyodalar o‘tish joylariga kirish taqiqlanadi.

Barcha hollarda, shu jumladan, Piyodalar o‘tish joylaridan tashkarida ham haydovchi ok xassa bilan ishora berayotgan ko‘zi ojiz piyodalarni o‘tkazib yuborishi kerak.

Agar piyodalarni tushirish yoki chikarish qatnov qismida yoki unda joylashgan maydonchada amalga oshirilayotgan bo‘lsa, haydovchi bekatda to‘xtagan belgilangan yo‘nalishdagi transport vositasi eshiklari tomon borayotgan yoki undan kelayotgan piyodalarga yo‘l berishi kerak.

“Bolalar guruhini tashash” taniqlik belgisi o‘rnatilgan transport vositasi to‘xtab turganda, unga yaqinlashayotgan haydovchi harakat tezligini kamaytirishi, zarur bo‘lsa to‘xtatishi va bolalar guruhini o‘tkazib yuborishi kerak.[10]

Temir yo‘l kesishmalari orkali harakatlanish.

17.1. Transport vositalarining haydovchilari temir yo‘llarni Faqat temir yo‘l kesishmalari orkali poezd (lokomativ, drezina)larga yo‘l berib kesib o‘tishlari mumkin.

17.2. Temir yo‘l kesishmasiga yaqinlashib kelayotgan haydovchi yo‘l belgilari va chiziq lariga, svetofor ishoralariga, shlagbaum holatiga, kesishma navbatchisining ko‘rsatmalariga amal qilishi, yaqinlashib kelayotgan poezd (lokomativ, drezina) yo‘kligiga ishonch hosil qilishi shart.

17.3. Temir yo‘l kesishmasiga kirish quyidagi hollarda takiklanadi:

Svetofor ishorasidan katiy nazar, shlagbaum yo‘ik turgan yoki yo‘ila boshlagan holatda;

SHlagbaumning bor – yo‘kligidan, uning holatidan kathi nazar, svetoforming Taqiqlovchi ishorasida; Kesishma navbatchisining Taqiqlovchi ishorasida (navbatchi haydovchilarga oldi yoki orkasi bilan turib tayokchani, kizil chiroq yoki bayrokchani boshidan ko‘tarib tursa yoki ko‘llarini yonga uzatsa); Kesishmadan keyin hosil bo‘lgan tirbandlik tufayli haydovchi kesishmada to‘xtashga majbur bo‘ladigan hollarda;

Agar ko‘rinish chegarasidagi masofada kesishmaga poezd (lokomativ, drezina) yaqinlashib kelayotgan bo‘lsa;

Bundan tashkari:

Kesishma oldida turgan transport vositalarining qarama-qarshiharakatlanish bo‘lagiga chikib aylanib o‘tish;

SHlagbaumni o‘zboshimchalik bilan ochish;

Kesishma orkali zanjirli kishlok xo‘jaligi, yo‘l kurilishi va boshqa mashina va boshqa mexanizmlarning yurib o‘tishi (mexanik transport vositalariga yuklab olib o‘tish ruxsat etiladi);

Temir yo‘l distantsiyasi boshlio‘ining ruxsatisiz tezligi soatiga 8 kilometrdan kam bo‘lgan transport vositalarini olib o‘tish taqiqlanadi.

17.4. Kesishma orqali harakatlanish taqiqlangan hollarda haydovchi to‘xtash chizio‘i, 2.5 yo‘l belgisi yoki svetofor oldida, ular bo‘lmaganda shlagbaumgacha kamida 5 metr, shlagbaum bo‘lmaganda esa birinchi temir yo‘l iziga kamida 10 metr kolganda to‘xtatishi kerak.

17.5. Temir yo‘l kesishmasida majburan to‘xtab kolgan trans‘ort vositasining haydovchisi daro‘ol odamlarni tushirish va kesishmani bo‘shatish choralari ko‘rishi kerak.

Agarda kesishmani bo‘shatishni iloji bo‘lmasa haydovchi:

Imkoniyati bo‘lganda yaqinlashib kelayotgan poezd mashinasiga to‘xtash ishorasini berish qoidasini tushuntirib, ikki kishini temir yo‘l yokasi bo‘ylab ikkala tomonga 1000 metr masofaga (agar bir kishi bo‘lsa uni yo‘l yaxshi ko‘rinmaydigan tomonga) yuborishi;

Transport vositasining yonida kolishi va umumiy xatar borligi ishorasini berishi;

poezd ko‘ringanda to‘xtash ishorasini berib, u kelayotgan tomonga yugurishi kerak.

Eslatma: To‘xtash ishorasi ko‘lmi (kunduzi yorqin mato parchasi yoki aniq ko‘rinadigan biror narsa bilan) gir aylantirish orkali beriladi.

Umumiy xatar ishorasi bitta uzun va uchta kiska tovush ishorasi orkali beriladi.[11]

Avtomagistrallarda harakatlanish

Avtomagistrallarda quyidagilar takiklanadi:

piyodalar, uy hayvonlari, ot – aravalar, velosipedlar, mopedlar, traktorlar va o‘zi yurar mashinalar, texnik tavsifnomasiga yoki holatiga ko‘ra tezligi soatiga **40** kilometrdan kam bo‘lgan transport vositalarini harakatlanishi;

Ruxsat etilgan to‘la vazni **3,5** tonnadan ortiq bo‘lgan yuk avtomobillariga birinchi va ikkinchi bo‘laklardan boshqa bo‘laklarda harakatlanishi;

yoki 6.11 belgilari bilan belgilangan maxsus to‘xtab turish maydonchalaridan boshqa joylarda to‘xtash;

Ajratuvchi bo‘lakning texnologik uzilish joylariga kirish va kayrilib olish;

Orqaga harakatlanish

transport vositasini o‘rganish uchun boshqarish.

Qatnov qismida majburiy to‘xtaganda haydovchi transport vositasini Qoidalarining 9 – bobi talablariga muvofik belgilashi va bunday holatlar uchun mo‘ljallangan bo‘lakka (qatnov qismining chetini bildiruvchi chiziq dan o‘ng tomonga) olib chikishning barcha choralarini ko‘rishi kerak.

Turar – joy dahalarida harakatlanish

Turar – joy dahalari (kirish va chikish 5.38. va 5.39. belgilari bilan belgilangan hududlar)da piyodalarga trotuarlar hamda qatnov qismida harakatlanishiga ruxsat etiladi. Bunda piyodalar imtiyozga ega bo‘ladilar, biroq ular trans‘ort vositalarining harakatlanishiga asossiz halakit bermasligi kerak.

Turar – joy dahalarida:

Mexanik transport vositasini boshqarishni o‘rgatish;

Yurgizgichni ishlab turgan holda to‘xtab turish;

Ruxsat etilgan to‘la vazni **3.5** tonnadan ortiq bo‘dgan yuk avtomobillarining maxsus ajratilgan, belgi yoki chiziq lar bilan belgilangan joylardan tashkarida to‘xtab turishi taqiqlanadi.

Turar – joy dahalarida haydovchilar piyodalar xavfsizligini, shuningdek, ushbu hududdagi inshoot, kurilma va o‘simliklarning shikastlanmasligini tahminlashlari zarur.

Turar – joy dahalaridan chikishda haydovchilar boshqa harakat katnashchilariga yo‘l berishlari kerak.

Ushbu bo‘limdagi talablar hovlili hududlarga ham tegishlidir.

Tik nishablik va balandliklarda harakatlanish

1.13. va 1.14. belgilari bilan belgilangan qiyaliklarda yo‘lda qarama-qarshiyo‘nalishlarda harakatlanishni kiyinlashtiradigan biron bir to‘sik bulsa, nishablikka harakatlanayotgan transport vositasi haydovchisi yo‘l berishi kerak.

Tik nishablikda, dovonda va 1.13. belgisi o‘rnatilgan yo‘lda to‘xtatish tizimi ishlamay kolgan trans‘ort vositalari o‘z harakatini to‘xtatish uchun 5.40. belgisi bilan belgilangan falokatli holatlar uchun yo‘lga kirishlari shart.

Yo‘lning 1.13. “Tik nishablik” yo‘l belgisi bilan belgilangan qismida uzatma yoki tishlashish mehanizmini ajratilgan holatda harakatlanish taqiqlanadi. Belgilangan yo‘nalishdagi transport vositalarining imtiyozlari

Tramvay yo‘li chorrahadan boshqa joylarda yo‘l qatnov qismini kesib o‘tadigan bo‘lsa, tramvay relssiz transport vositalariga nisbatan imtiyozga ega bo‘ladi (depodan chikish joylaridan tashkari).

Belgilangan yo‘nalishdagi transport vositalarining harakatlanishi uchun 5.9, 5.10.1 – 5.10.3 belgilari bilan ajratilgan bo‘lakda boshqa transport vositalarining harakatlanishi va to‘xtashi taqiqlanadi.

Agar bu bo‘lak yo‘l qatnov qismining boshqa joyidan uzuk – uzuk chiziq bilan ajratilgan bo‘lsa, burilmokchi bo‘layotgan transport vositalari bu bo‘lakka qayta tizilishlari kerak.

SHuningdek, bunday joylarda belgilangan yo‘nalishlarda transport vositalarining harakatiga halakit bermaslik sharti bilan yo‘lga chikish, qatnov qismining chetki o‘ng tomonida yo‘lovchilarni chikarish va tushirish uchun bu bo‘lakka o‘tishga ruxsat etiladi.

Aholi yashaydigan joylarda bekatdan harakatlanishni boshlagan avtobus va trolleybuslarga haydovchilar yo‘l berishlari kerak. O‘z navbatida avtobus va trolleybus haydovchilari ularga yo‘l berganligiga ishonch hosil kilganliklaridan keyingina harakatlanishni boshlashlari mumkin.

Tashqi yoritish asboblariidan foydalanish

- Korono‘i vaktida va yetarlicha ko‘linmaydigan sharoitda, shuningdek, tonnellarda harakatlanayotgan barcha transport vositalari;
- Yo‘lning yoritilmagan qismida uzokni yoki yakinni yorituvchi faralarini;
- Yo‘lning yoritilgan qismida yakinni yorituvchi faralarni;

Yo‘lning yoritilganligidan kahi nazar, tirkamalarning gaborit chiroqlarini yokishi kerak.

Quyidagi hollarda uzokni yorituvchi fara yakinni yorituvchi fara bilan almashtirilishi kerak:

Aholi yashaydigan joylarda yo‘l yoritilgan bo‘lsa;

Karama karshi yo‘nalishdagi transport vositasiga **150** metrda kamrok masofa kolganda, shuningdek, haydovchi transport vositasining chiroqlarini vakti vakti bilan o‘chirib bunga zaruriyat borligini bildirgan hollarda undan ham ko‘prok masofada;

Qarama-qarshiva bir yo‘nalishdagi haydovchilarning ko‘zini kamashtirishi mumkin bo‘lgan boshqa barcha hollarda;

Ko‘zi kamashgan haydovchi falokat yoruo‘lik ishoralarini yokishi, harakatlanish bo‘lagini o‘zgartirmasdan tezlikni kamaytirishi va to‘xtatishi kerak.

Korono‘i vaktida yo‘lning yoritilmagan qismida, shuningdek, yetarlicha ko‘rinmaydigan sharoitda to‘xtagan yoki to‘xtab turgan transport vositasida gabarit chiroqlari yokilgan bo‘lishi kerak.

Etarlicha ko‘rinmaydigan sharoitda gabarit chiroqlariga Qo‘shimcha kilib yakinni yorituvchi faralar, tumanga karshi faralar va tumanga karshi orka chiroqlar yoqilishi mumkin.

Quyidagi hollarda tumanga karshi faralarni qo‘llash mumkin:

Etarlicha ko‘rinmaydigan sharoitda alohida, shuningdek uzokni yorituvchi yoki yakinni yorituvchi faralar bilan;

Qoidalarining 22.5 bandida ko‘zda tutilgan hollarda yakinni yorituvchi fara o‘rnida.

kunning yoruo‘i vaktida quyidagi hollarda yakinni yorituvchi faralar yoqilishi kerak:

Transport vositalarining tashkiliy jamlanmasi safida harakatlanayotganda;

Umumiy harakat oqimiga karshi yo‘nalishda maxsus ajratilgan bo‘lakda harakatlanayotgan belgilangan yoo‘nalishdagi transport vositalarida;

Avtobus va yuk avtomobillarida bolalar guruhini tashkiliy tashishda;

Xavfli, katta o‘lchalmli va oo‘ir vaznli yuklarni tashishda;

Mexanik transport vositalarini shatakka olishda (shatakka olib ketayotgan transport vositasida).

Fara – projektor va izlovchi faralardan Faqat aholi yashaydigan joylardan tashkarida qarama-qarshiyo‘nalishdan kelayotgan transport vositalari bo‘lmaganda foydalanish mumkin.

Aholi yashaydigan joylarda esa bunday faralardan Faqat xizmat vazifalarini bajarayotgan tezkor va maxsus xizmat va transport vositalarining haydovchilariga foydalanishga ruxsat etiladi.

Tumanga karshi orka chiroqlarni Faqat yetarlicha ko‘rinmaydigan sharoitda qo‘llash mumkin.

Orkadagi to‘xtash chiroqlari (stop signal)ga tumanga karshi orka chiroqlarni ulash tahkiklanadi.

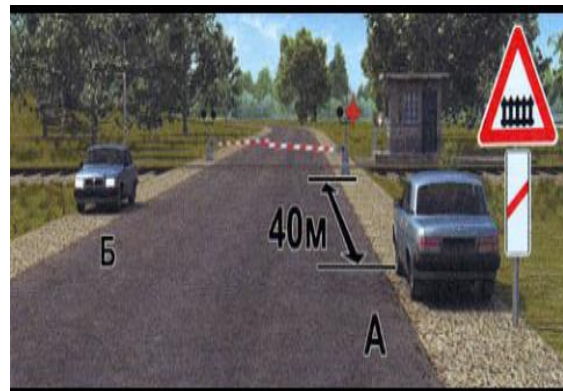
“Avtopoezd” taniqlik belgisi avtopoezd xarakatlanayotganda, kunning korono‘i vaktida esa yo‘lda to‘xtash va to‘xtab turish vaktida ham yokib ko‘yilishi kerak.

Zarg‘aldoq yoki sariq rangli miltillovchi chiroq – mayokcha yo‘lda kurilish, tahmirlash yoki tozalash ishlari olib borayotgan, shuningdek, oo‘ir vaznli, katta o‘lchamli yoki xavfli yuklarni tashish qoidalarida ko‘zda tutilgan hollarda ularni tashiyotgan transport vositalarida yoqilishi kerak.

Nazorat savollari:

1. Chorraha nima?

2. Tutashma nima?
3. Chorrahaning xududi qanday belgilanadi?
4. Teng ahamiyatli chorralarda harakatlanish?
 5. Temir yo'l kesishmasi nima?
 6. Shlagbaumli va shlagbaumsiz temir yo'l kesishmalari qanday farqlanadi?
 7. Qanday hollarda temir yo'l kesishmasiga kirish takiklanadi?
 8. Turar joy dahalarida qanday yo'l belgisi o'rnatiladi?
 9. Qanday yo'llar avtomagistral yo'llar deyiladi?
10. Avtomagistrallarda nimalar takiklanadi?
11. Turar joy dahalarida nimalar takiklanadi?
12. Tik nishabliklarda qanday harakatlanish kerak?
13. Tik balandliklarda qanday harakatlanish kerak?

3-Modul. Transport vositalarida harakatlanishida xavfsizlik.

10- Mavzu.

Transport vositalaridan foydalanish tartibi. Transport vositalaridan foydalanishni ta'qiqlovchi shartlar.

Reja.

1. Transport vositalarini boshqarishni o'rgatish
2. Odam tashish
3. Yuk tashish
4. Velosiped va aravalar harakatlanishi, shuningdek, hayvonlarni haydabo'tishga doir Qo'shimcha talablar.
5. Transport vositalaridan foydalanishni Taqiqlovchi shartlar.
6. Boshqaruv qurilmasi. Tashqi yoritgichlar.

Tayanch iboralar: Transport vositalarini boshqarishni o'rgatish. Odam tashish. Yuk tashish. Velosiped va aravalar harakatlanishi, hayvonlarni haydab o'tishga doir Qo'shimcha talablar. Mansabdor shaxslar va fukorolarning yo'l harakati xavfsizligini ta'minlash bo'yicha vazifalari. Tormoz tizimi nosozliklari bo'yicha Taqiqlovchi shartlar. Boshqaruv qurilmasi va tashqi yoritgichlar bo'yicha takiklovchi shartlar. Oyna tozalagich, shinalar, dvigatel bo'yicha va boshqa Taqiqlovchi shartlar.

Transport vositalarini boshqarishni o'rgatish

Transport vositalarini boshqarishni dastlabki o'rgatish yo'ik maydonchalarda yoki avtodromlarda o'tkazilishi kerak.

Yo'llarda boshqarishni o'rgatishga Faqat yo'rikchi ishtirokida, o'rganuvchi dastlabki boshqaruv malakasini yetarlicha egallagandan so'nggina ruxsat etiladi.

O'rganuvchi qoidalartalablarini bilishi va ularga amal qilishi shart.

Boshqarishni o'rgatayotgan yo'rikchi o'rgatish huquqini beruvchi hujjatga, shu toifadagi trans'ort vositasini boshqarish huquqini beruvchi guvohnomaga va u bevosita 3 yillik haydovchilik faoliyatiga ega bo'lishi kerak.

Haydovchilarni tayyorlash masho'ulotlari o'quv yakunida avtomobil boshqarishni o'rganuvchi 18 yoshga, avtobus, tramvay va trolleybus boshqarishni o'rganuvchi 21 yoshga, mototsikl boshqarishni o'rganuvchi esa 16 yoshga to'ladigan shaxslar bilan olib boriladi.

Boshqarishni o'rgatish uchun mo'ljallangan mexanik transport vositalari "Boshqarishni o'rgatish transport vositasi" taniqlik belgisi va yo'rikchi uchun orkani ko'rsatuvchi ko'zgu bilan jihozlanishi kerak. Bundan tashkari boshqarishni o'rgatish transport vositalarida yo'rikchi uchun Qo'shimcha ulovchi (stsepleni) va to'xtatish te'kilari ham bo'lishi kerak.

Boshqarishni o'rgatish yo'nalishlari Davlat avtomobil nazorati organlari bilan kelishilishi shart. Boshqa yo'llarda boshqarishni o'rgatish taqiqlanadi.[12]

Odam tashish

Yuk avtomobilining yukxonasida odam tashish "S" toifasidagi transport vositalarini boshqarish huquqiga ega bo'lgan, odamlar soni kabinadagilarni ham ko'shib hisoblaganda 8 nafardan ortiq bo'lganda esa "S" va "D" toifasidagi transport vositalarini boshqarish huquqiga ega bo'lgan va shu toifadagi transport vositalaridan birini 3 yildan ortiq boshqargan haydovchilar tomonidan amalga oshirilishi kerak.

Eslatma: Harbiy haydovchilarning yuk avtomobillarda odam tashishga yo'l ko'yish Mudofaa vazirligi tomonidan belgilangan tartibda amalga oshiriladi.

Odam tashish uchun mo'ljallangan yuk avtomobili yukxonasi bortining balandligidan 30 santimetr pastda joylashgan o'rindiklar bilan jihozlanishi, ikki yon va orqa botdagi o'rindiklar mustahkam suyanchikka ega bo'lishi kerak.

Tashiladigan odamlar soni jihozlangan o'rindiklar sonidan oshmasligi kerak.

Harakatni boshlashdan oldin haydovchi yo'lovchilarga avtomobilga chikish, undan tushish va unga joylashish tartibi haqida tushuntirish berishi kerak.

Haydovchi harakatni boshlashdan oldin yo'lovchilarni xavfsiz tashish sharoiti tahminlanganligiga ishonch hosil qilishi kerak.

Odam tashishga moslashtirilmagan yuk avtomobillarning yukxonasida Faqat yukni olish uchun borayotgan yoki uni kuzatib borayotgan shaxslarning bo'lishiga yo'l ko'yiladi, bunda ular bortlardan pastda joylashgan o'rindiklar bilan taminlanishlari kerak.

Avtobuslarda yoki furgon yukxonali yuk avtomobillarida bolalarni tashishda katta yoshli kuzatib boruvchi shaxs, bortli yuk avtomobilining kuzovida tashishda esa kamida ikki nafar katta yoshli kuzatib boruvchi shaxs bo'lishi shart. Bunday trans'ort vositalarining oldi va orka tomoniga "Bolalar guruhini tashish" taniqlik belgisini ko'yish kerak.

Haydovchi transport vositasi to'la to'xtagandan keyin odamlarni tushirishi va chikarishi, eshiklar yo'lgandan so'nggina harakatlanishni boshlashi va to'la to'xtamaguncha ularni ochmasligi shart.

Odamlarni tashish quyidagi hollarda tahkiklanadi:

Avtomobilning kabinasidan tashkarida (bortli yuk yoki furgon yukxonali avtomobillarda odam tashishdan tashkari);

Traktorlar va boshqa o'zi yurar mashinalar, yuk tashiladigan tirkamalar, tirkama – uycha, yuk mototsikllari yukxonasida;

Mototsikllarning konstruksiyasida ko'zda tutilgan joylardan tashkarida;

12 yoshga to'lmagan bolalarni mototsiklning orka o'rindio'ida, shuningdek yengil avtomobilga bolalarni ushlab turuvchi maxsus kurilma o'rnatilmagan bo'lsa, uning oldingi o'rindio'ida;

12 yoshga to'lmagan bolalarni hisobga olmaganda transport vositasining texnik tavsifnomasida ko'zda tutilgan mikdordan ortiq.

Bunda transport vositasining haqiqiy vazni uni ishlab chikargan korxona belgilagan ruxsat etilgan to'la vazndan ortmasligi kerak.[13]

Yuk tashish

Tashilayotgan yukning vazni va o'qlarga tushadigan o'irlik mikdorining taksimlanishi trans'ort vositasini ishlab chikargan korxona tomonidan belgilangan mikdordan oshmasligi kerak.

Haydovchi harakatni boshlashdan oldin yukning to'ori joylashganligi va mahkamlanganligiga ishonch hosil qilishi, harakatlanish vaktida esa yukning tushib ketmasligini va harakatlanishga xalakit bermasligini tahminlash maqsadida uning holatini kuzatib borish kerak.

Quyidagi shartlarga amal qilinganda yuk tashishga yo'l qo'yiladi:

Haydovchiga tevarak – atrof ko'rinishini cheklamasa;

Transport vositasini boshqarishnikeyinlashtirmasa va muvozanatini buzmasa;

Tashki yoritish asboblari va yoruo'lik qaytargichlarini, davlat rakami belgilarini va taniqlik belgilarini, shuningdek, ishoralarni va ko'l bilan beriladigan ishoralarini ko'rishni to'smasa;

SHovkin solmasa, chang ko'tarmasa, yo'lni va atrof muhitni iflos kilmasa.

Agar yukning joylashuvi va holati kayd etilgan talablarga javob bermasa, haydovchi yuqorida sanab o'tilgan qoidalar buzilishini bartaraf etish choralari ko'rishi, uning iloji bo'lmasa, bundan keyingi harakatlanishni to'xtatishi shart.

Transport vositasining gabaritlaridan oldi yoki orka tomonga 1 metrdan, gabarit chiroqlarining chetki qismidan **0,4** metrdan ortiq chikib turgan yuk ushbu Qoidalarining 28.3. bandiga muvofik, "Katta o'lchamli yuk" belgisi bilan belgilanishi, korono'i vaktida va yetarlicha ko'rinmaydigan sharoitda esa bunga Qo'shimcha kilib, oldi ok chiroq yoki yoruo'lik qaytargich, orkasi kizil chiroq yoki yoruo'lik qaytargich bilan belgilanishi kerak.

O'ta oo'ir, katta o'lchamli va xavfli yuklarni tashish, gabarito'lchamlari yukli yoki yuksiz holda eni **2,5** metrdan va yo'l satxidan **4** metrdan, uzunligi bitta tirkama bilan **20** metrdan ortiq bo'lgan yoxud yuki transport vositasining orka nuktasidan **2** metrdan ortiq chikib turgan transport vositalarining, ikki yoki undan ortiq tirkamali avtopoezdlarning harakatlanishi uchkn DAN organlarining ruxsatnomasi bo'lishi kerak.[14]

Velosiped va aravalar harakatlanishi, shuningdek, hayvonlarni haydab o'tishga doir Qo'shimcha talablar

Yo'lda velosiped, aravani boshqarish, hayvonlarni haydab o'tish yoki ularni minib o'tish 14 yoshga to'lgan, mopedni boshqarish esa 16 yoshga to'lgan shaxslarga ruxsat etiladi.

Velosipedlar, mopedlar, aravalarni boshqarish, hayvonlarni minib borish yoki haydab ketish paytida yo'ning chetgi o'ng bo'lagida imkoni boricha o'ng tomonidan bir qator bo'lib harakatlanishga yo'l ko'yiladi. Agar piyodalarga xalakit bermasa, yo'l yokasida ham haraktlanishga ruxsat etiladi.

Yo'ning qatnov qismida harakatlanishda velosipedchilar, aravalar jamlanmasi, minib olingan hayvonlar guruhlari va haydab ketilayotgan hayovonlar to'dasi, yo'l harakati xavfsizligini tahminlaydigan hamda ularni Quvib o'tishni osonlashtiradigan guruhlariga bo'linishi kerak.

Velosiped tovush bergich moslamasi bilan jihozlangan va uning tormozi soz bo'lishi zarur. Korono'i vaktida va yetarli ko'rinmaslik sharoitida velosipedning old tomoniga ok rangli, orka tomoniga kizil rangli chiroqcha yoki kizil rangli nur qaytargich, yon tomonlariga esa zarg'aldoq yoki kizil rangli nur qaytargich o'rnatilishi kerak.

Velosiped va moped haydovchilariga quyidagilar tahkiklanadi:

Rulni bir ko'lda ushab harakatlanish (manyovrdan oldin ishoralar berish bundan mustasno);

Yo'lovchi tashish (ishonchli oyok ko'ygich bilan jihozlangan Qo'shimcha o'rindikda 7 yoshgacha bo'lgan yo'lovchini tashish bundan mustasno);

Gabaritdan bo'yiga va eniga 0,5 metrdan ortiq chikib turgan yoki boshqarishga xalakit beradigan yuklarni tashish;

Velosiped yo'lkasi bo'lgani holda yo'ning qatnov qismida harakatlanish;

Tramvay harakatlanadigan yo'llarda va tegishli yo'nalishdabo'lagi bittadan ko'p bo'lgan yo'llarda chapga burilish yoki kayrilib olish;

Velosipedlarni va mopedlarni shatakka olish, shuningdek, ularni shatakka olishda foydalanish, (velosiped yoki mo'edlarga mo'ljallangan tirkamalar bundan mustasno).

CHorrahadan tashkaridagi harakat tartibga solinmaydigan joyda velosiped yo'lkasida borayotgan velosiped va moped haydovchilari bu yo'lka bilan kesishgan yo'للarda harakatlanayotgan transport vositalariga yo'l berishlari kerak.

Ot – aravalarda orkaga tisarilib ketishga yo'l ko'ymaydigan tirgaklar va uni to'xtatib turadigan moslama bo'lishi kerak.

Korono'i vaktida va yetarli ko'rinmaslik sharoitida yo'lda harakatlanayotgan ot – aravaning old tomoniga ok rangli chiroqcha yoki ikkita nur qaytargich, orka tomoniga esa kizil rangli chiroqcha yoki ikkita nur qaytargich o'rnatilishi kerak.

Yondosh hududdan yoki ikkinchi darajali yo'ldan ko'rinish cheklangan joylarda yo'lga chikayotgan arava haydovchisi hayvonlarning jilovini ko'yib yubormasligi kerak.

Uy hayvonlari yo'للarda asosan kunning yoruo' vaktida haydab boriladi. podachilar hayvonlarni mumkin kadar yo'lning o'ng chetidan olib yurishlari kerak.

Temir yo'l kesishmalari orkali o'tishda podachilar sonini hisobga olgan holda hayvonlar podasi xavf – xatarsiz haydab o'tilishi tahminlanadigan to'dalarga bo'linishi lozim.

Aravani boshqarayotgan, hayvonlarni minib yoki haydab ketayotgan shaxslarga quyidagilar takiklanadi:

Yo'للarda hayvonlarni nazoratsiz koldirish;

podani temir yo'ldan va yo'lda maxsus ajratilmagan joylardan, shuningdek, ruxsat etilgan joylarda esa korono'i vaktida va yetarli ko'rinmaslik sharoitida haydab o'tish;

Hayvonlarni mukammal ko'lamali yo'للardan haydab borish;

Ko'kalamzorlashtirilgan joylarda (yo'l, yo'l yokasi, ajratuvchi bo'lak va h. k.) hayvonlarni bokish va boo'lab ko'yish.

Mexanik transport vositalari va tirkamalari, ularning texnik holatidan kathy nazar, xarid qilingan yoki bojxona rasmiylashtirilgan vaktidan boshlab 10 kun mobaynida YHXB da ro'yxatdan o'tkazilishi kerak.

Mexanik transport vositalari (tramvay, trolleybuslardan tashkari) va tirkamalarining ko'zda tutilgan joylarida tegishli namunadagi raqam belgilari o'rnatilgan bo'lishi shart. Avtomobilda esa old 'eshoynaning o'ng tomonidagi yuqori burchagiga davlat texnik ko'rigidan o'tganligi haqidagi talon ham o'rnatilishi kerak.

Yuk avtomobillari, tirkamalar (engil avtomobillar va mototsikllar tirkamalaridan tashkari) va avtobuslar (mikroavtobuslardan tashkari) kuzovining orka devoriga uning raqam belgisi va harfi yozilishi kerak. Rakamning balandligi 300 mm, rakamlar kengligi 120 mm, chiziq ning yo'o'onligi 30 mm, harflar balandligi esa raqam o'lchamlarining 2/3 qismiga teng bo'lishi lozim.

Tramvay va trolleybuslarga tegishli tashkilot tomonidan ro'yxatga olingan rakamlar yoziladi.

Transport vositalariga quyidagi ko'rinishda bo'lgan taniqlik belgilari o'rnatilishi kerak:

“Avtopoezd” yuk avtomobillari va o'ildirakli traktor (1,4 tonna va undan yuqori)larda tirkama bo'lganda, shuningdek, tutashtirilgan avtobus va trolleybus kabinolari tomining old qismi o'rtasiga bir qator kilib 150 dan 300 millimetrgacha oralikda ko'ndalang joylashgan uchta zarg'aldoq rangli chiroq yoki ichidan yoritiladigan, tomonlarining har biri 250 millimetr bo'lgan sariq rangli uchburchak shaklidagi belgi;

“Turumlangan” (tishli, shipli) – turumlangan shinali mexanik transport vositasining orkasiga tomonlari teng, ichiga kora rangda “G” harfi tushirilgan, kizil hoshiyali ok rangdagi uchburchak shaklidagi belgi.

Uchburchakning tomonlari transport vostasining turiga karab 200 – 300 millimetrgacha, hoshiyaning kengligi uchburchak tomonining 1/10 qismiga teng bo'lishi kerak.

“Bolalar guruhini tashish” – avtobus yoki maxsus jihozlangan yuk avtomobillarida bolalar tashilganda, transport vositasining old va orka tomonlariga kizil hoshiyali, ichiga 1.21 yo'l belgisidagi bolalar timsolining tasviri tushirilgan, sariq rangdagi to'rtburchak ko'rinishidagi belgi;

To'rtburchakning tomonlari 250 – 300 millimetrgacha, hoshiyaning kengligi to'rtburchak tomonining 1/10 qismiga teng bo'lishi kerak.

“Kar haydovchi” – kar – sokov yoki kar haydovchi boshqarayotgan transport vositasining old va orka tomonlariga ichiga diametri 40 millimetr bo‘lgan uchta kora doira tushirilgan, diametri 160 millimetrdan tashkil etgan sariq rangli doira shaklidagi belgi;

“Boshqarishni o‘rgatish transport vositasi”
Boshqarishni o‘rgatishda foydalanadigan transport vositalarining old va orka tomoniga ichiga kora rangda “O” harfi tushirilgan, transport vositasining turiga karab tomonlari 200 millimetrdan 300 millimetrgacha bo‘lgan, kizil hoshiyali ok rangli uchburchak shaklidagi belgi;

“Tezlik cheklangan”

Juda og‘ir, xavfli va katta o‘lchamli yuklarni tashiyotgan, shuningdek, transport vositasining texnik tavsifnomasida ko‘rsatilgan eng yuqori tezligi Qoidalarining 12.2, 12.3 va 12.4 bandlarida belgilangan tezlikdan past bo‘lgan hollarda transport vositasi kuzovi orka devorining cha‘ tomoniga 3.24 – “Yuqori tezlik cheklangan” yo‘l belgisining kichraytirilgan tasviri tushirilgan shaklidagi belgi;

Belgining diametri 160 millimetrdan kam bo‘lmasligi, hoshiyasining kengligi belgi diametrining 1/10 qismiga teng bo‘lishi kerak.

“Xavfli yuk”

Xavfli yukni tashiyotgan transport vositasining old va orka tomoniga o‘rnatilgan o‘lchami 690*300 millimetr, zarg‘aldoq rangli o‘ng qismi 400*300 millimetr bo‘lgan, chap qismi esa yukning xavfli xususiyatini bildirib turgan belgilar tushirilgan kora hoshiyali (kengligi 15 millimetr) ok rangdagi to‘rtburchak shaklidagi belgi;

“Katta o‘lchamli yuk”

Ichiga kengligi 50 millimetrli, diagonal bo‘yicha galma – gal joylashgan kizil va ok rangli chiziq lar tushirilgan, nur qaytaradigan yuzali, o‘lchami 400*400 millimetrli to‘rtburchak shaklidagi belgi;

“Uzun o‘lchamli transport vositasi”

Yukli yuksiz uzunligi 20 metrdan oshadigan transport vositasining, ikki yoki undan ko‘prok tirkamali avtopoezdlarning orkasiga kengligi 40 millimetr bo‘lgan kizil hoshiyali, o‘lchami 1200*200 millimetr bo‘lgan, tarkibning tasviri tushirilgan sariq rangli to‘rtburchak shaklidagi belgi;

Ko‘rsatilgan o‘lchamli belgini joylashtirishning imkoniyati bo‘lmasa, bir xil ikkita 600*200 millimetrli o‘lchamdagi belgini transport vositasining o‘kiga simmetrik ravishda o‘rnatishga yo‘l ko‘yiladi.

“Falokat sababli to‘xtash”

Miltillovchi kizil chiroq va davlat standarti talablari asosidagi uchburchak shaklidagi belgi haydovchilarning xohisiga ko‘ra quyidagi taniqlik belgilari o‘rnatilishi mumkin.

“SHifokor” Shifokor – haydovchi boshqarayotgan transport vositasining old va orka tomoniga o‘rnatiladigan, tomonlari 140 millimetrdan bo‘lgan ko‘k rangli to‘rtburchak ichida, diametri 90 millimetrli ok doiraga kalinligi 25 millimetrli kizil xoch tasviri tushirilgan belgi;

“Nogiron” Birinchi yoki ikkinchi guruh nogironi boshqarayotgan transport vositasining old va orka tomoniga o‘rnatiladigan barcha tomonlari 150 millimetrdan bo‘lgan va kora rangdagi 7.17 yo‘l belgisining tasviri tushirilgan sariq rangli to‘rtburchak shaklidagi belgi;

Mexanik transport vositalarini shatakka olishda egiluvchan ulagichni ko‘rsatadigan oghlantiruvchi kurilma o‘lchami 200*200 millimetr bo‘lgan, diagonali bo‘yicha ketma- ket joylashgan 50 millimetr kalinlikdagi kizil va ok rangli chiziq lar tushirilgan, yoruo‘lik qaytaradigan yuzali bayrokchalar yoki taxtachalar ko‘rinishida tayyorlanishi kerak.

Egiluvchan ulagichning har bir metriga bittadan oghlantiruvchi kurilma o‘rnatiladi.
Kattik ulagichli kurilmaning davlat standarti talablariga mos bo‘lishi kerak.

Quyidagi hollarda transport vositalaridan foydalanish tahkiklanadi:

-agar avtomobillar, avtobuslar, avtopoezdlar, tirkamalar, mototsikllar, mopedlar, traktorlar va boshqa o'ziyurar mashinalarning texnik holati va jixozlanishi ilovadagi transport vositalaridan foydalanishni tahkiklaydigan shartlar ro'yxatining biron- bir talabiga javob bersa;

-trolleybus va tramvaylarda tegishli texnik foydalanish qoidalarida ko'zda tutilgan nosozliklardan birortasi bo'lsa;

-transport vositalari davlat texnika ko'rigidan o'tmagan, shuningdek, tegishli ruxsatsiz qayta jihozlangan bo'lsa;

Transport vositalari davlat avtomobil nazorati organlarining ruxsatisiz miltillovchi chiroq mayokcha va maxsus tovushli ishora bilan jihozlangan, kuzovining yon tomoniga YHXB bilan kelishmasdan kiya ok chiziq tortilgan, ko'zda tutilmagan joylarga tegishli raqam belgilari o'rnatilgan, agregat va qismlarining rakamlari yoki raqam belgilari ko'rinmaydigan, kalbakilashtirilgan, o'zgartirilgan bo'lsa.

Transport vositalarining texnik holatiga va ulardan foydalanishga javobgar bo'lgan mansabdor va boshqa shaxslarga quyidagilar ta'kiklanadi:

-texnik nosozligi tufayli foydalanish tahkiklangan, tegishli ruxsatsiz qayta jihozlangan, belgilangan tartibda ro'yxatdan o'tkazilmagan yoki davlat texnika ko'rigidan o'tkazilmagan transport vositalarini yo'lga chikarish;

-yo'l harakati xavfsizligiga tahdid soladigan har qanday mastlik (alkogol, giyohvand va boshqalar) holatida yoki sezgirlik va etiborni susaytiradigan dori – darmonlar tahsirida, charchoklik yoki betoblik holatida, shuningdek, tegishli toifadagi transport vositalarini boshqarish huquqi bo'lmagan, belgilangan muddatda tibbiy ko'rikdan o'tmagan, giyohvand yoki spirtli ichimliklarni surunkali istemol kiluvchi shaxs sifatida hisobda turgan shaxslarni transport vositasini boshqarishga ko'yish;

-asfalt yoki sement – beton ko'lamali yo'llarga zanjirli traktor va boshqa o'zi yurar mexanizmlarni chikarish.

-yo'llar, temir yo'l kesishmalari va boshqa yo'l inshootlarining holatiga javobgar bo'lgan mansabdor va boshqa shaxslar:

-yo'llar, temir yo'l kesishmalari va boshqa yo'l inshootlarini yo'l harakati xavfsizligini tahminlaydigan holatda saklashga;

-yo'l harakatiga xalakit beradigan har qanday to'skinlik vujudga kelsa ularni o'z vaktida bartaraf etish, yo'lining ayrim qismlarida ulardan foydalanish yo'l harakati xavfsizligiga tahdid soladigan hollarda harakatni cheklash yoki takiklash choralari ko'rishga majburdirlar.

Yo'llarda tahmirlash ishlarini bajarishga javobgar mansabdor va boshqa shaxslar ishlar olib borilayotgan joyda yo'l harakati xavfsizligini tahminlashga majburdilar. Bunday joylar, shuningdek, yo'ldan tashkariga olib chikish imkoniyati bo'lmagan ish bajarmayotgan yo'l mashinalari, kurilish materiallari, kurilma va shunga o'xshashlar tegishli yo'l belgilari, yo'naltiruvchi va to'suvchi moslamalar bilan, sutkaning korono'i vaktida va yetarlicha ko'rinmaslik sharoitida esa Qo'shimcha kizil yoki sariq chiroqli ishoralar bilan belgilanishi kerak.

Ta'mirlash ishlari tugallangandan so'ng yo'llarda transport vositalari va piyodalarning xavfsiz harakatlanishi ta'minlangan bo'lishi kerak.

Transport vositalaridan foydalanishni ta'qiqlovchi shartlar.

Transport vositalaridan foydalanishni Taqiqlovchi shartlar.

Tormoz tizimi

Tormoz tizimining tuzilishi o'zgartirilsa, ishlab chikargan korxona talabiga mos kelmasa yoki transport vositasining shu turida ko'zda tutilmagan tormoz suyukligi yoki boshqa qismlar ko'llanilsa.

Ishchi tormoz tizimining samaradorligi quyidagi meyyorlar talabini taminlamasa:

№	Transport vositasi turi	Tormoz yo'li (ko'pi bilan) metr hisobida			
		1982 yil 1.01 dan ishlab chikarila boshlangan		1996 yil 1.01 dan oldin ishlab chikarila boshlangan	
		Aslahalangan holda	To'la vaznda	Aslahalangan holda	To'la vaznda
1	Engil avtomobillar va ularning yuk tashishga moslashtirilgan turlari	12,2	12,9	14,5	16,2
	Ular shatakka olganda	13,6	16,5	14,5	16,5
2	Avtobuslar:				
	To'la vazni 5 tonna va undan kam bo'lgan	13,6	17,0	18,7	21,2
	To'la vazni 5 tonnadan kam bo'lgan	16,8	17,4	19,9	21,2
3	Yuk avtomobillari				
	To'la vazni 3,5 tonna va undan kam bo'lgan	15,1	19,0	19,0	23,0
	To'la vazni 3,5 tonnadan 12 tonnagacha va 12 t. bo'lgan	17,3	20,1	18,4	23,0
	To'la vazni 12 tonnadan ortiq bo'lgan	16,0	19,7	17,7	23,0
4	Avtopoezdlar shatakchi transport vositasi bilan:				
	To'la vazni 3,5 tonna va undan kam bo'lgan	17,7	21,8	22,7	25,0
	To'la vazni 3,5 tonnadan 12 tonnagacha va 12 t. bo'lgan	18,8	21,3	22,1	25,0
	To'la vazni 12 tonnadan ortiq bo'lgan	18,4	20,8	21,9	25,0
5	Ikki o'ildirakli mototsikl va mo'edlar	7,5	7,5	7,5	7,5
6	Kajavali mototsikllar	8,2	8,2	8,2	8,2

Izoh: 1. Ishchi tormoz tizimining samaradorligi davlat namunasiga muvofik boshqa o'lchamlar bilan ham belgilanishi mumkin.

2. Ishchi tormoz tizimi – yo'lining beton, asfaltbeton, kuruk, toza tekis ko'lamali, Yotiq qismida tormozlash boshlanganvaktidagi tezligi avtotransport vositalari uchun soatiga 40 km, mototsikl, mo'edlar uchun soatiga 30km bo'lganda sinovdan o'tkaziladi. Agar haydovchi tormozlash vaktida to' o'ri yo'nalishni saklash uchun harakatlanish izini o'zgartirishga majbur bo'lsa yoki to' o'ri chiziq li harakati buzilsa, sinov natijalari bekor kilinadi.

1.3. Gidravlik tormoz uzatmasining zichligi (germetikligi) buzilgan bo'lsa.

1.4. Pnevmatik tormoz uzatmasining zichligi buzilishi natijasida havo sikuvchi moslama (kompressor) ishlamay turganda va boshqaruv qismlari ulanmaganda – 30 dakikada, ulanganda – 15 dakikada tizimdagi havo bosimi $0,05 \text{ M}^{\circ}$ ($0,5 \text{ kg/sm}^2$) dan ko'p asayishiga sabab bo'lsa.

1.5. Tormoz uzatmasidagi havo bosimini o'lchaydigan asbob (monometr) ishlamasa.

1.6. To'xtab turish tormoz tizimi transport vositalarini quyidagi joylarda harakatsiz holatda ushlab tura olmasa:

To'la vazndagi transport vositalarini 16 foizdan kam bo'lmagan kiyalikda;

Aslahalangan holatdagi yengil avtomobillar, ularning yuk tashishga moslashtirilgan turlari, shuningdek, avtobuslarni 23 foizdan kam bo‘lmagan kiyalikda;

Aslahalangan holatdagi yuk avtomobillari va avtopoezdlarni 31 foizdan kam bo‘lmagan kiyalikda.

Izoh: To‘xtatib turish tormoz tizimi sinovdan o‘tkazilayotganda yurgizgich transmissiyasidan ajratilgan bo‘lishi kerak.

1.7. Kulfovchi moslama to‘xtatib turish tormoz tiziminig dastagi (richagi)ni ushlab tura olmasa.[15]

Boshqaruv qurilmasi

Boshqaruv kurilmasidagi lyuft (qismlar birikmasidagi yeyilish) yio‘indisi quyidagi ko‘rsatkichdan katta bo‘lsa:

№	Transport vositasining turi	Erkin qismlar o‘rtasidagi yeyilish yig‘indisi, ko‘pi bilan gradus hisobida
1	Engil avtomobillar va ular asosida yaratilgan yuk avtomobillari hamda mikroavtobuslar	10
2	Avtobuslar	20
3	Yuk avtomobillari	25

Boshqaruv kurilmasidagi qismlar tuzilishida ko‘zda tutilmagan sezilarli o‘zgarishlar yoki transport vositasida yukxonasi (rama, kabina, shassi)ga nisbatan ko‘zo‘algan bo‘lsa, kurilmadagi rezbalari birikmalar tegishli ravishda mahkamlanmagan bo‘lsa.

Boshqaruv kurilmasining tuzilishida ko‘zda tutilgan kuchaytirgich yoki mototsikllarda tebranishni pasaytiruvchi asbob (dempfer) nosoz bo‘lsa yoki umuman bo‘masa.

Boshqaruv kurilmasida koldik deformatsiya izlari, darz ketgan joylari va boshqa nuksonlari bo‘lgan qismlar o‘rnatilgan, shu transport vositasi turida ko‘zda tutilmagan yoki ishlab chikargan korxona talabiga mos kelmaydigan qismlar va suyuqliklar ko‘llangan bo‘lsa

Tashki yoritgichlar

Tashki yoritgichlar soni, turi, joylashuvi va ishlash tartibi transport vositasining tuzilish talabiga mos kelmasa.

Izoh: 1. Mototsikl, mopedlar bitta, boshqa trans‘ort vositalari esa ikkita tumanga karshi faralar bilan jihozlangan bo‘lishi mumkin.

Tumanga karshi faralar yo‘l yuzasidan 250mm dan kam bo‘lmagan balandlikda joylashishi, lekin yakinni yorituvchi faralardan baland bo‘lmasligi, transport vositasining o‘kiga mutanosib va tashki gabaritdan ko‘pi bilan 400mm uzoklikda joylashishi kerak.

Tumanga karshi bitta yoki ikkita kizil chiroq transport vositalarining orkasiga 400 – 1200mm balandlikda va to‘xtatish ishorasida kamida 100mm yakinklikda o‘rnatiladi.

Tumanga karshi fara, orka chiroqlar, gabarit chiroqlari va davlat rakami belgisini yorituvchi chiroqlar bir vaktida yoqilishi kerak.

Engil transport vositasi va avtobusga bitta yoki ikkita Qo‘shimcha kizil rangli, tormoz berganda yonuvchi chiroqni 1250 – 1400mm balandlikda o‘rnatishga ruxsat etiladi.

Ishlab chikarilishi to‘xtatilgan yengil avtomobillarga boshqa turdagi, rusumdagi transport vositalarining tashki yoritgichlarini o‘rnatishga ruxsat etiladi.

Yorituvchi fara nurining yo‘nalishi buzilgan bo‘lsa.

Agar tashki yoritgilar va nur qaytargichlar belgilangan tartibda ishlamayotgan yoki ifloslangan bo‘lsa.

Yoritish asboblari nur sochuvchisi bo‘lmasa yoxud nur sochuvchi va lam‘alar tegishli yoruo‘lik asboblari turiga mos bo‘lmaganidan foydalanilgan bo‘lsa.

Oyna tozalagich va oyna yuvgichlar. SHinalar

Oyna tozalagich belgilangan tartibda ishlamayotgan bo‘lsa.

Transport vositasining tarkibida ko‘zda tutilgan oyna yuvgich ishlamayotgan bo‘lsa.

Engil avtomobillar shinasini nakshlari izlarining koldik chukurligi 1,6 mm dan, yuk avtomobillarini – 1,0 mm dan, avtobuslarniki – 2,0 mm dan, mototsikl va mo‘edlarniki – 0,8mm dan kam bo‘lmasa.

Izoh: Tirkamalar shinasi nakshlari izlarining koldik chukurligi shatakchi trans'ort vositasi shinalari uchun belgilangan mehyor kabitdir.

SHinalarning bazi joylari shikastlangan yoki boshqa nuksonlarga (kesilgan, yorilgan) ega bo'lsa.

Ko'shalok shinalar orasiga xavf – xatar tuo'diruvchi begona qismlar kisilib, tikilib kolgan bo'lsa.

SHina o'lchamlari yoki unga cheklangan oo'irlik transport vositasining turiga mos kelmasa.

Transport vositasining bitta o'kiga diagonal va radial, shuningdek, har xil nakshli shinalar o'rnatilgan bo'lsa.

SHaxarlararo katnaydigan avtobusning oldingi o'kiga nakshi qayta tiklangan shina, boshqa o'kiga esa ikkinchi marta (2- darajali) tamirlash yo'li bilan tiklangan shinalar tiklangan bo'lsa.

Engil avtomobillar va avtobuslarning oldingi o'kiga ikkinchi marta (2- darajali) ta'mirlash yo'li bilan tiklangan shinalar o'rnatilgan bo'lsa.

Yurgizgich (motor)

Ishlab chiqqan gazlar tarkibida zararli moddalar yoki tutash darajasi belgilangan meyardan ortiq bo'lsa.

Yonilg'i uzatish tizimi zich (germetik) bo'lmasa.

Radio to'liklaridagi shovkinni so'ndiruvchi moslamalar bo'lmasa.

ishlab chikarilgan gazlarni chikarib tashlash tizimi buzuk bo'lsa.

YHXB organlari ruxsatisiz yurgizgich tuzilishiga o'zgartirish kiritilgan, boshqa turdagi yonilo'ida ishlatish uchun Qo'shimcha moslama va jihozlar o'rnatil-magan bo'lsa.

Transport vositasi tuzilishining bo'lak qismlari

Transport vositasining tuzilishida ko'zda tutilgan orka tomonni ko'rsatuvchi ko'zgu bo'lmasa.

Tovush moslamasi (signal) bo'lmasa.

Transport vositasiga tevarak – atrof ko'rinishini cheklaydigan Qo'shimcha narsalar, ko'zgusimon, shuningdek, tegishli davlat standartlarida belgilangan meyorlarni buzgan holda tayyorlangan tusi o'zgartirilgan (koraytirilgan) oynalar o'rnatilgan bo'lsa.[16]

Izoh:

1. Yengil avtomobillarning oldingi ikki yoniga orka tomon ko'rinishini taminlaydigan tashki ko'zgu o'rnatilgandagina orka oynasiga parda o'rnatishga ruxsat etiladi.

2.Transport vositalarining Faqat orka va yon oynalari yoruo'lik o'tkazuvchanligini 70 % dan kam bo'lmaydigan kilib, davlat standarti talablarini buzmagani holda tusini o'zgartirish (koraytirish)ga ruxsat etiladi. Avtomobillarning tom qismidagi lyuk oynasi bundan mustasno.

Tarkibida ko'zda tutilgan yukxona, kabina eshiklari, kulflari, yuk platformasi bortlarining temir yo'kichlari, yonilo'i idishi va tsisternalar oo'zining kulflari, haydovchi o'rindio'i holatini sozlovchi moslama, falokat yuz bergan vaktida chikish joylari, eshiklarni ochish va yo'ish moslamasi, spidometrlar, haydab olib kochishga karshi, oynani isituvchi va havo almashtirish moslamalari buzuk bo'lsa, yoki umuman bo'lmasa.

Spidometr kurilmasi nosoz yoki tamralanmagan (shaxsiy transprt vositalari, mototsikl va mopedlardan tashkari) bo'lsa.

Tarkibida ko'zda tutilgan, o'zi yurib ketganda xavfsizlikni taminlovchi orka bufer, loy to'sgich va sachratmagichlar bo'lmasa.

Ressorlarning asosiy katlami yoki markaziy bolti shikastlangan bo'lsa.

SHatak tirkama burimining tortish – tirkash moslamasi hamda ko'zda tutilgan ehtiyot arkonlari nosoz bo'lsa. Mototsikl bilan kajava ramasi mahkamlangan joyda lyuft (ramalar o'rtasida oralik, yeyilish) bo'lsa.

Transport vositalari quyidagilar bilan jihozlanmagan bo'lsa:

Avtobuslarda tibbyot kutichasi (apteчка), favkulodda holatlarni oynani sindirish uchun foydalaniladigan bolo'acha, o't o'chirgich, majburiy to'xtaganni bildiruvchi belgi (miltillovchi kizil chiroq);

Mikroavtobus, yuk va yengil avtomobillarda tibbiyot kutichasi (apteчка), o't o'chirgich, majburiy to'xtaganni bildiruvchi belgi (miltillovchi kizil chiroq);

Ishlab chikargan korxona tomonidan nazarda tutilmagan va belgilanmagan joyda antenna, sirena, ratsiya, tovush chikarish moslamalari, yoritgichlar va har xil bezaklar tegishli ruxsatsiz o'rnatilsa;

To'la vazni 3,5 tonnadan ortiq bo'lgan yuk avtomobillarida va to'la vazni 5 tonnadan ortiq avtobuslarda tisarilishga karshi tirgak (boshmok);

Avtopoezdlar, tirkamalar, traktorlar, aravalar va boshqa o'zi yurar mashinalarda tashki yoruo'likni qaytaruvchi (kizil – ok rangli) xavfsizlik moslamalari;

Kajavali mototsikllarda tibbiyot kutisi, falokat sababli to'xtashga majbur bo'lganini bildiruvchi belgi.

Izoh: Tibbiyot kutichasi va o't o'chirgich transport vositalarini ishlab chikargan korxona tomonidan belgilangan joyga mustaxkam o'rnatiladi. Agar trans'ort vositasining konstruksiyasida bunday joylar ko'zda tutilmagan bo'lsa, tibbiyot kutichasi oson olinadigan joyga, o't o'chirgich esa yengil avtomobillarnig salonida yoki yukxonasida, avtobuslarda esa bitta o't o'chirgich haydovchining kabinasida, ikkinchisi yo'lovchilar salonida bo'lishi kerak. Katta va o'rta avtobuslar bundan tashkari favkulotda holatlarda avtobus oynasini sindirish uchun maxsus bolo'achalar bilan (avtobus salonida) jihozlangan bo'lishi lozim.

Maxsus transport vositalarida ko'zda tutilgan chiroq – mayokcha, navbatma navbat chalinadigan maxsus tovushlar va rangdor chizmalardan foydalanilayotgan bo'lsa.

Transport vositasida uni ishlab chikargan korxona tomonidan ko'zda tutilmagan boshqa nusxadagi yukxona (kuzov) qismlari o'rnatilgan bo'lsa.

Yukxona, kabina qismlari to'la tahmirlanmagan va bo'yoo'i tashki ko'rinishini buzadigan hamda bir necha xil rangga bo'yalgan bo'lsa. (maxsus transport vositalari bundan mustasno)

Ikki o'ildirakli mototsikl tarkibida ko'zda tutilgan xavfsizlik yoki (duga) bo'lmasa. mototsikl va mopedlarda ko'zda tutilmagan oyok tiragich, egarida yo'lovchi uchun ko'ndalang tutkich o'rnatilmagan bo'lsa. Izoh: Bir turdagi trans'ort vositalarida buferlar, moldinglar, ko'lamalar. yu o'ildirak ko'koklari va h. k. Ni o'zaro almashtirishga ruxsat etiladi. Ilovada ko'rsatilgan texnika talablariga davlat namunalari bo'yicha o'zgartirishlar kiritilishi mumkin.[17]

Nazorat savollari:

1. Boshqarishni o'rgatish kayerlarda o'tkaziladi?
2. Necha yoshdan avtomobilni boshqarishga ruxsat etiladi ?
3. Haydovchilarning umumiy majburiyatlariga qanday vazifalar kiradi?
4. Odam tashishga qanday hollarda ruxsat beriladi?
5. Odam tashishda haydovchilarning qanday vakolatlari bor?
6. Yuk tashishda nimalarga e'tibor berish kerak?
7. Yuk tashishda kay hollarda YHXB dan ruxsat olinadi?
8. Transport vositalarining tormoz tizimi sababli foydalanishni takiklash shartlari?
9. Tormoz tizimidagi havo bosimi qanday bo'lishi kerak?
10. Transport vositalarining yoritgichlari sababli foydalanishni takiklash shartlari?
12. Qanday holatlarda oyna tozalagichlardan foydalanish takiklanadi?
13. Tashki yoritgichlar kanaka bo'lishi kerak?
14. Tashki yoritgichlar qanday joylashtiriladi?

4-Modul. Harakat xavfsizligini taminlashning davlat boshqaruvi tizimi, tashkil etish asoslari va avtomobilning harakatlanish nazariyasi.

11-mavzu.

Yo'llarda harakat xavfsizligini ta'minlashning davlat boshqaruvi tizimi.

Reja.

1. O'zbekiston Respublikasining harakat xavfsizligi to'g'risidagi Qonuni.

2. Qoidabuzarlik tavsiflariga muvofiq javobgarlik turlari.
3. Davlat vakolatli organlari.

Tayanch so'zlar: *O'zbekiston Respublikasining harakat xavfsizligi to'g'risidagi Qonun. Davlat vakolatli organlari. Vazirlar Mahkamasining vakolatlari, IIV YHXB vakolatlari. O'zbekiston avtomobil va daryo transporti agentligi. «O'zavtoyo'l» DAK. Vakolatlari. Mahalliy Davlat hoqimiyat organlarining vakolatlari.*

Axloqiy javobgarlik. YHKB Haydovchi va mansabdor shaxslarning javobgarligi

Huquqiy javobgarlik tushunchasi avtotransportda harakat xavfsizligini tahminlash muhim va murakkab vazifa bo'lishi bilan birga iqtisodiy va ijtimoiy ahamiyatga egadir. Bu vazifani to'g'ri hal qilish haydovchilarga bo'g'likdir.

Amaliyotda ko'pgina yo'l-transport hodisalari sodir bo'lishiga haydovchilar o'z vazifalariga va fukorolik burchlariga ehtiborsizlik bilan karaganlari va tartibga rioya etmasliklari sabab bo'ladi. Avtotransport ishtirokida sodir bo'lgan halokatlar okibati jamiyatga katta mahnaviy va moddiy zarar yetkazadi. Bu holatlar ko'pincha davlat mehyoriy talablarining buzilishi bilan sodir bo'ladi. Jamiyat manfaatlarini himoya qilish uchun avtotransport harakati katnashchilariga yo'l ko'rgan qoidabuzarliklari uchun tahsir etish choralari qo'llaniladi. Qoidabuzarliklarga yo'l ko'rgan shaxslar konun bilan belgilab ko'yilgan tartibga muvofik jazolanadilar.

Haydovchi tomonidan yo'l ko'yilgan qoidabuzarlik tavsiflariga muvofiq to'rtta javobgarlik turi mavjud:

-axloqiy;

-moddiy;

-ma'muriy;

-jinoiy.

Axloqiy javobgarlik. Haydovchi mehnat shartnomasida ko'rsatilgan vazifani bajarmagan, ichki tartib-qoidalarga rioya kilmagan, xizmat burchini o'tayotgan paytda ATXga ziyon keltirgan bo'lsa, axloqiy javobgarlikka tortiladi. Mehnat intizomini buzganligi uchun ATX ma'muriyati haydovchini 1) ogohlantirishi, 2) hayfsan ehlon qilishi, 3) kattik hayfsan berishi, 4) maoshi past ishga o'tkazishi, 5) ishdan bo'shatishi mumkin.

Moddiy javobgarlik. Haydovchining aybi bilan ATXga ziyon keltirilgan bo'lsa, u bu ziyonni to'lashi lozim. To'lov mikdori haydovchi o'rtacha maoshining uchdan bir qismidan oshmasligi kerak.

Ma'muriy javobgarlik. Avtotransportda yo'l ko'yilgan qoidabuzarliklar O'zbekiston Respublikasining ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksida belgilangan holatlar bo'yicha javobgarlikka tortiladi.

Avtotransport bilan bog'liq bo'lgan qoidabuzarliklarning turlari 121-131, 133-143, 147 va 148 moddalarda o'z aksini topgan:

28-modda. Maxsus huquqdan mahrum qilish

Muayyan shaxsni unga berilgan maxsus huquqdan (transport vositalarini boshqarish huquqidan, ov qilish huquqidan) mahrum qilish chorasi tuman (shaxar) sudining ma'muriy ishlar bo'yicha sudo'iyasi tomonidan uch yilgacha muddatga qo'llaniladi. Bunday huquqdan mahrum qilish muddati o'n beshkundan kam bo'lmasligi kerak.

Nogironligi sababli transport vositalarini foydalanadigan shaxslarga nisbatan transport vositalarini boshqarish huquqidan mahrum qilish chorasi qo'llanilishi mumkin emas, transport vositalarini

alkagolo‘ ichimlikdan, giyoxvandlik vositasi tahsiridan mast bo‘lgan xolda yoki o‘zgacha tarzda mast bo‘lgan yo‘l-transport xodisalari sodir etilgan joydan ketib kolish hollari bundan mustasnodir. Asosiy tirikchilik manbai ovchilik ko‘yilgan shaxslarga nisbatan ov qilish huquqidan mahrum etish chorasini qo‘llanilishi mumkin emas.

31-modda. Ma‘muriy javobgarlikni yengillashtiruvchi holatlar

ma‘muriy javobgarlikni yengillashtiruvchi holatlar jumlasiga quyidagilar kiradi:

aybdorning o‘z kilmishidan chin ko‘ngildan pushaymon bo‘lishi;

aybdorning huquqbuzarlikninig zarali okibatlarini oldini olish, yetkazilgan ziyonni ixtiyoriy rivishda to‘lashi yoki keltirilgan zararni bartaraf etishi;

huquqbuzarlikninig kuchli ruxiy hayajon tahsiri ostida yoki majburlov tahsirida yoxud xizmat yuzasidan, moddiy yoki boshqa jixatdan karamligi tahsiri ostida sodir etilishi;

huquqbuzarlikninig taxdid yoki majburlov tahsirida yoxud xizmat yuzasidan, moddiy yoki boshqa jixatdan karamligi tahsiri ostida sodir etilishi;

huquqbuzarlikninig voyaga yetmagan shaxs tomonidan sodir etilishi;

huquqbuzarlikninig xomilador ayol yoki o‘n to‘rt yoshgacha bo‘lgan bolasini yakka o‘zi tarbilayotgan shaxs tomonidan sodir etilishi.

Ma‘muriy huquqbuzarlik to‘g‘risida ishni ko‘riyub chikuvchi organ (mansabdor shaxs)boshqa xolatlarni ham javobgarlikni yengillashtiruvchi holat deb topish mumkin.

33-modda. Yengilrok ma‘muriy jazo chorasining qo‘llanilishi

Organ (mansabdor shaxs) ma‘muriy jazo chorasini ko‘llanayotganda javobgarlikni yengillashtiruvchi holatlarni va huquqbuzarning moddiy axvolini inobatga olgan o‘olda sababini albatta ko‘rsatib turib ushbu Kodeksning Maxsus qismidagi moddalarning jazo belgilash qismida nazarda tutilgan eng kam jazodan ham yengilrok jazo chorasini qo‘llanilishi mumkin.

36-modda. Ma‘muriy jazo ko‘llanish muddatlari

Ma‘muriy jazo huquqbuzarlik sodir etilgan kundan boshlab, davom etayotgan huquqbuzarliklar uchun esa, huquqbuzarlik anaklangan kundan boshlab kechiktirmay qo‘llanilishi mumkin.

Jinoyat ishini ko‘zo‘atish rad etilgan yoki jinoyat ishi tutatilgan bo‘lsa-yu, lekin huquqbuzarning xarakatlarida ma‘muriy jazo chorasini jinoyat ishi ko‘zo‘atilishi rad etish yoki jinoyat ishini tugatish to‘g‘risida q‘aror kabul qilingan kundan boshlab bir oydan kechiktirmay qo‘llanilishi mumkin. (O‘zR 30.04.2004. y. 621-11-son konuni taxridagi qism.)

Ushbu moddada nazarda tutilgan muddatlar ashyolari bojxanamunosabatlarini tartibga soladigan konun xujjatlari asosida musodara qilish hallariga nisbatan tatbik etilmaydi.

37-modda. Tugaganidan so‘ng shaxs ma‘muriy jazoga tortilmagan deb hisoblanadigan muddat

Basharti ma‘muriy jazoga tortilgan shaxs shu jazoni o‘tash muddati tugagan kundan boshlab bir yil mobaynida yangi ma‘muriy huquqbuzarlik sodir etmagan bo‘lsa, mazkur shaxs ahmuriy jazoga tortilmagan deb xisoblanadi.

123-modda. Transport vositalaridan axlat yoki boshqa narsalarni tashlab yuborish

Poezdlarning vagonlari, avtomobil va shahar elektr transportidan axlat yoki boshqa narsalarni tashlab yuborish, -eng kam ish haqining o‘ndan bir qismidan ikkidan bir qismigacha mikdorda jarima solishga sabab bo‘ladi.

124-modda. Transportda yono‘in havfsizligi qoidalarini buzish

Transportda belgilangan yono‘in xavfsizligi qoidalarini buzish, fukorolarga eng kam ish hakkaining ikkidan bir qismida bir baravaricha, mansabdor shaxslarga esa-bir baravaridan uch baravarigacha mikdorda jarima solishga sabab bo‘ladi.

125-modda. Transport vositalaridan foydalanish qoidalarini buzish

Haydovchilar va yo‘lovchilarning motoshlemlardan foydalanish qoidalariga rioya etmasligi,- eng kam ish xakining yigirmadan bir qismi mikdorida jarima solishga sabab bo‘ladi.

Haydovchilarning foydalanish man etiladigan darajada nosozlik bo‘lgan transport vositalarin boshqarish ,-eng kam ish haqining uchdan bir qismigacha mikdorda jarima solishga sabab bo‘ladi.

Haydovchilarning davlat texnika ko‘rigidan o‘tmagan yoki belgilangan tartibda ro‘yxatdan o‘tkazilmagan yoxud tormoz tizimida yoki rulo‘ boshqaruvida yoxud ulovchi kurilmada nosozligi bo‘lgan, xuddi shuningdek ishlayotganida tashkariga chikarayotgan ifloslantiruvchi moddalarning mikdori, shuningdek shovkin darajasi belgalangan normadan ortiq bo‘lgan yoxud tegishli ruxsati bo‘lmay turib qayta jixozlangan transport vositalarini boshqarish, eng kam ish haqining ikkidan bir qismigacha mikdorda jarima solishga sabab bo‘ladi.

Foydalanish belgilangan tartibda man etilgan tiransport vositalarning xuddi shuningdek davlat raqam belgisi o‘zboshimchalik bilanechib olinishi yoxud davlat raqam belgisi yasama yoki o‘zga usullarida o‘zgartirilgan transport vositalarin boshqarish, eng kam ish xakining uch baravaridan besh baravarigacha mikdorda jarimi solishga sabab bo‘ladi.

Korxonalar, muassasalar va tashkilotlarga karashli transport vositalrini ishdan tashkari vaktida ulardan foydalanish shartlariga muvofik keladigan tarzda maxsus jixozlanmagan joyda sakash,- fukorolarga yeng kam ish xakining ikkidan bir qismidan bir baravarigacha, mansabdor shaxslarga esa – bir baravaridan ikki baravarigacha mikdorda jarima solishga sabab bo‘ladi.

Ushbu kodeksning 125,126,127,128,129,130,131,133,134,135,136,139,140,141,- moddalarida transport vositalari deyilganda barcha turdagi avtomobillar va traktorlar, shuningdek mototsikllar va boshqa mexanik transport vositalarninitushunmok kerak.

126-modda. Ko‘zgusimon va tusi o‘zgartirilgan

(koraytirilgan) nostandart oynalar o‘rnatilgan transport vositalaridan foydalanish

Ko‘zgusimon, shuningdek tegishli davlat standartlarida belgilangan normalarni buzgan holda tayyorlangan tusi o‘zgartirilgan (koraytirilgan) o‘ynalir o‘rnatilgan transport vositalaridan foydalanish, - eng kam ish hakkinign bir baravari mikdorida jarimi solishga sabab bo‘ladi. (O‘zR 20.08.1999)y. 832-1 son konuni tahriridagi qism)

127-modda. Transport vositalarining tovush chikaruvchi va yorituvchi kurilmalaridan foydalanish qoidalarini buzish

Tovush signalini sababsiz berish, transport vositalariga uni ishlab chikargan korxona nazardatutmagan tovush chakaruvchi va yorituvchi kurilmalarni o‘rnatish,xuddi shuninggdek ularni o‘zgartirib o‘rnitsh, eng kam ish hakkining bir birivari mikdorida jarima solishga sabab bo‘ladi.(O‘zR 20.08.1999 y. 832-1-son konuni taxriridagi qism)

Tegishli ruxsat oomiy turib transport vositalariga tovush chikaruvchi va yorituvchi maxsus kurilmalarni o‘rnatish., - ana shu kurilmalarni musodara kilib, fukorolarga eng kam ish haqining baravaridan besh baravarigacha uch baravarigacha, mikdorga jarima solishga sabab bo‘ladi. (O‘zR 20.08.1999 y 832-1-son konuni tahrirdagi sanktsiya)

128-modda. Transport vositalari haydovchilarning harakatini tegishli oshirib yuborishi, yo‘l belgilari va yo‘l harakatining boshqa qoidalari talablariga rioya kilmasligi

Transport vositalari haydovchilarning belgilangan harakat tezligini oshirib yuborishi, svetaforning yoki yo‘l xarakatini tartibga soluvchining Taqiqllovchi ishoralariga bo‘ysunmasligi, piyodalar yo‘lkasidan yurgizishi, ustunlik beruvchi, Taqiqllovchi va ko‘rsatma beruvchi yo‘l belgilari talabiga, yo‘lning harakat qismidagi harakatda o‘tkazib yuborishi ko‘rsatuvchi chiziqliq large rioya etmasligi, odam tashish. Transport vositalarini Quvib o‘tish, jamoat transporti to‘xtaydigan bekatlar yoki piyodalar o‘tish joylaridan yurish kodalarini, sutkaning korono‘u davrida yoki ko‘rish cheklangan sharoitlardayoritish asboblaridanfoydalanish qoidalarini buzishi shuningdek, yo‘lovchilarga loy sachiratishi, eng kam ish haqining ikkidan bir qismidan bir baravarigacha mikdorda jarima solishga sabab bo‘ladi.

Ushbu moddaning birincha qismida ko‘rsatilgan huquqbuzarlik uchun ma‘muriy jazo chorasini qo‘llanilganidankeyin bir yil davomida xuddi shu moddaning birinchi qismida nazarda tutilgan xar qanday huquqbuzarliklarnisodir etish, (O‘zR 13.12.2002 y. 447 II son konuni taxriridagi dispozitsiya), (oldingi taxrirga karang) –eng kam ish xakining bir baravaridan ikki baravarigacha mikdorda jarima solishga sabab bo‘ladi.

Bir yil mobaynida ushbu moddaning birinchi qismida nazarda tutilgan huquqbuzarliklardan uchtasini sodir etish, xuddi shuningdek to‘skinliksiz xarakat qilish huquqidan foydalanadigan transport vositalarining o‘tib ketishiga xalakit berish yoxud avriya xolati yuzaga kelishi olib borgan, yani yo‘l harakatining boshqa katnashchilari tezlikni, xarakat yulanishi keskin o‘zgartirishiga yoki o‘z xavfsizliklari yoxud boshqa fukorolarning xavfsizligini tahminlash maqsadida o‘zga choralarni ko‘rishga majbur kiluvchi huquqbuzarliklarni sodir etish –eng kam ish haqining ikki baravaridan uch baravarigacha makdorida jarima solinga sabab bo‘ladi.(O‘zR 26.12.1997. y. 549-I son konuni taxriridagi qism)

Bir yil mobaynida ushbu moddaning birincha qismida nazarda tutilgan huquqbuzarliklardan to‘rtasini va undan ko‘roo‘ini sodir etish – eng kam ish xakining uch baravari mikdorida jarima solishga yoki transport vositasini boshqarish huquqidan olti oy muddati mao‘rum etishga sabab bo‘ladi. (O‘zR 26.12.1997 y. 549-I- son konuni tahriridagi qism), (O‘zR 13.12.2002 Y. 447-II- son konuni tao‘riridagi sanktsiya), (oldingi taxrirga karang)

128-1- modda. Transport vositasini boshqarish vaktida haydovchilarning telefondan foydalanishi (O‘zR 26,12,2006 y. O‘Rk-73- son konuni tahriridagi modda)

Transport vositasini boshqarish vaktida haydovchilarning telefondan foydalanish, -eng kam ish haqining bir baravari mikdorida jarima solishga sabab bo‘ladi.

Xuddi shunday xukukbuzarlik mvhmuriy jazo qo‘llanilganda keyin bir yil davomida takror sodir etilgan bo‘lsa,- eng kam ish haqinng ikki baravaridan uch barvarigacha mikdorda jarima solishga yoki transport vositasini boshqarish hukuidan olti oygacha muddatga maxrum etishga saba bo‘ladi.

130-modda. Transport vositalari haydovchilarning temir yo‘lning o‘tish joylaridan o‘tish qoidalarini buzishi

Transport vositalari haydovchilarning temir yo‘lning o‘tish joylaridan o‘tish qoidalarini buzishi, -eng kam ish haqining bir baravaridan ikki baravarigacha mikdorda jarima solishga sabab bo‘ladi.

Xuddi shunday huquqbuzarlik ma‘muriy jazo qo‘llanilganidan keyin bir yil davomida takror sodir etilgan bo‘lsa,- eng kam ishhaqining ikki baravaridan besh baravarigacha mikdorda jarima solishga yoki transport vositasini boshqarish huquqidan olti oydan bir yilgacha muddatga maxrum etishga sabab bo‘ladi. (O‘zR 26.12.1997 y. 549-I-son konuni taxriridagi qism)

131-modda. Transport vositalarini mast holda boshqarish

Haydovchilarning transport vositalarini alkagolli ichimlikdan, giyoxvand modda tahsirida yoki o'zgacha tarzda mast xolda boshqarish, - eng kam ish haqining besh baravaridan yetti baravarigacha mikdorda jarima solishga yoki transportvositasini boshqarish huquqidan bir yildan ikki yilgacha muddatga maxrum etishga sabab bo'ladi. (O'zR26.12.1997 y.549-I-son konuni taxiridagi qism)

Xuddi shunday huquqbuzarlik ma'muriy jazo qo'llanilgandan keyin bir yil davomida takror sodir etilgan bo'lsa,- transport vositasini boshqarish huquqidan uch yil davomida takror sodir etilgan bo'lsa,- transport vositasini boshqarish xukukidan uch yil muddatga mahrum etishga sabab bo'ladi.(O'zR 26.12.1997 y. 549-I-son konuni tahriridagi qism)

O'zR 26.12.1997 y. 549-I-son konuniga muvofik ikkinchi qism uchinchi deb hisoblansin.Transport vositalarini boshqarish huquqi bo'lmagan shaxslarning transportt vositalarini alkagolli ichimlikdan, gayoxvandmodda tahsiridan yoki o'zgacha tarzda mast xolda boshqarish,Eng kam ish haqining yetti baravarimakdorida jarima solishgasabab bo'ladi. (O'zR 26.12.1997 y. 549-I-son konuni tahriridagi qism)

Alkagolli ichimlikdan, giyoxvand modda tahsiridan yoki o'zgacha tarzda mast tarzda mast shaxsga transport vositasini boshqarishni topshirish,-eng eng kam ish haqining besh baravari mikdorda jarima solishga yoki transport vositasini boshqarish huquqidan ikki yildan uch yilgacha muddatga maxrum etishga sabab bo'ladi.

133- modda. Transport vositalari haydovchilarning yo'l harakati qoidalarini buzishi jabrlanuvchiga yengil tan jaroxati yoki ancha mikdorda moddiy zarar yetkazilishiga olib kelishi

Transport vositalari haydovchilarning yo'l xarakati qoidalarint buzishi jabrlanuvchiga yengil tan jaroxati yoki ancha mikdorda moddiy zarar yetkazishiga olib kelsa,- lekin ancha mikdorda moddiy zarar yetkazmasi,- eng kam ish haqining uch baravaridan besh baravarigacha mikdorda jarima solishga yoki transport vositalarini boshqarish huquqidan bir yildan uch yilgacha muddatga maxrum etishga sabab bo'ladi.Ancha mikdordagi moddiy zarar deganda, eng kam ish haqining besh baravari makdoridan oshib ketgan zarar tushuniladi.

134- modda. Haydovchilarning yo'l harakati qoidalarini buzishi transport vositalarining yoki boshqa mol-mulkning shikastlanishiga olib kelishi

Transport vositalari haydovchilarning yo'l harakati qoidalarini buzish transport vositalari, yoki boshqa mol-mulk shikastlanishiga olib kelsa, lekin ancha mikdorda moddiy zarar yetkazmasa,- eng kam ish haqining bir baravaridan ikki daravarigacha mikdorda jarima solishga yoki transport vositasini boshqarish huquqidan olti oydan bir yilgacha muddatga mahrum etishga sabab bo'ladi.

135-modda. Boshqarish huquqini beruvchi hujjatlari bo'lmagan shaxslarning transport vositalarini boshqarishi

Haydovchilik guvoxnomasi yoki uning taloni, ishonchnoma, transport vositasini ro'yxatdan o'tkazganlik haqidagi yoki transport vositasini taallukli shzga xujjatlar yonida bo'lmagan haydovchilarni transport vositalarini boshqarishi, xuddi shuningdek ishonchnomalarini, transport vositalarini boshqa shaxsga berish va ijraga berish shartnomalarini belgilangan tartibda ro'yxatdan o'tkazmasdan (hisobga ko'ymasdan) transport vositalarini boshqarish -(O'zR 27.09.2006 y. O'Rk-56 son konuni taxiridagi barirncchi qismdispozitsiyasi) eng kam ish hakkining beshdan bir qismi mikdorida jarima solishga sabab bo'ladi.

Transport vositalarini boshqarish huquqi bo'lmagan shaxslarning shu vositalarni boshqarish, xuddi shuningdek boshqarish xukuki bo'lmagan shaxsga transport vositalarini boshqarilishning

topshirilishi, eng kam ish haqining bir baravaridan uch baravarigacha miqdorda jarima solishga sabab bo'ladi.

Transport vositalarini boshqarish huquqidan mahrum etilgan shaxslarning bunday vositalarini boshqarish, -eng kam ish hakkining uch baravaridan besh baravarigacha makdarda jarima solishga saba bo'ladi.

136-modda. Transport vositalari haydovchilarning mastligi yoki mast emasligini aniklash uchun tekshiruvdan o'tishdan bo'yin tovlashi

Transport vositalari haydovchilarning alkagolli ichimlikdan, giyoxvand modda tahsiridan yoki o'zgacha tarzda mastligi yoki mast emasligi belgilangan tartibda aniklash uchun tekshiruvdan o'tishdan bo'yin tovlashi, -eng kam ish haqining uch baravaridan besh baravarigacha miqdorda jarima solishga yoki transport vositasini boshqarish huquqidan olti oydan bir yilgacha muddatda maxrum etishga sabab bo'ladi. (O'zR 26.12.1997 y. 549-I son taxriridaga sanksiya)

Xuddi shunday huquqbuzarlik ma'muriy jazo ko'llanigandan keyin bir yil davomida takror sodir etilgan bo'lsa ,-transport vositasini boshqarish huquqidan bir yildan uch yilgacha muddatda maxrum etishga sabab bo'ladi. (O'zR 26.12.1997. y 549-I son konuni taxriridagi qism)

O'zR 26.12.1997. y 549-I- son vonuniga muvofik ikkinchi qism uchinchi deb hisoblansin

Ushbu moddaning birinchi qismida nazarda tutilgan huquqbuzarlik transport vositasini huquqi bo'lmagan shaxs tomonidan sodir etilgan bo'lsa, - eng kam ish haqining besh baravaridan yetti baravarigacha mikdoarda jarima solishga sabab bo'ladi. (O'zR 26.12.1997 y. -son konuni tahriridagi qism)

137-modda. Yo'l transport xodisasi yuz bergan joydan ketib kolish

Yo'l-transport hadisasi katnashchilarining belgilangan qoidalarini buzgan holda hodisa yuz bergan jaydan ketib kolishi, eng kam ish hakkaining ikki baravaridan beo' baravarigacha miqdorda jarima solishga transport vositalarini boshqarish hukuuidan bir yildan uch transport vositalaridan shaxsiy boylik orttirish maqsadida foydalanishi, eng kam ish hakkining ikki baravaridan besh baravarigacha miqdorda jarima solishga sobab bo'ladi.

138- modda. Piyodalar va yo'l harakati boshqa ishtirokchilarining harakat qoidalarini buzishi

Piyodalarning yo'l harakatini tartibga soluvchi signallarga bo'ysunmasligi, ularning yo'lining harakat qismini belgilanmagan joylardan kesib o'tishi, shuningdek moped va velosiped haydovchilarning, aravakashlar va yo'ldan foydalanuvchi boshqa shaxslarning yo'l harakatini tartibga soluvchi signallarga bo'ysunmasligi, ustunlik beruvchi, Taqiqllovchi yoki ko'rsatma beruvchi yo'l belgilari talablariga rioya etmasligi, -eng kam ish kakining o'ndan bir qismi mikdorida jarima solishga sabab bo'ladi.

Haydovchilarga har xil xizmat ko'rsatish maqsadida yo'lining qatnov kimsida fukorolarning turishi, yo'llarga ajratilgan mintaka tegrasida mol bokish,-eng kam ish haqining o'ndan bir qismida uchdan bir qismigacha miqdorda jarima solishga sabab bo'ladi.

Ushbu moddaning birinchi yoki ko'rsatilgan shaxslarning yo'l harakati qoidalarini buzishi avriya xolitini vujudga keltirsa,-eng kam ish haqining uchdan bir qismidan ikkidan bir vismigacha miqdorda jarima solishga sabab bo'ladi.

139-modda. Nosoz transport vositalarini yo'lga chikarish va transport vositalarini foydalanish qoidalarini boshqacha tarzda buzish

Nosozligi tufayli foydalanish takiklanagan yoki tegishli ruxsat olmay turib qayta jixozlangan yoxud ko'zgusimon, shuningdek belgilangan normalarni buzgna holda tusi o'zgartirilgan yoki belgilangan tartibda ro'yxatdan o'tkazilmagan yoxud texnika ko'rigidan o'tkazilmagan transport vositalarini yo'lga chikarish,-transport vositalarining texnik holati va ulardan foydalanish uchun

mahsul mansabdor shaxslarga eng kam ish xakining ikki baravaridan mikdorda jarima solishga sabab bo'ladi.

140-modda. Mast holdagi haydovchilarning yoki transport vositalarini boshqarish huquqi bo'lmagan shaxslarning transport vositalarini boshqarishga yo'l ko'yish

Alkogolli ichimlikdan giyoxvand modda tahsiridan yoki o'zgacha tarzda mast bo'lgan haydovchilarning yoki transport vositalarini boshqarish huquqi bo'lmagan shaxslarning transport vositalarini boshqarishga yo'l ko'yish, - mansabdor shaxslarga eng kam ish hakkining uch baravaridan besh baravarigacha mikdorda jarima solishga sabab bo'ladi.

141-modda. Transport vositalaridan shaxsiy boylik orttirish maqsadida foydalanish

Haydovchilarning korxonalar, muassasalar va tashkilotlarga karashli transport vositalarini shaxsiy boylik orttirish maqsadida foydalanishi, eng kam ish haqining ikki baravaridan besh baravarigacha mikdorda jarima solishga sabab bo'ladi.

142-modda. Xavfli moddalar va ashyolarni transportda tashish qoidalarini buzish

Temir yo'l, xavo va suv transportida ko'l yuki sifatida yonuvchan, zaharlovchi, tez alangalanuvchi, porlovchi hamda zaxarli moddalar va ashyolarni olib yurish qoidalarini buzish,-eng kam ish haqining bir baravaridan uch baravarigacha mikdorda jarima solishga sabab bo'ladi.

Yuk saklash kamerasiga portlovchi, tez alangalanuvchi, zaxarli va bodbo'y moddalar va ao'yolarni topshirish, ana shu moddalar va ashyolarni hakkini to'lash sharti bilan olib ko'yib yoki olib ko'ymay yoxud musodara kilib yoki musodara kilmay, eng kam ish hakkining bir baravaridan ikki baravarigacha mikdorda jarima solishga sabab bo'ladi.

Trolleybusda, tramvayda, metropolitentda, avtobusda, mashrutkada portlovchi, tez alangalanuvchi, zaharlovchi hamda zaxarli moddalar va ashyolarni olib yurish,-eng kam ish hakkining ikkidan bir qismidan bir baravarigacha mikdorda jarima solishga sabab bo'ladi.

143-modda. Kira haqi to'lamasdan yuk olib yurish

Trolleybusda, tramvayda, shahar ichida va shahar atrofiga katnaydigan avtobusda, mashrut taksisida kira haqi to'lamasdan yuk tashish yurish.- yuk bir yuk joyi uchun eng kam ish hakkining o'ndan bir qismi mikdorida jarima solishga sabab bo'ladi.

144-modda Transportda chiptasiz yurish

Yo'lovchining transportida chiptasiz yurishi, - o'n yoshdan shn olti yoshgacha bo'lgan boladarni chiptasiz odib yurish:

a) shaxar atrofiga katnaydigan poezdlarga.-eng kam ish hakkining beshdan bir qismi mikdorida jarima solishga sabab bo'ladi;

b) mahalliy va uzok masofaga katnaydigan poezdlarda,-eng kam ish hakkining ikki baravari makdorida jarima solishga sabab bo'ladi.

SHaxar atrofiga katnaydigan poezdlarda, maxalliy va uzok masoofaga katnaydigan poezdlarda besh yoshdan o'n yoshgacha bo'lgan o'olalarni chiptasiz olib yurish,-eng kam ish hakkining beshdan bir qismi mikdorida jarima solishga sabab bo'ladi.

Yo'lovchilarning samalyotda chiptasiz yurish, - eng kam ish haqining uch baravari mikdorida jarima solishga sibab bo'ladi.

SHaxarlararo katnaydigan avtobusda chiptasiz yurish,- eng kam ish haqining bir baravari-mikdorida jarima solishga sabab bo'ladi.

Yo'lovchining trolleybusda, tramvayda, shaxar ichida va shaxar atrofiga katnaydigan avtobusda chiptasiz yurishi,- eng kam ish hakkining o'ndan bir qismi mikdorida jjarima solishga sabab bo'ladi.

145-modda. Yo'lovchilarni chiptasiz tashish

Havo, temir yo‘l transportida yo‘lovchilarni chiptasiz tashish,- eng kam ish xakkining uch baravaridan besh baravarigacha mikdorda jarima solishga sabab bo‘ladi.

Suv, avtomobilh transportida va shahar elektr transportida yo‘lovchilarni chiptasiz tashish,- eng kam ish hakkining ikki baravaridan uch baravarigacha jarima solishga sabab bo‘ladi.

147-modda. Yo‘llarga, yo‘l inshootlariga, yo‘l harakatini tartibga solib turuvchi texnik vositalariga shikast yetkazish, ularni saklash qoidalarini buzish

Yo‘llarga, temir yo‘ldan o‘tish joylariga, yo‘l xarakatini tartibga solib turuvchi boshqa inshootlar yoki texnik vositalarga shikast yetkazish, shuningdek yul xarakatiga kasddan halal berish, shu jumladan yo‘l koplarni ifloslantirish yo‘li bilan halal berish, -eng kam ish hakkining bir baravaridan ikki baravarigacha mikdorda jarima solishga sabab bo‘ladi.

Yo‘l belgilarini o‘rnatish , yo‘llarni, temir yo‘ldan o‘tish joylari va boshqa yo‘l inshootlarini harakat uchun xavfsiz xolda saklash qoidalarini buzish yoki yo‘lning ayrim qismlaridan foydalanish xarakat xavfsizligiga taxdid etiladigan paytda ularga harakatni

O‘z vaktida takiklash yoki cheklash choralarini ko‘rmaslik, - mansabdor shaxslarga eng kam ish hakkining ikki baravaridan besh baravarigacha mikdorda jarima solishga sabab bo‘ladi.

194-modda. Militsiya xodimining konuniy talablarini bajarmaslik

Militsiya xodimining huquqbuzarlikning to‘xtatish, xujjatlarini tekshirish uchun takdim etish, militsiyaga borish yoki ko‘rsatilgan muddatda militsiyada bo‘lishdan iborat konuniy talablarni bajarmay militsiyaga kelmaslik, transport vositasini to‘xtatish, jabrlanuvchiga yordam ko‘rsatish haqidagi konuniy talablarni bajarmaslik yoxud militsiya xodimining konuniy talablariga boshqacha tarzda bo‘ysunmaslik xuddi shuningdek jamoat tartibini saklash xamda fukorolarning huquq va erkinliklarini tahminlash vazifalarini amalga oshirayotgan boshqa shaxslarning konuniy talablarini bajarmaslik, - eng kam ish hakkining ikkidandan bir qismidan ikki baravarigacha mikdorda jarima solishga sabab bo‘ladi.

Huddi shunday huquqbuzarlik ma‘muriy jazo chorasini qo‘llanilganidan keyin bir yil davomida takror sodir etilgan bo‘lsa,eng kam ish hakkining ikki baravaridan uch baravarigacha mikdorda jarima solishga yoki besh sutkagacha muddatga ma‘muriy kamokka olishga sabab bo‘ladi.

286-modda. Ma‘muriy yo‘l bilan ushlab turish

Ma‘muriy yo‘l bilan ushlab turish to‘g‘risida bayonnoma tuzilib, unda: bayonnoma tuzilgan sana va joy, bayonnoma tuzgan shaxsning lavozimi, familiyasi, ismi, otisining ismi; ushlab turilgan shaxs haqidagi mahlumotlar: uni ushlab turish vakti, joyi va uning asoslari ko‘rsatiladi.

Bayonnoma uni tuzgan mansabdor shaxs va ushlab turilgan shaxs tomonidan imzolalanadi. Ushlab turilgan shaxs bayonnomanimzolashdan bosh tortgan taktirda, bayonnomaga shu hakda yozib ko‘yiladi.

Ushlab turilgan shaxsning iltimosiga ko‘ra, u ushlab turilgan joy haqida uning karindash-uruo‘lari, advokat, ish yoki o‘kish joyidagi ma‘muriyat xabardor kilib ko‘yiladi. Voyaga yetmagan shaxs ushlab turilgani haqida uning ota-onasi yoki ular o‘rnini bosuvchi shaxslar albatta xabardor kilinadi.

292-modda. Transport vositasini boshqarishdan chetlatish mastlik holatini aniklash uchun tekshiruvdan o‘tkazish.

Transport vositalarini boshqarayotgan mastlik holatida deb xisoblashga yetarli asoslar bo‘lgan shaxs transport vositasini boshqarishda chetlashtirilishiva mastlik holatini aniklash uchun belgilangan tartibda tekshiruvdano‘tkazilishi kerak.

Mazkur shaxsni tekshirishga yuborish va bu tekshiruvni o‘tkazish O‘zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi, Soo‘likni saklash vazirligi va Adliya vazirligi tomonidan belgilangan tartibda amalga oshiriladi.

293-modda. Ma'muriy huquqbuzarliklar to'g'risidagi ishlarni yuritish tahminlash choralari ustidan shikoyat berish.

Ma'muriy yo'l bilan ushlab turish, shaxsin ko'rikdan o'tkazish, ashyolarini ko'zdan kechirish, transport vositalarini ushlab turish va ko'zdan kechirish, ashyo va hujjatlarni olib ko'yish, transport vositasini boshqarishdan chetlatish ustidan mansabdor shaxs yuqori organga (mansabdor shaxsga), prokurorga yoki sudga shikoyat berishi mumkin. Ma'muriy jazolarning turlari: yo'l ko'ymaslik choralari (vaktincha transport vositasidan foydalanishni takiklash); ma'muriy choralar qo'llash (ogohlantirish, jarimaga tortish, transport vositasini boshqarish huquqidan mahrum etish va boshqalar) kiradi.

Jinoiy javobgarlik. Jinoiy javobgarlik deb davlat oldida sodir etgan jinoiy ishi uchun javob berishiga aytiladi.

Jinoyat - biron bir harakat natijasida jamoatchilikka ziyon yetkazish va fukarolarning konun bilan belgilangan hak huquqlarni poymol etishdir.

Jinoiy javobgarlik uchun quyidagicha jazo turlari belgilangan: ozodlikdan mahrum etish, ozodlikdan mahrum etilmagan holda ahlok tuzatish ishlari, bahzi bir turdagi mehnat faoliyatini cheklash, egallab turgan lavozimidan bo'shatish, jamoat tahsirini ko'rsatish, jarima solish.

Jinoiy javobgarlikka Faqat sud q'aroriga muvofik, konunda ko'rsatilgan tartibda tortiladi.

Avtotransportdagi jinoiy javobgarliklarga huquqbuzarliklar, oo'ir okibatlariga olib kelgan hollar (insonlar jarohat olganda va halok bo'lganda, katta mikdordagi moddiy zarar yetkazilganda transport vositalarini olib kochganda va boshqalar) kiradi.

O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi (ko'chirma)

266-modda. Transport vositalari harakati yoki ulardan foydalanish xavfsizligi qoidalarini buzish

Transport vositasini boshqaruvchi shaxs tomonidan transport vositalari harakati yoki ulardan foydalanish xavfsizligi qoidalarini buzish badanga o'rtacha oo'ir yoki oo'ir shikast yetkazilishiga sabab bo'lsa eng kam oylik ish hakkining ellik baravarigacha mikdorda jarima yoki uch yilgacha axlok tuzatish ishlari bilan jazolashadi. (O'zR 20.08.1999y 832-I-son konuni tahriridagi sanksiya) O'sha kilmish odam o'lishiga sabab bo'lsa,-mauyyan huquqdan mahrum kilib, yetti yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi. (O'zR 20.08.1999 y. 832-I son konuni tahriridagi sanksiya)

O'sha kilmish:

- a) odamlar o'limiga;
- b) halokatga;

v) boshqa oo'ir okibatlariga sabab bo'lsa, -muayyan huquqdan mahrum kilib, o'n yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi.(O'zR 20.08.1999 y. 832-I-son konuni axriridagi sanksiya)

267-modda. Transport vositasini olib kochish

Transport vositasini olib kochish –uch yildan besh yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi.

O'sha harakat: a) takroran yoki xavfli retsdivisit tomonidan;

b) bir gurux shaxslar tomonidan oldindan til biriktirib sodir etilgan bo'lsa, -besh yildan o'n yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi. (O'zR 29.08.2001 y. 254 II-son konuni tahriridagi sanksiya).

268-modda. Transportning xavfsiz ishlashini ta'minlashga doir qoidalarini buzish

Yo'lovchi, piyoda, velosiped, ot-ulov transportining haydovchisi yoki yo'l harakatining boshqa katnashchilari tmonidan, ushbu kodeksning 261, 26, 265, yoki 266 – moddalarida nazarda tutilgan shaxslardan tashkari harakat xavfsizligi qoidalarini yoki barcha turdagi transport vositalaridan foydalanish qoidalarini buzish badangga o'rtacha oo'ir yoki oo'ir shikast yetkazilishiga sabab

bo'lsa, - eng kam oylik ish hakkining yigirma besh baravarigacha mikdorda jarima yoki uch yilgacha axloq tuzatish ishlari yoxud uch yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi.

O'sha harakat odm o'lishiga sabab bo'lsa, - olti oygacha kamok yoki uch yildan besh yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jkzolanadi.

O'sha harakat:

a) odamlar o'limiga:

b) boshqa oo'ir okibatlarga sabab bo'lsa,-

besh yildan sakkiz yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi.

Nazorat savollari

1. Kaysi xollarda haydovchi keltirilgan ziyonni koplashi kerak.
2. Qanday xollarda ma'muriy javobgarlikka tortiladi.
3. Kaysi xollarda haydovchi axloqiy javobgarlikka tortiladi.
4. Avtotransport bilan boo'lik bo'lgan qoida buzarlilarga qanday xolatlar kiradi.
5. Jinoiy javobgarlikka tortish xollari qanday belgilanadi.
6. Javobgarlikka tortish tartiblari qanday belgilangan.

12-mavzu.

Harakat xavfsizligini tashkil etish asoslari. Avtomobillarning harakati nazariyasi. Avtomobil transportining ekspluatatsion ko'rsatkichlari.

Reja:

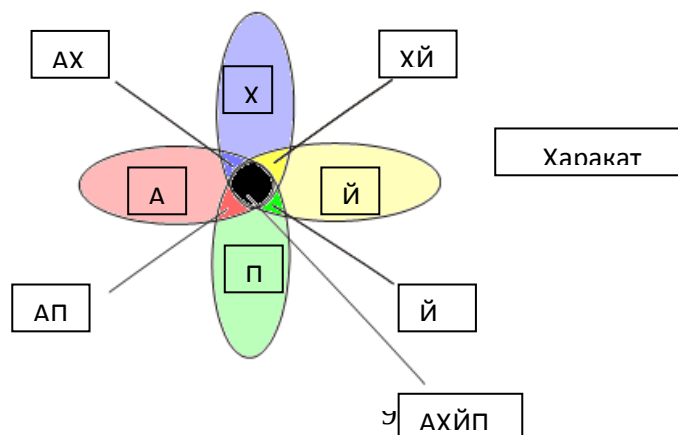
1. Yo'l harakatini tashkil etishda "avtomobil-yo'l-haydovchi-piyoda-muhit" tizimining o'zaro boo'likligi
2. O'zbekiston Respublikasini avtomobillashtirish va yo'l tarmoklarining o'sish ko'rsatkichlari
3. Avtomobillarning harakati nazariyasi
4. Avtomobil transportining ekspluatatsion ko'rsatkichlari.

Tayanch so'zlar: *Yo'l harakatini tashkil etishda «Avtomobil-haydovchi-yo'l-piyoda-muhit» tizimining o'zaro boo'likligi, O'zbekiston Respublikasida avtomobillashtirish va yo'l tarmoklarining o'sish ko'rsatkichlari. Avtomobillarning harakati nazariyasi. Avtomobil transportining ekspluatatsion ko'rsatkichlari.*

Yo'l harakatini tashkil etishda "avtomobil-yo'l-haydovchi-piyoda-muhit" tizimining o'zaro bog'liqligi

Avtomobil yo'llarida insonlar tomonidan boshqariladigan turli xildagi mexanik va mexanik bo'lmagan transport vositalari, harakatlanayotgan (yoki harakatda bo'lmagan) piyodalar majmuidan iborat murakkab dinamik tizim mavjuddir. Bu tizim yo'l harakati deb ataladi.

Yo'l harakatining muammolari va maxsus tomonlari, eng avvalo, "Avtomobil-haydovchi-yo'l-piyoda" tizimi orkali belgilanadi. Ular o'z navbatida atrof-muhitda faoliyat ko'rsatadilar.

Tizimga quyidagi tashkiliy qismlar kiradi: A (avtomobil), H (haydovchi), Y (yo‘l), P (piyoda), M (muhit). Bu tashkiliy qismlar muhitda faoliyat ko‘rsatibgina kolmasdan, atrof-muhit bilan ularning har biri chambarchas boo‘lik bo‘ladi. Muhit deb atrof-muhitning yo‘l harakati xavfsizligiga mujassamlashgan tahsiri tushuniladi va u quyidagi omillardan tashkil topadi: 1) ob-havo (metrologik ko‘rinish, yoo‘ingarchilik, shamol, harorat); tabiiy landshaft (tekislik, kir-adirlar, too‘lik, yer osti-usti suvlari va h.k.); mexanik (shovkin, chang, tebranish, gaz chikindilari bilan ifloslanganlik va h.k.) “A-H-Y-P-M” tizimida mexanik “Avtomobil-yo‘l” (A-Y) va biomexanik “Haydovchi avtomobil” (H-A), “Haydovchi-yo‘l” (H-Y), “Piyoda-Avtomobil” (P-A) va “Piyoda-yo‘l” (P-Y) hamda biologik “Haydovchi-piyoda” (H-P) tizimlarini ajratib ko‘rsatish mumkin.

2-ilova

2-savol: O‘zbekiston Respublikasini avtomobillashtirish va yo‘l tarmoklarining o‘rish ko‘rsatkichlari

O‘zbekiston Respublikasida 1996 yildan boshlab xususiy sektorda avtomobil transportining soni yildan-yilga ortib bormokda, xususan oxirgi 2003-2008 yillarda bu o‘rish ko‘rsatkichi o‘rtacha 2-5,4%ni tashkil etadi.

Yillar*	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Xususiy sektor-dagi avtomo-billar soni	1095928	1211713	1235879	1269115	1330230	1402333

* ko‘rsatkichlar har yilning birinchi yanvariga keltirilgan.

O‘zbekiston Respublikasi yetarli darajada zich avtomobil yo‘llar tarmoo‘iga ega. 2007 yil 1 yanvar holatiga ko‘ra respublikamizdagi yo‘llarning umumiy uzunligi 183000 km, shu jumladan, umumfoydalanuvdagi avtomobil yo‘llari 42530 kmni tashkil etadi. O‘zbekiston hududlarining transport tarmoo‘i bilan tahminlanish ko‘rsatkichlari keltirilgan.

Hududlar	Avtomobil yo‘llari uzunligi, ming km.	Transport tarmoo‘ining zichligi, km	
		1000 km ²	1000 kishi
O‘zbekiston Respublikasi bo‘yicha jami:	146,347	210,1	3,89
Korakolpoo‘iston Respublikasi	9,7	58,8	6,58
Andijon viloyati	5,9	1404,8	2,74
Buxoro viloyati	9,7	246,2	6,93
Jizzax viloyati	4,1	200,0	4,38
Kashkadaryo viloyati	8,2	288,7	3,87
Navoiy viloyati	6,2	56,2	8,00
Namangan viloyati	6,3	797,5	3,33
Samarkand viloyati	10,3	628,0	3,92
Surxondaryo viloyati	5,7	274,0	3,35
Sirdaryo viloyati	4,7	921,6	7,6
Toshkent sh. va viloyati	9,5	609,0	2,3
Faro‘ona viloyati	9,5	1338,0	3,62
Xorazm viloyati	4,2	666,7	3,23

1. Avtomobilning boshqariluvchanlik ko'rsatkichlari.

Haydovchi boshqarayotgan avtomobilning berilgan harakat yo'nalishini eng kam hzgartirib yurishi va haydovchi hohishi bilan boshqaruvchi organlar o'z vaziyatini o'zgartirganda, avtomobil traektoriyasining o'zgarishi boshqariluvchanlik deb ataladi. Avtomobilning boshqariluvchanligiga juda ko'p konstruktiv va ekspluatatsion omillar ta'sir kilgani uchun bu ekspluatatsion xususiyatni bir o'lcham bilan aniklab bo'lmaydi. Agar ta'sir etuvchi barcha omillar hisobga olinsa va boshqariluvchanlikni ifodalovchi tenglama yozilsa, u juda murakkablashib, uni muhandislik hisoblashlarda ishlatib bo'lmaydi. Shuning uchun boshqariluvchanlik masalalari tadqiqot qilinganda ko'p eksperimentlar o'tkazib zarur koeffitsientlarni aniklash kulay. Aniklangan koeffitsientlar tuzilgan differentsial tenglamalarga ko'yilib ularni elektron kisoblash mashinasi yordamida echilsa, izlangan parametrlarni aniklash mumkin.

Avtomobil yaxshi boshqariluvchanlikka ega bo'lishi uchun quyidagi shartlar bajarilishi zarur:

Avtomobil burilish davrida boshqariluvchi oldingi g'ildiraklari yonga sirpanmasdan harakatlanishi kerak;

Rul yuritmasi boshqariluvchi g'ildiraklarning burilish burchaklari o'rtasida to'g'ri bog'lanishni amalga oshirish lozim;

Osma yo'naltiruvchi elementlari o'lchami va unga o'rnatilgan shinaning elastiklik xarakteristikasi shunday bo'lishi kerakki, o'klarning yonaki sirpanish burchagi ma'lum nisbatda bo'lsin;

Boshqariluvchi g'ildiraklarning turg'unligi yaxgshi bo'lishi va ularning ixtiyoriy tebranishi bo'lmasligi kerak;

Haydovchiga yo'ldan g'ildirakka ta'sir kiluvchi kuchning mikdori va yo'nalishidan xabar beruvchi teskari bog'lanish rul boshqarmasida mavjud bo'lishi kerak.

Rul va o'ildiraklarning burilish burchaklarining nisbati, yani rul boshqarmasining uzatishlar soni engil avtomobillarda 15:1...20:1, yuk avtomobillarda 20:1...36:1ga teng. Agar rul chambaragining to'lik aylanishida (360 gradus) boskariluvchi o'ildirak 20 gradusga burilsa, unda uzatishlar soni 18:1ga teng (360:20). Uzatishlar soni kanchalik katta bo'lsa, shunchalik kuch kam sarfglanadi, lekin boskariluvchi o'ildiraklarni burishga ko'p vakt ketadi, bunga yo'l ko'yib bo'lmaydi.

Boskariluvchi o'ildiraklarning maxsimal burish burilish burchagi 45 gradiusga teng.

Koleya avtomobilning har bir o'klarning o'ldiraklari orasidagi masofa.

Keng koleya (baza ham) burilishlarda va kiyaliklarda avtomobilning turo'unligini oshiradi. Orka koleyani o'zgartirmay, old koleya kichiraytirilsa, chala burilovchanlikka olib kelad. Agar old koleyani o'zgartirmay, orka koleyani kichiraytirilsa ortiqcha burilovchanlikka olib keladi.

Barcha avtomobillarda baza va koleyaning nisbati 1,7...1,8 intervalda bo'ladi, 1,6 dan kam bo'lmaydi.

Avtomobil burilayotganda old Y_1 va orka Y_2 ko'priklar o'ildiraklariga ta'sir kilayotgan yon reaksiya kuchlarining yio'indisi avtomobil massasining markaziga ko'yilgan markazdan kochma kuchga teng:

$$P_{mq} = M_a \cdot \frac{V_a}{R}; N$$

Bu erda:

M_a - avtomobil massasi, kg; V_a - avtomobilning tezligi, m/s; R - yo'lning egrilik radiusi, m.

avtomobilning g'ildiraklariga ta'sir qilayotgan yon reaksiyalar uning tezligiga, oo'irlik massasi koordinatasiga va burilish radiusiga boo'lik:

-old ko'prik o'ildiragi uchun

$$Y_1 = Y_1^1 + Y_1^{11} = P_{mq} \frac{b}{L} = \frac{M_a \cdot V_a \cdot b}{R \cdot L}$$

-orka ko'prik o'ildiragi uchun

$$Y_2 = Y_2^1 + Y_2^{11} = P_{mq} \frac{a}{L} = \frac{M_a \cdot V_a \cdot a}{R \cdot L}$$

Bu erda:

Y_1^1 va Y_1^{11} - mos ravishda avtomobilning old ko'prikining chap va o'ng o'ldiraklariga ta'sir kilayotgan yon reaksiya kuchlari, N; Y_2^1 va Y_2^{11} - mos ravishda avtomobilning orka ko'prikining chap va o'ng o'ldiraklariga ta'sir kilayotgan yon reaksiya kuchlari, N. a va b - mos ravishda avtomobilning oo'irlilik markazidan old va orka o'klargacha bo'lgan masofa, m; L - avtomobilning bazasi, m.

a va b ning kiymatlarini avtomobil ko'priklari yuklanishining statik muvozanatidan quyidagicha aniklanadi:

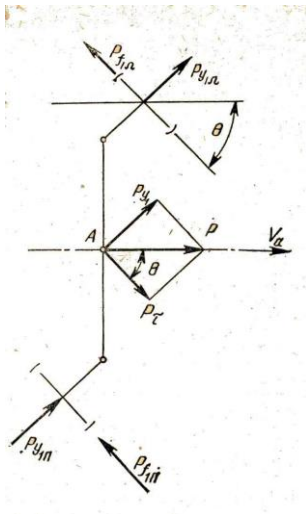
$$a = \frac{G_2 \cdot L}{G_a}, \text{m}; \quad b = \frac{G_1 \cdot L}{G_a}, \text{m}$$

Bu erda:

G_1 va G_2 - mos ravishda avtomobilning old va orka o'klardagi oo'irligi, N; G_a - avtomobilning to'la oo'irligi, N.

13.2. Boshqariluvchanlikning asosiy sharti.

Bu masalani hal etish uchun g'ildiraklari kattik deb faraz qilingan avtomobilning burilish sxemasini chizib, undan oldingi g'ildiraklari burchakka burilganda ta'sir kiluvchi kuchlarni tahlil kilamiz. (13.1-chizma).

13.1-chizma .Boshqariluvchi g'ildirakka ta'sir etuvchi kuchlar.

Ketingi etakchi o'kning ta'sirida har bir boshqariluvchi g'ildirakka itaruvchi kuch P ta'sir etadi. Bu kuchni o'kning o'rtasiga (A nuktada) ko'yilgan deb faraz kilib, ikkita tashkil etuvchiga ajratamiz: g'ildirak aylanish tekisligiga parallel P_τ va perpendikulyar P_{y1} . agar avtomobilni tekis harakatda deb faraz kilsak, P_τ g'ildirak harakatiga karshilik kuchi P_{f1} engishga sarflanadi, ya'ni $P_\tau = P_{f1}$. Ma'lumki,

$$P_{f1} = P_{f1ch} + P_{f1o'}$$

Bu erda: $P_{f1ch}, P_{f1o'}$ - oldingi o'kning chap va o'ng g'ildiragi harakatiga karshilik kuchlari;

P_{y1} - yonaki ta'sir etuvchi kuch (markazdan kochma kuchni hisobga olmaganida) oldingi o'kni yon tomonga sirpanishga majbur etadi, unga

qarama-qarshi yo'nalishda esa tishlashish kuchi $P_{\phi 1}$ ta'sir etadi. Ma'lumki,

$$P_{y1} = P_{y1ch} + P_{y1o'}$$

Bu erda, $P_{y1ch}, P_{y1o'}$ - oldingi o'kning chap va o'ng g'ildiragiga yonaki ta'sir etuvchi kuchlar.

$$\Delta AP_{y1} P_{\phi 1} : P_{y1} = P_\tau \cdot \text{tg} \theta = P_{f1} \text{tg} \theta = G_1 f \cdot \text{tg} \theta$$

Oldingi o'kning boshqarilish shartini quyidagicha yozish mumkin:

$$P_{\phi 1} \geq P_{y1} + P_{t1} \quad \text{ёки} \quad P_{\phi 1}^2 \geq P_{y1}^2 + P_{f1}^2$$

Bu tengsizlik kiymatlarini o'rniga ko'yamiz:

$$G_1^2 \cdot \phi^2 \geq G_1^2 \cdot f^2 \cdot \text{tg}^2 \theta + G_1^2 \cdot f^2$$

Bundan esa:

$$\text{tg} \theta \leq \frac{\sqrt{\phi^2 - f^2}}{f}$$

Hosil bo'lgan tengsizlik avtomobilning boshqariluvchanligini aniklovchi shart bo'lib, uning yonaki sirpanmasdan harakatlanishini ifodalaydi.

Avtomobil egri traektoriya bo'ylab harakatlanganda oldingi o'kka markazdan kochma kuchning bir qismi P_{ul} ta'sir etadi:

$$P_{\text{ul}} = \frac{G_1 \cdot g_a^2 \cdot \operatorname{tg} \theta}{g \cdot L \cdot \cos \theta}, H$$

Ko'rinib turibdiki, P_{ul} kuch tezlikning kvadratiga bog'lik, shuning uchun gildiraklarning yonaki sirpanishi bilan bog'lik bo'lgan boshqariluvchanlik bo'yicha kritik tezlikni aniqlash zarur.

Avtomobil burilganda uning boshqariluvchi g'ildiraklari yonaki sirpanmasdan harakatlanishi avtomobilning boshqariluvchanligi bo'yicha kritik tezligi $g_{a.kpt}$ deb ataladi. Oldingi o'kka ta'sir etuvchi jami kuch:

$$Y_1 = P_{y1} + P_{\text{ul}} \text{ bo'lsa}$$

$$Y_1 = G_1 \cdot f \cdot \operatorname{tg} \theta + \frac{G_1 \cdot g_a^2 \cdot \operatorname{tg} \theta}{g \cdot L \cdot \cos \theta}$$

G'ildiraklar yonaki sirpanmasdan harakat qilishi uchun quyidagi shart bajarilishi kerak:

$$y_1 \leq G \cdot \sqrt{\varphi^2 - f^2}$$

Bu tengsizlik kiymatlari o'rniga ko'yilib, g_a ga nisbatan echilsa:

$$g_{a.kp} \leq \sqrt{\frac{(\sqrt{\varphi^2 - f^2} - f \cdot \operatorname{tg} \theta) \cdot g \cdot L \cdot \cos \theta}{\operatorname{tg} \theta}}; \text{ m/s}$$

Kritik tezlik oldingi g'ildirakning burilish burchagi θ ortishi bilan kamayadi. Avtomobil kancha katta θ burchak bilan burilsa, uning tezligi shunchalik kam bo'lishi kerak. Avtomobilning boshqariluvchanligiga φ_1 va f koeffitsientlarning kiymatlari ham ta'sir etadi. Kattik koplamali yo'llarda $\varphi=f$ bo'lgani uchun kichik radiusda burilishda ham avtomobil boshqariluvchanlikka ega. Agar $\varphi < f$ bo'lsa, ildiz tagidagi son manfiy bo'lib avtomobil boshqariluvchanligini to'la yo'kotadi.

13.3. Shinaning yonaki sirpanishi va avtomobilning buriluvchanligi.

Shinaning yonaki sirpanish effektini 1925 yilda birinchi bo'lib G.Brul'e aniqlagan. Elastik shinaga yonaki kuch ta'sir etganda yonaki sirpanish tufayli avtomobilning harakat yo'nalishi o'zgarishi mumkin. Avtomobilning tezligi oshganda yonaki sirpanishning harakat traektoriyasiga ta'siri kuchayadi. Shinaning yonaki sirpanish konuniyatlarini o'rganish avtomobilning turg'unligi va boshqariluvchanligi kabi ekspluatatsion xususiyatlarni yaxshilaydi. Elastik shinani esa g'ildirakning harakatini ko'rib chikaylik. (13.2-chizma).

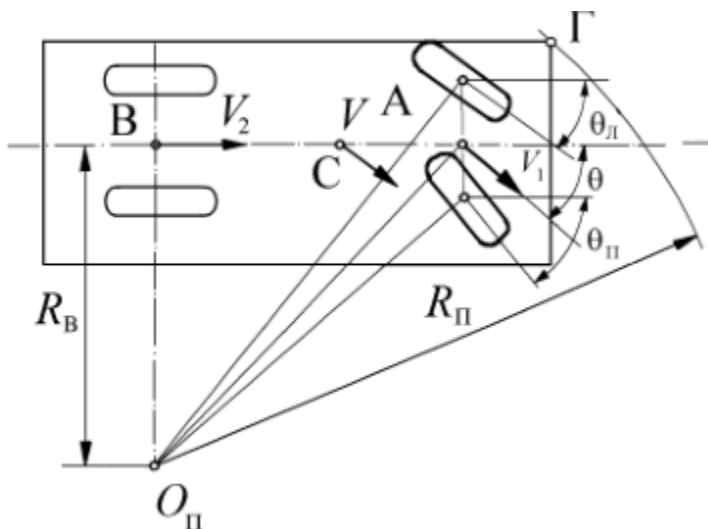

Рис. 2.1. Схема к расчету движения автомобиля на повороте

Avtomobilning manyoverchanlik xususiyatlari.

1. Avtomobilning manyovrchanlik xususiyati. Baholovchi parametrlar. Baholovchi parametrlarni aniklash.
2. Burilishda eng kichik radius. Burilishning tashki va ichki gabarit radiusi. Avtomobil o'ldiraklari izi bo'ylab burilgandagi eni. Harakatdagi gabarit polosa.
3. Burilish uchun zarur bo'lgan solishtirma tortish kuchi. Burilishda o'ldiraklardagi ilashish kuchidan foydalanish koeffitsienti. Orkaga yurishni boshqarish murakkabligi Burilishning kinematik radiusi. Egri chiziqli harakat kinematika,
4. Avtopoezdning harakat traektoriyasini garfik usul bilan kurish. Manyovrchanlik ko'rsatkichlarini tajriba va hisobiy yo'llar bilan aniklashning o'ziga hos xususiyatlari. Konstruktiv va ekspluatatsiya omillarining manyovrchanlikka tasiri.

1. Avtomobilning manyovrchanlik xususiyati.

Avtomobil eni cheklangan yo'lda harakat yo'nalishini ancha o'zgartirish imkoniyatiga ega bo'lishi kerak. Manyovrchanlik kichik maydonchalarda yuklarni ortish-tushirishda, shahar marshrutlarida zarurdir. Ba'zan kichik maydonchalarda avtomobilni okraga haydash, yoki to'lk burish zarurati tug'iladi.

T/r	Ko'rsatkichlar	v , км/ч	R , м	$k_n 10^3$, рад/м
1	Yopk xona va tor yo'lakchalar	3...8	8...15	50...100
2	Ochik maydoncha, keng yo'lakchalar	8...25	7...20	35...45
3	Shahar chorrahalar va harakat sharoiti o'gir yo'llar	8...25	8...20	10...30

Bog'lovchi parametrlar

Avtomobilning manyovrchanlik xususiyatini baholovchi parametrlarga quyidagilar kiradi:

- 1). Minimal burilish radiusi.
- 2). Tashki gabarit burilish radiusi.
- 3). Ichki gabarit burilish radiusi.
- 4). O'ldirak izi bo'yicha avtomobilning burilish kengligi.
- 5). Keskin burush uchun zarur koridor kengligi.
- 6). Burilish uchun zarur solishtirma tortish kuchi.

- 7).Burilishda o'ldirakning tishlashish kuchidan foydalanish koefisienti.
- 8).Boshqarish o'ldiraklarini joyida burish uchun rul chamberagiga ta'sir kuch.
- 9). Orkaga harakatni boshqarish murakkabligi.

Bu parametrlar xususiy tavsifga ega bo'lib, manyovrchanlik xususiyat bo'yicha avtopoezdlarni takkoslash uchun ishlatilishi mumkin.

Birinchi uchta ko'rsatkich avtomobilni nazorat sinash vaktida aniklanadi.

Nazorat savollar:

1. Harakat xavfsizligining qanday umumiy tushunchalari mavjud?
2. Yo'l harakatini tashkil etishning asosiy vazifalari nimalardan iborat?
3. Yo'l harakatini tashkil etish deganda nimani tushunasiz?
4. "Avtomobil-haydovchi-yo'l-piyoda-muhit" tizimining harakat xavfsizligini tahminlashdagi o'rni nimadan iborat?
5. Avtomobillashtirish harakat xavfsizligiga qanday tahsir kiladi?
6. O'zbekiston Respublikasida harakat xavfsizligini tahminlashga karatilgan Prezident va Vazirlar Mahkamasining qanday q'aror va farmoyishlarini bilasiz?
7. O'zbekiston Respublikasidagi Avtomobil yo'llarini rivojlantirish bo'yicha qanday ishlar rejalashtirilgan?
8. Avtomobilning boshqariluvchanlik ko'rsatkichlari.
9. Boshqariluvchanlikning asosiy sharti.
10. Shinaning yonaki sirpanishi va avtomobilning buriluvchanligi.

13-Mavzu.

Piyodalar harakat xavfsizligini oshirish yo'llari. Yo'l harakatining asosiy tavsiflari

Reja.

1. Piyodalar harakat xavfsizligini oshirish yo'llari.
2. Piyodalar harakatini tashkil etish tamoyillari.
3. Transport va piyodalar harakatini tavsiflovchi asosiy ko'rsatkichlar
4. Piyodalar harakati.

Tayanch so'zlar: *Piyodalar harakat xavfsizligini oshirish yo'llari. Harakatini tashkil etish tamoyillari. Asosiy ko'rsatkichlar. Piyodalar harakati.*

Harakat xavfsizligini oshirish maqsadida axoli yashaydigan punktlarda transport vositalari va piedalarning xarakat mikdoriga karab piyodalar utish joylarining jixozlanish darajasi o'zgarib boradi (8.14-rasm). «Zebra» ko'rinishdagi piyodalar utish joyi II, III toifali yullarda avtomobillarning xarakat mikdori 200 avt/soat va undan yuqori bo'lganda piyodalar yio'ilib, yo'lni kesib o'tadigan joylarda o'rnatilishi ko'zda tutiladi.

Piyodalar utish joylarini I darajali avtomobil yo'llarida ikki satxda kurulishini tahminlash zarur.

Piyodalar xarakatining avtomobil yulida xarakatlanayotgan transport vositalari uchun tahsirini umuman yuk qilish maqsadida **piyodalar yo'l o'tkazgichi** yoki **tonnellari** kurulishi kerak.

SHNK, 2.05.02-07 kursatmasiga asosan, piyodalar xarakat mikdori 16 darajali yullar uchun soatiga 100 odam va undan ortiq va II darajali yullar uchun soatiga 250 odam va undan ortiq bulganda piyodalar (er osti yoki yer usti) yulagini loyixalash lozim. Piyodalar yulaklari loyixalangan joylarda tusikdar kuzda tutilishi zarur.

Piyodalar yul utkazgichlari yul qatnov qismining tepasidan utkazilsa, kurulish oson va arzonga tushadi. Pekin piyodalar undan kam foydalaniladilar, chunki yul satxidan 5-6 m balandlikka kutarilib, sungra yana qayta tushishlari kerak. SHu sababli **piyodalar yo'l o'tkazgichi** asosiy yul o'ymadan o'tganda yoki yulning xarakat bilan yuklanganlik koeffitsienti juda yuqori 0,7-0,9 bulganda **itstisodiy jixatdan foydali hamda piyodalar foydalanishi yuqori bo'ladi.**

Er osti piyodalar tonnelli piyodalar tomonidan ko'p foydalaniladi, chunki yer osti tonnellarining balandligi 2-2,5 m dan oshmaydi va piyodalar tushib-chikishi yo'l o'tkazgichlariga nisbatan 2 marta oson bo'ladi. Lekin tonnellar kurilishi jixatidan birmuncha murakkab va kimmat bo'ladi. Piyodalarning yo'l o'tkazgich va tonnellar kurilgan joylarda tartibsiz yurishlarini kamaytirish maqsadida yo'l o'ki bo'yicha yoki ajratuvchi tasmada 2-gurux yo'l to'siklarini yo'lining xar ikki tomoniga 50-100 m masofaga (xarakat mikdoriga karab) o'rnatish zarur.

Piyodalar harakatini tashkil etish tamoyillari.

Piyodalar xarakatini tashkil etish tamoyillari. Piyodalar xarakatini tashkil etish avtomobil yullarini va shaxar ko'chalarini ikkita bo'lakka bo'lib olib borilishi lozim. Birinchi bo'lak chorraxa va tutashma joylar, ikkinchi bo'lak chorraxa va tutashmalar oralio'idagi yo'l bo'yidagi mintaka.

Piyodalar xarakatini tashkil etish quyidagi **tamoyillar** buyicha amalga oshiriladi:

I. Piyodalar transport vositalarining harakatiga tahsir ko'rsatmay-dilar.

II. Piyodalar transport vositalarining harakatiga qisman (vakti-vakti bilan) tahsir kursatadilar.

III. Piyodalar transport vositalarining harakatiga tahsir ko'rsatadilar.

Birinchi tamoyil talabini bajarish uchun piyodalar harakatini tashkil etishda chorraxa va tutashmalar mintakasida piyodalar yulning (kuchaning) bir tarafidan ikkinchi tarafiga utishi uchun yer osti tonneli yoki qatnov qismining ustidan yul utkazgich inshootlari kuriladi. SHuningdek, ikki chorraxa oraligida piyodalar xarakatlanishi uchun yulning ikki tarafidan yoki bir tarafidan yulka belgilanib, piyodalar yulning qatnov qismiga chikishini bartaraf etishi uchun tusiklar urnatiladi. Bu tamoyil buyicha piyodalar xarakatining tashkil etilishi avtomagistrallarda, gokori darajali yullarda va asosan tezyurar shaxar kuchalarida kuzda tutiladi. CHorraxada yoki tutashmada bunday xdrakatning tashkil etilishi natijasida piyodalar va transport vositalari orasida ziddiyatli vaziyat vujudga kelmaydi. Rivojlangan mamlakatlarning shaxar kuchalarida va avtomagistrallarida shu tamoyil buyicha xarakat tashkil etilgan bulib, piyodalar utish joylarida YTH kuzatilmaydi. Oxirgi yillarda Uzbekiston Respublikasining katta shaxarlarida, ayniksa, Toshkentda piyodalar uchun yer osti yullari kurilishi keng rivoj oldi. Masalan, Markaziy va Bosh universal, «Bolalar dunyosi» magazinlari, Oloy, Eski juva bozorlari, shimoliy va janubiy vokzallar xududida yer osti yullari barpo etilib, shu mintakadagi xdrakat xavfeizligi tahminlanishi bilan birgalikda, transport vositalari urtacha tezligining oshishiga erishildi. Afsuski, kupchilik xrlarda piyodalar bunday mintakalarda yul xarakati qoidalarini buzib, qatnov qismida xarakatlanishi natijasida yer osti yulaklarining samaradorligi pasayishi, ayniksa, bu sutkaning korongi vaktida kuzatiladi.

Ikkinchi tamoyil boshqariladigan chorraxalarda uchraydi. Bunda piyodalar xarakatini svetofor yoki tartibga soluvchi shaxe yordamida qatnov qismi ustida amalga oshiriladi. Buning uchun chorraxa yoki tutashma mintakasida yul belgi chizigi yordamida (1.14.3. belgisi) piyodalar utish joyi belgilanib, ularning xarakatini tartibga solish uchun boshqa yul belgilari (1.20;5.16.1. va 5.16.2.) va piyodalar svetofori yoki transport svetoforlaridan foydalaniladi.

Xozirgi kunda Uzbekistonning kupchilik shaxarlarida piedalar xarakati shu tamoyil buyicha tashkil etilgan.

Uchinchi tamoyil avtomobil yullari axoli yashash joylaridan utganda va shaxarlardagi maxalliy axamiyatdagi kuchalarda kullaniladi. Bu turdagi piyodalarning xarakatini tashkil etishda boshqarilmaydigan chorraxa va tutashmalarda piyodalarning utish joylari 1.14. yoki 1.14.2. yul belgi chizigi va 1.20; 5.16.2. yul belgilari bilan jixozlanadi. CHorraxalar va tutashmalar oraligida piedalar trotuar buylab yoki avtomobil yulining yokasidan bir yoki ikki traflama xarakatlanishlari mumkin. Bunday xarakat tashkil qilingan chorraxalarda va yul bulaklarida piedalar transport vositalarining xarakatlanishiga xar traflama salbiy tahsir kursatib, kuplab YTDlar vujudga kelishiga, shuningdek, transport vositalari tezligi pasayishiga sababchi buladilar.

Aholi punktidan o'tgan yo'llarda harakatni to'o'ri tashkil qilish uchun quyidagi ishlarni amalga oshirish kerak:

- 1.Yo'l belgisini, yul belgi chizigini, yul tusigini va yunaliruvchi kurilmalarni joylashtirish.
- 2.Engil va yuk avtomobillarini aloxida xarakat tasmalari bo'yicha harakatlantirish.
3. Ajratuvchi tasma o'rnatish.
4. Bir tomonlama xarakatni tashkil qilish (yunalishlar bo'yicha xarakatni boshqa-boshqa ko'chalarda tashkil etish).
5. Suniy yoritishni tahminlash.
6. Piyodalar xarakatini tashkil qilish.
7. Velosipedchilarning xarakatini tashkil qilish.

Yo'l harakatining asosiy tavsiflari

Transport va piyodalar harakatini tavsiflovchi ko'rsatkichlar. Harakat miqdori. Harakat tarkibi. Transport va piyodalar oqimining tezligi va zichligi.

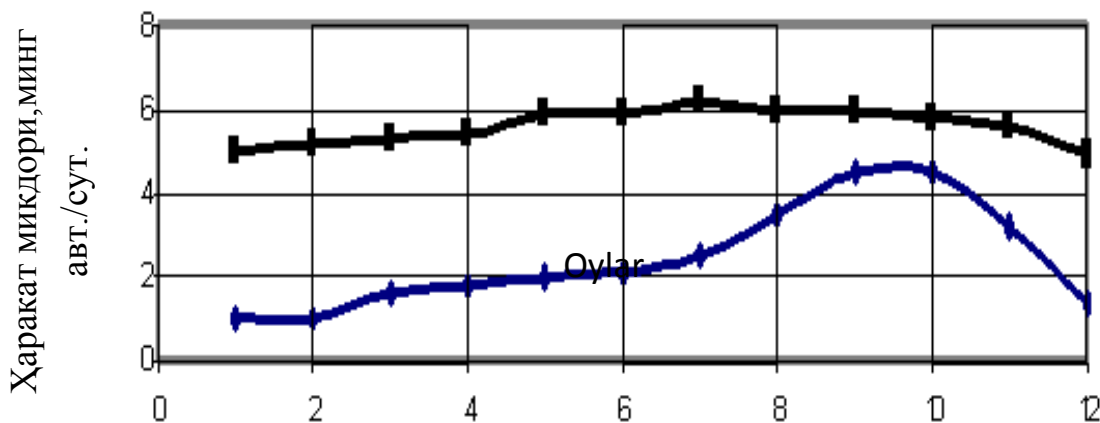
Vizual materiallar

1-ilova

1-savol: Transport va piyodalar harakatini tavsiflovchi asosiy ko'rsatkichlar

Harakat miqdori (jadalligi) - yo'lining biron-bir ko'ndalang kesimidan vakt birligi ichida o'tgan transport vositalarining soni (avt/sut yoki avt/soat) - bu ko'rsatkich kuzatish va avtomatik usullar bilan o'lchanishi mumkin.

Harakat miqdori yillar, oylar, sutka soatlari va hafta kunlari hamda yo'lining bo'laklariga nisbatan o'zgaruvchan ko'rsatkichdir.

Harakat miqdorining oylar bo'yicha o'zgarishi.

Kuzatish (viziual ham deyiladi) usulida harakat miqdori yo'lining ko'rsatilgan bo'lagida bir yoki bir necha soat davomida hisobchilar yordamida maxsus tayyorlangan blankaga transport vositalarining o'tishini belgilash orkali aniklanadi. Bu usuldan foydalanilganda soha mehyoriy ko'rsatmalariga amal kilinishi maqsadga muvofik bo'ladi. Ko'pchilik davlatlarda, shuningdek, O'zbekistonda ham avtomobil yo'llaridagi harakat miqdorini kuzatuvchilar orkali aniklanadi.

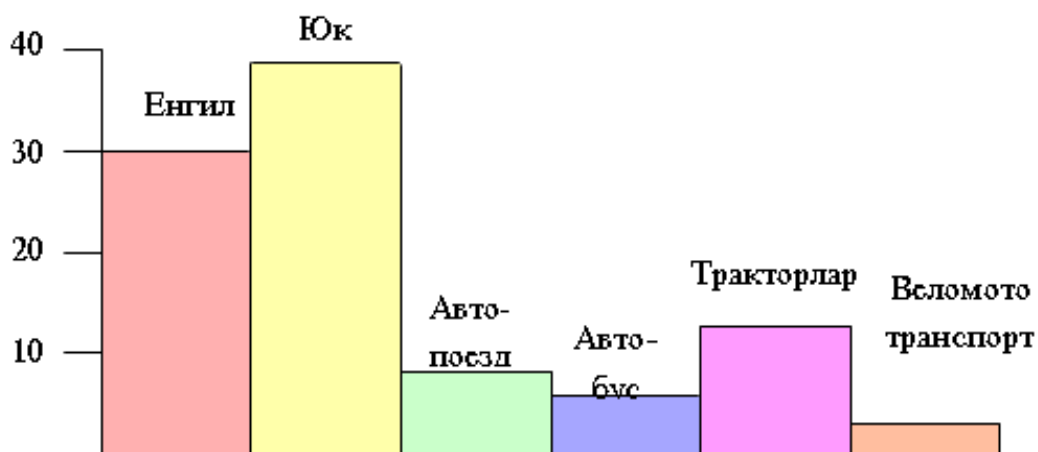
Avtomatik usulda harakat miqdori har xil uslubda ishlaydigan datchiklar yordamida hisoblanadi. Hozirda bu maqsad uchun quyidagi keng tarkalgan datchiklar ishlatiladi:

Pnevmatik; fotoelektrik; ulo'tratovush; mexanik; radiolakatsion; induktiv; elektron; infrakizil nurli.

Harakat tarkibi - transport oqimida har xil transport vositalarining nisbatini belgilovchi ko'rsatkich bo'lib, u foizda yoki ulushda o'lchanadi.

Transport oqimining tarkibi - harakat miqdoriga o'xshash o'zgaruvchan ko'rsatkichdir, u vakt o'tishi bilan yo'l sharoitiga karab o'zgaradi.

Harakat oqimining tezligi - yo'l bo'laklari bo'yicha har xil transport vositalarining tezligini alohida va umuman o'zgarishini ko'rsatuvchi ko'rsatkich, o'lchov birligi m/s yoki km/soat.

Maqsad va vazifalariga karab tezlik (hisobiy, oniy, aloka, konstruktiv, texnik tezlik) quyidagi turlarga bo'linadi:

Hisobiy tezlik - yakka avtomobillarning (xavfsizlik va ustuvorlik sharti bo'yicha) ob-havoning mukim sharoitida, avtomobil shinasining yo'l qatnov qismi yuzasi bilan mehyoriy tishlashish holatida, yo'lining eng nokulay ruxsat etilgan elementlariga ega bo'laklarida mumkin bo'lgan eng katta tezlikdagi harakatiga aytiladi.

Oniy tezlik - anik kichik masofadagi real yo'l sharoitidagi haqiqiy tezlik. U yakka avtomobillarning yoki transport oqimining u yoki bu belgilangan kiska masofadagi (odatda masofa 50, 100, 150, 200 metr belgilanadi) tezligini bildiradi. Bu tezlikdan ma'lum yo'l bo'laklarida harakatni tashkil qilishda keng ko'lamda foydalaniladi.

Avtomobil yo'lining darajasi		Ia	Ib	II	III	IV	V
Hisobiy tezlik, km/soat	Asosiy	150	120	120	100	80	60
	Past-baland	120	100	100	80	60	40
	Too'li joylar uchun	80	60	60	50	40	30

Aloka tezligi - ma'lum marshrutdagi ushlanib kolishlar (bir sathli chorrahalar, temir yo'l kesishmalari, koplamaning notekis bo'laklari mavjudligidan hamda transport oqimidagi avtomobillarning o'zaro tahsiri natijasida) hisobiy aniklanadigan tezlik.

Avtomobilning konstruktiv tezligi - ma'lum konstruktiviyali avtomobilning maksimal tezligi, u asosan avtomobilning turiga bo'liq ravishda o'zgaradi.

Texnik tezlik - ma'lum marshrutdagi ushlanib kolishlarni hisobga olmagan ravishda aniklangan harakat tezligi, uning qiymati asosan avtomobil yo'lining geometrik o'lchamlariga va yo'l sharoitiga, shuningdek, transport oqimining tarkibiga bo'liq.

Transport harakatini tavsiflovchi keyingi ko'rsatkich bu **transport oqimining zichligi** - transport vositalarining 1 km uzunlikdagi bitta harakat tasmaiga joylashgan soni bilan o'lchanadi (k-km/dona). Bu ko'rsatkich harakat tarkibiga, uning tezligiga va yo'l sharoitiga nisbatan o'zgaradi.

Harakatning ushlanishi - yo'l uchastkasida hisobiy tezlikka nisbatan transport vositalari tezligining pasayishi tushuniladi, uni m/s yoki km/soatda, shuningdek, sekund miqdorida ham aniqlash mumkin.

Piyodalar harakatini tavsiflovchi ko'rsatkichlar ham asosan harakat miqdori, tezlik va zichlik orkali belgilanadi va fizik jihatdan avval keltirilgan birliklarda o'lchanadi.

Piyodalarning harakat mikdori - ma'lum yo'l kesimidan vakt birligi ichida o'tgan piyodalar soni bilan o'lchanadi.

Piyodalar harakat tezligi - piyodalarning yoshiga, psixologik holatiga, harakatlanish maqsadiga, qatnov zichligiga bog'liq bo'lib, o'rtacha 1,8-5,7 km/soat tashkil etadi.

Piyodalar oqimining zichligi - bir metr kvadrat trotuar maydoniga to'o'ri keladigan kiyamat bilan aniqlanadi. Piyodalar oqimining zichligi trotuarning eniga va piyodalarning harakat mikdoriga to'o'ridan-to'o'ri bog'liq bo'lib, ularning nisbati piyodalarning harakatlanish kulayligini belgilaydi. Harakat mikdori yillar, oylar, sutka soatlari va hafta kunlari hamda yo'lning bo'laklariga nisbatan o'zgaruvchan ko'rsatkichdir.

Nazorat savollari:

1. Piyodalar harakatini tashkil etishda nechta tamoyillar bo'yicha amalga oshiriladi?
2. Qanday piyodalar o'tish joylarida ziddiyatsiz harakat tashkil etiladi
3. Harakat xavfsizligini ta'minlashda piyodalarning qanday majburiyatlari belgilangan?
4. Yo'l harakat qoidalarini buzganlik bo'yicha piyodalarning javobgarligi qanday?
5. Transport va piyodalar harakatini tavsiflovchi asosiy ko'rsatkichlar nimalarga bog'liq?
6. Harakat mikdori deganda nimani tushunasiz?
7. Harakat tarkibi qanday aniqlanadi?
8. Harakat mikdori yillar, oylar, hafta kunlari, soatlar mobaynida qanday o'zgarishi mumkin?
9. Harakat tezligining qanday turlarini bilasiz?
10. Transport oqimining tezligi qanday aniqlanadi?

5-Modul. YTH va ularning ko'rsatkichlari. YTHda jarohatlanganlarga tibbiy yordam ko'rsatish. Haydovchi, fuqaro va mansabdor shaxslarning majburiyatlari.

14 –Mavzu.

Yo'l transport hodisalari va ularning ko'rsatkichlari. Xavfli yuklarni tashish.

Reja.

1. Yo'l-transport hodisasi to'g'risida tushuncha.
2. Yo'l-transport hodisalarini tahlil qilishning asosiy vazifalari va usullari.
3. O'zbekiston Respublikasida xavfli yuklarni avtomobil transportida tashish.
4. Umumiy qoidalar.

Tayanch so'zlar: YTH tahlili, turlari, mikdori haqidagi ma'lumotlar. YTHni hisobga olish. YTHni tahlil qilishning vazifalari va usullari. YTH vujudga kelishida yo'l sharoitining roli. YTHni vujudga kelishida transport vositalarini texnik holatini ta'siri. YTH vujudga kelishida haydovchilarning o'rni. YTH natijasida vujudga keluvchi zararni baholash.

Yo'l-transport hodisasi to'g'risida tushuncha

Avtomobil yo'llarida, shahar ko'cha va maydonlarida transport vositalarining normal harakat rejimining buzilishi okibatida insonlar halok bo'lishiga, tan jarohati olishiga, shuningdek, transport vositalariga va undagi yuklarning zarar ko'rishiga, yo'ldagi sun'iy inshootlarning zararlanishiga yoki boshqa turdagi moddiy zararlar yetkazishga sababchi bo'luvchi halokatlarga yo'l-transport hodisasi (YTH) deyiladi. Bu tahrifga ko'ra YTHda ikkita omil bo'lishi tavsiflidir, bular: *insonlarning o'limi, tan jarohati yoki katta mikkordagi moddiy zarar*, shuningdek, biron-bir transport vositasining harakatda bo'lishidir.

YTH vujudga kelishida umumiy tizimga kiruvchi «A-H-Y-P-M» elementlaridan biri yoki bir nechta birgalikda normal harakat rejimini buzishga sababchi bo'lishi kuzatiladi.

Har bir YTHda shartli ravishda uchta fazani ajratish mumkin: *boshlano'ich, kulo'minatsion* va *yakuniy*. Ular o'zaro boo'lik bo'lib, biri ikkinchisining davomi bo'lishi mumkin.

YTHning boshlano'ich fazasi deganda avtomobillarning va piyodalarning *xavfli vaziyat arafasidagi* harakatlanish sharoiti tushuniladi. *Xavfli vaziyat* deb, shunday yo'l harakati sharoiti tushuniladiki, unda harakat katnashchilari YTHning oldini olishga imkoniyatlari yetarli, agarda tezda bu imkoniyatdan foydalanilmasa yoki ko'rilgan choralar samarasi yetarli bo'lmasa, unda avtomobillar va piyodalar *yakirlashuvi falokatli (avariya)* vaziyatni vujudga keltiradi.

Falokatli vaziyatda harakat katnashchilarining YTHning oldini olish bo'yicha texnik imkoniyatlari yetarli bo'lmaydi va u sodir bo'ladi.

YTHning kulo'minatsion fazasi oo'ir okibatlar yuzaga kelishi bilan xarakterlanadi (transport vositalarining buzilishi, piyodalarning va haydovchilarning tan jarohati olishi yoki halok bo'lishi). Bu faza bir necha dakika, ob-havo yomon sharoitlarida esa bir necha dakikalargacha davom etishi mumkin. Bunday holda asosan bir nechta transport vositasi ishtirok etadi va uni ko'pincha «zanjirli» YTH ham deyiladi.

YTHning yakuniy fazasi kulo'minatsion fazasidan keyin transport vositasi harakati to'xtashining oxiriga to'o'ri keladi. Bahzi vaktida transport vositasi harakati to'xtasa ham yakuniy faza davom etadi. Masalan, ao'darilib ketgan avtomobilda yono'in chikish hollari.

Amaldagi mehyoriy hujjatlarga ko'ra YTH quyidagi 9 turdan iborat:

1. **To'knashuv.** Bunga transport vositalarining qarama-qarshi tomonidan, bir yo'nalishda yoki yon tomondan harakatlanayotgan vaktidagi to'knashuvi, shuningdek, temir yo'l transporti bilan avtomobil transportining to'kna-shuvi kiradi. Bu turdagi YTHga to'satdan to'xtagan transport vositasi bilan to'knashish ham kiradi.

2. **Ao'darilib** (to'ntarilib) ketish. Harakatlanayotgan transport vositasi o'z turo'unligini yo'kotib ao'darilishi. Bu turdagi yo'l-transport hodisasiga to'knashuv, to'xtab turgan transport vositalariga yoki to'sikka urilish natijasida transport vositalarining ao'darilishi kirmaydi. Ao'darilib ketish YTHda asosan bitta transport vositasi ishtirok etadi.

3. **Turgan transport vositasini urib ketish.** Harakatlanayotgan transport vositasining harakatlanmayotgan ($V=0$) transport vositasiga urilishi. Bu turdagi YTHga birdaniga (to'satdan) to'xtagan transport vositasining urilishi kirmaydi.

4. **To'siklarga urilish.** Transport vositalarining ko'zo'lmaydigan to'siklarga (ko'prik tayanchiga, stolba va machta tayanchiga, yo'l to'siklariga, daraxtlarga va h.k.) urilishi.

5. **Piyodalarni bosib (urib) ketish.** Transport vositalari piyodalarni urishi yoki piyodalar transport vositalariga urilishi, shuningdek, tashilayotgan yukdan (yoo'och, truba, plita va h.k.) piyodalarning shikastlanishi ham kiradi.

6. **Velosipedchini bosib (urib) ketish.** Transport vositasi velosipedchini bosishi (urishi) yoki velosipedchi transport vositasiga urilishi.

7. **Aravani bosib (urib) ketish.** Harakatlanayotgan transport vositasi harakatlanayotgan aravani urib ketishi, shuningdek, bu turga transport vositasi yovvoyi yoki uy hayvonini urib ketishi ham kiradi.

8. **Yo'lovchining yiqilishi.** Harakatlanayotgan transport vositasidan yo'lovchining tushib kolishi yoki transport vositasi ichida keskin tormoz berish okibatida yoxud traektoriyani o'zgartirishdan vujudga keladigan halokat.

9. **Boshqa (kolgan) YTH.** Bu turdagi YTHga tramvayning relo'sdan chikib transport vositasini yoki piyodalarni urishi, yuk avtomobillaridan yuk tushib ketishi natijasida bo'ladigan falokatlar, avtomobil o'ildiragi ostidan tosh yoki boshqa kattik jismlar chikishi natijasida jarohat olishi va h.k. kiradi.

Quyidagilar YTH sifatida hisobga olinmaydi:

- traktorlar, boshqa o'ziyurar mashinalar va mexanizmlar bilan ular mo'ljallangan asosiy ishlab chikarish jarayonlarini (er haydash, handaklar kazish, dalada kishlok xo'jalik mahsulotlarini yio'ish, avtokranlar yordamida amalga oshiriladigan yuk ortish - tushirish ishlari, machta tayanchlarini o'rnatish va h.k.) bajarayotgan vaktida ro'y bergan hodisalar (ular asosan foydalanish tartiblarini va texnika xavfsizligiga rioya kilinmaganlikdan kelib chikkan hodisalar);

- odamlar hayotidan mahrum etish yoki ular salomatligiga yoxud mulkiga zarar yetkazishga karatilgan kasddan qilingan harakatlar natijasida vujudga kelgan hodisalar;

- jabrlanuvchining o'z joniga kasd qilishga urinishi okibati hisoblangan hodisalar;

- tabiiy ofatlar natijasida vujudga kelgan hodisalar;

- haydovchi rulda bo'lmagan paytda xavfsizlik texnikasining buzilishi natijasida vujudga kelgan hodisalar (dvigatel dastak bilan o't oldirish yoki ulamada turgan dvigatelni o't oldirish va h.k.);

- hududi yopik bo'lgan tashkilotlarda, aerodromlarda, harbiy qismlarda va boshqa ko'riklanadigan obhektlarda vujudga kelgan hodisalar;

- sport yio'inarini o'tkazish davrida transport vositasining nosozligi yoki haydovchi-sportchi yoki boshqa katnashchilarning aybi bilan vujudga kelgan hodisalar;

- harakatlanayotgan transport vositalarida ularning texnik nosozligi bilan boo'lik bo'lgan yono'inlar.

Yo'l-transport hodisalarini tahlil qilishning asosiy vazifalari va usullari.

Harakat xavfsizligini tashkil etish uchun anik tadbirlar belgilashda asosiy tayanch ko'rsatma sifatida YTHni har taraflama chukur obhektiv tahlil qilish natijalaridan olingan xulosalardan foydalaniladi.

YTH quyidagi vazifalarni hal qilish maqsadida tahlil kilinadi:

- harakat xavfsizligiga taallukli «Avtomobil-haydovchi-yo'l-piyoda-muhit» tizimiga kiruvchi har bir omilning faoliyatiga tegishli tadbir va choralar ishlab chikish uchun;

- biron-bir boshqaruv hududidagi, vazirliklardagi va ularning korxonalaridagi falokatlar ahvolini, o'zgarish mohiyatini hamda istikboldagi o'zgarishini bashorat qilish maqsadida;

- YTHning kelib chikish sabablarini va ularni bartaraf qilish borasida tuziladigan ko'rsatmalarni ishlab chikish uchun;

- YTH ko'p qaytariladigan yo'l bo'laklarini aniklash maqsadida;

- bitta yoki bir nechta bir xil YTHning vujudga kelish sabablarini aniklash uchun;

- YTHni tahlil qilish uchun universal dastur tuzish maqsadida.

Maqsad va vazifalariga karab YTHni tahlil qilishning **mikdoriy, sifat va topografik** usullari mavjud. YTHni mikdoriy usul bilan tahlil qilishda halokatlarning absolyut, nisbiy va solishtirma ko'rsatkichlari o'rganiladi.

Halokatlarning absolyut ko'rsatkichlariga quyidagilar misol bo'ladi: YTHning umumiy (yillik, oylik, choraklik) soni; YTHda jarohat olganlar (halok bo'lganlar) soni; jarohat olganlarning yoki halok bo'lganlarning yoshiga, kasbiga karab YTHdagi soni; haydovchilarning aybi bilan o'lganlar, jarohat olganlar soni; avtomobil yoki ular holatining nosozligi bilan bo'lgan YTH soni va h.k.

Nisbiy halokatlilik ko'rsatkichlari. Nisbiy halokatlilik ko'rsatkichlarini hisoblashda bitta absolyut ko'rsatkich boshqa absolyut ko'rsatkichga nisbatan olinadi. Bunda nisbiy ko'rsatkichni umumiy ko'rinishda quyidagi formula orkali hisoblash mumkin:

$$O = KA/B$$

bu yerda: O - nisbiy ko'rsatkich; A/B - biron-bir absolyut ko'rsatkichlar;

K - masshtabli koeffitsient.

Masalan: A - YTH soni, B - transport vositalari soni bo'lsa va $K=10^4$ olinsa, bunda juda ko'p ishlatiladigan nisbiy ko'rsatkich YTH sonining 10 ming transport vositasiga to'o'ri keladigan hisobi kelib chikadi. Xuddi shuningdek, 10 ming aholi soniga va boshqa hisoblar olinishi mumkin.

Yo'l sharoitlarini hisobga olishda ko'pincha **nisbiy halokatlilik koeffitsientidan** foydalaniladi.

Uzun bir xil geometrik elementga ega yo'l bo'laklarini hisoblashda YTH sonini 1 million avtomobil-kilometrغا nisbati bilan o'lchanishi kabul kilinib, nisbiy halokatlilik koeffitsienti quyidagi formula bilan aniklanadi:

$$N = \frac{10^6 Z}{365LN} ; \quad \text{YTH soni/mln.avt.km.}$$

bu yerda: Z - bir yillik halokatlar soni; N - bir sutkadagi o'rtacha yillik harakat mikdori, avt/sutka; L - yo'l uzunligi, km.

Juda kiska masofada (ko'prik, yo'l o'tkazgich, chorraha va h.k.) yo'l sharoiti bilan farklanadigan bo'laklarda nisbiy halokatlilik koeffitsienti odatda quyidagi formula bo'yicha aniklanadi:

$$N = \frac{10^6 Z}{365N} ; \quad \text{YTH soni/mln.avt.}$$

Solishtirma halokatlilik ko'rsatkichi. YTH biron-bir absolyut ko'rsatkichidan boshqa YTH kancha qismini tashkil qilishi tushuniladi va odatda foiz ko'rsatkichida keltiriladi. Masalan, jami YTH sonidan to'ntarilish (to'knashish, piyodalarni bosib ketish yoki YTH halok bo'lganlar, jarohat ko'rganlar va h.k.) necha foizni tashkil kiladi.

YTHni tahlil qilishning **sifat usuli** hodisalarning nima sababdan vujudga kelganini aniklashga karatiladi. Bu usul bilan yo'l harakatini tashkil etuvchilar «Avtomobil-haydovchi-yo'l-piyoda-muhit» tizimidagi elementlarning kaysi birining aybi bilan yoki birgalikdagi tahsiri natijasida vujudga kelgan YTHni tahlil qilish odat tusiga kirgan. Masalan, avtomobil yo'lining mahlum chorraha bo'lagida yo'l sharoitiga boo'lik ravishda YTH vujudga kelishi, unda piyodalarning o'rni yoki mahlum yoshdagi haydovchilar sodir etadigan YTH turi, vakti va h.k.

Yo'l-transport hodisalarining vujudga kelish joylarini anik ko'rsatish uchun **topografik usuldan** foydalaniladi. Hozirda asosan uch turdagi topografik tahlil o'tkaziladi: xaritada, chiziq li grafikda (yo'l-ko'cha bo'yicha) va masshtabli sxemada.

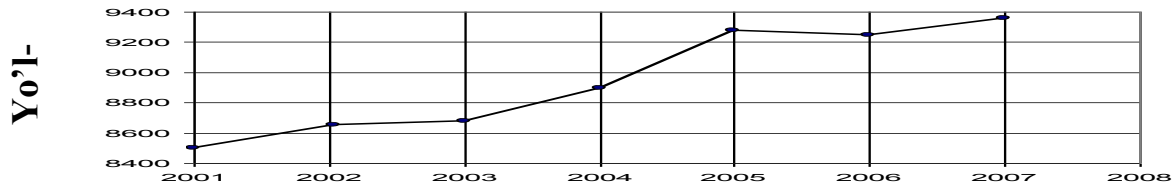
SHahar, tuman yoki viloyatning **masshtabli xaritasida** bir yoki bir necha yillar ichida sodir etilgan YTHni ko'cha-yo'l, maydonlarda anik joylarini shartli belgilar yordamida ko'rsatiladi. Bunday YTH xaritasi yordamida YTHni ko'p bo'ladigan joyi, turi, vakti va hokazolar aniklanib, ularni tahlil qilish natijalariga tayangan holda harakat xavfsizligini oshirish borasida anik tadbirlar belgilanadi.

YTHning chiziq li grafigi ko'cha va yo'lning butun uzunasi bo'yicha yoki mahlum bo'lagi uchun xaritaga nisbatan katta masshtablarda YTHni joylashni ko'rsatadi. Masshtab katta bo'lganligi sababli YTH yo'lning qanday elementlarining kamchiligi bilan sodir bo'lganligini yoki boshqa sabablarni anik topishda bu usul ijobiy natijalar beradi.

YTHning masshtabli sxemasida yo'l chorrahasini, temir yo'l kesishmasini yoki boshqa yo'l bo'lagida bo'lgan YTHni katta masshtablarda barcha yo'l katnashchilarini (transport vositasini, piyodani) sxematik ravishda joylashtirilib ko'rsatiladi. Sxemani tahlil qilish natijasida YTH nima sababdan vujudga kelgani va har bir ishtirokchining hodisaning oldini olish bo'yicha imkoniyatlari kay darajada ekanligi aniklanadi. Bu sxemada transport vositalari va piyodalarning harakatlanish

traektoriylari ko'rsatilib, keyinchalik hodisa ro'y bergan joydagi yo'l sharoitini yoki harakatni tashkil etish bo'yicha o'zgartirish takliflari ishlab chikiladi.

Haydovchilar aybi bilan sodir etilgan YTH yillar davomida o'zgarish grafigi ko'rsatilgan.

Haydovchilar aybi bilan sodir etilgan YTHning yillar davomida o'zgarishi

Yo'l-transport hodisalari to'g'risidagi ma'lumotlarni yio'ish tizimi. Yo'l-transport hodisalarini maxsus kartochkalarda va formalarda hisobga olish.

YTHni hisobga olish ishlari O'zbekiston Respublikasi hududida yo'l harakati xavfsizligi boshqarmasi (YHXB) xodimlari tomonidan olib boriladi. Ayrim vazirliklar, korporatsiyalar, kontsernlar va uyushmalar o'z tashkilotlariga tegishli avtotransport yoki yo'llarda sodir etilgan YTHni alohida hisob kilib boradilar, bunda ular birlamchi axborotni YHXB bo'linmalaridan oladilar. Masalan, «Toshshahartransxizmat» uyushmasi, «O'zneftgaz» korporatsiyasi avtokorxonalariga tegishli avtomobillar sodir etgan YTHni, «O'zavtoyo'l» kontserniga tegishli yo'l xo'jaliklarida esa umumfoydalanuvdagi avtomobil yo'llarida kayd etilgan YTHni hisobga olib borish bilan birgalikda, to'plangan ma'lumotlar batafsil tahlil kilinadi. SHuningdek, soo'likni saklash vazirligiga karashli tibbiyot tashkilotlarida YTHda jabrlanganlar ro'yxatga olinadi.

YTHni hisobga olish tartibi va ma'lumotlar yio'ish ishlari YHXB bo'linmalarida bir xil tartib bo'yicha olib boriladi. Bu tartibga asosan hamma YTH ikki guruhga bo'linadi.

Birinchi guruhga YTHda halok bo'lganlar yoki jarohat olganlar kiradi. Bunday YTH ma'lumotlari maxsus kartochkalarda hisobga olinib, **davlat statistika hisobiga kiritiladi**.

Agarda YTHda jarohat ko'rmasdan Faqat moddiy zarar ko'rilsa yoki yengil jarohat olinsa, bunday holda YTHni ikkinchi guruhga kiritiladi. Bu xildagi YTH **davlat statistika hisobotiga kiritilmaydi** va ular shahar, tuman, vazirliklar darajasida ko'rib chikiladi.

Agarda tan jarohati oluvchi kishi o'zining ish kobiliyatini yo'kotsa, kasalxonada bir sutkadan kam bo'lmagan vaktida davolansa yoki birinchi tibbiy yordamdan keyin katnab davolanish belgilansa, u holda **YTHda jarohat olgan** hisoblanadi.

YTHni hisobga olish uchun O'zbekiston Respublikasi hududida barcha YHXB xodimlari tomonidan bir xil turdagi YTH kartochkasi to'ldiriladi.

Avtotransport korxonalarida «Harakat xavfsizligi xizmati» xodimlari korxonaga tegishli bo'lgan transport vositalari sodir etgan YTHni hisobga olish, tahlil qilish va amaliy chora-tadbirlar ko'rish ishlarini olib boradilar. SHuningdek, muntazam ravishda harakatdagi transport vositalarini yo'llarda nazorat kilinib, quyidagilar aniklanadi: tekshiruv sanasi, transport vositasi kimga tegishli, qanday rusumli, davlat rakami, harakat yo'nalishi, haydovchining ismi-sharifi, tekshiruv vakti va joyi, yo'l varakasi rakami, qoidabuzarlik turi, haydovchining imzosi, ko'rilgan chora va natijalar.

Yo'l xo'jaliklari o'z tasarrufida bo'lgan avtomobil yo'llarida yuz bergan (asosan yo'l sharoiti kamchiligi bilan) YTHni hisobga olib, uni **YTH-1 formasida** yoki alohida daftarda quyida ko'rsatilgan jadval ko'rinishida kayd etadi. YTHning oylik, choraklik va yillik ko'rsatkichlarini o'rganib, yo'l sharoitini yaxshilash bo'yicha ish rejasi tuziladi. Yo'l xo'jaliklarida YTHni to'lik hisobga olish uchun MKN 15-2007 «Avtomobil yo'llarida yo'l-transport hodisalarini hisobga olish va tahlil qilish qoidalari»da **kartochka formasi** tavsiya etilgan bo'lib, uni yozma ravishda yoki EHM yordamida to'latish mumkin. Bu kartochkalarining afzalligi u yoki bu ko'rsatkichlarni belgilab, hamma ma'lumotlar shaxsiy EHMga kiritiladi. Kartochka quyidagi bo'limlardan tashkil topgan:

umumiy ma'lumotlar, yo'l tarxi va bo'yлама kesim bo'laklari, yo'l to'g'risidagi boshqa ma'lumotlar, yo'l koplamasining turi, qatnov qismining holati, ob-havo to'g'risida ma'lumot, transport oqimining holati, yo'lning yoruo'ligi, aholi yashovchi joyning tahrifi, YTH sodir bo'lgan joyning tahrifi, yo'lning holati va uning kay darajada jihozlanganligi, xulosa va yo'lning holatini yaxshilash uchun bajarilishi kerak bo'lgan tadbirlar.

YTHni yio'ish va tahlil qilishda EHMning roli juda katta bo'lib, hozirda rivojlangan barcha davlatlarda YTHni yio'ish va uni tahlil etishda EHMdan foydalanish keng yo'lga ko'yilgan. Bu maqsadda «**Harakat xavfsizligini avtomatik axborot-kidiruv tizimi**» tuzilgan. Bu tizim yordamida quyidagi masalalar yechiladi:

1. Davlat va har xil darajalarda YTH mikdorini pasaytirish bo'yicha dasturlar ishlab chiqish.
2. Haydovchilarga guvohnoma berishni, ularning tartib buzganliklarini, qayta imtihon topshirishini nazorat qilish (bu ish ko'pchilik shahar va viloyat mikiyosida respublikamizda yo'lga ko'yilgan).
3. Transport vositalarini kayd etish, texnik ko'rikdan o'tkazish, transport vositalari kuzovini, dvigatelini va boshqa agregatlarini hisobga olish ishlarini amalga oshirish (Respublikada bu ishlar ham qisman yo'lga ko'yilgan).
4. YTHlari to'g'risidagi ma'lumotlarni yio'ish va uni so'ralgan tashkilotlarga tarkatish.
5. Yo'l sharoitini nazorat qilish, YTH ko'p qaytariladigan yo'l bo'laklarini aniklash, yo'l sharoitini yaxshilash bo'yicha olib borilayotgan ishlarni nazorat qilish.
6. Yo'l harakatini boshqarishda mavjud imkoniyatlardan operativ ravishda foydalanish, avariya va tez yordam xizmatlarini boshqarish.
7. Harakat xavfsizligini vazirliklar bo'yicha nazorat qilish, avtotransport korxonalaridagi, yo'l va ko'cha bo'laklarida yuz bergan YTHni tahlil qilish.
8. Harakat xavfsizligini tahminlashga karatilgan mehyoriy hujjatlar va davlat standartlarining holatini o'rganish, ularni qayta ishlab chikish hamda kelajakda bu ishlarni rivojlantirish borasidagi ishlarni olib borish.
9. Haydovchilarni tayyorlash va qayta tayyorlash tizimini nazorat qilish.

Yo'l-transport hodisasi vujudga kelishida transport vositasining, haydovchining va yo'l sharoitining o'rni

Statistika ma'lumotlariga ko'ra, bahzan avtomobillarning texnik nosozligi okibatida YTH bo'lishi kayd kilinadi. Bunda asosan transport vositasi tormozi, boshqaruv tizimi, shinasi, harakatga keltiruvchi agregat va mexanizmlari holati ko'zda tutiladi. Avtomobildagi nosoz isitish, sovutish tizimi, haydovchi o'rindio'ining nokulay holati, noto'o'ri o'rnatilgan orka ko'rinishni tasvirlovchi oyna yoki old ko'rinish oynasi tozalagichining noto'o'ri ishlashi birinchi karashda YTHni keltirib chikarishga sababchi emasdek tuyuladi. Ammo bu keltirilgan kamchiliklar haydovchilar psixofizilogik holatini yomonlashtirib, okibatda YTH kelib chikishiga to'o'ridan-to'o'ri sabab bo'ladi. Afsuski, amaliyotda ko'pchilik hollarda bunday omillar avtomobilning texnik nosozligi emas, balki haydovchining ehtiborsizligi okibatida kelib chikkan deb karaladi.

O'zbekiston Respublikasida texnik nosoz avtomobilni ishlatish okibatida ro'y bergan YTHlari to'g'risidagi ko'p yillik ma'lumot 3.9-jadvalda keltirilgan.

YTHning avvalgi ittifok mikiyosida tahlil qilingan natijalariga ko'ra, avtomobillarning nosozligi tufayli sodir etilgan hodisalar umumiy sonidan 3-5 % tashkil etishi aniklangan.

1-Jadval

Yillar		2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Texnik nosoz avtomobillar sodir etgan YTH soni	Jami, Dona	27	33	31	12	8	10	5
	% hiso-Bida	0,25	0,31	0,29	0,11	0,07	0,08	0,05

Yo‘l harakatini tashkil etishdagi «Avtomobil-haydovchi-yo‘l-piyoda-muhit» tizimida harakat xavfsizligini tahminlashning asosiy garovi - bu haydovchining yo‘l harakati qoidalariga mos ravishda harakat tartibini tanlashdan iboratdir. 75÷80 % YTH haydovchilarning aybi bilan sodir etiladi. Bundan haydovchilarning mast holatda vujudga keltirgan YTHni istisno kilinsa, unda kamida 45÷50 % falokatlar haydovchining tartibsiz harakatlanishi natijasida bo‘ladi.

O‘zbekiston Respublikasi bo‘yicha haydovchilarning aybi bilan sodir etilgan YTHning ko‘p yillik mahlumoti jadvalda keltirilgan.

2-Jadval

Yillar		2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Haydovchilar aybi bilan YTHni soni	Jami, dona	8644	8677	8928	9320	9234	9396	9412
	% hisobida	81,1	81,8	83,6	85,4	85,1	86,8	87,0

YTHni vujudga kelish sabablari bo‘yicha mutaxassislarining fikri bilan kayd etilgan davlat statistikasidagi mahlumotlarning farkini quyidagicha tushuntirish mumkin. Yuz bergan YTHni kayd kiladigan kartochka asosan yo‘l patrul xizmati (YPX) xodimi tomonidan to‘ldiriladi. Kartochka to‘ldiruvchi YPX xodimlari yo‘l sharoitini kompleks ravishda «A-H-Y-P-M» tizimning o‘zaro boo‘likligini va har bir tizim elementlarining xususiyatlarini to‘laligicha tushunmasligi natijasida sodir etilgan YTHning sababini to‘o‘ri ko‘rsata bilmaydilar. Buning natijasida esa doim ham ro‘y bergan YTHga to‘o‘ri obhektiv xulosa kilinmaydi.

3-Jadval

Yillar		2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Piyodalar aybi bilan sodir etilgan YTH soni	Jami, Dona	1870	1666	1596	1414	1257	1230	1187
	% hisobida	17,5	15,7	14,9	12,9	11,6	11,3	11,0

Yo‘l-transport hodisalari natijasida keladigan iqtisodiy zararlar.

Harakat xavfsizligini oshirish uchun bajariladigan ishlar ko‘lamini va YTH natijasida xalk xo‘jaligiga yetkaziladigan zararni aniklash SKM 3-81 «Avtomobil yo‘llarini loyihalashda yo‘l-transport hodisalaridan xalk xo‘jaligiga keladigan zararni hisobga olish yo‘riqnosi»ga asosan olib borilishi maqsadga muvofik.

YTH natijasida bo‘ladigan zararni aniklash.

Harakat xavfsizligini yaxshilash uchun bajariladigan ishlarning ko‘lamini aniklashda YTH natijasida xalk xo‘jaligiga keltirilgan zararni baholash zarur.

Davlat statistikasiga kiritilmaydigan bitta YTHdan keladigan zararni quyidagi formula orkali hisoblash mumkin.

$$II = S + II_1 + II_2$$

bu yerda: S - transport vositasining, yo‘l sharoitlarining yoki ortilgan yuklarning buzilishidan bo‘ladigan zarar; II_1 - YTH bo‘lgan joyda boshqa o‘tayotgan transportlar yo‘kotadigan vaktidan va yo‘lning harakat qismini tozalashga sarflanadigan harajatlar;

II_2 - YHXB tomonidan ketadigan harajatlar.

Davlat statistikasiga kiritiladigan bitta YTH bo‘ladigan o‘rtacha zararni quyidagi formulaga asosan aniklash mumkin:

$$\Pi^1 = \Pi_e n_e + \Pi_o n_o + \Pi_x n_x + S_1 + \Pi_1^1 + \Pi_2^1 ; \text{ so'm}$$

bu yerda: $\ddot{I}_a, \ddot{I}_o, \ddot{I}_x$ - YTHda odam ishtirok etgan vaktida yengil, oo'ir jarohatlardan va halok bo'lishi natijasida xalk xo'jaligi ko'radigan zararlar; n_a, n_o, n_x - bitta YTH o'rtacha yengil, oo'ir jarohat ko'rganlar yoki halok bo'lganlar sonini hisobga oluvchi koeffitsientlar, bu koeffitsientlar shahardan tashkaridagi yo'llar uchun $n_o = 0,06$, $n_o = 0,758$, $n_x = 0,182$; S_1, Π_1^1, Π_2^1 - mos ravishda S, Π_1, Π_2 - oldingi mahnodagi ko'rsatkichlar.

Iqtisodiy hisoblarda **xalq xo'jaligi ko'radigan jami zararni** quyidagi formula bo'yicha aniklanadi:

$$\Pi = 365 m_t \sum_{t=1}^{t=T_i} \frac{L \cdot N_1 \cdot C_{nt7,5}}{(1 + E_{HII})}$$

bu yerda: m_t - jarohatlanish oo'irligini hisobga oluvchi jamlovchi koeffitsient; N - o'rtacha yillik harakat mikdori, avt/sut; L - yo'l uzunligi, km; $C_{nt7,5}$ - 7,5 m qatnov qismiga to'o'ri keladigan zararining hisobiy mikdori, tiyin/avt-km; E_{HII} - har xil vaqtlarga to'o'ri keladigan harajatlarni keltirish mehyori, 0,08.

Yuqorida keltirilgan m_t, C_{nt}, E_{HII} kiymatlarini t yillar o'zgarishi bo'yicha «MSHN» 25-05 mehyoriy hujjatdan yangi narxlarni hisobga olgan holda kabul qilish mumkin.

Mashg'ulot bo'yicha xulosa

Xavfsiz harakatni tashkil etishda yo'l-transport hodisalarining oldini olish va harakat xavfsizligini oshirish bo'yicha transport va piyodalar harakatini tavsiflovchi ko'rsatkichlarni tadqiq qilish birinchi navbatdagi vazifa hisoblanadi. Avtomobillarning atrof-muhitga yetkazadigan zararlari mikdori kundan-kunga oshib bormokda, eng asosiysi esa, yo'llarda sodir etilayotgan yo'l-transport hodisalari natijasida ko'plab odamlarning jabr ko'rishlari va hayotdan ko'z yumishlaridir. Bu esa, harakat xavfsizligini tahminlash muammolariga o'ta jiddiy yondoshish zarur ekanligini mutaxassislar oldiga vazifa kilib ko'ymokda:

- 1) Yo'l-transport hodisalarini o'rganish uchun unga ilmiy yondoshish zarur;
- 2) Yo'l-transport hodisalarining sodir etilishiga boo'lik barcha jarayonlarni tahlil etish zarur.

Buning uchun yo'l harakati xavfsizligi bo'yicha mutaxassislar yo'l harakatining asosiy ko'rsatkichlarini, yo'llardagi sharoitlarning transport oqimlari harakatlariga qanday tahsir ko'rsatishlarini, transport oqimlarini boshqarishning texnik vositalari orkali yo'l harakatini boshqarish bo'yicha bilimlarga ega bo'lishlari zarur.

Xavfli yuklarni tashish.

O'zbekiston Respublikasida xavfli yuklarni Avtomobil transportida tashish QOIDALARI

I. UMUMIY QOIDALAR

1. Ushbu Qoidalar shaharlar va aholi punktlari ko'chalari, umumiy foydalaniladigan avtomobilo' yo'llari, shuningdek umumiy foydalanish uchun yopik bo'lmagan xo'jalik avtomobilo' yo'llari bo'ylab xavfli yuklar va xavfli yuklarni tashiydigan avtotransport vositalari kimga tegishliligidan kathi nazar, xavfli yuklarni avtomobilo' transportida tashish qoidalarini belgilaydi va yukni jo'natuvchilar (yukni oluvchilar)ga xizmat ko'rsatuvchi barcha tashkilotlar uchun majburiydir hamda tashish jarayoni katnashchilarining o'zaro munosabatlarini, ularning huquqlari,

majburiyatlari va javobgarligini tartibga soladi, shuningdek xavfli yuklarni tashishga ko'yiladigan talablarni, harakat xavfsizligini, yuklarning saklanishini tahminlash shartlarini va xavfli yuklarni sifatli tashishning boshqa mehyorlarini belgilaydi.

Xavfli yuklarni avtomobilo' transportida tashish shartlari O'zbekiston Respublikasining Fukarolik kodeksi, "**Avtomobilo' transporti to'g'risida**", "**Yo'l harakati xavfsizligi to'g'risida**"gi O'zbekiston Respublikasi konunlari, xalkaro shartnomalar va ushbu Qoidalar bilan belgilanadi.

2. Ushbu Qoidalarda "**Avtomobilo' transporti to'g'risida**", "**Yo'l harakati xavfsizligi to'g'risida**"gi O'zbekiston Respublikasi qonunlarida, O'zbekiston Respublikasining xalqaro shartnomalarida belgilangan terminlar va tushunchalar, shuningdek quyidagi Qo'shimcha terminlar va tushunchalar qo'llaniladi:

kuzov-tsisternali avtotransport vositasi - suyuq va sochiluvchi yuklarning ayrim turlarini tashish uchun avtotransport vositasi;

konteyner-tsisterna (tank-konteyner) - transportning har xil turlarida (dengiz (daryo), temiryo'l va avtomobilo' yo'li) suyuq kimyoviy va oziq-ovkat mahsulotlarini, nefto' va nefto' mahsulotlarini, shuningdek suyuqtirilgan gazlarni saklash va tashish uchun mo'ljallangan hamda bir transport vositasidan boshqa transport vositasiga mexanizatsiyalashtirilgan qayta yuklash uchun moslashtirilgan standartlashtirilgan, ko'p aylanmali, mulo'timodalo' transport birligi;

haydovchi - tashuvchining vakili hisoblangan va avtotransport vositalarini boshqarish huquqiga ega bo'lgan jismoniy shaxs;

yukni jo'natuvchi - yukning mulkdori nomidan ish ko'radigan yoki tashish shartnomasi bo'yicha mulkning mulkdori hisoblangan jismoniy yoki yuridik shaxs;

yukni oluvchi - yukni va yukka ilova hujjatlarida ko'rsatilganlarni olish vakolatiga ega bo'lgan jismoniy yoki yuridik shaxs;

yuk - yukni oluvchiga berish uchun yukni jo'natuvchidan tashish uchun kabul kilib olingan moddiy boyliklar. Yuk tovar va idishdan iborat bo'ladi. Yukning sof oo'irligi "netto", idishning oo'irligi - "idish", idish bilan tovarning umumiy oo'irligi esa "brutto" deb ataladi;

tovar tusidagi yuk - yuk, u bo'yicha yukni jo'natuvchilar (yukni oluvchilar) tomonidan tovar-moddiy boyliklarning omborxona hisobi yuritiladi;

tovar tusiga ega bo'lmagan yuk - ular bo'yicha omborxona hisobi yuritilmaydigan, biroq o'lchash, tortib ko'rish, geodezik o'lchash yo'li bilan tashish jarayonida hisobga olish tashkil etilgan idishsiz tashiladigan yuklarning turi (grunt, glina, shao'al, axlat);

yuk o'rni - avtotransport vositasiga ortishda yoki undan tushirishda yukni tashish yoki yukni oluvchiga topshirish uchun kabul qilish uchun yukning shartli birligi;

yuk olib boriladigan punkt - yuklar jamlanadigan joy;

buyurtmachi, mijoz - yukni jo'natuvchi, yukni oluvchi, ekspeditor;

vakolatli organlar - xavfli yuklarni tashishga ruxsatnoma berish bo'yicha asosli xulosalar beradigan organlar (Ichki ishlar vazirligi, Favkulodda vaziyatlar vazirligi, Soo'likni saklash vazirligi, Davlat tabiatni muhofaza qilish ko'mitasi, "Sanoatgeokonteksnazorat" davlat inspeksiyasi, O'zbekiston avtomobilo' va daryo transporti agentligi hamda tashiladigan xavfli yukning turi va xususiyatlari hisobga olingan holda boshqa tashkilotlar);

SHCHK (shoshilinch choralar kodi) - xavfli yuklarni tashishda avariya yoki noxush hodisalar okibatlarini bartaraf etish yuzasidan ko'riladigan chora-tadbirlarning harfli-rakamli kodi;

xavfli yuklar - o'ziga xos xossalari va xususiyatlari tufayli muayyan omillar mavjud bo'lgan takdirda tashish, yuk ortish-tushirish ishlari jarayonida tashilayotgan yuklar, texnika vositalari, kurilmalar, bino va inshootlar, boshqa obyektlarning portlashi, yonishi yoki shikastlanishiga, shuningdek odamlar hayoti va soo'lio'iga, atrof-muhitga zarar yetkazilishiga sabab bo'lishi mumkin bo'lgan moddalar, materiallar, buyumlar, chikindilar;

alohida xavfli yuklar - tashishda ehtiyotkorlikning alohida choralarini talab etadigan, xavflilikning yuqori darajasidagi fizik-kimyoviy xossalarga ega bo'lgan moddalar va materiallar (ushbu Qoidalariga 1-ilova*);

radioaktiv chikindilar - keyinchalik foydalanishga mo'ljallanmagan, tarkibida solishtirma aktivligi 74 kBk/kg dan ortiq darajali radionuklidlar mavjud bo'lgan va Xavfli yuklar tasnifi bo'yicha 7-darajaga tegishli bo'lgan har qanday agregat holatidagi modda;

past aktivlikdagi radioaktiv chikindilar - solishtirma aktivligi 10-3 kBk/kg dan kam bo'lgan va gamma-nurlanish dozasi kuvvati yuzada 0,1 m masofada 0,001 m Gr/ch dan 0,3 mGr/ch gacha bo'lgan chikindilar;

o'rtacha aktivlikdagi radioaktiv chikindilar - solishtirma aktivligi 10-1 kBk/kg dan 107 kBk/kg gacha bo'lgan va gamma-nurlanish dozasi kuvvati yuzada 0,1 m masofada 0,3 mGr/ch dan 10 mGr/ch gacha bo'lgan chikindilar;

yuqori aktivlikdagi radioaktiv chikindilar - solishtirma aktivligi 10-1 kBk/kg dan ortiq bo'lgan va gamma - nurlanish dozasi kuvvati yuzada 0,1 m masofada 10 mGr/ch dan ortiq bo'lgan chikindilar;

yo'nalish - yuk punktlari o'rtasidagi avtotransport vositasi harakatining oldindan ishlab chikilgan, eng makbul yo'li;

tirkama - avtotransport vositasi tomonidan tortiladigan va o'zining energiya manbaiga ega bo'lmagan yuklarni tashish uchun xizmat kiladigan avtotransport vositasi;

yarim tirkama - tirkama turi, uning to'lik massasining bir qismi tirkash yostikchasi - tirkama kurilma orkali egar shatakchiga o'tkaziladi;

tashuvchi - avtotransport vositasiga mulk huquqi yoki boshqa konuniy asoslar bo'yicha egalik kiladigan, tijorat asosida yuklarni tashish bo'yicha xizmatlar ko'rsatadigan va buning uchun litsenziyaga ega bo'lgan yuridik yoki jismoniy shaxs;

yo'l varakasi - avtotransport vositasi ishini aniklash va hisobga olish uchun belgilangan namunadagi yuridik hujjat;

xavf to'g'risidagi axborot tizimi (XTAT) - avtotransport vositasining xavfli yuklar bilan harakatlanishida xavfdan xabar beruvchi hamda yo'l-transport hodisalari (YTH) va boshqa noxush hodisalar okibatlarini bartaraf etish tadbirlarini belgilaydigan tizim;

paketlashtirish vositasi - yuklarni okilona tashish hamda ortish-tushirish ishlarini yaxshilash va arzonlashtirish, shuningdek transportning barcha turlarida tashishda yuklarning yaxshi saklanishi uchun moslama hisoblanadigan va idish hisoblanmaydigan vosita;

idish - tashish, saklash va ortish-tushirish operatsiyalarida mahsulotlar va tovarlarni joylashtirishga va ularning saklanishini tahminlashga mo'ljallangan buyumdan iborat o'rab-joylashtirishning asosiy elementi;

o'rab-joylashtirish - ichiga joylashtirilgan mahsulotlar va tovarlardan ajratilmaydigan buyum, mahsulotlar va tovarlar buyumning zarur anjomi hisoblanadi hamda unda tovarlar va mahsulotlar saklanishi va ularning sifatli va mikdoriy saklanishini tahminlash uchun xizmat kiladi;

tovar-transport hujjatlari - hujjatlar komplekti, shu jumladan schyot-faktura, ular asosida yukni hisobga olish, kabul qilish, berish, tashish, topshirish hamda transport jarayonining katnashchilari o'rtasidagi o'zaro hisob-kitoblar amalga oshiriladi;

tovar-transport yuk xati - tovar-moddiy boyliklarni hisobdan chikarishga, ularning yo'ldagi joyi o'zgarishini hisobga olish, kirim qilish, omborxona, tezkor va buxgalteriya hisobi uchun, shuningdek yukni tashish uchun hisob-kitob qilish va bajarilgan ishni hisobga olish uchun mo'ljallangan transport jarayonining barcha katnashchilari uchun yagona bo'lgan hujjat;

BMT ro'yxati bo'yicha moddaning tartib rakami - Birlashgan Millatlar Tashkilotining xavfli yuklarni tashish bo'yicha Ekspertlar ko'mitasi tomonidan eng ko'p tashiladigan xavfli moddalarga berilgan tartib rakami.

3. Xavfli yuklar xalkaro mehyorlar talablari bo'yicha xavfli yuklar tasnifi bo'yicha taksimlanadi (ushbu Qoidalarga 2-ilova*):

1-daraja - portlovchi moddalar (PM);

2-daraja - sikilgan, suyultirilgan va bosim ostida eritilgan gazlar;

3-daraja - yengil alangalanadigan suyukliklar (EAS);

4-daraja - yengil alangalanadigan kattik moddalar (EAKM), o'zidan-o'zi yonadigan moddalar (O'O'YoM), suv bilan o'zaro alokada alangalanuvchi gazlarni ajratib chikaradigan moddalar;

- 5-daraja - oksidlovchi moddalar (OM) va organik peroksidlar;
- 6-daraja - zaharli moddalar (ZM) va infitsirlangan moddalar (IM);
- 7-daraja - radioaktiv materiallar (RM);
- 8-daraja - o'yuvchi va (yoki) korrozion moddalar (O'K);
- 9-daraja - boshqa xavfli moddalar.

XAVFLI YUKLARNI TASHISHNI TASHKIL ETISH

50. Alohida xavfli yuklarni, past va o'rtacha aktivlikdagi radioaktiv chikindilar bundan mustasno, avtotransport vositalarida tashish Ichki ishlar vazirligining hududiy organlari tomonidan beriladigan maxsus ruxsatnoma mavjud bo'lgan takdirda bajariladi.

Alohida xavfli yuklarni tashishda ruxsatnoma tashiladigan yuklarning tipi va mikdori to'g'risidagi mahlumotlar, yukni jo'natuvchi va oluvchi, qatnov yo'nalishi, jalb etilgan avtotransport vositalari, tashish uchun mashul shaxs va yukni kuzatib boradigan shaxslar (haydovchilar, yuk ortuvchilar, ko'riklovchi shaxslar va boshqalar), kurolli sokchilar mavjudligi to'g'risidagi mahlumotlar ko'rsatilgan holda quyidagi hujjatlar ilova qilingan holda yuk tashuvchining arizasi asosida beriladi:

a) xavfli yukni tashish uchun mashul shaxs va haydovchilarga yo'riknoma berilishi va avtotransport vositalari ko'zdan kechirilishi uchun mashul shaxs tayinlanganligi to'g'risidagi buyruk (boshqa farmoyish beruvchi hujjat);

b) avtotransport vositasi haydovchisining xavfli yukni tashishga ko'yilishi to'g'risidagi guvohnoma;

v) yo'l harakati xavfsizligi boshqarmalari (YHXB) tomonidan beriladigan avtotransport vositasining xavfli yuklarni tashishga ko'yilishi to'g'risidagi guvohnoma (ushbu Qoidalarga 3-ilova*);

g) yukni tashuvchi tomonidan ishlab chikilgan va xavfli yuk tashiladigan yo'l bo'yicha YHXB bilan kelishilgan xavfli yuklarni tashish yo'nalishi (ushbu Qoidalarga 4-ilova*);

d) xavf to'g'risidagi axborot tizimi (XTAT)ning avariya kartochkasi (ushbu Qoidalarga 5-ilova*);

e) xavfli yuklarni tashishda odamlarning hayoti va soo'lio'iga, atrof-muhitga va O'zbekiston Respublikasi xavfsizligiga yetkazilishi mumkin bo'lgan zararni tahminlash uchun suo'urta tashkiloti tomonidan berilgan hujjat (polis).

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi yoki O'zbekiston Respublikasi Mudofaa vazirligining ruxsatnomasi asosida xavfli yuklar tranzitida ichki ishlar organlarining maxsus ruxsatnomasini olish talab kilinmaydi.

51. Alohida xavfli yuklarni tashish maxsus mashuliyatli shaxs - yukni jo'natuvchining (yukning oluvchining) xavfli yuklarning xossalarini biladigan va ular bilan muomala kila oladigan vakilining majburiy kuzatuvida amalga oshiriladi.

Xavfli yuklarni avtotransport vositalarida tashish shartnomasi bo'yicha xavfli yukni kuzatib borish avtotransport vositasining haydovchisiga yuklangan hollarda haydovchiga xavfli yuk jo'natilishidan oldin xavfli yukning fizik-kimyoviy va zararlantiruvchi xossalari, u bilan muomala qilish va uni tashish qoidalari to'g'risida yukni jo'natuvchi (yukni oluvchi) tomonidan yo'riknoma berilgan bo'lishi kerak.

Alohida xavfli yuklarni, past va o'rtacha aktivlikdagi radioaktiv chikindilar bundan mustasno, Faqat ichki ishlar organlarining kurolli sokchilari hamrohligida (yuridik shaxslarning kurolli sokchilari hamrohligida) va xavfli yuklar Yo'l harakati xavfsizligi hududiy boshqarmalari (Korakalpoo'iston Respublikasi Ichki ishlar vazirligining YHXB, Toshkent shahar Ishchi ishlar bosh boshqarmasi va viloyatlar ishchi ishlar boshqarmalari)ning avtomotransport vositalari hamrohligida tashishga yo'l ko'yiladi.

52. Xavfli yukka hamrohlik qilish uchun mashul shaxsning majburiyatlariga quyidagilar kiradi:

a) xavfli yuklar jo'natish joyidan borish joyigacha kuzatilishini va ko'riklanishini tahminlash, tashish yo'nalishiga kathiyo'riya qilish;

b) ko'riklash xodimlariga va avtotransport vositalari haydovchilariga yo'riknoma berish;

v) xavfli yuk olinadigan joylarda xavfli yuklarni tashki tomondan ko'zdan kechirish (xavfli yuk o'ralishi va markalanishining to'g'riligini tekshirish) va ularni kabul kilib olish;

g) xavfli yuk ortilishi va mahkamlanilishini kuzatish;

- d) avtotransport vositalari harakatlangan va to'xtab turgan vaqtda xavfsizlik qoidalariga rioya qilish;
- e) tashishni amalga oshiruvchi xodimlarning shaxsiy xavfsizligi chora-tadbirlarini, jamoat va ekologik xavfsizlikni tashkil etish;
- j) belgilangan joyga kelgandan keyin xavfli

TASHISHLARNI TEXNIK TA'MINLASH

121. Xavfli yuklar to'lik komplektli va maxsus avtotransport vositalari uchun amaldagi normativ hujjatlarga (texnik topshiriqlar, texnik reglamentlarga yoki standartlarga) hamda avtotransport vositalarini qayta jihozlash (to'lik jihozlash)ga texnik hujjatlarga muvofiq tayyorlanishi kerak bo'lgan Faqat maxsus yoki maxsus moslashtirilgan avtotransport vositalari bilan tashilishi kerak.

122. Yengil alanganadigan moddalarni tashish uchun muntazam foydalaniladigan avtotransport vositalari radiatorning oldida o'ng tomonda kiya holda ko'yilgan holda glushitel (shovkinni pasaytiradigan moslama)ning chikarish kuvuri bilan jihozlanishi kerak

. Agar dvigatelning joylanishi bunday qayta jihozlash imkonini bermasa, u holda tutun chikaradigan kuvurni o'ng tomonga kuzov yoki tsisterna va yonilo'i kommunikatsiyasi zonasidan tashkariga chikarishga yo'l ko'yiladi.

Tutun chikarish kuvuri konstruksiyasi istehmolchi tomonidan olib ko'yiladigan uchkun o'chiruvchi kurilma o'rnatish imkonini tahminlashi kerak.

123. Yonilo'i baki akkumulyator batareyasidan uzaklikda yoki undan o'tib bo'lmaydigan to'sik bilan ajratilgan bo'lishi, shuningdek dvigatelo', elektr simlari va tutun chikaradigan kuvurdan uzakda bo'lishi hamda bakdan yokilo'i okkanda tashilayotgan xavfli yukka tushmasdan bevosita yerga quyiladigan tarzda joylashgan bo'lishi kerak. Bak, bundan tashkari tubi va yonlaridan himoyaga (o'ilo'f)ga ega bo'lishi kerak. Yonilo'i dvigatelga o'z-o'zidan berilmasligi kerak.

124. Avtotransport vositasidan 2, 3, 4 va 5 darajali xavfli yuklarni tashish uchun bir marta foydalanilgan takdirda glushitelning chikarish trubasi chikish o'yio'iga alangani o'chiruvchi to'r o'rnatilishiga yo'l ko'yiladi.

125. 2, 3, 4 va 5-darajali xavfli yuklarni tashiydigan vositalarning elektr uskunalari quyidagi talablarni kondirishi kerak:

- a) elektr uskunasi nominal kuchlanishi 24 volo'tdan ortiq bo'lmasligi kerak;
- b) elektr simi korroziyaga uchramaydigan choksiz kobik bilan himoyalangan simlardan iborat bo'lishi hamda uning kizib ketishining to'lik oldini oladigan tarzda hisoblab chikilgan bo'lishi kerak;

XAVFLI YUKLARNING AYRIM KLASSLARINI TASHISHNI TASHKIL ETISH VA TEXNIK TA'MINLASH XUSUSIYATLARI.

154. Sikilgan va suyultirilgan gaz solingan ballonlarni tashishga ballonlar va ularning armaturalari, zaglushkalari to'lik soz bo'lganda hamda ballonlarda:

- a) sikilgan va suyultirilgan gaz solingan ballonlar bo'yalgan va ularga yozuvlar yozilganda (ushbu Qoidalarga 12-ilova*);
- b) predoxranitelo' kopkoo'i;
- v) xavf belgilari;
- g) ballonning raqami;
- d) bo'sh ballon massasi;
- e) texnik ko'rikdan o'tkazilganlik to'g'risidagi belgi (tamo'a) va uning keyingi muddati;
- j) ishchi va namuna olinadigan bosim mavjud bo'lganda yo'l ko'yiladi.

155. Ballonlarni gaz bilan to'ldirish belgilangan normalar bo'yicha amalga oshiriladi. Bu hakda tovar-transport yuk xatiga quyidagi belgi ko'yiladi: "Ballonlar belgilangan normadan ortiqcha to'ldirilmagan", shuningdek "Ballonlar germetiklikka, gaz chikmayotganligiga tekshirilgan" degan yozuv kayd etiladi.

Agar:

- a) tayinlangan ko'rikdan o'tkazish muddati tamom bo'lgan bo'lsa;
- b) armatura va nazorat-o'lchash asboblari yo'k bo'lsa yoki nosoz bo'lsa;

- v) zarur tarzda bo'yok yoki yozuvlar bo'lmasa;
 - g) o'ovak massani tekshirish muddati tamom bo'lgan bo'lsa;
 - d) ballon korpusi shikastlangan bo'lsa;
 - e) ventilo' nosoz bo'lsa;
 - j) zarur tarzda bo'yok yoki yozuvlar bo'lmasa;
 - z) ortiqcha gaz bosimi bo'lmasa;
 - i) belgilangan tamo'a mavjud bo'lmasa, tsisterna va bochkalarni gaz bilan to'ldirish taqiqlanadi.
156. Bortli avtomobillarda sikilgan va suyultirilgan gaz solingan ballonlar:
- a) ballonlar diametri o'lchami bo'yicha kirkilgan uyali, kuzov ichidagi ventillar bilan maxsus yoo'och tagliklarda gorizontol holatda;
 - b) zarbalardan himoya qilish uchun kamida 55 mm diametrli rezina yoki arkondan tayyorlangan ballonlarga o'rnatilgan halkalar bilan vertikal holatda tashiladi. Avtomobillarga yuk ortish chegarasi yo'llarning qoidasiga karab belgilanadi.
157. Yoz vaktida gaz to'ldirilgan ballonlarni tashishda ballonlar kuyosh nurlaridan isishdan himoya qilish maqsadida brezent bilan to'silishi, bundan tashkari bortli avtomobillarda ikkita karbonat kislotali yoki kukunli o't o'chirgich o'rnatilgan bo'lishi kerak, so'l bortning old burchagiga kizil bayrokcha o'rnatiladi.
158. Bosim ostidagi sikilgan va suyultirilgan gazlarni tashish uchun qo'llaniladigan avtotransport vositalari (tsisternalar va bochkalar) Qo'shimcha ravishda quyidagi yozuvlarga ega bo'lishi kerak:
- a) tayyorlovchi zavodning nomi;
 - b) tsisternaning zavod rakami;
 - v) tayyorlangan yili va ko'rikdan o'tkazilgan sana;
 - g) bo'sh holatda yuriladigan qism bilan birga tsisterna massasi (umumiy oo'irlik tonnalarida);
 - d) kub.m da sio'im;
 - e) ishchi va namunaviy bosim mikdori kg/kv.sm da, tayyorlovchi zavod TNB tamo'asi;
 - j) tsisternaning ro'yxatdan o'tkazish rakami (tsisterna yoki bochka "Sanoatgeokontexnazorat" davlat inspektsiyasi organlarida ro'yxatdan o'tkazilgandan keyin ularning egasi tomonidan bo'yokda yoziladi).
159. Avtotransport vositalarida - tsisternalar, bochkalarda quyidagi asbob-uskunalar o'rnatilgan bo'lishi kerak:
- a) tashiladigan gazlarni to'ldirish va chikarish (kuyish) uchun ventilo';
 - b) tashiladigan gazlarning buo'ini tanlash uchun ventilo';
 - v) ikkita predoxranitelo' klapani;
 - g) monometr;
 - d) suyuklik darajasini nazorat qilish kurilmasi;
 - e) avtotsisternani gazning avariya sarflaridan o'z-o'zidan himoya kiluvchi kurilma.
- Suyultirilgan gaz uchun tsisterna va bochkaning har bir to'ldirish va kuyish ventili mahkam buraladigan zaglushka bilan tahminlangan bo'lishi kerak.

Nazorat savollari:

1. Yo'l-transport hodisasi to'g'risida tushuncha.
2. Yo'l-transport hodisalarini tahlil qilishning asosiy vazifalari va usullari.
3. O'zbekiston Respublikasida xavfli yuklarni avtomobil transportida tashish qoidalari
4. Xavfli yuklarni tashishni tashkil etish aytib bering?
5. Tashishlarni texnik tahminlashga tasnif bering?
6. Xavfli yuklarning ayrim klasslarini tashishni tashkil etish asoslari nimalardan iborat?

15-mavzu.

Yo'l transport hodisalarida jarohatlanganlarga birinchi tibbiy yordam ko'rsatish. Haydovchining va mansabdor shaxslarning hax yo'l harakati qoidalarini buzganligi uchun javobgarligi.

Reja.

1. Tibbiy yordam ko'rsatishning ahamiyati.
2. Tibbiy yordam ko'rsatish bosqichlari.
3. Haydovchilarni tibbiy ko'rikdan o'tkazish.
4. Jaroxat haqida asosiy tushuncha.
5. Tibbiy yordam ko'rsatish talabi.
6. YHKB sodir etganlarning administrativ, jinoiy javobgarligi
7. Maxsus huquqdan maxrum qilish.
8. Mansabdor shaxslar va fukarolarning yo'l harakati xavfsizligini ta'minlash, transport vositalarini yo'lga chikarish, ularga raqam va taniqlik belgilarini o'rnatish bo'yicha vazifalari.

Tayanch iboralar: *Tibbiy yordam; tibbiy yordam ko'rsatish bosqichlari; tibbiy ko'rikdan o'tish muddatlari, jarohat, bemorni ko'tarish, bemorni tashish, qon tomirlar shikastlanishi, sun'iy nafas.*

Tajribalar shuni ko'rsatadiki, yo'l-transport hodisalariga uchraganlarga birinchi daqiqalarda tibbiy yordam ko'rsatish ko'p jihatdan ular hayotini saqlab qolishga bog'liq bo'ladi. Yapon mutaxassislarining fikricha, shikastlangan kishi klinik o'lim holatida 3 daqiqagacha bo'lsa, hayotni saqlab qolish ehtimoli 75% tashkil qiladi. Bu vaqt 5 daqiqaga cho'zilsa, hayotni saqlab qolish ehtimoli 25% gacha kamayadi. Agar 10 daqiqadan ko'p vaqt o'tsa, odamni hayotini saqlab qolib bo'lmaydi.

N.V.Sklifosovskiy nomidagi tez yordam ilmiy tadqiqot institutning ma'lumotlariga ko'ra, yo'l-transport hodisalarida o'lganlarning taxminan 17% ning sababi qon oqish, nafas bug'ilishi va boshqa lozim bo'lgan tibbiy tez yordam ko'rsatilmagan holatlar tufayli ro'y bergan. Yo'l-transport hodisalarida og'ir shikastlanganlarning 60% fojea joyiga, 8% davolash muassasasi yo'lida o'limi aniqlangan.

Tibbiy yordam ko'rsatishning bosqichlari

Birinchi – hodisa joyida. Bu o'zi o'ziga yordam ko'rsatish va hodisa joyida bo'lgan odamlarning yordami, hamda chaqirilgan tibbiyot xodimlari ko'rsatgan yordamdan iborat;

Ikkinchi – shikastlanganlarni davolash muassasasiga olib borishda yo'lida ko'rsatiladigan yordam;

Uchinchi – davolash muassasalaridagi yordam;

№	Transport vositalarining nomlari va tasniflari	Tibbiy ko'rik muddati
1.	Barcha turdagi mototsikl va mopedlar	3 yilda 1 marta
2.	To'la og'irligi 3500 kg.dan oshmaydigan, o'rindiqlari haydovchilarnikidan tashqari 8 dan oshmagan avtomobillar «V» toifasi	3 yilda 1 marta
3.	YUk tashiydigan, to'la og'irligi 3500kg dan oshadigan avtomobillar, «S» toifasi	3 yilda 1 marta
4.	Yo'lovchilarni tashishga mo'ljallangan va o'rindig'i haydovchilarnikidan tashqari 8 ta bo'lgan avtomobil «D» toifasi	3 yilda 1 marta
5.	SHatakchi transport vositalari tarkibi V, S yoki D, E toifalari	3.yilda 1 marta
6.	Trolleybus, tramvay	3 yilda 1 marta

7.	Barcha toifadagi nogironlar	2.yilda 1 marta
8.	Nogironlar motokolyaskalari	2 yilda 1 marta
9.	Barcha turdagi haydovchilar: -stajirovkani o'tgan, haydovchi huquqiga ega nogiron -55 yoshga to'lgan erkaklar, 50 yoshga to'lgan ayol haydovchilar, ulug' vatan urushi qatnashchilari	1 yilda 1 marta 2 yilda 1 marta

Tibbiy yordam ko'rsatish bosqichlari. Jarohatlarda va qon oqishda birinchi tibbiy yordam ko'rsatish. Nafas olish va yurak urishi to'xtaganda birinchi yordam ko'rsatish.YHQB sodir etganlarning administrativ, jinoiy javobgarligi.

1-savol: **Birinchi tibbiy yordam ko'rsatish**

Tibbiy yordam ko'rsatish bosqichlari:

Birinchi bosqich – hodisa joyida. Bu o'zi o'ziga yordam ko'rsatish va hodisa joyida bo'lgan odamlarning yordami, hamda chaqirilgan tibbiyot xodimlari ko'rsatgan yordamdan iborat.

Ikkinchi bosqich – shikastlanganlarni davolash muassasasiga olib borishda yo'lda ko'rsatiladigan yordam

Uchinchi bosqich – davolash muassasalaridagi yordam

2-savol: **Nafas olish to'xtab qolganda birinchi tibbiy yordam ko'rsatish:**

- Har xil apparatlardan foydalanib sunhiy nafas yuritish;
- Bunday apparatlar bo'lmaganda oo'izdan-oo'izga puflash usulida sunhiy nafas oldiriladi;
- Agar nafas to'xtashi bilan birga yurak faoliyati ham to'xtasa, bu holda bir vaqtning o'zida ham sunhiy nafas oldiriladi, ham yuragi massaj qilinadi.

NAFAS OLISH VA YURAK URISHI TO'XTAGANDA BIRINCHI YORDAM KO'RSATISH

3-savol: Jarohatlanishda va qon oqishda birinchi tibbiy yordam ko'rsatish

JAROHATLANISHDA VA QON OQISHDA BIRINCHI TIBBIY YORDAM KO'RSATISH

Qon oqishni to'xtatishning ikkita usuli bor:

- vaqtincha boo'lab qo'yish, tomirni suyakka bosib turish;
- butunlay to'xtatish, bunday qon oqishini jarrohlik yo'li bilan to'xtatiladi.

Odam badani to'qimalarining, biror bir a'zosining yoki butun organizmning shikastlanishiga jarohatlanish deyiladi.

Bularga:

jarohat, kuyish, sovuq urish, lat eyish, chiqish, sinish, bosh miyaning lat eyishi va ichki a'zolarining shikastlanishi kiradi. Teri butunligi buzilishi oqibatida jarohat paydo bo'ladi.

Jarohatlar quyidagicha bo'lishi mumkin:

kesilgan, yirilgan, chopilgan, o'q tekkan, so'kilgan, ezilgan, tishlangan.

Tibbiy yordam ko'rsatish talabi:

Yo'l-transport hodisasi sodir bo'lganda haydovchi: darhol to'xtashi, transport vositasi majburan to'xtaganini bildiruvchi chiroqni yoqishi yoki belgi o'rnatishi, transport vositasini va hodisaga dahldor buyumlarni qo'zg'atmasligi, shikastlanganlarga

birinchi tibbiy yordam berish uchun zarur choralarni ko‘rishi, “tez tibbiy yordam” xizmatini chaqirishi, agar buning imkoni bo‘lmasa, shikastlanganlarni o‘z transportida yoki boshqa yo‘lovchi transportida yaqin oradagi davolash muasssasiga olib borishi, u erda o‘z ismini, transport vositasining davlat raqamini aytishi va voqea sodir bo‘lgan joyga qaytib kelishi shart.

Nafas olish to‘xtab qolganda birinchi tibbiy yordam ko‘rsatish:

Har xil apparatlardan foydalanib sun‘iy nafas yuritish;

Bunday apparatlar bo‘lmaganda og‘izdan-og‘izga puflash usulida sun‘iy nafas oldiriladi

Agar nafas to‘xtashi bilan birga yurak faoliyati ham to‘xtasa, bu holda bir vaqtning o‘zida ham sun‘iy nafas oldiriladi, ham yuragi massaj qilinadi

Bemorni mashinadan chiqarish, ko‘tarish va tashish:

SHikastlangan odamni mashinadan olib chiqishdan oldin uning qaeri jarohatlangan yoki shikastlanganligini aniqlash va shunga qarab yordam berishni tashkil qilish lozim. Agar qon tomirlaridan – arteriyadan qon oqayotgan bo‘lsa, uni darhol avval barmoq bilan bosib to‘xtatib rezina jgut qo‘yiladi.

Qo‘l yoki oyoq qiyshayib qolgan bo‘lsa, albatta shu suyak singan bo‘ladi. Gavdaning qiyshayib turishi yoki shikastlangan kishini qiyshayib yotishi uning bexushligini yoki miyasi jarohatlanganligini bildiradi. Bunday hollarda bemor holatini o‘zgartirmasdan mashinadan olib chiqishga to‘g‘ri keladi.

Qon tomirlar shikastlanganda:

1. Arterial. 2. Venoz. 3. Parenximatoz qon oqishlar bo‘ladi.

Qon tomirlar shikastlanganda birinchi yordam berish:

Qon oqishni to‘xtatishning ikkita usuli bor:

- vaqtincha bog‘lab qo‘yish, tomirni suyakka bosib turish;
- butunlay to‘xtatish, bunday qon oqishini jarrohlik yo‘li bilan to‘xtatiladi.

Nazorat savollari:

1. Tibbiy yordam deganda nimani tushunasiz?
2. Tibbiy yordam bosqichlarini aytib bering?
3. Tibbiy ko‘rik muddatlarini aytib bering?
4. Qon oqishda birinchi tibbiy yordam qanday ko‘rsatiladi?
5. Nafas olish va yurak urishi to‘xtaganda birinchi yordam qanday ko‘rsatiladi?
6. Tibbiy yordam ko‘rsatish talabini aytib bering?
7. Jarohatlanish nima va qanday ko‘rinishlarda bo‘lishi mumkin?
8. Bemorni mashinadan chiqarish, ko‘tarish va tashish qanday amalga oshiriladi?
9. Qon tomirlar shikastlanganda qanday qon oqishlar kuzatiladi?
10. Tibbiy yordam ko‘rsatishni tashkil qilishning qanday prinsiplari mavjud?

16-mavzu.

Haydovchining va mansabdor shaxslarning yo‘l harakati qoidalarinii buzganligi uchun javobgarligi.

Reja:

1. YHKB sodir etganlarning administrativ, jinoiy javobgarligi
2. Maxsus huquqdan maxrum qilish.

3. Mansabdor shaxslar va fukarolarning yo‘l harakati xavfsizligini ta‘minlash, transport vositalarini yo‘lga chikarish, ularga raqam va taniqlik belgilarini o‘rnatish bo‘yicha vazifalari.

YHQB sodir etganlarning administrativ, jinoiy javobgarligi

Axloqiy javobgarlik. YHKB Haydovchi va mansabdor shaxslarning javobgarligi

Huquqiy javobgarlik tushunchasi avtotransportda harakat xavfsizligini tahminlash muhim va murakkab vazifa bo‘lishi bilan birga iqtisodiy va ijtimoiy ahamiyatga egadir. Bu vazifani to‘o‘ri hal qilish haydovchilarga boo‘likdir.

Amaliyotda ko‘pgina yo‘l-transport hodisalari sodir bo‘lishiga haydovchilar o‘z vazifalariga va fukorolik burchlariga ehtiborsizlik bilan karaganlari va tartibga rioya etmasliklari sabab bo‘ladi. Avtotransport ishtirokida sodir bo‘lgan halokatlar okibati jamiyatga katta mahnaviy va moddiy zarar yetkazadi. Bu holatlar ko‘pincha davlat mehyoriy talablarining buzilishi bilan sodir bo‘ladi. Jamiyat manfaatlarini himoya qilish uchun avtotransport harakati qatnashchilariga yo‘l qo‘ygan qoidabuzarliklari uchun tahsir etish choralari qo‘llaniladi. Qoidabuzarliklarga yo‘l qo‘ygan shaxslar konun bilan belgilab ko‘yilgan tartibga muvofik jazolanadilar.

Haydovchi tomonidan yo‘l qo‘yilgan qoidabuzarlik tavsiflariga muvofik to‘rtta javobgarlik turi mavjud:

-axloqiy;

-moddiy;

-ma‘muriy;

-jinoiy.

Axloqiy javobgarlik. Haydovchi mehnat shartnomasida ko‘rsatilgan vazifani bajarmagan, ichki tartib-qoidalarga rioya kilmagan, xizmat burchini o‘tayotgan paytda ATXga ziyon keltirgan bo‘lsa, axloqiy javobgarlikka tortiladi. Mehnat intizomini buzganligi uchun ATX ma‘muriyati haydovchini 1) ogohlantirishi, 2) hayfsan e‘lon qilishi, 3) qattiq hayfsan berishi, 4) maoshi past ishga o‘tkazishi, 5) ishdan bo‘shatishi mumkin.

Moddiy javobgarlik. Haydovchining aybi bilan ATXga ziyon keltirilgan bo‘lsa, u bu ziyonni to‘lashi lozim. To‘lov mikdori haydovchi o‘rtacha maoshining uchdan bir qismidan oshmasligi kerak.

Ma‘muriy javobgarlik. Avtotransportda yo‘l ko‘yilgan qoidabuzarliklar O‘zbekiston Respublikasining ma‘muriy javobgarlik to‘g‘risidagi kodeksida belgilangan holatlar bo‘yicha javobgarlikka tortiladi.

Avtotransport bilan boo‘lik bo‘lgan qoidabuzarliklarning turlari 121-131, 133-143, 147 va 148 moddalarda o‘z aksini topgan:

28-modda. Maxsus huquqdan maxrum qilish

Muayyan shaxsni unga berilgan maxsus huquqdan (transport vositalarini boshqarish huquqidan, ov qilish huquqidan) maxrum qilish chorasi tuman (shaxar) sudining ma‘muriy ishlar bo‘yicha sudyasi tomonidan uch yilgacha muddatga qo‘llaniladi. Bunday huquqdan mahrum qilish muddati o‘n beshkundan kam bo‘lmasligi kerak.

Nogironligi sababli transport vositalarini foydalanadigan shaxslarga nisbatan transport vositalarini boshqarish huquqidan maxrum qilish chorasi qo‘llanilishi mumkin emas, transport vositalarini alkagolo‘ ichimlikdan, giyoxvandlik vositasi tahsiridan mast bo‘lgan xolda yoki o‘zgacha tarzda mast bo‘lgan yo‘l-transport xodisalari sodir etilgan joydan ketib kolish hollari bundan mustasnodir.

Asosiy tirikchilik manbai ovchilik ko'yilgan shaxslarga nisbatan ov qilish huquqidan mahrum etish chorasi qo'llanilishi mumkin emas.

Mansabdor shaxslar va fukarolarning yo'l harakati xavfsizligini ta'minlash, transport vositalarini yo'lga chikarish, ularga raqam va taniqlik belgilarini o'rnatish bo'yicha vazifalari
Mexanik transport vositalari va tirkamalari, ularning texnik holatidan kathy nazar, xarid qilingan yoki bojxona rasmiylashtirilgan vaktdan boshlab 10 kun mobaynida YHXB da ro'yxatdan o'tkazilishi kerak.

Mexanik transport vositalari (tramvay, trolleybuslardan tashkari) va tirkamalarning ko'zda tutilgan joylarida tegishli namunadagi raqam belgilari o'rnatilgan bo'lishi shart. Avtomobilda esa old peshoynaning o'ng tomonidagi yuqori burchagiga davlat texnik ko'rigidan o'tganligi haqidagi talon ham o'rnatilishi kerak.

Yuk avtomobillari, tirkamalar (engil avtomobillar va mototsikllar tirkamalaridan tashkari) va avtobuslar (mikroavtobuslardan tashkari) kuzovining orka devoriga uning raqam belgisi va harfi yozilishi kerak. Rakamning balandligi 300 mm, rakamlar kengligi 120 mm, chiziq ning yo'o'onligi 30 mm, harflar balandligi esa raqam o'lchamlarining 2/3 qismiga teng bo'lishi lozim.

Tramvay va trolleybuslarga tegishli tashkilot tomonidan ro'yxatga olingan rakamlar yoziladi.

Transport vositalariga quyidagi ko'rinishda bo'lgan taniqlik belgilari o'rnatilishi kerak:

“Avtopoezd” yuk avtomobillari va o'ildirakli traktor (1,4 tonna va undan yuqori)larda tirkama bo'lganda, shuningdek, tutashtirilgan avtobus va trolleybus kabinolari tomining old qismi o'rtasiga bir qator kilib 150 dan 300 millimetrgacha oralikda ko'ndalang joylashgan uchta zarg'aldoq rangli chiroq yoki ichidan yoritiladigan, tomonlarining har biri 250 millimetr bo'lgan sariq rangli uchburchak shaklidagi belgi;

“Turumlangan” (tishli, shipli) – turumlangan shinali mexanik transport vositasining orkasiga tomonlari teng, ichiga kora rangda “G” harfi tushirilgan, kizil hoshiyali ok rangdagi uchburchak shaklidagi belgi.

Uchburchakning tomonlari transport vositasining turiga karab 200 – 300 millimetrgacha, hoshiyaning kengligi uchburchak tomonining 1/10 qismiga teng bo'lishi kerak.

“Bolalar guruhini tashish” – avtobus yoki maxsus jihozlangan yuk avtomobillarida bolalar tashilganda, transport vositasining old va orka tomonlariga kizil hoshiyali, ichiga 1.21 yo'l belgisidagi bolalar timsolining tasviri tushirilgan, sariq rangdagi to'rtburchak ko'rinishidagi belgi; To'rtburchakning tomonlari 250 – 300 millimetrgacha, hoshiyaning kengligi to'rtburchak tomonining 1/10 qismiga teng bo'lishi kerak.

“Kar haydovchi” – kar – sokov yoki kar haydovchi boshqarayotgan transport vositasining old va orka tomonlariga ichiga diametri 40 millimetr bo'lgan uchta kora doira tushirilgan, diametri 160 millimetрни tashkil etgan sariq rangli doira shaklidagi belgi;

“Boshqarishni o'rgatish transport vositasi” – boshqarishni o'rgatishda foydalanadigan transport vositalarining old va orka tomoniga ichiga kora rangda “O” harfi tushirilgan, transport vositasining turiga karab tomonlari 200 millimetrdan 300 millimetrgacha bo'lgan, kizil hoshiyali ok rangli uchburchak shaklidagi belgi;

“Tezlik cheklangan” – juda oo'ir, xavfli va kattao'lchamli yuklarni tashiyotgan, shuningdek, transport vositasining texnik tavsifnomasida ko'rsatilgan eng yuqori tezligi Qoidalarning 12.2, 12.3 va 12.4 bandlarida belgilangan tezlikdan past bo'lgan hollarda transport vositasi kuzovi orka devorining chap tomoniga 3.24 – “Yuqori tezlik cheklangan” yo'l belgisining kichraytirilgan tasviri tushirilgan shaklidagi belgi;

Belgining diametri 160 millimetrdan kam bo'lmasligi, hoshiyasining kengligi belgi diametrining 1/10 qismiga teng bo'lishi kerak.

“Xavfli yuk” – xavfli yukni tashiyotgan transport vositasining old va orka tomoniga o'rnatilgan o'lchami 690*300 millimetr, zarg'aldoq rangli o'ng qismi 400*300 millimetr bo'lgan, chap qismi esa yukning xavfli xususiyatini bildirib turgan belgilar tushirilgan kora hoshiyali (kengligi 15 millimetr) ok rangdagi to'rtburchak shaklidagi belgi (4-ilova);

“Katta o‘lchamli yuk” - ichiga kengligi 50 millimetrli, diagonal bo‘yicha galma – gal joylashgan kizil va ok rangli chiziqlar tushirilgan, nur qaytaradigan yuzali, o‘lchami 400*400 millimetrli to‘rtburchak shaklidagi belgi;

“Uzun o‘lchamli transport vositasi” – yukli yuksiz uzunligi 20 metrdan oshadigan transport vositasining, ikki yoki undan ko‘prok tirkamali avtopoezdlarning orkasiga kengligi 40 millimetr bo‘lgan kizil hoshiyali, o‘lchami 1200*200 millimetr bo‘lgan, tarkibning tasviri tushirilgan sariq rangli to‘rtburchak shaklidagi belgi;

Ko‘rsatilgan o‘lchamli belgini joylashtirishning imkoniyati bo‘lmasa, bir xil ikkita 600*200 millimetrli o‘lchamdagi belgini transport vositasining o‘qiga simmetrik ravishda o‘rnatishga yo‘l ko‘yiladi.

“Falokat sababli to‘xtash” – miltillovchi kizil chiroq va davlat standarti talablari asosidagi uchburchak shaklidagi belgi haydovchilarning xohishiga ko‘ra quyidagi taniqlik belgilari o‘rnatilishi mumkin.

“SHifokor” – shifokor – haydovchi boshqarayotgan transport vositasining old va orka tomoniga o‘rnatiladigan, tomonlari 140 millimetrdan bo‘lgan ko‘k rangli to‘rtburchak ichida, diametri 90 millimetrli ok doiraga kalinligi 25 millimetrli kizil xoch tasviri tushirilgan belgi;

“Nogiron” – birinchi yoki ikkinchi guruh nogironi boshqarayotgan transport vositasining old va orka tomoniga o‘rnatiladigan barcha tomonlari 150 millimetrdan bo‘lgan va kora rangdagi 7.17 yo‘l belgisining tasviri tushirilgan sariq rangli to‘rtburchak shaklidagi belgi;

Mexanik transport vositalarini shatakka olishda egiluvchan ulagichni ko‘rsatadigan oghlantiruvchi kurilma o‘lchami 200*200 millimetr bo‘lgan, diagonal bo‘yicha ketma- ket joylashgan 50 millimetr kalinlikdagi kizil va ok rangli chiziqlar tushirilgan, yoruo‘lik qaytaradigan yuzali bayrokchalar yoki taxtachalar ko‘rinishida tayyorlanishi kerak.

Egiluvchan ulagichning har bir metriga bittadan oghlantiruvchi kurilma o‘rnatiladi.

Kattik ulagichli kurilmaning davlat standarti talablariga mos bo‘lishi kerak.

Quyidagi hollarda transport vositalaridan foydalanish tahkiklanadi:

Agar avtomobillar, avtobuslar, avtopoezdlar, tirkamalar, mototsikllar, mopedlar, traktorlar va boshqa o‘ziyurar mashinalarning texnik holati va jixozlanishi 3- ilovadagi transport vositalaridan foydalanishni tahkiklaydigan shartlar ro‘yxatining biron- bir talabiga javob bersa;

Trolleybus va tramvaylarda tegishli texnik foydalanish qoidalarida ko‘zda tutilgan nosozliklardan birortasi bo‘lsa;

Transport vositalari davlat texnika ko‘rigidan o‘tmagan, shuningdek, tegishli ruxsatsiz qayta jihozlangan bo‘lsa;

Transport vositalari davlat avtomobilo‘ nazorati organlarining ruxsatisiz miltillovchi chiroq mayokcha va maxsus tovushli ishora bilan jihozlangan, kuzovining yon tomoniga YHXB bilan kelishmasdan kiya ok chiziqlar tortilgan, ko‘zda tutilmagan joylarga tegishli raqam belgilari o‘rnatilgan, agregat va qismlarining rakamlari yoki raqam belgilari ko‘rinmaydigan, kalbakilashtirilgan, o‘zgartirilgan bo‘lsa.

Transport vositalarining texnik holatiga va ulardan foydalanishga javobgar bo‘lgan mansabdor va boshqa shaxslarga quyidagilar tahkiklanadi:

Texnik nosozligi tufayli foydalanish tahkiklangan, tegishli ruxsatsiz qayta jihozlangan, belgilangan tartibda ro‘yxatdan o‘tkazilmagan yoki davlat texnika ko‘rigidan o‘tkazilmagan transport vositalarini yo‘lga chikarish;

Yo‘l harakati xavfsizligiga tahdid soladigan har qanday mastlik (alkogolo‘, giyohvand va boshqalar) holatida yoki sezgirlik va ehtiborni susaytiradigan dori – darmonlar tahsirida, charchoklik yoki betoblik holatida, shuningdek, tegishli toifadagi transport vositalarini boshqarish huquqi bo‘lmagan, belgilangan muddatda tibbiy ko‘rikdan o‘tmagan, giyohvand yoki spirtli ichimliklarni surunkali istemol qiluvchi shaxs sifatida hisobda turgan shaxslarni transport vositasini boshqarishga ko‘yish;

Asfalo‘t yoki tsement – beton koplamali yo‘llarga zanjirli traktor va boshqa o‘zi yurar mexanizmlarni chikarish.

Yo'llar, temir yo'l kesishmalari va boshqa yo'l inshootlarining holatiga javobgar bo'lgan mansabdor va boshqa shaxslar:

Yo'llar, temir yo'l kesishmalari va boshqa yo'l inshootlarini yo'l harakati xavfsizligini tahminlaydigan holatda saklashga;

Yo'l harakatiga xalakit beradigan har qanday to'skinlik vujudga kelsa ularni o'z vaktida bartaraf etish, yo'lning ayrim qismlarida ulardan foydalanish yo'l harakati xavfsizligiga tahdid soladigan hollarda harakatni cheklash yoki takiklash choralari ko'rishga majburlar.

Yo'llarda tahmirlash ishlarini bajarishga javobgar mansabdor va boshqa shaxslar ishlar olib borilayotgan joyda yo'l harakati xavfsizligini tahminlashga majburlar. Bunday joylar, shuningdek, yo'ldan tashkariga olib chikish imkoniyati bo'lmagan ish bajarmayotgan yo'l mashinalari, kurilish materiallari, kurilma va shunga o'xshashlar tegishli yo'l belgilari, yo'naltiruvchi va to'suvchi moslamalar bilan, sutkaning korono'i vaktida va yetarlicha ko'rinmaslik sharoitida esa Qo'shimcha kizil yoki sariq chiroqli ishoralar bilan belgilanishi kerak.

Ta'mirlash ishlari tugallangandan so'ng yo'llarda transpor vositalari va piyodalarning xavfsiz harakatlanishi tahminlangan bo'lishi kerak.

Amaldagi konun hujjatlarida ko'zda tutilgan hollarda tegishli mansabdor va boshqa shaxslar tomonidan YHXB organlari bilan belgilangan tartibda quyidagilar kelishiladi:

SHaharlarda va avtomobil yo'llarida harakatni tashkil etishni loyihalash, yo'llarni harakatni tashkil etuvchi texnik vositalar bilan jihozlash;

Yo'llarni, yo'l inshootlarini ko'rish, qayta rekonstrksiya qilish va tahmirlash ishlarini loyihalash;

Yo'llarga bevosita yaqinrok ko'rinishni cheklovchi yoki piyodalar harakatini kiyinlashtiruvchi kiosklar, transparentlar, plakatlar, reklama taxtalari va shunga o'xshashlarnio'rnatish;

Yo'nalishli transport vositalari yo'nalishlari va bekatlarining joylanishi;

Yo'llarda ommaviy, sport va boshqa tadbirlarni o'tkazish;

Transport vositalarini qayta jihozlash, ularga maxsus yoruo'lik va tovush ishoralarini o'rnatish, transport vositalari kuzovining yon tomoniga kiya ok chiziq lar tortish;

Mazkur Qoidalarining 26.5. bandida keltirilgan transport vositalarining harakatlanishi;

Boshqarishni o'rgatish ruxsat etilgan yo'llar ro'yxati va chizmasi;

Yo'llarda transport vositalari va piyodalarning harakatiga xavf tuo'diruvchi har qanday ishlarni olib borish.

Nazorat savollari:

- 1 Boshqarishni o'rgatish kaerlarda o'tkaziladi?
- 2 Necha yoshdan avtomobilni boshqarishga ruxsat etiladi ?
- 3 Haydovchilarning umumiy majburiyatlariga qanday vazifalar kiradi?
- 4 Odam tashishga qanday hollarda ruxsat beriladi?
- 5 Odam tashishda haydovchilarning qanday vakolatlari bor?
- 6 Yuk tashishda nimalarga ehtibor berish kerak?
- 7 Yuk tashishda kay hollarda YHXB dan ruxsat olinadi?

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Yo'l harakati qoidalari, Rasmiy nashr, T, 2017 – 83 b.
2. Bозorov B.I. Экологическая безопасность автотранспортных средств. Ташкент: ТАДИ, 2005. - 104 с.
3. Рябчинский А.И. и др. Динамика автомобиля и безопасность дорожного Движения. Учеб. Пособие МАДИ (ГТУ) М.: 2002. - 131 с.
4. Azizov K.X. Yo'l harakatini tashkil etish asoslari.-T.: «Fan va texnologiya», 2009.- 242 b.
5. K.X. Azizov, J. R. Kulmuxammedov, K.M. Nazarov, T.SH. Umurzakov «Pravila dorojnogo dvijeniya i yego bezopasnost» T.: CHulpon 2009, 260 s.
6. K.X. Azizov «Yo'llarda xavfsiz harakatlanish asoslari», T., TAYI – 2005, 72
7. Muxammadjonov SH., Kuchkorov O. Toshshahartransxizmat uyushmasi tizimidagi korxonalarda harakat tarkibining yo'llarda harakatlanish xavfsizligini ta'minlash asoslari va ichki me'yoriy hujjatlar to'plami. Toshkent: Toshshahar- transxizmat, 2007. -282 b.
8. O'zbekiston Respublikasining Mehnat kodeksi. Toshkent: Adolat, 1996. - 134 b 9. MKN 15-2007 Правила учета и анализ дорожно-транспортных происшествий на автомобилях дорогах. Тошкент: ГАК Узавтоюл, 2007. - 26 с.
10. Бабков В.Ф. Дорожные условия и безопаснос движения: Учебник для вузов. М.: Транспорт, 1993-271 с.
11. Силянов В.В. Транспортно-эксплуатационные качества автомобильных дорог и городских улиц: учебник для студ. высш. учеб. заведений. Силянов В.В., Домке Э.Р. М.: Академия, 2007. - 352 с.
12. Рябчинский А.И. Устойчивость и управляемость автомобиля и безопасности д дорожного движения: учеб.пособие/А.И.Рябчинский, В.З.Русаков и Др. Шах издательство ЮРГУЭС, 2003. - 177 с.
13. Кременец Ю.А., Печерский М.П., Афанасьев М.Б. Технические средства организации дорожного движения: учебник для вузов. М.: ИКЦ кадемкнига, 2005. - 279 с.
14. O'zbekiston Respublikasining Mehnat kodeksi.Toshkent: Adolat, 1996.-134 b.
15. Avtotransport vositalari. Texnika holatiga xavfsizlik talablari. OzDo'st 1057- 2004. Toshkent: Uzstandart, 2004. - 30 b.
16. Avtotransport vositalari. Texnik ko'rik. Nazorat usullari. O'z DSt 1058- 2004. Toshkent: Uzstandart, 2004. - 33 b.
17. N.F.Muxitdinov, A. A. Inoyatov, G.K.Nurmuxammedov, K. Yu. Gafurov «Kommentarii k pravilam dorojnogo dvijeniya» T. , G. Gulyama, 2010, 138 b.

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI
ISLOM KARIMOV NOMIDAGI TOSHKENT DAVLAT TEXNIKA UNIVERSITETI
TERMIZ FILIALI

“ENERGETIKA VA TRANSPORT TIZIMLARI” FAKUL’TETI
“TRANSPORT TIZIMLARI VA TEXNOLOGIK MASHINALAR” KAFEDRASI

“YO’L HARAKATI QOIDALARI VA HARAKATLANISH XAVFSIZLIGI ASOSLARI”
FANIDAN

USLUBIY KO`RSATMA

*5310600- Yer usti transport tizimlari va ularning ekspluatatsiyasi
yo‘nalishi bo‘yicha 2-3-kurs talabalari uchun*

Termiz-2020

Mazkur o'quv-uslubiy majmua Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligining 2016 yil 06 04 dagi 3-sonli buyrug'i bilan tasdiqlangan o'quv reja va _____ yil ____ _____dagi _____ sonli buyrug'i bilan tasdiqlangan fan dastur asosida tayyorlandi.

Tuzuvchilar:

A.Usanov. "Transport tizimlari va texnologik mashinalar" kafedraasi assistenti.

Sh. Xoliyorov. "Transport tizimlari va texnologik mashinalar " kafedraasi assistenti.

Taqrizchi:

R.R.Karimov. "Transport tizimlari va texnologik mashinalar" kafedraasi dotsenti, t.f.n.

A.O'. Qo'ziyev TerDU "Transport tizimlari va inshootlari" kafedraasi mudiri, t.f.n. dotsent.

Uslubiy ko'rsatma «Yo'l harakati qoidalar va xavfsiz harakatlanish asoslari» fani dasturi asosida ishlab chikilgan va "Yer usti transport tizimlari" kafedrasining 2018 yil ____ - sonli yio'ilishida mukokamadan o'tgan va fakulo'tet Kengashiga ko'rib chikish uchun tavsiya etilgan.

Kafedra mudiri:

Abdiqodirov SH.

Uslubiy ko'rsatma «Energetika va transport tizimlari» fakulteti Kengashida muhokama etilgan va foydalanishga tavsiya qilingangan. (2020 yil «_____» _____ - sonli bayonnoma).

Fakul'tet Kengashi raisi:

t.f.n. Xushboqov B.

Uslubiy ko'rsatma Toshkent davlat texnika universiteti Termiz filiali o'quv metodik Kengashining 2020 yil ____ - sonli yio'ilishida tasdiqlangan.

O'MB boshlig'i:

J.Avazov

Uslubiy ko'rsatma

Amaliy masho'ulotlarida talabalar o'kituvchilarning topshirikiga binoan uslubiy qo'llanma asosida yo'l xarakati qoidalarini belgilari bilan tanishadilar.

Har-bir navbatdagi amaliy masho'ulotgacha talabalar oldingi o'tilgan amaliy masho'ulotini uslubiy ko'rsatmada ko'rsatilgan hajmda va nazorat savollari bo'yicha topshirishlari shart, aks holda navbatdagi darsga ko'yilmaydi.

O'qituvchi o'tiladigan mavzuni 15-20 minut davomida quyidagi tartibda bayon etadi; belgining nomi, vazifasi, joylanishi, ishlash prinsipi, talabalar o'tilgan materiallarni to'la o'zlashtirishi uchun adabiyotlar va o'quv qo'llanmalardan foydalangan holda o'z ustida ishlaydilar va shu mavzu bo'yicha hisobot yozadilar.

Texnika xavfsizligi qoidalarini

Amaliy masho'ulotlarni bajarishda quyidagi texnika xavfsizligi qoidalariga rioya qilish shart. Ish o'rnini toza va tartibli saklash zarur.

Artish uchun material (latta-putta) berkiladigan metall kutilarda saklanishi kerak.

Oo'ir uskuna va yio'ma birikmalarni stol chetiga ko'ymaslik kerak, tushib ketib shikast yetkazishi mumkin.

Faqat benukson moslama va asboblardan foydalanishga ruxsat etiladi.

Oo'ir uskunalarini o'rnidan olish yoki o'rniga ko'yish yuk ko'tarish kurilmalari yordami bilangina amalga oshirilishi kerak. Ko'tarilgan yukning tagida turish katiyan taqiqlanadi.

Xonada o't o'chirish vositalari bo'lishi lozim.

KIRISH

Ushbu amaliy masho‘ulotlar to‘plami talabalarga yo‘l harakati qoidalarini o‘rgatish dasturi asosida tayyorlangan: Ko‘rgazmalilik xususiyatini oshirish maqsadida har bir qoida rangli suratlar yordamida tushuntirib berilgan. qo‘llanmada yo‘l harakati qoidalari darslarining asosiy maqsadi-yo‘l-transport hodisalarining oldini olish aks ettirilgan. Yo‘l-transport hodisalarining oldini olish uchun oila, jamoatchilik, maktablar yo‘llarda harakatlanish qoidalarini o‘rgatish ishini yanada faollashtirishlari lozim.

Mazkur qo‘llanma O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Maxkamasining 2000 yil 11dekabr №472 q‘arori bilan 2001 yil 1 martdan amalga kiritilgan «Yo‘l harakati qoidalari»ga asosan yuqori sinf o‘quvchilari bilishi lozim bo‘lgan mahlumotlarni muayyan tartibda ko‘rgazmalilik holida bayon etadi. Yo‘l harakati ishtirokchilarining yo‘l belgilari va chiziq laridan foydalanishini yo‘l belgilari va chiziq laridan foydalanishini osonlashtirish maqsadida har kaysi belgi va chiziq buyicha tushuntirish berilgan. Qo‘llanmada barcha yo‘l elementlari, chorraxalar va ularning turlari, yo‘lning qatnov qismidagi belgilar (chiziq lar), piyodalarning yakka, gurux bo‘lib va kolonnada harakatlanishi, transport vositalaridan foydalanish qoidalari, transport vositalari va piyodalar harakatini tartibga soluvchi svetoforlar, yo‘l belgilari, osma dvigatelli velosiped haydovchilariga Qo‘shimcha talablar, jarohatlanganlarga birinchi tibbiy yordam ko‘rsatish va boshqa yo‘l harakati qoidalariga oid Qo‘shimcha mahlumotlar aks ettirilgan.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning 2017 yil 28 oktyabr kuni Toshkent shahriga tashrifi davomida va faollar bilan o‘tkazilgan uchrashuvda berilgan topshiriqlarning bayonini 12-bandiga muvofiq Toshkent avtomobil yo‘llarini loyihalash, kurish va ekspluatatsiyasi instituti tomonidan bakalavriyat yo‘nalishlari va magistratura mutaxassisliklarining fan dasturlari hozirgi davr talablaridan kelib chikkan holda yangidan ko‘rib chikildi.

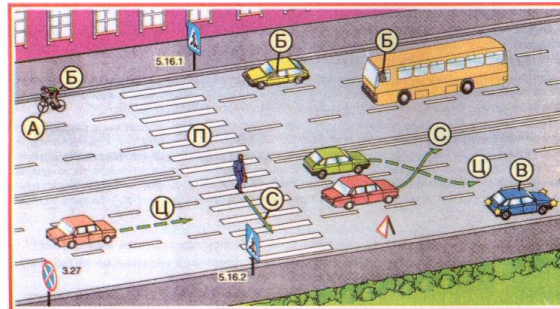
Respublikamizda avtomobil yo‘llarining o‘tkazuvchanligini yaxshilash, yo‘l transport hodisalarini kamaytirish maqsadida O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Maxkamasining “O‘zbekiston Respublikasi yo‘l xavsizligini ta‘minlash tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” 2018 yil 19 maydagi 377-son q‘aroriga muvofik Vazirlar Maxkamasining 2019 yil 9 apreldagi 292-sonli q‘arori ishlab chiqildi.

1-Amaliy masho'ulot

Umumiy qoidalar.Qoidalarda qo'llanilgan asosiy tushuncha va atamalar.

Ishdan maqsad: Talabalarda umumiy qoidalar va asosiy tushunchalar vahaqida, yo'l belgilari, ularni har xil yo'l yo'l sharoitlarida qo'llanilishi to'g'risida ko'nikma va malaka hosil qilish.

Mamlakatimizda avtomobil va boshqa transport vositalarini ishlab chiqarish yildan yilga rivojlanib bormoqda.

O'zbekistondagi«UZDEAWOOAVTO», «SamCochAvto» zavodlarida turli xildagi yengil va yuk avtomobillari ishlab chikarilmokda. Yo'llarda transport vositalari qatnovi ham ortib bormokda. Dunyoning barcha mamlakatlarida yo'llarda harakatlanish xavfsizligini tahminlash uchun yo'l harakati qoidalarini amalga kiritilgan. O'zbekiston Respublikasi hududida harakatlanish havfsizligini tahminlash, yo'l-transport hodisalarining oldini olish va bu borada yagona davlat siyosatini yuritish, yo'l harakati qoidalarini halkaro «Yo'l harakati haqida»gi Konventsiya talablariga muvofiklashtirish maqsadida xamda «Yo'l harakati havfsizligi to'g'risida»gi O'zbekiston Respublikasi konunining 5-moddasiga asosan Vazirlar Mahkamasi 2000 yil 11 dekabrda 472-sonli q'arori bilan Yo'l harakati qoidalarini tasdikladi. Yo'l harakati qoidalarini 2001 yil 1 martdan ehtiboran amalga kiritildi. Yo'l harakati qoidalarini o'rgatish masho'ulotlarining reja va dasturlari mazkur yo'l harakati qoidalariga asosan tuzildi.

«Yo'l harakati qoidalarini» Respublika hududidagi yo'llarda harakatlanishning yagona tartibini belgilaydi.

Ushbu qoidalar O'zbekiston hududidagi barcha yo'l harakati katnashchilariga tegishli. qoidalariga yo'l harakati mumkin bo'lgan joylarda, aholi yashaydigan va yashamaydigan yerlarda, har xil yo'llarda, yo'l yo'l joylarda, korxona, muassasa, tashkilot hududlarida va boshqa yerlarda bir xilda amal kilinadi.

Qoidalarda qo'llanilgan asosiy tushuncha va atamalar

Avtomagistral - 5.1 belgi bilan belgilangan yo'l.

Ajratuvchi bo'lak - yo'lining yonma-yon joylashgan qatnov ajratuvchi, relo'ssiz transport vositalari va piyodalarning xarakatlanishi yoki to'xtashi uchun mo'ljallagan aloxida qismi.

Ajratuvchi bo'lak Yotiq chiziq , yo'l satxidan baland kurilma, ko'kalamzorlashtirilgan joylar ko'rinishida bo'lishi mumkin,

Arava – ot (yoki boshqa xayvonlarga) ko'shib tortiladigan, yoki odam mushak kuchi bilan toritb (itarib) xarakatga keltiriladigan yurgizgichsiz (dvigatelo'siz), yuk tashishga mo'djallangan kurilma.

Asosiy yo'l - tuprkli yo'lga nisbatan kattik koplamali (asfalt va tsement betonli, tosh yotkizilgan va shunga o'xshashlar), kesishaetgan yoki tutashgan yo'lga nibatan 2.1, 2.3.1-2.3.3 yoki 5.1 belgilari bilan belgilangan yo'l yoxud yondosh xududdan chikadigan yo'dga nisbatan, kar qanday yo'l. Ikkinchi darajali yo'lining bevosita chorxaga tutush qismining koplamali bo'lishi uni asosiy yo'l bilin teng xukukli kilmaydi

Axoli yashaydigan joy - kirish va chikish yo'llari 5.22-5.25 belgilari belgilangan xudud.

Belgilangan yo'nalishli transport vositasi - belgilangan yo'nalishi va bekatlari bo'lgan, yo'lovchi tashish uchun mo'ljallangan umumiy foydalanishdagi transport vositalari (trolleybus, avtobus, tramvay, yo'nalishli taksi).

Velosiped - odam kuchi bilan xarakatlantiriladigan ikki yoki undan ortiq, kildirakli transport vositasi (nogironlar aravachasidan tashkari).

Etarli ko'rinmaslik - yomkir, kor yokishi, tuman tushishi va shunga o'xshash sharoitlarda, shuningdek kunning kira- shira vaktida yo'lning ko'rinishi 300 metrdan kam bo'lishi.

Yondosh xudud - bevosita yo'lga tutashgan va transport vositalari o'tib ketishi uchun mo'ljallanmagan kudud (xovlilar, turar joy daxalari, avtomobilo' to'xtab turish joylari, yonilki kuyish tarmoklari, korxona va shunga o'xshashlar).

Imtiyoz - mo'ljallangan yo'nalishda boshqa yo'l harakati katnashchilariga nisbatan oldin xarakatlanish xukuki.

Yo'l - transport vositalari qatnovi uchun kurilgan yoki moslashtirilgan va xuddi shu maqsadda foydalaniladigan yer mintakasi yoxud sunhiy inshoot yuzasi. Yo'l o'z ichiga avtomobilo' yo'llarini (umumiy foydalanishdagi va idoraviy avtomobilo' yo'llarini), shakarlar, shakarchalar va kishlok axoli yashash joylarining ko'chalari va yo'lklarini, shuningdek, shakar elektr transporti yo'llarini oladi.

Yo'l bering - yo'l xarakati katnashchichiga nisbatan imtiyozi bo'lgan boshqa yo'l xarakati katnashchilarining xarakat yshnalishini yoki tezligini o'zgartirishga majbur etishi mumkin bo'lgan xollarda harakatni davom ettirmasligini yoki boshlamasligini, biron-bir manyovr bajarishi mumkin emasligini bildiruvchi talab.

Yo'lovchi - transport vositasidagi (haydovchidan tashkari) shaxs.

Yo'l-transport hodisasi - transport vositasining yo'ldagi qatnovi jarayonida sodir bo'lib, odamlarning o'limi yoki ularning soklikiga zarar yetishiga, transport vositalari, inshootlar, yuklar shikastlanishiga yoki boshqa tarzda moddiy zarar yetkazilishiga sabab bo'lgan xodisa.

Yo'l xarakati - odamlar va yuklarning transport vositalari yordamida yoki bunday vositalarsiz yo'llar doirasida xarakatlanishi jarayonida yuzaga keluvchi munosabatlar majmui.

Yo'l xarakatini tashkil etish - yo'llarda harakatni boshqarish bo'yicha xukukiy, tashkiliy-texnikaviy tadbirlar va boshqaruv xarakatlari majmui

Yo'l xarakati xavfsizligi - yo'l xarakati katnashchilarining yo'l-transport kodisalari va ularning okibatlaridan ximoyalanganlik darajasini aks ettiruvchi yo'l xarakati xolati.

Yo'l xarakati xavfsizligini tahminlash - yo'l transport xodisalarining yuzaga kelish sabablari oldini olishga, bunday xodisalar okibatlarini yengillashtirishga karatilgan faoliyat.

Yo'l xarakati katnashchisi - yo'l xarakati jarayonida transport vositasi haydovchisi, yo'dovchisi yoki piyoda tarikasida bevosita ishtirok etayotgan shaxs.

Majburiy to'xtash - texnik nukson, tashilayotgan yuk, haydovchi, yo'lovchining xolati, yo'ldagi biror to'sik tufayli xavf tukilganda yoki ob-xavo sharoitiga bog'lik xolda transport vositasi xarakatlanishining to'xtatilishi.

Mexanik transport vositasi - yurgizgich (dvigatelo') bilan xarakatga keltiriladigan tranport vositasi (mopeddan tashkari). Bu atama barcha traktor va o'ziyurar moslamalarga kam taalluklidir.

Moped - ish xajmi 50 santimetr kubgacha bo'lgan yurgizgich (dvigatelo') bilan xarakatga keltiriladigan, eng yuqori tezligi soatiga 50 kilometrdan oshiydigan ikki yoki uch kildirakli transport vositasi.

Osma yurgizgichli velosipedlar va yuqoridagi tahrifga ega bo'lgan boshqa transport vositalari kam mopedlarga tenglashtiriladi.

Mototsikl - kajavali yoki kajavasiz ikki kildirakli mexanik transport vositasi.

Yuklanmagan xolatdagi vazni 400 kilogrammdan oshmaydigan uch kildirakli mexanik transport vositalari kam mototsikllarga tenglashtiriladi.

Ogoxlantiruvchi ishoralar - falokatli kolatlarning oldini olish maqsadida , xarakatlanish yo'nalishini o'zgartirishda qo'llaniladigan ishoralar.

Piyoda - yoʻlda transport vositasidan tashkarida boʻlgan va ish bilan band boʻlmagan shaxs.

Velosiped, moped, mototsikl va chana yetaklagan, aravacha bolalar xamda nogironlar aravachasini tortib ketayotgan, nogironlarning yurgizgichsiz aravasida xarakatlanayotgan shaxslar kam piyoda xisoblanadilar.

Piyodalar oʻtish joyi - yoʻlning qatnov qismini piyodalar kesib oʻtishi uchun moʻljallangan 5.16.1 5.16.2 belgilari va 1.14.1-1.14.3 chiziq lari bilan ajratilgan qismi.

Chiziq lar boʻlmasa piyodalar oʻtish joyining kengligi 5.16.1 va 5.16.2 belgilari orasidagi masofa bilan aniklanadi.

Piyodalar yoʻlkasi - yoʻlning piyodalar xarakatlanishi uchun moʻljallangan va transport vositalari harakati taqiqlangan qismi.

Piyodalarning tashkiliy jamlanmasi - qoidalarining 5.2 bandi talablariga muvofik yoʻlda bir yoʻnalishda birgalikda xarakatlanayotgan odamlar guruxi.

Reversiv xarakat - yoʻl qatnov qismining maxsus ajratilgan 5.35-5.37 yoʻl belgilari, 1.9 chiziq lar bilan belgilangan yoki ustida reversiv svetofor oʻrnatilgan boʻlagida xarakat yoʻnalishining qarama-qarshi tomonga oʻzgarishi.

Ruxsat etilgan toʻla vazn - aslaxalangan transport vositasining yuki, haydovchi va yoʻlovchilari bilan birga, ishlab chikaruvchi korxona tomonidan belgilangan eng yuqori vazn (mikdori)

Bir tarkibda xarakatlanayotgan (tikama va k.k.) transport vositalarining ruxsat etilgan toʻla vazniga shu tarkibga kiruvchi transport vositalarining ruxsat etilgan toʻla vaznlari yikindisi kiradi.

Tartibga soluvchi - tegishli guvoxnomasi va belgisi (maxsus kiyimi yoki taniqlik belgilari: koʻl bokichi, jezl, kizil ishorali yoruklik qaytargich yoki yoruklik qaytargichsiz gardish, kizil chiroq yoki bayrokcha) boʻlgan militsiya, xarbiy avtonazorat xodimi, yoʻldan foydalanish idoralarining xizmatchisi, temir yoʻl kesishmasi, sol kechuvlari (parom) navbatchisi, jamoatchi avtonazoratchi va militsiyaning shtatdan tashkari xodimi.

Temir yoʻl kesishmasi - yoʻlning temir yoʻl bilan bir satxda kesishgash joyi.

Transport vositasi - odamlarni, yuklarni tashishga yoki maxsus ishlarni bajarishga moʻljallangan kurilma.

Transport vositasining egasi - transport vositasiga mulk xukuki yoki boshqa ashyoviy xukuklarda egalik kiluvchi yuridik yoki jismoniy shaxs.

Transport vositalarining tashkiliy jametuvchi koʻk rangli yoki koʻk va kizil rangli chiroq mayokchasi yokilgan transport vositasi kuzatib borayotgan uch va undan ortiq mexanik transport vostilari guruxi.

Trotuar - yoʻlning qatnov qismiga tutashgan yoki undan maysazor, arik maxsus toʻsiklar bilan ajratilgan va piyodalar xarakatlanishi uchun moʻljallangan qismi.

Tirkama - mexanik transport vositasi tarkibida xarakatlanishga moʻljallangan, yurgizgich bilan jixozlanmagan transport vositasi.

Bu atama yarim tirkama va uzaytiriladigan tirkamalarga kam taaluklidir.

Toʻxtash - transport vositasining xarakatini 10 dakikadan kam vaktga toʻxtatish (xarakatsiz xolatga keltirish)

Toʻxtab turish - transport vositasining, unga yoʻlovchilarni chikarish yoki tushirish, yuk ortish yoki tushirish bilan boklik boʻlmagan kollarda xarakatni 10 dakikadan koʻprok vaktga atayin toʻxtatish.

Koronoʻi vakt - kechki kirashiraning oxiridan tonggi kirashira boshlanishi orasidagi vakt.

Qatnov qismi - yoʻlning reloʻssiz transport vositalari harakati uchun moʻljallangan qismi.

Quvib oʻtish - egallagan xarakatlanish boʻlagidan chikib oldinda ketayotgan transport vositasidan oʻzib ketish.

Chorraha - yoʻllarning oʻzaro bir satxda kesishadigan, tutashadigan va ayriladigan joyi

CHorraxa chegarasi uning markazidan qatnov qismlari oxiridagi qarama-qarshi tomonlarniing eng uzokrokdagi burila boshlagan joylarini tutashtiruvchi xayoliy chiziq lar bilan aniklanadi.

Yondosh xudulardan chikish joylari chorraxa xisoblanmaydi.

Yoʻl harakati svetafor yoki tartibga soluvchining ishoralari orkali boshqarilayotgan chorraxa tartibga solingan chorraxa deb xisoblanadi.

Miltillovchi sariq ishorada, svetaforlar ishlamayotgan yoki tartibga soluvchi bo'lmagan chorraxa tartibga solinmagan chorraxa deb xisoblanadi.

Haydovchi - yo'llarda biron-bir transport vositasini boshqarib borayotgan shaxs.

Boshqarishni o'rgatuvchi, miniladigan xayvonlarda ketayotgan yoki ularni yetaklab borayotgan, chorva mollari (poda)ni xaydab borayotgan shaxslar kam haydovchiga tenglashtiriladi.

Harakatlanish bo'lagi - avtomobillarning bir qator bo'lib xarakatlanishi uchun kengligi yetarlicha bo'lgan, yo'l chiziqli bilan belgilangan yoki belgilanmagan yo'l qatnov qismining kar qanday bo'ylama bo'lagi.

Yo'l-transport xodisasi sodir etgan haydovchilarning vazifalari

Yo'l-transport xodisasi sodir bo'lganda unga daxldor haydovchilar quyidagilarni bajarishlari shart: Transport vositasini darhol to'xtatishi, falokat yoruo'lik ishoralarini yoki falokat sababli to'xtash belgisi (miltillovchi kizil chiroq)ni o'rnatishi, transport vositasini va xodisaga daxldor buyumlarni joyidan ko'zo'atmasligi

SHikastlanganlarga birinchi tibbiy yordam berish uchun zarur bo'lgan choralarni ko'rishi, "Tez tibbiy yordamchini chaqirishi, shoshilinch xollarda esa shikastlanganlarni yaqin oradagi davolash muassasasiga yo'lakay transportda jo'natishi, buning iloji bo'lmagan xollarda o'z transport vositasida olib borishi, u yerda o'z ismi sharifini, transport vositasining rakamli belgisini bildirishi (haydovchilik guvoxnomasini yoki o'z shaxsini tasdiklovchi, transport vositasining ro'yxatdan o'tganlik xujjatini ko'rsatishi) va xodisa ro'y bergan joyga kaytib kelishi

Agar boshqa transport vositalarining xarakatiga to'skinlik kilsa, avvalo transport vositasi, xodisaga alokador buyumlar va izlarning xolatini kayd etib (imkoniyati bo'lgan xollarda guvoxlar ishtirokida), ularning yo'kolmasligini tahminlashi, so'ngra qatnov qismini bo'shatishi yoki xodisa ro'y bergan joyni aylanib o'tishni tashkil qilishning o'ziga bo'lik bo'lgan barcha choralarni ko'rishi

Xodisa xakida militsiyaga xabar berishi, guvoxlarning ismi-sharifini va manzilgoxini yozib olib, militsiya xodimlarining kelishini kutishi

Agar yo'l-transport xodisasida shikastlanganlar bo'lmasa va haydovchilar xodisa vaziyatiga baxo berishda o'zaro kelisha olsalar, oldindan xodisa chizmasini tuzib va uni imzolab, yaqin oradagi YHXB maskani yoki militsiya organiga xodisani rasmiylashtirish uchun borishlari mumkin.

Nazorat savollari

1. Umumiy qoidalarda qanday bandlar kiritilgan?
2. Qanday asosiy tushunchalar qoidalarda o'rin olgan?
3. Qanday asosiy atamalar qoidalarda o'rin olgan?

Topshiriq №1

1. Avtomagistral va Asosiy yo'l atamasiga tavsif bering?
2. Chorraha tavsif bering?
3. Ruxsat etilgan to'la vazn va Piyodalarning tashkiliy jamlanmasiga tushunib bering?

2-AMALIY MASHG'ULOT.

Yo'l belgilari. Ogohlantiruvchi belgilar. Imtiyoz belgilari. Belgilarni o'rnatishga qo'yiladigan talablar.

Ishdan maqsad: Talabalarda yo'l belgilari, ularni har xil yo'l 'l sharoitlarida qo'llanilishi to'g'risida ko'nikma va malaka hosil qilish.

Yo'l harakati qoidalarida 7 ta yo'l belgi guruhlari qo'llaniladi. Bular:

1. Ogohlantiruvchi belgilar (42 ta)
2. Imtiyoz belgilar (9 ta)
3. Taqiqlovchi belgilar
4. Buyuruvchi belgilar
5. Axborot – ishora belgilar
6. Servis belgilar
7. Qo‘shimcha axborot belgilar

Ogohlantiruvchi belgilar

Ogohlantiruvchi belgilar yo‘l harakati katnashchilariga yo‘lning harakatlanishda vaziyatga karab chora ko‘rishni talab kiladigan xavfli kisimlarining joylashuvi hamda ularning hususiyatlari to‘g‘risida mahlumot berish uchun qo‘llaniladi.[3]

1.1. Shlagbaumli temir yo'l kesishmasi.	 1.1
1.2. Shlagbaumsiz temir yo'l kesishmasi.	 1.2
1.3.1. Bir izli temir yo'l.	 1.3.1
1.3.2. Ko'p izli temir yo'l Shlagbaum bilan jihozlanmagan temir yo'l kesishmasi oldida o'rnatiladi. 1.3.1 – bir izli yo'l, 1.3.2 – ikki va undan ortiq izli yo'l.	 1.3.2

1.4. Temir yo'l kesishmasiga yakinlashuv. Aholi yashamaydigan joylarda temir yo'l kesishmasining yakinligi	 1.4.1	 1.4.2	 1.4.3
--	---	---	---

haqida koshimcha ogohlantirish. 1.4.1 – 1.4.3 belgilari yo'lning o'ng tomoniga 1.4.4 – 1.4.6 belgilari yo'lning chap tomoniga o'rnatiladi.	 1.4.4	 1.4.5	 1.4.6
--	--	--	--

1.5. Tramvay yo'li bilan kesishuv.	 1.5
1.6. Teng ahamiyatli yo'llar kesishuvi.	 1.6
1.7. Aylanma harakatlanish bilan kesishuv.	 1.7
1.8. Svetofor tartibga soladi Harakat svetofor orkali tartibga solingan chorraha, piyodalar o'tish joyi yoki yo'l qismi.	 1.8
1.9. Ko'tarma ko'pri Ko'tarma ko'pri yoki solda kesib o'tish.	 1.9

1.10. Sohilga chikish Daryo oyki suv havzasi kirg'og'iga chiqish.	 1.10
1.11. Xavfli burilish Yo'lning kichik radiusli yoki ko'rinish cheklangan burilish joyi: 1.11.1 – o'nga, 1.11.2 –chapga.	 1.11.1 1.11.2
1.12. Xavfli burilishlar Yo'lning xavfli burilishlari bo'lgan qismi. 1.12.1 – birinchi burilish o'nga, 1.12.2 – birinchi burilish chapga.	 1.12.1 1.12.2
1.13. Tik nishablik	 1.13
1.14. Tik balandlik	 1.14
1.15. Sirpanchik yo'l. Yo'lning o'ta sirpanchik bo'lgan qismi.	 1.15

1.16. Notekis yo'l. Qatnov qismi notekis bo'lgan yo'l (o'nkir-cho'nkir, o'ydin-chukur joylar, ko'prikning yo'lga notekis tutashuvi va shu kabilar).	 1.16
1.17. Tosh otilish xavfi Mukammal koplamali yo'l qismida transport vositasi g'ildiragi ostidan shag'al, tosh va shunga o'xshashlarning otilib chikish ehtimoli.	 1.17

1.18. Yo'lning torayishi 1.18.1 – ikki tomonlama torayish; 1.18.2 – o'nga torayish va 1.18.3 – chapga torayish.	 1.18.1	 1.18.2	 1.18.3
--	--	---	---

1.19. Ikki tomonlama harakatlanish. Yo'lning qarama-qarshi harakatlanish qismining boshlanishi.	 1.19
1.20. Piyodalar o'tish joyi	 1.20
5.16.1, 5.16.2 belgilari va (yoki) 1.14.1 – 1.14.3 chiziq lari bilan belgilangan piyodalar	 1.21
1.22. Velosiped yo'lkasi bilan kesishuv.	 1.22
1.23. Ta'mirlash ishlari.	 1.23

1.24. Mol haydab o'tish	 1.24
1.25. Yovvoyi hayvonlar.	 1.25
1.26. Toshlar tushishi.	 1.26
1.27. Yonlama shamol.	 1.27
1.28. Pastlab uchuvchi samolyotlar.	 1.28
1.29. Tonnel Sun'iy ravishda yoritilmagan yoki kiraverishning peshtog'ining ko'rinishi cheklangan tonnel.	 1.29
1.30. Boshqa xavf-xatar. Ogohlanturuvchi belgilarda ko'zda tutilmagan xavf xatarlar bo'lgan yo'l qismi.	 1.30

1.31.1, 1.31.2 1.31.2 Burilishning yo'nalishi.

Kichik radiusda kurilgan, ko'rinishi cheklangan yo'lda harakatlanish

yo'nalishi

1.31.1

Yo'lning ta'mirlanayotgan qismini aylanib o'tish yo'nalishi.

1.31.2.

Aholi yashamaydigan joylarda temir yo'l kesishmasining yaqinligi haqida Qo'shimcha ogohlantirish.

1.1, 1.2, 1.5-1.30 ogohlantiruvchi belgilar aholi yashaydigan joylarda xavfli joydan **50 – 100** metr, aholi yashaydigan joylardan tashkarida esa **150 – 300** metr oldin o'rnatiladi. Zarurat bo'lganda bu belgilar 7.1.1. Qo'shimcha belgida ko'rsatilgan boshqa masofada ham o'rnatilishi mumkin.

Agar nishablik va balandlik ketma – ket keladigan bo'lsa, 1.13 va 1.14 belgilari bevosita nishablik va balandlik oldiga o'rnatilishi mumkin.

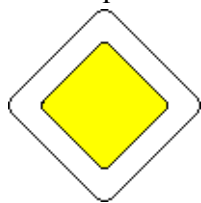
Aholi yashaydigan joylardan tashkarida 1.1, 1.2, 1.9, 1.10, 1.21 va 1.23 belgilari takrorlanadi. Ikkinchi belgi yo'lning xavfli qismi boshlanishiga kamida **50** metr kolganda o'rnatiladi.

Agar qatnov qismida kiska muddatli yo'l ishlari olib borilayotgan bo'lsa, 1.23 belgisi ish bajarilayotgan joyga **10 – 15** metr masofa yetmasdan (7.11 Qo'shimcha belgisiz) o'rnatilishi mumkin.

1.3.1 va 1.3.2 belgilari bevosita temir yo'l kesishmasining oldiga o'rnatiladi.

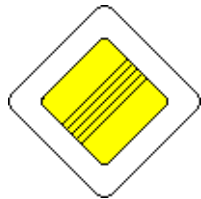
Imtiyoz belgilari.

Imtiyoz belgilari (9 ta) – chorrahalarda, alohida joylashgan qatnov qismlari kesishgan joylarda, shuningdek, yo'lning tor qismida yo'l xarakati katnashchilarining harakatlanish navbatini belgilash uchun qo'llaniladi.[4]

2.1. «Asosiy yo'l».

Harakat tartibga solinmagan chorrahalarda ikkinchi darajali yo'lda harakatlanayotgan trans'ort vositasidan oldin o'tish huquqi beriladigan yo'lning boshlanishi.

2.2. «Asosiy yo'lning oxiri».

2.3.1. «Ikkinchi darajali yo'l bilan kesishuv».

2.3.2. 2.3.3. «Ikkinchi darajali yoʻlning tutashuvi».
Tutashuv oʻngdan — 2.3.2, chaʼdan — 2.3.3.

2.4. «Yoʻl-bering!».
Haydovchi kesib oʻtilayotgan yoʻldan, 7.13 Qoʻshimcha belgisi boʻlganda esa asosiy yoʻldan kelayotgan transʻort vositasiga yoʻl berishi kerak.

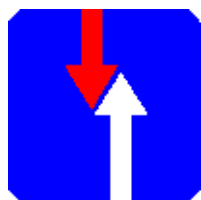

2.5. « Toʻxtamasdan harakatlanish takiklanadi ».
Toʻxtash chiziqi oldida, agar u boʻlmasa, kesib oʻtiladigan qatnov qismining chetida toʻxtamasdan harakatlanish taqiqlanadi. Haydovchi kesib oʻtilayotgan yoʻlda 7.13 Qoʻshimcha belgisi boʻlganda esa asosiy yoʻldan chikayotgan transʻort vositalariga yoʻl berishi kerak.

Bu belgi temir yoʻl kesishmasi yoki karantin maskanidan oldin oʻrnatilishi mumkin. Bunday hollarda haydovchi toʻxtash chiziqi oldida, u boʻlmasa, belgi oldida toʻxtashi kerak.

2.6. «Roʻpara harakatlanishning ustunligi».
Qarama-qarshi harakatlanishni kiyinlashtiradigan hollarda yoʻlning tor qismiga kirish taqiqlanadi. Haydovchi yoʻlning tor qismida boʻlgan yoki roʻʻaradan harakatlanayotgan transport vositasiga yoʻl berishi kerak.

2.7. «Roʻpara harakatlanishga nisbatan imtiyoz».
Yoʻlning tor qismida harakatlanmokchi boʻlgan haydovchi roʻparadan kelayotgan transport vositasidan oldin oʻtish huquqiga ega.

Nazorat savollari

1. Yoʻl belgilari qanday vazifani bajaradi?
2. Yoʻl belgilari qanday meyoriy xujjatlarga asosan tayyorlanadi va ishlatiladi?
3. Nechta yoʻl belgi guruxlarini bilasiz?
4. Ogoxlantiruvchi yoʻl belgilarining shakli, rangi va maʼlumot berishi qanday?
5. Ogoxlantiruvchi yoʻl belgilari qanday masofada oʻrnatiladi?
6. Taqiqlovchi yoʻl belgilari qanday maqsadlarda oʻrnatiladi?

Amaliy ishining hisob shakli

1. Ishdan maqsad
2. Amaliy ishini o'tkazish joyi _____ va sanasi _____
3. Umumiy ma'lumot
4. Xulosa

Topshiriq №2

1. Ogohlantiruvchi belgilariga tavsif bering?
2. Shlagbaumsiz va Shlagbaumsiz temir yo'l kesishmasiga tavsif bering?
3. Imtiyoz belgilari va « To'xtamasdan harakatlanish taqiqlanadi » belgisiga tushunca bering?

3-Amaliy masho'ulot

Taqiqlovchi belgilar(33 ta). Buyuruvchi belgilar(15 ta). Belgilarni o'rnatishga qoyiladigan talablar.

Ishdan maqsad: Talabalarda yo'l belgi chiziq larining har xil yo'l sharoitlarida qo'llanilishi to'g'risida ko'nikma va malaka hosil qilish.

Taqiqlovchi belgilar (33 ta)

Taqiqlovchi belgilar yo'l harakatiga ma'lum cheklanishlar kiritish yoki ularni bekor qilish uchun qo'llaniladi.[4]

3.1. Kirish taqiqlangan Barcha transport vositalarining kirishi taqiqlangan.	 3.1
3.2. Harakatlanish taqiqlangan. Barcha transport vositalarining harakatlanishi taqiqlanadi.	 3.2
3.3. Mexanik transport vositalarining harakatlanishi taqiqlangan.	 3.3
3.4 Yuk avtomobillarining harakatlanishi taqiqlangan To'la vazni 3.5 tonnadan (agar vazni belgida ko'rsatilmagan bo'lsa) yoki to'la vazni belgida ko'rsatilganda ortiq bo'lgan yuk avtomobillari va transport vositalari tizimlarining, shuningdek, traktorlar, o'ziyurar moslamalarning harakatlanishi taqiqlanadi.	 3.4

Bu belgi bortlariga kiya ok chiziq tortilgan yoki odamlarni tashiyotgan yuk avtomobillarining harakatlanishini takiklamaydi.	
3.5. Mototsikllar harakatlanishi taqiqlangan.	 3.5
3.6. Traktorlar harakatlanishi taqiqlangan Traktorlar, o'ziyurar moslamalarning harakatlanishi taqiqlanadi.	 3.6
3.7. Tirkama bilan harakatlanish taqiqlangan Yuk tashuvchi transport vositalari, traktorlarning barcha turdagi tirkamalar bilan harakatlanishi, shuningdek, mexanik transport vositalarini har qanday usulda shatakka olish taqiqlanadi.	 3.7
3.8. Ot-arava harakatlanishi taqiqlangan Ot-arava (chana), otliklar, yuk ortilgan hayvonlarning harakatlanishi, shuningdek, mol (poda) haydab o'tish taqiqlanadi.	 3.8
3.9. Velosipedda harakatlanish taqiqlangan Velosiped va mopedlarning harakatlanishi taqiqlanadi.	 3.9
3.10. Piyodalarning harakatlanishi taqiqlangan.	 3.10
3.11. Vazn cheklangan Haqiqiy umumiy vazni belgida ko'rsatilgandan ortiq bo'lgan transport vositalarining, shuningdek, transport vositalari tizimlarining harakatlanishi taqiqlanadi.	 3.11
3.12. O'kka tushadigan og'irlik cheklangan Birorta o'kiga tushadigan haqiqiy og'irligi belgida ko'rsatilganidan ortiq bo'lgan transport vositalarining harakatlanishi taqiqlanadi.	 3.12

3.13. Cheklangan balandlik Gabarit balandligi (yuk bilan yoki yuksiz) belgida ko'rsatilgandan ortiq bo'lgan transport vositalarining harakatlanishi taqiqlanadi.	 3.13
3.14. Cheklangan kenglik Gabarit kengligi (yuk bilan yoki yuksiz) belgida ko'rsatilgandan ortiq bo'lgan transport vositalarining harakatlanishi taqiqlanadi.	 3.14
3.15. Cheklangan uzunlik Gabarit uzunligi (yuk bilan yoki yuksiz) belgida ko'rsatilgandan ortiq bo'lgan transport vositalari (transport vositalarining tizimlari)ning harakatlanishi taqiqlanadi.	 3.15
3.16. Eng kam oralik. Belgida ko'rsatilganidan kam oralik masofada harakatlanish taqiqlanadi.	 3.16
3.17.1. Bojxona Bojxona (tekshiruv maskani) oldida to'xtamasdan o'tish taqiqlanadi.	 3.17.1
3.17.2. Xavf-xatar Yo'l-trasnport hodisasi yoki boshqa xavfli holatlar tufayli barcha transport vositalarining harakatlanishi taqiqlanadi.	 3.17.2
3.18.1. O'ngga burilish taqiqlanadi.	 3.18.1
3.18.2. Chapga burilish taqiqlanadi.	 3.18.2

3.19. Kayrilish taqiqlanadi.	 3.19
3.20. Quvib o'tish takiklanadi Soatiga 40 km dan kam tezlikda harakatlanayotgan yakka transport vositasidan boshqa transport vositalarini Quvib o'tish taqiqlanadi.	 3.20
3.21. Quvib o'tish taqiqlangan hududning oxiri.	 3.21
3.22. Yuk avtomobillarida Quvib o'tish taqiqlangan To'la vazni 3.5 tonnadan ortiq bo'gan yuk avtomobillarida barcha transport vositalarini Quvib o'tish takiklanadi (soatiga 40 km dan kam tezlikda harakatlanayotgan transport vositasi, traktor, ot-arava, velosiped bundan mustasno.	 3.22
3.23. Yuk avtomobillarida Quvib o'tish taqiqlangan hududning oxiri.	 3.23
3.24. Yuqori tezlik cheklangan Belgida ko'rsatilgan ortiq tezlikda (km/soat) harakatlanish taqiqlanadi.	 3.24
3.25. Yuqori tezlik cheklangan hududning oxiri.	 3.25
3.26. Tovuch moslamalaridan foydalanish taqiqlangan Yo'l transport hodisasining oldini olish hollaridan boshqa vaziyatlarda tovush moslamasidan foydalanish taqiqlanadi.	 3.26
3.27. To'xtash taqiqlangan Transport vositalarining to'xtashi va to'xtab turishi taqiqlanadi.	 3.27

3.28. To'xtab turish taqiqlangan Transport vositalarining to'xtab turishi taqiqlangan.	 3.28
3.29. Oyning tok kunlarida to'xtab turish taqiqlanadi.	 3.29
3.30. Oyning juft kunlarida to'xtab turish taqiqlanadi.	 3.30
3.31. Barcha cheklovlarning oxiri 3.16, 3.20, 3.22, 3.24, 3.26-3.30 belgilaridan bir nechtasiga bir vaktda amal kiladigan oraliklarning oxirini bildiradi.	 3.31

Buyuruvchi belgilar (15 ta)

Transport vositalariga ko'rsatilgan yo'nalishda yoki Faqat ma'lum yo'nalishlarda harakatlanishlari lozimligini buyuradi.

4.1.1. Harakatlanish to'g'riga.	 4.1.1
4.1.2. Harakatlanish o'ngga.	 4.1.2
4.1.3. Harakatlanish chapga.	 4.1.3
4.1.4. Harakatlanish to'g'riga yoki o'ngga.	

	4.1.4
4.1.5. Harakatlanish to'g'riga yoki chapga.	 4.1.5
4.1.6. Harakatlanish o'ngga yoki chapga Faqat yo'naltirgichlar buyurgan tomonga harakatlanishga ruxsat etiladi. Chapga burilishga ruxsat etuvchi belgi kayrilishga ham ruxsat beradi. (Muayan kesishmada talab etilgan harakat yo'nalishiga tegishli yo'naltirgichning shakli tushirilgan 4.1.1-4.1.6 belgisini ko'llash mumkin. 4.1.1-4.1.6 belgilarining belgilangan yo'nalishli transport vositalariga daxli yo'k (avtobus, trolleybus, marshrut taksi va hokazo). 4.1.1-4.1.6 belgilarining ta'siri qatnov qismlarining kaysi kesishmasi oldida o'rnatilsa, shu kesishmasiga tatbik etiladi. 4.1.1 belgisi yo'l boshlanishiga o'rnatilsa, unga yaqin chorrahagacha amal kilinadi. Belgi o'ng tomonda joylashgan hovli va yo'lga tutash boshqa hududlarga burilishni takiklamaydi.	 4.1.6
4.2.1. To'sikni o'ngdan chetlab o'tish.	 4.2.1
4.2.2. To'sikni chapdan chetlab o'tish.	 4.2.2
4.2.3. To'sikni o'ngdan yoki chapdan chetlab o'tish To'sikni har tomondan chetlab o'tishga ruxsat etiladi.	 4.2.3
4.3. Aylanma harakatlanish Yo'naltirgichlarda ko'rsatilgan yo'nalishlarda harakatlanishga ruxsat etiladi.	 4.3
4.4. Yengil avtomobillar harakatlanadi Yengil transport vositalari, avtobus, mototsikllar, to'la vazni 3.5 tonnadan oshmaydigan yuk tashuvchi transport vositalarining harakatlanishiga ruxsat etiladi. Belgining ta'sir oralig'ida yashovchi va ishlovchi fukarolarga tegishli, ularga va korxonalarga xizmat ko'rsatuvchi transport vositalariga bu belgi tatbik	 4.4

etilmaydi. Bunday hollarda transport vositalari belgilangan joyga eng chorrahadan kirib yoki chikib ketishlari kerak.	
4.5. Velosiped yo'lkasi. Faqat velosiped va mopedlarda harakatlanishga ruxsat etiladi. Velosiped yo'lkasidan piyodalar ham yurishlari mumkin.	 4.5
4.6. Piyodalar yo'lkasi Faqat piyodalar yurishiga ruxsat etilgan.	 4.6
4.7. Eng kam tezlik. Faqat belgida ko'rsatilgan yoki undan yuqori tezlikda (km/soat) harakatlanishga ruxsat etiladi.	 4.7
4.8. Eng kam tezlik belgilangan yo'lning oxiri.	 4.8

Nazorat savollari:

1. Yo'l belgilari qanday vazifani bajaradi?
2. Yo'l belgilari qanday meyoriy xujjatlarga asosan tayyorlanadi va ishlatiladi?
3. Nechta yo'l belgi guruxlarini bilasiz?
4. Ta'qiqlovchi belgilarining shakli, rangi va mahlumot berishi qanday ?
5. Ta'qiqlovchi belgilaril belgilari qanday masofada o'rnatiladi?
6. Ta'qiqlovchi belgilari qanday maqsadlarda o'rnatiladi?
7. Buyuruvchi belgilari qanday o'rnatiladi?
8. Buyuruvchi belgilarini vazifasini tushuntiring.

Amaliy ishining hisob shakli

1. Ishdan maqsad
2. Amaliy ishini o'tkazish joyi _____ va sanasi _____
3. Umumiy ma'lumot
4. Xulosa

Topshiriq №3

1. Ta'qiqlovchi belgilariga tavsif bering?
2. 3.4 Yuk avtomobillarining harakatlanishi taqiqlangan belgisiga tavsif bering?
3. Buyuruvchi belgilari va « Yengil avtomobillar harakatlanadi » belgisiga tushunca bering?

4-Amaliy masho‘ulot

Axborot-ishora belgilar(67 ta). Servis belgilari(12 ta).Belgilarni o‘rnatishga qoyiladigan talablar.

Ishdan maqsad: Talabalarda Yo‘l belgilari. Axborot-ishora belgilari. Servis belgilarining har xil yo‘l sharoitlarida qo‘llanilishi to‘g‘risida ko‘nikma va malaka hosil qilish.

Tayanch iboralar: *Yo‘l belgilari. Axborot-ishora belgilari. Servis belgilari. Belgilarni o‘rnatishga qo‘yiladigan talablar. Yo‘l belgilarini ko‘cha-yo‘l sharoitida qo‘llash.*

Axborot – ishora belgilari (67 ta)

Axborot ishora belgilari harakat katnashchilariga yo‘ldagi harakat tartibi xususiyatlari hamda aholi yashaydigan joylar va manzillarning joylashuvi haqida ma'lumot berish uchun qo‘llaniladi.[4]

5.1. « Avtomagistral ».
Yo‘l harakati qoidalarining avtomagistrallarda harakatlanish tartibi o‘rnatilgan yo‘l.

5.2. « Avtomagistralning oxiri».

5.3. « Avtomobillar uchun mo‘ljallangan yo‘l ».
Faqat avtomobillar, avtobus va mototsikllarning harakatlanishi uchun mo‘ljallangan yo‘l.

5.4. Avtomobillar uchun mo‘ljallangan yo‘lning oxiri.

5.4

5.5. Bir tomonlama harakatlabish yo‘li.

Transport vositalarining butun kegnlik bo‘yicha bir yo‘nalishda harakatlanadigan yo‘li yo‘ki yo‘l qismi.

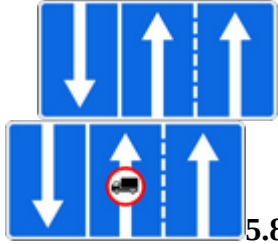

5.5

5.6. Bir tomonlama harakatlanish yo'lining oxiri.	 5.6
5.7. Bir tomonlama harakatlanish yo'lga chiqish. Harakatlanish bir tomonlama bo'lgan yo'lga yoki qatnov qismiga chiqish.	 5.7.1 5.7.2
5.8.1. Avtomagistral. Yo'l harakati qoidalarining avtomagistrallarda harakatlanish tartibi o'rnatilgan yo'l.	 5.8.1

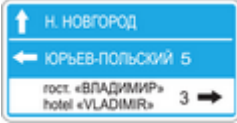
5.8.2. Bo'lak bo'yicha harakatlanish yo'nalishi Bo'lak bo'yicha ruxsat etilgan harakatlanish yo'nalishi. Yo'lning chetki chap bo'lagidan chapga burilishga ruxsat beruvchi 5.8.1 va 5.8.2 belgilari shu bo'lakdan kayrilishga ham ruxsat beradi. Chorrahadan oldin o'rnatilgan 5.8.1 va 5.8.2 belgilarining ta'siri, agar shu turkumdagi boshqa belgilar o'rnatilmagan bo'lsa, butun chorrahaga tadbik etiladi.	 5.8.2
--	---

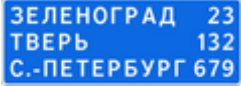
5.8.3. Bo'lakning boshlanishi Yo'lning balandlikka ko'tarilish yoki to'xtash qismidagi ko'shimcha bo'lagining boshlanish joyi. Agar ko'shimcha bo'lak oldida 4.7 Eng kam tezlik belgisi o'rnatilgan bo'lsa, ko'rsatilgan yoki undan kattaroq tezlikda harakatlana olmaydigan transport vositasining haydovchisi asosiy bo'lakdan ko'shimcha bo'lakka qayta tizilishi kerak.	 5.8.3
--	--

5.8.4. Bo'lakning boshlanishi Uch bo'lakli yo'llarda harakatlanish uchun o'rta bo'lakning boshlanishi.	 5.8.4
5.8.5. Bo'lak oxiri Balandlikka ko'tarilish yoki to'xtash qismidagi ko'shimcha bo'lakning oxiri.	 5.8.5
5.8.6. Bo'lak oxiri Uch bo'lakli yo'lda harakatlanish uchun mo'ljallangan o'rta bo'lakning oxiri.	 5.8.6
5.8.7. Bo'laklar bo'yicha harakatlanish yo'nalishi.	 5.8.7
5.8.8. Bo'laklar bo'yicha harakatlanish yo'nalishi Agar 5.8.7 belgisida biror transport vositasining harakatlanishini Taqiqlovchi belgi tasvirlangan bo'lsa, unda bu transport vositasining tegishli bo'lakda harakatlanishi taqiqlanadi. 5.8.7 va 5.8.8 belgilari yo'nalishlar soniga ko'ra to'rt va undan ortiq bo'lakli yo'llarga ham tatbik etilishi mumkin. Tasviri almashilgan 5.8.7, 5.8.8 belgilari yo'rdamida reversiv harakat tashkil etilishi mumkin.	 5.8.8
5.9. Belgilangan yo'nalishli transport vositalari uchun mo'ljallangan bo'lak Transport vositalari yo'nalishida harakatlanadigan belgilangan yo'nalishli transport vositalari uchun mo'ljallangan bo'lak. Belgi kaysi bo'lak ustida joylashgan bo'lsa, shu bo'lakka tatbik etiladi. Yo'lning o'ng tomoniga o'rnatilgan belgining ta'siri o'ng bo'lakka tatbik etiladi.	 5.9
5.10.1. Belgilangan yo'nalishli transport vositalari uchun bo'lagi bor yo'l Belgilangan yo'nalishli transport vositalarining umumiy oqimga karshi harakatlanishi uchun ajratilgan bo'lak.	 5.10.1

5.10.2, 5.10.2 Belgilangan yo'nalishli transport vositalari uchun bo'lagi bor yo'l Belgilangan yo'nalishli transport vositalarining umumiy oqimga karshi harakatlanishi uchun ajratilgan bo'lak.	 5.10.2 5.10.3
5.10.4. Belgilangan yo'nalishli transport vositalari uchun bo'lagi bor yo'lning oxiri	 5.10.4
Kayirilish joyi Chapga burilish taqiqlanadi.	 5.11.1
5.11.2. Kayirilish oralig'i Kayirilish oralig'ining uzunligi. Chapga burilish taqiqlanadi.	 5.11.2
5.12. Avtobus va trolleybus to'xtash joyi.	 5.12
5.13. Tramvay to'xtash joyi.	 5.13
5.14. Taksi to'xtab turish joyi.	 5.14
5.15. To'xtab turish joyi.	 5.15

5.16 Piyodalar o'tish joyi O'tish joyi oldida 1.14.1-1.14.3 Yotiq chizig'i bo'lmaganda 5.16.2 belgisi yo'ldan o'ng tomonga o'tish joyining old chegarasiga, 5.16.1 belgisi esa chap tomon o'tish joyining orka chegarasiga o'rnatiladi.	 5.16.1 5.16.2
5.17.1, 5.17.2 Piyodalarning er ostidan o'tish joyi.	 5.17.1 5.17.2
5.17.3, 5.17.4. Piyodalarning er ustidan o'tish joyi.	 5.17.3 5.17.4
5.18. Tavsiya etilgan tezlik Yo'lning shu qismida tavsiya etilgan harakatlanish tezligi. Belgiga eng yaqin chorrahagacha amal kilinadi. 5.18 belgisi ogohlantiruvchi belgi bilan birga ko'llansa, uning ta'sir oralig'i xavfli qismning uzunligi bilan aniklanadi.	 5.18
5.19.1, 5.19.2, 5.19.3. Oxiri berk yo'l, ko'cha Yo'l yoki ko'chaning ko'rsatilgan yo'nalishda oxiri berk.	 5.19.1 5.19.2 5.19.3

5.20. Yo'nalishlarning dastlabki ko'rsatkichi Belgida ko'rsatilgan aholi yashaydigan joyga va boshqa manzillarga tomon harakatlanish yo'nalishi. Belgida 5.29.1 belgisining hamda avtomagistral, aeroport va boshqa ramziy belgilar tasviri tushirilgan bo'lishi mumkin. 5.20.1 belgisi yo'lning 3.11-3.15 Taqiqlovchi belgilaridan biri o'rnatilgan qismlarini aylanib o'tish kerakligini ko'rsatish uchun ham qo'llaniladi.	 5.20.1 5.20.2
5.20.3. Harakatlanish tasviri Chorrahada ayrim harakatlar taqiqlangan vaktida harakatlanish yo'nalishi yoki serqatnov chorrahada ruxsat etilgan harakatlanish yo'nalishi.	 5.20.3
5.21.1. Yo'nalish ko'rsatkichi.	 5.21.1
5.21.2. Yo'nalishlar ko'rsatkichi Manzillar tomon harakatlanish yo'nalishlari. Belgilarda manzillargacha bo'lgan masofa (km) ko'rsatilishi, avtomagistral, aeroportlar va boshqa ramziy belgilar tasvirlangan bo'lishi mumkin.	 5.21.2
5.22. Aholi yashaydigan joyning bo'shlaniishi	 5.22

Ушбу Қоидаларнинг аҳоли яшайдиган жойларда ҳаракатланиш тартибини белгиловчи талабларига амал қилинадиган жойларнинг номи ҳамда унинг бошланиши.	
5.23. Aholi yashaydigan joyning boshlanishi. Ushbu Qoidalarining aholi yashaydigan joylarda harakatlanish tartibini belgilovchi talablariga amal kilinadigan joylarning nomi hamda uning boshlanishi.	 5.23
5.24. Aholi yashaydigan joyning boshlanishi Ushbu Qoidalarining aholi yashaydigan joylarda harakatlanish tartibini belgilovchi talablariga amal kilinmaydigan joyning nomi hamda uning boshlanishi.	 5.24
5.25. Aholi yashaydigan joyning ohiri 5.24 belgisi bilan ko'rsatilgan aholi yashaydigan joyning ohiri.	 5.25
5.26. Manzil nomi Aholi yashamaydigan joylar (daryo, ko'l, dovon, xushmanzara joy va h.k)ning nomi.	 5.26
5.27. Masofalar ko'rsatkichi. Yo'nalish boyicha joylashgan aholi yashaydigan joylarga bo'lgan masofa (km).	 5.27
5.28. Kilometr belgisi	 5.28

Yo'lning boshi yoki oxirigacha bo'lgan masofa	
5.29.1, 5.29.2 Yo'l rakami 5.29.1 – yo'lga berilgan rakam, 5.29.2 – yo'lning rakami va yo'nalishi.	 5.29.1 5.29.2
5.30. Yuk avtomobillari uchun harakatlanish yo'nalishi Chorrahada yuk avtomobillari, traktorlar va o'ziyurar moslamalarga biror yo'nalishda harakatlanish taqiqlangan bo'lsa, bunday transport vositalariga tavsiya etilgan harakatlanish yo'nalishlari.	 5.30.1 5.30.2 5.30.3
5.31. Aylanib o'tish tasviri Harakatlanish uchun vaqtincha yopib ko'yilgan yo'l qismini chetlab o'tish chizmasi.	 5.31
5.32. Chetlab o'tish yo'nalishi Harakatlanish uchun vaqtincha yopib ko'yilgan yo'l qismini chetlab o'tish yo'nalishi.	 5.32.1 5.32.2 5.32.3
5.33. To'xtash To'xtash Светофорning (tartibga soluvchining) Taqiqlovchi ishorasida transport vositalari to'xtaydigan joy.	 5.33

5.34.1, 5.34.1. Boshqa qatnov qismiga qayta tizilishning boshlang'ich ko'rsatkichi Ajratuvchi bo'lagi bo'lgan yo'lning harakatlanish uchun yopik hududini aylanib o'tish yoki ong tomondagi qatnov qismiga kaytish uchun harakatlanish yo'nalishi.	 5.34.1 5.34.1
5.35. Reversiv harakatlanish Bir yoki bir necha bo'laklarda harakatlanish yo'nalishi qarama-qarshi tomonga o'zgarishi mumkin bo'lgan yo'l qismining boshlanishi.	 5.35
5.36. Reversiv harakatlanish oxiri.	 5.36
5.37. Reversiv harakatlanish yo'lga chiqish.	 5.37
5.38. Turar-joy dahasi Yo'l harakati qoidalarining turar-joy dahalarida harakatlanish tartibi o'rnatilgan yo'l.	 5.38
5.39. Turar-joy dahasining oxiri.	 5.39
5.40. Falokatli holatlar uchun kirish yo'li Yo'l harakati qoidalaridagi 20.2	 5.40

bandda ko'rsatilgan hollarda
foydalanadigan yo'l.

Servis belgilari (12 ta)

Servis belgilari transport vositalari, yo'lovchilar va haydovchilarga xizmat ko'rsatish joylari haqida ma'lumot berish uchun qo'llaniladi.

6.1. Tibbiy yordam ko'rsatish joyi.	 6.1
6.2. Shifoxona.	 6.2
6.3. Yonilg'i shoxobchasi.	 6.3
6.4. Texnik xizmat ko'rsatish joyi.	 6.4
6.5. Transport vositalarini yuvish joyi.	 6.5

6.6. Telefon.	 6.6
6.7. Oshxona.	 6.7
6.8. Ichimlik suv.	 6.8
6.9. Mehmonxona.	 6.9
6.10. Kemping.	 6.10
6.11. Dam olish joyi.	 6.11

6.12. Yo'l patrul xizmati maskani.

6.12

Nazorat savollari:

1. Yo'l belgilari qanday vazifani bajaradi?
2. Yo'l belgilari qanday meyoriy xujjatlarga asosan tayyorlanadi va ishlatiladi?
3. Nechta yo'l belgi guruxlarini bilasiz?
4. Axborot – ishora belgilarining shakli, rangi va mahlumot berishi qanday ?
5. Axborot – ishora belgilaril belgilari qanday masofada o'rnatiladi?
6. Servis belgilari qanday maqsadlarda o'rnatiladi?
7. Servis belgilari qanday o'rnatiladi?
8. Servis belgilarini vazifasini tushuntiring.

Amaliy ishining hisob shakli

1. Ishdan maqsad
2. Amaliy ishini o'tkazish joyi _____ va sanasi _____
3. Umumiy ma'lumot
4. Xulosa

Topshiriq №4

1. Axborot – ishora belgilariga tavsif bering?
2. **5.5. “Bir tomonlama harakatlabish yo'li va 5.8.8. Bo'laklar bo'yicha harakatlanish yo'nalishi “** belgisiga tavsif bering?
3. Servis belgilari va « **6.5. Transport vositalarini yuvish joyi»** belgisiga tushuncha bering?

5-Amaliy masho'ulot

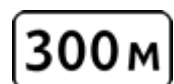
Qo'shimcha axborot belgilari va ularning qo'llanilishi.(49 ta)

Ishdan maqsad: Talabalarda Qo'shimcha axborot belgilarning har xil yo'l sharoitlarida qo'llanilishi to'g'risida ko'nikma va malaka hosil qilish.

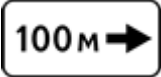
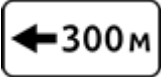
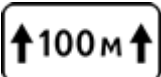
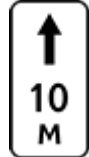
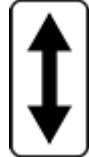
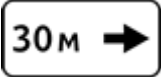
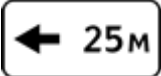
Qo'shimcha axborot belgilari ular bilan birgalikda qo'llangan belgilarga aniqlik kiritish yoki ularning ta'sirini cheklash uchun qo'llaniladi.

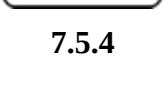
7.1.1. Manzilgacha bo'lgan masofa

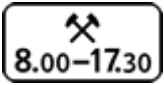
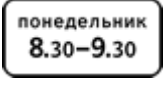
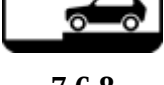
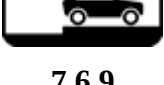
Belgilangan yo'lning xavfli joyigacha bo'lgan masofani, yo'l harakatiga tegishli cheklovlar kiritilgan joyni yoki harakat yo'nalishi bo'yicha oldindagi muayan joyni ko'rsatadi.

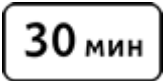
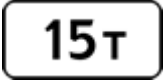

7.1.1

7.1.2. Manzilgacha bo'lgan masofa Chorraha oldida 2.5 belgisi o'rnatilgan bo'lsa, 2.4 belgisidan chorrahagacha bo'lgan masofani ko'rsatadi.	 7.1.2
7.1.3, 7.1.4. Manzilgacha bo'lgan masofa. Yo'ldan manzilgacha bo'lgan masofa.	 7.1.3
	 7.1.4
7.2.1 Ta'sir oralig'i. Ogohlantiruvchi, buyuruvchi, axborot-ishora belgilarining ta'sir oralig'ini ko'rsatadi.	 7.2.1
7.2.2.-7.2.6 a'sir oralig'i Bu belgilar Faqat Taqiqlovchi 3.27–3.30 belgilari bilan qo'llaniladi.	
7.2.2. – Belgining ta'siri saklangan oralikni ko'rsatadi.	 7.2.2
7.2.3. – Belgi ta'sir oralig'i oxirini ko'rsatadi.	 7.2.3
7.2.4. – Haydovchilarga belgi ta'sirida ekanliklari haqida ma'lumot beradi.	 7.2.4
7.2.5. -7.2.6. Maydon, binolar oldi va shunga o'xshash joylar chetida to'xtash va to'xtab turish taqiqlanganda belgining ta'sir oralig'i va yo'nalishni ko'rsatadi.	 7.2.5
	 7.2.6
7.3.1. -7.3.3. Ta'sir yo'nalishlari Chorraha oldida o'rnatilgan belgilarning ta'sir yo'nalishini ko'rsatadi.	 7.3.1
	 7.3.2

	 7.3.3
7.4.1 – 7.4.7. Transport vositasining turi Belgining ta'siri joriy etilgan transport vositalari turini ko'rsatadi. 7.4.1 ko'shimcha belgisining ta'siri yuk tashuvchi, shu jumladan, tirkamali, to'la vazni 3.5 tonnadan ortiq bo'lgan transport vositalariga, 7.4.3 ko'shimcha belgisi esa engil avtomobillarga, shuningdek, to'la vazni 3.5 tonnagacha bo'lgan yuk tashuvchi transport vositalariga tatbik etiladi.	 7.4.1
	 7.4.2
	 7.4.3
	 7.4.4
	 7.4.5
	 7.4.6
	 7.4.7
7.5.1. Shanba, yakshanba va bayram kunlari.	 7.5.1
7.5.2. Ish kunlari.	 7.5.2
7.5.3. Hafta kunlari Belgiga haftaning kaysi kunlari amal qilishi ko'rsatilgan.	 7.5.3
7.5.4. Amal qilish vakti Belgiga kunning kaysi vaktida amal qilishni ko'rsatadi.	 7.5.4
7.5.5 – 7.5.7. Amal qilish vakti	

Belgiga haftaning kaysi kuni va kaysi soatlarida amal qilishni ko'rsatadi.	7.5.5 7.5.6 7.5.7
7.6.1 – 7.6.9. Transport vositasini to'xtab turish joyiga ko'yish usuli . Barcha turdagi transport vositalarini to'xtab turish uchun yo'lning qatnov qismida, piyodalar yo'lkasi yoniga ko'yish usuli. Piyodalar yo'lkasi yonidagi to'xtab turish joyiga engil avtomobillar va mototsikllarni qanday ko'yish usuli ko'rsatilgan.	7.6.1 7.6.2 7.6.3 7.6.4 7.6.5 7.6.6 7.6.7 7.6.8 7.6.9
7.7. Yurgizgichni ishlatmasdan to'xtab turish joyi 5.15 belgisi bilan birgalikda ko'llanganda, to'xtab turish joyida Faqat yurgizgichi ishlayotgan transport vositalariga to'xtab turishiga ruxsat etilganini bildiradi.	 7.7
7.8. Pullik xizmat ko'rsatish joyi	

Nakd pulga xizmat ko'rsatilishini bildiradi.	7.8
7.9. To'xtab turish muddati cheklangan 5.15 belgisi o'rnatilgan to'xtab turish joyida transport vositalari to'xtab turishining eng ko'p muddatini ko'rsatadi.	 7.9
7.10. Avtomobillarni ko'rikdan o'tkazish joyi 5.15 yoki 6.11 belgisi bilan ko'rsatilgan maydonlarda estakada yoki ko'zdan kechirish chukurchalari borligini bildiradi.	 7.10
7.11. To'la vazni cheklangan To'la vazni ko'shimcha belgida ko'rsatilgan mikdordan ortiq bo'lgan transport vositalariga taallukli.	 7.11
7.12. Xavfli yo'l yokasi. Yo'l ishlari bajarilayotgani sababli yo'l yokasiga chikish xavfli ekanligi haqida ogohlantiradi, 1.23 belgisi bilan qo'llaniladi.	 7.12
7.13. Asosiy yo'lning yo'nalishi. Chorrahada asosiy yo'lning yo'nalishini ko'rsatadi.	 7.13
7.14. Harakatlanish bo'lagi Belgi yoki svetofor ta'siridagi harakatlanish bo'lagini ko'rsatadi.	 7.14
7.15. Ko'zi ojiz piyodalar. 1.20, 5.16.1, 5.16.2 belgilari hamda svetofor bilan qo'llaniladi, piyodalar o'tish joyidan ko'zi ojiz kishilar foydalanishi haqida ogohlantiradi.	 7.15
7.16. Nam koplama Belgi qatnov qismining koplamasi nam bo'lgan vaktida ta'sir etishini ko'rsatadi.	 7.16
7.17. Nogironlar. 5.15 belgisi bilan qo'llaniladi. To'xtab turish joyi (yoki uning bir qismi) ushbu Qoidalarining 28.3 bandiga muvofik Nogiron taniqlik belgisi o'rnatilgan. transport vositalari uchun ajratilganligini ko'rsatadi.	 7.17
7.18. Nogironlar mustasno Belgilarning ta'siri ushbu Qoidalarining 28.3 bandiga muvofik Nogiron taniqlik belgisi o'rnatilgan transport vositalariga va motokajavalarga joriy etilmaydi.	 7.18
7.19. Chorrahadagi kamera.	 7.19

Nazorat savollari:

1. Yo‘l belgilari qanday vazifani bajaradi?
2. Yo‘l belgilari qanday meyoriy xujjatlarga asosan tayyorlanadi va ishlatiladi?
3. Nechta yo‘l belgi guruxlarini bilasiz?
4. Ogoxlantiruvchi yo‘l belgilarining shakli, rangi va mahlumot berishi qanday ?
5. Ogoxlantiruvchi yo‘l belgilari qanday masofada o‘rnatiladi?
6. Taqiqlovchi yo‘l belgilari qanday maqsadlarda o‘rnatiladi?
7. Qo‘shimcha axborot belgilari qanday o‘rnatiladi?
8. Servis belgilarini vazifasini tushuntiring.

Amaliy ishining hisob shakli

1. Ishdan maqsad
2. Amaliy ishini o‘tkazish joyi _____ va sanasi _____
3. Umumiy ma’lumot
4. Xulosa

Topshiriq №5

1. Qo‘shimcha axborot belgilariga tavsif bering?
2. Qo‘shimcha axborot belgilarining boshqa belgilar bilan qo‘llanilishiga tavsif bering?
3. 7.6.1 – 7.6.9. “Transport vositasini to‘xtab turish joyiga qo‘yish usuli” belgisiga tushunra bering?

6-Amaliy masho‘ulot

Yo‘l belgi guruxlarining guruxlari.Yotiq yo‘l chiziqlari (23 ta). Yo‘l belgi chiziq lari. Tik chiziqlar. (23 ta)

Ishdan maqsad: Talabalarda yo‘l belgi chiziqlari va Yotiq yo‘l chiziqlarning har xil yo‘l sharoitlarida qo‘llanilishi to‘g‘risida ko‘nikma va malaka hosil qilish. Talabalarda yo‘l belgi chiziqlari va Tik yo‘l chiziqlarning har xil yo‘l sharoitlarida qo‘llanilishi to‘g‘risida ko‘nikma va malaka hosil qilish.

Yo‘lning qatnov qismi yuzasidagi chiziq lar, ishoralar, yozuvlar va boshqa belgilar harakatlanish tartibini belgilaydi.

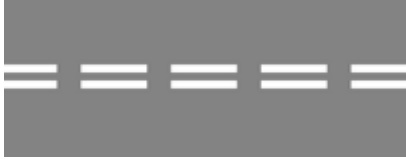
Yo‘l yuzasidagi Yotiq chiziq lar ok rangda bo‘ladi (1.4, 1.10 va 1.17 chiziq lar sariq rangda bo‘ladi).

1.1 – qarama-qarshi yo‘nalishlarda harakatlanayotgan transport oqimlarini ajratadi, yo‘lning havfli joylaridagi harakatlanish bo‘lagi chegarasini bildiradi;

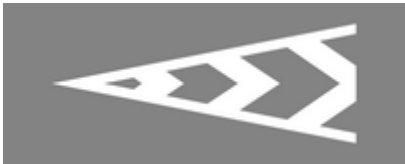
yo‘lning kirish taqiqlangan qismini anglatadi; transport vositalarining to‘xtab turish joyi chegarasini hamda avtomagistral qatoriga kiritilmagan

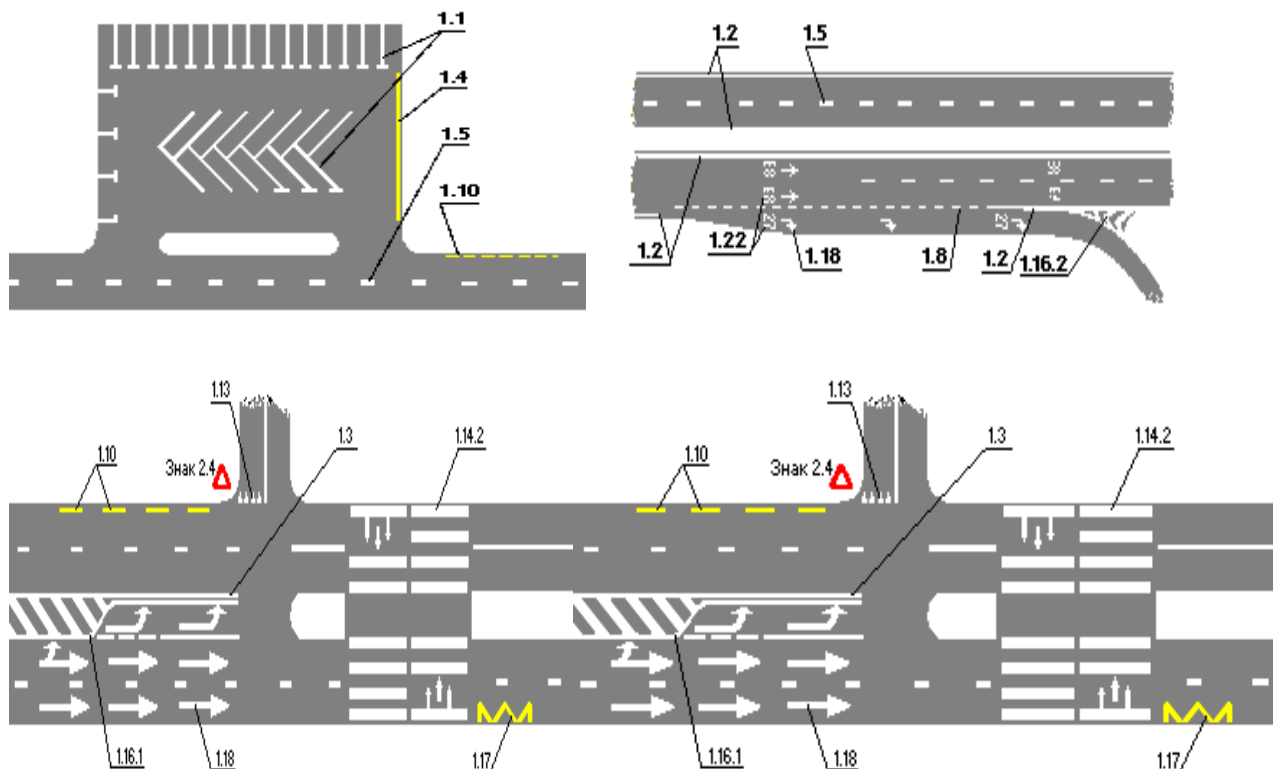
1.1

yo'lning harakatlanish qismi chegarasini bildiradi.	
1.2 (enli sidirg'a chiziq)-avtomagistrallarda harakatlanish qismi chegarasini bildiradi.	 1.2
1.3 – to'rt va undan ortiq harakatlanish bo'lagi bo'lgan yo'llarda qarama-qarshi yo'nalishdagi transport vositalari oqimini ajratadi.	 1.3
1.4 – to'xtash taqiqlangan joyni bildiradi. Yakka holda yoki 3.27 “To'htash taqiqlangan” yo'l belgisi bilan qo'llaniladi hamda yo'lning harakatlanish qismi chetiga yoki yo'l chetidagi to'sik (bordyur) ustidan chiziladi.	 1.4
1.5 – ikki yoki uch bo'lakli yo'llarda qarama-qarshi yo'nalishlarda harakatlanayotgan transport vositalari oqimlarini ajratadi; bir yo'nalishda harakatlanish uchun mo'ljallangan ikki yoki ko'prok bo'lakli yo'llarda bo'laklarning chegaralarini bildiradi.	 1.5
1.6 (яқинлашиш чизиғи – ҳар бир чизик узунлиги улар орасидаги масофадан уч баробар катта бўлган узук-узук чизик) – қарама-қарши ёки бир йўналишда ҳаракатланаётган транспорт воситалари оқимларини ажратувчи 1.1 ёки 1.11 чизиғига яқинлашаётганлик ҳақида огоҳлантиради.	 1.6
1.7 – (har bir chizig'i kiska va oralari shu chiziq lar bo'yiga teng bo'lgan uzuk-uzuk chiziq) – chorrahadagi harakatlanish bo'laklarini bildiradi.	 1.7
1.8 (enli uzuk-uzuk chiziq) – tezlanish yoki sekinlanish bo'lagi bilan yo'lning harakatlanish qismidagi asosiy bo'lagi o'rtasidagi chegarani bildiradi (chorrahalarda, yo'lning turli sathda kesishgan qismlarida, avtobuslar to'xtaydigan joylarda va h.k.).	 1.8
1.9 – reversiv harakatlanishda qatnov qismining chegarasini belgilaydi; reversiv harakatlanish amalga oshirilgan yo'llarda (reversiv svetofori o'chirilgan holatda) qarama-qarshi yo'nalishdagi transport oqimini ajratadi.	 1.9
1.10 – to'xtab turish taqiqlangan joyni bildiradi. Yakka holda yoki 3.28 yo'l belgisi bilan qo'llaniladi va yo'lning harakatlanish qismi chetiga yoki yo'l chetidagi to'sik (bordyur) ustidan chiziladi.	 1.10

1.11 -Faqat biror bo'lakka qayta tizilishga ruxsat etadi, bir yo'nalishdagi yoki qarama-qarshi kelayotgan transport oqimlarini ajratadi; kayrilib olish, to'xtash maydonchalari va shunga o'xshashlarga kirish uchun mo'ljallangan joylarda manyovr Faqat bir yo'nalishda ruxsat etilganligini ko'rsatadi.	 1.11
1.12. (to'xtash) – 2.5 belgisi yoki svetoforning (tartibga soluvchining) Taqiqlovchi ishorasida haydovchi to'xtash kerak bo'lgan joyini ko'rsatadi.	 1.12
1.13 – kesishgan yo'lda harakatlanayotgan transport vositasiga yo'l berish zarur bo'lganda haydovchi transport vositasini to'xtatishi lozim bo'lgan joyini ko'rsatadi.	 1.13
1.14.1, 1.14. (zebra) – yo'lning harakat tartibga solinmagan qismida piyodalarning o'tish joyini belgilaydi.	 1.14.1
1.14.2 belgining ishorali yo'naltirgichlari piyodalarning harakatlanish yo'nalishini ko'rsatadi.	 1.14.2
1.14.3 – piyodalarning harakati svetofor yordamida tartibga solinganini bildiradi.	 1.14.3
1.15 – yo'lning velosiped yo'lkasi kesib o'tgan joyini bildiradi.	1.15
1.16.1–1.16.3 – transport vositalari oqimi ajraladigan yoki ko'shiladigan joylardagi yo'naltiruvchi orolchalarni bildiradi.	 1.16.1

	 1.16.2 1.16.3
1.17. Belgilangan yo'nalishli transport vositalari to'xtash joylari hamda taksilarning to'xtab turish joylarini bildiradi.	 1.17
1.18 – chorrahada bo'laklar bo'yicha ruxsat etilgan harakatlanish yo'nalishlarini ko'rsatadi. Yakka holda yoki 5.8.1, 5.8.2 belgilari bilan qo'llaniladi. Oxiri berk yo'l tasvirlangan chiziq , shu yo'nalishdagi yon tomonda joylashgan qatnov qismiga burilish taqiqlanganligini ko'rsatadi. Chetki chap bo'lakdan chapga burilishga ruxsat beruvchi yo'naltirgich shu bo'lakdan kayrilishga ham ruxsat beradi.	 1.18
1.19 – harakatlanish qismining toraygan (shu yo'nalishdagi harakatlanish bo'laklarining soni kamaygan) joyiga yoki qarama-qarshi yo'nalishdan kelayotgan transport vositalari oqimlarini ajratuvchi 1.1 yoki 1.11 chizig'iga yaqinlashganlik haqida ogohlantiruvchi chiziq . Birinchi holda 1.18.1-1.18.3 yo'l belgilari bilan qo'llanilishi mumkin.	 1.19
1.20 – haydovchini 1.13 chizig'iga yaqinlashayotgani haqida ogohlantiradi.	 1.20
1.21 (“STOP” – to'xtang yozuvi) – 2.5 belgisi bilan birga ko'llanilganda haydovchini 1.12 chizig'iga yaqinlashayotganligi haqida ogohlantiradi.	 1.21

1.22 – yo'l (harakatlanish yo'nalishi) rakamini ko'rsatadi.	1.21
1.23 – yo'lning Faqat belgilangan yo'nalishli transport vositalari uchun mo'ljallangan bo'lagini bildiradi. 1.1 va 1.3 chiziq larinibosib o'tish takiklanadi, harakatlanish qismining chetini bildirish uchun ko'llanilgan 1.1 chizig'i bundan mustasno. 1.2, 1.5-1.8 chiziq larini istalgan tomondan bosib o'tish mumkin. Reversiv svetofoqlar bo'lmaganda yoki ular o'chirib ko'yilganda, 1.9 chizig'i Faqat u haydovchining o'ng tomonida bo'lsa, bosib o'tishga ruxsat etiladi. Reversiv svetofoqlar yoki qo'yilgan paytda bir yo'nalishli bo'laklarni ajratayotgan 1.9 chizig'ini istalgan tomonidan bosib o'tishga ruxsat etiladi. Reversiv svetofoqlar o'chirilganda, haydovchilar darhol 1.9 chizig'idan o'ngga qayta tizilishlari kerak. Reversiv svetofoqlar o'chirilgan bo'lsa, qarama-qarshi yo'nalishdagi transport vositalarini ajratuvchi 1.9 chizig'ini bosib o'tish taqiqlanadi. 1.11 chizig'ini uzuk-uzuk tomondan, shuningdek, sidiq'ga chiziq tomonidan esa Faqat Quvib yoki chetlab o'tishni tugatayotganda bosib o'tishga ruxsat etiladi. Ko'chma tirgakka o'rnatilgan vaqtinchalik yo'l belgilari va chiziq lar ma'no jihatidan bir-biriga zid kelsa, haydovchilar vaqtinchalik yo'l belgilariga amal qilishlari kerak.	1.23 1.23

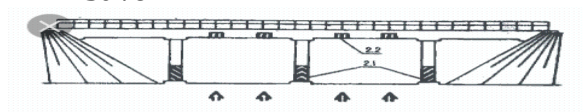

1.1 — qarama-qarshi yoʻnalishlarda harakatlanayotgan transport oqimlarini ajratadi, yoʻlning xavfli joylaridagi harakatlanish boʻlagi chegarasini bildiradi; yoʻlning kirish taqiqlangan chegarasini anglatadi;

Transʻort vositalarini toʻxtab turish joyi chegarasini hamda avtomagistrallar qatoriga kiritilmagan yoʻlning harakatlanish qismi chegarasini bildiradi.

1.2 (enli sidirgʻa chiziq) — avtomagistrallarda harakatlanish qismi chegarasini bildiradi; 1.3 — toʻrt va undan ortiq harakatlanish boʻlagi boʻlgan yoʻllarda qarama-qarshiyoʻnalishdagi transport vositalari oqimini ajratadi; 1.4 — toʻxtash taqiqlangan joyni bildiradi. Yakka holda yoki 3.27 “Toʻxtash taqiqlangan” yoʻl belgisi bilan qoʻllaniladi hamda yoʻlning harakatlanish qismi chetiga yoki yoʻl chetidagi toʻsik (bordiyur) ustidan chiziladi;

1-Savol

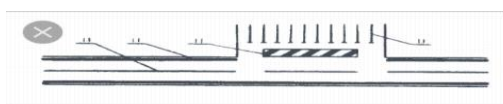

pdd-uzbeki.narod.ru

2. Tik chiziqlar

- harakatlanayotgan transport vositalariga xavf tugʻdiradigan yoʻl inshootlarining tik elementlari (koʻpriklar va osma yoʻllar, ustunlar va h.k.)ni bildiradi. 2.2 - tonnellar, koʻpriklar, osma yoʻl va koʻpriklarning pastki qirrasini

2-Savol

pdd-uzbeki.narod.ru

1. Yotiq chiziqlar

- qarama-qarshi yoʻnalishlarda harakatlanayotgan transport oqimlarini ajratadi, yoʻlning xavfli joylaridagi harakatlanish boʻlagi chegarasini bildiradi; yoʻlning kirish taqiqlangan qismini anglatadi; transport vositalarining toʻxtab turish joyi chegarasini

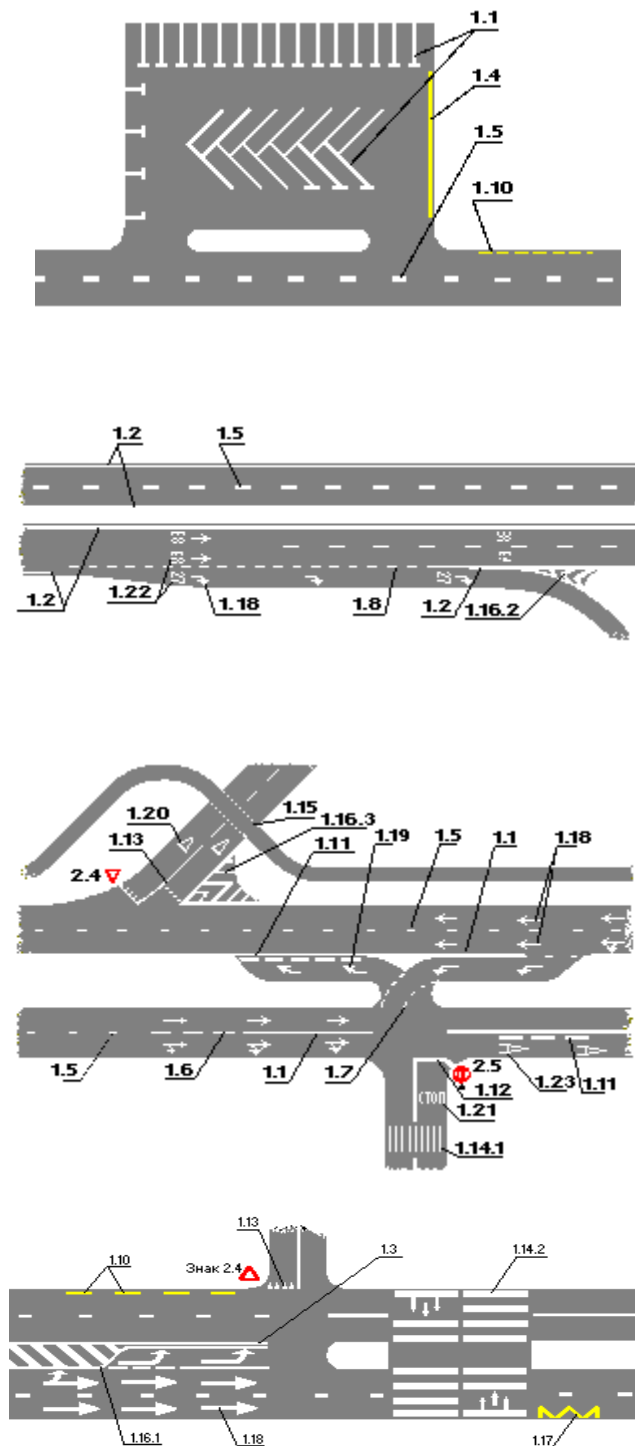
Yoʻl harakatini tashkil etishda yoʻl belgilari bilan bir qatorda (yoʻl belgi) chiziq lari ham qoʻllaniladi. Chiziq lar Yotiq va tik chiziq larga boʻlinadi. Yoʻlning qatnov qismi yuzasidagi chiziq lar, ishoralar, yozuvlar va boshqa belgilar harakatlanish tartibini belgilaydi. Yoʻl yuzasidagi Yotiq chiziq lar ok va sariq rangda boʻladi. Yotiq chiziq lar umuman soni 23 tani tashkil etadi, shundan 3

tasi sariq rangda bo‘ladi. Yotiq chiziqlar ranglaridan tashkari o‘lchamlari va ko‘rinishi bo‘yicha bir-biridan farq qilib, ma’lum vazifalarni bajaradi.

Yotiq chiziqlar

Yo‘lning qatnov qismi yuzasidagi chiziqlar, ishoralar, yozuvlar va boshqa belgilar harakatlanish tartibini belgilaydi.

Yo‘l yuzasidagi Yotiq chiziqlar ok rangda bo‘ladi (1.4, 1.10 va 1.17 chiziqlar sariq rangda bo‘ladi).

1.1 — qarama-qarshiyoʻnalishlarda harakatlanayotgan transport oqimlarini ajratadi, yoʻlning xavfli joylaridagi harakatlanish boʻlagi chegarasini bildiradi; yoʻlning kirish taqiqlangan chegarasini anglatadi;

Transport vositalarini toʻxtab turish joyi chegarasini hamda avtomagistrallar qatoriga kiritilmagan yoʻlning harakatlanish qismi chegarasini bildiradi.

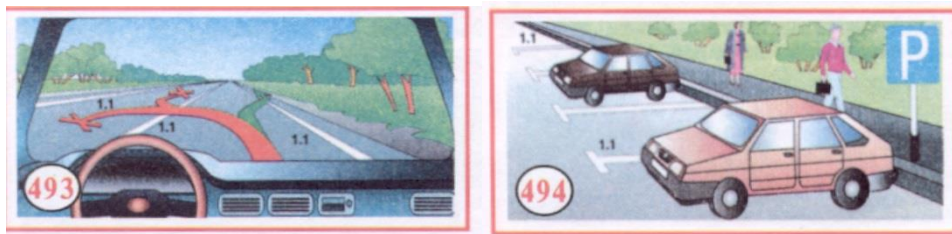
1.2 (enli sidiroʻa chiziq) — avtomagistrallarda harakatlanish qismi chegarasini bildiradi;

1.3 — toʻrt va undan ortiq harakatlanish boʻlagi boʻlgan yoʻllarda qarama-qarshiyoʻnalishdagi transport vositalari oqimini ajratadi;

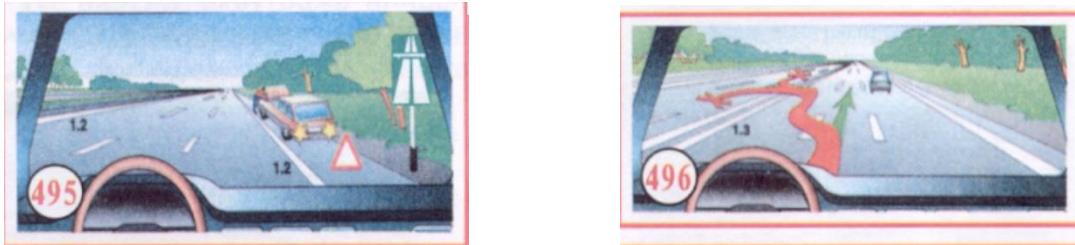
1.4 — toʻxtash taqiqlangan joyni bildiradi. Yakka holda yoki 3.27 “Toʻxtash taqiqlangan” yoʻl belgisi bilan qoʻllaniladi hamda yoʻlning harakatlanish qismi chetiga yoki yoʻl chetidagi toʻsik (bordiyur) ustidan chiziladi;

Buylanma chiziq lar va ularning xususiyatlari. Yoʻlning qatnov qismi yuzasidagi chiziq lar, ishoralar va boshqa belgilar harakatlanish tartibini belgilaydi.

Yoʻl yuzasidagi Yotiq chiziq lar ok rangda buladi (1.4, 1.10 va 1.17 chiziq lar sariq rangda buladi).

1.5-ikki yoki uch boʻlakli yoʻllarda qarama-qarshi yunalishlarda harakatlanayotgan transport vositalari oqimlarini ajratadi; bir yoʻnalishda harakatlanish uchun muljallangan ikki yoki kup boʻlakli yoʻllarda boʻlaklarning chegaralarini bildiradi.

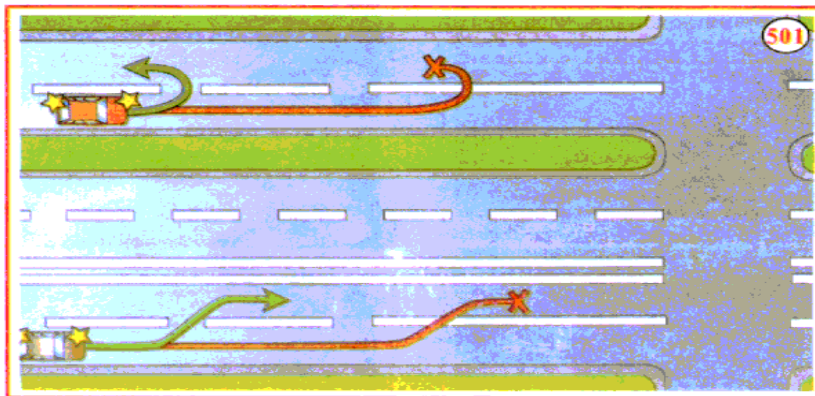
1.6-yakinlashish chizigi-xar bir chiziq uzunligi ular orasidagi masofadan katta boʻlgan uzuk-uzuk chiziq -qarama-qarshi yoki bir yunalishda harakatlanayotgan transport vositalari oqimlarini ajratuvchi 1.1 yoki 1.11 chizigiga yakinlashayotganlik haqida ogohlantiradi (501-rasm).

1.7-xar bir chizioʻi kiska va oralari shu chiziq lar boʻyiga teng boʻlgan uzuk-uzuk chiziq -chorraxadagi harakatlanish boʻlaklarini bildiradi (500-rasm).

1.8-enli uzuk-uzuk chiziq -tezlanish yoki sekinlanish boʻlagi bilan yoʻlning harakatlanish qismidan asosiy boʻlagi oʻrtasidagi chegarani bildiradi (chorraxalarda, yoʻlning turli satxda kesishgan qismlarida, avtobuslar tuxtaydigan joylarda va xokazo) (545-rasm).

1.9-reversiv harakatlanishda qatnov qismining chegarasini belgilaydi; reversiv harakatlanish amalga oshirilgan yoʻllarda (reversiv svetofori oʻchirilgan xolatda) qarama-qarshi yunalishdagi transport oqimini ajratadi (503-rasm).

1.10-to'xtab turish taqiqlangan joyni bildiradi. Yakka xolda yoki 3.28 yo'l belgisi bilan ko'llanadi va yo'lning harakatlanish qismi chetiga yoki yo'l chetidagi tusik (bordiyur) ustidan chiziladi (504-rasm).

1.11-sidirlga chiziq yonida chizilgan uzuk-uzuk chiziq Faqat biror bo'lakda qayta tizilishga ruxsat beradi va transport oqimlarini ajratadi (505-rasm).

1.12-to'xtash chizio'i (506-rasm). 2.5 bandli belgi o'rnatilganda yoki sfetoforning Taqiqlovchi ishorasida bu chiziq avtomobil to'xtaydigan joyni ko'rsatadi.

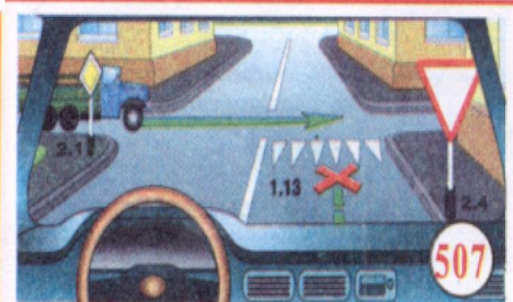
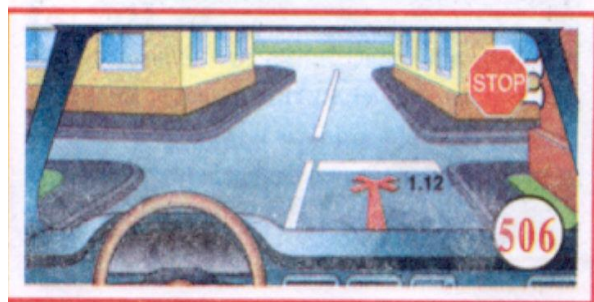
1.13-bir qator bulib terilgan uchburchaklar kesishgan yo'lda harakatlanayotgan transport vositasiga yo'l berish zarur bo'lganda, avtomobilni to'xtatish lozim bo'lgan joyni ko'rsatadi (507-rasm).

1.14.1, 1.14.2-bir-biriga parallel chizilgan keng uzluksiz chiziq lar («zebra») piyodalarning o'tish joyini bildiradi (508-rasm).

1.14.2-belgining ishorali yunaltirgichlari piyodalarning harakatlanish yunalishini ko'rsatadi (509-rasm).

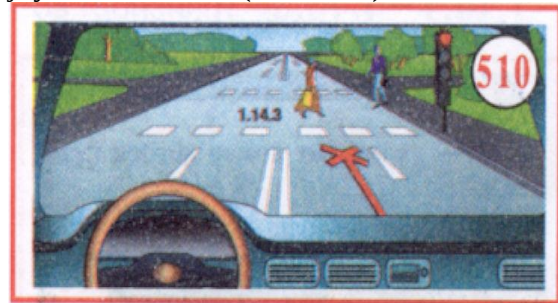
1.14.3-piyodalarning o'tish joyi svetoфор orkali tartibga solinadi (510-rasm).

1.15-yo'lni velosiped yo'lagi kesib o'tganini bildiradi.

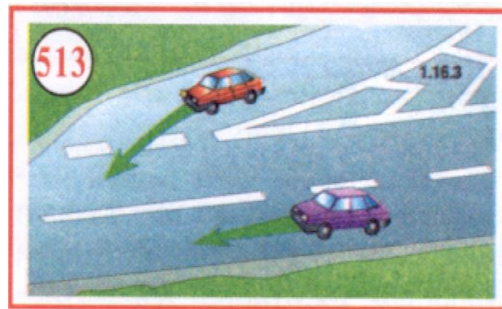
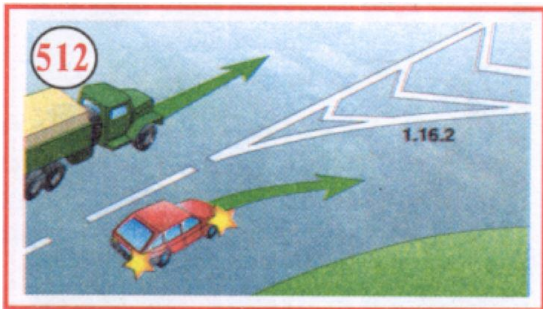

1.16.1-1.16.3-transport vositalarining oqimi ajraladigan yoki ko'shiladigan joylardagi yunaltiruvchi orolchalarni bildiradi.

1.17-belgilangan yunalishli transport vositalarining bekatlari hamda taksilarning to'xtab turish joylarini bildiradi (514-rasm).

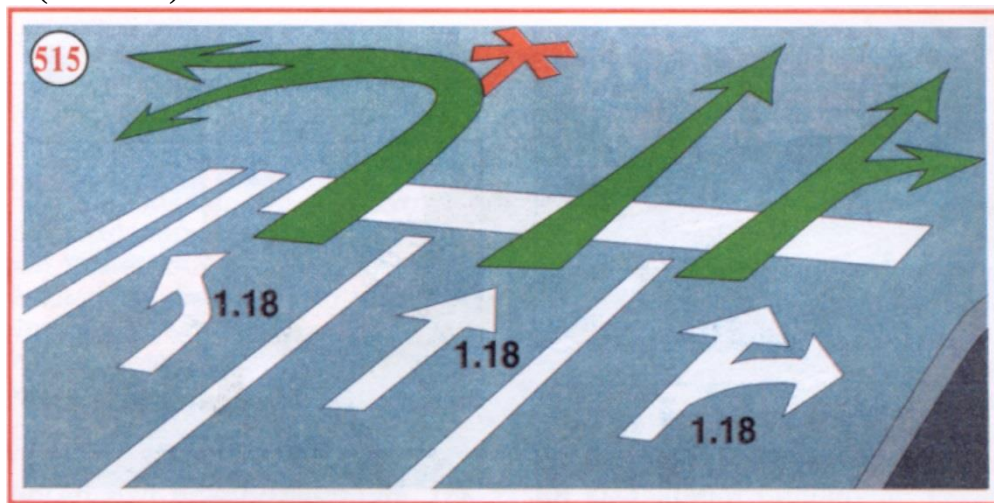
1.18-chorraxada bo'laklar bo'yicha ruxsat berilgan harakatlanish yunalishlarini ko'rsatadi. Yakka xolda yoki 5.8.1, 5.8.2 belgilari bilan ko'llanadi. Oxiri berk yo'l tasvirlangan chiziq , shu yunalishdagi yon tomonda joylashgan qatnov qismiga burilish taqiqlangan ko'rsatadi.

CHetidagi chap bo‘lakdan chapga burilishga ruxsat beruvchi yunaltirgich shu bo‘lakdan kayrilishga ham ruxsat beradi (515-rasm).

1.19-harakatlanish qismining toraygan, shuning bilan yunalishdagi harakatlanish bo‘laklarining soni kamaygan yoki qarama-qarshi yunalishda kelayotgan transport vositalari oqimlarini ajratuvchi 1.1 yoki 1.11 chizio‘iga yaknlashganlik haqida ogoxlantiruvchi chiziq . Birinchi xolda 1.18.1-1.18.3 yo‘l belgilari bilan ko‘llanishi mumkin (516-rasm).

1.20-katta uchburchak shaklida bo‘lib, haydovchini 1.13 chizio‘iga yakinlashayotganidan ogoxlantiradi (517-rasm).

1.21-«STOP»-to‘xtash yozuvi-2.5 belgisi bilan birga ko‘llanganda haydovchini 1.12 chizio‘iga yakinlashayotgani haqida ogoxlantiradi (518-rasm).

1.22-yo‘l rakamini ko‘rsatadi (562-rasm).

1.23-yo‘lning Faqat belgilangan yunalishli transport vositalari uchun mo‘ljallangan bo‘lagini bildiradi (520-rasm).

1.1 va 1.3 bandli chiziq larni bosib o‘tish takiklaanadi, harakatlanish qismining chekkasini bildirish uchun kkllangan 1.1 chizigi bundan istisno.

1.2, 1.5-1.8 chiziq larini istalgan tomondan bosib o‘tish mumkin.

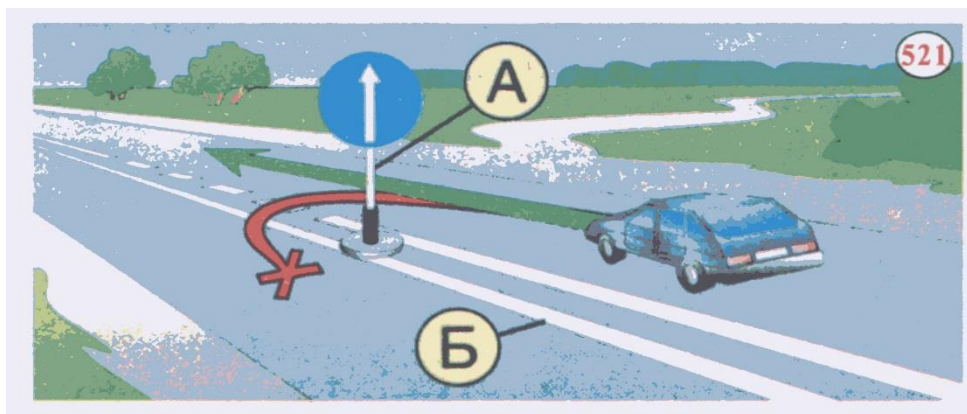
Reversiv svetoforlar bo‘lmaganda, 1.9 bandli chizio‘ini Faqat avtoullovning o‘ng tomonida bo‘lsa, bosib o‘tishga ruxsat beriladi.

Reversiv svetofor yokilgan vaktida bir yunalishli bklaklarni ajratayotgan 1.9 chizigini itsalgan tomonidan bosib utishga ruxsat beriladi.

Reversiv svetofor o‘chirilganda, haydovchilar darxol 1.9 chizio‘idan o‘ngga qayta tizilishlari kerak. Reversiv svetofor o‘chirilgan bo‘lsa, qarama-qarshi yunalishdagi transport oqimlarini ajratuvchi 1.9-chizio‘ini bosib utish taqiqlanadi.

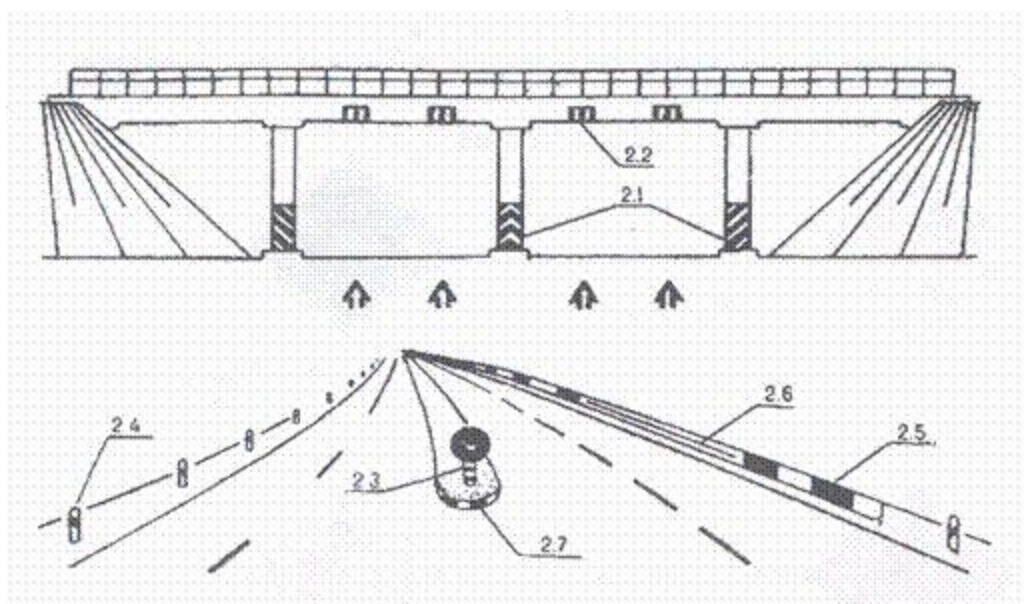
1.11. Bandli chizio‘ini uzuk-uzuk tomondan sidirga chiziq tomonidan esa Faqat Quvib yoki chetlab o‘tishni tugutayotganda bosib o‘tishga ruxsat beriladi.

Vaktincha o‘rnatilgan va doimiy yo‘l belgilari va chiziq lar bir-biriga zid kelsa. Haydovchi vaktinchalik yo‘l belgisiga amal qilishi kerak (521-rasm).

Tik chiziqlar:

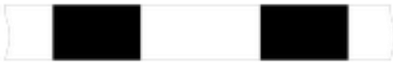
Tik chiziqlar – yo'l inshootlari va jihozlari yuzalariga ketma-ket chizilgan yo'l-yo'l ok-kora chiziqlar majmuisidan iborat bo'lib, ularning o'lchamlarini ko'rsatishda, ko'z bilan chamalash vositasi sifatida xizmat kiladi.

2.1 – harakatlanayotgan transport vositalariga xavf tug'diradigan yo'l inshootlarining tik elementlari (ko'priklar va osma yo'llar, ustunlar va h.k.)ni bildiradi.

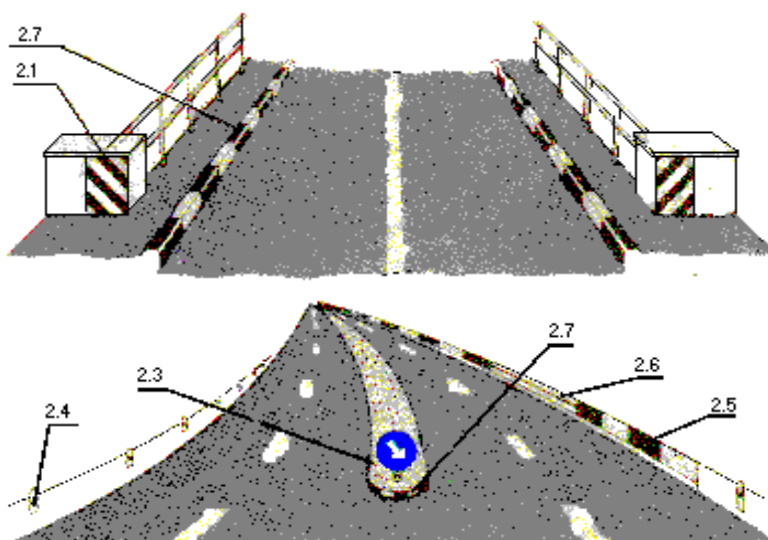

2.1

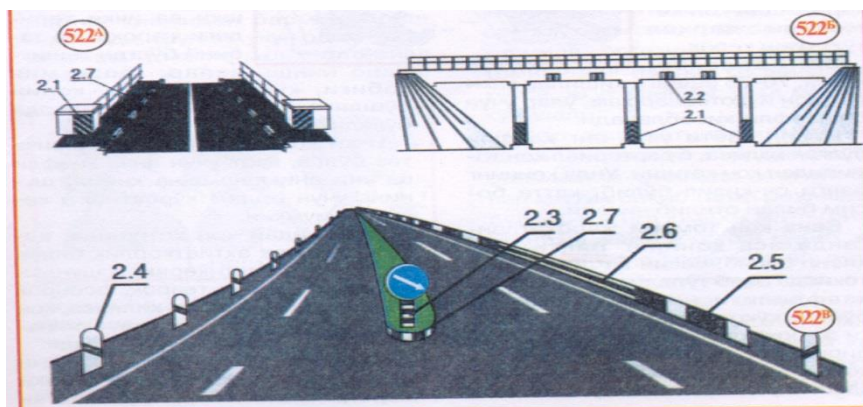
2.2 – tonnellar, ko’priklar, osma yo’l va ko’priklarning pastki kirasini bildiradi.	 2.2
2.3 – ajratish bo’laklaridagi yoki xavfsizlik orolchalari”dagi dumalok ustunlarni bildiradi.	 2.3
2.4 – yo’naltiruvchi, beton yoki temir beton ustunlar, to’sik tirgaklar va hokazolarni bildiradi.	 2.4
2.5 – yo’lning kichik radiusli bo’rilishlari, tik nishabliklari va boshqa xavfli joylarida yo’l chetiga o’rnatilgan to’siklarning yon yuzalarini bildiradi.	 2.5
2.6 – boshqa joylardagi to’siklarning yon yuzalarini bildiradi.	 2.6
2.7 – yo’lning xavfli joylarida uning chetidagi to’sikni (bordryurni) va yo’l sathidan baland bo’lgan xavfsizlik orolchalari chetini bildiradi.	 2.7

Tik chiziqlar

Tik chiziqlar - yo’l inshootlari va jihozlari yuzalariga ketma – ket chizilgan yo’l – yo’l ok – kora chiziqlar majmuasidan iborat bo’lib, ularning o’lchamlarini ko’rsatishda, ko’z bilan chamalash vositasi sifatida xizmat qiladi.

- 2.1 — harakatlanayotgan transport vositalariga xavf tuo‘diradigan yo‘l inoshotlarining tik elementlari (ko‘priklar va osma yo‘llar, ustunlar va h. k.) ni bildiradi.
- 2.2 - tonellar, ko‘priklar, osma yo‘l va ko‘priklarning pastki kirasini bildiradi.
- 2.3 – ajratish bo‘laklaridagi yoki “xavfsizlik orolchalari”dagi dumalok, ustunlarni bildiradi.
- 2.4 – yo‘naltiruvchi, beton yoki temir beton ustunlar, to‘sik, tirgaklar va hokazolarni bildiradi.
- 2.5 – yo‘lning kichik radiusli burilishlari, tik nishabliklari va boshqa xavfli joylarda yo‘l chetiga o‘rnatilgan to‘siklarning yon yuzalarini bildiradi.
- 2.6 – boshqa joylardagi to‘siklarning yon yuzalarini bildiradi.
- 2.7 – yo‘lning xavfli joylarida uning chetidagi to‘sikni (bordyurni) va yo‘l sathidan baland bo‘lgan “xavfsizlik choralari” chetini bildiradi.

Amaliy ishining hisob shakli

Ishdan maqsad
Amaliy ishini o‘tkazish joyi _____ va sanasi _____
Umumiy ma’lumot
Xulosa

Topshiriq №6

- 1.Yo‘l belgi chiziqlarining vazifalari.
- 2.Yo‘l belgi chiziqlarining guruhlari va turlari.
- 3.Yotiq chiziqlarining turlanishi.
- 4.Bo‘ylama Yotiq chiziqlar.
- 5.Ko‘ndalang Yotiq chiziqlar.
- 6.Sariq rangli Yotiq chiziqlar.
- 7.Oq rangli Yotiq chiziqlar
- 8.Tik chiziqlariga tavsif bering?
- 9.Ajratish bo‘laklaridagi yoki “xavfsizlik orolchalariga tavsif bering?
- 10.Yo‘lning kichik radiusli burilishlari, tik nishabliklari va boshqa xavfli joylarga qo‘yiladigan belgisiga tushuncha bering?

7-AMALIY MASHG‘ULOT.

**Piyodalar va yo‘lovchilarning vazifalari.Maxsus transport vositalarining imtiyozlari.
Harakatni tartibga solish. Svetaforlarning ishoralari. Tartibga soluvchining ishoralari.**

Ishdan maqsad: Talabalar Piyodalar va yo‘lovchilarning vazifalarini,maxsus transport vositalarining imtiyozlarini va ularni har xil yo‘l ‘l sharoitlarida qo‘llanilishi to‘g‘risida ko‘nikma va malaka hosil qilish. Talabar Harakatni tartibga solish. Svetaforlarning ishoralari. Tartibga soluvchining ishoralari va ularni har xil yo‘l ‘l sharoitlarida qo‘llanilishi to‘g‘risida ko‘nikma va malaka hosil qilish.

Ko‘k rangli yalt – yalt etuvchi chiroq – mayokchasi va (yoki) maxsus tovushli ishorasi yokilgan tezkor va maxsus xizmat transport vositalarining haydovchilari kechiktirib bo‘lmaydigan xizmat vazifalarini bajarayotib, yo‘l harakatini xavfsizligini tahminlash sharti bilan ushbu Qoidalarining 8 bob (8.9 bandidan tashkari), 7.1.10 – 15, 18 – 19 boblari, Qoidalarining 1 va 2 ilovalari talablaridan chetga chikishlari mumkin. Ko‘k rangli chiroq mayokchaga Qo‘shimcha kizil rangli chiroq – mayokcha ham yoqilishi mumkin.Boshqa yo‘l harakati katnashchilariga nisbatan imtiyozga ega bo‘lishlari uchun bunday transport vositalarida yalt – yalt etuvchi chiroq mayokcha va (yoki) mahsus tovushli ishorasi yokilgan bo‘lishi shart. Ular o‘zlariga yo‘l berilayotganligiga ishonch hosil kilganlaridan so‘nggina imtiyozdan foydalanishlari mumkin.

Tezkor xizmat va maxsus xizmat transport vositalari kuzatib kelayotgan transport vositalari ham shu imtiyozdan foydalanadilar.

7.2. Haydovchilar ko‘k rangli chiroq – mayokcha va (yoki) maxsus tovushli ishoralarni yo‘qqan holda yaqinlashib kelayotgan trans‘ort vositalariga, shuningdek, ularning kuzatuvidagi yakinni yorituvchi chiroqlari yokilgan trans‘ort vositalariga yo‘l berishlari, zarur bo‘lgan hollarda ularning to‘siksiz o‘tib ketishlari uchun o‘zlari boshqarib borayotgan trans‘ort vositalarini yo‘lning o‘ng tomoniga borib to‘xtatishlari shart.

7.3. Ko‘k rangli chiroq – mayokchasini yokib turgan transport vositasiga yaqinlashayotgan haydovchilar zarur bo‘lib kolganda darhol to‘xtash imkoniyatini beradigan darajada harakatlanish

tezligini kamaytirishlari shart.

7.4. Zarg'aldoq yoki sariq rangli chiroq – mayokchasi yokilgan, yo'ldan foydalanish hizmatiga tegishli moslama va transport vositalarining haydovchilari ish bajarish jarayonida yo'l harakati xavfsizligini taminlash sharti bilan ushbu Qoidalarning yo'l belgilari, chiziq lari hamda 11.4, 11.5, 11.8 va 18.1 bandlari talablaridan chetga chikishlari mumkin. Boshqa haydovchilar ularning ish bajarishlariga to'skinlik tuo'dirmasliklari shart. Zarg'aldoq va sariq rangli chiroq – mayokcha harakatlanishda imtiyoz bermaydi va u Faqat boshqa harakatlanish katnashchilarining ehtiborini jalb etish uchun xizmat kiladi.

Yo'lovchilarning majburiyatlari

Yo'lovchilar transport vositasiga faqat u to'la to'xtagandan so'ng trotuar yoki yo'l yoqasi tomondan chiqishga va tushishga majburdirlar. Yo'lovchilarning transport vositalaridan trotuar yoki yo'l yoqasi tomondan tushishi yoki ularga chiqishining iloji bo'lmagan hollarda, agar bu harakat xavf tug'dirmasa yoki boshqa yo'l harakati qatnashchilariga halakit bermasa yo'lning qatnov qismi tomonidan amalga oshirilishi mumkin. Yo'lovchilarga quyidagilar taqiqlanadi: transport vositasi harakatlanayotgan vaqtda haydovchini boshqarishdan chalg'itish va unga halakit berish; harakatlanayotgan bortli yuk avtomobillarida tik turish, bortlarda yoki undan yuqoridagi yuk ustida o'tirish; transport vositasi harakatlanayotgan vaqtda uning eshiklarini ochish; transport vositasi harakatlanayotgan vaqtda salondan tana qismlarini (qo'ldan tashqari) chiqarish.

Haydovchining umumiy majburiyatlari

Mexanik transport vositasining haydovchisi:

Haydovchilik guvoxnomasi va uning talonini yoki transport vositasini vaktinchalik boshqarish xukukini beruvchi talonni, haydovchilik guvoxnomasi belgilangan tartibda olib ko'yilgan bo'lsa, uning talonini, haydovchilik guvoxnomasi va uning taloni olib ko'yilgan xolda vaktinchalik ruxsatnomani

Vaktinchalik boshqarish xukukini beruvchi talon yoki vaktinchalik ruxsatnoma bilan transport vositasini boshqarishda esa haydovchining shaxsini tasdiklovchi xujjatni (fukarolik pasporti va x.k)

Transport vositasi ro'yxatdan o'tkazilganligi xakidagi xujjatni, transport vositasining egasi bo'lmagan xollarda esa umumiy egilik xukukini beruvchi, tasarrufga yoki foydalanishga berilganligini tasdiklovchi xujjatni, belgilangan xollarda yo'l varakasi va tashilayotgan yukning xujjatlarini yonida olib yurishi, militsiya xodimlari talab kilganda tekshirish uchun berish shartdir.

Tegishli toifadagi haydovchilik guvoxnomasiga ega bo'lgan shaxs o'ziga karashli bo'lmagan transport vositasini, uning egasi, yoxud tasarrufga yoki foydalanishga berilganligini tasdiklovchi xujjatlari bo'lgan shaxs ishtirokidagina (ularning roziligi bilan) boshqarish mumkin.

Mototsiklda xarakatlanayotganda haydovchi maxsus bosh kiyimini kiyib olishi, tugmalashi, yo'lovchilar ham maxsus bosh kiyimini kiygan va u tugmalangan xolda bo'lishi shart.

Xalkaro yo'llardagi xarakatlanishda ishtirok etayotgan mexanik trans'ort vositasi haydovchisining yonida "Yo'l harakati xakidagi" Konventsiya talablariga mos keladigan haydovchilik guvoxnomasi va trans'ort vositasini ro'yxatdan o'tganligi xakidagi xujjat, transport vositasida esa ro'yxatdan o'tgan davlatning rakamli va taniqlik belgisi bo'lishi shart.

Transport vositasi haydovchisi quyidagilarga amal qilishga majburdir:

Xarakatlanishdan oldin transport vositasining texnik sozligini, tozaligini va to'lik jixozlanganligini tekshirishi.

Xarakatlanish vaktida transport vositasining texnik xolatini soz xolda bo'lishini ta'minlashi.

Xarakatlanishni boshlashdan oldin yo'lovchilarning transport vositasiga to'lik chikib joylarini egallaganligiga, transport vositasining eshiklari yo'ilganligiga, yo'lovchilar tashish uchun maxsus

jixozlangan yuk avtomobillarida yo'lovchilar tashiyotganda ushbu qoidalarining 6.2 bandi talablari bajarilganligiga tishonch xosil qilishi

Xarakatlanish jarayonida piyodalar, ayniksa bolalar, nogironlar, kariyalarga va velisopedchilarga nisbatan extiyotkorlik choralarini ko'rishi

Militsiya xodimlarining talabiga ko'ra mastlik xolatini aniklovchi maxsus tekshiruvdan o'tishi.

Yo'l-transport xodisasi tufayli shikastlangan transport vositasini shatakka olish (Faqat yuk avtomobilida) tabiiy ofatlar sodir bo'lgan joylarga yetib borish, shuningdek kechiktirib bo'lmaydigan xizmat vazifalarini bajarish zarurati tuo'ilgan xollarda militsiya xodimlariga, yo'lakay yo'nalishda tibbiy yordam ko'rsatishga ketayotgan tibbiyot xodimlariga, zudlik bilan tibbiy yordamga muxtoj bo'lgan fukarolarni davolash muassasasiga olib borish uchun tibbiyot va 10 miliyiya xodimlariga, militsiyaning shtatdan tashkari xodimlariga va jamoatchi avtonazoratchilarga transport vositasidan foydalanishga imkon berishi.

Eslatma: tibbiy xizmatlar uchun transport vositasidan foydalanishga imkon berishdan boshqa xollar fukarolarga tegishli transport vositalariga taallukli emas.

Transport vositasidan foydalangan shaxs haydovchi talab kilganda yo'l varakasiga yurilgan vakti, bosib o'tilgan masofani, o'z ismi-sharifi, mansabi, ish joyi nomini, yo'l varakasi bo'lmagan takdirda tegishli namunadagi mahlumotnoma yozib berishi lozim.

Transport vositalarini tekshirish yoki undan foydalanish xukukiga ega bo'lgan shaxs haydovchining talablariga muvofik o'z xizmat guvoxnomasini ko'rsatishi shart

Haydovchilarga quyidagilar takiklanadi:

-Transport vositasini xar qanday mastlik (alkogol, giyoxvand moddalar va boshqalar) xolatida sezgirlik va etiborni susaytiradigan dori-darmonlar ta'sirida, yo'l xarakati xavfsizligiga taxdid soladigan darajada charchoklik va betoblikda boshqarish;

-Har qanday mastlik holatida, sezgirlik va ehtiborni susaytiradigan dori-darmonlar tahsirida, yo'l xarakati xavfsizligiga taxdid soladigan darajada charchoklik va betoblikda bo'lgan, shuningdek trans'ort vositasini boshqarish xukukini beradigan tegishli toifadagi guvoxnomasi bo'lmagan yoki yo'l varakasida ismi-sharifi ko'rsatilmagan shaxslarga transport vositasini boshqarish uchun to'shirish.

-Texnik nosoz transport vositasini, moped, motoroller va mototsikllarni tovush pasaytirgichsiz boshqarish.

Transport vositasini tormoz tizimi yoki boshqaruvi ishdan chiksa, ulagich moslamasi (avtopoezd tarkibida) nosoz bo'lsa, korono'i vaktida yoki yetarlicha ko'rinmaslik sharoitida –faralar va orka gabarit chiroqlari yonmasa, yomo'ir, kor yoo'ayotgan vaktida esa haydovchi tomonidagi oyna tozalagich ishlamay kolsa, bunday transport vositalarida xarakatlanish

Eslatma: ishchi tormoz tizimi yoki boshqaruvi sekin xarakatlanayotgan trans'ort vositasini to'xtashi yoki manevr qilishiga imkon bermasa, ular ishlamayotgan xisoblanadi.

Transport vositalariga tegishli ruxsatsiz maxsus texnik jixozlar (ratsiya, sirena va x.k) ni o'rnatish.

Transport vositalarining tashkiliy jamlanmasi (shuningdek, piyodalar jamlanmalari) harakatiga xalakit berish va ular orasiga kirish

СПЕЦТРАНСПОРТ

огнеборочная машина

аварийная машина

скорая помощь

машина-подъёмник

аварийно-спасательная служба МЧС

пожарная машина

водопоставляющая машина

эвакуатор

мусоровоз

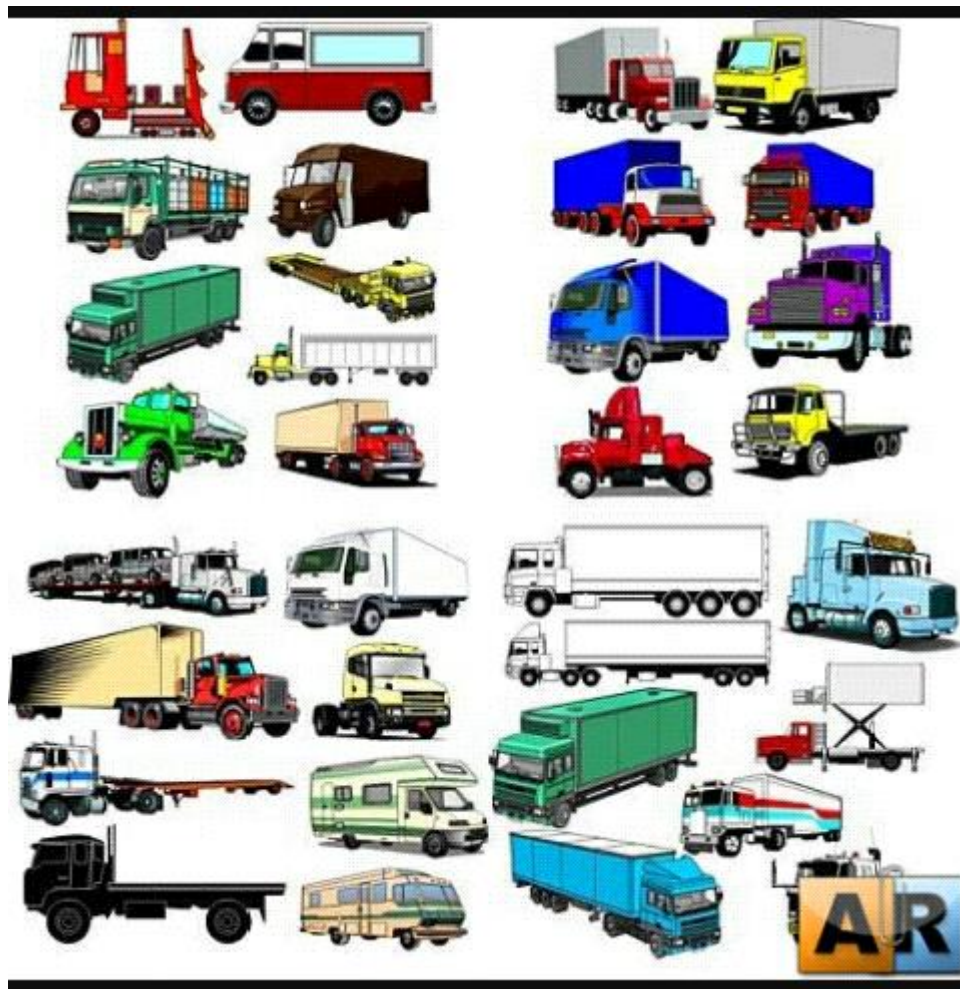
химическая лаборатория МЧС

полицейская машина

эвакуатор с полуприцепом

1. Svetoforlarning ishoralari

Svetoforlarda yashil, sarik, kizil va ok rangli yoruo'lik ishoralari qo'llaniladi.

Svetofor ishoralari vazifasiga bo'lik ravishda doirasimon, yo'naltirgich, 'iyoda tasviri tushirilgan va X simon ko'rinisha bo'lishi mumkin.

Doira shaklidagi ishorali svetoforlarda yashil doirali ishoralar bilan bir sathda joylashgan yashil yo'naltirgich ko'rinishdagi ishorali bitta yoki ikkita Qo'shimcha tarmok bo'lishi mumkin.

Svetoforning doirali ishoralari quyidagi manoni bildiradi:

Yashil ishora harakatlanishga ruxsat beradi; miltillovchi yashil ishora ham harakatlanishga ruxsat beradi va uning ta'sir vakti tugashi hamda ko'p o'tmay Taqiqlovchi ishora yonishi haqida axborot beradi.

Yashil ishora o'chishiga soniyalar (sekundlar)da kancha vakt kolganligi haqida axborot berish uchun rakamli tablo qo'llanilishi mumkin;

Sariq ishora xarakatni takiklaydigan (Faqat Qoidalarning 8.13 bandida ko'zda tutilgandan tashkari) va ishoralar almashuvi haqida ogohlantiradi;

Miltillovchi sariq ishora harakatlanishga ruxsat beradi va tartibga solinmagan chorraha yoki piyodalar o'tish joyi borligidan xabardor kiladi, xavf – xatar haqida ogohlantiradi;

Kizil ishora, shuningdek, miltillovchi kizil ishora harakatlanishni takiklaydi;

Kizil va sariq ishoralarning bir vaktida yonishi harakatlanishni takiklaydi va ko'p o'tmay yashil ishora yonishi haqida axborot beradi.

Yo'naltirgich ko'rinishidagi kizil, sariq va yashil rangli svetofor ishoralari ham doira shaklidagi svetofor ishoralari bilan bir xil mahnoga ega bo'ladi. Ular Faqat ko'rsatilgan yo'nalishga tahsir etadi.

Agar tegishli yo‘l belgisi bilan takiklanmagan bo‘lsa, cha‘ga burilishga ruxsat beruvchi yo‘naltirgich kayrilib olishga ham ruxsat beradi. Qo‘shimcha tarmokdagi yashil yo‘naltirgich ham xuddi shu mahnoni bildiradi.

Qo‘shimcha tarmokdagi ishora o‘chirilgan bo‘lsa, shu tarmok tartibga solayotgan yo‘nalishda harakatlanish taqiqlanganini bildiradi.

Agar svetoforming asosiy yashil ishorasiga ko‘ra yo‘naltirgich (yo‘naltirgichlar)ning shakli tushirilgan bo‘lsa, u haydovchilarga svetoforming Qo‘shimcha tarmoo‘i borligi haqida axborot beradi va shu asosiy tarmokdagi yo‘naltirgichlar yo‘nalishlarida harakatlanishga ruxsat berilganligini ko‘rsatadi.

Agar svetofofor ishorasi piyoda tasviri ko‘rinishida bo‘lsa, u Faqat piyodalarning harakatiga tahsir ko‘rsatadi. Bunda yashil ishora ‘iyodalarning harakatlanishiga ruxsat beradi, kizil ishora esa takiklaydi.

Qatnov qismidagi harakat yo‘nalishi qarama-qarshitomonga o‘zgarishi mumkin bo‘lgan bo‘laklarida transport vositalarining harakatini tartibga solish uchun X – simon kizil ishorali va pastga yo‘nalgan yo‘naltirgich ko‘rinishidagi yashil ishorali reversiv svetofoforlar qo‘llaniladi. Bu ishoralar kaysi bo‘lak ustiga o‘rnatilgan bo‘lsa, unda harakatlanishni takiklaydi yoki ruxsat beradi. Ikki tomoni 1.9. chizio‘i bilan belgilangan bo‘lak ustiga o‘rnatilgan ishoralari o‘chirilgan reversiv svetofofor shu bo‘lakka ko‘rishni takiklaydi.

Tramvaylarning, shuningdek, belgilangan yo‘nalishli boshqa trans‘ort vositalarining harakatlanishini, ular uchun ajratilgan maxsus bo‘lakda tartibga solish uchun T – harfi ko‘rinishida joylashgan to‘rtta doirasimon ok rangli ishorali svetofoforlar qo‘llanilishi mumkin.

Yuqoridagi bir yoki bir nechta va pastki ishora bir vaktning o‘zida yonganda, harakatlanishga ruxsat etiladi. Ulardan chapdagisi chapga, o‘ngdagisi o‘ng tomonga burilishga, o‘rtasidagi to‘o‘riga yurishga ruxsat beradi. Agar Faqat yuqoridagi uchta ishora bir vaktida yonsa, harakatlanish taqiqlanadi.

Temir yo‘l kesishmalarida o‘rnatilgan doirasimon ok rangli miltillovchi ishora transport vositalarinig kesishma orkali harakatlanishiga ruhsat beradi.

Ko‘rinish chegarasida yakinlashib kelayotgan poezd (lokomotiv, drezina) bo‘lmasa, o‘chirilgan miltillovchi ok va kizil ishoralarda ham harakatlanishga ruxsat beriladi[5]

1. Tartibga soluvchining ishoralari

Tartibga soluvchining ishoralari quyidagi manoni bildiradi:

KO‘LLARI YoN TOMONGA UZATILGANDA YoKI TUSHIRILGANDA, chap va o‘ng yon tomonidan tramvayga to‘o‘riga, relssiz transport vositalariga to‘o‘riga va o‘ngga harakatlanishga, piyodalarga qatnov qismini kesib o‘tishga ruxsat beriladi. Oldi va orka tomonidan barcha transport vositalari va piyodalarning harakatlanishi takiklanadi;

O‘NG KO‘LI OLDINGA UZATILGANDA, chap yonidan tramvayga chapga, relssiz transport vositalariga barcha yo‘nalishlarda, oldi tomonidan barcha transport vositalariga Faqat o‘ngga harakatlanishga ruxsat beriladi. Orka tomonidan va o‘ng tomonidan barcha transport vositalarining harakatlanishi taqiqlanadi. piyodalarga tartibga soluvchining orka tomonidan qatnov qismini kesib o‘tishga ruxsat etiladi;

KO'LNi YuqoriGA KO'TARGANDA, Qoidalarining 8.13 bandida ko'rsatilganidan boshqa hollarda transport vositalari va piyodalarning barcha yo'nalishlarida harakatlanishi taqiqlanadi.

Tartibga soluvchi haydovchi va piyodalarga tushunarli bo'lgan boshqa ishoralarni ham berishi mumkin. Ishoralar yaxshi ko'rinishi uchun tartibga soluvchi jezl yoki yoruo'lik qaytaradigan kizil rangli moslamalarni qo'llashi mumkin.

Harakatni tartibga solayotgan yoki xizmat burchini o'tayotgan militsiya xodimi transport vositasi haydovchisiga karata ko'l ishorasi yoki ovoz kuchaytirgichli kurilma orkali transport vositasini to'xtatishni talab qilishi mumkin. Haydovchi esa ko'rsatilgan joyda to'xtashi kerak. Yo'l harakati katnashchilarining ehtiborini jalb etish uchun hushtak bilan Qo'shimcha ishora berilishi mumkin.[6]

Nazorat savollari:

1. Qanday transport vositalari maxsus transport vositalari deyiladi?
2. Maxsus transport vositalarining imtiyozlari nimalardan iborat?
3. Haydovchilarning mayokcha yongan trans'ort vositalarining oldidagi harakatlari nimadan iborat?
4. Zarg'aldoq yoki sariq rangli chiroqli transport vositalarining imtiyozlari nimalardan iborat?
5. Yo'lovchilarning majburiyatlari nimalardan iborat?
6. Svetofor Qo'shimcha tarmoining vazifalari nimalardan iborat?
7. Svetofor turlarini bilasizmi?
8. Svetoforning doirali ishoralariga tasbif bering?
9. Tartibga soluvchining ishoralari?

Amaliy ishining hisob shakli

Ishdan maqsad
Amaliy ishini o'tkazish joyi _____ va sanasi _____
Umumiy ma'lumot
Xulosa

1. Piyodalar va Yo'lovchilarning majburiyatlariga tavsif bering?
2. Haydovchining umumiy majburiyatlari majburiyatlariga tavsif bering?
3. Maxsus transport vositalariga tushuncha bering?

8-AMALIY MASHG'ULOT.

Ogohlantiruvchi va falokat ishoralari.Harakatni boshlash.

Ishdan maqsad: Talabar Ogohlantiruvchi va falokat ishoralari hamda harakatni boshqarish bilisglari va ularni har xil yo'l 'l sharoitlarida qo'llanilishi to'g'risida ko'nikma va malaka hosil qilish.

Tovushli ishoralar;

Fara chiroqlarining yokilib – o'chirilishi;

Kunduz kuni yakinni yorituvchi fara chiroo'ini yoqilishi.

Harakatlanishni boshlashdan, qayta tizilishdan, burilish (kayrilib olishdan) va to'htashdan oldin haydovchi tegishli yo'nalishni bildiruvchi burilish yoruo'lik ko'rsatgichi, ular bo'lmaganda yoki buzuk bo'lganda, ko'l bilan ishoralar berishi shart.

CHapga burilish (kayrilib olish)ni bildiruvchi ishoraga chap ko'lni yoki tirsakdan to'o'ri burchak ostida bukilgan o'ng ko'lni yonga uzatish mos keladi.

O'ngga burilishni bildiruvchi ishoraga o'ng ko'lni yoki tirsakdan to'o'ri burchak ostida bukilgan chap ko'lni yonga uzatish mos keladi.To'xtash ishorasi chap yoki o'ng ko'lni yuqori ko'tarib beriladi.Burilish ko'rsatkichi yoki ko'l bilan berilayotgan ishora manevrini bajarishdan oldinrok berilishi va uni tugallagach darhol to'xtalishi lozim (ko'l bilan berilayotgan ishorani manevr qilishdan bevosita oldin tugallashi mumkin).Ishoralar berish boshqa yo'l harakati katnashchilarini chalo'itmasligi kerak.

Ogohlantiruvchi ishora berish haydovchiga oldin o'tish huquqini bermaydi va uni zaruriy ehtiyot choralari ko'rish masuliyatidan ozod kilmaydi.Haydovchi o'zidan orkada kelayotgan, Quvib o'tishni boshlagan va boshqa transport vositalariga halal bermasligiga ishonch hosil kilgandan keyingina, harakatlanish yo'nalishini o'zgartirish haqida ogohlantiruvchi ishora berishi kerak.Tovushli ishoralar Faqat quyidagi hollarda qo'llanilishi mumkiin:

-aholi yashaydigan joylardan tashkarida boshqa haydovchilarni Quvib o'tish haqida ogohlantirish uchun;

-zarur bo'lgan hollarda yo'l – transport hodisasining oldini olish uchun;

Quvib o'tish haqida tovushli ishora o'rniga yoki u bilan birga fara chiroqlarini yokib – o'chirib ogohlantirish ishorasini berish mumkin.

Burilishni ko'rsatuvchi barcha yoruo'lik ishoralarining bir vaktida miltillashi falokat ishoralari bo'lib hisoblanadi.[7]

Falokat yoruo'lik ishoralari quyidagi hollarda yo'qilishi kerak:

-yo'l – transport hodisasi sodir bo'lganda;

-to'xtash taqiqlangan joylarda majburiy to'xtalganda;

-fara chiroqlari haydovchining ko'zini kamashtirganda;

-shatakka olishda (shatakka olingan transport vositasida).

Haydovchi yo'l harakati katnashchilarini, o'zi boshqarayotgan transport vositasi xavf tuo'dirishi mumkin bo'lgan boshqa hollarda ham ogohlantirish uchun falokat yoruo'lik ishoralarini yokishi kerak.

-quyidagi hollarda falokat yoruo'lik ishoralari yokilgandan keyin, shuningdek, u bo'lmaganda yoki buzuk bo'lganda, falokat sababli to'xtash belgisi (miltillovchi kizil chiroq) darhol o'rnatilishi kerak:

-yo'l transort hodisasi sodir bo'lganda;

Taqiqlangan va ko'rinish sharoitini hisobga olgan holda transport vositasi boshqa haydovchilar tomonidan o'z vaktida paykab bo'lmaydigan joylarda majburiy to'xtab kolganda. Bunday belgi (chiroq) muayyan vaziyatda xavf haqida haydovchilarning o'z vaktida ogohlantirishni taminlaydigan masofada o'rnatilishi kerak. Lekin bu masofa aholi yashaydigan joylarda transport vositasidan 15 metrdan, ulardan tashkarida esa 30 metrdan kam bo'lmasligi kerak. Shatakk olingan transport vositasida falokat yoruo'lik ishoralari buzuk bo'lganda yoki bo'lmagan hollarda uning orka tomoniga falokat sababli to'xtash belgisi o'rnatilishi kerak.

Harakatlanishni boshlash, yo'nalishlarni o'zgartirish

Haydovchi harakatlanishni boshlash, qayta tizilish, burilish (kayrilib olish), yo'nalishini o'zgartirish kv to'xtashdan oldin o'z xarakati bilan boshqa transport vositalariga havf solmayotganligiga va to'skinlik kilmayotganligiga ishonch hosil qilishi kerak.

Yondosh hududlardan yo'lga chikayotgan haydovchi unda harakatlanayotgan transport vositalariga va piyodalarga, shuningdek, undan chikishda o'zining harakat yo'nalishini kesib o'tayotgan piyodalar va velosipedchilarga yo'l berishi kerak.

Haydovchi qayta tizilishda yon bo'lakda yo'lakay harakat yo'nalishini o'zgartirmasdan ketayotgan transport vositalariga yo'l berishi kerak.

Yo'lakay yo'nalishda harakatlanayotgan transport vositalari bir vaktida qayta tizilayotganda, haydovchi o'ng tomondagi transport vositasiga yo'l berishi kerak.

Aylanma harakat tashkil qilingan chorrahalarga kirish uchun burilishdan boshqa barcha hollarda haydovchi o'ngga, chapga burilish yoki kayrilib olishdan oldin shu yo'nalishda harakatlanish uchun mo'ljallangan qatnov qismining eng chetki holatini egallashi shart.

Burilishni shunday amalga oshirish kerakki, bunda qatnov qismining kesishmasidan chikayotgan transport vositasi karama – kashi yo'nalishdagi harakat tomoniga o'tib ketmasin.

O'ngga burilayotgan transport vositasi iloji boricha qatnov qismining o'ng tomoniga yakinrokda harakatlanishi kerak.

Transport vositasi o'zinig gabarit o'lchamlariga yoki boshqa texnik sabablariga ko'ra Qoidalarining 10.4. bandi talablariga muvofik, bajara olmasa, yo'l harakati xavfsizligini tahminlab va boshqa transport vositalariga halakit bermasdan undan chetga chikishga yo'l ko'yiladi.

Relssiz transport vositasining haydovchisi yo'lnig chorrahadan tashkari joyida chapga burilishi yoki kayrilib olishda karama –karshi yo'nalishdan kelayotgan transport vositalariga va yo'lakay yo'nalishdagi tramvayga yo'l berishlari shart.

CHorrahalaridan tashkaridagi qatnov qismining kengligi chetki cha' vaziyatdan kayrilib olish uchun yetarli bo'lmasa, uni qatnov qismining o'ng chetidan (yo'lnig o'ng yokasidan) amalga oshirish mumkin. Bu holda haydovchi yo'lakay va qarama-qarshiyo'nalishdagi transport vositalariga yo'l berishi shart.

transport vositalarining harakat yo'nalishlari kesishadigan va o'tish navbati ushbu qoidalarda ko'zda tutilmagan hollarda haydovchi o'ng tomondan yakinlashib kelayotgan transport vositasiga yo'l berishi kerak.

Sekinlashish bo'lagi bo'lgan yo'llarda burilmokchi bo'layotgan haydovchi o'z vaktida shu bo'lakka o'tishi va tezlikni Faqat unda kamaytirishi kerak.

Yo'lga chikish joyida tezlanish bo'lagi bo'lsa, haydovchi unda harakatlanishi va ko'shni bo'lakda harakatlanayotgan transport vositalariga yo'l berishi, so'ngra oqimga ko'shilishi kerak.

Quyidagi joylarda kayrilib olish takiklanadi:

-piyodalarning o'tish joylarida;

-tonellarda;

-ko'priklar, osma yo'l (estakadalar), osma ko'priklar va ularning ostida

-temir yo'l kesishmalarida;

-yo'lning ko'rinishi biron – bir yo'nalishda 100 metrdan kam bo'lgan joylarda.

Transport vositasini orkaga harakatlantirishda haydovchi yo'l harakati xavfsizligini ta'minlashi va boshqa yo'l harakati katnashchilariga xalakit bermasligi shart. Zarurat tuo'lganda, haydovchi boshqa shaxslarning yordamidan foydalanishi mumkin.[8]

Nazorat savollari:

- 1.Ogohlantiruvchi ishoralarning qanday turlari bor?
- 2.Qanday hollarda ogoxlantiruvchi ishoralar beriladi?
- 3.Harakatni boshlashda va to'xtatishda qanday ishoralar beriladi?
- 4.Qanday sharoitda falokatlik ishorasi beriladi?
- 5.Orkaga harakatlanishda, tormozlashda qanday ogoxlantiruvchi ishoralar beriladi?
- 6.Miltillovchi kizil chiroq qanday xollarda qo'llaniladi ?

Amaliy ishining hisob shakli

Ishdan maqsad

Amaliy ishini o'tkazish joyi _____ va sanasi _____

Umumiy ma'lumot

Xulosa

Topshiriq № 8

1. Harakatni boshqarishga tavsif bering?
2. Qanday joylarda qayrilib olish taqiqlanadi?
3. Qanday sharoitda falokatlik ishorasi beriladi?

9-Amaliy masho'ulot

Mavzu: Chorrahalarida harakatlanish. Murakkab yo'l sharoitida xarakatlanish tartibi.

Ishdan maqsad: Talabalarda Talabalarda CHorraxalarda va maxsusjoylarda harakatlanish

Tartibi, Murakkab yo'l sharoitida xarakatlanish tartibi to'g'risida ko'nikma va malaka hosil qilish.

Temir yo'l kesishmalari orkali harakatlanish. Avtomagistrallarda harakatlanish. Turar joy dahalarida harakatlanish. Tik nishablik va tik balandliklarda harakatlanish. Belgilangan yo'nalishdagi transport vositalarining imtiyozlari. Tashki yoritish asboblaridan foydalanish. Mexanik transport vositalarini shatakka olish.

Tartibga solingan chorrahalar

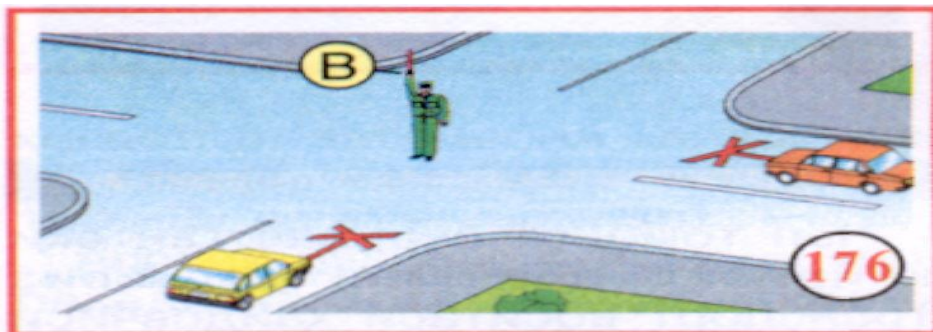
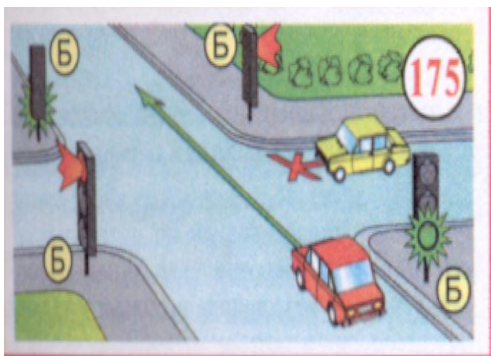
Svetoforming yashil ishorasida chapga burilayotgan yoki kayrilib olayotgan relssiz transport vositasining haydovchisi qarama-qarshitomondan to'o'riga harakatlanayotgan va o'ngga burilayotgan transport vositalariga yo'l berishi shart. Bu qoidaga tramvay haydovchilari ham o'zaro amal qilishlari kerak.

Svetoorning kizil yoki sariq ishorasi bilan bir vaktida yongan Qo'shimcha tarmoyning yashil ishorasidagi yo'naltirgich yo'nalishida harakatlanayotgan transport vositasining haydovchisi boshqa yo'nalishdagi transport vositalariga yo'l berishi kerak.

Agar svetofoor yoki tartibga soluvchining ishoralari tramvay va relssiz transport vositalariga bir vaktida harakalanishga ruxsat bersa, harakatlanish yo'nalishidan katiy nazar, tramvay oldin o'tish huquqiga ega bo'ladi.

Svetoorning ruxsat etuvchi ishorasida chorrahaga kirgan haydovchi, undan chikishdagi svetofoor ishorasidan katiy nazar, belgilangan yo'nalishda harakatini davom ettirishi kerak. Birok chorrahada haydovchining yuradigan yo'lida joylashgan svetofoorlar oldida to'xtash chiziq lari (yoki 5.33 belgisi) bo'lsa, u har bir svetofoor ishorasiga amal qilishi shart.

Svetoorning ruxsat beruvchi ishorasi yonganda haydovchi chorraha orkali harakatlanishni tugallayotgan transport vositalari va qatnov qismidan tegishli yo'nalishda o'tishni tugallayotgan piyodalarga yo'l berishi shart.

Tartibga solinmagan chorrahalar

Teng ahamiyatga ega bo'lmagan yo'llar kesishgan chorrahada, keyingi harakat yo'nalishidan katiy nazar, asosiy yo'ldan kelayotgan transport vositasiga ikkinchi darajali yo'ldan kelayotgan transport vositasining haydovchisi yo'l berishi kerak.

Teng ahamiyatga ega bo'lgan yo'llar kesishgan chorrahada relssiz transport vositasining haydovchisi o'ngdan kelayotgan transport vositalariga yo'l berishi shart.

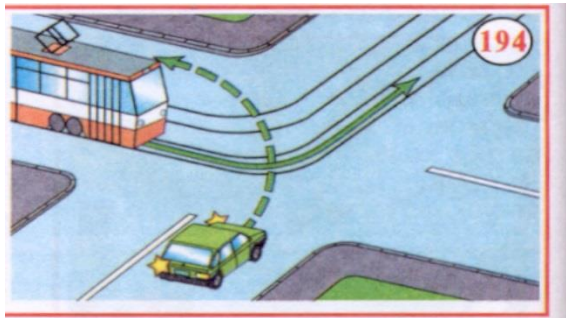
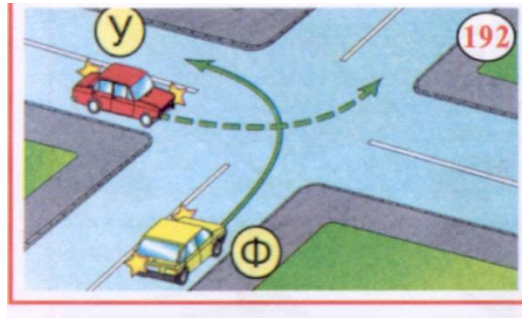
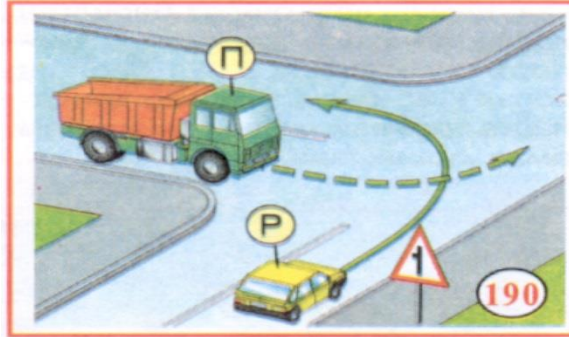
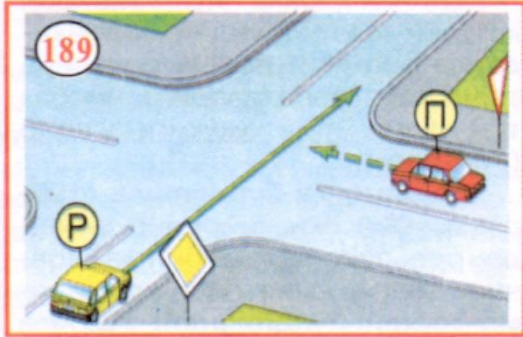
Bu qoidaga tramvay haydovchilari ham o'zaro amal qilishlari kerak. Bunday chorrahalarda, keyingi harakat yo'nalishidan katiy nazar, tramvay relssiz transport vositalariga nisbatan oldin o'tish huquqiga ega bo'ladi.

Asosiy yo'lining yo'nalishi chorrahada o'zgarganda, asosiy yo'lda harakatlanayotgan haydovchilar o'zaro teng ahamiyatli yo'llar chorrahasidan o'tish qoidasiga amal qilishlari shart.

Ikkinchi darajali yo'llarda harakatlanayotgan haydovchilar ham o'zaro shu qoidaga amal qilishlari lozim.

CHapga burilishda yoki kayrilib olishda relo'ssiz transport vositasining haydovchisi teng ahamiyatli yo'ldan qarama-qarshiyo'nalishdan to'origa yoki o'ngga harakatlanayotgan, shuningdek, ruxsat etilgan hollarda Quvib o'tayotgan transport vositalariga yo'l berishi shart. Bu qoidaga tramvay haydovchilari ham o'zaro amal qilishlari kerak.

Agar haydovchi o'zi harakatlanayotgan yo'lning koplamasi bor – yo'kligini aniklay olmasa (korono'i vakt, loy, kor va h. k.) va imtiyoz belgilari bo'lmasa, unda u o'zini ikkinchi darajali yo'lda deb hisoblashi kerak.

Piyodalarning o'tish joylari va belgilangan yo'nalishdagi transport vositalarining bekatlari

Transport vositasining haydovchisi tartibga solinmagan piyodalar o'tish joyida qatnov qismidan o'tayotgan piyodalarga yo'l berishi shart.

Agar tartibga solinmagan piyodalar o'tish joyi oldida transport vositasi harakatini sekinlashtirsa yoki to'xtatsa, ko'shni bo'laklarda harakatlanayotgan boshqa haydovchilar bu Transport vositasi oldida piyodalar yo'kligiga ishonch hosil qilganlaridan so'nggina harakatlanishni davom ettirishlari mumkin.

Tartibga solingan piyodalar o'tish joylarida haydovchilar svetoforming ruxsat etuvchi ishorasi yongan takdirda ham piyodalarga qatnov qismini shu yo'nalishda kesib o'tishni tugallashga imkon berishi kerak.

Agarda, piyodalar o'tish joylaridan keyin paydo bo'lgan tirbandlik tufayli haydovchi piyodalar o'tish joyoida to'xtashga majbur bo'ladigan bo'lsa, bunday piyodalar o'tish joylariga kirish taqiqlanadi.

Barcha hollarda, shu jumladan, piyodalar o'tish joylaridan tashkarida ham haydovchi ok xassa bilan ishora berayotgan ko'zi ojiz piyodalarni o'tkazib yuborishi kerak.

Agar piyodalarni tushirish yoki chikarish qatnov qismida yoki unda joylashgan maydonchada amalga oshirilayotgan bo'lsa, haydovchi bekatda to'xtagan belgilangan yo'nalishdagi transport vositasi eshiklari tomon borayotgan yoki undan kelayotgan piyodalarga yo'l berishi kerak.

“Bolalar guruhini tashash” taniqlik belgisi o'rnatilgan transport vositasi to'xtab turganda, unga yakinlashayotgan haydovchi harakat tezligini kamaytirishi, zarur bo'lsa to'xtatishi va bolalar guruhini o'tkazib yuborishi kerak.

Murakkab yo'l sharoitida xarakatlanish tartibi.

Temir yo‘l kesishmalari orkali harakatlanish. Avtomagistrallarda harakatlanish. Turar joy dahalarida harakatlanish. Tik nishablik va tik balandliklarda harakatlanish. Belgilangan yo‘nalishdagi transport vositalarining imtiyozlari. Tashki yoritish asboblardan foydalanish. Mexanik transport vositalarini shatakka olish.

Temir yo‘l kesishmalari orkali harakatlanish

17.1. Transport vositalarining haydovchilari temir yo‘llarni faqat temir yo‘l kesishmalari orkali poezd (lokomativ, drezina)larga yo‘l berib kesib o‘tishlari mumkin.

17.2. Temir yo‘l kesishmasiga yaqinlashib kelayotgan haydovchi yo‘l belgilari va chiziq lariga, svetofor ishoralariga, shlagbaum holatiga, kesishma navbatchisining ko‘rsatmalariga amal qilishi, yaqinlashib kelayotgan poezd (lokomativ, drezina) yo‘kligiga ishonch hosil qilishi shart.

17.3. Temir yo‘l kesishmasiga kirish quyidagi hollarda takiklanadi:

Svetofor ishorasidan kathi nazar, shlagbaum yopik turgan yoki yopila boshlagan holatda; SHlagbaumning bor – yo‘kligidan, uning holatidan kathi nazar, svetoforning Taqiqlovchi ishorasida;

Kesishma navbatchisining Taqiqlovchi ishorasida (navbatchi haydovchilarga oldi yoki orkasi bilan turib tayokchani, kizil chiroq yoki bayrokchani boshidan ko‘tarib tursa yoki ko‘llarini yonga uzatsa);

Kesishmadan keyin hosil bo‘lgan tirbandlik tufayli haydovchi kesishmada to‘xtashga majbur bo‘ladigan hollarda;

Agar ko‘rinish chegarasidagi masofada kesishmaga poezd (lokomativ, drezina) yaqinlashib kelayotgan bo‘lsa;

Bundan tashkari:

Kesishma oldida turgan transport vositalarining qarama-qarshiharakatlanish bo‘lagiga chikib aylanib o‘tish;

SHlagbaumni o‘zboshimchalik bilan ochish;

Kesishma orkali zanjirli kishlok xo‘jaligi, yo‘l kurilishi va boshqa mashina va boshqa mexanizmlarning yurib o‘tishi (mexanik transport vositalariga yuklab olib o‘tish ruxsat etiladi);

Temir yo‘l distantsiyasi boshlio‘ining ruxsatisiz tezligi soatiga 8 kilometrdan kam bo‘lgan transport vositalarini olib o‘tish taqiqlanadi.

17.4. Kesishma orkali harakatlanish taqiqlangan hollarda haydovchi to‘xtash chizio‘i, 2.5 yo‘l belgisi yoki svetofor oldida, ular bo‘lmaganda shlagbaumgacha kamida 5 metr, shlagbaum bo‘lmaganda esa birinchi temir yo‘l iziga kamida 10 metr kolganda to‘xtatishi kerak.

17.5. Temir yo‘l kesishmasida majburan to‘xtab kolgan transport vositasining haydovchisi daro‘ol odamlarni tushirish va kesishmani bo‘shatish choralarini ko‘rishi kerak.

Agarda kesishmani bo‘shatishni iloji bo‘lmasa haydovchi:

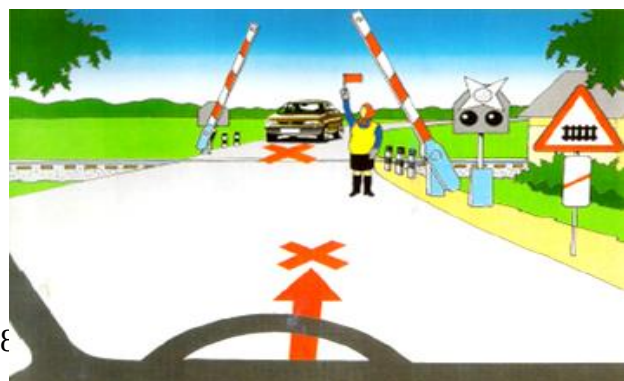
Imkoniyati bo‘lganda yaqinlashib kelayotgan poezd mashinasiga to‘xtash ishorasini berish qoidasini tushuntirib, ikki kishini temir yo‘l yokasi bo‘ylab ikkala tomonga 1000metr masofaga (agar bir kishi bo‘lsa uni yo‘l yaxshi ko‘rinmaydigan tomonga) yuborishi;

Transport vositasining yonida kolishi va umumiy xatar borligi ishorasini berishi;

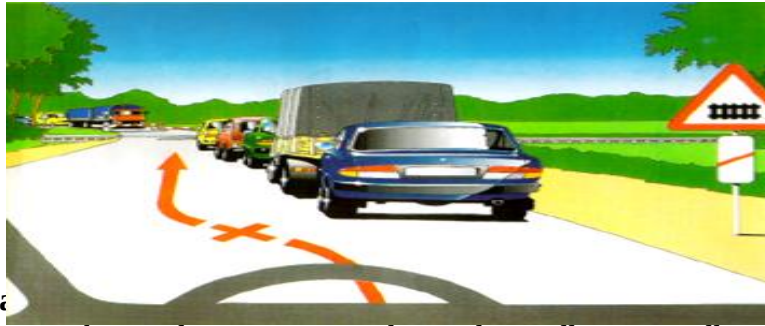
Poezd ko‘ringanda to‘xtash ishorasini berib, u kelayotgan tomonga yugurishi kerak.

Eslatma: To‘xtash ishorasi ko‘lni (kunduzi yorokin mato parchasi yoki anik ko‘rinadigan biror narsa bilan) gir aylantirish orkali beriladi.

Umumiy xatar ishorasi bitta uzun va uchta kiska tovush ishorasi orkali beriladi.

Avtomagistrallarda harakatlanish

Avtomagistrallik:

Piyodalar, uy hayvonlari, ot – aravalar, velosipedlar, mopedlar, traktorlar va o‘zi yurar mashinalar, texnik tavsifnomasiga yoki holatiga ko‘ra tezligi soatiga 40 kilometrdan kam bo‘lgan transport vositalarini harakatlanishi;

Ruxsat etilgan to‘la vazni 3,5 tonnadan ortiq bo‘lgan yuk avtomobillariga birinchi va ikkinchi bo‘laklardan boshqa bo‘laklarda harakatlanishi;

5.15. yoki 6.11 belgilari bilan belgilangan maxsus to‘xtab turish maydonchalaridan boshqa joylarda to‘xtash;

Ajratuvchi bo‘lakning texnologik uzilish joylariga kirish va kayrilib olish;

Orqaga harakatlanish

transport vositasini o‘rganish uchun boshqarish.

Qatnov qismida majburiy to‘xtaganda haydovchi transport vositasini Qoidalarining 9 – bobi talablariga muvofik belgilashi va bunday holatlar uchun mo‘ljallangan bo‘lakka (qatnov qismining chetini bildiruvchi chiziq dan o‘ng tomonga) olib chikishning barcha choralarini ko‘rishi kerak.

Turar – joy dahalarida harakatlanish

Turar – joy dahalari (kirish va chikish 5.38. va 5.39. belgilari bilan belgilangan hududlar)da piyodalarga trotuarlar hamda qatnov qismida harakatlanishiga ruxsat etiladi. Bunda piyodalar

imtiyozga ega bo'ladilar, biroq ular transport vositalarining harakatlanishiga asossiz halakit bermasligi kerak.

Turar – joy dahalarida:

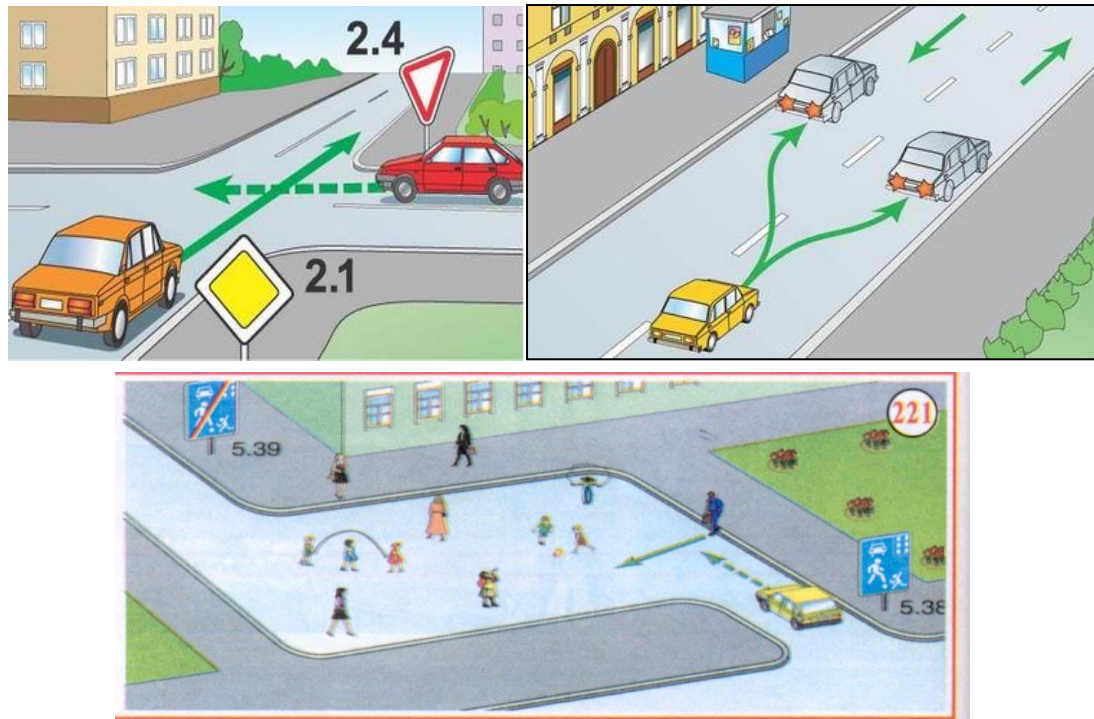
Mexanik transport vositasini boshqarishni o'rgatish;

Yurgizgichni ishlab turgan holda to'xtab turish;

Ruxsat etilgan to'la vazni 3.5 tonnadan ortiq bo'lgan yuk avtomobillarining maxsus ajratilgan, belgi yoki chiziqlar bilan belgilangan joylardan tashkarida to'xtab turishi taqiqlanadi.

Turar – joy dahalarida haydovchilar piyodalar xavfsizligini, shuningdek, ushbu hududdagi inshoot, kurilma va o'simliklarning shikastlanmasligini tahminlashlari zarur.

Turar – joy dahalaridan chikishda haydovchilar boshqa harakat katnashchilariga yo'l berishlari kerak.

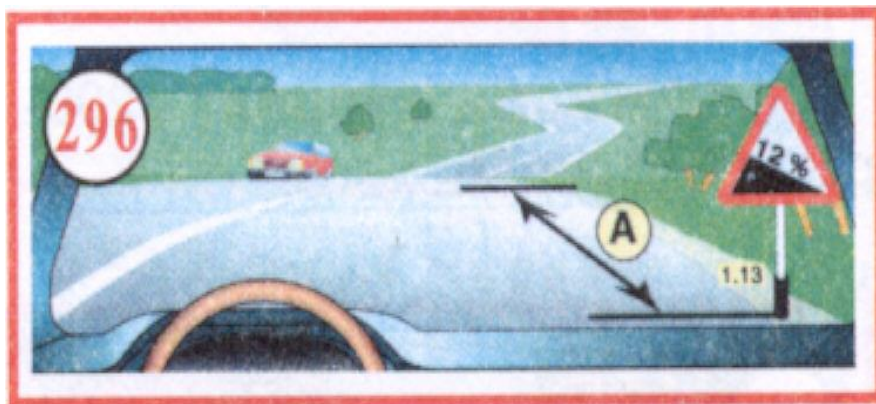

Tik nishablik va balandliklarda harakatlanish

1.13. va 1.14. belgilari bilan belgilangan kiyaliklarda yo'lda qarama-qarshiyo'nalishlarda harakatlanishni kiyinlashtiradigan biron bir to'sik bulsa, nishablikka harakatlanayotgan transport vositasi haydovchisi yo'l berishi kerak.

Tik nishablikda, dovonda va 1.13. belgisi o'rnatilgan yo'lda to'xtatish tizimi ishlamay kolgan transport vositalari o'z harakatini to'xtatish uchun 5.40. belgisi bilan belgilangan falokatli holatlar uchun yo'lga kirishlari shart.

Yo'lining 1.13. "Tik nishablik" yo'l belgisi bilan belgilangan qismida uzatma yoki tishlashish mehanizmini ajratilgan holatda harakatlanish taqiqlanadi.

Nazorat savollari

1. Chorraha nima ?
2. Tutashma nima?
3. Chorrahaning xududi qanday belgilanadi?
4. Teng ahamiyatli chorrahalarida harakatlanish?
5. Shlagbaumli va shlagbaumsiz temir yo‘l kesishmalari qanday farklanadi?
6. Qanday hollarda temir yo‘l kesishmasiga kirish takiklanadi?
7. Turar joy dahalarida qanday yo‘l belgisi o‘rnatiladi?
8. Qanday yo‘llar avtomagistral yo‘llar deyiladi?
9. Avtomagistrallarda nimalar takiklanadi?
10. Turar joy dahalarida nimalar takiklanadi?
11. Tik nishabliklarda qanday harakatlanish kerak?
12. Tik balandliklarda qanday harakatlanish kerak?

Amaliy ishining hisob shakli

1. Ishdan maqsad
2. Amaliy ishini o‘tkazish joyi _____ va sanasi _____
3. Umumiy ma’lumot
4. Xulosa

Topshiriq № 9

1. Chorrahaga tavsif bering?
2. Turar – joy dahalarida harakatlanishga tavsif bering?
3. Tik nishablik va balandliklarda harakatlanishga tavsif bering?

10-Amaliy masho‘ulot

Mavzu: Transport vositalaridan foydalanish tartibi . Transport vositalaridan foydalanishni taqiqlovchi shartlar.

Ishdan maqsad: Talabalar transport vositalaridan foydalanishni Taqiqlovchi shartlarni bilishlari va ular to‘g‘risida ko‘nikma va malaka hosil qilishlari lozim.

Transport vositalarini boshqarishni o‘rgatish

Transport vositalarini boshqarishni dastlabki o‘rgatish yopik maydonchalarda yoki avtodromlarda o‘tkazilishi kerak.

Yo‘llarda boshqarishni o‘rgatishga Faqat yo‘rikchi ishtirokida, o‘rganuvchi dastlabki boshqaruv malakasini yetarlichaegallagandan so‘nggina ruxsat etiladi. O‘rganuvchi qoidalartalablarini bilishi va ularga amal qilishi shart.

Boshqarishni o‘rgatayotgan yo‘rikchi o‘rgatish huquqini beruvchi hujjatga, shu toifadagi transport vositasini boshqarish huquqini beruvchi guvohnomaga va u bevosita 3 yillik haydovchilik faoliyatiga ega bo‘lishi kerak.

Haydovchilarni tayyorlash masho'ulotlari o'quv yakunida avtomobilo' boshqarishni o'rganuvchi 18 yoshga, avtobus, tramvay va trolleybus boshqarishni o'rganuvchi 21 yoshga, mototsikl boshqarishni o'rganuvchi esa 16 yoshga to'ladigan shaxslar bilan olib boriladi.

Boshqarishni o'rgatish uchun mo'ljallangan mexanik transport vositalari "Boshqarishni o'rgatish transport vositasi" taniqlik belgisi va yo'rikchi uchun orkani ko'rsatuvchi ko'zgu bilan jihozlanishi kerak. Bundan tashkari boshqarishni o'rgatish transport vositalarida yo'rikchi uchun Qo'shimcha ulovchi (stseplenie) va to'xtatish tepkilari ham bo'lishi kerak.

Boshqarishni o'rgatish yo'nalishlari Davlat avtomobilo' nazorati organlari bilan kelishilishi shart. Boshqa yo'llarda boshqarishni o'rgatish tahkiklanadi.

Odam tashish

Yuk avtomobilining yukxonasida odam tashish "S" toifasidagi transport vositalarini boshqarish huquqiga ega bo'lgan, odamlar soni kabinadagilarni ham ko'shib hisoblaganda 8 nafardan ortiq bo'lganda esa "S" va "D" toifasidagi transport vositalarini boshqarish huquqiga ega bo'lgan va shu toifadagi transport vositalaridan birini 3 yildan ortiq boshqargan haydovchilar tomonidan amalga oshirilishi kerak.

Eslatma: Harbiy haydovchilarning yuk avtomobillarda odam tashishga yo'l ko'yish Mudofaa vazirligi tomonidan belgilangan tartibda amalga oshiriladi.

Odam tashish uchun mo'ljallangan yuk avtomobili yukxonasi bortining balandligidan 30 santimetr pastda joylashgan o'rindiklar bilan jihozlanishi, ikki yon va orka botdagi o'rindiklar mustahkam suyanchikka ega bo'lishi kerak.

Tashiladigan odamlar soni jihozlangan o'rindiklar sonidan oshmasligi kerak.

Harakatni boshlashdan oldin haydovchi yo'lovchilarga avtomobilga chikish, undan tushish va unga joylashish tartibi haqida tushuntirish berishi kerak.

Haydovchi harakatni boshlashdan oldin yo'lovchilarni xavfsiz tashish sharoiti tahminlanganligiga ishonch hosil qilishi kerak.

Odam tashishga moslashtirilmagan yuk avtomobillarning yukxonasida Faqat yukni olish uchun borayotgan yoki uni kuzatib borayotgan shaxslarning bo'lishiga yo'l ko'yiladi, bunda ular bortlardan pastda joylashgan o'rindiklar bilan tahminlanishlari kerak.

Avtobuslarda yoki furgon yukxonali yuk avtomobillarda bolalarni tashishda katta yoshli kuzatib boruvchi shaxs, bortli yuk avtomobilining kuzovida tashishda esa kamida ikki nafar katta yoshli kuzatib boruvchi shaxs bo'lishi shart. Bunday transport vositalarining oldi va orka tomoniga "Bolalar guruhini tashish" taniqlik belgisini ko'yish kerak.

Haydovchi transport vositasi to'la to'xtagandan keyin odamlarni tushirishi va chikarishi, eshiklar yopilgandan so'nggina harakatlanishni boshlashi va to'la to'xtamaguncha ularni ochmasligi shart.

Odamlarni tashish quyidagi hollarda tahkiklanadi:

Avtomobilning kabinasidan tashkarida (bortli yuk yoki furgon yukxonali avtomobillarda odam tashishdan tashkari);

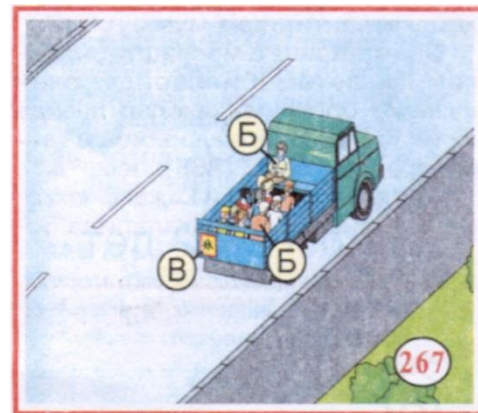
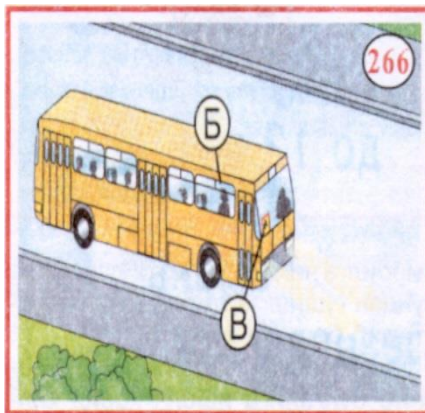
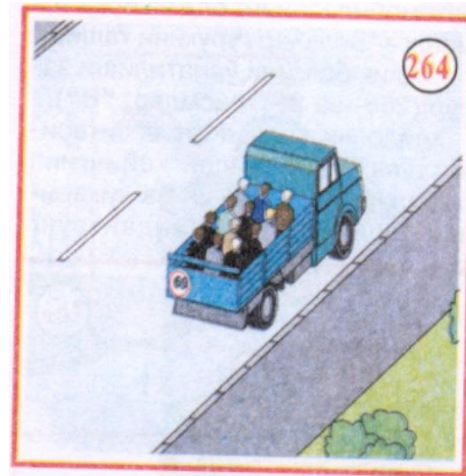
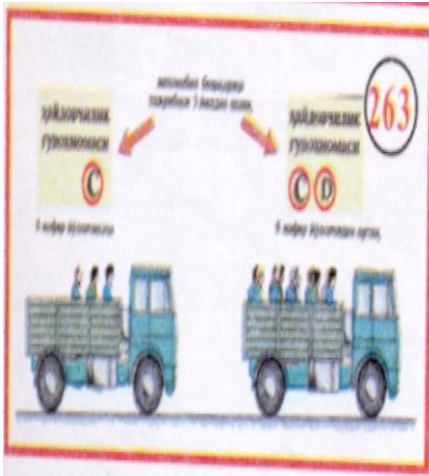
Traktorlar va boshqa o'zi yurar mashinalar, yuk tashiladigan tirkamalar, tirkama – uycha, yuk mototsikllari yukxonasida;

Mototsikllarning konstruksiyasida ko'zda tutilgan joylardan tashkarida;

12 yoshga to'lmagan bolalarni mototsiklning orka o'rindio'ida, shuningdek yengil avtomobilga bolalarni ushlab turuvchi maxsus kurilma o'rnatilmagan bo'lsa, uning oldingi o'rindio'ida;

12 yoshga to'lmagan bolalarni hisobga olmaganda transport vositasining texnik tavsifnomasida ko'zda tutilgan mikdordan ortiq.

Bunda transport vositasining haqiqiy vazni uni ishlab chikargan korxona belgilagan ruxsat etilgan to'la vazndan ortmasligi kerak.

Yuk tashish

Tashilayotgan yukning vazni va o'klarga tushadigan oo'irlik miqdorining taksimlanishi transport vositasini ishlab chikargan korxona tomonidan belgilangan miqdordan oshmasligi kerak.

Haydovchi harakatni boshlashdan oldin yukning to'o'ri joylashganligi va mahkamlanganligiga ishonch hosil qilishi, harakatlanish vaktida esa yukning tushib ketmasligini va harakatlanishga xalakit bermasligini tahminlash maqsadida uning holatini kuzatib borish kerak.

Quyidagi shartlarga amal qilinganda yuk tashishga yo'l ko'yiladi:

Haydovchiga tevarak – atrof ko'rinishini cheklamasa;

Transport vositasini boshqarishnikiyinlashtirmasa va muvozanatini buzmasa;

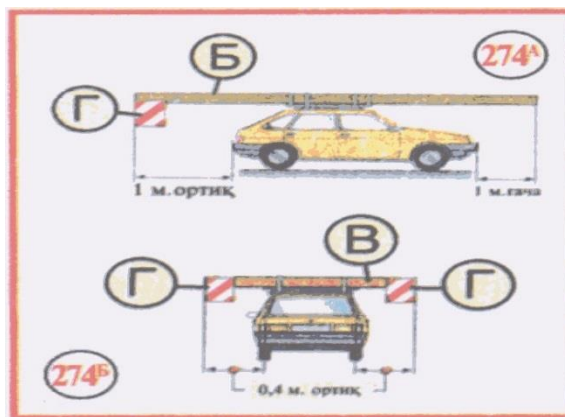
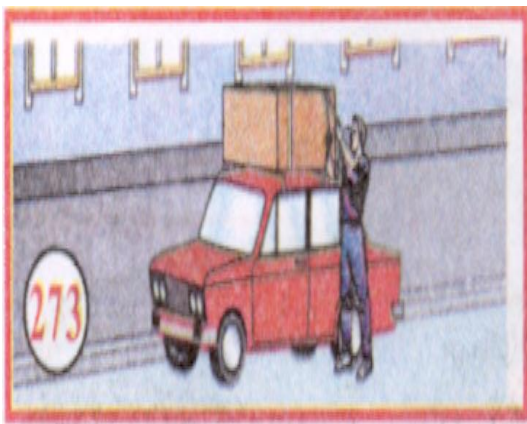
Tashki yoritish asboblari va yoruo'lik qaytargichlarini, davlat rakami belgilarini va taniqlik belgilarini, shuningdek, ishoralarni va ko'l bilan beriladigan ishoralarini ko'rishni to'smasa;

SHovkin solmasa, chang ko'tarmasa, yo'lni va atrof muhitni iflos kilmasa.

Agar yukning joylashuvi va holati kayd etilgan talablarga javob bermasa, haydovchi yuqorida sanab o'tilgan qoidalar buzilishini bartaraf etish choralarini ko'rishi, uning iloji bo'lmasa, bundan keyingi harakatlanishni to'xtatishi shart.

Transport vositasining gabaritlaridan oldi yoki orka tomonga 1 metrdan, gabarit chiroqlarining chetki qismidan 0,4 metrdan ortiq chikib turgan yuk ushbu Qoidalarining 28.3. bandiga muvofik, "Katta o'lchamli yuk" belgisi bilan belgilanishi, korono'i vaktida va yetarlichako'rinmaydigan sharoitda esa bunga Qo'shimcha kilib, oldi ok chiroq yoki yoruo'lik qaytargich, orkasi .sa kizil chiroq yoki yoruo'lik qaytargich bilan belgilanishi kerak.

O'ta oo'ir, katta o'lchamli va xavfli yuklarni tashish, gabarito'lchamlari yukli yoki yuksiz holda eni 2,5 metrdan va yo'l satxidan 4 metrdan, uzunligi bitta tirkama bilan 20 metrdan ortiq bo'lgan yoxud yuki transport vositasining orka nuktasidan 2 metrdan ortiq chikib turgan transport vositalarining, ikki yoki undan ortiq tirkamali avtopoezdlarning harakatlanishi uchkn DAN organlarining ruxsatnomasi bo'lishi kerak.

Transport vositalaridan foydalanishda taqiqlovchi shartlar. Tormoz tizimi

Tormoz tizimining tuzilishi o'zgartirilsa, ishlab chikargan korxona talabiga mos kelmasa yoki transport vositasining shu turida ko'zda tutilmagan tormoz suyukligi yoki boshqa qismlar ko'llanilsa.

Ishchi tormoz tizimining samaradorligi quyidagi mehyyorlar talabini tahminlamasa:

№	Transport vositasi turi	Tormoz yo'li (ko'pi bilan) metr hisobida			
		1982 yil 1.01 dan ishlab chikarila boshlangan		1981 yil 1.01 dan oldin ishlab chikarila boshlangan	
		Aslahalangan holda	To'la vaznda	Aslahalangan holda	To'la vaznda
1	Engil avtomobillar va ularning yuk tashishga moslashtirilgan turlari	12,2	12,9	14,5	16,2
	Ular shatakka olganda	13,6	16,5	14,5	16,5
2	Avtobuslar:				
	To'la vazni 5 tonna va undan kam bo'lgan	13,6	17,0	18,7	21,2
	To'la vazni 5 tonnadan kam bo'lgan	16,8	17,4	19,9	21,2
3	Yuk avtomobillari				
	To'la vazni 3,5 tonna va undan kam bo'lgan	15,1	19,0	19,0	23,0
	To'la vazni 3,5 tonnadan 12 tonnagacha va 12 t. bo'lgan	17,3	20,1	18,4	23,0
	To'la vazni 12 tonnadan ortiq bo'lgan	16,0	19,7	17,7	23,0
4	Avtopoezdlar shatakchi transport vositasi bilan:				
	To'la vazni 3,5 tonna va undan kam bo'lgan	17,7	21,8	22,7	25,0
	To'la vazni 3,5 tonnadan 12	18,8	21,3	22,1	25,0

	tonnagacha va 12 t. bo'lgan				
	To'la vazni 12 tonnadan ortiq bo'lgan	18,4	20,8	21,9	25,0
5	Ikki o'ldirakli mototsikl va mopedlar	7,5	7,5	7,5	7,5
6	Kajavali mototsikllar	8,2	8,2	8,2	8,2

Izoh: 1. Ishchi tormoz tizimining samaradorligi davlat namunasiga muvofik boshqa o'lchamlar bilan ham belgilanishi mumkin.

2. Ishchi tormoz tizimi – yo'lining beton, asfalo'tbeton, kuruk, toza tekis koplamali, Yotiq qismida tormozlash boshlanganvaktdagi tezligi avtotransport vositalari uchun soatiga 40 km, mototsikl, mopedlar uchun soatiga 30km bo'lganda sinovdan o'tkaziladi. Agar haydovchi tormozlash vaktida to'g'ri yo'nalishni saklash uchun harakatlanish izini o'zgartirishga majbur bo'lsa yoki to'g'ri chiziqli harakati buzilsa, sinov natijalari bekor kilinadi.

1.3. Gidravlik tormoz uzatmasining zichligi (germetikligi) buzilgan bo'lsa.

1.4. Pnevmatik tormoz uzatmasining zichligi buzilishi natijasida havo sikuvchi moslama (kompressor) ishlamay turganda va boshqaruv qismlari ulanmaganda – 30 daqiqada, ulanganda – 15 daqiqada tizimdagi havo bosimi 0,05 MP (0,5kg/sm²)dan ko'p pasayishiga sabab bo'lsa.

1.5. Tormoz uzatmasidagi havo bosimini o'lchaydigan asbob (monometr) ishlamasa.

1.6. To'xtab turish tormoz tizimi transport vositalarini quyidagi joylarda harakatsiz holatda ushlab tura olmasa:

To'la vazndagi transport vositalarini 16 foizdan kam bo'lmagan kiyalikda;

Aslahalangan holatdagi yengil avtomobillar, ularning yuk tashishga moslashtirilgan turlari, shuningdek, avtobuslarni 23 foizdan kam bo'lmagan kiyalikda;

Aslahalangan holatdagi yuk avtomobillari va avtopoezdlarni 31 foizdan kam bo'lmagan kiyalikda.

Izoh: To'xtatib turish tormoz tizimi sinovdan o'tkazilayotganda yurgizgich transmissiyasidan ajratilgan bo'lishi kerak.

1.7. Kulfovchi moslama to'xtatib turish tormoz tiziminig dastagi (richagi)ni ushlab tura olmasa.

Boshqaruv qurilmasi

Boshqaruv kurilmasidagi lyuft (qismlar birikmasidagi yeyilish) yio'indisi quyidagi ko'rsatkichdan katta bo'lsa:

№	Transport vastasining turi	Erkin qismlar o'rtasidagi yeyilish yio'indisi, ko'pi bilan gradus hisobida
1	Engil avtomobillar va ular asosida yaratilgan yuk avtomobillari hamda mikroavtobuslar	10

2	Avtobuslar	20
3	Yuk avtomobillari	25

Boshqaruv kurilmasidagi qismlar tuzilishida koʻzda tutilmagan sezilarli oʻzgarishlar yoki transport vositasida yukxonasi (rama, kabina, shassi)ga nisbatan koʻzoʻlgan boʻlsa, kurilmadagi rezkali birikmalar tegishli ravishda mahkamlanmagan boʻlsa.

Boshqaruv kurilmasining tuzilishida koʻzda tutilgan kuchaytirgich yoki mototsikllarda tebranishni pasaytiruvchi asbob (dempfer) nosoz boʻlsa yoki umuman boʻlmasa.

Boshqaruv kurilmasida koldik deformatsiya izlari, darz ketgan joylari va boshqa nuksonlari boʻlgan qismlar oʻrnatilgan, shu transport vositasi turida koʻzda tutilmagan yoki ishlab chikargan korxona talabiga mos kelmaydigan qismlar va suyuqliklar koʻllangan boʻlsa.

3-ilova

Tashqi yoritgichlar

Tashqi yoritgichlar soni, turi, joylashuvi va ishlash tartibi transport vositasining tuzilish talabiga mos kelmasa.

Izoh: 1. Mototsikl, mopedlar bitta, boshqa transport vositalari esa ikkita tumanga karshi faralar bilan jihozlangan boʻlishi mumkin.

Tumanga karshi faralar yoʻl yuzasidan 250mm dan kam boʻlmagan balandlikda joylashishi, lekin yakinni yorituvchi faralardan baland boʻlmasligi, transport vositasining oʻkiga mutanosib va tashqi gabaritdan koʻpi bilan 400mm uzoklikda joylashishi kerak.

1. Tumanga karshi bitta yoki ikkita kizil chiroq transport vositalarining orkasiga 400 – 1200mm balandlikda va toʻxtatish ishorasida kamida 100mm yaqinlikda oʻrnatiladi.
2. Tumanga karshi fara, orka chiroqlar, gabarit chiroqlari va davlat rakami belgisini yorituvchi chiroqlar bir vaktida yoqilishi kerak.
3. Engil transport vositasi va avtobusga bitta yoki ikkita Qoʻshimcha kizil rangli, tormoz berganda yonuvchi chiroqni 1250 – 1400mm balandlikda oʻrnatishga ruxsat etiladi.
4. Ishlab chikarilishi toʻxtatilgan yengil avtomobillarga boshqa turdagi, rusumdagi transport vositalarining tashqi yoritgichlarini oʻrnatishga ruxsat etiladi.

Yorituvchi fara nurining yoʻnalishi buzilgan boʻlsa.

Agar tashqi yoritgilar va nur qaytargichlar belgilangan tartibda ishlamayotgan yoki ifloslangan boʻlsa.

Yoritish asboblari nur sochuvchisi boʻlmasa yoxud nur sochuvchi va lampalar tegishli yoruoʻlik asboblari turiga mos boʻlmaganidan foydalanilgan boʻlsa.

4-ilova

Oyna tozalagich va oyna yuvgichlar. SHinalar

Oyna tozalagich belgilangan tartibda ishlamayotgan boʻlsa.

Transport vositasining tarkibida koʻzda tutilgan oyna yuvgich ishlamayotgan boʻlsa.

Engil avtomobillar shinasi nakshlari izlarining koldik chukurligi 1,6 mm dan, yuk avtomobillarini – 1,0 mm dan, avtobuslarniki – 2,0 mm dan, mototsikl va mopedlarniki – 0,8mm dan kam boʻlmasa.

Izoh: Tirkamalar shinasi nakshlari izlarining koldik chukurligi shatakchi transport vositasi shinalari uchun belgilangan mehyor kabi.

SHinalarning bazi joylari shikastlangan yoki boshqa nuksonlarga (kesilgan, yirilgan) ega boʻlsa.

Koʻshalok shinalar orasiga xavf – xatar tuoʻdiruvchi begona qismlar kisilib, tikilib kolgan boʻlsa.

SHina oʻlchamlari yoki unga cheklangan ooʻirlik transport vositasining turiga mos kelmasa.

Transport vositasining bitta oʻkiga diagonal va radial, shuningdek, har xil nakshli shinalar oʻrnatilgan boʻlsa.

SHaxarlararo katnaydigan avtobusning oldingi oʻkiga nakshi qayta tiklangan shina, boshqa oʻkiga esa ikkinchi marta (2- darajali) tamirlash yoʻli bilan tiklangan shinalar tiklangan boʻlsa.

Engil avtomobillar va avtobuslarning oldingi oʻkiga ikkinchi marta (2- darajali) tahmirlash yoʻli bilan tiklangan shinalar oʻrnatilgan boʻlsa.

Yurgizgich (motor)

Ishlab chikkan gazlar tarkibida zararli moddalar yoki tutash darajasi belgilangan meyyordan ortiq bo'lsa.

Yonilo'i uzatish tizimi zich (germetik) bo'lmasa.

Radio to'liklaridagi shovkinni so'ndiruvchi moslamalar bo'lmasa.

ishlab chikarilgan gazlarni chikarib tashlash tizimi buzuk bo'lsa.

YHXB organlari ruxsatisiz yurgizgich tuzilishiga o'zgartirish kiritilgan, boshqa turdagi yonilo'ida ishlatish uchun Qo'shimcha moslama va jihozlar o'rnatil-magan bo'lsa.

Transport vositasi tuzilishining bo'lak qismlari

Transport vositasining tuzilishida ko'zda tutilgan orka tomonni ko'rsatuvchi ko'zgu bo'lmasa.

Tovush moslamasi (signal) bo'lmasa.

Transport vositasiga tevarak – atrof ko'rinishini cheklaydigan Qo'shimcha narsalar, ko'zgusimon, shuningdek, tegishli davlat standartlarida belgilangan meyorlarni buzgan holda tayyorlangan tusi o'zgartirilgan (koraytirilgan) oynalar o'rnatilgan bo'lsa.

Izoh:

1. Yengil avtomobillarning oldingi ikki yoniga orka tomon ko'rinishini tahminlaydigan tashki ko'zgu o'rnatilgandagina orka oynasiga parda o'rnatishga ruxsat etiladi.

2. Transport vositalarining Faqat orka va yon oynalari yoruo'lik o'tkazuvchanligini 70 % dan kam bo'lmaydigan kilib, davlat standarti talablarini buzmaganda tusini o'zgartirish (koraytirish)ga ruxsat etiladi. Avtomobillarning tom qismidagi lyuk oynasi bundan mustasno.

Tarkibida ko'zda tutilgan yukxona, kabina eshiklari, kulflari, yuk platformasi bortlarining temir yopkichlari, yonilo'i idishi va tsisternalar oo'zining kulflari, haydovchi o'rindio'i holatini sozlovchi moslama, falokat yuz bergan vaktda chikish joylari, eshiklarni ochish va yopish moslamasi, spidometr, haydab olib kochishga karshi, oynani isituvchi va havo almashtirish moslamalari buzuk bo'lsa, yoki umuman bo'lmasa.

Spidometr kurilmasi nosoz yoki tamralanmagan (shaxsiy transprt vositalari, mototsikl va mopedlardan tashkari) bo'lsa.

Tarkibida ko'zda tutilgan, o'zi yurib ketganda xavfsizlikni taminlovchi orka bufer, loy to'sgich va sachratmagichlar bo'lmasa.

Ressorlarning asosiy katlami yoki markaziy bolti shikastlangan bo'lsa.

SHatak tirkama burimining tortish – tirkash moslamasi hamda ko'zda tutilgan ehtiyot arkonlari nosoz bo'lsa. Mototsikl bilan kajava ramasi mahkamlangan joyda lyuft (ramalar o'rtasida oralik, yeyilish) bo'lsa.

Transport vositalari quyidagilar bilan jihozlanmagan bo'lsa:

Avtobuslarda tibbyot kutichasi (aptechka), favkulodda holatlarni oynani sindirish uchun foydalaniladigan bolo'acha, o't o'chirgich, majburiy to'xtaganni bildiruvchi belgi (miltillovchi kizil chiroq);

Mikroavtobus, yuk va yengil avtomobillarda tibbyot kutichasi (aptechka), o't o'chirgich, majburiy to'xtaganni bildiruvchi belgi (miltillovchi kizil chiroq);

Ishlab chikargan korxona tomonidan nazarda tutilmagan va belgilanmagan joyda antenna, sirena, ratsiya, tovush chikarish moslamalari, yoritgichlar va har xil bezaklar tegishli ruxsatsiz o'rnatilsa;

To'la vazni 3,5 tonnadan ortiq bo'lgan yuk avtomobillarida va to'la vazni 5 tonnadan ortiq avtobuslarda tisarilishga karshi tirgak (boshmok);

Avtopoezdlar, tirkamalar, traktorlar, aravalar va boshqa o'zi yurar mashinalarda tashki yoruo'likni qaytaruvchi (kizil – ok rangli) xavfsizlik moslamalari;

Kajavali mototsikllarda tibbiyot kutisi, falokat sababli to'xtashga majbur bo'lganini bildiruvchi belgi.

Izoh: Tibbiyot kutichasi va o't o'chirgich transport vositalarini ishlab chikargan korxona tomonidan belgilangan joyga mustaxkam o'rnatiladi. Agar transport vositasining konstruksiyasida bunday joylar ko'zda tutilmagan bo'lsa, tibbiyot kutichasi oson olinadigan joyga, o't o'chirgich esa yengil avtomobillarnig salonida yoki yukxonasida, avtobuslarda esa bitta o't o'chirgich haydovchining kabinasida, ikkinchisi yo'lovchilar salonida bo'lishi kerak. Katta va o'rta avtobuslar bundan tashkari favkulotda holatlarda avtobus oynasini sindirish uchun maxsus bolo'achalar bilan (avtobus salonida) jihozlangan bo'lishi lozim.

Maxsus transport vositalarida ko'zda tutilgan chiroq – myokcha, navbatma navbat chalinadigan maxsus tovushlar va rangdor chizmalardan foydalanilayotgan bo'lsa.

Transport vositasida uni ishlab chikargan korxona tomonidan ko'zda tutilmagan boshqa nusxadagi yukxona (kuzov) qismlari o'rnatilgan bo'lsa.

Yukxona, kabina qismlari to'la tahmirlanmagan va bo'yoo'i tashki ko'rinishini buzadigan hamda bir necha xil rangga bo'yalgan bo'lsa. (maxsus transport vositalari bundan mustasno)

Ikki o'ildirakli mototsikl tarkibida ko'zda tutilgan xavfsizlik yoki (duga) bo'lmasa.

mototsikl va mopedlarda ko'zda tutilmagan oyok tiragich, egarida yo'lovchi uchun ko'ndalang tutkich o'rnatilmagan bo'lsa.

Izoh: Bir turdagi transport vositalarida buferlar, moldinglar, koplamlar o'ildirak kopkoklari va h. k. o'zaro almashtirishga ruxsat etiladi.

Ilovada ko'rsatilgan texnika talablariga davlat namunalari bo'yicha o'zgartirishlar kiritilishi mumkin.

Transport vositalari quyidagilar bilan jihozlanmagan bo'lsa:

– avtobuslarda tibbiyot kutichasi (aptechka), favkulodda holatlarda oynani sindirish uchun foydalanadigan bolo'acha, o't o'chirgich, majburiy to'xtaganini bildiruvchi belgi (miltillovchi kizil chiroq);

– mikroavtobus, yuk va yengil avtomobillarda tibbiyot kutichasi (aptechka), o't o'chirgich, majburiy to'xtaganini bildiruvchi belgi (miltillovchi kizil chiroq);

– ishlab chikargan korxona tomonidan nazarda tutilmagan va belgilanmagan joyda antenna, sirena, ratsiya, tovush chikarish moslamalar, yoritgichlar va har xil bezaklar tegishli ruxsatsiz o'rnatilsa;

– to'la vazni 3,5 tonnadan ortiq bo'lgan yuk avtomobillarida va to'la vazni 5 tonnadan ortiq bo'lgan avtobuslarda tisarilishga karshi tirgak (boshmok);

– avtopoezdlar, tirkamalar, traktorlar, aravalar va boshqa o'ziyurar mashinalarda tashki yoruo'likni qaytaruvchi (kizil-ok rangli) xavfsizlik moslamalari;

– kajavali mototsikllarda tibbiyot kutichasi, falokat sababli to'xtashga majbur bo'lganini bildiruvchi belgi.

Nazorat savollari

1. Transport vositalarining tormoz tizimi sababli foydalanishni takiklash shartlari?
2. Transport vositalarining yoritgichlari sababli foydalanishni takiklash shartlari?
3. Qanday holatlarda oyna tozalagichlardan foydalanish takiklanadi?
4. Tashki yoritgichlar qanday joylashtiriladi?
5. Transport vositalarining shinalardan foydalanishni takiklash shartlari va yurgizgichlarga qanday talablar ko'yiladi?
6. Transport vositalarining rul boshqarmasidan foydalanishni takiklash shartlari?

Amaliy ishining hisob shakli

1. Ishdan maqsad
2. Amaliy ishini o'tkazish joyi _____ va sanasi _____
3. Umumiy ma'lumot
4. Xulosa

Topshiriq №10

1. Transport vositalaridan foydalanish tartibi tavsif bering?
2. Transport vositalaridan foydalanishni taqiqllovchi shartlarga tavsif bering?
3. Transport vositalari qanday jihozlar bilan na'minlangan bo'lishi kerak?

11-Amaliy masho'ulot

Yo'llarda harakat xavfsizligini ta'minlashning davlat boshqaruvi tizimi

Ishdan maqsad: Talabalarda yo'llarda harakat xavfsizligini ta'minlashning davlat boshqaruvi tizimini bilishlari va ular to'g'risida ko'nikma va malaka hosil qilishlari lozim.

Yo'llarda harakat xavfsizligini ta'minlashning davlat boshqaruvi tizimi

O'zbekiston Respublikasining harakat xavfsizligi to'g'risidagi Konun. Davlat vakolatli organlari. Vazirlar Mahkamasining vakolatlari, IIV YHXB vakolatlari. O'zbekiston avtomobil va daryo transporti agentligi. «O'zavtoyoy'l» DAK. Vakolatlari. Mahalliy Davlat hoqimiyat organlarining vakolatlari.

Axloqiy javobgarlik. YHKB Haydovchi va mansabdor shaxslarning javobgarligi

Huquqiy javobgarlik tushunchasi avtotransportda harakat xavfsizligini tahminlash muhim va murakkab vazifa bo'lishi bilan birga iqtisodiy va ijtimoiy ahamiyatga egadir. Bu vazifani to'g'ri hal qilish haydovchilarga bo'liqdir.

Amaliyotda ko'pgina yo'l-transport hodisalari sodir bo'lishiga haydovchilar o'z vazifalariga va fukorolik burchlariga ehtiborsizlik bilan karaganlari va tartibga rioya etmasliklari sabab bo'ladi. Avtotransport ishtirokida sodir bo'lgan halokatlar okibati jamiyatga katta mahnaviy va moddiy zarar yetkazadi. Bu holatlar ko'pincha davlat mehyoriy talablarining buzilishi bilan sodir bo'ladi. Jamiyat manfaatlarini himoya qilish uchun avtotransport harakati katnashchilariga yo'l ko'ygan qoidabuzarliklari uchun tahsir etish choralari qo'llaniladi. Qoidabuzarliklarga yo'l ko'ygan shaxslar konun bilan belgilab ko'yilgan tartibga muvofik jazolanadilar.

Haydovchi tomonidan yo'l ko'yilgan qoidabuzarlik tavsiflariga muvofik to'rtta javobgarlik turi mavjud:

-axloqiy;

-moddiy;

-ma'muriy;

-jinoiy.

Axloqiy javobgarlik. Haydovchi mehnat shartnomasida ko'rsatilgan vazifani bajarmagan, ichki tartib-qoidalarga rioya kilmagan, xizmat burchini o'tayotgan paytda ATXga ziyon keltirgan bo'lsa, axloqiy javobgarlikka tortiladi. Mehnat intizomini buzganligi uchun ATX ma'muriyati haydovchini 1) ogohlantirishi, 2) hayfsan ehlon qilishi, 3) kattik hayfsan berishi, 4) maoshi past ishga o'tkazishi, 5) ishdan bo'shatishi mumkin.

Moddiy javobgarlik. Haydovchining aybi bilan ATXga ziyon keltirilgan bo'lsa, u bu ziyonni to'lashi lozim. To'lov mikdori haydovchi o'rtacha maoshining uchdan bir qismidan oshmasligi kerak.

Ma'muriy javobgarlik. Avtotransportda yo'l ko'yilgan qoidabuzarliklar O'zbekiston Respublikasining ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksida belgilangan holatlar bo'yicha javobgarlikka tortiladi.

Avtotransport bilan boo'lik bo'lgan qoidabuzarliklarning turlari 121-131, 133-143, 147 va 148 moddalarda o'z aksini topgan:

28-modda. Maxsus huquqdan maxrum qilish

Muayyan shaxsni unga berilgan maxsus huquqdan (transport vositalarini boshqarish huquqidan, ov qilish huquqidan) maxrum qilish chorasi tuman (shaxar) sudining ma'muriy ishlar bo'yicha sudo'iyasi tomonidan uch yilgacha muddatga qo'llaniladi. Bunday huquqdan mahrum qilish muddati o'n beshkundan kam bo'lmasligi kerak.

Nogironligi sababli transport vositalarini foydalanadigan shaxslarga nisbatan transport vositalarini boshqarish huquqidan maxrum qilish chorasi qo'llanilishi mumkin emas, transport vositalarini alkagolo' ichimlikdan, giyoxvandlik vositasi tahsiridan mast bo'lgan xolda yoki o'zgacha tarzda mast bo'lgan yo'l-transport xodisalari sodir etilgan joydan ketib kolish hollari bundan mustasnodir.

Asosiy tirikchilik manbai ovchilik ko'yilgan shaxslarga nisbatan ov qilish huquqidan mahrum etish chorasi qo'llanilishi mumkin emas.

31-modda. Ma'muriy javobgarlikni yengillashtiruvchi holatlar

ma'muriy javobgarlikni yengillashtiruvchi holatlar jumlasiga quyidagilar kiradi:

aybdorning o'z kilmishidan chin ko'ngildan pushaymon bo'lishi;

aybdorning huquqbuzarlikninig zarali okibatlarini oldini olish, yetkazilgan ziyonni ixtiyoriy rivishda to'lashi yoki keltirilgan zarani bartaraf etishi;

huquqbuzarlikninig kuchli ruxiy hayajon tahsiri ostida yoki majburlov tahsirida yoxud xizmat yuzasidan, moddiy yoki boshqa jixatdan karamligi tahsiri ostida sodir etilishi;

huquqbuzarlikninig taxdid yoki majburlov tahsirida yoxud xizmat yuzasidan, moddiy yoki boshqa jixatdan karamligi tahsiri ostida sodir etilishi;

huquqbuzarlikninig voyaga yetmagan shaxs tomonidan sodir etilishi;

huquqbuzarlikninig xomilador ayol yoki o'n to'rt yoshgacha bo'lgan bolasini yakka o'zi tarbilayotgan shaxs tomonidan sodir etilishi.

Ma'muriy huquqbuzarlik to'g'risida ishni ko'riyub chikuvchi organ (mansabdor shaxs)boshqa xolatlarni ham javobgarlikni yengillashtiruvchi holat deb topish mumkin.

33-modda. Yengilrok ma'muriy jazo chorasining qo'llanilishi

Organ (mansabdor shaxs) ma'muriy jazo chorasini ko'llanayotganda javobgarlikni yengillashtiruvchi holatlarni va huquqbuzarning moddiyo axvolini inobatga olgan o'olda sababini albatta ko'rsatib turib ushbu Kodeksning Maxsus qismidagi moddalarning jazo belgilash qismida nazarda tutilgan eng kam jazodan ham yengirok jazo chorasini qo'llanilishi mumkin.

36-modda. Ma'muriy jazo ko'llanish muddatlari

Ma'muriy jazo huquqbuzarlik sodir etilgan kundan boshlab, davom etayotgan huquqbuzarliklar uchun esa, huquqbuzarlik anaklangan kundan boshlab kechiktirmay qo'llanilishi mumkin.

Jinoyat ishini ko'zo'atish rad etilgan yoki jinoyat ishi tutatilgan bo'lsa-yu, lekin huquqbuzarning xarakatlarida ma'muriy jazo chorasi jinoyat ishi ko'zo'atilishi rad etish yoki jinoyat ishini tugatish to'g'risida q'aror kabul qilingan kundan boshlab bir oydan kechiktirmay qo'llanilishi mumkin. (O'zR 30.04.2004. y. 621-11-son konuni taxriridagi qism.)

Ushbu moddada nazarda tutilgan muddatlar ashyolari bojxanamunosabatlarini tartibga soladigan konun xujjatlari asosida musodara qilish hallariga nisbatan tatbik etilmaydi.

37-modda. Tugaganidan so'ng shaxs ma'muriy jazoga tortilmagan deb hisoblanadigan muddat

Basharti ma'muriy jazoga tortilgan shaxs shu jazoni o'tash muddati tugagan kundan boshlab bir yil mobaynida yangi ma'muriy huquqbuzarlik sodir etmagan bo'lsa, mazkur shaxs ahmuriy jazoga tortilmagan deb xisoblanadi.

123-modda. Transport vositalaridan axlat yoki boshqa narsalarni tashlab yuborish

Poezdlarning vagonlari, avtomobilo' va shahar elektr transportidan axlat yoki boshqa narsalarni tashlab yuborish, -eng kam ish haqining o'ndan bir qismidan ikkidan bir qismigacha mikdorda jarima solishga sabab bo'ladi.

124-modda. Transportda yono'in havfsizligi qoidalarini buzish

Transportda belgilangan yono'in xavfsizligi qoidalarini buzish, fukorolarga eng kam ish hakkaining ikkidan bir qismida bir baravaricha, mansabdor shaxslarga esa-bir baravaridan uch baravarigacha mikdorda jarima solishga sabab bo'ladi.

125-modda. Transport vositalaridan foydalanish qoidalarini buzish

Haydovchilar va yo'lovchilarning motoshlemlardan foydalanish qoidalariga rioya etmasligi,- eng kam ish xakining yigirmadan bir qismi mikdorida jarima solishga sabab bo'ladi.

Haydovchilarning foydalanish man etiladigan darajada nosozlik bo'lgan transport vositalarin boshqarish ,-eng kam ish haqining uchdan bir qismigacha mikdorda jarima solishga sabab bo'ladi.

Haydovchilarning davlat texnika ko'rigidan o'tmagan yoki belgilangan tartibda ro'yxatdan o'tkazilmagan yoxud tormoz tizimida yoki rulo' boshqaruvida yoxud ulovchi kurilmada nosozligi bo'lgan, xuddi shuningdek ishlayotganida tashkariga chikarayotgan ifloslantiruvchi moddalarning mikdori, shuningdek shovkin darajasi belgalangan normadan ortiq bo'lgan yoxud tegishli ruxsati bo'lmay turib qayta jixozlangan transport vositalarini boshqarish, eng kam ish haqining ikkidan bir qismigacha mikdorda jarima solishga sabab bo'ladi.

Foydalanish belgilangan tartibda man etilgan tiransport vositalarning xuddi shuningdek davlat raqam belgisi o'zboshimchalik bilanechib olinishi yoxud davlat raqam belgisi yasama yoki o'zga usullarida o'zgartirilgan transport vositalarin boshqarish, eng kam ish xakining uch baravaridan besh baravarigacha mikdorda jarimi solishga sabab bo'ladi.

Korxonalar, muassasalar va tashkilotlarga karashli transport vositalrini ishdan tashkari vaktda ulardan foydalanish shartlariga muvofik keladigan tarzda maxsus jixozlanmagan joyda sakash,- fukorolarga yeng kam ish xakining ikkidan bir qismidan bir baravarigacha, mansabdor shaxslarga esa – bir baravaridan ikki baravarigacha mikdorda jarima solishga sabab bo'ladi.

Ushbu kodeksning 125,126,127,128,129,130,131,133,134,135,136,139,140,141,- moddalarida transport vositalari deyilganda barcha turdagi avtomobillar va traktorlar, shuningdek mototsikllar va boshqa mexanik transport vositalarnitushunmok kerak.

126-modda. Ko'zgusimon va tusi o'zgartirilgan

(koraytirilgan) nostandart oynalar o'rnatilgan transport vositalaridan foydalanish

Ko'zgusimon, shuningdek tegishli davlat standartlarida belgilangan normalarni buzgan holda tayyorlangan tusi o'zgartirilgan (koraytirilgan) o'ynalir o'rnatilgan transport vositalaridan foydalanish, - eng kam ish hakkinign bir baravari mikdorida jarimi solishga sabab bo'ladi. (O'zR 20.08.1999)y. 832-1 son konuni tahriridagi qism)

127-modda. Transport vositalarining tovush chikaruvchi va yorituvchi kurilmalaridan foydalanish qoidalarini buzish

Tovush signalini sababsiz berish, transport vositalariga uni ishlab chikargan korxona nazardatutmagan tovush chikaruvchi va yorituvchi kurilmalarni o'rnatish,xuddi shuninggdek ularni

o'zgartirib o'rnatish, eng kam ish hakkining bir birivari mikdorida jarima solishga sabab bo'ladi.(O'zR 20.08.1999 y. 832-1-son konuni taxiridagi qism)

Tegishli ruxsat oomiy turib transport vositalariga tovush chikaruvchi va yorituvchi maxsus kurilmalarni o'rnatish., - ana shu kurilmalarni musodara kilib, fukorolarga eng kam ish haqining baravaridan besh baravarigacha uch baravarigacha, mikdorga jarima solishga sabab bo'ladi. (O'zR 20.08.1999 y 832-1-son konuni tahrirdagi sanksiya)

128-modda. Transport vositalari haydovchilarning harakatini tegishli oshirib yuborishi, yo'l belgilari va yo'l harakatining boshqa qoidalar talablariga rioya kilmasligi

Transport vositalari haydovchilarning belgilangan harakat tezligini oshirib yuborishi, svetaforning yoki yo'l xarakatini tartibga soluvchining Taqiqlovchi ishoralariga bo'ysunmasligi, piyodalar yo'lkasidan yurgizishi, ustunlik beruvchi, Taqiqlovchi va ko'rsatma beruvchi yo'l belgilari talabiga, yo'lning harakat qismidagi harakatda o'tkazib yuborishi ko'rsatuvchi chiziq larga rioya etmasligi, odam tashish. Transport vositalarini Quvib o'tish, jamoat transporti to'xtaydigan bekatlar yoki piyodalar o'tish joylaridan yurish kodalarini, sutkaning korono'u davrida yoki ko'rish cheklangan sharoitlardayoritish asboblaridanfoydalanish qoidalarini buzishi shuningdek, yo'lovchilarga loy sachiratishi, eng kam ish haqining ikkidan bir qismidan bir baravarigacha mikdorda jarima solishga sabab bo'ladi.

Ushbu moddaning birincha qismida ko'rsatilgan huquqbuzarlik uchun ma'muriy jazo chorasi qo'llanilganidankeyin bir yil davomida xuddi shu moddaning birinchi qismida nazarda tutilgan xar qanday huquqbuzarliklarnisodir etish, (O'zR 13.12.2002 y. 447 II son konuni taxiridagi dispozitsiya), (oldingi taxrirlarga karang) –eng kam ish xakining bir baravaridan ikki baravarigacha mikdorda jarima solishga sabab bo'ladi.

Bir yil mobaynida ushbu moddaning birinchi qismida nazarda tutilgan huquqbuzarliklardan uchtasini sodir etish, xuddi shuningdek to'skinliksiz xarakat qilish huquqidan foydalanadigan transport vositalarining o'tib ketishiga xalakit berish yoxud avriya xolati yuzaga kelishi olib borgan, yani yo'l harakatining boshqa katnashchilari tezlikni, xarakat yulanishi keskin o'zgartirishiga yoki o'z xavfsizliklari yoxud boshqa fukorolarning xavfsizligini tahminlash maqsadida o'zga choralarni ko'rishga majbur kiluvchi huquqbuzarliklarni sodir etish –eng kam ish haqining ikki baravaridan uch baravarigacha makdorida jarima solinga sabab bo'ladi.(O'zR 26.12.1997. y. 549-I son konuni taxiridagi qism)

Bir yil mobaynida ushbu moddaning birincha qismida nazarda tutilgan huquqbuzarliklardan to'rtasini va undan ko'roo'ini sodir etish – eng kam ish xakining uch baravari mikdorida jarima solishga yoki transport vositasini boshqarish huquqidan olti oy muddati mao'rum etishga sabab bo'ladi. (O'zR 26.12.1997 y. 549-I- son konuni tahriridagi qism), (O'zR 13.12.2002 Y. 447-II- son konuni tao'rirlidagi sanksiya), (oldingi taxrirlarga karang)

128-1- modda. Transport vositasini boshqarish vaktida haydovchilarning telefondan foydalanishi (O'zR 26,12,2006 y. O'Rk-73- son konuni tahriridagi modda)

Transport vositasini boshqarish vaktida haydovchilarning telefondan foydalanish, -eng kam ish haqining bir baravari mikdorida jarima solishga sabab bo'ladi.

Xuddi shunday xukukbuzarlik mvhmuriy jazo qo'llanilganda keyin bir yil davomida takror sodir etilgan bo'lsa,- eng kam ish haqinng ikki baravaridan uch barvarigacha mikdorda jarima solishga yoki transport vositasini boshqarish hukuidan olti oygacha muddatga maxrum etishga saba bo'ladi.

130-modda. Transport vositalari haydovchilarning temir yo'lning o'tish joylaridan o'tish qoidalarini buzishi

Transport vositalari haydovchilarning temir yoʻlining oʻtish joylaridan oʻtish qoidalarini buzishi, -eng kam ish haqining bir baravaridan ikki baravarigacha miqdorda jarima solishga sabab boʻladi.

Xuddi shunday huquqbuzarlik maʼmuriy jazo qoʻllanilganidan keyin bir yil davomida takror sodir etilgan boʻlsa, - eng kam ish haqining ikki baravaridan besh baravarigacha miqdorda jarima solishga yoki transport vositasini boshqarish huquqidan olti oydan bir yilgacha muddatga maxrum etishga sabab boʻladi. (OʻzR 26.12.1997 y. 549-I-son konuni taxriridagi qism)

131-modda. Transport vositalarini mast xolda boshqarish

Haydovchilarning transport vositalarini alkagolli ichimlikdan, giyoxvand modda tahsirida yoki oʻzgacha tarzda mast xolda boshqarish, - eng kam ish haqining besh baravaridan yetti baravarigacha miqdorda jarima solishga yoki transportvositasini boshqarish huquqidan bir yildan ikki yilgacha muddatga maxrum etishga sabab boʻladi. (OʻzR26.12.1997 y.549-I-son konuni taxriridagi qism)

Xuddi shunday huquqbuzarlik maʼmuriy jazo qoʻllanilgandan keyin bir yil davomida takror sodir etilgan boʻlsa, - transport vositasini boshqarish huquqidan uch yil davomida takror sodir etilgan boʻlsa, - transport vositasini boshqarish xukukidan uch yil muddatga mahrum etishga sabab boʻladi.(OʻzR 26.12.1997 y. 549-I-son konuni tahriridagi qism)

OʻzR 26.12.1997 y. 549-I-son konuniga muvofik ikkinchi qism uchinchi deb hisoblansin.Transport vositalarini boshqarish huquqi boʻlmagan shaxslarning transportt vositalarini alkagolli ichimlikdan, gayoxvandmodda tahsiridan yoki oʻzgacha tarzda mast xolda boshqarish,Eng kam ish haqining yetti baravarimakdorida jarima solishgasabab boʻladi. (OʻzR 26.12.1997 y. 549-I-son konuni tahriridagi qism)

Alkagolli ichimlikdan, giyoxvand modda tahsiridan yoki oʻzgacha tarzda mast tarzda mast shaxsga transport vositasini boshqarishni topshirish,-eng eng kam ish haqining besh baravari miqdorda jarima solishga yoki transport vositasini boshqarish huquqidan ikki yildan uch yilgacha muddatga maxrum etishga sabab boʻladi.

133- modda. Transport vositalari haydovchilarning yoʻl harakati qoidalarini buzishi jabrlanuvchiga yengil tan jaroxati yoki ancha miqdorda moddiy zarar yetkazilishiga olib kelishi

Transport vositalari haydovchilarning yoʻl xarakati qoidalarint buzishi jabrlanuvchiga yengil tan jaroxati yoki ancha miqdorda moddiy zarar yetkazishiga olib kelsa, - lekin ancha miqdorda moddiy zarar yetkazmasi, - eng kam ish haqining uch baravaridan besh baravarigacha miqdorda jarima solishga yoki transport vositalarini boshqarish huquqidan bir yildan uch yilgacha muddatga maxrum etishga sabab boʻladi.Ancha miqdordagi moddiy zarar deganda, eng kam ish haqining besh baravari makdoridan oshib ketgan zarar tushuniladi.

134- modda. Haydovchilarning yoʻl harakati qoidalarini buzishi transport vositalarining yoki boshqa mol-mulkning shikastlanishiga olib kelishi

Transport vositalari haydovchilarning yoʻl harakati qoidalarini buzish transport vositalari, yoki boshqa mol-mulk shikastlanishiga olib kelsa, lekin ancha miqdorda moddiy zarar yetkazmasa, - eng kam ish haqining bir baravaridan ikki daravarigacha miqdorda jarima solishga yoki transport vositasini boshqarish huquqidan olti oydan bir yilgacha muddatga mahrum etishga sabab boʻladi.

135-modda. Boshqarish huquqini beruvchi hujjatlari boʻlmagan shaxslarning transport vositalarini boshqarishi

Haydovchilik guvoxnomasi yoki uning taloni, ishonchnoma, transport vositasini roʻyxatdan oʻtkazganlik haqidagi yoki transport vositasini taallukli shzga xujjatlar yonida boʻlmagan

haydovchilarni transport vositalarini boshqarishi, xuddi shuningdek ishonchnomalarini, transport vositalarini boshqa shaxsga berish va ijiraga berish shartnomalarini belgilangan tartibda ro'yxatdan o'tkazmasdan (hisobga ko'ymasdan) transport vositalarini boshqarish –(O'zR 27.09.2006 y. O'Rk-56 son konuni taxriridagi barirnchi qismdispozitsiyasi) eng kam ish hakkining beshdan bir qismi mikdorida jarima solishga sabab bo'ladi.

Transport vositalarini boshqarish huquqi bo'lmagan shaxslarning shu vositalarni boshqarish, xuddi shuningdek boshqarish xukuki bo'lmagan shaxsga transport vositalarini boshqarilishning topshirilishi, eng kam ish haqining bir baravaridan uch baravarigacha mikdorda jarima solishga sabab bo'ladi.

Transport vositalarini boshqarish huquqidan mahrum etilgan shaxslarning bunday vositalarini boshqarish, -eng kam ish hakkining uch baravaridan besh baravarigacha makdarda jarima solishga saba bo'ladi.

136-modda. Transport vositalari haydovchilarning mastligi yoki mast emasligini aniklash uchun tekshiruvdan o'tishdan bo'yin tovlashi

Transport vositalari haydovchilarning alkagolli ichimlikdan, giyoxvand modda tahsiridan yoki o'zgacha tarzda mastligi yoki mast emasligi belgilangan tartibda aniklash uchun tekshiruvdan o'tishdan bo'yin tovlashi, -eng kam ish haqining uch baravaridan besh baravarigacha mikdorda jarima solishga yoki transport vositasini boshqarish huquqidan olti oydan bir yilgacha muddatda maxrum etishga sabab bo'ladi. (O'zR 26.12.1997 y. 549-I son taxriridaga sanktsiya)

Xuddi shunday huquqbuzarlik ma'muriy jazo ko'llanigandan keyin bir yil davomida takror sodir etilgan bo'lsa ,-transport vositasini boshqarish huquqidan bir yildan uch yilgacha muddatda maxrum etishga sabab bo'ladi. (O'zR 26.12.1997. y 549-I son konuni taxriridagi qism)

O'zR 26.12.1997. y 549-I- son vonuniga muvofik ikkinchi qism uchinchi deb hisoblansin

Ushbu moddaning birinchi qismida nazarda tutilgan huquqbuzarlik transport vositasini huquqi bo'lmagan shaxs tomonidan sodir etilgan bo'lsa, - eng kam ish haqining besh baravaridan yetti baravarigacha mikdoarda jarima solishga sabab bo'ladi. (O'zR 26.12.1997 y. –son konuni tahriridagi qism)

137-modda. Yo'l transport xodisasi yuz bergan joydan ketib kolish

Yo'l-transport hadisasi katnashchilarining belgilangan qoidalarini buzgan holda hodisa yuz bergan jaydan ketib kolishi, eng kam ish hakkining ikki baravaridan beo' baravarigacha mikdorda jarima solishga transport vositalarini boshqarish hukuuidan bir yildan uch transport vositalaridan shaxsiy boylik orttirish maqsadida foydalanishi, eng kam ish hakkining ikki baravaridan besh baravarigacha mikdorda jarima solishga sobab bo'ladi.

138- modda. Piyodalar va yo'l harakati boshqa ishtirokchilarining harakat qoidalarini buzishi

Piyodalarning yo'l harakatini tartibga soluvchi signallarga bo'ysunmasligi, ularning yo'lning harakat qismini belgilanmagan joylardan kesib o'tishi, shuningdek moped va velosiped haydovchilarning, aravakashlar va yo'ldan foydalanuvchi boshqa shaxslarning yo'l harakatini tartibga soluvchi signallarga bo'ysunmasligi, ustunlik beruvchi, Taqiqllovchi yoki ko'rsatma beruvchi yo'l belgilari talablariga rioya etmasligi, -eng kam ish kakining o'ndan bir qismi mikdorida jarima solishga sabab bo'ladi.

Haydovchilarga har xil xizmat ko'rsatish maqsadida yo'lning qatnov kimsida fukorolarning turishi, yo'llarga ajratilgan mintaka tegrasida mol bokish,-eng kam ish haqining o'ndan bir qismida uchdan bir qismigacha mikdorda jarima solishga sabab bo'ladi.

Ushbu moddaning birinchi yoki ko'rsatilgan shaxslarning yo'l harakati qoidalarini buzishi avriya xolitini vujudga keltirsa,-eng kam ish haqining uchdan bir qismidan ikkidan bir vismigacha miqdorda jarima solishga sabab bo'ladi.

139-modda. Nosoz transport vositalarini yo'lga chikarish va transport vositalarini foydalanish qoidalarini boshqacha tarzda buzish

Nosozligi tufayli foydalanish takiklanagan yoki tegishli ruxsat olmay turib qayta jixozlangan yoxud ko'zgusimon, shuningdek belgilangan normalarni buzgna holda tusi o'zgartirilgan yoki belgilangan tartibda ro'yxatdan o'tkazilmagan yoxud texnika ko'rigidan o'tkazilmagan transport vositalarini yo'lga chikarish,-transport vositalarining texnik holati va ulardan foydalanish uchun mahsul mansabdor shaxslarga eng kam ish xakining ikki baravaridan miqdorda jarima solishga sabab bo'ladi.

140-modda. Mast holdagi haydovchilarning yoki transport vositalarini boshqarish huquqi bo'lmagan shaxslarning transport vositalarini boshqarishga yo'l ko'yish

Alkogolli ichimlikdan giyoxvand modda tahsiridan yoki o'zgacha tarzda mast bo'lgan haydovchilarning yoki transport vositalarini boshqarish huquqi bo'lmagan shaxslarning transport vositalarini boshqarishga yo'l ko'yish, - mansabdor shaxslarga eng kam ish hakkinig uch baravaridan besh baravarigacha miqdorda jarima solishga sabab bo'ladi.

141-modda. Transport vositalaridan shaxsiy boylik orttirish maqsadida foydalanish

Haydovchilarning korxonalar, muassasalar va tashkilotlarga karashli transport vositalarini shaxsiy boylik orttirish maqsadida foydalanishi, eng kam ish haqining ikki baravaridan besh baravarigacha miqdorda jarima solishag sabab bo'ladi.

142-modda. Xavfli moddalar va ashyolarni transportda tashish qoidalarini buzish

Temir yo'l, xavo va suv transportida ko'l yuki sifatida yonuvchan, zaharlovch, tez alanganuvchi, porlovchi hamda zaxarli moddalar va ashyolarni olib yurish qoidalarini buzish,-eng kam ish haqining bir baravaridan uch baravarigacha miqdorda jarima solishga sabab bo'ladi.

Yuk saklash kamerasiga portlovchi, tez alanganuvchi, zaxarli va bodbo'y moddalar va ao'yolarni topshirish, ana shu moddalar va ashyolarni hakkini to'lash sharti bilan olib ko'yib yoki olib ko'ymay yoxud musodara kilib yoki musodara kilmay, eng kam ish hakkinig bir baravaridan ikki baravarigacha miqdorda jarima solishga sabab bo'ladi.

Trolleybusda, tramvayda, metropolitentda, avtobusda, mashrutkada portlovchi, tez alanganuvchi, zaharlovchi hamda zaxarli moddalar va ashyolarni olib yurish,-eng kam ish hakkinig ikkidan bir qismidan bir baravarigacha miqdorda jarima solishga sabab bo'ladi.

143-modda. Kira haqi to'lamasdan yuk olib yurish

Trolleybusda, tramvayda, shahar ichida va shahar atrofiga katnaydigan avtobusda, mashrut taksisida kira haqi to'lamasdan yuk tashish yurish.- yuk bir yuk joyi uchun eng kam ish hakkinig o'ndan bir qismi miqdorida jarima solishga sabab bo'ladi.

144-modda Transportda chiptasiz yurish

Yo'lovchining transportida chiptasiz yurishi, - o'n yoshdan shn olti yoshgacha bo'lgan boladarni chiptasiz odib yurish:

a) shaxar atrofiga katnaydigan poezdlarga.-eng kam ish hakkinig beshdan bir qismi miqdorida jarima solishga sabab bo'ladi;

b) mahalliy va uzok masofaga katnaydigan poezdlarda,-eng kam ish hakkinig ikki baravari makdorida jarima solishga sabab bo'ladi.

SHaxar atrofiga katnaydigan poezdlarda, maxalliy va uzok masoofaga katnaydigan poezdlarda besh yoshdan o'n yoshgacha bo'lgan o'olalarni chiptasiz olib yurish,-eng kam ish hakkining beshdan bir qismi mikdorida jarima solishga sabab bo'ladi.

Yo'lovchilarning samalyotda chiptasiz yurish, - eng kam ish haqining uch baravari mikdorida jarima solishga sibab bo'ladi.

SHaxarlararo katnaydigan avtobusda chiptasiz yurish,- eng kam ish haqining bir baravari-mikdorida jarima solishga sabab bo'ladi.

Yo'lovchining trolleybusda, tramvayda, shaxar ichida va shaxar atrofiga katnaydigan avtobusda chiptasiz yurishi,- eng kam ish hakkining o'ndan bir qismi mikdorida jjarima solishga sabab bo'ladi.

145-modda. Yo'lovchilarni chiptasiz tashish

Havo, temir yo'l transportida yo'lovchilarni chiptasiz tashish,- eng kam ish xakkining uch baravaridan besh baravarigacha mikdorda jarima solishga sabab bo'ladi.

Suv, avtomobilh transportida va shahar elektr transportida yo'lovchilarni chiptasiz tashish,- eng kam ish hakkaining ikki baravaridan uch baravarigacha jarima solishga sabab bo'ladi.

147-modda. Yo'llarga, yo'l inshootlariga, yo'l harakatini tartibga solib turuvchi texnik vositalariga shikast yetkazish, ularni saklash qoidalarini buzish

Yo'llarga, temir yo'ldan o'tish joylariga, yo'l xarakatini tartibga solib turuvchi boshqa inshootlar yoki texnik vositalarga shikast yetkazish, shuningdek yul xarakatiga kasddan halal berish, shu jumladan yo'l koplamasini ifloslantirish yo'li bilan halal berish, -eng kam ish hakkining bir baravaridan ikki baravarigacha mikdorda jarima solishga sabab bo'ladi.

Yo'l belgilarini o'rnatish , yo'llarni, temir yo'ldan o'tish joylari va boshqa yo'l inshootlarini harakat uchun xavfsiz xolda saklash qoidalarini buzish yoki yo'lning ayrim qismlaridan foydalanish xarakat xavfsizligiga taxdid etiladigan paytda ularga harakatni

O'z vaktida takiklash yoki cheklash choralarini ko'rmaslik, - mansabdor shaxslarga eng kam ish hakkining ikki baravaridan besh baravarigacha mikdorda jarima solishga sabab bo'ladi.

194-modda. Militsiya xodimining konuniy talablarini bajarmaslik

Militsiya xodimining huquqbuzarlikning to'xtatish, xujjatlarini tekshirish uchun takdim etish, militsiyaga borish yoki ko'rsatilgan muddatda militsiyada bo'lishdan iborat konuniy talablarni bajarmay militsiyaga kelmaslik, transport vositasini to'xtatish, jabrlanuvchiga yordam ko'rsatish haqidagi konuniy talablarni bajarmaslik yoxud militsiya xodimining konuniy talablariga boshqacha tarzda bo'ysunmaslik xuddi shuningdek jamoit tartibini saklash xamda fukorolarning huquq va erkinliklarini tahminlash vazifalarini amalga oshirayotgan boshqa shaxslarning konuniy talablarini bajarmaslik, - eng kam ish hakkining ikkidan bir qismidan ikki baravarigacha mikdorda jarima solishga sabab bo'ladi.

Huddi shunday huquqbuzarlik ma'muriy jazo chorasi qo'llanilganidan keyin bir yil davomida takror sodir etilgan bo'lsa,eng kam ish hakkining ikki baravaridan uch baravarigacha mikdorda jarima solishga yoki besh sutkagacha muddatga ma'muriy kamokka olishga sabab bo'ladi.

286-modda. Ma'muriy yo'l bilan ushlab turish

Ma'muriy yo'l bilan ushlab turish to'g'risida bayonnoma tuzilib, unda: bayonnoma tuzilgan sana va joy, bayonnoma tuzgan shaxsning lavozimi, familiyasi, ismi, otisining ismi; ushlab turilgan shaxs haqidagi mahlumotlar: uni ushlab turish vakti, joyi va uning asoslari ko'rsatiladi.

Bayonnoma uni tuzgan mansabdor shaxs va ushlab turilgan shaxs tomonidan imzolanadi. Ushlab turilgan shaxs bayonnomani imzolashdan bosh tortgan taktirda, bayonnomaga shu hakda yozib ko'yiladi.

Ushlab turilgan shaxsning iltimosiga ko'ra, u ushlab turilgan joy haqida uning karindash-uruo'lari, advokat, ish yoki o'kish joyidagi ma'muriyat xabardor kilib ko'yiladi. Voyaga yetmagan shaxs ushlab turilgani haqida uning ota-onasi yoki ular o'rni bosuvchi shaxslar albatta xabardor kilinadi.

292-modda. Transport vositasini boshqarishdan chetlatish mastlik holatini aniklash uchun tekshiruvdan o'tkazish.

Transport vositalarini boshqarayotgan mastlik holatida deb xisoblashga yetarli asoslar bo'lgan shaxs transport vositasini boshqarishda chetlashtirilishiva mastlik holatini aniklash uchun belgilangan tartibda tekshiruvdan o'tkazilishi kerak.

Mazkur shaxsni tekshirishga yuborish va bu tekshiruvni o'tkazish O'zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi, Soo'likni saklash vazirligi va Adliya vazirligi tomonidan belgilangan tartibda amalga oshiriladi.

293-modda. Ma'muriy huquqbuzarliklar to'g'risidagi ishlarni yuritish tahminlash choralari ustidan shikoyat berish.

Ma'muriy yo'l bilan ushlab turish, shaxsin ko'rikdan o'tkazish, ashyolarini ko'zdan kechirish, transport vositalarini ushlab turish va ko'zdan kechirish, ashyo va hujjatlarni olib ko'yish, transport vositasini boshqarishdan chetlatish ustidan mansabdor shaxs yuqori organga (mansabdor shaxsga), prokurorga yoki sudga shikoyat berishi mumkin. Ma'muriy jazolarning turlari: yo'l ko'ymaslik choralari (vaktincha transport vositasidan foydalanishni takiklash); ma'muriy choralar qo'llash (ogohlantirish, jarimaga tortish, transport vositasini boshqarish huquqidan mahrum etish va boshqalar) kiradi.

Jinoiy javobgarlik. Jinoiy javobgarlik deb davlat oldida sodir etgan jinoiy ishi uchun javob berishiga aytiladi.

Jinoyat - biron bir harakat natijasida jamoatchilikka ziyon yetkazish va fukarolarning konun bilan belgilangan hak huquqlarni poymol etishdir.

Jinoiy javobgarlik uchun quyidagicha jazo turlari belgilangan: ozodlikdan mahrum etish, ozodlikdan mahrum etilmagan holda ahlok tuzatish ishlari, bahzi bir turdagi mehnat faoliyatini cheklash, egallab turgan lavozimidan bo'shatish, jamoat tahsirini ko'rsatish, jarima solish.

Jinoiy javobgarlikka Faqat sud q'aroriga muvofik, konunda ko'rsatilgan tartibda tortiladi.

Avtotransportdagi jinoiy javobgarliklarga huquqbuzarliklar, oo'ir okibatlarga olib kelgan hollar (insonlar jarohat olganda va halok bo'lganda, katta mikdordagi moddiy zarar yetkazilganda transport vositalarini olib kochganda va boshqalar) kiradi.

O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi

(ko'chirma)

266-modda. Transport vositalari harakati yoki ulardan foydalanish xavfsizligi qoidalarini buzish

Transport vositasini boshqaruvchi shaxs tomonidan transport vositalari harakati yoki ulardan foydalanish xavfsizligi qoidalarini buzish badanga o'rtacha oo'ir yoki oo'ir shikast yetkazilishiga sabab bo'lsa eng kam oylik ish hakkining ellik baravarigacha mikdorda jarima yoki uch yilgacha axlok tuzatish ishlari bilan jazolashadi. (O'zR 20.08.1999y 832-I-son konuni tahriridagi sanksiya) O'sha kilmish odam o'lishiga sabab bo'lsa, mauiyyan huquqdan mahrum kilib, yetti yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi. (O'zR 20.08.1999 y. 832-I son konuni tahriridagi sanksiya)

O'sha kilmish:

a) odamlar o'limiga;

b) halokatga;

v) boshqa oo'ir okibatlarga sabab bo'lsa, -muayyan huquqdan mahrum kilib, o'n yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi.(O'zR 20.08.1999 y. 832-I-son konuni axriridagi sanksiya)

267-modda. Transport vositasini olib kochish

Transport vositasini olib kochish –uch yildan besh yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi.

O'sha harakat: a) takroran yoki xavfli retsdivisit tomonidan;

b) bir gurux shaxslar tomonidan oldindan til biriktirib sodir etilgan bo'lsa, -besh yildan o'n yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi. (O'zR 29.08.2001 y. 254 II-son konuni tahriridagi sanksiya).

268-modda. Transportning xavfsiz ishlashini tahminlashga doir qoidalarni buzish

Yo'lovchi, piyoda, velosiped, ot-ulov transportining haydovchisi yoki yo'l harakatining boshqa katnashchilari tmonidan, ushbu kodeksning 261, 26, 265, yoki 266 – moddalarida nazarda tutilgan shaxslardan tashkari harakat xavfsizligi qoidalarini yoki barcha turdagi transport vositalaridan foydalanish qoidalarini buzish badangga o'rtacha oo'ir yoki oo'ir shikast yetkazilishiga sabab bo'lsa,- eng kam oylik ish hakkining yigirma besh baravarigacha mikdorda jarima yoki uch yilgacha axlok tuzatish ishlari yoxud uch yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi.

O'sha harakat odm o'lishiga sabab bo'lsa, - olti oygacha kamok yoki uch yildan besh yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jkzolanadi.

O'sha harakat:

a) odamlar o'limiga;

b) boshqa oo'ir okibatlarga sabab bo'lsa,-

besh yildan sakkiz yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi.

Nazorat savollari

7. Kaysi xollarda haydovchi keltirilgan ziyonni koplashi kerak.

8. Qanday xollarda ma'muriy javobgarlikka tortiladi.

9. Kaysi xollarda haydovchi axloqiy javobgarlikka tortiladi.

10. Avtotransport bilan boo'lik bo'lgan qoida buzarlilklarga qanday xolatlar kiradi.

11. Jinoiy javobgarlikka tortish xollari qanday belgilanadi.

12. Javobgarlikka tortish tartiblari qanday belgilangan.

Amaliy ishini hisob shakli

1. Ishdan maqsad

2. Amaliy ishini o'tkazish joyi _____ va sanasi _____

3. Umumiy ma'lumot

4. Xulosa

Topshiriq №11

1. O'zbekiston Respublikasining harakat xavfsizligi to'g'risidagi Qonuniga tavsif bering?

2. Davlat vakolatli organlariga tavsif bering?

3. IIV YHXB vakolatlariga tavsif bering?

12-AMALIY MASHG'ULOT.

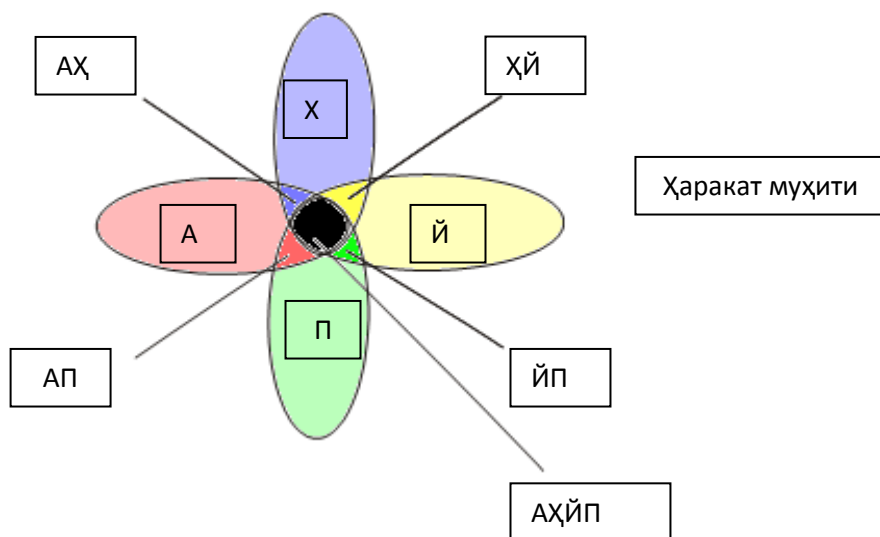
Harakat xavfsizligini tashkil etish asoslari. Avtomobillarning harakati nazariyasi. Avtomobil transportining ekspluatatsion ko'rsatkichlari.

Ishdan maqsad: Talabar Harakat xavfsizligini tashkil etish asoslarini, Avtomobillarning harakati nazariyasi. Avtomobil transportining ekspluatatsion ko'rsatkichlarini bilishlari va ularni har xil sharoitlarida qo'llanilishi to'g'risida ko'nikma va malaka hosil qilishI lozim.

Yo'l harakatini tashkil etishda “avtomobil-yo'l-haydovchi-piyoda-muhit” tizimining o'zaro boo'likligi

Avtomobil yo'llarida insonlar tomonidan boshqariladigan turli xildagi mexanik va mexanik bo'lmagan transport vositalari, harakatlanayotgan (yoki harakatda bo'lmagan) piyodalar majmuidan iborat murakkab dinamik tizim mavjuddir. Bu tizim yo'l harakati deb ataladi.

Yo'l harakatining muammolari va maxsus tomonlari, eng avvalo, “Avtomobil-haydovchi-yo'l-piyoda” tizimi orkali belgilanadi. Ular o'z navbatida atrof-muhitda faoliyat ko'rsatadilar.

“Avtomobil – haydovchi – yo'l – piyoda - muhit” tizimi.14.1-rasm.

Tizimga quyidagi tashkiliy qismlar kiradi: A (avtomobil), H (haydovchi), Y (yo'l), P (piyoda), M (muhit). Bu tashkiliy qismlar muhitda faoliyat ko'rsatibgina kolmasdan, atrof-muhit bilan ularning har biri chambarchas boo'lik bo'ladi. Muhit deb atrof-muhitning yo'l harakati xavfsizligiga mujassamlashgan tahsiri tushuniladi va u quyidagi omillardan tashkil topadi: 1) ob-havo (metrologik ko'rinish, yoo'ingarchilik, shamol, harorat); tabiiy landshaft (tekislik, kir-adirlar, too'lik, yer osti-usti suvlari va h.k.); mexanik (shovkin, chang, tebranish, gaz chikindilari bilan ifloslanganlik va h.k.) “A-H-Y-P-M” tizimida mexanik “Avtomobil-yo'l” (A-Y) va biomexanik “Haydovchi avtomobil” (H-A), “Haydovchi-yo'l” (H-Y), “Piyoda-Avtomobil” (P-A) va “Piyoda-yo'l” (P-Y) hamda biologik “Haydovchi-piyoda” (H-P) tizimlarini ajratib ko'rsatish mumkin.

2-savol: O'zbekiston Respublikasini avtomobillashtirish va yo'l tarmoklarining o'sish ko'rsatkichlari

O'zbekiston Respublikasida 1996 yildan boshlab xususiy sektorda avtomobil transportining soni yildan-yilga ortib bormokda, xususan oxirgi 2003-2008 yillarda bu o'sish ko'rsatkichi o'rtacha 2-5,4%ni tashkil etadi.

Yillar*	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Xususiy sektor-dagi avtomo-billar soni	1095928	1211713	1235879	1269115	1330230	1402333

* ko'rsatkichlar har yilning birinchi yanvariga keltirilgan.

O'zbekiston Respublikasi yetarli darajada zich avtomobil yo'llar tarmoo'iga ega. 2007 yil 1 yanvar holatiga ko'ra respublikamizdagi yo'llarning umumiy uzunligi 183000 km, shu jumladan, umumfoydalanuvdagi avtomobil yo'llari 42530 kmni tashkil etadi. O'zbekiston hududlarining transport tarmoo'i bilan tahminlanish ko'rsatkichlari keltirilgan.

Hududlar	Avtomobil yo'llari uzunligi, ming km.	Transport tarmoo'ining zichligi, km	
		1000 km ²	1000 kishi
O'zbekiston Respublikasi bo'yicha jami:	146,347	210,1	3,89
Korakolpoo'iston Respublikasi	9,7	58,8	6,58
Andijon viloyati	5,9	1404,8	2,74
Buxoro viloyati	9,7	246,2	6,93
Jizzax viloyati	4,1	200,0	4,38
Kashkadaryo viloyati	8,2	288,7	3,87
Navoiy viloyati	6,2	56,2	8,00
Namangan viloyati	6,3	797,5	3,33
Samarkand viloyati	10,3	628,0	3,92
Surxondaryo viloyati	5,7	274,0	3,35
Sirdaryo viloyati	4,7	921,6	7,6
Toshkent sh. va viloyati	9,5	609,0	2,3
Faro'ona viloyati	9,5	1338,0	3,62
Xorazm viloyati	4,2	666,7	3,23

Avtomobillarning harakati nazariyasi. Avtomobil transportining ekspluatatsion ko'rsatkichlari.

Avtomobilning boshqariluvchanligi.

1. Avtomobilning boshqariluvchanlik ko'rsatkichlari.

Haydovchi boshqarayotgan avtomobilning berilgan harakat yo'nalishini eng kam hzgartirib yurishi va haydovchi hohishi bilan boshqaruvchi organlar o'z vaziyatini o'zgartirganda, avtomobil traektoriyasining o'zgarishi boshqariluvchanlik deb ataladi. Avtomobilning boshqariluvchanligiga juda ko'p konstruktiv va ekspluatatsion omillar ta'sir kilgani uchun bu ekspluatatsion xususiyatni bir o'lcham bilan aniklab bo'lmaydi. Agar ta'sir etuvchi barcha omillar hisobga olinsa va boshqariluvchanlikni ifodalovchi tenglama yozilsa, u juda murakkablashib, uni muhandislik

hisoblashlarda ishlatib bo'lmaydi. Shuning uchun boshqariluvchanlik masalalari tadqiqot qilinganda ko'p eksperimentlar o'tkazib zarur koeffitsientlarni aniqlash kulay. Aniklangan koeffitsientlar tuzilgan differentsial tenglamalarga ko'yilib ularni elektron hisoblash mashinasi yordamida echilsa, izlangan parametrlarni aniqlash mumkin.

Avtomobil yaxshi boshqariluvchanlikka ega bo'lishi uchun quyidagi shartlar bajarilishi zarur:

Avtomobil burilish davrida boshqariluvchi oldingi g'ildiraklari yonga sirpanmasdan harakatlanishi kerak;

Rul yuritmasi boshqariluvchi g'ildiraklarning burilish burchaklari o'rtasida to'g'ri bog'lanishni amalga oshirish lozim;

Osma yo'naltiruvchi elementlari o'lchami va unga o'rnatilgan shinaning elastiklik xarakteristikasi shunday bo'lishi kerakki, o'klarning yonaki sirpanish burchagi ma'lum nisbatda bo'lsin;

Boshqariluvchi g'ildiraklarning turg'unligi yaxshi bo'lishi va ularning ixtiyoriy tebranishi bo'lmaligi kerak;

Haydovchiga yo'ldan g'ildirakka ta'sir kiluvchi kuchning mikdori va yo'nalishidan xabar beruvchi teskari bog'lanish rul boshqarmasida mavjud bo'lishi kerak.

Rul va o'ildiraklarning burilish burchaklarining nisbati, yani rul boshqarmasining uzatishlar soni engil avtomobillarda 15:1...20:1, yuk avtomobillarda 20:1...36:1ga teng. Agar rul chamberagining to'lik aylanishida (360 gradus) boskariluvchi o'ildirak 20 gradusga burilsa, unda uzatishlar soni 18:1ga teng (360:20). Uzatishlar soni kanchalik katta bo'lsa, shunchalik kuch kam sarfglanadi, lekin boskariluvchi o'ildiraklarni burishga ko'p vakt ketadi, bunga yo'l ko'yib bo'lmaydi.

Boskariluvchi o'ildiraklarning maxsimal burilish burchagi 45 gradusga teng.

Koleya avtomobilning har bir o'klarning o'ldiraklari orasidagi masofa.

Keng koleya (baza ham) burilishlarda va kiyaliklarda avtomobilning turo'unligini oshiradi. Orka koleyani o'zgartirmay, old koleya kichiraytirilsa, chala burilovchanlikka olib kelad. Agar old koleyani o'zgartirmay, orka koleyani kichiraytirilsa ortiqcha burilovchanlikka olib keladi.

Barcha avtomobillarda baza va koleyaning nisbati 1,7...1,8 intervalda bo'ladi, 1,6 dan kam bo'lmaydi.

Avtomobil burilayotganda old Y_1 va orka Y_2 ko'priklar o'ildiraklariga ta'sir kilayotgan yon reaksiya kuchlarining yio'indisi avtomobil massasining markaziga ko'yilgan markazdan kochma kuchga teng:

$$P_{mq} = M_a \cdot \frac{V_a}{R}; N$$

Bu erda:

M_a - avtomobil massasi, kg; V_a - avtomobilning tezligi, m/s; R - yo'lining egrilik radiusi, m.

avtomobilning o'ildiraklariga ta'sir kilayotgan yon reaksiyalar uning tezligiga, oo'irlik massasi koordinatasiga va burilish radiusiga boo'lik:

-old ko'prik o'ildiragi uchun

$$Y_1 = Y_1^1 + Y_1^{11} = P_{mq} \frac{b}{L} = \frac{M_a \cdot V_a \cdot b}{R \cdot L}$$

-orka ko'prik o'ildiragi uchun

$$Y_2 = Y_2^1 + Y_2^{11} = P_{mq} \frac{a}{L} = \frac{M_a \cdot V_a \cdot a}{R \cdot L}$$

Bu erda:

Y_1^1 va Y_1^{11} - mos ravishda avtomobilning old ko'prikinin chap va o'ng o'ildiraklariga ta'sir kilayotgan yon reaksiya kuchlari, N; Y_2^1 va Y_2^{11} - mos ravishda avtomobilning orka ko'prikinin chap va o'ng o'ildiraklariga ta'sir kilayotgan yon reaksiya kuchlari, N. a va b- mos ravishda

avtomobilning oo'irlilik markazidan old va orka o'klargacha bo'lgan masofa, m; L- avtomobilning bazasi, m.

a va b ning kiymatlarini avtomobil ko'priklari yuklanishining statik muvozanatidan quyidagicha aniklanadi:

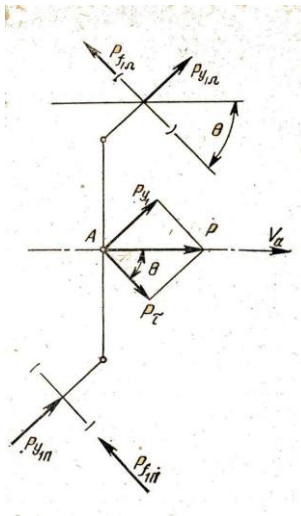
$$a = \frac{G_2 \cdot L}{G_a}, m; \quad b = \frac{G_1 \cdot L}{G_a}, m$$

Bu erda:

G_1 va G_2 - mos ravishda avtomobilning old va orka o'klardagi oo'irligi, N; G_a - avtomobilning to'la oo'irligi, N.

13.2. Boshqariluvchanlikning asosiy sharti.

Bu masalani hal etish uchun g'ildiraklari kattik deb faraz qilingan avtomobilning burilish sxemasini chizib, undan oldingi g'ildiraklari burchakka burilganda ta'sir kiluvchi kuchlarni tahlil kilamiz. (13.1-chizma).

13.1-chizma .Boshqariluvchi g'ildirakka ta'sir etuvchi kuchlar.

Ketingi etakchi o'kning ta'sirida har bir boshqariluvchi g'ildirakka itaruvchi kuch P ta'sir etadi. Bu kuchni o'kning o'rtasiga (A nuktada) ko'yilgan deb faraz kilib, ikkita tashkil etuvchiga ajratamiz: g'ildirak aylanish tekisligiga parallel P_τ va perpendikulyar P_{y1} . agar avtomobilni tekis harakatda deb faraz kilsak, P_τ g'ildirak harakatiga karshilik kuchi P_{f1} engishga sarflanadi, ya'ni $P_\tau = P_{f1}$. Ma'lumki,

$$P_{f1} = P_{f1ch} + P_{f1o'}$$

Bu erda: $P_{f1ch}, P_{f1o'}$ -oldingi o'kning chap va o'ng g'ildiragi harakatiga karshilik kuchlari;

P_{y1} - yonaki ta'sir etuvchi kuch (markazdan kochma kuchni hisobga olmaganida) oldingi o'kni yon tomonga sirpanishga majbur etadi, unga

qarama-qarshi yo'nalishda esa tishlashish kuchi $P_{\phi1}$ ta'sir etadi. Ma'lumki,

$$P_{y1} = P_{y1ch} + P_{y1o'}$$

Bu erda, $P_{y1ch}, P_{y1o'}$ -oldingi o'kning chap va o'ng g'ildiragiga yonaki ta'sir etuvchi kuchlar.

$$\Delta P_{y1} P_{\phi1} : P_{y1} = P_\tau \cdot tg\theta = P_{f1} tg\theta = G_1 f \cdot tg\theta$$

Oldingi o'kning boshqarilish shartini quyidagicha yozish mumkin:

$$P_{\phi1} \geq P_{y1} + P_{t1} \quad \text{ёки} \quad P_{\phi1}^2 \geq P_{y1}^2 + P_{f1}^2$$

Bu tengsizlik kiymatlarini o'rniga ko'yamiz:

$$G_1^2 \cdot \phi^2 \geq G_1^2 \cdot f^2 \cdot tg^2\theta + G_1^2 \cdot f^2$$

Bundan esa:

$$tg\theta \leq \frac{\sqrt{\phi^2 - f^2}}{f}$$

Hosil bo'lgan tengsizlik avtomobilning boshqariluvchanligini aniklovchi shart bo'lib, uning yonaki sirpanmasdan harakatlanishini ifodalaydi.

Avtomobil egri traektoriya bo'ylab harakatlanganda oldingi o'kka markazdan kochma kuchning bir qismi P_{u1} ta'sir etadi:

$$P_{u1} = \frac{G_1 \cdot g_a^2 \cdot tg\theta}{g \cdot L \cdot \cos\theta}, H$$

Ko`rinib turibdiki,  $P_{u1}$  kuch tezlikning kvadratiga bog`lik, shuning uchun gildiraklarning yonaki sirpanishi bilan bog`lik bo`lgan boshqariluvchanlik bo`yicha kritik tezlikni aniklash zarur.

Avtomobil burilganda uning boshqariluvchi g`ildiraklari yonaki sirpanmasdan harakatlanishi avtomobilning boshqariluvchanligi bo`yicha kritik tezligi $\mathcal{G}_{a.kpt}$ deb ataladi. Oldingi o`kka ta'sir etuvchi jami kuch:

$$Y_1 = P_{y1} + P_{u1} \text{ bo`lsa}$$

$$Y_1 = G_1 \cdot f \cdot \operatorname{tg} \theta + \frac{G_1 \cdot \mathcal{G}_a^2 \cdot \operatorname{tg} \theta}{g \cdot L \cdot \cos \theta}$$

G`ildiraklar yonaki sirpanmasdan harakat qilishi uchun quyidagi shart bajarilishi kerak:

$$y_1 \leq G \cdot \sqrt{\varphi^2 - f^2}$$

Bu tengsizlik kiymatlari o`rniga ko`yilib, $\mathcal{G}_a$ ga nisbatan echilsa:

$$\mathcal{G}_{a.kp} \leq \sqrt{\frac{(\sqrt{\varphi^2 - f^2} - f \cdot \operatorname{tg} \theta) \cdot g \cdot L \cdot \cos \theta}{\operatorname{tg} \theta}}; \text{ m/s}$$

Kritik tezlik oldingi g`ildirakning burilish burchagi  $\theta$  ortishi bilan kamayadi. Avtomobil kancha katta  $\theta$  burchak bilan burilsa, uning tezligi shunchalik kam bo`lishi kerak. Avtomobilning boshqariluvchanligiga φ_1 va f koeffitsientlarning kiymatlari ham ta'sir etadi. Kattik koplamali yo`llarda  $\varphi=f$  bo`lgani uchun kichik radiusda burilishda ham avtomobil boshqariluvchanlikka ega. Agar $\varphi < f$ bo`lsa, ildiz tagidagi son manfiy bo`lib avtomobil boshqariluvchanligini to`la yo`kotadi.

13.3. Shinaning yonaki sirpanishi va avtomobilning buriluvchanligi.

Shinaning yonaki sirpanish effektini 1925 yilda birinchi bo`lib G.Brul`e aniklagan. Elastik shinaga yonaki kuch ta'sir etganda yonaki sirpanish tufayli avtomobilning harakat yo`nalishi o`zgarishi mumkin. Avtomobilning tezligi oshganda yonaki sirpanishning harakat traektoriyasiga ta'siri kuchayadi. Shinaning yonaki sirpanish konuniyatlarini o`rganish avtomobilning turg`unligi va boshqariluvchanligi kabi ekspluatatsion xususiyatlarni yaxshilaydi. Elastik shinani esa g`ildirakning harakatini ko`rib chikaylik. (13.2-chizma).

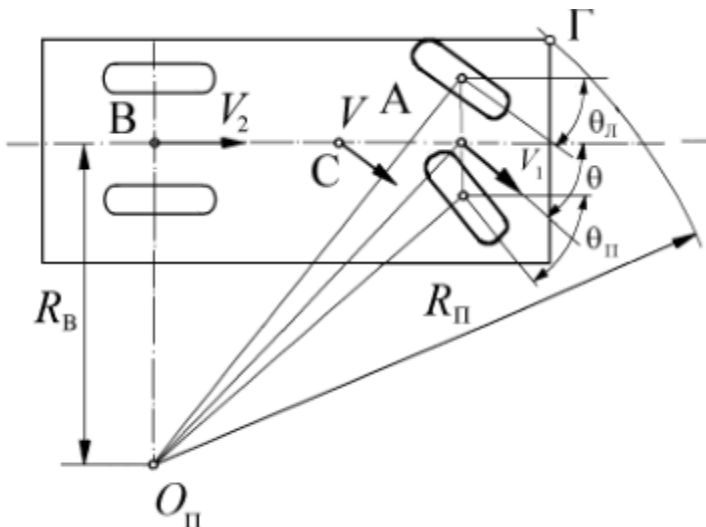

Рис. 2.1. Схема к расчету движения автомобиля на повороте

Avtomobilning manyoverchanlik xususiyatlari.

1. Avtomobilning manyovrchanlik xususiyati. Baholovchi parametrlar. Baholovchi parametrlarni aniqlash.
2. Burilishda eng kichik radius. Burilishning tashki va ichki gabarit radiusi. Avtomobil o'ldiraklari izi bo'ylab burilgandagi eni. Harakatdagi gabarit polosa.
3. Burilish uchun zarur bo'lgan solishtirma tortish kuchi. Burilishda o'ldiraklardagi ilashish kuchidan foydalanish koeffisienti. Orkaga yurishni boshqarish murakkabligi Burilishning kinematik radiusi. Egri chiziqli harakat kinematika,
4. Avtopoezdning harakat traektoriyasini grafik usul bilan kurish. Manyovrchanlik ko'rsatkichlarini tajriba va hisobiy yo'llar bilan aniqlashning o'ziga hos xususiyatlari. Konstruktiv va ekspluatatsiya omillarining manyovrchanlikka tasiri.

1. Avtomobilning manyovrchanlik xususiyati.

Avtomobil eni cheklangan yo'lda harakat yo'nalishini ancha o'zgartirish imkoniyatiga ega bo'lishi kerak. Manyovrchanlik kichik maydonchalarda yuklarni ortish-tushirishda, shahar marshrutlarida zarurdir. Ba'zan kichik maydonchalarda avtomobilni okraga haydash, yoki to'lk burish zarurati tuo'ladir.

T/r	Ko'rsatkichlar	v , km/ч	R , m	$k_n 10^3$, рад/м
1	Yopk xona va tor yo'lakchalar	3...8	8...15	50...100
2	Ochik maydoncha, keng yo'lakchalar	8...25	7...20	35...45
3	Shahar chorrahalari va harakat sharoiti o'gir yo'llar	8...25	8...20	10...30

Bg'olovchi parametrlar

Avtomobilning manyovrchanlik xususiyatini baholovchi parametrlarga quyidagilar kiradi:

- 1). Minimal burilish radiusi.
- 2). Tashki gabarit burilish radiusi.
- 3). Ichki gabarit burilish radiusi.
- 4). O'ldirak izi bo'yicha avtomobilning burilish kengligi.
- 5). Keskin burush uchun zarur koridor kengligi.
- 6). Burilish uchun zarur solishtirma tortish kuchi.
- 7). Burilishda o'ldirakning tishlashish kuchidan foydalanish koeffisienti.
- 8). Boshqarish o'ldiraklarini joyida burish uchun rul chambaragiga ta'sir kuch.
- 9). Orkaga harakatni boshqarish murakkabligi.

Bu parametrlar xususiy tavsifga ega bo'lib, manyovrchanlik xususiyat bo'yicha avtopoezdlarni takkoshlash uchun ishlatilishi mumkin.

Birinchi uchta ko'rsatkich avtomobilni nazorat sinash vaktida aniqlanadi.

Nazorat savollari.

1. Harakat xavfsizligining qanday umumiy tushunchalari mavjud?
2. Yo'l harakatini tashkil etishning asosiy vazifalari nimalardan iborat?
3. Yo'l harakatini tashkil etish deganda nimani tushunasiz?
4. "Avtomobil-haydovchi-yo'l-piyoda-muhit" tizimining harakat xavfsizligini tahminlashdagi o'rni nimadan iborat?
5. Avtomobillashtirish harakat xavfsizligiga qanday tahsir kiladi?
6. O'zbekiston Respublikasida harakat xavfsizligini tahminlashga karatilgan Prezident va Vazirlar Mahkamasining qanday qaror va farmoyishlarini bilasiz?

7. O'zbekiston Respublikasidagi Avtomobil yo'llarini rivojlantirish bo'yicha qanday ishlar rejalashtirilgan?

8. Harakatni tashkil etish bo'yicha qanday mehyoriy hujjatlarni bilasiz?

Yo'l harakati xavfsizligi to'g'risidagi konunda qanday asosiy tushunchalar kabul qilingan?

Amaliy ishining hisob shakli

1. Ishdan maqsad
2. Amaliy ishini o'tkazish joyi _____ va sanasi _____
3. Umumiy ma'lumot
4. Xulosa

Topshiriq №12

1. Yo'l harakatini tashkil etishda "avtomobil-yo'l-haydovchi-piyoda-muhit" tizimiga tavsif bering?
2. O'zbekiston Respublikasini avtomobillashtirish va yo'l tarmoqlariga tavsif bering?
3. Avtomobilning boshqariluvchanlik ko'rsatkichlariga tavsif bering?

13-AMALIY MASHG'ULOT.

Piyodalar harakati xavfsizligini oshirish yo'llari. Yo'l harakatining asosiy tavsiflari

Ishdan maqsad: Talabar piyodalar harakati xavfsizligini oshirish yo'llari va Yo'l harakatining asosiy tavsiflarini bilishlari va ularni har xil sharoitlarida qo'llanilishi to'g'risida ko'nikma va malaka hosil qilishlari lozim

Harakat xavfsizligini oshirish maqsadida axoli yashaydigan punktlarda transport vositalari va piedalarning xarakat mikdoriga karab piyodalar utish joylarining jixozlanish darajasi o'zgarib boradi (8.14-rasm). «Zebra» ko'rinishdagi piyodalar utish joyi II, III toifali yullarda avtomobillarning xarakat mikdori 200 avt/soat va undan yuqori bo'lganda piyodalar yio'ilib, yo'lni kesib o'tadigan joylarda o'rnatilishi ko'zda tutiladi.

Piyodalar utish joylarini I darajali avtomobil yo'llarida ikki satxda kurilishini tahminlash zarur.

Piyodalar xarakatining avtomobil yulida xarakatlanayotgan transport vositalari uchun tahsirini umuman yuk qilish maqsadida **piyodalar yo'l o'tkazgichi** yoki **tonnellari** kurilishi kerak.

SHNK, 2.05.02-07 kursatmasiga asosan, piyodalar xarakat mikdori 16 darajali yullar uchun soatiga 100 odam va undan ortiq va II darajali yullar uchun soatiga 250 odam va undan ortiq bulganda piyodalar (er osti yoki yer usti) yulagini loyixalash lozim. Piyodalar yulaklari loyixalangan joylarda tusikdar kuzda tutilishi zarur.

Piyodalar yul utkazgichlari yul qatnov qismining tepasidan utkazilsa, kurilish oson va arzonga tushadi. Pekin piyodalar undan kam foydalaniladilar, chunki yul satxidan 5-6 m balandlikka kutarilib, sungra yana qayta tushishlari kerak. SHu sababli **piyodalar yo'l o'tkazgichi** asosiy yul o'ymadan o'tganda yoki yulning xarakat bilan yuklanganlik koeffitsienti juda yuqori 0,7-0,9 bulganda **itstisodiy jixatdan foydali hamda piyodalar foydalanishi yuqori bo'ladi**.

Er osti piyodalar tonnellari piyodalar tomonidan ko'p foydalaniladi, chunki yer osti tonnellarining balandligi 2-2,5 m dan oshmaydi va piyodalar tushib-chikishi yo'l o'tkazgichlariga nisbatan 2 marta oson bo'ladi. Lekin tonnellar kurilishi jixatidan birmuncha murakkab va kimmat bo'ladi.

Piyodalarning yo‘l o‘tkazgich va tonnellar kurilgan joylarda tartibsiz yurishlarini kamaytirish maqsadida yo‘l o‘ki bo‘yicha yoki ajratuvchi tasmada 2-gurux yo‘l to‘siqlarini yo‘lning xar ikki tomoniga 50-100 m masofaga (xarakat mikdoriga karab) o‘rnatish zarur.

2-ilova 2-savol: Piyodalar harakatini tashkil etish tamoyillari.

Piyodalar xarakatini tashkil etish tamoyillari. Piyodalar xarakatini tashkil etish avtomobil yullarini va shaxar ko‘chalarini ikkita bo‘lakka bo‘lib olib borilishi lozim. Birinchi bo‘lak chorraxa va tutashma joylar, ikkinchi bo‘lak chorraxa va tutashmalar oralio‘idagi yo‘l bo‘yidagi mintaka. Piyodalar xarakatini tashkil etish quyidagi **tamoyillar** buyicha amalga oshiriladi:

- I. Piyodalar transport vositalarining harakatiga tahsir ko‘rsatmay-dilar.
- II. Piyodalar transport vositalarining harakatiga qisman (vakti-vakti bilan) tahsir kursatadilar.
- III. Piyodalar transport vositalarining harakatiga tahsir ko‘rsatadilar.

Birinchi tamoyil talabini bajarish uchun piyodalar harakatini tashkil etishda chorraxa va tutashmalar mintakasida piyodalar yulning (kuchaning) bir tarafidan ikkinchi tarafiga utishi uchun yer osti tonneli yoki qatnov qismining ustidan yul utkazgich inshootlari kuriladi. SHuningdek, ikki chorraxa oraligida piyodalar xarakatlanishi uchun yulning ikki tarafidan yoki bir tarafidan yulka belgilanib, piyodalar yulning qatnov qismiga chikishini bartaraf etishi uchun tusiklar urnatiladi. Bu tamoyil buyicha piyodalar xarakatining tashkil etilishi avtomagistrallarda, gokori darajali yullarda va asosan tezyurar shaxar kuchalarida kuzda tutiladi. CHorraxada yoki tutashmada bunday xdrakatning tashkil etilishi natijasida piyodalar va transport vositalari orasida ziddiyatli vaziyat vujudga kelmaydi. Rivojlangan mamlakatlarning shaxar kuchalarida va avtomagistrallarida shu tamoyil buyicha xarakat tashkil etilgan bulib, piyodalar utish joylarida YTH kuzatilmaydi. Oxirgi yillarda Uzbekiston Respublikasining katta shaxarlarida, ayniksa, Toshkentda piyodalar uchun yer osti yullari kurilishi keng rivoj oldi. Masalan, Markaziy va Bosh universal, «Bolalar dunyosi» magazinlari, Oloy, Eski juva bozorlari, shimoliy va janubiy vokzallar xududida yer osti yullari barpo etilib, shu mintakadagi xdrakat xavfeizligi tahminlanishi bilan birgalikda, transport vositalari urtacha tezligining oshishiga erishildi. Afsuski, kupchilik xrlarda piyodalar bunday mintakalarda yul xarakati qoidalarini buzib, qatnov qismida xarakatlanishi natijasida yer osti yulaklarining samaradorligi pasayishi, ayniksa, bu sutkaning korongi vaktida kuzatiladi.

Ikkinchi tamoyil boshqariladigan chorraxalarda uchraydi. Bunda piyodalar xarakatini svetofor yoki tartibga soluvchi shaxe yordamida qatnov qismi ustida amalga oshiriladi. Buning uchun chorraxa yoki tutashma mintakasida yul belgi chizigi yordamida (1.14.3. belgisi) piyodalar utish joyi belgilanib, ularning xarakatini tartibga solish uchun boshqa yul belgilari (1.20;5.16.1. va 5.16.2.) va piyodalar svetofori yoki transport svetoforlaridan foydalaniladi.

Xozirgi kunda Uzbekistonning kupchilik shaxarlarida piedalar xarakati shu tamoyil buyicha tashkil etilgan.

Uchinchi tamoyil avtomobil yullari axoli yashash joylaridan utganda va shaxarlardagi maxalliy axamiyatdagi kuchalarda kulaniladi. Bu turdagi piyodalarning xarakatini tashkil etishda boshqarilmaydigan chorraxa va tutashmalarda piyodalarning utish joylari 1.14. yoki 1.14.2. yul belgi chizigi va 1.20; 5.16.2. yul belgilari bilan jixozlanadi. CHorraxalar va tutashmalar oraligida piedalar trotuar buylab yoki avtomobil yulining yokasidan bir yoki ikki taraflama xarakatlanishlari mumkin. Bunday xarakat tashkil qilingan chorraxalarda va yul bulaklarida piedalar transport vositalarining xarakatlanishiga xar taraflama salbiy tahsir kursatib, kuplab YTDlar vujudga kelishiga, shuningdek, transport vositalari tezligi pasayishiga sababchi buladilar.

Aholi punktidan o‘tgan yo‘llarda harakatni to‘o‘ri tashkil qilish uchun quyidagi ishlarni amalga oshirish kerak:

1. Yo'l belgisini, yul belgi chizigini, yul tusigini va yunaldiruvchi kurilmalarni joylashtirish.
2. Engil va yuk avtomobillarini aloxida xarakat tasmalari buyicha xarakatlantirish.
8. Ajratuvchi tasma o'rnatish.
9. Bir tomonlama xarakatni tashkil qilish (yunalishlar bo'yicha xarakatni Boshqa-boshqa ko'chalarda tashkil etish).
10. Sunhiy yoritishni tahminlash.
11. Piyodalar xarakatini tashkil qilish.
12. Velosipedchilarning xarakatini tashkil qilish.

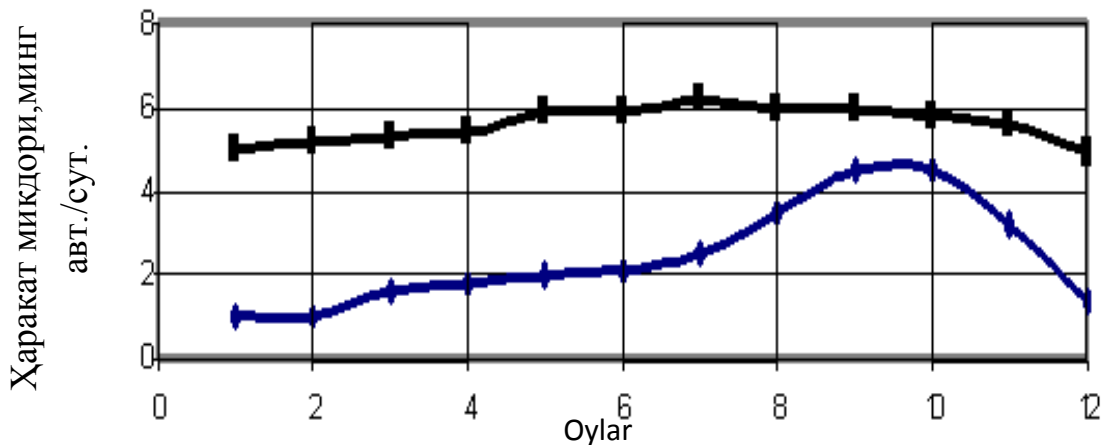
Yo'l harakatining asosiy tavsiflari

1-ilova

Transport va piyodalar harakatini tavsiflovchi asosiy ko'rsatkichlar

Harakat mikdori (jadalligi) - yo'lining biron-bir ko'ndalang kesimidan vakt birligi ichida o'tgan transport vositalarining soni (avt/sut yoki avt/soat) - bu ko'rsatkich kuzatish va avtomatik usullar bilan o'lchanishi mumkin.

Harakat mikdori yillar, oylar, sutka soatlari va hafta kunlari hamda yo'lining bo'laklariga nisbatan o'zgaruvchan ko'rsatkichdir.

Harakat mikdorining oylar bo'yicha o'zgarishi.

Kuzatish (viziual ham deyiladi) usulida harakat mikdori yo'lining ko'rsatilgan bo'lagida bir yoki bir necha soat davomida hisobchilar yordamida maxsus tayyorlangan blankaga transport vositalarining o'tishini belgilash orkali aniklanadi. Bu usuldan foydalanilganda soha mehyoriy ko'rsatmalariga amal kilinishi maqsadga muvofik bo'ladi. Ko'pchilik davlatlarda, shuningdek, O'zbekistonda ham avtomobil yo'llaridagi harakat mikdorini kuzatuvchilar orkali aniklanadi.

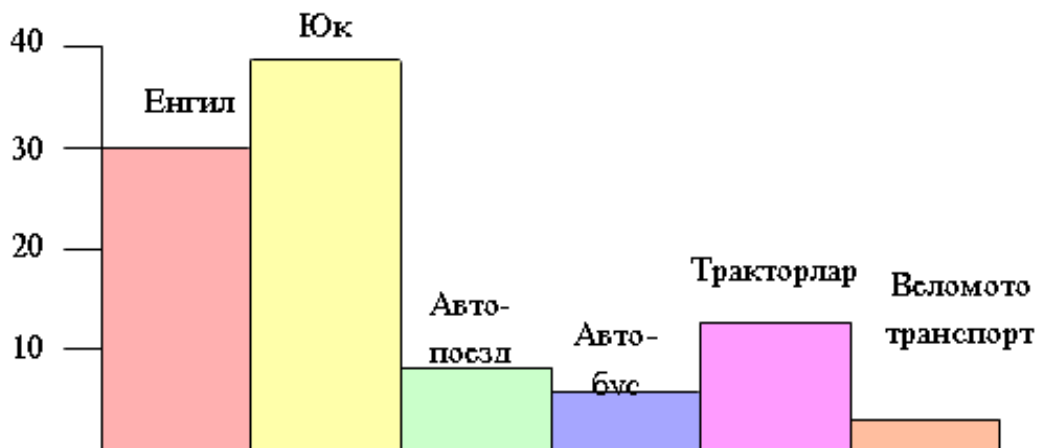
Avtomatik usulda harakat mikdori har xil uslubda ishlaydigan datchiklar yordamida hisoblanadi. Hozirda bu maqsad uchun quyidagi keng tarkalgan datchiklar ishlatiladi:

Pnevmatik; fotoelektrik; ulo'ratovush; mexanik; radiolakatsion; induktiv; elektron; infrakizil nurli.

Harakat tarkibi - transport oqimida har xil transport vositalarining nisbatini belgilovchi ko'rsatkich bo'lib, u foizda yoki ulushda o'lchanadi.

Transport oqimining tarkibi - harakat mikdoriga o'xshash o'zgaruvchan ko'rsatkichdir, u vakt o'tishi bilan yo'l sharoitiga karab o'zgaradi.

Harakat oqimining tezligi - yo‘l bo‘laklari bo‘yicha har xil transport vositalarining tezligini alohida va umuman o‘zgarishini ko‘rsatuvchi ko‘rsatkich, o‘lchov birligi m/s yoki km/soat.

Maqsad va vazifalariga karab tezlik (hisobiy, oniy, aloka, konstruktiv, texnik tezlik) quyidagi turlarga bo‘linadi:

Hisobiy tezlik - yakka avtomobillarning (xavfsizlik va ustuvorlik sharti bo‘yicha) ob-havoning mukim sharoitida, avtomobil shinasining yo‘l qatnov qismi yuzasi bilan mehyoriy tishlashish holatida, yo‘lning eng nokulay ruxsat etilgan elementlariga ega bo‘laklarida mumkin bo‘lgan eng katta tezlikdagi harakatiga aytiladi.

Oniy tezlik - anik kichik masofadagi real yo‘l sharoitidagi haqiqiy tezlik. U yakka avtomobillarning yoki transport oqimining u yoki bu belgilangan kiska masofadagi (odatda masofa 50, 100, 150, 200 metr belgilanadi) tezligini bildiradi. Bu tezlikdan ma'lum yo‘l bo‘laklarida harakatni tashkil qilishda keng ko‘lamda foydalaniladi.

Avtomobil yo‘lining darajasi		Ia	Ib	II	III	IV	V
Hisobiy tezlik, km/soat	Asosiy	150	120	120	100	80	60
	Past-baland	120	100	100	80	60	40
	Too‘li joylar uchun	80	60	60	50	40	30

Aloka tezligi - ma'lum marshrutdagi ushlanib kolishlar (bir sathli chorrahalar, temir yo‘l kesishmalari, koplamaning notekis bo‘laklari mavjudligidan hamda transport oqimidagi avtomobillarning o‘zaro tahsiri natijasida) hisobiy aniklanadigan tezlik.

Avtomobilning konstruktiv tezligi - ma'lum konstruktiviyali avtomobilning maksimal tezligi, u asosan avtomobilning turiga bo‘liq ravishda o‘zgaradi.

Texnik tezlik - ma'lum marshrutdagi ushlanib kolishlarni hisobga olmagan ravishda aniklangan harakat tezligi, uning qiymati asosan avtomobil yo‘lining geometrik o‘lchamlariga va yo‘l sharoitiga, shuningdek, transport oqimining tarkibiga bo‘liq.

Transport harakatini tavsiflovchi keyingi ko‘rsatkich bu **transport oqimining zichligi** - transport vositalarining 1 km uzunlikdagi bitta harakat tasmasiga joylashgan soni bilan o‘lchanadi (k-km/dona). Bu ko‘rsatkich harakat tarkibiga, uning tezligiga va yo‘l sharoitiga nisbatan o‘zgaradi.

Harakatning ushlanishi - yo‘l uchastkasida hisobiy tezlikka nisbatan transport vositalari tezligining pasayishi tushuniladi, uni m/s yoki km/soatda, shuningdek, sekund miqdorida ham aniklash mumkin.

Piyodalar harakatini tavsiflovchi ko'rsatkichlar ham asosan harakat miqdori, tezlik va zichlik orqali belgilanadi va fizik jihatdan avval keltirilgan birliklarda o'lchanadi.

Piyodalarning harakat miqdori - mahlum yo'l kesimidan vakt birligi ichida o'tgan piyodalar soni bilan o'lchanadi.

Piyodalar harakat tezligi - piyodalarning yoshiga, psixologik holatiga, harakatlanish maqsadiga, qatnov zichligiga bo'lik bo'lib, o'rtacha 1,8-5,7 km/soat tashkil etadi.

Piyodalar oqimining zichligi - bir metr kvadrat trotuar maydoniga to'o'ri keladigan kiymat bilan aniklanadi. Piyodalar oqimining zichligi trotuarning eniga va piyodalarning harakat miqdoriga to'o'ridan-to'o'ri bo'lik bo'lib, ularning nisbati piyodalarning harakatlanish kulayligini belgilaydi. Harakat miqdori yillar, oylar, sutka soatlari va hafta kunlari hamda yo'lining bo'laklariga nisbatan o'zgaruvchan ko'rsatkichdir.

Nazorat savollari:

1. Piyodalar harakatini tashkil etishda nechta tamoyillar bo'yicha amalga oshiriladi?
2. Qanday piyodalar o'tish joylarida ziddiyatsiz harakat tashkil etiladi?
3. Harakat xavfsizligini tahminlashda piyodalarning qanday majburiyatlari belgilangan?
4. Yo'l harakat qoidalarini buzganlik bo'yicha piyodalarning javobgarligi qanday?
5. Transport va piyodalar harakatini tavsiflovchi asosiy ko'rsatkichlar nimalarga bo'lik?
6. Harakat miqdori deganda nimani tushunasiz?
7. Harakat tarkibi qanday aniklanadi?
8. Harakat miqdori yillar, oylar, hafta kunlari, soatlar mobaynida qanday o'zgarishi mumkin?
9. Harakat tezligining qanday turlarini bilasiz?
10. Transport oqimining tezligi qanday aniklanadi?

Amaliy ishining hisob shakli

1. Ishdan maqsad
2. Amaliy ishini o'tkazish joyi _____ va sanasi _____
3. Umumiy ma'lumot
4. Xulosa

Topshiriq №13

1. Piyodalar harakati xavfsizligini oshirish yo'llariga tavsif bering?
2. Yo'l harakatining asosiy tavsiflarini tushuntirib bering?
3. Piyodalar harakatini tashkil etishda nechta tamoyillar bo'yicha amalga oshiriladi?

14- amaliy mashg'ulot

Yo'l transport hodisalari va ularning ko'rsatkichlari. Xavfli yuklarni tashish.

Ishdan maqsad: Yo'l transport hodisalari va ularning ko'rsatkichlari va xavfli yuklarni tashish to'g'risida bilishlari va ular to'g'risida ko'nikma va malaka hosil qilishlari lozim.

YTH tahlili, turlari, miqdori haqidagi ma'lumotlar. YTHni hisobga olish. YTHni tahlil qilishning vazifalari va usullari. YTH vujudga kelishida yo'l sharoitining roli. YTHni vujudga kelishida

transport vositalarini texnik holatini tahsiri. YTH vujudga kelishida haydovchilarning o'ri. YTH natijasida vujudga keluvchi zararni baholash.

Yo'l-transport hodisasi to'g'risida tushuncha

Avtomobil yo'llarida, shahar ko'cha va maydonlarida transport vositalarining normal harakat rejimining buzilishi okibatida insonlar halok bo'lishiga, tan jarohati olishiga, shuningdek, transport vositalariga va undagi yuklarning zarar ko'rishiga, yo'ldagi sun'iy inshootlarning zararlanishiga yoki boshqa turdagi moddiy zararlar yetkazishga sababchi bo'luvchi halokatlarga yo'l-transport hodisasi (YTH) deyiladi. Bu tahrifga ko'ra YTHda ikkita omil bo'lishi tavsiflidir, bular: *insonlarning o'limi, tan jarohati yoki katta miqdordagi moddiy zarar*, shuningdek, biron-bir transport vositasining harakatda bo'lishidir.

YTH vujudga kelishida umumiy tizimga kiruvchi «A-H-Y-P-M» elementlaridan biri yoki bir nechta birgalikda normal harakat rejimini buzishga sababchi bo'lishi kuzatiladi.

Har bir YTHda shartli ravishda uchta fazani ajratish mumkin: *boshlano'ich, kulo'minatsion* va *yakuniy*. Ular o'zaro boo'lik bo'lib, biri ikkinchisining davomi bo'lishi mumkin.

YTHning boshlano'ich fazasi deganda avtomobillarning va piyodalarning *xavfli vaziyat arafasidagi* harakatlanish sharoiti tushuniladi. *Xavfli vaziyat* deb, shunday yo'l harakati sharoiti tushuniladiki, unda harakat katnashchilari YTHning oldini olishga imkoniyatlari yetarli, agarda tezda bu imkoniyatdan foydalanilmasa yoki ko'rilgan choralar samarasi yetarli bo'lmasa, unda avtomobillar va piyodalar *yakinlashuvi falokatli (avariya)* vaziyatni vujudga keltiradi.

Falokatli vaziyatda harakat katnashchilarining YTHning oldini olish bo'yicha texnik imkoniyatlari yetarli bo'lmaydi va u sodir bo'ladi.

YTHning kulo'minatsion fazasi oo'ir okibatlar yuzaga kelishi bilan xarakterlanadi (transport vositalarining buzilishi, piyodalarning va haydovchilarning tan jarohati olishi yoki halok bo'lishi). Bu faza bir necha dakika, ob-havo yomon sharoitlarida esa bir necha dakikalargacha davom etishi mumkin. Bunday holda asosan bir nechta transport vositasi ishtirok etadi va uni ko'pincha «zanjirli» YTH ham deyiladi.

YTHning yakuniy fazasi kulo'minatsion fazasidan keyin transport vositasi harakati to'xtashining oxiriga to'o'ri keladi. Bahzi vaktida transport vositasi harakati to'xtasa ham yakuniy faza davom etadi. Masalan, ao'darilib ketgan avtomobilda yono'in chikish hollari.

Amaldagi mehyoriy hujjatlarga ko'ra YTH quyidagi 9 turdan iborat:

1. **To'knashuv.** Bunga transport vositalarining qarama-qarshi tomonidan, bir yo'nalishda yoki yon tomondan harakatlanayotgan vaktdagi to'knashuvi, shuningdek, temir yo'l transporti bilan avtomobil transportining to'kna-shuvi kiradi. Bu turdagi YTHga to'satdan to'xtagan transport vositasi bilan to'knashish ham kiradi.

2. **Ao'darilib** (to'ntarilib) ketish. Harakatlanayotgan transport vositasi o'z turo'unligini yo'kotib ao'darilishi. Bu turdagi yo'l-transport hodisasiga to'knashuv, to'xtab turgan transport vositalariga yoki to'sikka urilish natijasida transport vositalarining ao'darilishi kirmaydi. Ao'darilib ketish YTHda asosan bitta transport vositasi ishtirok etadi.

3. **Turgan transport vositasini urib ketish.** Harakatlanayotgan transport vositasining harakatlanmayotgan ($V=0$) transport vositasiga urilishi. Bu turdagi YTHga birdaniga (to'satdan) to'xtagan transport vositasining urilishi kirmaydi.

4. **To'siklarga urilish.** Transport vositalarining ko'zo'lmaydigan to'siklarga (ko'prik tayanchiga, stolba va machta tayanchiga, yo'l to'siklariga, daraxtlarga va h.k.) urilishi.

5. **Piyodalarni bosib (urib) ketish.** Transport vositalari piyodalarni urishi yoki piyodalar transport vositalariga urilishi, shuningdek, tashilayotgan yukdan (yoo'och, truba, plita va h.k.) piyodalarning shikastlanishi ham kiradi.

6. **Velosipedchini bosib (urib) ketish.** Transport vositasi velosipedchini bosishi (urishi) yoki velosipedchi transport vositasiga urilishi.

7. **Aravani bosib (urib) ketish.** Harakatlanayotgan transport vositasi harakatlanayotgan aravani urib ketishi, shuningdek, bu turga transport vositasi yovvoyi yoki uy hayvonini urib ketishi ham kiradi.

8. **Yo'lovchining yiqilishi.** Harakatlanayotgan transport vositasidan yo'lovchining tushib kolishi yoki transport vositasi ichida keskin tormoz berish okibatida yoxud traektoriyani o'zgartirishdan vujudga keladigan halokat.

9. **Boshqa (kolgan) YTH.** Bu turdagi YTHga tramvayning relo'sdan chikib transport vositasini yoki piyodalarni urishi, yuk avtomobillaridan yuk tushib ketishi natijasida bo'ladigan falokatlar, avtomobil o'ldiragi ostidan tosh yoki boshqa kattik jismlar chikishi natijasida jarohat olishi va h.k. kiradi.

Quyidagilar YTH sifatida hisobga olinmaydi:

- traktorlar, boshqa o'ziyurar mashinalar va mexanizmlar bilan ular mo'ljallangan asosiy ishlab chikarish jarayonlarini (er haydash, handaklar kazish, dalada kishlok xo'jalik mahsulotlarini yio'ish, avtokranlar yordamida amalga oshiriladigan yuk ortish - tushirish ishlari, machta tayanchlarini o'rnatish va h.k.) bajarayotgan vaktida ro'y bergan hodisalar (ular asosan foydalanish tartiblarini va texnika xavfsizligiga rioya kilinmaganlikdan kelib chikkan hodisalar);

- odamlar hayotidan mahrum etish yoki ular salomatligiga yoxud mulkiga zarar yetkazishga karatilgan kasddan qilingan harakatlar natijasida vujudga kelgan hodisalar;

- jabrlanuvchining o'z joniga kasd qilishga urinishi okibati hisoblangan hodisalar;

- tabiiy ofatlar natijasida vujudga kelgan hodisalar;

- haydovchi rulda bo'lmagan paytda xavfsizlik texnikasining buzilishi natijasida vujudga kelgan hodisalar (dvigatel dastak bilan o't oldirish yoki ulamada turgan dvigatelni o't oldirish va h.k.);

- hududi yopik bo'lgan tashkilotlolar, aerodromlarda, harbiy qismlarda va boshqa ko'riklanadigan obhektlarda vujudga kelgan hodisalar;

- sport yio'inarini o'tkazish davrida transport vositasining nosozligi yoki haydovchi-sportchi yoki boshqa katnashchilarning aybi bilan vujudga kelgan hodisalar;

- harakatlanayotgan transport vositalarida ularning texnik nosozligi bilan boo'lik bo'lgan yono'inar.

Yo'l-transport hodisalarini tahlil qilishning asosiy vazifalari va usullari.

Harakat xavfsizligini tashkil etish uchun anik tadbirlar belgilashda asosiy tayanch ko'rsatma sifatida YTHni har taraflama chukur obhektiv tahlil qilish natijalaridan olingan xulosalardan foydalaniladi.

YTH quyidagi vazifalarni hal qilish maqsadida tahlil kilinadi:

- harakat xavfsizligiga taallukli «Avtomobil-haydovchi-yo'l-piyoda-muhit» tizimiga kiruvchi har bir omilning faoliyatiga tegishli tadbir va choralar ishlab chikish uchun;

- biron-bir boshqaruv hududidagi, vazirliklardagi va ularning korxonalaridagi falokatlar ahvolini, o'zgarish mohiyatini hamda istikboldagi o'zgarishini bashorat qilish maqsadida;

- YTHning kelib chikish sabablarini va ularni bartaraf qilish borasida tuziladigan ko'rsatmalarni ishlab chikish uchun;

- YTH ko'p qaytariladigan yo'l bo'laklarini aniklash maqsadida;

- bitta yoki bir nechta bir xil YTHning vujudga kelish sabablarini aniklash uchun;

- YTHni tahlil qilish uchun universal dastur tuzish maqsadida.

Maqsad va vazifalariga karab YTHni tahlil qilishning **mikdoriy**, **sifat** va **topografik** usullari mavjud. YTHni mikdoriy usul bilan tahlil qilishda halokatlarning absolyut, nisbiy va solishtirma ko'rsatkichlari o'rganiladi.

Halokatlarning absolyut ko'rsatkichlariga quyidagilar misol bo'ladi: YTHning umumiy (yillik, oylik, choraklik) soni; YTHda jarohat olganlar (halok bo'lganlar) soni; jarohat olganlarning yoki halok bo'lganlarning yoshiga, kasbiga karab YTHdagi soni; haydovchilarning aybi bilan o'lganlar, jarohat olganlar soni; avtomobil yoki ular holatining nosozligi bilan bo'lgan YTH soni va h.k.

Nisbiy halokatilik ko'rsatkichlari. Nisbiy halokatilik ko'rsatkichlarini hisoblashda bitta absolyut ko'rsatkich boshqa absolyut ko'rsatkichga nisbatan olinadi. Bunda nisbiy ko'rsatkichni umumiy ko'rinishda quyidagi formula orkali hisoblash mumkin:

$$O = KA / B$$

bu yerda: O - nisbiy ko'rsatkich; A/B - biron-bir absolyut ko'rsatkichlar;
 K - masshtabli koeffitsient.

Masalan: A - YTH soni, B - transport vositalari soni bo'lsa va $K=10^4$ olinsa, bunda juda ko'p ishlatiladigan nisbiy ko'rsatkich YTH sonining 10 ming transport vositasiga to'o'ri keladigan hisobi kelib chikadi. Xuddi shuningdek, 10 ming aholi soniga va boshqa hisoblar olinishi mumkin.

Yo'l sharoitlarini hisobga olishda ko'pincha **nisbiy halokatilik koeffitsientidan** foydalaniladi.

Uzun bir xil geometrik elementga ega yo'l bo'laklarini hisoblashda YTH sonini 1 million avtomobil-kilometrga nisbati bilan o'lchanishi kabul kilinib, nisbiy halokatilik koeffitsienti quyidagi formula bilan aniklanadi:

$$N = \frac{10^6 Z}{365LN} ; \quad \text{YTH soni/mln.avt.km.}$$

bu yerda: Z - bir yillik halokatlar soni; N - bir sutkadagi o'rtacha yillik harakat mikdori, avt/sutka;
 L - yo'l uzunligi, km.

Juda kiska masofada (ko'prik, yo'l o'tkazgich, chorraha va h.k.) yo'l sharoiti bilan farklanadigan bo'laklarda nisbiy halokatilik koeffitsienti odatda quyidagi formula bo'yicha aniklanadi:

$$N = \frac{10^6 Z}{365N} ; \quad \text{YTH soni/mln.avt.}$$

Solishtirma halokatilik ko'rsatkichi. YTH biron-bir absolyut ko'rsatkichidan boshqa YTH kancha qismini tashkil qilishi tushuniladi va odatda foiz ko'rsatkichida keltiriladi. Masalan, jami YTH sonidan to'ntarilish (to'knashish, piyodalarni bosib ketish yoki YTH halok bo'lganlar, jarohat ko'rganlar va h.k.) necha foizni tashkil kiladi.

YTHni tahlil qilishning **sifat usuli** hodisalarning nima sababdan vujudga kelganini aniklashga karatiladi. Bu usul bilan yo'l harakatini tashkil etuvchilar «Avtomobil-haydovchi-yo'l-piyoda-muhit» tizimidagi elementlarning kaysi birining aybi bilan yoki birgalikdagi tahsiri natijasida vujudga kelgan YTHni tahlil qilish odat tusiga kirgan. Masalan, avtomobil yo'lining mahlum chorraha bo'lagida yo'l sharoitiga boo'lik ravishda YTH vujudga kelishi, unda piyodalarning o'rni yoki mahlum yoshdagi haydovchilar sodir etadigan YTH turi, vakti va h.k.

Yo'l-transport hodisalarining vujudga kelish joylarini anik ko'rsatish uchun **topografik usuldan** foydalaniladi. Hozirda asosan uch turdagi topografik tahlil o'tkaziladi: xaritada, chiziq li grafikda (yo'l-ko'cha bo'yicha) va masshtabli sxemada.

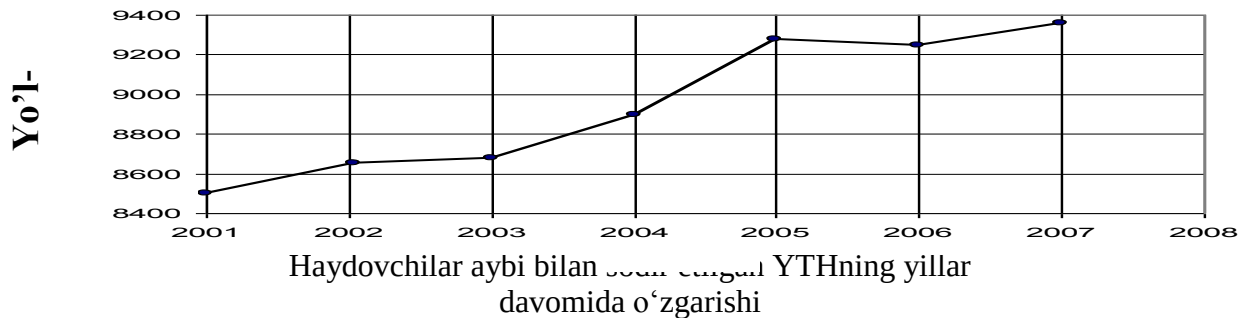
SHahar, tuman yoki viloyatning **masshtabli xaritasida** bir yoki bir necha yillar ichida sodir etilgan YTHni ko'cha-yo'l, maydonlarda anik joylarini shartli belgilar yordamida ko'rsatiladi. Bunday YTH xaritasi yordamida YTHni ko'p bo'ladigan joyi, turi, vakti va hokazolar aniklanib, ularni tahlil qilish natijalariga tayangan holda harakat xavfsizligini oshirish borasida anik tadbirlar belgilanadi.

YTHning chiziq li grafigi ko'cha va yo'lning butun uzunasi bo'yicha yoki mahlum bo'lagi uchun xaritaga nisbatan katta masshtablarda YTHni joylashni ko'rsatadi. Masshtab katta bo'lganligi sababli YTH yo'lning qanday elementlarining kamchiligi bilan sodir bo'lganligini yoki boshqa sabablarni anik topishda bu usul ijobiy natijalar beradi.

YTHning masshtabli sxemasida yo'l chorrahasini, temir yo'l kesishmasini yoki boshqa yo'l bo'lagida bo'lgan YTHni katta masshtablarda barcha yo'l katnashchilarini (transport vositasini,

piyodani) sxematik ravishda joylashtirilib ko'rsatiladi. Sxemani tahlil qilish natijasida YTH nima sababdan vujudga kelgani va har bir ishtirokchining hodisaning oldini olish bo'yicha imkoniyatlari kay darajada ekanligi aniklanadi. Bu sxemada transport vositalari va piyodalarning harakatlanish traektoriyalari ko'rsatilib, keyinchalik hodisa ro'y bergan joydagi yo'l sharoitini yoki harakatni tashkil etish bo'yicha o'zgartirish takliflari ishlab chikiladi.

Haydovchilar aybi bilan sodir etilgan YTH yillar davomida o'zgarish grafigi ko'rsatilgan.

Yo'l-transport hodisalarini to'g'risidagi ma'lumotlarni yio'ish tizimi. Yo'l-transport hodisalarini maxsus kartochkalarda va formalarda hisobga olish.

YTHni hisobga olish ishlari O'zbekiston Respublikasi hududida yo'l harakati xavfsizligi boshqarmasi (YHXB) xodimlari tomonidan olib boriladi. Ayrim vazirliklar, korporatsiyalar, kontsernlar va uyushmalar o'z tashkilotlariga tegishli avtotransport yoki yo'llarda sodir etilgan YTHni alohida hisob kilib boradilar, bunda ular birlamchi axborotni YHXB bo'linmalaridan oladilar. Masalan, «Toshshahartransxizmat» uyushmasi, «O'zneftgaz» korporatsiyasi avtokorxonalariga tegishli avtomobillar sodir etgan YTHni, «O'zavtoyo'l» kontserniga tegishli yo'l xo'jaliklarida esa umumfoydalanuvdagi avtomobil yo'llarida kayd etilgan YTHni hisobga olib borish bilan birgalikda, to'plangan ma'lumotlar batafsil tahlil kilinadi. SHuningdek, soo'likni saklash vazirligiga karashli tibbiyot tashkilotlarida YTHda jabrlanganlar ro'yxatga olinadi.

YTHni hisobga olish tartibi va ma'lumotlar yio'ish ishlari YHXB bo'linmalarida bir xil tartib bo'yicha olib boriladi. Bu tartibga asosan hamma YTH ikki guruhga bo'linadi.

Birinchi guruhga YTHda halok bo'lganlar yoki jarohat olganlar kiradi. Bunday YTH ma'lumotlari maxsus kartochkalarda hisobga olinib, **davlat statistika hisobiga kiritiladi**.

Agarda YTHda jarohat ko'rmasdan Faqat moddiy zarar ko'rilsa yoki yengil jarohat olinsa, bunday holda YTHni ikkinchi guruhga kiritiladi. Bu xildagi YTH **davlat statistika hisobotiga kiritilmaydi** va ular shahar, tuman, vazirliklar darajasida ko'rib chikiladi.

Agarda tan jarohati oluvchi kishi o'zining ish kobiliyatini yo'kotsa, kasalxonada bir sutkadan kam bo'lmagan vaktida davolansa yoki birinchi tibbiy yordamdan keyin katnab davolanish belgilansa, u holda **YTHda jarohat olgan** hisoblanadi.

YTHni hisobga olish uchun O'zbekiston Respublikasi hududida barcha YHXB xodimlari tomonidan bir xil turdagi YTH kartochkasi to'ldiriladi.

Avtotransport korxonalarida «Harakat xavfsizligi xizmati» xodimlari korxonaga tegishli bo'lgan transport vositalari sodir etgan YTHni hisobga olish, tahlil qilish va amaliy chora-tadbirlar ko'rish ishlarini olib boradilar. SHuningdek, muntazam ravishda harakatdagi transport vositalarini yo'llarda nazorat kilinib, quyidagilar aniklanadi: tekshiruv sanasi, transport vositasi kimga tegishli, qanday rusumli, davlat rakami, harakat yo'nalishi, haydovchining ismi-sharifi, tekshiruv vakti va joyi, yo'l varakasi rakami, qoidabuzarlik turi, haydovchining imzosi, ko'rilgan chora va natijalar.

Yo'l xo'jaliklari o'z tasarrufida bo'lgan avtomobil yo'llarida yuz bergan (asosan yo'l sharoiti kamchiligi bilan) YTHni hisobga olib, uni **YTH-1 formasida** yoki alohida daftarda quyida ko'rsatilgan jadval ko'rinishida kayd etadi. YTHning oylik, choraklik va yillik ko'rsatkichlarini o'rganib, yo'l sharoitini yaxshilash bo'yicha ish rejasi tuziladi. Yo'l xo'jaliklarida YTHni to'lik hisobga olish uchun MKN 15-2007 «Avtomobil yo'llarida yo'l-transport hodisalarini hisobga olish va tahlil qilish qoidalari»da **kartochka formasi** tavsiya etilgan bo'lib, uni yozma ravishda yoki EHM

yordamida to'latish mumkin. Bu kartochkalarining afzalligi u yoki bu ko'rsatkichlarni belgilab, hamma ma'lumotlar shaxsiy EHMga kiritiladi. Kartochka quyidagi bo'limlardan tashkil topgan: umumiy ma'lumotlar, yo'l tarxi va bo'yлама kesim bo'laklari, yo'l to'g'risidagi boshqa ma'lumotlar, yo'l koplamasining turi, qatnov qismining holati, ob-havo to'g'risida ma'lumot, transport oqimining holati, yo'lning yoruo'ligi, aholi yashovchi joyning tahrifi, YTH sodir bo'lgan joyning tahrifi, yo'lning holati va uning kay darajada jihozlanganligi, xulosa va yo'lning holatini yaxshilash uchun bajarilishi kerak bo'lgan tadbirlar.

YTHni yio'ish va tahlil qilishda EHMning roli juda katta bo'lib, hozirda rivojlangan barcha davlatlarda YTHni yio'ish va uni tahlil etishda EHMdan foydalanish keng yo'lga ko'yilgan. Bu maqsadda **«Harakat xavfsizligini avtomatik axborot-kidiruv tizimi»** tuzilgan. Bu tizim yordamida quyidagi masalalar yechiladi:

1. Davlat va har xil darajalarda YTH mikdorini pasaytirish bo'yicha dasturlar ishlab chiqish.
2. Haydovchilarga guvohnoma berishni, ularning tartib buzganliklarini, qayta imtihon topshirishini nazorat qilish (bu ish ko'pchilik shahar va viloyat mikiyosida respublikamizda yo'lga ko'yilgan).
3. Transport vositalarini kayd etish, texnik ko'rikdan o'tkazish, transport vositalari kuzovini, dvigatelini va boshqa agregatlarini hisobga olish ishlarini amalga oshirish (Respublikada bu ishlar ham qisman yo'lga ko'yilgan).
4. YTHlari to'g'risidagi ma'lumotlarni yio'ish va uni so'ralgan tashkilotlarga tarkatish.
5. Yo'l sharoitini nazorat qilish, YTH ko'p qaytariladigan yo'l bo'laklarini aniklash, yo'l sharoitini yaxshilash bo'yicha olib borilayotgan ishlarni nazorat qilish.
6. Yo'l harakatini boshqarishda mavjud imkoniyatlardan operativ ravishda foydalanish, avariya va tez yordam xizmatlarini boshqarish.
7. Harakat xavfsizligini vazirliklar bo'yicha nazorat qilish, avtotransport korxonalaridagi, yo'l va ko'cha bo'laklarida yuz bergan YTHni tahlil qilish.
8. Harakat xavfsizligini tahminlashga karatilgan mehyoriy hujjatlar va davlat standartlarining holatini o'rganish, ularni qayta ishlab chikish hamda kelajakda bu ishlarni rivojlantirish borasidagi ishlarni olib borish.
9. Haydovchilarni tayyorlash va qayta tayyorlash tizimini nazorat qilish.

Yo'l-transport hodisasi vujudga kelishida transport vositasining, haydovchining va yo'l sharoitining o'rni

Statistika ma'lumotlariga ko'ra, bahzan avtomobillarning texnik nosozligi okibatida YTH bo'lishi kayd kilinadi. Bunda asosan transport vositasi tormozi, boshqaruv tizimi, shinasi, harakatga keltiruvchi agregat va mexanizmlari holati ko'zda tutiladi. Avtomobildagi nosoz isitish, sovutish tizimi, haydovchi o'rindio'ining nokulay holati, noto'o'ri o'rnatilgan orka ko'rinishni tasvirlovchi oyna yoki old ko'rinish oynasi tozalagichining noto'o'ri ishlashi birinchi karashda YTHni keltirib chikarishga sababchi emasdek tuyuladi. Ammo bu keltirilgan kamchiliklar haydovchilar psixofizilogik holatini yomonlashtirib, okibatda YTH kelib chikishiga to'o'ridan-to'o'ri sabab bo'ladi. Afsuski, amaliyotda ko'pchilik hollarda bunday omillar avtomobilning texnik nosozligi emas, balki haydovchining ehtiborsizligi okibatida kelib chikkan deb karaladi.

O'zbekiston Respublikasida texnik nosoz avtomobilni ishlatish okibatida ro'y bergan YTHlari to'g'risidagi ko'p yillik ma'lumot 3.9-jadvalda keltirilgan.

YTHning avvalgi ittifok mikiyosida tahlil qilingan natijalariga ko'ra, avtomobillarning nosozligi tufayli sodir etilgan hodisalar umumiy sonidan 3-5 % tashkil etishi aniklangan.

Jadval

Yillar		2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Texnik nosoz avtomobillar sodir	Jami, Dona	27	33	31	12	8	10	5

etgan YTH soni	% hiso-Bida	0,25	0,31	0,29	0,11	0,07	0,08	0,05
----------------	-------------	------	------	------	------	------	------	------

Yo'l harakatini tashkil etishdagi «Avtomobil-haydovchi-yo'l-piyoda-muhit» tizimida harakat xavfsizligini tahminlashning asosiy garovi - bu haydovchining yo'l harakati qoidalariga mos ravishda harakat tartibini tanlashdan iboratdir. 75÷80 % YTH haydovchilarning aybi bilan sodir etiladi. Bundan haydovchilarning mast holatda vujudga keltirgan YTHni istisno kilinsa, unda kamida 45÷50 % falokatlar haydovchining tartibsiz harakatlanishi natijasida bo'ladi.

O'zbekiston Respublikasi bo'yicha haydovchilarning aybi bilan sodir etilgan YTHning ko'p yillik mahlumoti jadvalda keltirilgan.

Jadval

Yillar		2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Haydovchilar aybi bilan YTHni soni	Jami, dona	8644	8677	8928	9320	9234	9396	9412
	% hiso-bida	81,1	81,8	83,6	85,4	85,1	86,8	87,0

YTHni vujudga kelish sabablari bo'yicha mutaxassislarning fikri bilan kayd etilgan davlat statistikadagi mahlumotlarning farkini quyidagicha tushuntirish mumkin. Yuz bergan YTHni kayd kiladigan kartochka asosan yo'l patrul xizmati (YPX) xodimi tomonidan to'ldiriladi. Kartochka to'ldiruvchi YPX xodimlari yo'l sharoitini kompleks ravishda «A-H-Y-P-M» tizimning o'zaro boo'likligini va har bir tizim elementlarining xususiyatlarini to'laligicha tushunmasligi natijasida sodir etilgan YTHning sababini to'o'ri ko'rsata bilmaydilar. Buning natijasida esa doim ham ro'y bergan YTHga to'o'ri obhektiv xulosa kilinmaydi.

Jadval

Yillar		2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Yo'l sharoiti yomonligi okibatida bo'lgan YTHlar Soni	Jami, Dona	1	2	0	2	1	2	0
	% hiso-Bida	0,01	0,02	0,00	0,02	0,01	0,02	0,00

CHet davlatlarda yo'l sharoitining yomonligi okibatida quyidagi mikdorda YTH umumiy soniga nisbatan Angliya - 6,7 %; Ispaniya - 6,5 %; Frantsiya - 10,8 % SHvetsiya - 6,1%; Yugoslaviya - 20,4 %; Yaponiya - 17,3 % sodir etilgan.

YTHning vujudga kelishida piyodalar o'rnini alohida tahkidlab o'tish darkor, chunki ko'pchilik hodisalarga piyodalarning avtomobil yo'llarining belgilanmagan joylardan o'tishlari, shuningdek, yo'l harakati qoidalari bo'yicha amaliy ko'nikmalari yo'kligi sabab bo'ladi. O'zbekiston Respublikasida piyodalar aybi bilan sodir etilgan YTH to'g'risidagi mahlumotlar jadvalda keltirilgan.

Jadval

Yillar		2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Piyodalar aybi bilan sodir etilgan YTH soni	Jami, Dona	1870	1666	1596	1414	1257	1230	1187
	% hisobida	17,5	15,7	14,9	12,9	11,6	11,3	11,0

Yo'l-transport hodisalari natijasida keladigan iqtisodiy zararlar

Harakat xavfsizligini oshirish uchun bajariladigan ishlar ko'lamini va YTH natijasida xalk xo'jaligiga yetkaziladigan zararni aniklash SKM 3-81 «Avtomobil yo'llarini loyihalashda yo'l-transport hodisalaridan xalk xo'jaligiga keladigan zararni hisobga olish yo'riqnoma»ga asosan olib borilishi maqsadga muvofik.

YTH natijasida bo'ladigan zararni aniklash.

Harakat xavfsizligini yaxshilash uchun bajariladigan ishlarning ko'lamini aniklashda YTH natijasida xalk xo'jaligiga keltirilgan zararni baholash zarur.

Davlat statistikasiga kiritilmaydigan bitta YTHdan keladigan zararni quyidagi formula orkali hisoblash mumkin.

$$\Pi = S + \Pi_1 + \Pi_2$$

bu yerda: S - transport vositasining, yo'l sharoitlarining yoki ortilgan yuklarning buzilishidan bo'ladigan zarar; Π_1 - YTH bo'lgan joyda boshqa o'tayotgan transportlar yo'kotadigan vaktidan va yo'lning harakat qismini tozalashga sarflanadigan harajatlar;

Π_2 - YHXB tomonidan ketadigan harajatlar.

Davlat statistikasiga kiritiladigan bitta YTH bo'ladigan o'rtacha zararni quyidagi formulaga asosan aniklash mumkin:

$$\Pi^1 = \Pi_e n_e + \Pi_o n_o + \Pi_x n_x + S_1 + \Pi_1^1 + \Pi_2^1 ; \text{ so'm}$$

bu yerda: $\ddot{I}_a, \ddot{I}_o, \ddot{I}_x$ - YTHda odam ishtirok etgan vaktida yengil, oo'ir jarohatlardan va halok bo'lishi natijasida xalk xo'jaligi ko'radigan zararlar; n_a, n_o, n_x - bitta YTH o'rtacha yengil, oo'ir jarohat ko'rganlar yoki halok bo'lganlar sonini hisobga oluvchi koeffitsientlar, bu koeffitsientlar shahardan tashkaridagi yo'llar uchun $n_o = 0,06$, $n_o = 0,758$, $n_x = 0,182$; S_1, Π_1^1, Π_2^1 - mos ravishda S, Π_1, Π_2 - oldingi mahnodagi ko'rsatkichlar.

Iqtisodiy hisoblarda **xalk xo'jaligi ko'radigan jami zararni** quyidagi formula bo'yicha aniklanadi:

$$\Pi = 365 m_t \sum_{t=1}^{t=T_i} \frac{L \cdot N_1 \cdot C_{nt7,5}}{(1 + E_{HII})}$$

bu yerda: m_t - jarohatlanish oo'irligini hisobga oluvchi jamlovchi koeffitsient; N - o'rtacha yillik harakat mikdori, avt/sut; L - yo'l uzunligi, km; $C_{nt7,5}$ - 7,5 m qatnov qismiga to'o'ri keladigan zararning hisobiy mikdori, tiyin/avt-km; E_{HII} - har xil vaktlarga to'o'ri keladigan harajatlarni keltirish mehyori, 0,08.

Yuqorida keltirilgan m_t, C_{nt}, E_{HII} kiymatlarini t yillar o'zgarishi bo'yicha «MSHN» 25-05 mehyoriy hujjatdan yangi narxlarni hisobga olgan holda kabul qilish mumkin.

Mashg'ulot bo'yicha xulosa

Xavfsiz harakatni tashkil etishda yo'l-transport hodisalarining oldini olish va harakat xavfsizligini oshirish bo'yicha transport va piyodalar harakatini tavsiflovchi ko'rsatkichlarni tadkik qilish birinchi navbatdagi vazifa hisoblanadi. Avtomobillarning atrof-muhitga yetkazadigan zararlari mikdori kundan-kunga oshib bormokda, eng asosiysi esa, yo'llarda sodir etilayotgan yo'l-transport hodisalari natijasida ko'plab odamlarning jabr ko'rishlari va hayotdan ko'z yumishlaridir. Bu esa, harakat xavfsizligini tahminlash muammolariga o'ta jiddiy yondoshish zarur ekanligini mutaxassislar oldiga vazifa kilib ko'ymokda:

- 3) Yo'l-transport hodisalarini o'rganish uchun unga ilmiy yondoshish zarur;
- 4) Yo'l-transport hodisalarining sodir etilishiga boo'lik barcha jarayonlarni tahlil etish zarur.

Buning uchun yo'l harakati xavfsizligi bo'yicha mutaxassislar yo'l harakatining asosiy ko'rsatkichlarini, yo'llardagi sharoitlarning transport oqimlari harakatlariga qanday tahsir ko'rsatishlarini, transport oqimlarini boshqarishning texnik vositalari orkali yo'l harakatini boshqarish bo'yicha bilimlarga ega bo'lishlari zarur.

Xavfli yuklarni tashish.

O'zbekiston Respublikasida xavfli yuklarni avtomobilo' transportida tashish QOIDALARI

I. UMUMIY QOIDALAR

1. Ushbu Qoidalar shaharlar va aholi punktlari ko'chalari, umumiy foydalaniladigan avtomobilo' yo'llari, shuningdek umumiy foydalanish uchun yopik bo'lmagan xo'jalik avtomobilo' yo'llari bo'ylab xavfli yuklar va xavfli yuklarni tashiydigan avtotransport vositalari kimga tegishliligidan kathi nazar, xavfli yuklarni avtomobilo' transportida tashish qoidalarini belgilaydi va yukni jo'natuvchilar (yukni oluvchilar)ga xizmat ko'rsatuvchi barcha tashkilotlar uchun majburiydir hamda tashish jarayoni katnashchilarining o'zaro munosabatlarini, ularning huquqlari, majburiyatlari va javobgarligini tartibga soladi, shuningdek xavfli yuklarni tashishga ko'yiladigan talablarni, harakat xavfsizligini, yuklarning saklanishini tahminlash shartlarini va xavfli yuklarni sifatli tashishning boshqa mehyorlarini belgilaydi.

Xavfli yuklarni avtomobilo' transportida tashish shartlari O'zbekiston Respublikasining Fukarolik kodeksi, "**Avtomobilo' transporti to'g'risida**", "**Yo'l harakati xavfsizligi to'g'risida**"gi O'zbekiston Respublikasi konunlari, xalkaro shartnomalar va ushbu Qoidalar bilan belgilanadi.

2. Ushbu Qoidalarda "**Avtomobilo' transporti to'g'risida**", "**Yo'l harakati xavfsizligi to'g'risida**"gi O'zbekiston Respublikasi konunlarida, O'zbekiston Respublikasining xalkaro shartnomalarida belgilangan terminlar va tushunchalar, shuningdek quyidagi Qo'shimcha terminlar va tushunchalar qo'llaniladi:

kuzov-tsisternali avtotransport vositasi - suyuq va sochiluvchi yuklarning ayrim turlarini tashish uchun avtotransport vositasi;

konteyner-tsisterna (tank-konteyner) - transportning har xil turlarida (dengiz (daryo), temiryo'l va avtomobilo' yo'li) suyuq kimyoviy va oziq-ovkat mahsulotlarini, nefto' va nefto' mahsulotlarini, shuningdek suyultirilgan gazlarni saklash va tashish uchun mo'ljallangan hamda bir transport vositasidan boshqa transport vositasiga mexanizatsiyalashtirilgan qayta yuklash uchun moslashtirilgan standartlashtirilgan, ko'p aylanmali, mulo'timodalo' transport birligi;

haydovchi - tashuvchining vakili hisoblangan va avtotransport vositalarini boshqarish huquqiga ega bo'lgan jismoniy shaxs;

yukni jo'natuvchi - yukning mulkdori nomidan ish ko'radigan yoki tashish shartnomasi bo'yicha mulkning mulkdori hisoblangan jismoniy yoki yuridik shaxs;

yukni oluvchi - yukni va yukka ilova hujjatlarida ko'rsatilganlarni olish vakolatiga ega bo'lgan jismoniy yoki yuridik shaxs;

yuk - yukni oluvchiga berish uchun yukni jo'natuvchidan tashish uchun kabul kilib olingan moddiy boyliklar. Yuk tovar va idishdan iborat bo'ladi. Yukning sof oo'irligi "netto", idishning oo'irligi - "idish", idish bilan tovarning umumiy oo'irligi esa "brutto" deb ataladi;

tovar tusidagi yuk - yuk, u bo'yicha yukni jo'natuvchilar (yukni oluvchilar) tomonidan tovar-moddiy boyliklarning omborxona hisobi yuritiladi;

tovar tusiga ega bo'lmagan yuk - ular bo'yicha omborxona hisobi yuritilmaydigan, biroq o'lchash, tortib ko'rish, geodezik o'lchash yo'li bilan tashish jarayonida hisobga olish tashkil etilgan idishsiz tashiladigan yuklarning turi (grunt, glina, shao'al, axlat);

yuk o'rni - avtotransport vositasiga ortishda yoki undan tushirishda yukni tashish yoki yukni oluvchiga topshirish uchun kabul qilish uchun yukning shartli birligi;

yuk olib boriladigan punkt - yuklar jamlanadigan joy;

buyurtmachi, mijoz - yukni jo'natuvchi, yukni oluvchi, ekspeditor;

vakolatli organlar - xavfli yuklarni tashishga ruxsatnoma berish bo'yicha asosli xulosalar beradigan organlar (Ichki ishlar vazirligi, Favkulodda vaziyatlar vazirligi, Soo'likni saklash vazirligi, Davlat tabiatni muhofaza qilish ko'mitasi, "Sanoatgeokontekstnazorat" davlat inspeksiyasi, O'zbekiston avtomobilo' va daryo transporti agentligi hamda tashiladigan xavfli yukning turi va xususiyatlari hisobga olingan holda boshqa tashkilotlar);

SHCHK (shoshilinch choralar kodi) - xavfli yuklarni tashishda avariylar yoki noxush hodisalar okibatlarini bartaraf etish yuzasidan ko'riladigan chora-tadbirlarning harfli-rakamli kodi;

xavfli yuklar - o'ziga xos xossalari va xususiyatlari tufayli muayyan omillar mavjud bo'lgan takdirda tashish, yuk ortish-tushirish ishlari jarayonida tashilayotgan yuklar, texnika vositalari, kurilmalar, bino va inshootlar, boshqa obyektlarning portlashi, yonishi yoki shikastlanishiga, shuningdek odamlar hayoti va soo'lio'iga, atrof-muhitga zarar yetkazilishiga sabab bo'lishi mumkin bo'lgan moddalar, materiallar, buyumlar, chikindilar;

alohida xavfli yuklar - tashishda ehtiyotkorlikning alohida choralarini talab etadigan, xavflilikning yuqori darajasidagi fizik-kimyoviy xossalarga ega bo'lgan moddalar va materiallar (ushbu Qoidalarga 1-ilova*);

radioaktiv chikindilar - keyinchalik foydalanishga mo'ljallanmagan, tarkibida solishtirma aktivligi 74 kBk/kg dan ortiq darajali radionuklidlar mavjud bo'lgan va Xavfli yuklar tasnifi bo'yicha 7-darajaga tegishli bo'lgan har qanday agregat holatidagi modda;

past aktivlikdagi radioaktiv chikindilar - solishtirma aktivligi 10-3 kBk/kg dan kam bo'lgan va gamma-nurlanish dozasi kuvvati yuzada 0,1 m masofada 0,001 m Gr/ch dan 0,3 mGr/ch gacha bo'lgan chikindilar;

o'rtacha aktivlikdagi radioaktiv chikindilar - solishtirma aktivligi 10-1 kBk/kg dan 107 kBk/kg gacha bo'lgan va gamma-nurlanish dozasi kuvvati yuzada 0,1 m masofada 0,3 mGr/ch dan 10 mGr/ch gacha bo'lgan chikindilar;

yuqori aktivlikdagi radioaktiv chikindilar - solishtirma aktivligi 10-1 kBk/kg dan ortiq bo'lgan va gamma - nurlanish dozasi kuvvati yuzada 0,1 m masofada 10 mGr/ch dan ortiq bo'lgan chikindilar;

yo'nalish - yuk punktlari o'rtasidagi avtotransport vositasi harakatining oldindan ishlab chikilgan, eng makbul yo'li;

tirkama - avtotransport vositasi tomonidan tortiladigan va o'zining energiya manbaiga ega bo'lmagan yuklarni tashish uchun xizmat kiladigan avtotransport vositasi;

yarim tirkama - tirkama turi, uning to'lik massasining bir qismi tirkash yostikchasi - tirkama kurilma orkali egar shatakchiga o'tkaziladi;

tashuvchi - avtotransport vositasiga mulk huquqi yoki boshqa konuniy asoslar bo'yicha egalik kiladigan, tijorat asosida yuklarni tashish bo'yicha xizmatlar ko'rsatadigan va buning uchun litsenziyaga ega bo'lgan yuridik yoki jismoniy shaxs;

yo'l varakasi - avtotransport vositasi ishini aniklash va hisobga olish uchun belgilangan namunadagi yuridik hujjat;

xavf to'g'risidagi axborot tizimi (XTAT) - avtotransport vositasining xavfli yuklar bilan harakatlanishida xavfdan xabar beruvchi hamda yo'l-transport hodisalari (YTH) va boshqa noxush hodisalar okibatlarini bartaraf etish tadbirlarini belgilaydigan tizim;

paketlashtirish vositasi - yuklarni okilona tashish hamda ortish-tushirish ishtarini yaxshilash va arzonlashtirish, shuningdek transportning barcha turlarida tashishda yuklarning yaxshi saklanishi uchun moslama hisoblanadigan va idish hisoblanmaydigan vosita;

idish - tashish, saklash va ortish-tushirish operatsiyalarida mahsulotlar va tovarlarni joylashtirishga va ularning saklanishini tahminlashga mo'ljallangan buyumdan iborat o'rab-joylashtirishning asosiy elementi;

o'rab-joylashtirish - ichiga joylashtirilgan mahsulotlar va tovarlardan ajratilmaydigan buyum, mahsulotlar va tovarlar buyumning zarur anjomi hisoblanadi hamda unda tovarlar va mahsulotlar saklanishi va ularning sifatli va mikdoriy saklanishini tahminlash uchun xizmat kiladi;

tovar-transport hujjatlari - hujjatlar komplekti, shu jumladan schyot-faktura, ular asosida yukni hisobga olish, kabul qilish, berish, tashish, topshirish hamda transport jarayonining katnashchilari o'rtasidagi o'zaro hisob-kitoblar amalga oshiriladi;

tovar-transport yuk xati - tovar-moddiy boyliklarni hisobdan chikarishga, ularning yo'ldagi joyi o'zgarishini hisobga olish, kirim qilish, omborxona, tezkor va buxgalteriya hisobi uchun, shuningdek yukni tashish uchun hisob-kitob qilish va bajarilgan ishni hisobga olish uchun mo'ljallangan transport jarayonining barcha katnashchilari uchun yagona bo'lgan hujjat;

BMT ro'yxati bo'yicha moddaning tartib rakami - Birlashgan Millatlar Tashkilotining xavfli yuklarni tashish bo'yicha Ekspertlar ko'mitasi tomonidan eng ko'p tashiladigan xavfli moddalarga berilgan tartib rakami.

3. Xavfli yuklar xalkaro mehyorlar talablari bo'yicha xavfli yuklar tasnifi bo'yicha taksimlanadi (ushbu Qoidalarga 2-ilova*):

1-daraja - portlovchi moddalar (PM);

2-daraja - sikilgan, suyultirilgan va bosim ostida eritilgan gazlar;

3-daraja - yengil alangalanadigan suyuqliklar (EAS);

4-daraja - yengil alangalanadigan kattik moddalar (EAKM), o'zidan-o'zi yonadigan moddalar (O'O'YoM), suv bilan o'zaro alokada alangalanuvchi gazlarni ajratib chikaradigan moddalar;

5-daraja - oksidlovchi moddalar (OM) va organik peroksidlar;

6-daraja - zaharli moddalar (ZM) va infitsirlangan moddalar (IM);

7-daraja - radioaktiv materiallar (RM);

8-daraja - o'yuvchi va (yoki) korrozion moddalar (O'K);

9-daraja - boshqa xavfli moddalar.

XAVFLI Yuklarni TASHISHNI TASHKIL ETISH

50. Alohida xavfli yuklarni, past va o'rtacha aktivlikdagi radioaktiv chikindilar bundan mustasno, avtotransport vositalarida tashish Ichki ishlar vazirligining hududiy organlari tomonidan beriladigan maxsus ruxsatnoma mavjud bo'lgan takdirda bajariladi.

Alohida xavfli yuklarni tashishda ruxsatnoma tashiladigan yuklarning tipi va mikdori to'g'risidagi mahlumotlar, yukni jo'natuvchi va oluvchi, qatnov yo'nalishi, jalb etilgan avtotransport vositalari, tashish uchun mashul shaxs va yukni kuzatib boradigan shaxslar (haydovchilar, yuk ortuvchilar, ko'riklovchi shaxslar va boshqalar), kurolli sokchilar mavjudligi to'g'risidagi mahlumotlar ko'rsatilgan holda quyidagi hujjatlar ilova qilingan holda yuk tashuvchining arizasi asosida beriladi:

a) xavfli yukni tashish uchun mashul shaxs va haydovchilarga yo'riknoma berilishi va avtotransport vositalari ko'zdan kechirilishi uchun mashul shaxs tayinlanganligi to'g'risidagi buyruk (boshqa farmoyish beruvchi hujjat);

b) avtotransport vositasi haydovchisining xavfli yukni tashishga ko'yilishi to'g'risidagi guvohnoma;

v) yo'l harakati xavfsizligi boshqarmalari (YHXB) tomonidan beriladigan avtotransport vositasining xavfli yuklarni tashishga ko'yilishi to'g'risidagi guvohnoma (ushbu Qoidalarga 3-ilova*);

g) yukni tashuvchi tomonidan ishlab chikilgan va xavfli yuk tashiladigan yo'l bo'yicha YHXB bilan kelishilgan xavfli yuklarni tashish yo'nalishi (ushbu Qoidalarga 4-ilova*);

d) xavf to'g'risidagi axborot tizimi (XTAT)ning avariya kartochkasi (ushbu Qoidalarga 5-ilova*);

e) xavfli yuklarni tashishda odamlarning hayoti va soo'lio'iga, atrof-muhitga va O'zbekiston Respublikasi xavfsizligiga yetkazilishi mumkin bo'lgan zararni tahminlash uchun suo'urta tashkiloti tomonidan berilgan hujjat (polis).

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi yoki O'zbekiston Respublikasi Mudofaa vazirligining ruxsatnomasi asosida xavfli yuklar tranzitida ichki ishlar organlarining maxsus ruxsatnomasini olish talab kilinmaydi.

51. Alohida xavfli yuklarni tashish maxsus mashuliyatli shaxs - yukni jo'natuvchining (yukning oluvchining) xavfli yuklarning xossalarini biladigan va ular bilan muomala kila oladigan vakilining majburiy kuzatuvida amalga oshiriladi.

Xavfli yuklarni avtotransport vositalarida tashish shartnomasi bo'yicha xavfli yukni kuzatib borish avtotransport vositasining haydovchisiga yuklangan hollarda haydovchiga xavfli yuk jo'natilishidan oldin xavfli yukning fizik-kimyoviy va zararlantiruvchi xossalari, u bilan muomala qilish va uni tashish qoidalariga to'g'risida yukni jo'natuvchi (yukni oluvchi) tomonidan yo'riknoma berilgan bo'lishi kerak.

Alohida xavfli yuklarni, past va o'rtacha aktivlikdagi radioaktiv chikindilar bundan mustasno, Faqat ichki ishlar organlarining kurolli sokchilari hamrohligida (yuridik shaxslarning kurolli sokchilari hamrohligida) va xavfli yuklar Yo'l harakati xavfsizligi hududiy boshqarmalari (Korakalpoo'iston Respublikasi Ichki ishlar vazirligining YHXB, Toshkent shahar Ishchi ishlar bosh boshqarmasi va viloyatlar ishchi ishlar boshqarmalari)ning avtomotransport vositalari hamrohligida tashishga yo'l ko'yiladi.

52. Xavfli yukka hamrohlik qilish uchun mashul shaxsning majburiyatlariga quyidagilar kiradi:

- a) xavfli yuklar jo'natish joyidan borish joyigacha kuzatilishini va ko'riklanishini tahminlash, tashish yo'nalishiga kathy rioya qilish;
- b) ko'riklash xodimlariga va avtotransport vositalari haydovchilariga yo'riknoma berish;
- v) xavfli yuk olinadigan joylarda xavfli yuklarni tashki tomondan ko'zdan kechirish (xavfli yuk o'ralishi va markalanishining to'g'riligini tekshirish) va ularni kabul kilib olish;
- g) xavfli yuk orilishi va mahkamlanilishini kuzatish;
- d) avtotransport vositalari harakatlangan va to'xtab turgan vaktida xavfsizlik qoidalariga rioya qilish;
- e) tashishni amalga oshiruvchi xodimlarning shaxsiy xavfsizligi chora-tadbirlarini, jamoat va ekologik xavfsizlikni tashkil etish;
- j) belgilangan joyga kelgandan keyin xavfli

TASHISHLARNI TEXNIK TA'MINLASH

121. Xavfli yuklar to'lik komplektli va maxsus avtotransport vositalari uchun amaldagi normativ hujjatlarga (texnik topshiriklar, texnik reglamentlarga yoki standartlarga) hamda avtotransport vositalarini qayta jihozlash (to'lik jihozlash)ga texnik hujjatlarga muvofik tayyorlanishi kerak bo'lgan Faqat maxsus yoki maxsus moslashtirilgan avtotransport vositalari bilan tashilishi kerak.

122. Yengil alanganadigan moddalarni tashish uchun muntazam foydalaniladigan avtotransport vositalari radiatorning oldida o'ng tomonda kiya holda ko'yilgan holda glushitel (shovkinni pasaytiradigan moslama)ning chikarish kuvuri bilan jihozlanishi kerak. Agar dvigatelning joylanishi bunday qayta jihozlash imkonini bermasa, u holda tutun chikaradigan kuvurni o'ng tomonga kuzov yoki tsisterna va yonilo'i kommunikatsiyasi zonasidan tashkariga chikarishga yo'l ko'yiladi.

Tutun chikarish kuvuri konstruksiyasi istehmolchi tomonidan olib ko'yiladigan uchkun o'chiruvchi kurilma o'rnatish imkonini tahminlashi kerak.

123. Yonilo'i baki akkumulyator batareyasidan uzaklikda yoki undan o'tib bo'lmaydigan to'sik bilan ajratilgan bo'lishi, shuningdek dvigatelo', elektr simlari va tutun chikaradigan kuvurdan uzakda bo'lishi hamda bakdan yokilo'i okkanda tashilayotgan xavfli yukka tushmasdan bevosita yerga kuyiladigan tarzda joylashgan bo'lishi kerak. Bak, bundan tashkari tubi va yonlaridan himoyaga (o'ilof)ga ega bo'lishi kerak. Yonilo'i dvigatelga o'z-o'zidan berilmasligi kerak.

124. Avtotransport vositasidan 2, 3, 4 va 5 darajali xavfli yuklarni tashish uchun bir marta foydalanilgan takdirda glushitelning chikarish trubasi chikish o'yio'iga alangani o'chiruvchi to'r o'rnatilishiga yo'l ko'yiladi.

125. 2, 3, 4 va 5-darajali xavfli yuklarni tashiydigan vositalarning elektr uskunalari quyidagi talablarni kondirishi kerak:

- a) elektr uskunasi nominal kuchlanishi 24 volo'tdan ortiq bo'lmasligi kerak;
- b) elektr simi korroziyaga uchramaydigan choksiz kobik bilan himoyalangan simlardan iborat bo'lishi hamda uning kizib ketishining to'lik oldini oladigan tarzda hisoblab chikilgan bo'lishi kerak;

XAVFLI YUKLARNING AYRIM SINFLARINI TASHISHNI TASHKIL ETISH VA TEXNIK TA'MINLASH XUSUSIYATLARI

154. Siqilgan va suyultirilgan gaz solingan ballonlarni tashishga ballonlar va ularning armaturalari, zaglushkalari to'lik soz bo'lganda hamda ballonlarda:

- a) sikilgan va suyultirilgan gaz solingan ballonlar bo'yalgan va ularga yozuvlar yozilganda (ushbu Qoidalariga 12-ilova*);
- b) predoxranitelo' kopkoo'i;
- v) xavf belgilari;
- g) ballonning rakami;
- d) bo'sh ballon massasi;
- e) texnik ko'rikdan o'tkazilganlik to'g'risidagi belgi (tamo'a) va uning keyingi muddati;
- j) ishchi va namuna olinadigan bosim mavjud bo'lganda yo'l ko'yiladi.

155. Ballonlarni gaz bilan to'ldirish belgilangan normalar bo'yicha amalga oshiriladi. Bu hakda tovar-transport yuk xatiga quyidagi belgi ko'yiladi: "Ballonlar belgilangan normadan ortiqcha to'ldirilmagan", shuningdek "Ballonlar germetiklikka, gaz chikmayotganligiga tekshirilgan" degan yozuv kayd etiladi.

Agar:

- a) tayinlangan ko'rikdan o'tkazish muddati tamom bo'lgan bo'lsa;
- b) armatura va nazorat-o'lchash asboblari yo'k bo'lsa yoki nosoz bo'lsa;
- v) zarur tarzdagi bo'yok yoki yozuvlar bo'lmasa;
- g) o'ovak massani tekshirish muddati tamom bo'lgan bo'lsa;
- d) ballon korpusi shikastlangan bo'lsa;
- e) ventilo' nosoz bo'lsa;
- j) zarur tarzdagi bo'yok yoki yozuvlar bo'lmasa;
- z) ortiqcha gaz bosimi bo'lmasa;
- i) belgilangan tamoa mavjud bo'lmasa, tsisterna va bochkalarni gaz bilan to'ldirish taqiqlanadi.

156. Bortli avtomobillarda sikilgan va suyultirilgan gaz solingan ballonlar:

- a) ballonlar diametri o'lchami bo'yicha kirkilgan uyali, kuzov ichidagi ventillar bilan maxsus yoo'och tagliklarda gorizontol holatda;
- b) zarbalardan himoya qilish uchun kamida 55 mm diametrli rezina yoki arkondan tayyorlangan ballonlarga o'rnatilgan halkalar bilan vertikal holatda tashiladi. Avtomobillarga yuk ortish chegarasi yo'llarning qoidasiga karab belgilanadi.

157. Yoz vaktida gaz to'ldirilgan ballonlarni tashishda ballonlar kuyosh nurlaridan isishdan himoya qilish maqsadida brezent bilan to'silishi, bundan tashkari bortli avtomobillarda ikkita karbonat kislotali yoki kukunli o't o'chirgich o'rnatilgan bo'lishi kerak, so'l bortning old burchagiga kizil bayrokcha o'rnatiladi.

158. Bosim ostidagi sikilgan va suyultirilgan gazlarni tashish uchun qo'llaniladigan avtotransport vositalari (tsisternalar va bochkalar) Qo'shimcha ravishda quyidagi yozuvlarga ega bo'lishi kerak:

- a) tayyorlovchi zavodning nomi;
- b) tsisternaning zavod rakami;
- v) tayyorlangan yili va ko'rikdan o'tkazilgan sana;
- g) bo'sh holatda yuriladigan qism bilan birga tsisterna massasi (umumiy oo'irlik tonnalarida);
- d) kub.m da sio'im;
- e) ishchi va namunaviy bosim mikdori kg/kv.sm da, tayyorlovchi zavod TNB tamosi;
- j) tsisternaning ro'yxatdan o'tkazish rakami (tsisterna yoki bochka "Sanoatgeokontexnazorat" davlat inspektsiyasi organlarida ro'yxatdan o'tkazilgandan keyin ularning egasi tomonidan bo'yokda yoziladi).

159. Avtotransport vositalarida - tsisternalar, bochkalarda quyidagi asbob-uskunalar o'rnatilgan bo'lishi kerak:

- a) tashiladigan gazlarni to'ldirish va chikarish (kuyish) uchun ventilo';
- b) tashiladigan gazlarning buo'ini tanlash uchun ventilo';

v) ikkita predoxranitel o' klapani;

g) monometr;

d) suyuqlik darajasini nazorat qilish kurilmasi;

e) avtotsisternani gazning avariya sarflaridan o'z-o'zidan himoya qiluvchi kurilma.

Suyultirilgan gaz uchun tsisterna va bochkaning har bir to'ldirish va kuyish ventili mahkam buraladigan zaglushka bilan tahminlangan bo'lishi kerak.

Nazorat savollari:

1. Yo'l-transport hodisasi to'g'risida tushuncha.

2. Yo'l-transport hodisalarini tahlil qilishning asosiy vazifalari va usullari.

3. O'zbekiston Respublikasida xavfli yuklarni avtomobil transportida tashish qoidalari

4. Xavfli yuklarni tashishni tashkil etish aytib bering?

5. Tashishlarni texnik tahminlashni ko'rsatib bering bering?

6. Xavfli yuklarning ayrim klasslarini tashishni tashkil etish asoslari nimalardan iborat?

Amaliy ishining hisob shakli

1. Ishdan maqsad

2. Amaliy ishini o'tkazish joyi _____ va sanasi _____

3. Umumiy ma'lumot

4. Xulosa

Topshiriq №14

1. Yo'l-transport hodisasi to'g'risida tushuncha bering?

2. YTHni shartli ravishda nechta fazaga ajratish mumkin?

3. O'zbekiston Respublikasida xavfli yuklarni avtomobil transportida tashish QOIDALARIlariga tavsif bering?

15- amaliy masho'ulot

YTHda jaroxatlanganlarga birinchi tibbiy yordam korsatish.

Ishdan maqsad: Talabalar YTHda jaroxatlanganlarga birinchi tibbiy yordam korsatish to'g'risida ko'nikma va malaka hosil qilishlari lozim.

Tibbiy yordam ko'rsatish boskichlari. Jarohatlarda va kon okishda birinchi tibbiy yordam ko'rsatish. Nafas olish va yurak urishi to'xtaganda birinchi yordam ko'rsatish.YHKB sodir etganlarning administrativ, jinoiy javobgarligi.

1-savol: **Birinchi tibbiy yordam ko'rsatish**

Tibbiy yordam ko'rsatish boskichlari:

Birinchi boskich – hodisa joyida. Bu o'zi o'ziga yordam ko'rsatish va hodisa joyida bo'lgan odamlarning yordami, hamda chaqirilgan tibbiyot xodimlari ko'rsatgan yordamdan iborat.

Ikkinchi boskich – shikastlanganlarni davolash muassasasiga olib borishda yo'lda ko'rsatiladigan yordam

Uchinchi boskich – davolash muassasalaridagi yordam

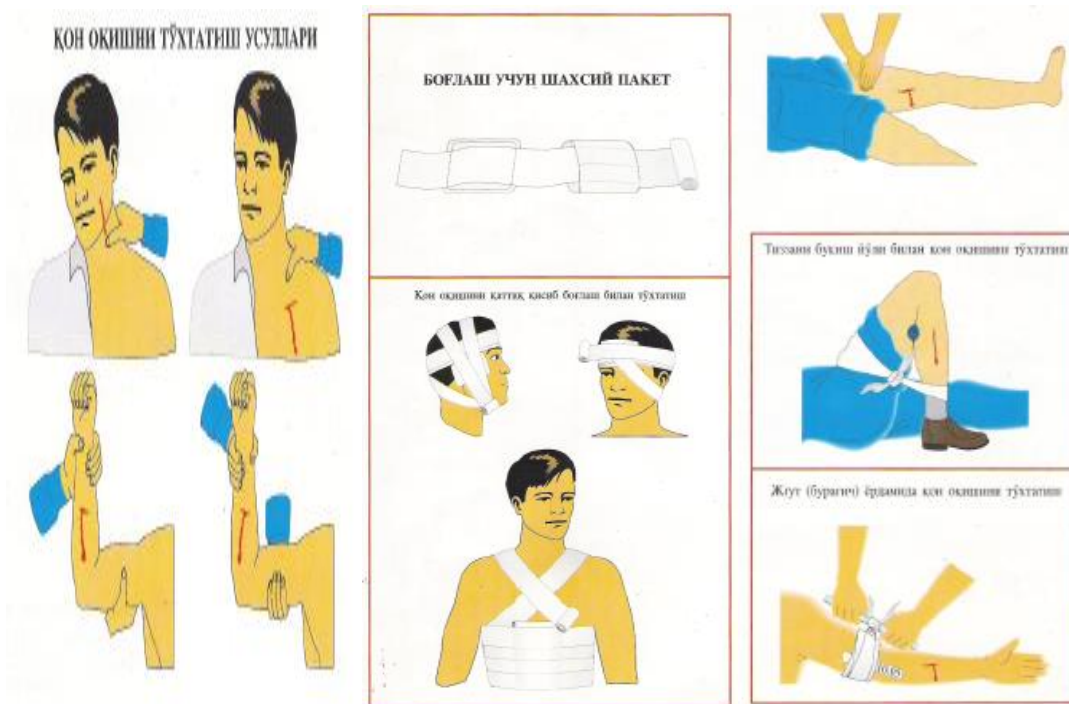
2-savol: **Nafas olish to'xtab kolganda birinchi tibbiy yordam ko'rsatish:**

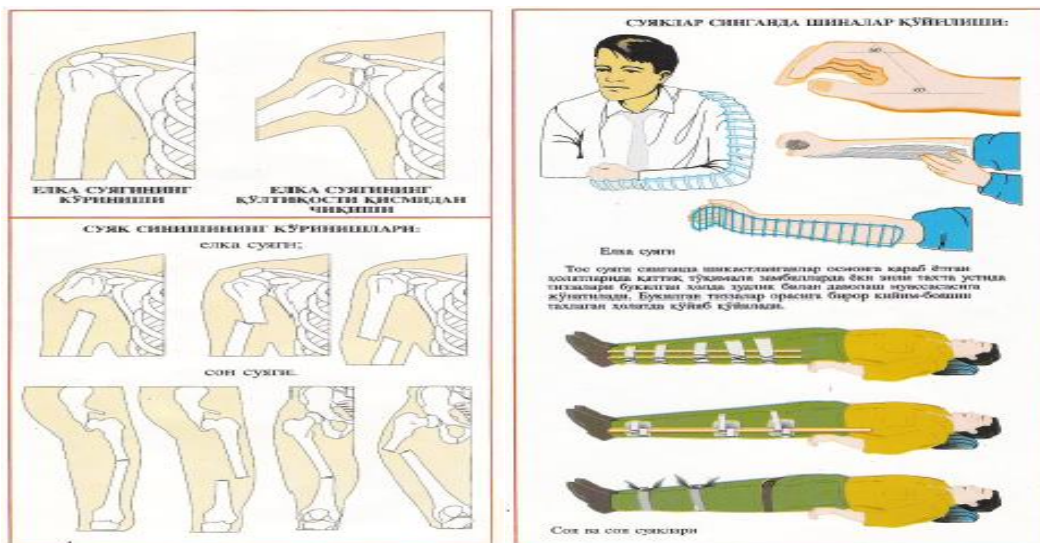
- Har xil apparatlardan foydalanib sunhiy nafas yuritish;

- Bunday apparatlar bo'lmaganda oo'izdan-oo'izga puflash usulida sunhiy nafas oldiriladi;
 - Agar nafas to'xtashi bilan birga yurak faoliyati ham to'xtasa, bu holda bir vaktning o'zida ham sunhiy nafas oldiriladi, ham yuragi massaj kilinadi.
- Nafas olish va yurak urishi to'xtaganda birinchi yordam ko'rsatish

3-savol: Jarohatlanishda va qon oqishda birinchi tibbiy yordam ko'rsatish

Kon okishni to'xtatishning ikkita usuli bor:

- vaktincha boo'lab ko'yish, tomirni suyakka bosib turish;
- butunlay to'xtatish, bunday kon okishini jarrohlik yo'li bilan to'xtatiladi.

Nazorat savollari:

1. Tibbiy yordam deganda nimani tushunasiz?
2. Tibbiy yordam bosqichlarini aytib bering?
3. Tibbiy ko'rik muddatlarini aytib bering?
4. Qon oqishda birinchi tibbiy yordam qanday ko'rsatiladi?
5. Nafas olish va yurak urishi to'xtaganda birinchi yordam qanday ko'rsatiladi?
6. Tibbiy yordam ko'rsatish talabini aytib bering?
7. Jarohatlanish nima va qanday ko'rinishlarda bo'lishi mumkin?
8. Bemorni mashinadan chiqarish, ko'tarish va tashish qanday amalga oshiriladi?
9. Qon tomirlar shikastlanganda qanday qon oqishlar kuzatiladi?
10. Tibbiy yordam ko'rsatishni tashkil qilishning qanday prinsiplari mavjud?

Amaliy ishining hisob shakli

1. Ishdan maqsad
2. Amaliy ishini o'tkazish joyi _____ va sanasi _____
3. Umumiy ma'lumot
4. Xulosa

Topshiriq №17

1. Tibbiy yordam ko'rsatish bosqichlariga tushuncha bering?
2. Transport vositasining salonida bo'lishi shart bo'lgan zarur tibbiy ashyolar ro'yxati aytib bering?
3. Jarohatlanganda va qon oqishda birinchi tibbiy yordam ko'rsatishni tushuntirib bering?

16- amaliy masho‘ulot
Haydovchining va mansabdor shaxslarning hax yo‘l harakati qoidalarini
buzganligi uchun javobgarligi.

Ishdan maqsad: Talabalar haydovchining va mansabdor shaxslarning hax yo‘l harakati qoidalarini byzo‘anlio‘l uchun javobo‘arligi to‘g‘risida ko‘nikma va malaka hosil qilishlari lozim.

YHKB sodir etganlarning administrativ, jinoiy javobgarligi

Axloqiy javobgarlik. YHKB Haydovchi va mansabdor shaxslarning javobgarligi

Huquqiy javobgarlik tushunchasi avtotransportda harakat xavfsizligini tahminlash muhim va murakkab vazifa bo‘lishi bilan birga iqtisodiy va ijtimoiy ahamiyatga egadir. Bu vazifani to‘o‘ri hal qilish haydovchilarga boo‘likdir.

Amaliyotda ko‘pgina yo‘l-transport hodisalari sodir bo‘lishiga haydovchilar o‘z vazifalariga va fukorolik burchlariga ehtiborsizlik bilan karaganlari va tartibga rioya etmasliklari sabab bo‘ladi. Avtotransport ishtirokida sodir bo‘lgan halokatlar okibati jamiyatga katta mahnaviy va moddiy zarar yetkazadi. Bu holatlar ko‘pincha davlat mehyoriy talablarining buzilishi bilan sodir bo‘ladi. Jamiyat manfaatlarini himoya qilish uchun avtotransport harakati katnashchilariga yo‘l ko‘ygan qoidabuzarliklari uchun tahsir etish choralari qo‘llaniladi. Qoidabuzarliklarga yo‘l ko‘ygan shaxslar konun bilan belgilab ko‘yilgan tartibga muvofik jazolanadilar.

Haydovchi tomonidan yo‘l ko‘yilgan qoidabuzarlik tavsiflariga muvofik to‘rtta javobgarlik turi mavjud:

-axloqiy;

-moddiy;

-ma‘muriy;

-jinoiy.

Axloqiy javobgarlik. Haydovchi mehnat shartnomasida ko‘rsatilgan vazifani bajarmagan, ichki tartib-qoidalarga rioya kilmagan, xizmat burchini o‘tayotgan paytda ATXga ziyon keltirgan bo‘lsa, axloqiy javobgarlikka tortiladi. Mehnat intizomini buzganligi uchun ATX ma‘muriyati haydovchini 1) ogohlantirishi, 2) hayfsan ehlon qilishi, 3) kattik hayfsan berishi, 4) maoshi past ishga o‘tkazishi, 5) ishdan bo‘shatishi mumkin.

Moddiy javobgarlik. Haydovchining aybi bilan ATXga ziyon keltirilgan bo‘lsa, u bu ziyonni to‘lashi lozim. To‘lov mikdori haydovchi o‘rtacha maoshining uchdan bir qismidan oshmasligi kerak.

Ma‘muriy javobgarlik. Avtotransportda yo‘l ko‘yilgan qoidabuzarliklar O‘zbekiston Respublikasining ma‘muriy javobgarlik to‘g‘risidagi kodeksida belgilangan holatlar bo‘yicha javobgarlikka tortiladi.

Avtotransport bilan boo‘lik bo‘lgan qoidabuzarliklarning turlari 121-131, 133-143, 147 va 148 moddalarda o‘z aksini topgan:

28-modda. Maxsus huquqdan maxrum qilish

Muayyan shaxsni unga berilgan maxsus huquqdan (transport vositalarini boshqarish huquqidan, ov qilish huquqidan) maxrum qilish chorasi tuman (shaxar) sudining ma‘muriy ishlar bo‘yicha sudo‘iyasi tomonidan uch yilgacha muddatga qo‘llaniladi. Bunday huquqdan mahrum qilish muddati o‘n beshkundan kam bo‘lmasligi kerak.

Nogironligi sababli transport vositalarini foydalanadigan shaxslarga nisbatan transport vositalarini boshqarish huquqidan maxrum qilish chorasi qo‘llanilishi mumkin emas, transport vositalarini

alkagolo‘ ichimlikdan, giyoxvandlik vositasi tahsiridan mast bo‘lgan xolda yoki o‘zgacha tarzda mast bo‘lgan yo‘l-transport xodisalari sodir etilgan joydan ketib kolish hollari bundan mustasnodir. Asosiy tirikchilik manbai ovchilik ko‘yilgan shaxslarga nisbatan ov qilish huquqidan mahrum etish chorasi qo‘llanilishi mumkin emas.

Mansabdor shaxslar va fukarolarning yo‘l harakati xavfsizligini ta‘minlash, transport vositalarini yo‘lga chikarish, ularga raqam va taniqlik belgilarini o‘rnatish bo‘yicha vazifalari

Mexanik transport vositalari va tirkamalari, ularning texnik holatidan kathy nazar, xarid qilingan yoki bojxona rasmiylashtirilgan vaktdan boshlab 10 kun mobaynida YHXB da ro‘yxatdan o‘tkazilishi kerak.

Mexanik transport vositalari (tramvay, trolleybuslardan tashkari) va tirkamalarning ko‘zda tutilgan joylarida tegishli namunadagi raqam belgilari o‘rnatilgan bo‘lishi shart. Avtomobilda esa old peshoynaning o‘ng tomonidagi yuqori burchagiga davlat texnik ko‘rigidan o‘tganligi haqidagi talon ham o‘rnatilishi kerak.

Yuk avtomobillari, tirkamalar (engil avtomobillar va mototsikllar tirkamalaridan tashkari) va avtobuslar (mikroavtobuslardan tashkari) kuzovining orka devoriga uning raqam belgisi va harfi yozilishi kerak. Rakamning balandligi 300 mm, rakamlar kengligi 120 mm, chiziq ning yo‘o‘onligi 30 mm, harflar balandligi esa raqam o‘lchamlarining 2/3 qismiga teng bo‘lishi lozim.

Tramvay va trolleybuslarga tegishli tashkilot tomonidan ro‘yxatga olingan rakamlar yoziladi.

Transport vositalariga quyidagi ko‘rinishda bo‘lgan taniqlik belgilari o‘rnatilishi kerak:

“Avtopoezd” yuk avtomobillari va o‘ildirakli traktor (1,4 tonna va undan yuqori)larda tirkama bo‘lganda, shuningdek, tutashtirilgan avtobus va trolleybus kabinolari tomining old qismi o‘rtasiga bir qator kilib 150 dan 300 millimetrgacha oralikda ko‘ndalang joylashgan uchta zarg‘aldoq rangli chiroq yoki ichidan yoritiladigan, tomonlarining har biri 250 millimetr bo‘lgan sariq rangli uchburchak shaklidagi belgi;

“Turumlangan” (tishli, shipli) – turumlangan shinali mexanik transport vositasining orkasiga tomonlari teng, ichiga kora rangda “G” harfi tushirilgan, kizil hoshiyali ok rangdagi uchburchak shaklidagi belgi.

Uchburchakning tomonlari transport vositasining turiga karab 200 – 300 millimetrgacha, hoshiyaning kengligi uchburchak tomonining 1/10 qismiga teng bo‘lishi kerak.

“Bolalar guruhini tashish” – avtobus yoki maxsus jihozlangan yuk avtomobillarida bolalar tashilganda, transport vositasining old va orka tomonlariga kizil hoshiyali, ichiga 1.21 yo‘l belgisidagi bolalar timsolining tasviri tushirilgan, sariq rangdagi to‘rtburchak ko‘rinishidagi belgi;

To‘rtburchakning tomonlari 250 – 300 millimetrgacha, hoshiyaning kengligi to‘rtburchak tomonining 1/10 qismiga teng bo‘lishi kerak.

“Kar haydovchi” – kar – sokov yoki kar haydovchi boshqarayotgan transport vositasining old va orka tomonlariga ichiga diametri 40 millimetr bo‘lgan uchta kora doira tushirilgan, diametri 160 millimetrdan tashkil etgan sariq rangli doira shaklidagi belgi;

“Boshqarishni o‘rgatish transport vositasi” – boshqarishni o‘rgatishda foydalanadigan transport vositalarining old va orka tomoniga ichiga kora rangda “O” harfi tushirilgan, transport vositasining turiga karab tomonlari 200 millimetrdan 300 millimetrgacha bo‘lgan, kizil hoshiyali ok rangli uchburchak shaklidagi belgi;

“Tezlik cheklangan” – juda oo‘ir, xavfli va katta o‘lchamli yuklarni tashiyotgan, shuningdek, transport vositasining texnik tavsifnomasida ko‘rsatilgan eng yuqori tezligi Qoidalarning 12.2, 12.3 va 12.4 bandlarida belgilangan tezlikdan past bo‘lgan hollarda transport vositasi kuzovi orka devorining chap tomoniga 3.24 – “Yuqori tezlik cheklangan” yo‘l belgisining kichraytirilgan tasviri tushirilgan shaklidagi belgi;

Belgining diametri 160 millimetrdan kam bo‘lmasligi, hoshiyasining kengligi belgi diametrining 1/10 qismiga teng bo‘lishi kerak.

“Xavfli yuk” – xavfli yukni tashiyotgan transport vositasining old va orka tomoniga oʻrnatilgan oʻlchami 690*300 millimetr, zargʻaldoq rangli oʻng qismi 400*300 millimetr boʻlgan, chap qismi esa yukning xavfli xususiyatini bildirib turgan belgilar tushirilgan kora hoshiyali (kengligi 15 millimetr) ok rangdagi toʻrtburchak shaklidagi belgi (4-ilova);

“Katta oʻlchamli yuk” - ichiga kengligi 50 millimetrli, diagonal boʻyicha galma – gal joylashgan kizil va ok rangli chiziqlar tushirilgan, nur qaytaradigan yuzali, oʻlchami 400*400 millimetrli toʻrtburchak shaklidagi belgi;

“Uzun oʻlchamli transport vositasi” – yukli yuksiz uzunligi 20 metrdan oshadigan transport vositasining, ikki yoki undan koʻprok tirkamali avtopoezdning orkasiga kengligi 40 millimetr boʻlgan kizil hoshiyali, oʻlchami 1200*200 millimetr boʻlgan, tarkibning tasviri tushirilgan sariq rangli toʻrtburchak shaklidagi belgi;

Koʻrsatilgan oʻlchamli belgini joylashtirishning imkoniyati boʻlmasa, bir xil ikkita 600*200 millimetrli oʻlchamdagi belgini transport vositasining oʻkiga simmetrik ravishda oʻrnatishga yoʻl koʻyiladi.

“Falokat sababli toʻxtash” – miltillovchi kizil chiroq va davlat standarti talablari asosidagi uchburchak shaklidagi belgi haydovchilarning xohishiga koʻra quyidagi taniqlik belgilari oʻrnatilishi mumkin.

“SHifokor” – shifokor – haydovchi boshqarayotgan transport vositasining old va orka tomoniga oʻrnatiladigan, tomonlari 140 millimetrdan boʻlgan koʻk rangli toʻrtburchak ichida, diametri 90 millimetrli ok doiraga kalinligi 25 millimetrli kizil xoch tasviri tushirilgan belgi;

“Nogiron” – birinchi yoki ikkinchi guruh nogironi boshqarayotgan transport vositasining old va orka tomoniga oʻrnatiladigan barcha tomonlari 150 millimetrdan boʻlgan va kora rangdagi 7.17 yoʻl belgisining tasviri tushirilgan sariq rangli toʻrtburchak shaklidagi belgi;

Mexanik transport vositalarini shatakka olishda egiluvchan ulagichni koʻrsatadigan ogohlantiruvchi kurilma oʻlchami 200*200 millimetr boʻlgan, diagonal boʻyicha ketma- ket joylashgan 50 millimetr kalinlikdagi kizil va ok rangli chiziqlar tushirilgan, yoruoʻlik qaytaradigan yuzali bayroqchalar yoki taxtachalar koʻrinishida tayyorlanishi kerak.

Egiluvchan ulagichning har bir metriga bittadan ogohlantiruvchi kurilma oʻrnatiladi.

Kattik ulagichli kurilmaning davlat standarti talablariga mos boʻlishi kerak.

Quyidagi hollarda transport vositalaridan foydalanish tahkiklanadi:

Agar avtomobillar, avtobuslar, avtopoezdlar, tirkamalar, mototsikllar, mopedlar, traktorlar va boshqa oʻziyurar mashinalarning texnik holati va jixozlanishi 3- ilovadagi transport vositalaridan foydalanishni tahkiklaydigan shartlar roʻyxatining biron- bir talabiga javob bersa;

Trolleybus va tramvaylarda tegishli texnik foydalanish qoidalarida koʻzda tutilgan nosozliklardan birortasi boʻlsa;

Transport vositalari davlat texnika koʻrigidan oʻtmagan, shuningdek, tegishli ruxsatsiz qayta jihozlangan boʻlsa;

Transport vositalari davlat avtomobiloʻ nazorati organlarining ruxsatisiz miltillovchi chiroq mayokcha va maxsus tovushli ishora bilan jihozlangan, kuzovining yon tomoniga YHXB bilan kelishmasdan kiya ok chiziqlar tortilgan, koʻzda tutilmagan joylarga tegishli raqam belgilari oʻrnatilgan, agregat va qismlarining rakamlari yoki raqam belgilari koʻrinmaydigan, kalbakilashtirilgan, oʻzgartirilgan boʻlsa.

Transport vositalarining texnik holatiga va ulardan foydalanishga javobgar boʻlgan mansabdor va boshqa shaxslarga quyidagilar tahkiklanadi:

Texnik nosozligi tufayli foydalanish tahkiklangan, tegishli ruxsatsiz qayta jihozlangan, belgilangan tartibda roʻyxatdan oʻtkazilmagan yoki davlat texnika koʻrigidan oʻtkazilmagan transport vositalarini yoʻlga chikarish;

Yoʻl harakati xavfsizligiga tahdid soladigan har qanday mastlik (alkogoloʻ, giyohvand va boshqalar) holatida yoki sezgirlik va ehtiborni susaytiradigan dori – darmonlar tahsirida, charchoklik yoki betoblik holatida, shuningdek, tegishli toifadagi transport vositalarini boshqarish huquqi boʻlmagan, belgilangan muddatda tibbiy koʻrikdan oʻtmagan, giyohvand yoki spirtli

ichimliklarni surunkali istemol kiluvchi shaxs sifatida hisobda turgan shaxslarni transport vositasini boshqarishga ko'rish;

Asfalo't yoki tsement – beton koplamali yo'llarga zanjirli traktor va boshqa o'zi yurar mexanizmlarni chikarish.

Yo'llar, temir yo'l kesishmalari va boshqa yo'l inshootlarining holatiga javobgar bo'lgan mansabdor va boshqa shaxslar:

Yo'llar, temir yo'l kesishmalari va boshqa yo'l inshootlarini yo'l harakati xavfsizligini tahminlaydigan holatda saklashga;

Yo'l harakatiga xalakit beradigan har qanday to'skinlik vujudga kelsa ularni o'z vaktida bartaraf etish, yo'lining ayrim qismlarida ulardan foydalanish yo'l harakati xavfsizligiga tahdid soladigan hollarda harakatni cheklash yoki takiklash choralari ko'rishga majburlar.

Yo'llarda tahmirlash ishlarini bajarishga javobgar mansabdor va boshqa shaxslar ishlar olib borilayotgan joyda yo'l harakati xavfsizligini tahminlashga majburlar. Bunday joylar, shuningdek, yo'ldan tashkariga olib chikish imkoniyati bo'lmagan ish bajarmayotgan yo'l mashinalari, kurilish materiallari, kurilma va shunga o'xshashlar tegishli yo'l belgilari, yo'naltiruvchi va to'suvchi moslamalar bilan, sutkaning korono'i vaktida va yetarlicha ko'rinmaslik sharoitida esa Qo'shimcha kizil yoki sariq chiroqli ishoralar bilan belgilanishi kerak.

Ta'mirlash ishlari tugallangandan so'ng yo'llarda transport vositalari va piyodalarning xavfsiz harakatlanishi tahminlangan bo'lishi kerak.

Amaldagi konun hujjatlarida ko'zda tutilgan hollarda tegishli mansabdor va boshqa shaxslar tomonidan YHXB organlari bilan belgilangan tartibda quyidagilar kelishiladi:

SHaharlarda va avtomobil yo'llarida harakatni tashkil etishni loyihalash, yo'llarni harakatni tashkil etuvchi texnik vositalar bilan jihozlash;

Yo'llarni, yo'l inshootlarini ko'rish, qayta rekonstruksiya qilish va tahmirlash ishlarini loyihalash;

Yo'llarga bevosita yaqinrok ko'rinishni cheklovchi yoki piyodalar harakatini kiyinlashtiruvchi kiosklar, transparentlar, plakatlar, reklama taxtalari va shunga o'xshashlarni o'rnatish;

Yo'nalishli transport vositalari yo'nalishlari va bekatlarining joylanishi;

Yo'llarda ommaviy, sport va boshqa tadbirlarni o'tkazish;

Transport vositalarini qayta jihozlash, ularga maxsus yoruo'lik va tovush ishoralarini o'rnatish, transport vositalari kuzovining yon tomoniga kiya ok chiziqlar tortish;

Mazkur Qoidalarining 26.5. bandida keltirilgan transport vositalarining harakatlanishi;

Boshqarishni o'rgatish ruxsat etilgan yo'llar ro'yxati va chizmasi;

Yo'llarda transport vositalari va piyodalarning harakatiga xavf tuo'diruvchi har qanday ishlarni olib borish.

Nazorat savollari:

- 8 Boshqarishni o'rgatish qayerlarda o'tkaziladi?
- 9 Necha yoshdan avtomobilni boshqarishga ruxsat etiladi ?
- 10 Haydovchilarning umumiy majburiyatlariga qanday vazifalar kiradi?
- 11 Odam tashishga qanday hollarda ruxsat beriladi?
- 12 Odam tashishda haydovchilarning qanday vakolatlari bor?
- 13 Yuk tashishda nimalarga ehtibor berish kerak?
- 14 Yuk tashishda qay hollarda YHXB dan ruxsat olinadi?

Amaliy ishini hisob shakli

1. Ishdan maqsad

2. Amaliy ishini o'tkazish joyi _____ va sanasi _____
3. Umumiy ma'lumot
4. Xulosa

Topshiriq №16

1. Haydovchining va mansabdor shaxslarning hax yo'l harakati qoidalarini buzganligi uchun javobgarligiga tushuncha bering?
2. Mansabdor shaxslar va fuqarolarning yo'l harakati xavfsizligini ta'minlash, transport vositalarini yo'lga chiqarish, ularga raqam va taniqlik belgilarini o'rnatish bo'yicha vazifalarini aytib bering?
3. "28-modda. Maxsus huquqdan maxrum qilish"ni tushuntirib bering?

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Yo'l harakati qoidalari, Rasmiy nashr, T, 2017 – 83 b.
2. Bozorov B.I. Ekologicheskaya bezopasnosto' avtotransportnknx sredstv.
3. Tashkent: TADI, 2005. - 104 s.
 - a. Ryabchinskiy A.I. i dr. Dinamika avtomobilya i bezopasnosti dorojnogo
4. Dvijeniya. Ucheb. Posobie MADI (GTU) M.: 2002. - 131 s.
 - a. Azizov K.X. Yo'l harakatini tashkil etish asoslari.-T.: «Fan va texnologiya», 2009.- 242 b.
6. K.X. Azizov, J. R. Kulmuxamedov, K.M. Nazarov, T.SH. Umurzakov «Pravila dorojnogo dvijeniya i yego bezopasnosti» T.: CHulpon 2009, 260 s.
8. K.X. Azizov «Yo'llarda xavfsiz harakatlanish asoslari», T., TAYI – 2005, 72
9. «Kommentarii k pravilam dorojnogo dvijeniya» T., G. Gulyama, 2010, 138 b.
10. www.ziyo.net.uz
11. www.uzavtosanoat.uz

ILOVALAR

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY VA O‘RTA MAXSUS TA’LIM VAZIRLIGI**

**ISLOM KARIMOV NOMIDAGI TOSHKENT DAVLAT TEXNIKA UNIVERSITETI TERMIZ
FILIALI**

Ro‘yxatga olindi
№ _____ - _____
“ ____ ” _____ 2020 yil

“ T A S D I Q L A Y M A N ”
Islom Karimov nomidagi Toshkent davlat
texnika universiteti Termiz filiali
direktori _____ B. E. Turayev
“ ____ ” _____ 2020 yil

**YO‘L HARAKATI QOIDALARI VA HARAKAT XAFVSIZLIGI ASOSLARI
FAN DASTURI**

Bilim sohasi	300000 – Ishlab chiqarish texnik soha
Ta’lim sohasi	310000 - Muhandislik ishi
Ta’lim yo‘nalishi	5310600- Yer usti transport tizimlari va ularning ekspluatatsiyasi (avtomobil transporti)

Termiz- 2020

Fan dasturi Isilom Karimov nomidagi Toshkent davlat texnika universiteti Termiz filiali o'quv-uslubiy Kengashining 2020-yil "_____" "_____" sonli bayonnomasi bilan ma'qullangan.

Fan dasturi Isilom Karimov nomidagi Toshkent davlat texnika universiteti Termiz filialida ishlab chiqilgan

Tuzuvchilar:

Sh. Xoliyorov. "Transport tizimlari va texnologik mashinalar" kafedrasi assistenti.

A.Usanov. "Transport tizimlari va texnologik mashinalar" kafedrasi assistenti.

Taqrizchi:

R.R.Karimov. "Transport tizimlari va texnologik mashinalar kafedrasi" dotsenti, t.f.n.

A.O'. Qo'ziyev. TerDU "Transport tizimlari va inshootlari" kafedrasi mudiri, t.f.n.dotsent.

Fan dasturi Islom Karimov nomidagi Toshkent davlat texnika universiteti Termiz filiali Kengashida ko'rib chiqilgan va tavsiya qilingan.

(2020 yil «__» ____ dagi ____ - sonli bayonnomasi)

I. O'quv fanining dolzarbligi va oliy kasbiy ta'limdagi o'rni

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning 2017 yil 28 oktyabr kuni Toshkent shahriga tashifi davomida va faollar bilan o'tkazilgan uchrashuvda berilgan topshiriqlarning bayonini 12-bandiga muvofiq Toshkent avtomobil yo'llarini loyihalash, qurish va ekspluatatsiyasi instituti tomonidan bakalavriyat yo'nalishlari va magistratura mutaxassisliklarining fan dasturlari hozirgi davr talablaridan kelib chiqqan holda yangidan ko'rib chiqildi.

Respublikamizda avtomobil yo'llarining o'tkazuvchanligini yaxshilash, yo'l transport hodisalarini kamaytirish maqsadida O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Maxkamasining "O'zbekiston Respublikasi yo'l xavfsizligini ta'minlash tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida" 2018 yil 19 maydagi 377-son qaroriga muvofiq Vazirlar Maxkamasining 2019 yil 9 apreldagi 292-sonli qarori ishlab chiqildi.

Yo'l harakati xavfsizligini taminlash hozirgi davrning asosiy ijtimoiy-iqtisodiy muammolaridan biridir. Avtomobillashtirish ko'rsatgichlari ortib borayotgan hozirgi davrda yo'l harakati xavfsizligi tahminlashda. "Xaydovchi avtomobil-yo'l piyoda-muhit" tizimidagi barcha yo'laklarning ishchanligini oshirish bilangina erishish mumkin. Bu o'rinda inson omillari muhim ahamiyatga ega, chunki, ko'pgina yo'l-transport xodisalari haydovchining yoki piyodaning yo'l qo'ygan xatolar natijasida sodir etilmoqda.

Yuqorida keltirilgan bakalavriyat yo'nalishlari talabalari yo'l harakati qoidalarini, O'zbekiston Respublikasi yo'l harakati xavfsizligi to'g'risidagi Qonuni, harakat xavfsizligiga tegishli me'yoriy hujjatlarini bilishlari va ularning talablariga rioya qilishlari kerak.

"Yo'l harakati qoidalar va xavfsiz harakat xavfsizligi asoslari" fani qo'shimcha fanlar blokiga kiritilgani kurs xisoblanib, 2-kursda o'qitilishi maqsadga muvofiq. Bu fan "transport vositalari tuzulishi", "Avtomobillar texnik ekspluatatsiyasiga", "Yuklarni tashishni tashkil qilish", "Yo'lovchilarni tashishni tashkil etish" kabi umumkasbiy fanlar va iqtisodlik fanlari bilan o'zaro bog'liq xamda uslubiy jixatdan uzviydir.

II.O'quv fanining maqsadi va vazifalari

Yo'l harakati qoidalar va harakat xavfsizligi asoslari fanini o'qitishdan asosiy maqsad-talablariga yo'l harakati ishtirokchisi sifatida YHQni o'rgatish, yo'llarida xavfsiz harakatlanish asoslari va avtomobilni havfsiz boshqarishni tahminlash bo'yicha bilimlar berishdan iborat.

Yo'l harakati qoidalar va harakat xavfsizligi tizimlari fanini o'qitishning vazifalari quyidagilaridan iborat;

O'zbekiston Respublikasi yo'l harakati havfsizligi to'g'risidagi qonuni, yo'l harakatining asosiy tavsiflarini o'rgatish, YHQni va piyodalar ishtirokida YHQni, ularni kelib chiqish sabablarini o'rganish; piyodalarning xavfsiz harakatlanishini tahminlash; yo'l harakati qoidalarini turli yo'l sharoitida qo'llashni bilishni, avtomobilni xavfsiz boshqarishni o'rgatish.

Fan bo'yicha talabalarning bilim, ko'nikma va malakalariga quyidagi talablar qo'yiladi

Talaba:

- haydovchilarning vazifalari;
- piyodalarning vazifalari;
- yo'lovchilarning vazifalari;

- yo‘l belgilari;
- yo‘l chiziqlari;
- svetafor va tartibga soluvchining ishoralari;
- harakatlanish tezligi;
- yo‘l harakatining asosiy tavsiflarini tasavvurga ega bo‘lishi;
- yo‘l belgilari va ularni qo‘llanishi;
- yo‘l chiziqlari va ularni qo‘llanishi;
- svetafor va tartibga soluvchining ishoralarining qo‘llanishi;
- yo‘l transport hodisalari va ularni sodir bo‘lish sabablari;
- yo‘l harakati xavfsizligi to‘g‘risidagi qonuni;
- haydovchi, piyoda va yo‘lovchilarning vazifalarini bilishi va ulardan foydalana olishi;
- yo‘l harakati qoidalari turli yo‘l sharoitlarida qo‘llash;
- inson omili (piyodalar, haydovchilar) bo‘yicha sodir etayotgan yo‘l-transport hodisalarini kelib chiqish sabablari to‘g‘risida nazariy bilimga ega bo‘lish;
- yo‘l harakati havfsizligi to‘g‘risidagi qonunini bilish va unga amal qilish;
- piyodalarning xavfsiz harakatlanishini ta‘minlash;
- avtomobilg‘ni xavfsiz boshqarishni ta‘minlash;
- svetofor va tartibga soluvchining ishoralariga rioya qilish ko‘nikmalariga ega bo‘lishi kerak.

Fanning o‘quv rejadagi boshqa fanlar bilan o‘zaro bog‘liqligi va uslubiy jihatidan uzviy ketma-ketligi.

Yo‘l harakati qoidalari va harakat xavfsizligi asoslari fani yo‘nalish fanlarini o‘zlashtirish, chizmalar chizish va ularni o‘qish, turli uskunalarining sxemalarini tuzish bilan bog‘liq bo‘lgan “Mashinalar va mexanizmlar nazariyasi”, “Mashinasozlik asoslari”, “Mashina detallari” va boshqa texnik fanlar hamda “Informatika” fanlari bilan aloqador.

“Yo‘l harakati qoidalari va harakat xavfsizligi asoslari” fanini o‘qitishda plakatlar, modellar, detallar va buyumlar namoyish qilinadi. Dars jarayonida talabalar faolligini oshirish uchun mashg‘ulotlarda savol-javob, diskussiya, suhbat va didaktik o‘yinlar hamda interaktiv texnologiyalar qo‘llaniladi.

II. Asosiy nazariy qism (ma‘ruza mashg‘ulotlari)

1-Modul. Qoidalarga qo‘yiladigan talablar

1-mavzu Umumiy qoidalar. Qoidalarda qo‘llanilgan asosiy tushuncha va atamalar. Yo‘l belgilari. Yo‘l belgi chiziqlari.

O‘zbekiston Respublikasida yo‘l harakatining yagona tartiblari Respublikadagi yo‘llarda transport vositalarining o‘ng taraflama harakati. Yo‘l harakati qatnashchilariga qo‘yiladigan talablar. Qoidalarda qo‘llanilgan asosiy tushuncha va atamalar.

2-mavzu. Yo‘l belgilari. Ogohlantiruvchi belgilar. Imtiyoz belgilar. Belgilarni o‘rnatishga qoyiladigan talablar.

3-mavzu. Taqiqlovchi belgilar. Buyuruvchi belgilar. Belgilarni o‘rnatishga qoyiladigan talablar.

4-mavzu. Axborot-ishora belgilar. Servis belgilari. Belgilarni o‘rnatishga qoyiladigan talablar.

5-mavzu. Qo‘shimcha axborot belgilar. Belgilarni o‘rnatishga qoyiladigan talablar.

6-mavzu. Yo‘l belgi chiziqlarining guruhlari. Yotiq yo‘l chiziqlari va ularning qo‘llanishi.

7-mavzu. Tik yo‘l chiziqlari va ularning qo‘llanishi.

2-Modul. Piyodalar, yo‘lovchilar va haydovchilarning vazifalari. Ogohlantiruvchi va falokat ishoralari. CHorrahalarda harakatlanish.

8-mavzu. Piyodalar va yo‘lovchilarning vazifalari. Maxsus transport vositalarining imtiyozlari.

Yo'l harakati qatnashchilarning vazifalari. Haydovchining zaruriy hujjatlari. Haydovchining majburiyatlari. Haydovchilarga taqiqlangan harakatlar. YTH sodir etgan haydovchilarning vazifalari.

9-mavzu. Harakatni tartibga solish. Svetaforlarning ishoralari. Tartibga soluvchining ishoralari.

10-mavzu. Ogohlantiruvchi va falokat ishoralari. Harakatni boshlash.

Harakatlanish tartibi. Falokatda to'xtash belgisining qo'llanilishi. Harakatni boshlash. Yo'nalishlarni o'zgartirish.

11-Mavzu. CHorrahalarda harakatlanish. Murakkab sharoitlarda harakatlanish tartibi.

CHorrahalarda harakatlanish, CHorrahalarini texnik boshqarish vositalari bilan jihozlanishi. Tartibga solingan va tartibga solinmagan chorrahalarda harakatlanish. Piyodalarning o'tish joylari va belgilangan yo'nalishdagi transport vositalarining bekatlarida harakatlanish.

Temir yo'l kesishmalari orqali harakatlanish. Avtomagistralarda, turar joy dahalarida harakatlanish. Tik nishablikda va tik balandlikda harakatlanish. harakatlanish tartibi. Belgilangan yo'nalishdagi transport vositalarining imtiyozlari. Tashqi yoritish asboblari bilan foydalanish. Mexanik transport vositalarini shatakka olish.

3-Modul. Transport vositalarida harakatlanishda xavfsizlik.

12-Mavzu. Transport vositalaridan foydalanish tartibi. Transport vositalaridan foydalanishni taqiqlovchi shartlar.

Transport vositalarini boshqarishni o'rgatish. Odam tashish. Yuk tashish. Velosiped va aravalar harakatlanishi, hayvonlarni haydab o'tishga doir qo'shimcha talablar. Mansabdor shahslar va fuqarolarning yo'l harakati xavfsizligini ta'minlash, transport vositalarini yo'lga chiqarish, ularga raqam va taniqlik belgilarini o'rnatish bo'yicha vazifalari.

Tormoz tizimi. Boshqaruv qurilmasi va tashqi yoritgichlar. Oyna tozalagich va oyna yuvgichlar, shinalar, dvigatel va transport vositasi tuzilishining bo'lak qismlari bo'yicha undan foydalanishni taqiqlovchi shartlar.

4-Modul. Harakat xavfsizligini taminlashning davlat boshqaruvi tizimi, tashkil etish asoslari va avtomobilning harakatlanish nazariyasi.

13-Mavzu. Yo'llarda harakat xavfsizligini taminlashning davlat boshqaruvi tizimi.

O'zbekiston Respublikasining harakat xavfsizligi to'g'risidagi Qonuni. Davlat vakolatli organlari. Vazirlar mahkamasi vakolatlari, IIV YHXB vakolatlari. O'zbekiston avtomobil va daryo transporti agentligining vakolatlari. «O'zavtoyo'l» DAK vakolatlari. Mahalliy Davlat xokimiyat organlarining vakolatlari.

14-Mavzu. Harakat xavfsizligini tashkil etish asoslari. Avtomobilning harakat nazariyasi va ekspluatatsion ko'rsatkichlari.

«A-H-Y-P-M» tizimi. «A-H-Y-P-M» tizimining o'zaro bog'liqligi. O'zbekiston Respublikasida avtomobillashtirish va yo'l tarmoqlarining o'sish ko'rsatkichlari.

Avtomobillarning harakat nazariyasi. Avtomobil transportining ekspluatatsion ko'rsatkichlari.

15-Mavzu. Piyodalar harakati xavfsizligini oshirish yo'llari. Yo'l harakatining asosiy tavsiflari.

Piyodalar harakati xavfsizligini oshirish yo'llari. Piyodalar harakatini tashkil etish tamoyillari. Transport va piyodalar harakatini tavsiflovchi ko'rsatkichlar. Harakat miqdori. Transport va piyodalar oqimining teligi va zichligi. Yo'l harakati xavfsizligiga tahsir etuvchi asosiy omillar.

5-Modul. YTH va ularning ko'rsatkichlari. YTHda jarohatlanganlarga tibbiy yordam ko'rsatish. Haydovchi, fuqaro va mansabdor shaxslarning majburiyatlari.

16- Mavzu. YTH va ularning ko'rsatkichlari. Xavfli yuklarni tashish

Yo'l-transport hodisalari va ularning turlari. YTH ni xisobga olish. YTH kartochkasi. Xavfli yuklar. Xavfli yuklarning tavsiflanishi. Xavfli yuklarni tashishga ruxsat olish. Xavfli yuklarning tashishda harakat xavfsizligini tahminlashning asosiy tadbirlari.

17-mavzu. Yo'l transport hodisalarida jarohatlanganlarga birinchi tibbiy yordam ko'rsatish. Haydovchining va mansabdor shaxslarning "yo'l harakati qoidalarini" buzganligi uchun javobgarligi.

Tibbiy yordam ko'rsatishning bosqichlari. Harohatlarda va qon oqishda birinchi tibbiy yordam ko'rsatish. Nafas olish yurak urishini to'xtatganda birinchi tibbiy yordam ko'rsatish.

18-mavzu. Haydovchining va mansabdor shaxslarning "yo'l harakati qoidalarini"ni buzganligi uchun javobgarligi.

Haydovchi, piyoda va mansabdor shaxslarning "Yo'l harakati qoidalarini"ni buzganda ularning intizomiy, O'zbekiston Respublikasi administrativ, jinoiy Qonunlari bo'yicha javobgarligi.

IV. Amaliy mashg'ulotlarni tashkil etish bo'yicha ko'rsatma tavsiyalar

Amaliy mashg'ulotlar kopyuter zalida va o'rnatilgan tartibda jihozlangan auditoriyada bir akademik guruhda bir o'qituvchi tomonidan o'tkazilishi lozim. Mashg'ulotlar foal va interfoal usullar yordamida o'tilishi, mos ravishda munosib pedagogik va axborot texnologiyalar qo'llanilishi maqsadga muvofiq.

1. Umumiy qoidalar. Qoidalarda qo'llanilgan asosiy tushuncha va atamalar.
2. Yo'l belgilari. Ogohlantiruvchi belgilar. Imtiyoz belgilar. Belgilarni o'rnatishga qoyiladigan talablar.
3. Taqiqlovchi belgilar. Buyuruvchi belgilar. Belgilarni o'rnatishga qoyiladigan talablar.
4. Axborot-ishora belgilar. Servis belgilari. Belgilarni o'rnatishga qoyiladigan talablar.
5. Qo'shimcha axborot belgilar. Belgilarni o'rnatishga qoyiladigan talablar.
6. Yo'l belgi chiziqlarining guruhlari. Yotiq yo'l chiziqlari va ularning qo'llanishi.
7. Tik yo'l chiziqlari va ularning qo'llanishi.
8. Piyodalar va yo'lovchilarning vazifalari. Maxsus transport vositalarining imtiyozlari.
9. Harakatni tartibga solish. Svetaforlarning ishoralari. Tartibga soluvchining ishoralari.
10. Ogohlantiruvchi va falokat ishoralari. Harakatni boshlash. Harakatlanish tartibi.
11. CHorahalarda harakatlanish. Murakkab sharoitlarda harakatlanish tartibi.
12. Transport vositalaridan foydalanish tartibi. Transport vositalaridan foydalanishni taqiqlovchi shartlar.
13. Yo'llarda harakat xavfsizligini taminlashning davlat boshqaruvi tizimi.
14. Harakat xavfsizligini tashkil etish asoslari. Avtomobilning harakat nazariyasi va ekspluatatsion ko'rsatkichlari.
15. Piyodalar harakati xavfsizligini oshirish yo'llari. Yo'l harakatining asosiy tavsiflari.
16. YTH va ularning ko'rsatkichlari. Xavfli yuklarni tashish
17. Yo'l transport hodisalarida jarohatlanganlarga birinchi tibbiy yordam ko'rsatish. Haydovchining va mansabdor shaxslarning "yo'l harakati qoidalarini"ni buzganligi uchun javobgarligi.
18. Haydovchining va mansabdor shaxslarning "yo'l harakati qoidalarini"ni buzganligi uchun javobgarligi.

III .Mustaqil ta'lim va mustaqil ishlar.

Darslik va o'quv qo'llanmalar to'la ta'minlangan taqdirda boblari va mavularini o'rganish. Tarqatma materiallar bo'yicha mahruza qismlarini o'zlashtirish. O'qitish va nazorat qilishning avtomatlashtirilgan tizimlari bilan ishlash. Fanning boblari va mavzulari ustida ishlash.

Chizma geometriya va muhandislik grafikasi fanidan nazariy va amaliy mashg'ulotlar o'tish davomida talabalarni ijodiy jarayonga yo'naltirilgan, ularni tahlil qilish, mustaqil ishlashga o'rgatish, mashqlar bajarish. Malakaviy amaliyotni o'tish chog'ida yangi texnika, jixozlar, keng ko'lamli ilmiy ish olib borishga qulay jarayonlar va texnologiyalarni o'rganish.

Talabalarining ilmiy-tadqiqot ishlarini bajarish bilan bog'liq holda fanning muayyan boblari va mavzularini chuqur o'rganish.

Amaliy mashg'ulot darslariga tayyorgarlik ko'rish, nazariy mahlumotlarni o'zlashtirish va amaliy mashg'ulot darslarida boshlangan grafik ishlarni oxiriga yetkazib bajarish.

Mustaqil ta'lim uchun tavsiya etiladigan mavzular.

1. Umumiy qoidalar. Haydovchilarning umumiy majburiyatlari.
2. Yo'l belgilari.
3. Yo'l belgi chiziqlari.
4. Piyodalar va yo'lovchilarning vazifalari. Maxsus transport vositalarining imtiyozlari. Harakatni tartibga solish.
5. Ogohlantiruvchi va falokat ishoralari. Harakatni boshlash
6. Harakatlanish tartibi.
7. Chorraxalarda harakatlanish.
8. Murakkab sharoitlarda harakatlanish tartibi.
9. Transport vositalaridan foydalanish.
10. Transport vositalaridan foydalanishni taqiqlovchi shartlar.
11. Yo'llarda harakat xavfsizligini tahminlashning davlat boshqaruvi tizimi.
12. Harakat xavfsizligini tashkil etish asoslari.
13. Yo'l harakatining asosiy tavsiflari.
14. YTH va ularning ko'rsatgichlari.
15. Piyodalar harakat xavfsizligini oshirish yo'llari. Avtomobilning harakati nazariyasi.
16. Avtomobil transportining ekspluatatsion ko'rsatgichlari: Xavfli yuklarni tashish.
17. YTHda jarohatlanganlarga birinchi tibbiy yordam ko'rsatish.

IV. Asosiy va qo'shima adabiyotlar hamda axborot manbalari.

Asosiy adabiyotlar

- A.Akilorov, Q.Karimova, Sh.Rizayev "Yo'l harakati qoidalariga suratli sharhlar va mavzuga oid testlar". T.: "Avtohamroh" 2020-208 b.
- K.X.Azizov "Harakat xavfsizligini tashkil etish asoslari", T.: "Fan va texnologiya", 2009-242 b.
- K.X.Азизов, Ж.Р.Кульмухамедов, К.М.Назаров, Т.Ш.Умурзаков "Правила дорожного движения его безопасность", T.: Чулпон 2009-260 б.
- Г.И.Клинковштейн, М.Б.Афанасьев "Организация дорожного движения" М.:Транспорт, 2002-247 с.
- ГОСТ Узб.1057:2004 Требования безопасности к техническому состоянию автотранспортных средств. T., 2004-30 с.
- ГОСТ Узб.1058:2004 Технический осмотр. Методы контрол T.:2004-33 с
- N.F.Muxitdinov, A.A.Xamidullaev, B.U.Umarov "Yo'l harakati koidalariga shaxslar va amaliy tavsiyalar" T.:2011-143 b.
- Н.Ф. Мухитдинов, А.А.Иноуатов, Г.К.Нурмухаммедов, К.Ю.Гафуров "Комментарин к правилам дорожного движения" T., Гуляма, 2011

Qo'shimcha adabiyotlar

- 1.SH.Mirziyoyev. Erkin va farovon demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz-T.: O'zbekiston, 2016
- 2.O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Xarakatlar strategiyasi" to'g'risidagi Farmoni ("Xalq so'zi", gazetasi, 2017 yil, 8 fevralg')
- 3.SH.Mirziyoyev. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini tahminlash-yurt taraqqiyoti va xalq faravonligining garovi. T.: O'zbekiston, 2017.
- 4.O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Oliy tahlil tizimini yanada rivojlantirish chora tadbirlari" to'g'risida ("Xalq so'zi", gazetasi, 2017 yil, 12 aprelg'.)

5.N.F.Muxitdinov, G.K.Nurmuxammedov, R.N.Dimetov “Yo‘l xarakati qoidalariga sharxlar” T., 2005, 131 bet.

6.N.F.Muxitdinov, B.U.Tojixonov, R.N.Dimetov “Yo‘l xarakati qoidalar bo‘yicha masalalar (mavzuli) to‘plami”ga izoxlar-T., O‘zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi, 2002, 121 bet.

7.N.F.Muxitdinov, A.Inoyatov, U.Usmonov “Yo‘l belgilari va yo‘l chiziqlari” T., Yangi asr avlodi, 2001., 48 bet.

Интернет сайтлари.

LEX.UZ-Ўзбекистон қонунчилиги.

pdd-uzbeki.narod.ru www.car.uz

autotrans.uz akadmvd.uz kitob.uz

www.mvd.uz <https://my.gov.uz>

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY VA O‘RTA MAXSUS TA‘LIM VAZIRLIGI

ISLOM KARIMOV NOMIDAGI TOSHKENT DAVLAT TEXNIKA UNIVERSITETI
TERMIZ FILIALI

Ro‘yxatga olindi
№ _____ - _____
“ ____ ” _____ 2020 yil

“ TASDIQLAYMAN ”
O‘quv va tarbiyaviy islar bo‘yicha
direktor o‘rinbosari _____
dotsent F. J. Nosirov
“ ____ ” _____ 2020 yil

“YO‘L HARAKATI QOIDALARI VA HAPAKAT XAFVSIZLIGI ASOSLARI”

Fanidan

ISHCHI FAN DASTURI

Bilim sohasi 300000 – Ishlab chiqarish - texnik soha
Ta’lim sohasi 310000 - Muhandislik ishi
Ta’lim yo‘nalishi 5310600-Yer usti transport tizimlari va ularning
ekspluatatsiyasi (avtomobil transporti)

Talabanning o‘quv yuklamasi								Semestrlar, soatlar	
Umumiy yuklama hajmi	Auditoriya mashg‘ulotlari						Mystaqil ta’lim	3	4
	Jami	Ma’ruza	Amaliy mashg‘ulot mashg‘ulot	Laboratoriya mashg‘ulotlari	Seminar	Kurs ishi (loyihasi)		4	x
128	64	32	32	-	-	-	60	4	-

Termiz- 2020

Ishchi fan dasturi o‘quv reja va fan dasturiga muvofiq ishlab chiqildi

Tuzuvchilar:

Sh. Xoliyorov.

“Transport tizimlari va texnologik mashinalar” kafedrasasi assistenti.

A.Usanov.

“Transport tizimlari va texnologik mashinalar” kafedrasasi assistenti.

Taqrizchi:

R.R.Karimov.

“Transport tizimlari va texnologik mashinalar” kafedrasasi dotsenti, t.f.n.

A.O‘. Qo‘ziyev

TerDU “Transport tizimlari va inshootlari” kafedrasasi mudiri, t.f.n. dotsent.

Ishchi fan dasturi “Transport tizimlari va texnologik mashinalar” kafedrasining 2020 yil “___” _____dagi _____ - sonli yig‘ilishida ko‘ribchiqilganva fakultetkengashigamuhokamaqilishuchun tavsiya etilgan.

Kafedra mudiri _____ A.Sh Abdiqodirov

Ishchi fan dasturi “Energetik va transport tizimlari” fakul’teti Kengashida muhokama qilinganva filial o‘quv uslubiy kengashiga tavsia etilgan.2020 yil “___” _____dagi _____ - sonli bayonnoma.

Fakultet Kengashi raisi _____ B.X.Xushboqov.

K E L I S H I L D I

O‘quv-uslubiy bo‘lim boshlig‘i _____ J.D.Avazov

Ishchi fandasturi Toshkent davlat texnika universiteti Termiz filiali o‘quv– uslubiy Kengashi tomonidan ko‘rib chiqilgan va foydalanishga tavsiya etilgan.

(2020 yil “___” _____dagi _____ - sonli bayo‘nnomasi)

I.O‘quv fanining dolzarbligi va oliy kasbiy tahlimdagi o‘rni.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning 2017 yil 28 oktyabr kuni Toshkent shahriga tashrifi davomida va faollar bilan o'tkazilgan uchrashuvda berilgan topshiriqlarning bayonini 12-bandiga muvofiq Toshkent avtomobil yo'llarini loyihalash, qurish va ekspluatatsiyasi instituti tomonidan bakalavriyat yo'nalishlari va magistratura mutaxassisliklarining fan dasturlari hozirgi davr talablaridan kelib chiqqan holda yangidan ko'rib chiqildi.

Respublikamizda avtomobil yo'llarining o'tkazuvchanligini yaxshilash, yo'l transport hodisalarini kamaytirish maqsadida O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Maxkamasining "O'zbekiston Respublikasi yo'l xavfsizligini ta'minlash tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida" 2018 yil 19 maydagi 377-son qaroriga muvofiq Vazirlar Maxkamasining 2019 yil 9 apreldagi 292-sonli qarori ishlab chiqildi.

Yo'l xarakati xavfsizligini taminlash hozirgi davrning asosiy ijtimoiy-iqtisodiy muammolaridan biridir. Avtomobillashtirish ko'rsatgichlari ortib borayotgan hozirgi davrda yo'l harakati xavfsizligi tahminlashda. "Haydovchi, avtomobil-yo'l piyoda-muhit" tizimidagi barcha yo'laklarning ishchanligini oshirish bilangina erishish mumkin. Bu o'rinda inson omillari muhim ahamiyatga ega, chunki, ko'pgina yo'l-transport hodisalari haydovchining yoki piyodaning yo'l qo'ygan xatolari natijasida sodir etilmoqda.

Yuqorida keltirilgan bakalavriyat yo'nalishlari talabalari yo'l harakati qoidalarini, O'zbekiston Respublikasi yo'l harakati xavfsizligi to'g'risidagi Qonuni, xarakat xavfsizligiga tegishli me'yoriy xujjatlarini bilishlari va ularning talablariga rioya qilishlari kerak.

"Yo'l harakati qoidalar va xavfsiz harakatlanish asoslari" fani qo'shimcha fanlar blokiga kiritilgan kurs hisoblanib, 2-kursda o'qitilishi maqsadga muvofiq. Bu fan "transport vositalari tuzulishi", "Avtomobillar texnik ekspluatatsiyasiga", "Yuklarni tashishni tashkil qilish", "Yo'lovchilarni tashishni tashkil etish" kabi umumkasbiy fanlar va iqtisodlik fanlari bilan o'zaro bog'liq hamda uslubiy jixatdan uzviydir.

II.O'quv fanining maqsadi va vazifalari.

Yo'l harakati qoidalar va harakat xavfsizligi asoslari fanini o'qitishdan asosiy maqsad-talablariga yo'l harakati ishtirokchisi sifatida YHQ o'rgatish, yo'llarida havfsiz harakatlanish asoslari va avtomobilni havfsiz boshqarishni tahminlash bo'yicha bilimlar berishdan iborat.

Yo'l harakati qoidalar va harakat xavfsizligi asoslari fanini o'qitishning vazifalari quyidagilaridan iborat;

O'zbekiston Respublikasi yo'l harakati havfsizligi to'g'risidagi qonuni, yo'l harakatining asosiy tavsiflarini o'rgatish, YHQni va piyodalar ishtirokida YHQni, ularni kelib chiqish sabablarini o'rganish; piyodalarning xavfsiz harakatlanishini tahminlash; yo'l harakati qoidalarini turli yo'l sharoitida qo'llashni bilishi, avtomobilni xavfsiz boshqarishni o'rgatish.

Fan bo'yicha talabalarning bilim, ko'nikma va malakalariga quyidagi talablar qo'yiladi:

Talaba:

- haydovchilarning vazifalari;
- piyodalarning vazifalari;
- yo'lovchilarning vazifalari;
- yo'l belgilari;
- yo'l chiziqlari;
- svetafor va tartibga soluvchining ishoralari;
- harakatlanish tezligi;
- yo'l harakatining asosiy tavsiflari bo'yicha tasavvurga ega bo'lishi;
- yo'l belgilari va ularni qo'llanishi;
- yo'l chiziqlari va ularni qo'llanishi;
- svetafor va tartibga soluvchining ishoralarining qo'llanishi;
- yo'l-transport hodisalari va ularni sodir bo'lish sabablari;
- yo'l harakati havfsizligi to'g'risidagi qonuni;
- haydovchi, piyoda va yo'lovchilarning vazifalarini bilishi va ulardan foydalana olishi;

- yo‘l harakati qoidalari turli yo‘l sharoitlarida qo‘llash;
- inson omili (piyodalar, haydovchilar) bo‘yicha sodir etayotgan yo‘l-transport hodisalarini kelib chiqish sabablari to‘g‘risida nazariy bilimga ega bo‘lish;
- yo‘l harakati havfsizligi to‘g‘risidagi qonunini bilish va unga amal qilish;
- piyodalarning havfsiz harakatlanishini tahminlash;
- avtomobilg‘ni havfsiz boqarishni tahminlash;
- svetofor va tartibga soluvchining ishoralariga rioya qilish ko‘nikmalariga ega bo‘lishi kerak.

Asosiy nazariy qism (mahruza mashg‘ulotlari)

1-Modul. Qoidalarda qo‘yiladigan talablar. Yo‘l belgilari. Yo‘l belgi chiziqlari.

1-mavzu. Umumiy qoidalar. Qoidalarda qo‘llanilgan asosiy tushuncha va atamalar.

O‘zbekiston Respublikasida yo‘l yo‘l harakatining yagona tartiblari Respublikadagi yo‘llarda transport vositalarining o‘ng taraflama harakati. Yo‘l harakati qatnashchilariga qo‘yiladigan talablar. Qoidalarda qo‘llanilgan asosiy tushuncha va atamalar.

Qo‘llaniladigan ta‘lim texnologiyalri: didaktik yondashuv, Ma‘ruza, Namoyish etish, muammoli ta‘lim, Blits so‘rov, Klaster, Munozara, VENN diagrammasi.

Adabiyotlar: A1,A2,A3,A4,A5, Q5,Q6,Q7,IS9,IS10.

2-mavzu. Ogohlantiruvchi belgilar, imtiyoz belgilar. Belgilarni o‘rnatishga qoyiladigan talablar.

Qo‘llaniladigan ta‘lim texnologiyalri: didaktik yondashuv, Ma‘ruza, Namoyish etish, muammoli ta‘lim, Blits so‘rov, Klaster, Munozara, VENN diagrammasi.

Adabiyotlar: A1,A2,A3,A4,A5, Q5,Q6,Q7,IS9,IS10.

3-mavzu. Taqiqlovchi belgilar. Buyuruvchi belgilar. Belgilarni o‘rnatishga qoyiladigan talablar.

Qo‘llaniladigan ta‘lim texnologiyalri: didaktik yondashuv, Ma‘ruza, Namoyish etish, muammoli ta‘lim, Blits so‘rov, Klaster, Munozara, VENN diagrammasi.

Adabiyotlar: A1,A2,A3,A4,A5, Q5,Q6,Q7,IS9,IS10.

4-mavzu. Axborot-ishora belgilar. Servis belgilari. Belgilarni o‘rnatishga qoyiladigan talablar.

Qo‘llaniladigan ta‘lim texnologiyalri: didaktik yondashuv, Ma‘ruza, Namoyish etish, muammoli ta‘lim, Blits so‘rov, Klaster, Munozara, VENN diagrammasi.

Adabiyotlar: A1,A2,A3,A4,A5, Q5,Q6,Q7,IS9,IS10.

5-mavzu. Qo‘shimcha axborot belgilar. Belgilarni o‘rnatishga qoyiladigan talablar. Yo‘l belgilarini ko‘cha-yo‘l sharoitida qo‘llash.

Qo‘llaniladigan ta‘lim texnologiyalri: didaktik yondashuv, Ma‘ruza, Namoyish etish, muammoli ta‘lim, Blits so‘rov, Klaster, Munozara, VENN diagrammasi.

Adabiyotlar: A1,A2,A3,A4,A5, Q5,Q6,Q7,IS9,IS10.

6-mavzu. Yo‘l belgi chiziqlari. Yo‘l belgi chiziqlarining guruhlari. Yotiq yo‘l chiziqlar.

Qo‘llaniladigan ta‘lim texnologiyalri: didaktik yondashuv, Ma‘ruza, Namoyish etish, muammoli ta‘lim, Blits so‘rov, Klaster, Munozara, VENN diagrammasi.

Adabiyotlar: A1,A2,A3,A4,A5, Q5,Q6,Q7,IS9,IS10.

7-mavzu. Tik yo‘l chiziqlari, yo‘l belgi chiziqlarini harakatni boshqarishda ko‘cha, yo‘l sharoitida qo‘llash.

Qo‘llaniladigan ta‘lim texnologiyalri: didaktik yondashuv, Ma‘ruza, Namoyish etish, muammoli ta‘lim, Blits so‘rov, Klaster, Munozara, VENN diagrammasi.

Adabiyotlar: A1,A2,A3,A4,A5, Q5,Q6,Q7,IS9,IS10.

2-Modul. Piyodalar, yo‘lovchilar va haydovchilarning vazifalari. Ogohlantiruvchi va falokat ishoralari. CHorrahalarda harakatlanish.

8-mavzu. Piyodalar, va yo‘lovchilar va haydovchilarning vazifalari. Maxsus transport vositasining imtiyozlari.

Yo‘l harakati qatnashchilarning vazifalari. Haydovchining zaruriy hujjatlari. Haydovchining majburiyatlari. Haydovchilarga taqiqlangan harakatlar. YTH sodir etgan haydovchilarning vazifalari.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalri: didaktik yondashuv, Ma'ruza, Namoyish etish, muammoli ta'lim, Blits so'rov, Klaster, Munozara, VENN diagrammasi.

Adabiyotlar: A1,A2,A3,A4,A5, Q5,Q6,Q7,IS9,IS10.

9-mavzu. Harakatni tartibga solish. Svetaforlarning ishoralari. Tartibga soluvchining ishoralari. Svetaforlarning ishoralari. Tartibga soluvchining ishoralari.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalri: didaktik yondashuv, Ma'ruza, Namoyish etish, muammoli ta'lim, Blits so'rov, Klaster, Munozara, VENN diagrammasi.

Adabiyotlar: A1,A2,A3,A4,A5, Q5,Q6,Q7,IS9,IS10.

10-mavzu. Ogohlantiruvchi va falokat ishoralari. Harakatni boshlash.

Ogohlantiruvchi va falokat ishoralari. Falokatda to'xtash belgisining qo'llanilishi. Harakatni boshlash. Yo'nalishlarni o'zgartirish. Harakatlanish tartibi. Yo'lning qatnov qismida transport vositalarini joylashuvi. Harakatlanish tezligi. Quvib o'tish. To'xtash va to'xtab turish.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalri: didaktik yondashuv, Ma'ruza, Namoyish etish, muammoli ta'lim, Blits so'rov, Klaster, Munozara, VENN diagrammasi.

Adabiyotlar: A1,A2,A3,A4,A5, Q5,Q6,Q7,IS9,IS10.

11-Mavzu. CHorrahalarida harakatlanish. Murakkab sharoitlarda harakatlanish tartibi.

CHorrahalarida harakatlanish, CHorrahalarini texnik boshqarish vositalari bilan jihozlanishi. Tartibga solingan va tartibga solinmagan chorrahalarida harakatlanish. Piyodalarning o'tish joylari va belgilangan yo'nalishdagi transport vositalarining bekatlarida harakatlanish..

Temir yo'l kesishmalari orqali harakatlanish. Avtomagistrallarda, turar joy dahalarida harakatlanish. Tik nishablikda va tik balandlikda harakatlanish. harakatlanish tartibi. Belgilangan yo'nalishdagi transport vositalarining imtiyozlari. Tashqi yoritish asboblariidan foydalanish. Mehanik transport vositalarini shatakka olish.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalri: didaktik yondashuv, Ma'ruza, Namoyish etish, muammoli ta'lim, Blits so'rov, Klaster, Munozara, VENN diagrammasi.

Adabiyotlar: A1,A2,A3,A4,A5, Q5,Q6,Q7,IS9,IS10.

3-Modul. Transport vositalarida harakatlanishida xavfsizlik.

12-Mavzu. Transport vositalaridan foydalanish tartibi. Transport vositalaridan foydalanishni taqiqlovchi shartlar.

Transport vositalarini boshqarishni o'rgatish. Odam tashish. Yuk tashish. Velosiped va aravalar harakatlanishi, hayvonlarni haydab o'tishga doir qo'shimcha talablar. Mansabdor shahslar va fuqarolarning yo'l harakati xavfsizligini ta'minlash, transport vositalarini yo'lga chiqarish, ularga raqam va taniqlik belgilarini o'rnatish bo'yicha vazifalari.

Tormoz tizimi. Boshqaruv qurilmasi va tashqi yoritgichlar. Oyna tozalagich va oyna yuvgichlar, shinalar, dvigatel va transport vositasi tuzilishining bo'lak qismlari bo'yicha undan foydalanishni taqiqlovchi shartlar.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalri: didaktik yondashuv, Ma'ruza, Namoyish etish, muammoli ta'lim, Blits so'rov, Klaster, Munozara, VENN diagrammasi.

Adabiyotlar: A1,A2,A3,A4,A5, Q5,Q6,Q7,IS9,IS10.

4-Modul. Harakat xavfsizligini taminlashning davlat boshqaruvi tizimi, tashkil etish asoslari va avtomobilning harakatlanish nazariyasi.

13-Mavzu. Yo'llarda harakat xavfsizligini taminlashning davlat boshqaruvi tizimi.

O'zbekiston Respublikasining harakat xavfsizligi to'g'risidagi Qonuni. Davlat vakolatli organlari. Vazirlar mahkamasi vakolatlari, IIV YHXB vakolatlari. O'zbekiston avtomobil va daryo transporti agentligining vakolatlari. «O'zavtoyo'l» DAK vakolatlari. Mahalliy Davlat xokimiyat organlarining vakolatlari.

Qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalri: didaktik yondashuv, Ma'ruza, Namoyish etish, muammoli ta'lim, Blits so'rov, Klaster, Munozara, VENN diagrammasi.

Adabiyotlar: A1,A2,A3,A4,A5, Q5,Q6,Q7,IS9,IS10.

14-Mavzu. Harakat xavfsizligini tashkil etish asoslari. Avtomobilning harakat nazariyasi va ekspluatatsion ko'rsatkichlari.

«A-H-Y-P-M» tizimi. «A-H-Y-P-M» tizimining oʻzaro bogʻliqligi. Oʻzbekiston Respublikasida avtomobillashtirish va yoʻl tarmoqlarining oʻsish koʻrsatkichlari.

Avtomobillarning harakat nazariyasi. Avtomobil transportining ekspluatatsion koʻrsatkichlari.

Qoʻllaniladigan taʼlim texnologiyalari: didaktik yondashuv, Maʼruza, Namoyish etish, muammoli taʼlim, Blits soʻrov, Klaster, Munozara, VENN diagrammasi.

Adabiyotlar: A1,A2,A3,A4,A5, Q5,Q6,Q7,IS9,IS10.

15- Mavzu. Piyodalar harakati xavfsizligini oshirish yoʻllari. Yoʻl harakatining asosiy tavsiflari.

Piyodalar harakati xavfsizligini oshirish yoʻllari. Piyodalar harakatini tashkil etish tamoyillari. Transport va piyodalar harakatini tavsiflovchi koʻrsatkichlar. Harakat miqdori. Transport va piyodalar oqimining teligi va zichligi. Yoʻl harakati xavfsizligiga tahsir etuvchi asosiy omillar.

Qoʻllaniladigan taʼlim texnologiyalari: didaktik yondashuv, Maʼruza, Namoyish etish, muammoli taʼlim, Blits soʻrov, Klaster, Munozara, VENN diagrammasi.

Adabiyotlar: A1,A2,A3,A4,A5, Q5,Q6,Q7,IS9,IS10.

5-Modul. YTH va ularning koʻrsatkichlari. YTHda jarohatlanganlarga tibbiy yordam koʻrsatish. Haydovchi, fuqaro va mansabdor shaxslarning majburiyatlari.

16- Mavzu. YTH va ularning koʻrsatkichlari. Xavfli yuklarni tashish

Yoʻl-transport hodisalari va ularning turlari. YTH ni xisobga olish. YTH kartochkasi. Xavfli yuklar. Xavfli yuklarning tavsiflanishi. Xavfli yuklarni tashishga ruxsat olish. Xavfli yuklarning tashishda harakat xavfsizligini tahminlashning asosiy tadbirlari.

Qoʻllaniladigan taʼlim texnologiyalari: didaktik yondashuv, Maʼruza, Namoyish etish, muammoli taʼlim, Blits soʻrov, Klaster, Munozara, VENN diagrammasi.

Adabiyotlar: A1,A2,A3,A4,A5, Q5,Q6,Q7,IS9,IS10.

17-mavzu. Yoʻl transport hodisalarida jarohatlanganlarga birinchi tibbiy yordam koʻrsatish. Haydovchining va mansabdor shaxslarning “yoʻl harakati qoidalari”ni buzganligi uchun javobgarligi.

Tibbiy yordam koʻrsatishning bosqichlari. Jarohatlarda va qon oqishda birinchi tibbiy yordam koʻrsatish. Nafas olish yurak urishini toʻxtatganda birinchi tibbiy yordam koʻrsatish.

Qoʻllaniladigan taʼlim texnologiyalari: didaktik yondashuv, Maʼruza, Namoyish etish, muammoli taʼlim, Blits soʻrov, Klaster, Munozara, VENN diagrammasi.

Adabiyotlar: A1,A2,A3,A4,A5, Q5,Q6,Q7,IS9,IS10.

18-mavzu. Haydovchining va mansabdor shaxslarning “yoʻl harakati qoidalari”ni buzganligi uchun javobgarligi.

Haydovchi, piyoda va mansabdor shaxslarning “Yoʻl harakati qoidalari”ni buzganda ularning intizomiy, Oʻzbekiston Respublikasi administrativ, jinoiy Qonunlari boʻyicha javobgarligi.

Qoʻllaniladigan taʼlim texnologiyalari: didaktik yondashuv, Maʼruza, Namoyish etish, muammoli taʼlim, Blits soʻrov, Klaster, Munozara, VENN diagrammasi.

Adabiyotlar: A1,A2,A3,A4,A5, Q5,Q6,Q7,IS9,IS10.

Maʼruza mashgʻulotlarini soat boʻyicha taqsimoti.

№	Mavzu nomlari	Ajratilgan soat
	1-Modul. Qoidalarda qoʻyiladigan talablar. Yoʻl belgilari. Yoʻl belgi chiziqlari.	
1	Umumiy qoidalar. Qoidalarda qoʻllanilgan asosiy tushuncha va atamalar.	2
2	Ogohlantiruvchi belgilar, imtiyoz belgilar. Belgilarni oʻrnatishga qoyiladigan talablar.	2
3	Taqqilovchi belgilar. Buyuruvchi belgilar. Belgilarni oʻrnatishga qoyiladigan	2

	talablar.	
4	Axborot-ishora belgilar. Servis belgilari. Belgilarni oʻrnatishga qoyiladigan talablar.	2
5	Qoʻshimcha axborot belgilar. Belgilarni oʻrnatishga qoyiladigan talablar. Yoʻl belgilarini koʻcha-yoʻl sharoitida qoʻllash.	2
6	Yoʻl belgi chiziqlari. Yoʻl belgi chiziqlarining guruhleri. Yotiq yoʻl chiziqlar.	2
7	Tik yoʻl chiziqlari, yoʻl belgi chiziqlarini harakatni boshqarishda koʻcha, yoʻl sharoitida qoʻllash.	2
	2-Modul. Piyodalar, yoʻlovchilar va haydovchilarning vazifalari. Ogohlantiruvchi va falokat ishoralari. CHorrahalarida harakatlanish.	
8	Piyodalar va yoʻlovchilarning vazifalari. Maxsus transport vositasining imtiyozlari.	2
9	Harakatni tartibga solish. Svetaforlarning ishoralari. Tartibga soluvchining ishoralari.	2
10	Ogohlantiruvchi va falokat ishoralari. Harakatni boshlash.	2
11	CHorrahalarida harakatlanish. Murakkab sharoitlarda harakatlanish tartibi.	2
	3-Modul. Transport vositalaridaharakatlanishda xavfsizlik.	
12	Transport vositalaridan foydalanish tartibi. Transport vositalaridan foydalanishni taqiqlovchi shartlar.	2
	4-Modul. Harakat xavfsizligini taminlashning davlat boshqaruvi tizimi, tashkil etish asoslari va avtomobilning harakatlanish nazariyasi.	
13	Yoʻllarda harakat xavfsizligini taminlashning davlat boshqaruvi tizimi.	2
14	Harakat xavfsizligini tashkil etish asoslari. Avtomobilning harakat nazariyasi va ekspluatatsion koʻrsatkichlari.	2
15	Piyodalar harakati xavfsizligini oshirish yoʻllari. Yoʻl harakatining asosiy tavsiflari.	2
	5-Modul. YTH va ularning koʻrsatgichari. YTHda jarohatlanganlarga tibbiy yordam koʻrsatish. Haydovchi, fuqaro va mansabdor shaxslarning majburiyatlari.	
16	YTH va ularning koʻrsatgichari. Xavfli yuklarni tashish	2
17	Yoʻl transport hodisalarida jarohatlanganlarga birinchi tibbiy yordam koʻrsatish. Haydovchining va mansabdor shaxslarning “yoʻl harakati qoidalari”ni buzganligi uchun javobgarligi.	2
18	Haydovchining va mansabdor shaxslarning “yoʻl harakati qoidalari”ni buzganligi uchun javobgarligi.	2
	Jami:	36

Amaliy mashgulotlarni tashkil etish boʻyicha koʻrsatma tavsiyalar

Amaliy mashg'ulotlar kopyuter zalida va o'rnatilgan tartibda jihozlangan auditoriyada bir akademik guruhda bir o'qituvchi tomonidan o'tkazilishi lozim. Mashg'ulotlar foal vainterfoal usullar yordamida o'tilishi, mos ravishda munosib pedagogik va axborot texnologiyalar qo'llanilishi maqsadga muvofiq.

1. Umumiy qoidalar. Qoidalarda qo'llanilgan asosiy tushuncha va atamalar.
2. Yo'l belgilari. Ogohlantiruvchi belgilar. Imtiyoz belgilar. Belgilarni o'rnatishga qoyiladigan talablar.
3. Taqiqlovchi belgilar. Buyuruvchi belgilar. Belgilarni o'rnatishga qoyiladigan talablar.
4. Axborot-ishora belgilar. Servis belgilari. Belgilarni o'rnatishga qoyiladigan talablar.
5. Qo'shimcha axborot belgilar. Belgilarni o'rnatishga qoyiladigan talablar.
6. Yo'l belgi chiziqlarining guruhlari. Yotiq yo'l chiziqlari va ularning qo'llanishi.
7. Tik yo'l chiziqlari va ularning qo'llanishi.
8. Piyodalar va yo'lovchilarning vazifalari. Maxsus transport vositalarining imtiyozlari.
9. Harakatni tartibga solish. Svetaforlarning ishoralari. Tartibga soluvchining ishoralari.
10. Ogohlantiruvchi va falokat ishoralari. Harakatni boshlash. Harakatlanish tartibi.
11. CHorrahalarida harakatlanish. Murakkab sharoitlarda harakatlanish tartibi.
12. Transport vositalaridan foydalanish tartibi. Transport vositalaridan foydalanishni taqiqlovchi shartlar.
13. Yo'llarda harakat xavfsizligini taminlashning davlat boshqaruvi tizimi.
14. Harakat xavfsizligini tashkil etish asoslari. Avtomobilning harakat nazariyasi va ekspluatatsion ko'rsatkichlari.
15. Piyodalar harakati xavfsizligini oshirish yo'llari. Yo'l harakatining asosiy tavsiflari.
16. YTH va ularning ko'rsatgichlari. Xavfli yuklarni tashish
17. Yo'l transport hodisalarida jarohatlanganlarga birinchi tibbiy yordam ko'rsatish. Haydovchining va mansabdor shaxslarning "yo'lharakati qoidalarini"ni buzganligi uchun javobgarligi.
18. Haydovchining va mansabdor shaxslarning "yo'lharakati qoidalarini"ni buzganligi uchun javobgarligi.

Amaliy mashg'ulotlar mazmuni, tashkil etish bo'yicha ko'rsatma va tavsiyalar

Amaliy mashg'ulotlarda yo'l harakati qoidalarini va havsiz harakatlanish asoslarini va yo'llarda havsiz harakatlanish tartib qoidalarini mukammal o'lashni o'qituvchilari mustaxkamlaydi.

Amaliy mashg'ulotlarning soat bo'yicha taqsimoti

№	Amaliy mashg'ulotlarning mavzulari	Soat
1	Umumiy qoidalar. Qoidalarda qo'llanilgan asosiy tushuncha va atamalar.	2
2	Yo'l belgilari. Ogohlantiruvchi belgilar. Imtiyoz belgilar. Belgilarni o'rnatishga qoyiladigan talablar.	2
3	Taqiqlovchi belgilar. Buyuruvchi belgilar. Belgilarni o'rnatishga qoyiladigan talablar.	2
4	Axborot-ishora belgilar. Servis belgilari. Belgilarni o'rnatishga qoyiladigan talablar.	2

5	Qo'shimcha axborot belgilar. Belgilarni o'rnatishga qoyiladigan talablar.	2
6	Yo'l belgi chiziqlarining guruhlar. Yotiq yo'l chiziqlari va ularning qo'llanishi.	2
7	Tik yo'l chiziqlari va ularning qo'llanishi.	2
8	Piyodalar va yo'lovchilarning vazifalari. Maxsus transport vositalarining imtiyozlari.	2
9	Harakatni tartibga solish. Svetaforlarning ishoralari. Tartibga soluvchining ishoralari.	2
10	Ogohlantiruvchi va falokat ishoralari. Harakatni boshlash. Harakatlanish tartibi.	2
11	CHorrahalarda harakatlanish. Murakkab sharoitlarda harakatlanish tartibi.	2
12	Transport vositalaridan foydalanish tartibi. Transport vositalaridan foydalanishni taqiqlovchi shartlar.	2
13	Yo'llarda harakat xavfsizligini taminlashning davlat boshqaruvi tizimi.	2
14	Harakat xavfsizligini tashkil etish asoslari. Avtomobilning harakat nazariyasi va ekspluatatsion ko'rsatkichlari.	2
15	Piyodalar harakati xavfsizligini oshirish yo'llari. Yo'l harakatining asosiy tavsiflari.	2
16	YTH va ularning ko'rsatgichari. Xavfli yuklarni tashish.	2
17	Yo'l transport hodisalarida jarohatlanganlarga birinchi tibbiy yordam ko'rsatish. Haydovchining va mansabdor shaxslarning "yo'l harakati qoidalari"ni buzganligi uchun javobgarligi.	2
18	Haydovchining va mansabdor shaxslarning "yo'l harakati qoidalari"ni buzganligi uchun javobgarligi.	2
	Jami	36

Mustaqil ta'lim va mustaqil ishlar.

Darslik va o'quv qo'llanmalar to'la ta'minlangantaqdirda boblari va mavularini o'rganish. Tarqatma materiallar bo'yicha mahruza qismlarini o'zlashtirish. O'qitish va nazorat qilishning avtomatlashtirilgan tizimlari bilan ishlash. Fanning boblari va mavzulari ustida ishlash.

Chizma geometriya va muhandislik grafikasi fanidan nazariy va amaliy mashg'ulotlar o'tish davomida talabalarni ijodiy jarayonga yo'naltirilgan, ularni tahlil qilish, mustaqil ishlashga o'rgatish, mashqlar bajarish. Malakaviy amaliyotni o'tish chog'ida yangi texnika, jixozlar, keng ko'lamli ilmiy ish olib borishga qulay jarayonlar va texnologiyalarni o'rganish.

Talabalarining ilmiy-tadqiqot ishlarini bajarish bilan bog'liq holda fanning muayyan boblari va mavzularini chuqur o'rganish.

Amaliy mashg'ulot darslariga tayyorgarlik ko'rish, nazariy ma'lumotlarni o'zlashtirish va amaliy mashg'ulot darslarida boshlangan grafik ishlarni oxiriga yetkazib bajarish.

Mustaqil ishnisoatlar bo'yicha taqsimlanishi

№	Ma'ruza mavzulari	Soat
1	YTH da qo'llaniladigan asosiy tushuncha va atamalar	4
2	Haydovchilarning umumiy majburiyatlari	2
3	Piyodalar va yo'lovchilarning vazifalari	2
4	Yo'l belgilari, yo'l belgi guruhlari va ularning qo'llanilishi	4
5	Yo'l belgi chiziqlari, ularning turlari va qo'llanilishi	2
6	Piyodalar va yo'lovchilarning vazifalari	2
7	Maxsus transport vositalarining imtiyozlari	2
8	Sветофор turlari, ishoralari, tartibga soluvchining ishoralari	2
9	Harakat tezligi, quvib o'tish, to'xtash va to'xtab turish	4
10	Yo'lning qatnov qismida transport vositalarining joylashishi	2
11	Chorrahalarda harakatlanish, piyodalarni o'tish joylari va belgilangan yo'nalishdagi transport vositalarining imtiyozlari	4
12	Temir yo'l kesishmalari orqali xarakatlanish, Avtomagistrallarda xarakatlanish, turar joy dahalarida, tik nishablikda, tik balandlikda xarakatlanish	4
13	Transport vositalarni boshqarishni o'rgatish. yuk va odam tashish, Velosiped va aravalar harakatlanishi	2
14	Yo'llarda harakat xavfsizligini boshqaruv organlar	4
15	Yo'l harakatni tashkil etishda «A-H-Y-P-M» tizimining ahamiyati	4
16	O'zbekiston respublikasida avtomobillashtirish va yo'l tarmoqlarining o'sish ko'rsatkichlari;	2

17	Yo'l harakatining asosiy tavsiflari;	4
18	Piyodalar ishtirokidagi YTH va ularning ko'rsatkichlari;	2
19	YTH da jarohat olganlarga birinchi tibbiy yordam ko'rsatish;	4
20	Transport vositalarining taniqlik belgilari,tashqi yoritish asboblardan foydalanish;	2
21	Mexanik transport vositalarini shatakka olish.	2
	Jami:	64

**“Yo'l harakati qoidalar va harakat xavfsizligi asoslari” fanidan
talabalar bilimni baholash tizimi asosida nazorat qilish
MEZONI**

“Yo'l harakati qoidalar va harakat xavfsizligi asoslar”fanining oliy o'quv yurtlarida o'qishning asosiy maqsadi-talabalarining tasavvur etishni, injener sifatida fikrlashini rivojlantirish, va uning amalda qo'llash mahoratini oshirishdan iboratdir.

O'qitish jarayonida traktorlar va qishloq xo'jalik mashinalari konstruksiyasidan talabalar uy topshiriqlarini bajaradi, amaliy mashg'ulotlarda detallarini yig'ish ishlarini amaliy bajarishadi.

“Yo'l harakati qoidalar va harakat xavfsizligi asoslar”kursini semestrda o'qish va o'zlashtirish davomida olinadigan eng yuqori baho miqdori “5” baho.

Baholash semestr davomida talabaning o'quv ishlarni bajarish va o'zlashtirish darajasini aniqlash uchun joriy, oraliq nazorat va yakuniy nazoratga ajratilgan.

Joriy va oraliq ballarni t o'plash talabaning o'quv ishlarini o'z vaqtida va sifatli bajarish va topshirishi, shuningdek o'quv mashg'ulotlarida, ilmiy-metodik ishlarda va boshqa o'quv tadbirlarda faol qatnashishiga bog'liq.

Semestr mobaynida **joriy** nazorat kunlik baholab boriladi.

Semestr mobaynida 2 ta oraliq nazorat belgilangan. (haftasiga 2 soat o'qitiladigan fanlarda 1 ta oraliq)

Birinchi oraliq nazorat o'quv semestrning 9-xaftasida o'tkaziladi.

Ikkinchi oraliq nazorat esa o'quv semestrning 18-xaftasida o'tkaziladi.

Oraliq nazoratlar kurs dasturidagi bo'limlar tugallangandan keyin yozma ish yoki test tarzida o'tkaziladi.

Yozma ish tarkibida kurs dasturining asosiy mavzularini o'z ichiga olgan bo'lib, 3 yoki 4 ta savoldan iborat b o'ladi. Har bir savolning murakkabligi va xajmiga qarab 2,3,4,5 bahogacha berish nazarda tutilgan.

➤ Test shaklida o'tkazilsa variant 30 ta savoldan iborat b o'lsa quyidagicha baholanadi:

27-30 “5” (a'lo)

21-26 “4” (yaxshi)

18-20 “3” (qoniqarli)

17 va undan kam b o'lsa “2” (qoniqarsiz)

ON turini topshirmagan va 2 (qoniqarsiz) baho olgan talaba YN ga kiritilmaydi va akademik qarzdor sanaladi. O'qish davrida dars qoldirgan talabalar mazkur darslar buyicha refyerat sifatida hisobot topshirgan holdagina oraliq va yakuniy nazoratlarga kiritiladi.

- Yakuniy nazoratda joriy va oraliq nazoratda t o'plangan baholar miqdori hisobga olinmaydi. Talaba sababli holatda ON va YaN turlariga ishtirok etmasa, ushbu talabaga tegishli nazorat turini qayta topshirishga fakultet dekani farmoyishi bilan ruxsat byeriladi;
Semestr davomida kurs buyicha to'plagan ballar yig'indisi quyidagi o'zlashtirish ko'rsatkichio'yicha baholanadi:

Baho	Talabaning bilim darajasi
A'lo (5)	Talaba mustaqil qaror qabul qilsa, ijodiy fikrlasa, bilimini amalda q o'llay olsa va savol mohiyatini bilib, xulosa chiqarganligi uchun
Yaxshi (4)	Talaba qisman mustaqil qaror qabul qilsa va ijodiy fikrlasa hamda bilimini amalda q o'llay olsa, byerilgan savolning mohiyati haqida tushunchaga ega b o'lsa
Qoniqarli(3)	Talaba bilimini amalda qisman q o'llay olsa, savol mohiyatini tasavvur qilsa
Qoniqarsiz(2)	Aniq tasavvurga ega emaslik Bilmaslik

Yakuniy nazorat

Test shaklida o'tkazilsa variant 30 ta savoldan iborat bo'lsa quyidagicha baholanadi:

27-30 "5"(a'lo)

21-26 "4"(yaxshi)

18-20 "3"(qoniqarli)

17 va undan kam bo'lsa "2"(qoniqarsiz)

"Yozma" shaklda o'tkazilsa savollar tarkibi 3 tadan iborat bo'ladi va har bir savol "5" baholi tizimda baholanib o'rtacha baho hisobga olinadi.

Yakuniy nazorat test shaklida o'tkazilsa, o'qituvchi jurnalga bahoni shu kunning o'zida qayd etiladi. ON va YaN lar yozma ish shaklida bo'lsa, o'qituvchi 3 kun muddatda baholarni jurnalga qayd etadi.

"5"(a'lo), 4(yaxshi), 3(qoniqarli) baho olgan talabaga qayta topshirishga ruxsat byerilmaydi; Talaba sababsiz ravishda nazorat turiga qatnashmasa "0" belgisi q o'yiladi;

YaN turi bo'yicha baho jurnalga qayd etilganda, shu kuni talabaning baholash daftariga ham qayd etilishi shart;

YaN turi bo'yicha 2 (qoniqarsiz) baho yoki jurnalga "0" belgisi yozib q o'yilganda ushbu baho va belgi talabaning baholash daftariga yozilmaydi;

Jurnal o'z vaqtida to'g'ri va to'liq yuritilishi uchun, baholarning asossiz o'zgartirishlar kiritilmasligi uchun dekan va fan b o'yicha o'qituvchi mas'uldir.

Asosiy va qo'shima adabiyotlar hamda axborot manbalari.

Asosiy adabiyotlar.

1. A.Akilov , Q.Karimova, Sh.Rizayev "Yo'l xarakati qoidalariga suratli sharhlar va mavzuga oid testlar". T.: "Avtohamroh" 2020-208 b.
2. Yo'l xarakati qoidalari. Rasmiy nashr. T.:2016-77 b.

3. K.X.Azizov “Xarakat xavfsizligini tashkil etish asoslari”, .: “Fan va texnologiya”, 2009-242 b.
4. K.X.Азизов, Ж.Р.Кульмухамедов, К.М.Назаров, Т.Ш.Умурзаков “Правила дорожного движения его безопасность”, Т.: Чулпон 2009-260 б.
5. Г.И.Кликовштейн, М.Б.Афанасьев “Организация дорожного движения” М.:Транспорт, 2002-247 с.
6. ГОСТ Узб.1057:2004 Требования безопасности к техническому состоянию автотранспортных средств. Т., 2004-30 с.
7. ГОСТ Узб.1058:2004 Технический осмотр. Методы контрол Т.:2004-33 с
8. N.F.Muxitdinov, A.A.Xamidullaev, B.U.Umarov “Yo‘l xarakati koidalariga shaxslar va amaliy tavsiyalar” Т.:2011-143 b.
9. Н.Ф. Мухитдинов, А.А.Иноуатов, Г.К.Нурмухаммедов, К.Ю.Гафуров “Комментарин к правилам дорожного движения” Т., Гуляма, 2011

Qo‘shimcha adabiyotlar

- 1.SH.Mirziyoyev. erkin va farovon demokratik O‘zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz- Т.: O‘zbekiston, 2016
- 2.O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha Xarakatlar strategiyasi” to‘g‘risidagi Farmoni (“Xalq so‘zi”, gazetasi, 2017 yil, 8 fevralg‘)
3. SH.Mirziyoyev. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini tahminlash-yurt taraqqiyoti va xalq faravonligining garovi. Т.: O‘zbekiston, 2017.
- 4.O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Oliy tahlim tizimini yanada rivojlantirish chora tadbirlari” to‘g‘risida (“Xalq so‘zi”, gazetasi, 2017 yil, 12 aprelg‘.)
- 5.N.F.Muxitdinov, G.K.Nurmuxammedov, R.N.Dimetov “Yo‘l xarakati qoidalariga sharxlar” Т., 2005, 131 bet.
6. N.F.Muxitdinov, B.U.Tojixonov, R.N.Dimetov “Yo‘l xarakati qoidalari bo‘yicha masalalar (mavzuli) to‘plami”ga izoxlar-Т., O‘zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi, 2002, 121 bet.
- 7.N.F.Muxitdinov, A.Inoyatov, U.Usmonov “Yo‘l belgilari va yo‘l chiziqlari” Т., Yangi asr avlodi, 2001., 48 bet.

Интернет сайтлари.

- 8.LEX.UZ-Узбекистон конунчилиги.
- 9.pdd-uzbeki.narod.ru www.car.uz
- 10.autotrans.uz akadmvd.uz kitob.uz
- 11.www.mvd.uz<https://my.gov.uz>

**O`ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O`RTA MAXSUS
TA'LIM VAZIRLIGI**

**ISLOM KARIMOV NOMIDAGI TOSHKENT DAVLAT TEXNIKA
UNIVERSITETI TERMIZ FILIALI**

“Energetika va transport tizimlari” fakulteti

**“Transport tizimlari va texnologik mashinalar”
kafedrası**

**“Yo`l harakati qoidalari va harakatlanish xavfsizligi
asoslari”**

FANIDAN

СИЛЛАБУС

TERMIZ-2020

SILLABUS

261

Yo'l harakati qoidalar va xavfsiz harakatlanish asoslari fanining

Termiz – 2020. Fanning qisqacha tavsifi							
OTMning nomi va joylashgan manzili:	Toshkent davlat texnika universiteti Termiz filiali					ko'chasi	
Kafedra:	Transport tizimlari va texnologik mashinalar					“Energetika va transport tizimlari” fakulteti tarkibida	
Ta'lim sohasi va yo'nalishi:	5310600- Yer usti transport tizimlari va ularning ekspluatatsiyasi		5310600- Yer usti transport tizimlari va ularning ekspluatatsiyasi ta'lim yo'nalishi uchun (avtomobil transporti) bakalavriat ta'lim yo'nalishi				
Fanni (kursni) olib boradigan o'qituvchi to'g'risida ma'lumot:	o'qituvchi Usanov A		e-mail:				
			telefon		(91) 510-86-50		
Dars vakti va joyi:	_____-bino, _____ xona		Kursning davomiyligi:		_____- _____ (4- semestr)		
Individual grafik asosida ishlash vaqti:	_____						
Fanga ajratilgan Soatlar	Auditoriya soatlari					Mustakil ta'lim:	60
	Ma'ruza:	32 (4 sem)	Amaliy :	32 (4 sem)	Lab-riya:		
Fanning boshqa fanlar bazasiga bog'liqligi (prerekvizitlari):	Yo'l harakati qoidalar va xavfsiz harakatlanish asoslari fani asosiy fan bo'lib, bakalavriatura Yer usti transport tizimlari va ularning ekspluatatsiyasi yo'nalishi bo'yicha 5-semestrda o'qitiladi. Dasturni amalga oshirish o'quv rejasida rejalashtirilgan matematika, fizika, valeologiya, informatika, avtomobillarning tuzilishi, nazariyasi va hisoblari, avtomobillarning texnik ekspluatatsiyasi fanlaridan yetarli bilim va ko'nikmalarga ega bo'lishi talab etiladi.						
	Fanning qisqacha mazmuni						
Fanning dolzarbligi va qisqacha mazmuni:	Fanning dolzarbligi. Atrof muxit muxofazasi”, bakalavr ta'lim yo'nalishlaridagi talabalar uchun mo'ljallangan. Unda yo'l harakati xavfsizligini tahminlash hozirgi davrning eng asosiy ijtimoiy-iqtisodiy muammolaridan biri ekanligi, avtomobillashtirish darajasi ortib borayotgan hozirgi kunlarda yo'l harakati xavfsizligini tahminlashda “Haydovchi-avtomobil-yo'l-piyoda-muxit” tizimidagi barcha bo'laklarning ishonchliligini oshirish bilan erishish mumkinligi ko'rsatilgan Fanning qisqacha mazmuni quyidagi vazifalarni yechishga karatilgan– Bu fan talabalardan ijodiy bilim asoslarini, ijod bilan						

	boo'lik fanlar bilan alokasini (modellash, matematik statistika, matematika, fizika, chizmachilik, chizma geometriya, materiallar karshiligi, mashina detallari va mexanizmlar nazariyasi, materialshunoslik, avtomobil va yo'l kurilish mashina mexanizmlarning tuzilishi va h.k), amaldagi konunlarni, mehyoriy hujjatlar, farmonlar, q'arorlarni ko'llay bilishni talab kiladi. Fanni o'qitishdan maqsad “Yo'l harakati qoidalar va xavfsiz harakatlanish asoslari ” (YHK va XHA) fanini o'qitishdan asosiy maqsad talabalarga yo'l harakati ishtirokchisi sifatida YXK o'rgatish, yo'llarda xavfsiz harakatlanish asoslari va avtomobilni xavfsiz boshqarishni ta'minlash bo'yicha bilimlar berishdan iborat. Fanning vazifasi. Yo'l xarakatini tashkil etish to'g'risidagi asosiy tushunchalar,transport va piyodalar xarakatini tavsivlovchi asosiy ko'rsatkichlar, yo'l -transport xodisalar to'g'risida tushunchalar , xavsiz xarakatlarni tashkil qilishda yo'l belgilari va svetaforlardan foydalanish xamda xarakatni tashkil etish sxemalarning samaradorliklarai to'g'risida tushunchalar berishdan iborat
Fan bo'yicha talabalarning bilimiga, ko'nikma va malakasiga qo'yiladigan talablar	➤ YTH ni va piyodalar ishtirokidagi YTH ni hamda ularning sabablarini; ➤ yo'l harakatining asosiy tasniflarini bilishi; ➤ yo'l harakatining asosiy tasniflarini bilishi; ➤ inson omili (piyodalar, haydovchilar) bo'yicha sodir etilayotgan yo'l-transport xodisalarini sabablari bo'yicha nazariy bilimiga ega bo'lishi; ➤ yo'l harakati xavfsizligi to'o'risidagi konunni bilish va uni amalda ko'llash; ➤ piyodalarning xavfsiz harakatlanishini ta'minlash; ➤ yo'l harakati qoidalarini turli yo'l sharoitlarida ko'llash ko'nikmalariga ega bo'lishi; ➤ avtomobilni xavfsiz boshqarishni ta'minlash malakalarga ega bo'lishi;
Elektron pochta orqali munosabatlar tartibi	➤ Professor-o'qituvchi va talaba o'rtasidagi aloqa elektron pochta orqali ham amalga oshirilishi mumkin, telefon orkali baho masalasi muhokama kilinmaydi, baholash Faqatgina institut hududida, ajratilgan xonalarda va dars davomida amalga oshiriladi. Elektron pochtani ochish vaqti soat _____ dan _____ gacha.

2. O'QUV MATERIALLARINING TARKIBI.

2.1.Fan bo'yicha o'quv masho'ulotlarining tarkibi va ular uchun ajratilgan vaqt.

O'quv	Masho'ulotlar tarkibi
--------------	------------------------------

semestri	Ma'ruza	Amaliy masho'ulotlar	Laboratoriya masho'ulotlari	Kurs ishi	Mustakil ta'lim	Mustakil ish	Jami
4	32	32	-	-	-	60	128

2.1.1. Ma'ruza masho'ulotlarni soat bo'yicha taqsimoti

1.	Umumiy qoidalar.Qoidalarda qo'llanilgan asosiy tushuncha va atamala.	2
2.	Ogohlantiruvchi belgilar, imtiyoz belgilar. Belgilarni o'rnatishga qoyiladigan talablar.	2
3.	Taqiqlovchi belgilar. Buyuruvchi belgilar. Belgilarni o'rnatishga qoyiladigan talablar.	2
4.	Axborot-ishora belgilar. Servis belgilari. Belgilarni o'rnatishga qoyiladigan talablar.	2
5.	Qo'shimcha axborot belgilar. Belgilarni o'rnatishga qoyiladigan talablar. Yo'l belgilarini ko'cha-yo'l sharoitida qo'llash.	2
6.	Yo'l belgi chiziqlari. Yo'l belgi chiziqlarining guruhlari. Yotiq yo'l chiziqlar. Tik yo'l chiziqlari, yo'l belgi chiziqlarini harakatni boshqarishda ko'cha, yo'l sharoitida qo'llash.	2
7.	Piyodalar va yo'lovchilarning vazifalari. Maxsus transport vositasining imtiyozlari. Harakatni tartibga solish. Svetaforlarning ishoralari. Tartibga soluvchining ishoralari.	2
8.	Ogohlantiruvchi va falokat ishoralari. Harakatni boshlash.	2
	1-Oraliq nazorat	16
9.	Chorrahalarida harakatlanish.Murakkab sharoitlarda harakatlanish tartibi.	2
10	Transport vositalaridan foydalanish tartibi.Transport vositalaridan foydalanishni taqiqlovchi shartlar.	2
11	Yo'llarda harakat xavfsizligini taminlashning davlat boshqaruvi tizimi.	2
12	Harakat xavfsizligini tashkil etish asoslari.Avtomobilning harakat nazariyasi va ekspluatatsion ko'rsatkichlari.	2
13	Piyodalar harakati xavfsizligini oshirish yo'llari.Yo'l harakatining asosiy tavsiflari.	2
14	YTH va ularning ko'rsatgichari.Xavfli yuklarni tashish	2
15	Yo'l transport hodisalarida jarohatlanganlarga birinchi tibbiy yordam ko'rsatish.	2
16	Haydovchining va mansabdor shaxslarning "yo'lharakati qoidalari"ni buzganligi uchun javobgarligi.	2
	2-Oralik nazorat	
	Jami	32

2.1.2.Amaliy masho'ulotar mazmuni, tashkil etish bo'yicha ko'rsatma va tavsiyalar

Amaliy masho'ulotlarda yo'l harakati qoidalari va havsiz harakatlanish asoslarini va yo'llarda havsiz harakatlanish tartib qoidalarini mukammal o'lashnirishlarini mustaxkamlaydi.

Amaliy masho'ulotlarning soat bo'yicha taqsimoti

№	Ma'ruza mavzulari	Soat
---	-------------------	------

1.	Umumiy qoidalar.Qoidalarda qoʻllanilgan asosiy tushuncha va atamala.	2
2.	Ogohlantiruvchi belgilar, imtiyoz belgilar. Belgilarni oʻrnatishga qoyiladigan talablar.	2
3.	Taqiqlovchi belgilar. Buyuruvchi belgilar. Belgilarni oʻrnatishga qoyiladigan talablar.	2
4.	Axborot-ishora belgilar. Servis belgilari. Belgilarni oʻrnatishga qoyiladigan talablar.	2
5.	Qoʻshimcha axborot belgilar. Belgilarni oʻrnatishga qoyiladigan talablar. Yoʻl belgilarini koʻcha-yoʻl sharoitida qoʻllash.	2
6.	Yoʻl belgi chiziqlari. Yoʻl belgi chiziqlarining guruhleri. Yotiq yoʻl chiziqlar. Tik yoʻl chiziqlari, va ularning qoʻllanilishi.	2
7.	Piyodalar va yoʻlovchilarning vazifalari. Maxsus transport vositasining imtiyozlari. Harakatni tartibga solish. Svetaforlarning ishoralari. Tartibga soluvchining ishoralari.	2
8.	Ogohlantiruvchi va falokat ishoralari. Harakatni boshlash.	2
	Jami:	16
9.	Chorrahalarda harakatlanish.Murakkab sharoitlarda harakatlanish tartibi.	2
10.	Transport vositalaridan foydalanish tartibi.Transport vositalaridan foydalanishni taqiqlovchi shartlar.	2
11.	Yoʻllarda harakat xavfsizligini taminlashning davlat boshqaruvi tizimi.	2
12.	Harakat xavfsizligini tashkil etish asoslari.Avtomobilning harakat nazariyasi va ekspluatatsion koʻrsatkichlari.	2
13.	Piyodalar harakati xavfsizligini oshirish yoʻllari.Yoʻl harakatining asosiy tavsiflari.	2
14.	YTH va ularning koʻrsatgichari.Xavfli yuklarni tashish	2
15.	Yoʻl transport hodisalarida jarohatlanganlarga birinchi tibbiy yordam koʻrsatish.	2
16.	Haydovchining va mansabdor shaxslarning “yoʻlharakati qoidalari”ni buzganligi uchun javobgarligi.	2
	Jami	32

Mustaqil ishni soatlar boʻyicha taksimlanishi

№	Maʼruza mavzulari	Soat
1	YTH da qoʻllaniladigan asosiy tushuncha va atamalar	4
2	Haydovchilarningumumiy majburiyatlari	2
3	Piyodalar va yoʻlovchilarning vazifalari	2
4	Yoʻl belgilari, yoʻl belgi guruhleri va ularning qoʻllanilishi	4
5	Yoʻl belgi chiziqlari, ularning turlari va qoʻllanilishi	2
6	Piyodalar va yoʻlovchilarning vazifalari	2

7	Maxsus transport vositalarning imtiyozlari	2
8	Svetofor turlari, ishoralari, tartibga soluvchining ishoralari	2
9	Harakat tezligi, quvib o'tish, to'xtash va to'xtab turish	4
10	Yo'lning qatnov qismida transport vositalarining joylashishi	2
11	Chorrahalarda harakatlanish, piyodalarni o'tish joylari va belgilangan yo'nalishdagi transport vositalarining imtiyozlari	4
12	Temir yo'l kesishmalari orqali harakatlanish, Avtomagistrallarda harakatlanish, turar joy dahalarida, tik nishablikda, tik balandlikda harakatlanish	4
13	Transport vositalarni boshqarishni o'rgatish. yuk va odam tashish, Velosiped va aravalar harakatlanishi	2
14	Yo'llarda harakat xavfsizligini boshqaruv organlar	4
15	Yo'l harakatni tashkil etishda «A-H-Y-'-M» tizimining ahamiyati	4
16	O'zbekiston respublikasida avtomobillashtirish va yo'l tarmoqlarining o'sish ko'rsatkichlari;	2
17	Yo'l xarakatining asosiy tavsiflari;	4
18	Piyodalar ishtirokidagi YTH va ularning ko'rsatkichlari;	2
19	YTH da jarohat olganlarga birinchi tibbiy yordam ko'rsatish;	4
20	Transport vositalarining taniqlik belgilari, tashqi yoritish asboblardan foydalanish;	2
21	Mexanik transport vositalarini shatakka olish.	2
	Jami:	60

**“Yo'l harakati qoidalari va harakat xavfsizligi asoslari” fanidan
talabalar bilimini baholash tizimi asosida nazorat qilish
MEZONI**

“Yo'l harakati qoidalari va harakat xavfsizligi asoslar” fanining oliy o'quv yurtlarida o'qishning asosiy maqsadi- talabalarining tasavvur etishni, injener sifatida fikrlashini rivojlantirish, va uning amalda qo'llash mahoratini oshirishdan iboratdir.

O'qitish jarayonida traktorlar va qishloq xo'jalik mashinalari konstruksiyasidan talabalar uy topshiriqlarini bajaradi, amaliy mashg'ulotlarda detallarini yig'ish ishlarini amaliy bajarishadi.

“Yo'l harakati qoidalari va harakat xavfsizligi asoslar” kursini semestrda o'qish va o'zlashtirish davomida olinadigan eng yuqori baho miqdori “5” baho.

Baholash semestr davomida talabaning o'quv ishlarni bajarish va o'zlashtirish darajasini aniqlash uchun joriy, oraliq nazorat va yakuniy nazoratga ajratilgan.

Joriy va oraliq ballarni t o'plash talabaning o'quv ishlarini o'z vaqtida va sifatli bajarish va topshirishi, shuningdek o'quv mashg'ulotlarida, ilmiy-metodik ishlarda va boshqa o'quv tadbirlarda faol qatnashishiga bog'liq.

Semestr mobaynida **joriy** nazorat kunlik baholab boriladi.

Semestr mobaynida 2 ta oraliq nazorat belgilangan. (haftasiga 2 soat o'qitiladigan fanlarda 1 ta oraliq)

Birinchi oraliq nazorat o'quv semestrning 9-xaftasida o'tkaziladi.

Ikkinchi oraliq nazorat esa o'quv semestrning 18-xaftasida o'tkaziladi.

Oraliq nazoratlar kurs dasturidagi bo'limlar tugallangandan keyin yozma ish yoki test tarzida o'tkaziladi.

Yozma ish tarkibida kurs dasturining asosiy mavzularini o'z ichiga olgan bo'lib, 3 yoki 4 ta savoldan iborat bo'ladi. Har bir savolning murakkabligi va xajmiga qarab 2,3,4,5 bahogacha berish nazarda tutilgan.

➤ Test shaklida o‘tkazilsa variant 30 ta savoldan iborat bo‘lsa quyidagicha baholanadi:

27-30 “5” (a’lo)

21-26 “4” (yaxshi)

18-20 “3” (qoniqarli)

17 va undan kam bo‘lsa “2” (qoniqarsiz)

ON turini topshirmagan va 2 (qoniqarsiz) baho olgan talaba YN ga kiritilmaydi va akademik qarzdor sanaladi. O‘qish davrida dars qoldirgan talabalar mazkur darslar buyicha refyerat sifatida hisobot topshirgan holdagina oraliq va yakuniy nazoratlarga kiritiladi.

- Yakuniy nazoratda joriy va oraliq nazoratda topilgan baholar miqdori hisobga olinmaydi. Talaba sababli holatda ON va YaN turlariga ishtirok etmasa, ushbu talabaga tegishli nazorat turini qayta topshirishga fakultet dekani farmoyishi bilan ruxsat byeriladi;

Semestr davomida kurs bo‘yicha topilgan ballar yig‘indisi quyidagi o‘zlashtirish ko‘rsatkichi bo‘yicha baholanadi:

Baho	Talabaning bilim darajasi
A’lo (5)	Talaba mustaqil qaror qabul qilsa, ijodiy fikrlasa, bilimni amalda qo‘llay olsa va savol mohiyatini bilib, xulosa chiqarganligi uchun
Yaxshi (4)	Talaba qisman mustaqil qaror qabul qilsa va ijodiy fikrlasa hamda bilimni amalda qo‘llay olsa, buyurilgan savolning mohiyati haqida tushunchaga ega bo‘lsa
Qoniqarli(3)	Talaba bilimni amalda qisman qo‘llay olsa, savol mohiyatini tasavvur qilsa
Qoniqarsiz(2)	Aniq tasavvurga ega emaslik Bilmaslik

Yakuniy nazorat

Test shaklida o‘tkazilsa variant 30 ta savoldan iborat bo‘lsa quyidagicha baholanadi:

27-30 “5”(a’lo)

21-26 “4”(yaxshi)

18-20 “3”(qoniqarli)

17 va undan kam bo‘lsa “2”(qoniqarsiz)

“Yozma” shaklda o‘tkazilsa savollar tarkibi 3 tadan iborat bo‘ladi va har bir savol “5” baholi tizimda baholanib o‘rtacha baho hisobga olinadi.

Yakuniy nazorat test shaklida o‘tkazilsa, o‘qituvchi jurnalga bahoni shu kunning o‘zida qayd etiladi. ON va YaN lar yozma ish shaklida bo‘lsa, o‘qituvchi 3 kun muddatda baholarni jurnalga qayd etadi.

“5”(a’lo), 4(yaxshi), 3(qoniqarli) baho olgan talabaga qayta topshirishga ruxsat byerilmaydi; Talaba sababsiz ravishda nazorat turiga qatnashmasa “0” belgisi qo‘yiladi;

YaN turi b o'yicha baho jurnalga qayd etilganda, shu kuni talabaning baholash daftariga ham qayd etilishi shart;

YaN turi b o'yicha 2 (qoniqarsiz) baho yoki jurnalga "0" belgisi yozib q o'yilganda ushbu baho va belgi talabaning baholash daftariga yozilmaydi;

Jurnal o'z vaqtida to'g'ri va to'liq yuritilishi uchun, baholarning asossiz o'zgartirishlar kiritilmasligi uchun dekan va fan b o'yicha o'qituvchi mas'uldir.

“Yo'l harakati qoidolari va xarakatlanish havsizligi asoslari” fanini o'qitishda foydalaniladigan interfaol talim metodlari .

Yo'l harakatini tashkil etishda bakalavr faoliyatining asosiy maqsadi yo'l harakatini muntazam ravishda xavfsiz, kulay va samarali bo'lishini ta'minlash hamda tashkiliy tadbirlarni tuza bilish va ularni amalga oshirishdan iboratdir. «Yo'l harakati qoidolari va xavfsiz harakatlanish asoslari» fanini o'qitish jarayonida talabalarga Harakat ishtirokchisi (haydovchi, yo'lovchi, piyoda) sifatida avtomobil yo'llarida faoliyat ko'rsatishlari uchun zarur nazariy bilimlar hamda amaliy ko'nikmalar o'rgatiladi. Ushbu fanni o'rganayotgan talabalar quyidagi fanlarni chukur o'zlashtirgan bo'lishlari kerak: «Oliy matematika», «Fizika», «Informatika», «CHizma geometriya», «Nazariy mexanika», «Materiallar karshiligi», «Transport vositalarining tuzilishi», «Elektr texnikasi va elektronika», «Issiklik texnikasi», «Ichki yonuv dvigatellari» va h.k. «Yo'l harakati qoidolari va xavfsiz harakatlanish asoslari» fanini o'qitish jarayonida kom'yuter va zamonaviy elektron o'quv texnologiyalarini qo'llash, amaliy masho'ulotlarda talabalar ko'cha yo'l sharoitlarida yo'l harakati qoidalarining bandlari bo'yicha berilgan masalalarni yecha olishga o'rganadilar. «Yo'l harakati qoidolari va xavfsiz harakatlanish asoslari» fani hisoblanib, 5-6-semestrlarda o'qitiladi. Dasturni amalga oshirish o'quv rejasida rejalashtirilgan matematik va tabiiy (oliy matematika, fizika, nazariy mexanika), umumkasbiy (mashina detallari; mashina va mexanizmlar nazariyasi; metrologiya, standartlashtirish va sertifikatlash; gidravlika va gidromashinalar; kon ishlari asoslari; elektr yuritma, elektr mashinalar; elektr apparatlar va avtomatlashtirish vositalari va h.k.) va ixtisoslik (kon mashinalari; kon korxonalari yuklari va yuk oqimlari va h.k.) fanlaridan yetarli bilim va ko'nikmalarga ega bo'lishlik talab etiladi.

Fanni o'rganish vazifasi talabalarga quyidagilarni o'rgatish: zamonaviy elektron o'quv texnologiyalarini qo'llash, amaliy masho'ulotlarda talabalar ko'cha yo'l sharoitlarida yo'l harakati qoidalarining bandlari bo'yicha berilgan masalalarni yecha olishga o'rganadilar.

Fanni o'qitishda zamonaviy axborot va pedagogik texnologiyalar. Talabalarning “Yo'l Malumki, ta'lim muassasalarida tahlim-tarbiya jarayonini jadal rivojlantirish Yo'l harakati qoidolari va xarakatlanish havsizligi asoslari” fanini o'zlashtirishida darslik, o'quv va uslubiy qo'llanmalar, mahruza matnlari, tarkatma materiallar, elektron materiallar, slaydlar, amaliy va laboratoriyalar masho'ulotlaridan foydalaniladi. Shu bilan birga mos ravishda ilo'or pedagogik texnologiyalar va interfaol usullar qo'llaniladi ehtiyoji bilan uni amalga oshirishga o'qituvchilarning tayyor emasligi orasidagi ziddiyatdan pedagogik innovatsiyalar tahlim vositalariga aylanib, yangiliklarni joriy etish ommalashuvi natijasida yangi bilimlarga ehtiyoj kuchaydi hamda bugungi kunda pedagogikada “yangilik”, “innovatsiya”, “pedagogik innovatsiya” kabi tushunchalardan keng foydalanilmoqda.

“Innovatsiya” tushunchasi lotin tilidan olingan bo'lib (in-ga, novus-yangi), ya'ni tarjimasi “yangilanish”, “o'zlashtirish”, “qanday dir yangilikni kiritish”, “yangini joriy qilish”, “yangilik kiritish”. O'z navbatida “yangi” so'zi ushbu tushunchaning asosiy yadrosini tashkil etadi.

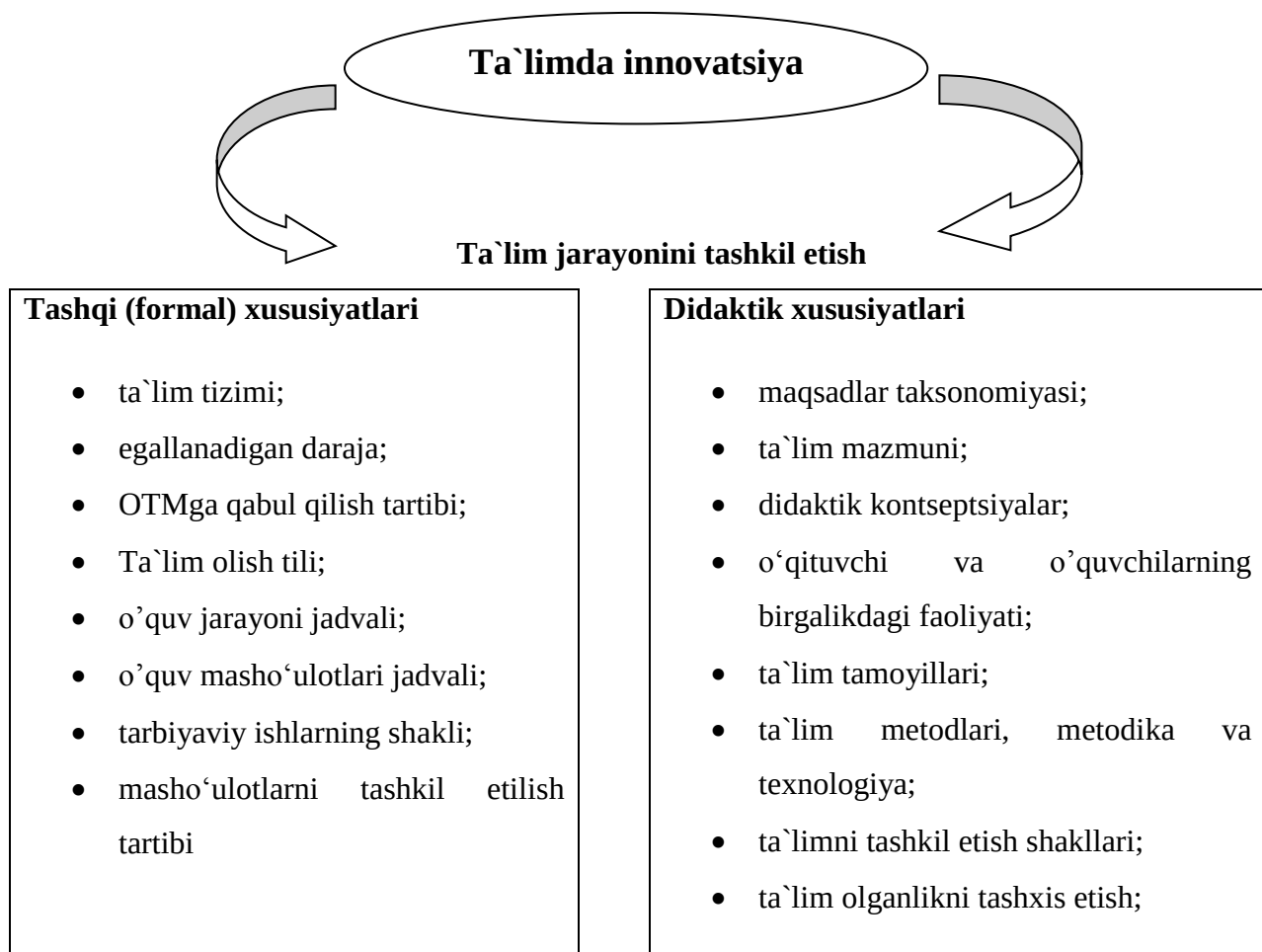
“Innovatsiya” tushunchasi keng va tor mahnoda ishlatiladi. Birinchi mahnoda innovatsiya – biror bir yangi ijtimoiy ehtiyojni yaxshirok kondirish uchun yangi ilmiy, amaliy vosita, yahni yangilik yaratish, tarkatish va qo'llashni o'z tarkibiga oladigan kom'leks jarayon sifatida karaladi. “Innovatsiya”, ikkinchi mahnoda, biror bir jamoa faoliyatini takomillashtirish uchun kiritilayotgan va bu innovatsiya subhekti tomonidan yangilik deb kabul qilingan yangi vosita, uslub, yondashuvlar tizimiga nisbatan ishlatiladi. Pedagogik innovatsiyalar deganda, pedagogik yangiliklarni o'rganish,

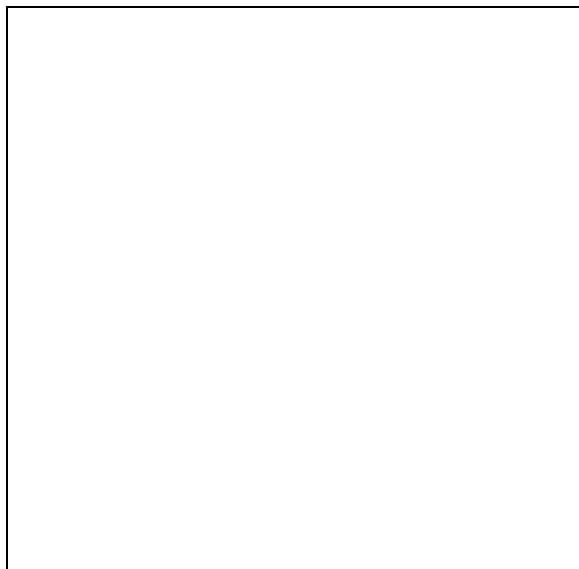
o'zlashtirish, ularni baholash, foydalanish va amaliyotga tatbik etish tushuniladi. O'z navbatida pedagogik innovatsiyalarning bir nechta turlari mavjud: modifitsiyalashgan, tuzatish kirituvchi, o'zgartirish kirituvchi, lokal, modulli, tizimli va boshqalar. Biroq pedagogik innovatsiyalarning ko'prok umumlashgan tasnifi o'zida quyidagi ko'rinishni aks ettiradi:

- 1) ta'lim va tarbiya maqsadi va vazifalari hamda mazmuniga doir innovatsiyalar;
- 2) o'quv-tarbiya jarayoni metodlari, metodikasi va texnologiyasiga doir innovatsiyalar;
- 3) o'quv-tarbiya jarayonini tashkil etishga doir innovatsiyalar.

pedagogik innovatsiyalar keng kamrovli ko'rinishga ega bo'lib, ularning umumtomonidan kabul qilingan anik tipologiyasi yoki tasnifi mavjud emas. Innovatsiyalarni guruhlashtirishga doir yigirmadan ortiq tasnif mavjud, masalan: uzoq muddatli innovatsiyalar va kiska muddatli innovatsiyalar, radikal va reformatorli, avtoritar va liberal, initsiativ va administrativ va boshqalar.

- ♦ «Yo'l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari» fanini o'qitish jarayonida talabalarga Harakat ishtirokchisi (haydovchi, yo'lovchi, piyoda) sifatida.
- ♦ avtomobil yo'llarida faoliyat ko'rsatishlari uchun zarur nazariy bilimlar hamda amaliy ko'nikmalar o'rgatiladi.
- ♦ Harakat ishtirokchisi (haydovchi, yo'lovchi, piyoda) sifatida avtomobil yo'llarida faoliyat ko'rsatishlari uchun zarur nazariy bilimlar hamda amaliy ko'nikmalar o'rgatiladi.

- ta'lim natijalari

1- chizma. Pedagogik innovatsiyalarning tasnifiy parametrlari

Pedagogik innovatsiyalarning jadallik bilan amaliyotga kirib borishi natijasida zamonaviy ta'limning innovatsion yo'nalganligi an'anaviylikdan farqli ravishda quyidagi muhim ahamiyatga ega jihatlarda o'z aksini to'ib bormokda (2- chizma).

Ta'limning an'anaviy yo'nalganligi	Ta'limning innovatsion yo'nalganligi
Texnogen sivilizatsiya	Antropogen sivilizatsiya
Ta'lim oluvchi – obyekt	Ta'lim oluvchi – subyekt
“Bilimli inson”	“Harakatlanuvchi inson”
Pedagogik idrok etish	Pedagogik ijodkorlik
Pedagogik chora-tadbirlar	Pedagogik munosabatlar
Pedagog-vasiylik	Pedagog-menejer
Birgalikdagi faoliyatning	Birgalikdagi faoliyatning
avtoritar uslubi	demokratik uslubi
Faoliyatli yondashuvga asoslanganlik	Faoliyat, muloqot va shaxsning o'z-o'zini rivojlantirish orqali ijtimoiylashuvi

Oliy ta'lim jarayoni bilan tanishish raqobatbardosh kadrlar tayyorlash amaliyotida quyidagi tahlimiy innovatsiyalardan keng foydalanilayotgani haqida guvohlik beradi:

Ta'lim maqsadi va vazifalarini oydinlashtirish bilan boo'lik innovatsiyalar.

O'quv-tarbiya jarayonini amalga oshirishda o'quv maqsadlarini kutiladigan natija bilan boo'liklikda ko'yishga alohida etibor karatilmokda. O'quv-tarbiya maqsadini bu tarzda belgilash o'zida innovatsion yondashuvni aks ettirib, identiv o'quv maqsadini o'quv vazifalariga aylantirishni talab etadi. Boshqacha aytganda, ta'lim maqsadi talabning harakatlarida aks etgan o'kish-o'qitish natijalari orkali ifodalanishi va bu harakatlarni o'qituvchi yoki biror ekspert ko'rib, eshitib bilishi va o'lchashi mumkin bo'lishiga erishilmokda. Ta'lim maqsadlarini oydinlashtirishda esa, Blum taksanomiyasida ifodalangan toifalar(bilish, tushunish, qo'llash, analiz, sintez, baholash)ga mos fayllardan foydalaniladi. Masalan, Pedagogika nazariyasi fanidan yaratilgan tahlim texnologiyasida

“SHaxs rivojlanishining umumiy konuniyatlari” mavzusini o‘rganish jarayonida identiv o‘quv maqsadini, u bilan boo‘liklikda o‘quv vazifalari quyidagi tarzda belgilab berilgan:

O‘quv faoliyati natijalari: 1) shaxsning rivojlanishi bilan boo‘lik nazariyalarning mohiyatini anglab oladilar; shaxsning rivojlanishiga tahsir ko‘rsatuvchi omillarni bilib oladilar; “indivud”, “inson”, “shaxs” tushunchalarining farkli jihatlarini anglab olishadi; shaxsning rivojlanishiga tahsir ko‘rsatuvchi omillarni kiyoslaydilar; rivojlanish yosh davrlari tasnifini o‘rganadilar.

O‘quv masho‘ulotining maqsadi: talabalarda shaxsning rivojlanishi, tarbiyasi va ijtimoiylashuviga doir bilimlarini tarkib to‘tirish.

Pedagogik vazifalar: “indivud”, “inson”, “shaxs” tushunchalarining farkli jihatlarini ajratib ko‘rsatish; shaxsning rivojlanishi bilan boo‘lik nazariyalarning mohiyatini tushuntirib berish; shaxsning rivojlanishiga tahsir ko‘rsatuvchi omillarni tavsiflash; rivojlanish yosh davrlarini tasniflash va o‘ziga xosliklarini ochib berish.

“Yo‘l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari” fani tarakkiyotning ustivor yo‘nalishlari O‘zbekiston o‘z mustakilligiga erishgach, o‘z kuchi va salohiyatiga tayangan, o‘z sarhadlari, xalkimizning tinch va osuda hayotini himoyalashga kodir bo‘lgan, izchil va barq‘aror rivojlanib borayotgan zamonaviy mustakil davlatga aylandi.

Bugun jamiyatimizda qanday yutuk va marralarga erishgan bo‘lsak, ularning zamirida biz tanlagan va butun dunyo etirof etgan, “O‘zbek modeli” deb nom olgan taraqqiyot yo‘li turibdi. Ana shu yo‘lning ajralmas qismi bo‘lgan, yoshlarimizning ongu tafakkurini, hayotga bo‘lgan munosabatini tubdan o‘zgartirgan O‘zbekiston Respublikasi “Ta‘lim to‘g‘risidagi” va Kadrlar tayyorlash Milliy Dasturi ta‘lim-tarbiya sohasi rivoji, har tomonlama yetuk yosh avlodni tarbiyalash, yuqori malakali kadrlar tayyorlashda muhim ahamiyat kasb etmoqda. “ Bizning eng katta tayanchimiz va suyanchimiz, hal kiluvchi kuchimiz yoshlar” degan shior hayotimizda tobora o‘zining yakkol o‘z ifodasini topmoqda.

XXI asr O‘zbekistonda madaniyat, iqtisodiyot, fan va texnika, ijtimoiy-siyosiy innovatsiyalar asri sifatida boshlandi va ana shunday sharoitda barkamol shaxs, yuqori malakali mutaxassislarni tayyorlash naFaqat pedagogik, balki ijtimoiy zaruratga aylandi. Bu zarurat Kadrlar tayyorlash milliy dasturida belgilangan “ta‘lim oluvchilarning mahaviy va axloqiy fazilatlarini rivojlantirish” masalasiga ehtibor karatishni talab etdi.

Bu ishlar kelgusida yana izchil davom ettiriladi. Avtomobil transportidan foydalanish ishlarini boshqarish va tashkil etish sohasida zamonaviy bilimga ega mutaxassislarni yetishtirishda “Yo‘l harakati qoidalari va harakatlanish xavfsizligi asoslari” fanining ahamiyati juda katta, chunki respublikamizda ishlab chikarilgan avtomobillarning sifatli va rakabotdosh bo‘lishi masalalarni hal etish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Yoshlarga bilim berishda uzviylik va izchillikni tahminlash, darslik va o‘quv qo‘llanmalarni takomillashtirish, ilm-fan sohasidagi yangiliklarni ularda aks ettirish, bugungi va istikboldagi vazifalarni yoritish, mustakil tahlil, o‘qitish jarayonida ilo‘or pedagogik va zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan keng foydalanish imkoniyatlari hisobga olinadi.

Ixtisoslik fanlarni o‘qitish borasida milliy va xorijiy tajribalarni o‘rganish va kiyosiy tahlil qilish, fanlarning namunaviy o‘quv dasturlarini takomillashtirish va ular asosida mahruza matnlari, yangi avlod o‘quv adabiyotlari, elektron adabiyotlarni yaratish va ta‘lim jarayoniga boskichma-boskich joriy etish ishlari amalga oshirilmokda.

O‘quv fanlari bo‘yicha elektron o‘quv vositalarining yaratilishi mazkur fanlarni o‘qitishda zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish imkoniyatini yanada kengaytiradi. Bu o‘z navbatida, talabalarning mazkur fanlar bo‘yicha bilimlarni chukur o‘zlashtirishlarining asosiy omili bo‘lib, tahlil-tarbiya sifati va samaradorligini oshiradi.

Ayni shunday sahy-harakatlar amalga oshirilishi tahlil jarayoniga zamonaviy pedagogik va axborot texnologiyalarini keng tatbik etishni yanada jadallashtirish, professor-o‘kituvchilarni ilo‘or

pedagogik bilimlar va texnologiyalar bilan kurollantirish, ularning mahoratini oshirish, xorijiy oliy tahlim muassasalari tajribasini chukur o'rganish hamda ulardagi samarali usul va vositalarni milliy tahlim tizimimizga joriy etish imkonini yaratadi.

“Yo'l harakati qoidolari va harakatlanish xavfsizligi asoslari” fanini o'qitishdagi innovatsiyalar va ilg'or xorijiy tajribalar

XXI asrda O'zbekiston ta'lim tizimini isloh qilish va takomillashtirish ustivor vazifalardan biridir. Bu esa, o'z navbatida olimlarimiz zimmasiga avtomobilsozlik va avtomobillarga texnik xizmat ko'rsatish va ulardan samarali foydalanishga oid o'quv fanlari bo'yicha o'quv adabiyotlarini hozirgi davr talabi va ilm-fanning so'nggi yutuklarini hisobga olgan holda yangilab borish, tahlim jarayoniga innovatsiya va tahlim texnologiyalarini joriy etishni takozo etmoqda.

Ma'lumki mamlakatimizning bir kancha oliy va o'rta maxsus tahlim muassasalarida davlat tahlim standartlariga asosan umummuxandislik fanlari, shu jumladan “Yo'l harakati qoidolari va harakatlanish xavfsizligi asoslari” fanini o'qitish jarayonida innovatsiyalar va ilo'or xorijiy tajribalarni qo'llash bugungi kunning dolzarb masalaridan biri hisoblanadi.

Bugungi kunda amaliyotda yangilik va innovatsiya so'zlari o'rtasida farqlar mavjud. Yangilik bu fandagi eng so'nggi yutuklar, bilimlar, usullar hisoblanadi. Ushbu yutuklar, bilimlar, usullar amalda qo'llanilishi bilan innovatsiyaga aylanadi.

“Yo'l harakati qoidolari va harakatlanish xavfsizligi asoslari” fanini o'qitishda bugungi kunda rivojlangan xorijiy mamlakatlarda quyidagi innovatsiyalar va tahlim texnologiyalari ko'llanilmokda. Bugungi kundagi horijdagi ta'lim jarayonida qo'llanilganda yaxshi samara berayotgan ilo'or ta'lim tajribalariga modulli o'qitish tizimi, o'qitishning 4 'oo'onali usuli, yo'naltiruvchi matn usuli, loyiha usuli, Blended learning (aralash o'qitish), Case study (keys stadi), masofali o'qitish usullari hisoblanadi.

Modulli o'qitish ta'limning quyidagi zamonaviy masalalarini har tomonlama yechish imkoniyatini yaratadi [3]:

- modul – faoliyatlik asosida o'qitish mazmunini optimallashtirish va tizimlash dasturlarni o'zgaruvchanligi, moslashuvchanligini ta'minlaydi;
- o'qitishni individuallashtirish;
- amaliy faoliyatga o'rgatish va kuzatiladigan xarakterlarni baholash darajasida o'qitish samaradorligini nazorat qilish;
- kasbga qiziqtirish asosida faollashtirish mustakillik va o'qitish imkoniyatlarini to'la ro'yobga chiqarish.

Modulli o'qitish samaradorligi quyidagi omillarga bog'liq:

- ta'lim muassasasining moddiy-texnik bazasi;
- malakali professor-o'qituvchilar tarkibi darajasi;
- talabalar tayyorgarligi darajasiga;
- kutiladigan natijalar bahosiga;
- didaktik materiallarning ishlab chiqilishiga;
- modullar natijasi va tahliliga.

Modulli o'qitishda o'quv dasturlarini to'la qisqartirilgan va chuqurlashtirilgan tabaqalash orqali bosqichma-bosqich o'qitish imkoniyati yaratiladi. Yahni o'qitishni individuallashtirish mumkin bo'ladi. Modulli o'qitishga o'tishda quyidagi maqsadlar ko'zlanadi:

- qning uzluksizligini ta'minlash;
- o'qitishni individuallashtirish;
- o'quv materialini mustakil o'zlashtirish uchun yetarli sharoit yaratish;
- o'qitishni jadallashtirish;
- fanni samarali o'zlashtirishga erishish.

Modulli o'qitish fanning asosiy masalalari bo'yicha umumlashtirilgan ma'lumotlar beruvchi muammoli va yo'rikli mahruzalari o'qilishini takozo etadi. Mahruzalari talabalarning ijodiy kobiliyatini rivojlantirishga karatilmoo'i lozim.

Modul amaliy va laboratoriya masho'ulotlari ma'ruzalari bilan birga tuzilishi, ular ma'ruzalari mazmunini o'rganiladigan yangi material bilan to'ldirilishi kerak.

Modulni o'qitishning samaradorligini oshirishga erishish uchun o'qitishning quyidagi usullarini qo'llash mumkin:

- muammoli muloqotlar;
- evristik suhbatlar;
- o'quv o'yinlar;
- loyihalash va yo'naltiruvchi matnlar va hokazo.

Yo'l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan oralik nazorat savollari

1-variant

1. Avtomobillashtirish va yo'l harakat xavfsizligi (avtomobil, haydovchi majburiyati).
2. Piyodalar harakatining trans'ort oqimiga ta'siri piyodalar harakatini tashkil etish tamoyillar.
3. Ogohlantiruvchi belgilar (Ogohlantiruvchi belgilar, ko'llanishi)
4. Chorraxa.

Yo'l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan oralik nazorat savollari

2-variant

1. Transport va piyodalar harakatini tavsiflovchi asosiy ko'rsatkichlar (zichlik, oqim)
2. Piyodalar harakatini tashkil etish tamoyillari (*piyodalar harakatini tashkil etish tamoyillar. piyodalar o'tish joylarida ziddiyatsiz harakatni tashkil etish.*)
3. Imtiyoz belgilari (Imtiyoz belgilar, shakli, ko'llanishi).
4. Taqiqlovchi belgilar.

Yo'l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan oralik nazorat savollari

3-variant

1. O'zbekiston Res'ublikasidagi harakat xavfsizligini ta'minlash bo'yicha ish olib boruvchi korxonalar, tashkilotlar (mahalliy xoqimiyat, avtomobil va daryo trans'ort agentligi, YHXX)
2. Harakatni tashkil qilish usullari (*Harakatlanishni boshlash. Yo'nalishni o'zgartirish. Tezliklar*)
3. Taqiqlovchi belgilar
4. Imtiyoz belgilari.

Yo'l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan oralik nazorat savollari

4-variant

1. Yo'l transport xodisalari to'g'risida tushuncha (*YTH shartlari. YTH turlari*)

2. Piyodalar o'tish joylarida ziddiyatsiz harakatni tashkil etish (*'Piyodalar o'tish joylarida ziddiyatsiz harakatni tashkil etish.*))
3. Buyuruvchi belgilar
4. Piyoda.

Yo'l harakati qoidalar va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan oralik nazorat savollari
5-variant

1. Yo'l harakatini tashkil etish asosiy tushunchalar (*Qoidalar. Asosiy tushunchalar. Atamalar*)
2. Harakat bo'lagining o'tkazish kobilyatini hisoblash (yo'nalishlar bo'lagi)
3. Axborot ishora belgilari
4. Chorraxa.

Yo'l harakati qoidalar va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan oralik nazorat savollari
6-variant

1. Yo'l harakatini boshqarishdagi texnik vositalar (svetofor, yul belgilari)
2. Yo'lning qatnov qismida trans'ort vositalarining joylashishi (yo'nalishlar bo'yicha, bo'laklar bo'yicha)
3. Servis belgilar
4. Yo'l belgi chiziq lari.

Yo'l harakati qoidalar va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan oralik nazorat savollari
7-variant

1. Yo'l harakatini tashkil etish bo'yicha O'zbekiston va halkaro normativ hujjatlar (Jeneva konventsiyasi)
2. Piyodalarning vazifalari (piyoda, piyodalarning vazifalari)
3. Ko'shimcha axborot belgilari
4. Shatakka olish.

Yo'l harakati qoidalar va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan oralik nazorat savollari
8-variant

1. Avtomobil-haydovchi-yo'l-piyoda-muhit tizimining o'zaro bog'likligi (avtomobil, haydovchi, yo'l, piyoda, muhit)
2. Harakatni tashkil etishda svetoforlardan foydalanish (svetofor turlari, svetoforlarning ishlashi)
3. Yo'lovchilarning vazifalari (yo'lovchi, yo'lovchilarning vazifalari)
4. Tik chiziq lar.

Yo'l harakati qoidalar va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan oralik nazorat savollari
9-variant

1. Yo'l transport hodisalari turlari (*YTH shartlari. YTH turlari*)
2. Murakkab sharoitda harakatlanish (yo'nalishlar bo'yicha, bo'laklar bo'yicha)
3. Quvib o'tish (Quvib o'tish turlari)
4. Maxsus transport vositalari.

Yo'l harakati qoidalar va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan oralik nazorat savollari
10-variant

1. Mexanik transport vositalarini shataka olish (kattik tirkagichda, egiluvchan tirkagichda, yarim ortish usuli)
2. Tik chiziq lar . Qo'llanish sharoiti. Tik yo'l belgi chiziq lari. Tik yo'l belgi chiziq lari.
3. Avtomagistral haqida tushuncha.
4. Svetoforlar haqida.

Yo'l harakati qoidalar va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan oralik nazorat savollari

11-variant

1. Ogohlantiruvchi belgilar.
2. Avtomagistral haqida tushuncha.
3. Ogohlantiruvchi belgilar.
4. Tik chiziqlar.

Yo'l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan oralik nazorat savollari

12-variant

1. Yotiq chiziqlar *Ko'llanish sharoiti. Yotiq yo'l belgi chiziqlari*
2. Reversiv yo'llarda harakatlanish qoidalari.
3. Falokat yoruo'lik ishorasi va uning yoqilishiga kerak bo'lgan hollar.
4. Avtomagistral.

Yo'l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan oralik nazorat savollari

13-variant

1. Harakatlanish tezligi (aholi yashamaydigan xududda, aholi yashaydigan xududda)
2. Tashki yoritish asboblariidan foydalanish (faralar, gabarit chiroqlar)
3. Qoidani buzgan shaxslarning javobgarligi
4. Ogohlantiruvchi belgilari.

Yo'l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan oralik nazorat savollari

14-variant

1. Piyodalar
2. Yuk tashish (engil avtomobilda, Yuk avtomobilida)
3. Tik chiziqlarga kuyiladigan talablar.
4. Odam tashish.

Yo'l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan oralik nazorat savollari

15-variant

1. Turar joy dahalari haqida tushuncha
2. Transport vositalarini boshqarishni o'rgatish (avtodromlarda, shahar yo'llarida)
3. Falokat yoruo'lik ishorasi va uning yoqilishiga kerak bo'lgan hollar.
4. Odam tashish (avtobusda, yuk avtomobilida)

Yo'l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan orklik nazorat savollari

16-variant.

1. Odam tashish (avtobusda, yuk avtomobilida)
2. Belgilangan yo'nalishdagi transport vositalarining imtiyozlari (yo'nalishdagi taksilar, avtobuslar)
3. Avtomagistrallarda harakatlanish (avtomagistral, avtomagistarlarda harakat)
4. Transport vositalaridan foydalanishni Taqiqllovchi shartlar (tormoz tizimi, rul boshqarmasi)

Yo'l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan oralik nazorat savollari

17-variant

1. Tartibga solingan chorrahalar (chorraha, svetofor ishlashi)
2. Velosipedchilar harakati (Velosipedchilar harakati)
3. Xavfsizlik kamari va motoshlyomdan foydalanish.
4. Odam tashish (avtobusda, yuk avtomobilida)

Yo'l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan oralik nazorat savollari

18-variant

1. Tovush va yorig'lik chiroqlaridan ishora sifatida foydalanish.
2. Falokat sababli to'xtash belgisining ko'llanishi (nasoz transport to'xtashi)
3. Transport vositalaridan foydalanishni Taqiqllovchi shartlar (tormoz tizimi, rul boshqarmasi)
4. Yo'l transport hodisasi sodir etgan haydovchining vazifasi (haydovchilarning vazifalari)

Yoʻl harakati qoidalarini va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan oralik nazorat savollari
19-variant

1. Avtomagistral haqida tushuncha.
2. Ogohlantiruvchi belgilar.
3. Tik chiziqlik kuyiladigan talablar.
4. Xavfsizlik kamari va motoshlyomdan foydalanish.

Yoʻl harakati qoidalarini va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan oralik nazorat savollari
20-variant

1. Turar joy dahalari haqida tushuncha
2. Yoʻl transport hodisasi sodir etgan haydovchining vazifasi (haydovchilarning vazifalari)
3. Maxsus transport vositalarning imtiyozlari (tez yordam, yongʻin xavfsizligi)
4. Ogohlantiruvchi belgilar.

Yoʻl harakati qoidalarini va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan oralik nazorat savollari
21-variant

1. Yoʻl belgilari. Yoʻl belgilarini har xil yoʻl sharoitda koʻllash va ular yordamida harakatni tashkil qilish (*Belgilarni oʻrnatishga koʻyiladigan talablar.*)
2. Ogohlantiruvchi va falokat ishoralari (Ogohlantiruvchi, falokat ishoralari)
3. Harakatlanishni boshlash, yoʻnalishlarni oʻzgartirish (Harakatlanishni boshlash, chorrahalarda harakat)
4. Maxsus transport vositalarning imtiyozlari (tez yordam, yongʻin xavfsizligi)

Yoʻl harakati qoidalarini va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan oralik nazorat savollari
22-variant

1. Tik chiziqlik kuyiladigan talablar.
2. Turar joy dahalari haqida tushuncha.
3. Xavfsizlik kamari va motoshlyomdan foydalanish.
4. Yoʻl transport hodisasi sodir etgan haydovchining vazifasi (haydovchilarning vazifalari)

Yoʻl harakati qoidalarini va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan oralik nazorat savollari
23-variant

1. Tovush va yorigʻlik chiroqlaridan ishora sifatida foydalanish.
2. Taqiqlovchi belgilar.
3. Tik chiziqlik kuyiladigan talablar.
4. Yoʻl transport hodisasi sodir etgan haydovchining vazifasi (haydovchilarning vazifalari)

Yoʻl harakati qoidalarini va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan oralik nazorat savollari
24-variant

1. Turar joy dahalarida harakatlanish (tura rjoy dahalari)
2. Velosped va aravalar harakatlanishiga koʻshimcha talablar (velospedchi, ot-arava)
3. Tik chiziqlik kuyiladigan talablar.
4. Yoʻl transport xodisalari toʻgʻrisida tushuncha (*YTH shartlari. YTH turlari*)

Yoʻl harakati qoidalarini va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan oralik nazorat savollari
25-variant

1. Turar joy dahalari haqida tushuncha.
2. Xavfsizlik kamari va motoshlyomdan foydalanish.
3. Tovush va yorigʻlik chiroqlaridan ishora sifatida foydalanish.

4.Xavfki yuklarni tashish.

Yo'l harakati qoidolari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan oralik nazorat savollari
26-variant

1. Yo'l transport xodisalari to'g'risida tushuncha (*YTH shartlari. YTH turlari*)
2. Buyuruvchi belgilar
3. Tik chiziq larga kuyiladigan talablar.
4. Turar joy dahalari haqida tushuncha

Yo'l harakati qoidolari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan oralik nazorat savollari
27-variant

1. Turar joy dahalari haqida tushuncha.
2. Piyodalarning o'tish joylari va belgilangan yo'nalishdagi trans'ort vositalarining bekatlari (piyodalar o'tish joyi, bekatlar)
3. Avtomagistral haqida tushuncha.
4. Burilish burchaglari.

Yo'l harakati qoidolari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan oralik nazorat savollari
28-variant

1. Ogohlantiruvchi belgilar.
1. Piyodalar harakatini tratuvar bo'yicha tashkil etish (piyodalar, tratuvar xarakat)
2. Falokat sababli to'xtash belgisining ko'llanishi (nasoz trans'ort to'xtashi)
4. Transport vositalaridan foydalanishni Taqiqlovchi shartlar (tormoz tizimi, rul boshqarmasi)

Yo'l harakati qoidolari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan oralik nazorat savollari
29-variant

1. Transport vositalaridan foydalanishni Taqiqlovchi shartlar (tormoz tizimi, rul boshqarmasi)
2. Qoidani buzgan shaxslarning javobgarligi
3. Svetofor vazifasi va uning o'rnatilishiga kuyiladigan talablar.
4. Velosipedchilar harakati (Velosipedchilar harakati)

Yo'l harakati qoidolari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan oralik nazorat savollari
30-variant

1. Tik chiziq lar . (*Ko'llanish sharoiti. Tik yo'l belgi chiziq lari. Tik yo'l belgi chiziq lari.*)
2. Xavfsizlik kamari va motoshlyemdan foydalanish.
3. Imtiyoz belgilari (Imtiyoz belgilar, shakli, ko'llanishi).
4. Murakkab sharoitda harakatlanish (yo'nalishlar bo'yicha, bo'laklar bo'yicha)

Yo'l harakati qoidolari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan oralik nazorat savollari
31-variant

1. Transport va piyodalar harakatini tavsiflovchi asosiy ko'rsatkichlar (zichlik, oqim)
2. Piyodalar harakatini tashkil etish tamoyillari (*piyodalar harakatini tashkil etish tamoyillar. piyodalar o'tish joylarida ziddiyatsiz harakatni tashkil etish.*)
3. Tovush va yorig'lik chiroqlaridan ishora sifatida foydalanish.
4. O'zbekiston Res'ublikasidagi harakat xavfsizligini ta'minlash bo'yicha ish olib boruvchi korxonalar, tashkilotlar (mahalliy xoqimiyat, avtomobil va daryo trans'ort agentligi, YHXX)

Yo'l harakati qoidolari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan oralik nazorat savollari
32-variant

1. Taqiqlovchi belgilar.
2. Piyoda.

3. Yoʻl transport hodisalari toʻgʻrisida tushuncha (*YTH shartlari. YTH turlari*)
4. Imtiyoz belgilari.

Yoʻl harakati qoidalarini va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan oralik nazorat savollari
33-variant

1. Taqiqlovchi belgilar
2. Piyodalar oʻtish joylarida ziddiyatsiz harakatni tashkil etish (*‘Piyodalar oʻtish joylarida ziddiyatsiz harakatni tashkil etish.)*)
3. Buyuruvchi belgilar
4. Harakatni tashkil qilish usullari (*Harakatlanishni boshlash. Yoʻnalishni oʻzgartirish. Tezliklar*)

Yoʻl harakati qoidalarini va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan oralik nazorat savollari
34-variant

1. Yoʻl harakatini tashkil etish asosiy tushunchalar (*Qoidalar. Asosiy tushunchalar. Atamalar*)
2. Harakat boʻlagining oʻtkazish kobilyatini hisoblash (yoʻnalishlar boʻlagi)
3. Axborot ishora belgilari
4. Chorraxa.

Yoʻl harakati qoidalarini va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan oralik nazorat savollari
35-variant

1. Yoʻl harakatini boshqarishdagi texnik vositalar (svetofor, yul belgilari)
2. Yoʻlning qatnov qismida transport vositalarining joylashishi (yoʻnalishlar boʻyicha, boʻlaklar boʻyicha)
3. Servis belgilar
4. Shataka olish.

Yoʻl harakati qoidalarini va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan oralik nazorat savollari
36-variant

1. Yoʻl harakatini tashkil etish boʻyicha Oʻzbekiston va xalqaro normativ hujjatlar (Jeneva konventsiyasi)
2. Piyodalarning vazifalari (piyoda, piyodalarning vazifalari)
3. Koʻshimcha axborot belgilari
4. Yoʻl belgi chiziqlari.

Yoʻl harakati qoidalarini va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan oralik nazorat savollari
37-variant

1. Avtomobil-haydovchi-yoʻl-piyoda-muhit tizimining oʻzaro bogʻliqligi (avtomobil, haydovchi, yoʻl, piyoda, muhit)
2. Harakatni tashkil etishda svetoforlardan foydalanish (svetofor turlari, svetoforlarning ishlashi)
3. Yoʻl transport hodisalari turlari (*YTH shartlari. YTH turlari*)
4. Tik chiziqlar.

Yoʻl harakati qoidalarini va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan oralik nazorat savollari
38-variant

1. Yoʻlovchilarning vazifalari (yoʻlovchi, yoʻlovchilarning vazifalari)
2. Murakkab sharoitda harakatlanish (yoʻnalishlar boʻyicha, boʻlaklar boʻyicha)
3. Quvib oʻtish (Quvib oʻtish turlari)
4. Maxsus transport vositalari.

Yoʻl harakati qoidalarini va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan oralik nazorat savollari
39-variant

1. Mexanik transport vositalarini shataka olish (kattik tirkagichda, egiluvchan tirkagichda, yarim ortish usuli)

2. Ogohlantiruvchi belgilar.
3. Avtomagistral haqida tushuncha.
4. Svetaforlar haqida.

Yo'l harakati qoidalar va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan oralik nazorat savollari
40-variant

1. Tik chiziqlar. Ko'llanish sharoiti. Tik yo'l belgi chiziqlari. Tik yo'l belgi chiziqlari.
2. Avtomagistral haqida tushuncha.
3. Ogohlantiruvchi belgilar.
4. Tik chiziqlar.

Yo'l harakati qoidalar va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan oralik nazorat savollari
41-variant

1. Yotiq chiziqlar *Ko'llanish sharoiti. Yotiq yo'l belgi chiziqlari*
2. Reversiv yo'llarda harakatlanish qoidalar.
3. Turar joy dahalari haqida tushuncha.
4. Xavfki yuklarni tashish.

Yo'l harakati qoidalar va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan oralik nazorat savollari
42-variant

1. Falokat yoruo'lik ishorasi va uning yoqilishiga kerak bo'lgan hollar.
2. Xavfsizlik kamari va motoshlyomdan foydalanish.
3. Tovush va yorig'lik chiroqlaridan ishora sifatida foydalanish.
4. Avtomagistral.

Yo'l harakati qoidalar va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan oralik nazorat savollari
43-variant

1. Yo'l transport xodisalariga to'g'risida tushuncha (*YTH shartlari. YTH turlari*)
2. Burilish burchaglari
3. Avtomagistral haqida tushuncha.
4. Turar joy dahalari haqida tushuncha

Yo'l harakati qoidalar va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan oralik nazorat savollari
44-variant

1. Turar joy dahalari haqida tushuncha.
2. Piyodalarning o'tish joylari va belgilangan yo'nalishdagi transport vositalarining bekatlari (piyodalar o'tish joyi, bekatlar)
3. Tik chiziq larga kuyiladigan talablar.
4. Buyuruvchi belgilar

Yo'l harakati qoidalar va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan oralik nazorat savollari
45-variant

1. Ogohlantiruvchi belgilar.
1. Piyodalar harakatini tutar bo'yicha tashkil etish (piyodalar, tratuarda xarakat)
2. Falokat sababli to'xtash belgisining ko'llanishi (nasoz transport to'xtashi)
4. Transport vositalaridan foydalanishni Taqiqlovchi shartlar (tormoz tizimi, rul boshqarmasi)

Yo`l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan yakuniy nazorat savollari

1-variant

1. Avtomobillashtirish va yo`l harakat xavfsizligi (avtomobil, haydovchi majburiyati)
2. Piyodalar harakatining transport oqimiga ta'siri piyodalar harakatini tashkil etish tamoyillar.
3. Ogohlantiruvchi belgilar (Ogohlantiruvchi belgilar, ko`llanishi)
4. Xavfsizlik kamari va motoshlyomdan foydalanish.
5. Tovush va yorig'lik chiroqlaridan ishora sifatida foydalanish.

Yo`l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan yakuniy nazorat savollari

2-variant

1. Chorraxa
2. Tik chiziqlar
3. Imtiyoz belgilari (Imtiyoz belgilar, shakli, ko`llanishi).
4. Avtomagistral haqida tushuncha.
5. Ogohlantiruvchi belgilar.

Yo`l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan yakuniy nazorat savollari

3-variant

1. O`zbekiston Res`ublikasidagi harakat xavfsizligini ta'minlash bo'yicha ish olib boruvchi korxonalar, tashkilotlar (mahalliy xoqimiyat, avtomobil va daryo trans'ort agentligi, YHXX)
2. Harakatni tashkil qilish usullari (*Harakatlanishni boshlash. Yo`nalishni o`zgartirish. Tezliklar*)
3. Taqiqlovchi belgilar
4. Tik chiziq larga kuyiladigan talablar.
5. Turar joy dahalari haqida tushuncha.

Yo`l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan yakuniy nazorat savollari

4-variant

1. Yo`l transport xodisalari to`g`risida tushuncha (*YTH shartlari. YTH turlari*)
2. Axborot ishora belgilari
3. Buyuruvchi belgilar
4. Qoidani buzgan shaxslarning javobgarligi
5. Svetofor vazifasi va uning o`rnatilishiga kuyiladigan talablar.

Yo`l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan yakuniy nazorat savollari

5-variant

1. Yo`l harakatini tashkil etish asosiy tushunchalar (*Qoidalar. Asosiy tushunchalar. Atamalar*)
2. Xavfli yuklarni tashish
3. Axborot ishora belgilari
4. Reversiv yo`llarda harakatlanish qoidalari.
5. Falokat yoruo`lik ishorasi va uning yoqilishiga kerak bo`lgan hollar.

Yo`l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan yakuniy nazorat savollari

6-variant

1. Yo`l harakatini boshqarishdagi texnik vositalar (svetofor, yul belgilari)
2. Yo`lning qatnov qismida transport vositalarining joylashishi (yo`nalishlar bo'yicha, bo`laklar bo'yicha)
3. Servis belgilar
4. Qoidani buzgan shaxslarning javobgarligi
5. Svetofor vazifasi va uning o`rnatilishiga kuyiladigan talablar.

Yo`l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan yakuniy nazorat savollari

7-variant

1. Yo'l harakatini tashkil etish bo'yicha O'zbekiston va halkaro normativ hujjatlar (Jeneva konventsiyasi)
2. Piyodalarning vazifalari('piyoda, piyodalarning vazifalari)
3. Ko'shimcha axborot belgilari
4. Reversiv yo'llarda harakatlanish qoidalari.
5. Falokat yoruo'lik ishorasi va uning yoqilishiga kerak bo'lgan hollar.

Yo'l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan yakuniy nazorat savollari
8-variant

1. Avtomobil-haydovchi-yo'l-piyoda-muhit tizimining o'zaro bog'likligi (avtomobil, haydovchi, yo'l, piyoda, muhit)
2. Harakatni tashkil etishda svetoforlardan foydalanish (svetofor turlari, svetoforlarning ishlashi)
3. Yo'lovchilarning vazifalari(yo'lovchi, yo'lovchilarning vazifalari)
4. Xavfsizlik kamari va motoshlyomdan foydalanish.
5. Tovush va yorig'lik chiroqlaridan ishora sifatida foydalanish.

Yo'l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan yakuniy nazorat savollari
9-variant

1. Yo'l transport hodisalari turlari (*YTH shartlari. YTH turlari*)
2. Mavjud yo'llarda harakat sharoitlarini baholash (yo'nalishlar bo'yicha, bo'laklar bo'yicha)
3. Quvib o'tish (Quvib o'tish turlari)
4. Tik chiziq larga kuyiladigan talablar.
5. Turar joy dahalari haqida tushuncha.

Yo'l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan yakuniy nazorat savollari
10-variant

1. Maxsus transport vositalari
2. Transport vositalarini boshqarish)
3. To'xtash va to'xtab turish (To'xtash, to'xtab turish)
4. Qoidani buzgan shaxslarning javobgarligi
5. Svetofor vazifasi va uning o'rnatilishiga kuyiladigan talablar.

Yo'l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan yakuniy nazorat savollari
11-variant

1. Yo'l transport hodisasini tekshirish va hisobga olish (*YTH kartochkasi. YTH keltiriladigan iqtisodiy zararlar.*)
2. Mexanik transport vositalarini shataka olish (kattik tirkagichda, egiluvchan tirkagichda, yarim ortish usuli)
3. Tik chiziq lar . *Ko'llanish sharoiti. Tik yo'l belgi chiziq lari. Tik yo'l belgi chiziq lari.*
4. Avtomagistral haqida tushuncha.
5. Ogohlantiruvchi belgilar.

Yo'l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan yakuniy nazorat savollari
12-variant

1. Servis ishora belgilari
2. Temir yo'l kesishmalari orkali harakatlanish (kuriklanadigan, kuriklanmaydigan)
3. Yotiq chiziq lar *Ko'llanish sharoiti. Yotiq yo'l belgi chiziq lari*
4. Reversiv yo'llarda harakatlanish qoidalari.
5. Falokat yoruo'lik ishorasi va uning yoqilishiga kerak bo'lgan hollar.

Yo'l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan yakuniy nazorat savollari

13-variant

1. Yo'l transport xodisasida jaroxatlanganlarga birinchi tibbiy yordam
2. Harakatlanish tezligi (aholi yashamaydigan xududda, aholi yashaydigan xududda)
3. Tashki yoritish asboblari foydalanish (faralar, gabarit chiroqlar)
4. Qoidani buzgan shaxslarning javobgarligi
5. Svetofor vazifasi va uning o'rnatilishiga kuyiladigan talablar.

Yo'l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan yakuniy nazorat savollari

14-variant

1. Transport vositasini boshqarishni o'rganish
2. Piyodalar yo'lagining o'tkazish kobiliyati (piyodalar yo'lagi)
3. Yuk tashish (engil avtomobilda, Yuk avtomobilida)
4. Tik chiziqli largalarga kuyiladigan talablar.
5. Turar joy dahalari haqida tushuncha.

Yo'l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan yakuniy nazorat savollari

15-variant

1. Maxsus transport vositalari.
2. Transport vositalarini boshqarishni o'rgatish (avtodromlarda, shahar yo'llarida)
3. Odam tashish (avtobusda, yuk avtomobilida)
4. Reversiv yo'llarda harakatlanish qoidalari.
5. Falokat yoruo'lik ishorasi va uning yoqilishiga kerak bo'lgan hollar.

Yo'l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan yakuniy nazorat savollari

16-variant

1. Yo'l transport hodisasining vujudga kelishida piyodalarni o'rni (YTH, piyoda)
2. Belgilangan yo'nalishdagi transport vositalarning imtiyozlari (yo'nalishdagi taksilar, avtobuslar)
3. Avtomagistrallarda harakatlanish (avtomagistral, avtomagistarlarda harakat)
4. Qoidani buzgan shaxslarning javobgarligi
5. Svetofor vazifasi va uning o'rnatilishiga kuyiladigan talablar.

Yo'l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan yakuniy nazorat savollari

17-variant

1. Piyodalar va haydovchilar bilan bog'liq yo'l harakati qoidalarining buzilishi (piyodalar, haydovchilar vazifasi)
2. Tartibga solingan chorrahalar (chorraha, svetofor ishlashi)
3. Velosipedchilar harakati (Velosipedchilar harakati)
4. Xavfsizlik kamari va motoshlyomdan foydalanish.
5. Tovush va yorig'lik chiroqlaridan ishora sifatida foydalanish.

Yo'l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan yakuniy nazorat savollari

18-variant

1. Piyodalar harakatini tutatib bo'yicha tashkil etish (piyodalar, tratuarda xarakat)
2. Falokat sababli to'xtash belgisining ko'llanishi (nasoz trans'ort to'xtashi)
3. Transport vositalaridan foydalanishni Taqiqlovchi shartlar (tormoz tizimi, rul boshqarmasi)
4. Tik chiziqli largalarga kuyiladigan talablar.
5. Turar joy dahalari haqida tushuncha.

Yo'l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan yakuniy nazorat savollari

19-variant

1. Piyodalar mintakasi (maktablar oldi, bozorlar, korxonalar)
2. Tik nishablik va balandliklardan harakatlanish (tik nishablik, balandlik)
3. Bolalar muassasalar oldida harakat xavfsizligini ta'minlash (bog`chalar, maktablar oldida)
4. Avtomagistral haqida tushuncha.
5. Ogohlantiruvchi belgilar.

Yo`l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan yakuniy nazorat savollari

20-variant

1. Avtomobil yo`llaridan aralash avtomobil- traktor oqimini o`tkazishni tashkil qilish.(engil avtomobil, yuk avtomobillari, traktorlar)
2. Yo`l transport hodisasi sodir etgan haydovchining vazifasi (haydovchilarning vazifalari)
3. Maxsus trans`ort vositalarning imtiyozlari (tez yordam, yong`in xavfsizligi)
4. Taqiqlovchi belgilar.
5. Tik chiziq larga kuyiladigan talablar.

Yo`l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan yakuniy nazorat savollari

21-variant

1. Yo`l belgilari. Yo`l belgilarini har xil yo`l sharoitda ko`llash va ular yordamida harakatni tashkil qilish (*Belgilarni o`rnatishga ko`yladigan talablar.*)
2. Ogohlantiruvchi va falokat ishoralari (Ogohlantiruvchi, falokat ishoralari)
3. Harakatlanishni boshlash, yo`nalishlarni o`zgartirish (Harakatlanishni boshlash, chorrahalarda harakat)
4. Xavfsizlik kamari va motoshlyomdan foydalanish.
5. Tovush va yorig`lik chiroqlaridan ishora sifatida foydalanish.

Yo`l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan yakuniy nazorat savollari

22-variant

1. Harakatni boshqarish tizimining tasnifi (tartibga soluvchi svetofor)
2. Tartibga soluvchining ishoralari (ishoralari, vositalari)
3. Quvib o`tish (Quvib o`tish tartibi)
4. Tik chiziq larga kuyiladigan talablar.
5. Turar joy dahalari haqida tushuncha.

Yo`l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan yakuniy nazorat savollari

23-variant

1. O`zbekiston avtomobil va daryo transporti agentligining yo`l harakat xavfsizligini ta'minlash sohasidagi vakolatlari (UzADTA vakolatlari,)
2. Piyodalarning o`tish joylari va belgilangan yo`nalishdagi trans`ort vositalarining bekatlari (piyodalar o`tish joyi, bekatlar)
3. Hayvonlarni haydab o`tishga doir ko`shimcha talablar (uy hayvonlari, ot-arvalar)
4. Qoidani buzgan shaxslarning javobgarligi
5. Svetofor vazifasi va uning o`rnatilishiga kuyiladigan talablar.

Yo`l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan yakuniy nazorat savollari

24-variant

1. O`zbekiston Res`ublikasi Ichki ishlar vazirligi Davlat harakat xavfsizligi nazorati yo`l harakati xavfsizligini ta'minlash sohasidagi vakolatlari (YHXX vakolatlari)
2. Turar joy dahalarida harakatlanish (tura rjoy dahalari)
3. Velosped va aravalar harakatlanishiga ko`shimcha talablar (velosipedchi, ot-arava)
4. Tik chiziq larga kuyiladigan talablar.

5. Turar joy dahalari haqida tushuncha.

Yo'l harakati qoidolari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan yakuniy nazorat savollari
25-variant

1. Servis belgilari
2. Transport vositalariga raqam va taniqlik belgilarini o'rnatish (raqam, tanikli belgilari)
3. Piyodalar harakatini tashkil etish tamoyillari (*piyodalar harakatini tashkil etish tamoyillar. piyodalar o'tish joylarida ziddiyatsiz harakatni tashkil etish*).
4. Xavfsizlik kamari va motoshlyomdan foydalanish.
5. Tovush va yorig'lik chiroqlaridan ishora sifatida foydalanish.

Yo'l harakati qoidolari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan yakuniy nazorat savollari
26-variant

1. Yo'l transport xodisalari to'g'risida tushuncha (*YTH shartlari. YTH turlari*)
2. Shatakka olish
3. Buyuruvchi belgilar
4. Tik chiziqlik kuyiladigan talablar.
5. Turar joy dahalari haqida tushuncha.

Yo'l harakati qoidolari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan yakuniy nazorat savollari
27-variant

1. O'zbekiston avtomobil va daryo transporti agentligining yo'l harakat xavfsizligini ta'minlash sohasidagi vakolatlari (UzADTA vakolatlari,)
2. Piyodalarning o'tish joylari va belgilangan yo'nalishdagi transport vositalarining bekatlari (piyodalar o'tish joyi, bekatlar)
3. Hayvonlarni haydab o'tishga doir ko'shimcha talablar (uy hayvonlari, ot-arvalar)
4. Avtomagistral haqida tushuncha.
5. Ogohlantiruvchi belgilar.

Yo'l harakati qoidolari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan yakuniy nazorat savollari
28-variant

1. Piyodalar harakatini tratuar bo'yicha tashkil etish (piyodalar, tratuarda xarakat)
2. Falokat sababli to'xtash belgisining ko'llanishi (nasoz trans'ort to'xtashi)
3. Transport vositalaridan foydalanishni Taqiqlovchi shartlar (tormoz tizimi, rul boshqarmasi)
4. Qoidani buzgan shaxslarning javobgarligi
5. Svetofor vazifasi va uning o'rnatilishiga kuyiladigan talablar.

Yo'l harakati qoidolari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan yakuniy nazorat savollari
29-variant

1. Tik chiziqlik kuyiladigan talablar.
2. Mexanik transport vositalarini shataka olish (kattik tirkagichda, egiluvchan tirkagichda, yarim ortish usuli)
3. Tik chiziqlik lar . *Ko'llanish sharoiti. Tik yo'l belgi chiziqlik lari. Tik yo'l belgi chiziqlik lari.*
4. Xavfsizlik kamari va motoshlyomdan foydalanish.
5. Tovush va yorig'lik chiroqlaridan ishora sifatida foydalanish.

Yo'l harakati qoidolari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan yakuniy nazorat savollari
30-variant

1. Yo'l harakatini tashkil etish bo'yicha O'zbekiston va halkaro normativ hujjatlar (Jeneva konventsiyasi)
2. Piyodalarning vazifalari (piyoda, piyodalarning vazifalari)
3. Ko'shimcha axborot belgilari

4. Tik chiziq larga kuyiladigan talablar.
5. Turar joy dahalari haqida tushuncha.

Yo'l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan yakuniy nazorat savollari
31-variant

1. Maxsus transport vositalari.
2. Transport vositalarini boshqarishni o'rgatish (avtodromlarda, shahar yo'llarida)
3. Svetofor vazifasi va uning o'rnatilishiga kuyiladigan talablar.
4. Reversiv yo'llarda harakatlanish qoidalari.
5. Yo'l transport hodisasining vujudga kelishida piyodalarni o'rni (YTH, piyoda)

Yo'l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan yakuniy nazorat savollari
32-variant

1. Falokat yoruo'lik ishorasi va uning yoqilishiga kerak bo'lgan hollar..
2. Belgilangan yo'nalishdagi transport vositalarning imtiyozlari (yo'nalishdagi taksilar, avtobuslar)
3. Avtomagistrallarda harakatlanish (avtomagistral, avtomagistarlarda harakat)
4. Qoidani buzgan shaxslarning javobgarligi
5. Xavfsizlik kamari va motoshlyomdan foydalanish.

Yo'l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan yakuniy nazorat savollari
33-variant

1. Piyodalar va haydovchilar bilan bog'lik yo'l harakati qoidalarining buzilishi (piyodalar, haydovchilar vazifasi)
2. Tartibga solingan chorrahalar (chorraha, svetofor ishlashi)
3. Velosipedchilar harakati (Velosipedchilar harakati)
4. Odam tashish (avtobusda, yuk avtomobilida)
5. Tovush va yorig'lik chiroqlaridan ishora sifatida foydalanish.

Yo'l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan yakuniy nazorat savollari
34-variant

1. Piyodalar harakatini tratuvar bo'yicha tashkil etish (piyodalar, tratuvar xarakat)
2. Bolalar muassasalar oldida harakat xavfsizligini ta'minlash (bog'chalar, maktablar oldida)
3. Transport vositalaridan foydalanishni Taqiqlovchi shartlar (tormoz tizimi, rul boshqarmasi)
4. Ogohlantiruvchi belgilar.
5. Turar joy dahalari haqida tushuncha.

Yo'l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan yakuniy nazorat savollari
35-variant

1. Piyodalar mintakasi (maktablar oldi, bozorlar, korxonalar)
2. Tik nishablik va balandliklardan harakatlanish (tik nishablik, balandlik)
3. Falokat sababli to'xtash belgisining ko'llanishi (nasoz transport to'xtashi)
4. Avtomagistral haqida tushuncha.
5. Tik chiziq larga kuyiladigan talablar.

Yo'l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan yakuniy nazorat savollari
36-variant

1. Avtomobil yo'llaridan aralash avtomobil- traktor oqimini o'tkazishni tashkil qilish.(engil avtomobil, yuk avtomobillari, traktorlar)
2. Yo'l transport hodisasi sodir etgan haydovchining vazifasi (haydovchilarning vazifalari)
3. Maxsus transport vositalarning imtiyozlari (tez yordam, yong'in xavfsizligi)
4. Taqiqlovchi belgilar.

5. Yoʻl belgilari. Yoʻl belgilarini har xil yoʻl sharoitda koʻllash va ular yordamida harakatni tashkil qilish (*Belgilarni oʻrnatishga koʻyladigan talablar*).

Yoʻl harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan yakuniy nazorat savollari

37-variant

1. Tik chiziqlik kuyiladigan talablar.
2. Ogohlantiruvchi va falokat ishoralari (Ogohlantiruvchi, falokat ishoralari)
3. Harakatlanishni boshlash, yoʻnalishlarni oʻzgartirish (Harakatlanishni boshlash, chorrahalarda harakat)
4. Harakatni boshqarish tizimining tasnifi (tartibga soluvchi svetofor)
5. Tovush va yorigʻlik chiroqlaridan ishora sifatida foydalanish.

Yoʻl harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan yakuniy nazorat savollari

38-variant

1. Xavfsizlik kamari va motoshlyomdan foydalanish.
2. Tartibga soluvchining ishoralari (ishoralari, vositalari)
3. Quvib oʻtish (Quvib oʻtish tartibi)
4. Tik chiziqlik kuyiladigan talablar.
5. Hayvonlarni haydab oʻtishga doir koʻshimcha talablar (uy hayvonlari, ot-arvalar)

Yoʻl harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan yakuniy nazorat savollari

39-variant

1. Oʻzbekiston avtomobil va daryo transporti agentligining yoʻl harakat xavfsizligini taʼminlash sohasidagi vakolatlari (UzADTA vakolatlari,)
2. Piyodalarning oʻtish joylari va belgilangan yoʻnalishdagi transʻort vositalarining bekatlari (piyodalar oʻtish joyi, bekatlar)
3. Turar joy dahalari haqida tushuncha.
4. Qoidani buzgan shaxslarning javobgarligi
5. Svetofor vazifasi va uning oʻrnatilishiga kuyiladigan talablar.

Yoʻl harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan yakuniy nazorat savollari

40-variant

1. Oʻzbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi Davlat harakat xavfsizligi nazorati yoʻl harakati xavfsizligini taʼminlash sohasidagi vakolatlari (YHXX vakolatlari)
2. Servis belgilari
3. Velosped va aravalar harakatlanishiga koʻshimcha talablar (velosʻedchi, ot-arava)
4. Tik chiziqlik kuyiladigan talablar.
5. Turar joy dahalari haqida tushuncha.

Yoʻl harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan yakuniy nazorat savollari

41-variant

1. Turar joy dahalarida harakatlanish (tura rjoy dahalari)
2. Transport vositalariga raqam va taniqlik belgilarini oʻrnatish (rakam, tanikli belgilari)
3. Piyodalar harakatini tashkil etish tamoyillari (*piyodalar harakatini tashkil etish tamoyillar. piyodalar oʻtish joylarida ziddiyatsiz harakatni tashkil etish*).
4. Xavfsizlik kamari va motoshlyomdan foydalanish.
5. Tovush va yorigʻlik chiroqlaridan ishora sifatida foydalanish.

1-VARIANT

1. Nechanchi yilda birinchi xalkaro kelishuvlarga asos solindi.

A. 1909 -yilda	S.1906-yilda
B.1904-yilda	D.1905-yilda

2. Xalkaro keishuvga nechta yul belgilari kabul qilingan.

- A.4 B.7 S. 10 D.5
3. Xalqaro keishuvga asosan yul belgilari qaysilar.
- A. Notekis yul, Xavfli burilishlar, Temir yo'l kesishmasi, Chorraha yo'l belgilaridir
B. Notekis yo'l, Temiryohl kesishmasi, Chorraha yo'l belgilaridir
S. Notekis yo'l, Xavfli burilishlar, Temir yo'l kesishmasi
D. Notekis yo'l, Temir yo'l kesishmasi, Chorraha yo'l belgilaridir
4. O'zbekistonda oxirgi yo'l harakati qoidalarida nechanchi yilda kuchga kirgan.
- A. 2001 yil mart oyidan kuchga kirgan S. 2003 yil mart oyidan kuchga kirgan
B. 2002 yil mart oyidan kuchga kirgan D. 2000 yil mart oyidan kuchga kirgan
5. Yo'l harakati qoidalarida nechta yo'l belgi guruhlari qo'llaniladi.
- A.4 B.5 S.6 D.7
6. Ogohlantiruvchi belgilar nechta.
- A.22 B.31 S.15 D.17
7. Ogohlantiruvchi belgilar aholi yashaydigan joylarda necha metrda urnatiladi.
- A.50-100 metr B.50-150 metr S.50-180 metr D.50-200 metr
8. Ogohlantiruvchi belgilar aholi yashaydigan joylardan tashkarida necha metrda o'rnatiladi.
- A.50-100 metr B. 150-300 metr S.50-180 metr D.50-200 metr
9. Imtiyoz belgilari nechta.
- A.12 B.8 S.7 D.17
10. Taqiqlovchi belgilar ta bohlib,
- A.12 B.32 S.27 D.31
11. Buyuruvchi belgilarning vazifasi.
- A. Buyuruvchi belgilar transhort vositalariga ko'rsatilgan yohnalishda yoki Faqat maolom yohnalishlarda harakatlanishlari kerakligini buyuradi..
V. Buyuruvchi belgilar transhort vositalariga ko'rsatilgan yohnalishdaligini.
S. Faqat maolom yohnalishlarda harakatlanishlari kerakligini buyuradi
D. Yohnalishda yoki Faqat maolom yohnalishlarda harakatlanishlari kerakligini buyuradi
12. Axborot-ishora belgilari nechta.
- A.12 B.40 S.7 D.17
13. Servis belgilari 12 ta bo'lib, asosan bevosita joyning o'ziga o'rnatilgan bo'ladi.
- A.12 B.40 S.7 D.17
14. Qo'shimcha axborot belgilari
- A.15 B.11 S.18 D.17
15. Yotiq chiziqlar umuman soni nechta tashkil etadi,
- A.15 B.10 S.28 D.23
16. Yul belgi chiziqlarining nechta sariq rangda bohladi.
- A.1 B.7 S.3 D.13
17. Tartibga solingan chorahalar qanday bo'ladi.
- A. Svetofor bo'ladi. B. Svetofor bulmaydi.
S. Belgilar bilan jixozlangan buladi D. Xech nima bulmaydi
18. Shlagbaum bo'lmaganda birinchi temir yo'l iziga kamida necha metr kolganda tuxtash kerak
- A.10-metr B.7-metr S.5-metr D.15-metr
19. Shlagbaum bo'lmaganda shlagbaumgacha kamida necha metr kolganda tuxtash kerak
- A.10-metr B.5-metr S.25-metr D.15-metr
20. Ruxsat etilgan tohla vazni 3,5t dan ortiq bohlgan yuk avtomobillariga kaysi bohlakda harakatlanishni takiklaydi.
- A. Ikkinchi B. birinchi va ikkinchi bohlaklardan boshqa bohlakda harakatlanishni takiklaydi.
S. Uchinchi D. turtinchi

21. Boshqaruvchi qurilmasidagi eng katta lyuftni bohlgandagi holat yani yengil avtomobillar va mikroavtobuslarda necha gradus burchakni tashkil etadi.
A. 10° B. 12° S. 15° D. 16°
22. Boshqaruvchi qurilmasidagi eng katta lyuftni bohlgandagi holat. yaoni Yuk avtomobillari 25° .
A. 11° B. 12° S. 25° D. 16°
23. Transport vositalarining shinalari nakshlari koldik izlarining meyorini belgilaydi, yaoni: engil avtomobillarda, necha mm dan kam bulmasligi kerak.
A. 1,6mm B. 1,2mm S. 2,5mm D. 16mm
24. Transport vositalarining shinalari nakshlari koldik izlarining meyorini belgilaydi, yaoni Yuk avtomobillarida mm dan kam bulmasligi kerak.
A. 1,6mm B. 1,0mm S. 2,5mm D. 16mm
25. Transport vositalarining shinalari nakshlari koldik izlarining meyorini belgilaydi, yaoni Avtobuslarda mm dan kam bulmasligi kerak.
A. 1,6mm B. 1,0mm S. 2,5mm D. 2,0mm
26. Transport vositalarining shinalari nakshlari koldik izlarining meyorini belgilaydi, yaoni Mototsikl va mopedlarda mm dan kam bohlmasligi kerak.
A. 1,6mm B. 1,0mm S. 0,8mm D. 2,0mm
27. Yo`l xarakati qoidalarida Imtiyoz suzining manosi.
A. mo`ljallangan yohnalishda boshqa yohl harakati katnashchilariga nisbatan oldin xarakatlanish xukuki.
B. yo`l harakati katnashchilariga nisbatan oldin xarakatlanish xukuki.
S. mo`ljallangan yohnalishda boshqa yohl harakati.
D. mo`ljallangan nisbatan oldin xarakatlanish xukuki.
28. Etarli ko`rinmaslik nima.
A. shuningdek kunning ghira- shira vaktida yohlning kohrinishi 300 metrdan kam bohlishi
B. yomg`ir, kor yoghishi, tuman tushishi va shunga ohxshash sharoitlarda, shuningdek kunning ghira- shira vaktida yo`lning kohrinishi 300 metrdan kam bohlishi.
S. 300 metrdan kam bohlishi
D. yomg`ir, kor yog`ishi, tuman tushishi va shunga o`xshash sharoitlarda, shuningdek kunning ghira- shira vaktida yo`lning ko`rinishi
29. piyoda bu .
A. tashkarida bohlgan va ish bilan band bo`lmagan shaxs.
B. - yohlda transport vositasi bilan band bohlmagani shaxs.
S. - yohlda transport vositasidan tashkarida bohlgan va ish bilan band bog`lmagan shaxs.
D. piyoda - yohlda transport vositasidan tashkarida bohlgan va ish bilan band bohlmagani shaxs.
30. Temir yohl kesishmasi bu.
A. yohlning temir yohl bilan bir satxi.
B. yo`lning temir yohl bilan bir satxda kesishgash joyi.
S. yo`lning temir yohl bilan kesishgash joyi.
D. yo`l bilan kesishgash joyi.

2-VARIANT

1. Transport vositasi bu.
A. odamlarni, yuklarni tashishga yoki maxsus ishlarni bajarishga mo`ljallangan kurilma
B. maxsus ishlarni bajarishga mo`ljallangan kurilma.
S. odamlarni, yuklarni tashishga yoki maxsus ishlarni bajarishga.
D. odamlar uchun mo`ljallangan kurilma.

2. To`xtash bu

- A. transport vositasining xarakatini 15 dakikadan kam vaktga tohxtatish (xarakatsiz xolatga keltirish)
- B. transport vositasining xarakatini 10 dakikadan kam vaktga tohxtatish (xarakatsiz xolatga keltirish)
- S. transport vositasining xarakatini 20 dakikadan kam vaktga tohxtatish (xarakatsiz xolatga keltirish)
- D. transport vositasining xarakatini 12 dakikadan kam vaktga tohxtatish (xarakatsiz xolatga keltirish)

3. To`xtab turish bu

- A. transport vositasining xarakatini 15 dakikadan kam vaktga tohxtatish (xarakatsiz xolatga keltirish)
- B. transport vositasining xarakatini 10 dakikadan kam vaktga tohxtatish (xarakatsiz xolatga keltirish)
- S. transport vositasining xarakatini 20 dakikadan kam vaktga tohxtatish (xarakatsiz xolatga keltirish)
- D. transport vositasining, unga yohlovchilarni chikarish yoki tushirish, yuk ortish yoki tushirish bilan boghlik bohlmagan hollarda xarakatni 10 dakikadan kohhrok vaktga atayin tohxtatish.

4. Respublika avtomobil yohllarini yillarda rivojlantirish dasturi nechanchi yilda ishlab chikildi.

- A. 1989 -yilda B.1999-yilda S. 2006-2012 yilda D.2003-2013-yilda

5. Dunyoning necha yuzga yaqin mamlakatlarida 1968 yildagi Vena halkaro shartnomasiga asoslangan Yo`l harakati qoidolari kabul qilingan.

- A. 200 ga B.150 ga S. 160 ga D. 170 ga

6. Tarixda birinchi Yo`l harakati qoidolari kaerda va nechanchi yilda kabul qilingan.

- A. Frantsiyada 1892 yil 13 avgustda kabul qilingan.
- B. Frantsiyada 1894 yil 13 avgustda kabul qilingan.
- S. Frantsiyada 1895 yil 13 avgustda kabul qilingan.
- D. Frantsiyada 1893 yil 13 avgustda kabul qilingan.

7. Birinchi to`rtta yo`l belgilari kaerda va kaysi yilda avtomobil harakati bo`yicha o`tkazilgan shartnoma bo`yicha kabul qilingan.

- A. 1892 yil harijda B. 1909 yilda harijda S. 1895 yil harijda D. 1893 yil harijda

8. Birinchi elektr svetoforlari kaerda va nechanchi yilda paydo bo`ldi.

- A. 1892 yil AKSH B. 1966yilda AKSH S. 1914 yil AKSH D. 1893 yil AKSH

9. Datlabki svetoforlar kaysi ranglardan iborat bo`lgan.

- A. Faqat kizil va yashil B. Faqat kizil S. Faqat sariq D. Faqat yashil

10. Datlabki svetoforlar nechanchi yilda yevropa mamlakatlari ko`chalarida o`rnatila boshlandi.

- A. 1919 y B. 1918 y. S. 1916 y D. 1917 y

11. O`zbekistonning birinchi yo`l harakati qoidolari nechanchi yilda qabul qilindi.

- A. 1991 y B. 1997 y. S. 1998 y D. 1994 y

12. O`zbekistonda nechanchi yilda kiritilgan yo`l harakati qoidolari xozirgi kungacha amalda ishlamokda.

- A. 1991 y B. 1997 y. S. 2001 y D. 1994 y

13. Ogohlantirishni taminlaydigan masofada ohrnatilishi aholi yashaydigan joylarda transport vositasidan necha metr uzaklikda kuyilishi kerak.

- A.15-metr B.7-metr S.5-metr D.15-metr

14. Ogohlantirishni taminlaydigan masofada o`rnatilishi ulardan tashkarida esa necha metrdan kam bo`lmasligi kerak.
A.15-metr B.7-metr S.5-metr D.30-metr
15. Aholi yashaydigan joylarda transport vositalari tezligini soatiga necha kilometr dan oshirmasdan harakatlanishga ruxsat etiladi.
A.60km B.70km S.50km D.30km
16. Aholi yashaydigan joylardan tashkarida necha kilometr dan oshirmasdan harakatlanishga ruxsat etiladi.
A.60km B.70km S.50km D.90km
17. Engil avtomobillarga va ruxsat etilgan tohla vazni 3,5 tonnadan oshmydigan yuk avtomobillariga tezlikni soatiga necha kilometr dan oshirmasdan.
A.100km B.70km S.50km D.90km
18. SHaharlararo katnaydigan avtobuslarga va mikroavtobuslarga tezlikni soatiga necha kilometr dan oshirmasdan.
A.60km B.70km S.90km D.100km
19. Boshqa avtobuslar, tirkamali yengil avtomobillar, mototsikllar, ruxsat etilgan to`la vazni 3,5 tonnadan ortiq bohlgan yuk avtomobillariga tezlikni soatiga necha kilometr dan oshirmasdan.
A.60km B.70km S.80km D.90km
20. Tirkamali va yuk avtomobillariga tezlikni soatiga kilometr dan oshirmasdan harakatlanishga ruxsat etiladi. A.60km B.70km S.50km D.90km
51. Har qanday yo`llarda odam tashiyotgan yuk avtomobillariga tezlikni soatiga 60 kilometr dan oshirmasdan.
A.60km B.70km S.50km D.90km
22. Mexanik transport vositalarini shatakka olgan transport vositalariga tezlikni soatiga necha kilometr dan oshirmaslikka.
A.60km B.40km S.50km D.90km
23. Egiluvchan ulagich bilan shatakka olishda shatakka olgan va shatakka olingan transport vositalari o`rtasidagi masofa necha metr oralig`ida bo`lishi kerak.
A.4-6 metr B.7-10metr S.5-10metr D.4-8metr
24. SHatakka olingan transport vositalari ortasidagi masofa kattik ulagich yordamida esa necha metrdan ko`p bo`lmasligi kerak.
A.6 metr B.7metr S.5metr D.4 metrdan
25. SHatakka olingan va shatakka olgan transport vositalarining ulagich bilan birga umumiy uzunligi necha metrdan ortiq bo`lmasligi kerak.
A.26 metr B.24metr S.25metr D.22 metrdan
26. Haydovchilarni tayyorlash mashg`ulotlari o`kuv yakunida avtomobil boshqarishni o`rganuvchi yoshga bo`lishi kerak.
A.26yosh B.24yosh S.18yosh D.22 yosh
27. Haydovchilarni tayyorlash mashghulotlari o`kuv yakunida avtobus, tramvay va trolleybus boshqarishni o`rganuvchi yoshga bo`lishi kerak.
A.21yosh B.24yosh S.18yosh D.22 yosh
28. Haydovchilarni tayyorlash mashg`ulotlari mototsikl boshqarishni o`rganuvchi esa yoshga to`ladigan shaxslar bilan olib boriladi.
A.21yosh B.24yosh S.18yosh D.16 yosh
29. Odam tashish uchun mohljallangan yuk avtomobili yukxonasi bortining balandligidan necha santimetr pastda joylashgan o`rindiklar bilan jihozlanishi kerak.
A.60-sm B.30-sm S.40-sm D.50-sm
30. Kaysi joylarda kayrilib olish takiklanadi:
A. piyodalarning o`tish joylarida; Tunellarda; Ko`priklar, osma yohl (estakadalar), osma kohhriklar va ularning ostida, Temir yo`l kesishmalarida.

- B. piyodalarning o'tish joylarida; osma yo'hl (estakadalar), osma kohhriklar va ularning ostida.
 S. piyodalarning o'tish joylarida; Tonellarda; Ko'priklar, osma yo'l (estakadalar), osma kohhriklar .
 D. Tunellarda; Kopriklar, osma yo'l osma ko'priklar va ularning ostida, Temir yo'l kesishmalarida.

VARIANT-3

1. SHlagbaum bo'lmaganda esa birinchi temir yo'l iziga kamida necha metr kolganda to'xtatishi kerak.

- A.10 metr B.24metr S.25metr D.22 metrdan

2. Imkoniyati bo'lganda yaqinlashib kelayotgan poezd mashinasiga to'xtash ishorasini berish qoidasini tushuntirib, ikki kishini temir yo'l yokasi bo'ylab ikkala tomonga necha metr masofaga (agar bir kishi bo'lsa uni yo'l yaxshi ko'rinmaydigan tomonga) yuborishi kerak.

- A.100 metr B.2000metr S.200metr D.1000 metrdan

3. Avtomagistrallarda nimalar takiklanadi takiklanadi:

A. piyodalar, uy hayvonlari, traktorlar va ohzi yurar mashinalar, texnik tavsifnomasiga yoki holatiga ko'ra tezligi soatiga 40 kilometrdan kam bo'lgan transshort vositalarini harakatlanishi;

V. piyodalar, uy hayvonlari, ot – aravalar, velosipedlar, mopedlar, traktorlar va o'zi yurar mashinalar.

S. piyodalar, uy hayvonlari, ot – aravalar, velosipedlar, mopedlar, traktorlar va o'zi yurar mashinalar, texnik tavsifnomasiga yoki holatiga ko'ra tezligi soatiga 40 kilometrdan kam bo'lgan transport vositalarini harakatlanishi;

D. piyodalar, yoki holatiga ko'ra tezligi soatiga 40 kilometrdan kam bo'lgan transport vositalarini harakatlanishi;

4. Ruxsat etilgan to'la vazni 3,5 tonnadan ortiq bo'lgan yuk avtomobillariga kaysi bulaklarda harakatlanishi kerak.

A. birinchi va ikkinchi bo'hlaklardan boshqa bo'hlaklarda harakatlanishi;

B. boshqa bo'hlaklarda harakatlanishi;

S. birinchi va ikkinchi bo'laklardan;

D. birinchi boshqa bo'laklarda harakatlanishi;

5. Transport vositasining gabaritlaridan oldi yoki orka tomonga necha metrdan oshmasligi kerak.

- A.10 metr B.2metr S.3metr D.1 metrdan

6. O'ta og'ir, katta o'lchamli va xavfli yuklarni tashish, gabarit o'lchamlari yukli yoki yuksiz holda eni necha metrdan va yo'l satxidan necha metrdan oshmasligi kerak.

- A.1,6va 5 metr B.2,5 va 4 metr S.3,3va 5metr D.1,3va 6 metr

7. Velosiped va moped haydovchilariga quyidagilar tahkiklanadi.

A. birinchi va ikkinchi bo'laklardan boshqa bo'hlaklarda harakatlanishi;

B. boshqa bo'laklarda harakatlanishi;

S. Rulni bir ko'lda ushab harakatlanish (manyovrdan oldin ishoralar berish bundan mustasno);

D. Rulni bir ko'lda ushab harakatlanish;

8. Agar qatnov qismida kiska muddatli yo'l ishlari olib borilayotgan bo'lsa, yo'l belgisi ish bajarilayotgan

A. 9 – 15 metr masofa yetmasdan (7.11 kohshimcha belgisiz) o'rnatilishi mumkin joyganecha metrda kuyiladi.

B.15– 25 metr masofa yetmasdan (7.11 ko'shimcha belgisiz) o'rnatilishi mumkin joy necha metrda kuyiladi.

- S. 10 – 15 metr masofa yetmasdan (7.11 ko`shimcha belgisiz) o`rnatilishi mumkin joy necha metrda kuyiladi.
- D.12 –15 metr masofa yetmasdan (7.11 kohshimcha belgisiz) o`rnatilishi mumkin joy necha metrda kuyiladi.
9. Taqiqlovchi belgilar nima uchun kuyiladi.
- A. yo`l yoki ularni bekor qilish uchun kohllaniladi.
- B. yo`l harakatiga malum cheklanishlar kiritish uchun kohllaniladi.
- S. kiritish yoki ularni bekor qilish uchun kohllaniladi.
- D. yo`l harakatiga ma`lum cheklanishlar kiritish yoki ularni bekor qilish uchun ko`llaniladi.
10. egiluvchan ulagich bilan shatakka olishda shatakka olgan va shatakka olingan transport vositalari ohrtasidagi masofa necha metr oralighida bohlishi kerak.
- A.4-6 metr B.7-10metr S.5-10metr D.4-8metr
- 11.Transhort vositalarining shinalari nakshlari koldik izlarining meoyorini belgilaydi, yaoni Mototsikl va mopedlarda mm dan kam bohlmasligi kerak.
- A. 1,6mm B. 1,0mm S. 0,8mm D. 2,0mm
12. Servis belgilari bu-
- A. transhort vositalari, yohlovchilar va haydovchilarga xizmat kohrsatish joylari haqida mahlumot berish uchun kohllaniladi
- V. kohrsatish joylari haqida mahlumot berish uchun kohllaniladi
- S. transhort vositalari, yohlovchilar va haydovchilarga xizmat kohrsatadi.
- D. transhort vositalari, haqida mahlumot berish uchun kohllaniladi
13. Zarghaldok va sariq rangli chiroq imtiyozga egami
- A. mayokcha harakatlanishda imtiyoz bermaydi va u Faqat boshqa harakatlanish katnashchilarining ehtiborini jalb etish uchun xizmat kiladi.
- B. u Faqat boshqa harakatlanish katnashchilarining ehtiborini jalb etish uchun xizmat kiladi.
- S. mayokcha harakatlanishda imtiyoz bermaydi
- D. ehtiborini jalb etish uchun xizmat kiladi.
14. Svetofor ishoralari qanday bulishi mumkin.
- A.yohnaltirgich, hiyoda tasviri tushirilgan va X simon kohrinisha bohlishi mumkin.
- B. vazifasiga boghlik ravishda doirasimon, yo`naltirgich, piyoda tasviri tushirilgan va X simon kohrinisha bohlishi mumkin.
- S. hiyoda tasviri tushirilgan va X simon kohrinisha bohlishi mumkin.
- D. vazifasiga boghlik ravishda doirasimon, X simon kohrinisha bohlishi mumkin.
15. Kizil ishora, shuningdek, miltillovchi kizil ishora nimani takiklaydi.
- A. burilishdi takiklaydi; S.to`gri javob yo`k
- B. harakatlanishni takiklaydi; D.yurish mumkin
16. Quyidagilar ogohlantiruvchi ishoralar hisoblanadi:
- A.Burilishni ko`rsatadigan miltillovchi chiroq yoki kohl bilan beriladigan ishoralar; Tovushli ishoralar;
- Fara chiroqlarining yokilib – o`chirilishi; Kunduz kuni yakinni yorituvchi fara chiroghini yoqilishi.
- B. Fara chiroqlarining yokilib – o`chirilishi;
- S. Kunduz kuni yakinni yorituvchi fara chiroghini yoqilishi.
- D. Tovushli ishoralar; Fara chiroqlarining yokilib – ohchirilishi; Kunduz kuni yakinni yorituvchi fara chirog`ini yoqilishi.
17. Quyidagi joylarda kayrilib olish va to`xtash takiklanadi:
- A.piyodalarning ohtish joylarida; Tonellarda; Kohhriklar, osma yohl (estakadalar), osma ko`priklar va ularning ostida Temir yo`l kesishmalarida; Yo`lning ko`rinishi biron – bir yohnalishda 100 metrdan kam bohlgan joylarda.
- B. Tonellarda; Ko`priklar, osma yohl (estakadalar), osma ko`priklar va ularning ostida Temir yohl kesishmalarida; Yohlning kohrinishi biron – bir yohnalishda 100 metrdan kam bohlgan joylarda.

- S. piyodalarning ohtish joylarida; Tonellarda; Ko`priklar, osma yohl (estakadalar), osma ko`priklar va ularning ostida Temir yo`l kesishmalarida;
- D. Yo`lning ko`rinishi biron – bir yohnalishda 100 metrdan kam bohlgan joylarda.
18. Transport vositasining haydovchisi tartibga solinmagan piyodalar ohtish joyida qatnov qismidan ohtayotgan hiyodalarga
- A. piyodalarga yo`l berishi shart. B. piyodalarga yohl shart emas uz bulagidan xarakatlanishi kerak.
- S. berishi shart belgiga asosan . D.to`gri javob yo`k.
19. Turar – joy dahalarida quyidagilar takiklanadi:
- A.Mexanik transport vositasini boshqarishni ohrgatish; Yurgizgichni ishlab turgan holda tohxtab turish;
- B. Mexanik transport vositasini boshqarishni ohrgatish
- S. Yurgizgichni ishlab turgan holda tohxtab turish;
- D.Xamma javob tugri
20. Turar – joy dahalaridan chikishda haydovchilar kimga yul berishi kerak.
- A.tratuardagilarga
- B.utish yulakchasiga
- S.nogironlarga
- D. boshqa harakat katnashchilariga yo`l berishlari kerak.
21. Transhort vositalarini boshqarishni o`rgatish kaerda amalga oshiriladi.
- A. transport vositalarini boshqarishni dastlabki ohrgatish
- B. transport vositalarini boshqarishni dastlabki o`rgatish yoki maydonchalarda yoki avtodromlarda o`tkazilishi kerak.
- S. maydonchalarda yoki avtodromlarda o`tkazilishi kerak axoli yashamaydigan joylarda.
- D. axoli yashamaydigan joylarda va ochik maydonchalarda.
22. Yo`llarda boshqarishni o`rgatishga Faqat kimga ruxsat etiladi.
- A. yo`rikchi ishtirokida 6 oy mobaynida,
- B. yo`rikchi ishtirokida,malakasi 5- yildan kam bulmasligi kerak.
- S. yo`rikchi ishtirokida, o`rganuvchi dastlabki boshqaruv malakasini yetarlicha egallagandan so`nggina ruxsat etiladi.
- D. yo`rikchi ishtirokida,malakasi 3- yildan kam bo`lmasligi kerak.
23. Respublika avtomobil yo`llarini yillarda rivojlantirish dasturi nechanchi yilda ishlab chikildi.
- A. 1989 -yilda B.1999-yilda S. 2006-2012 yilda D.2003-2013-yilda
24. Dunyoning necha yuzga yakin mamlakatlarida 1968 yildagi Vena halkaro shartnomasiga asoslangan Yo`l harakati qoidolari kabul qilingan.
- A. 200 ga B.150 ga S. 160 ga D. 170 ga
25. Boshqaruvchi kurilmasidagi eng katta lyuftni bo`lgandagi holat yani yengil avtomobillar va mikroavtobuslarda necha gradus burchakni tashkil etadi.
- A. 10° B. 12° S. 15° D. 16°
- 26.Tratuar yoki belgilanmagan joylarda yurishga ruxsat etiladi kaysi transport vositasiga.
- A.Usha joyga daxldor transportlarga
- B.Axoliga
- S.Maxsus transport vositalariga
- D. Maxsus transport vositalariga, Axoliga
27. Datlabki svetoforlar nechanchi yilda yevropa mamlakatlari ko`chalarida o`rnatila boshlandi.
- A. 1919 y B. 1918 y S. 1916 y D. 1917 y
28. Xalkaro keishuvga nechta yo`l belgilari kabul qilingan.
- A.4 B.7 S. 10 D.5
29. Xalkaro keishuvga asosan yo`l belgilari kaysilar.
- A. Notekis yo`l, Xavfli burilishlar , Temir yo`l kesishmasi , CHorraha yo`l belgilaridir
- B. Notekis yo`l, Temiryohl kesishmas,i CHorraha yohl belgilaridir
- S. Notekis yo`l , Xavfli burilishlar , Temir yo`l kesishmasi

- D. Notekis yoʻl, Temir yoʻl kesishmasi , CHorraha yoʻl belgilaridir
30. Oʻzbekistonda oxirgi yoʻl harakati qoidalari nechanchi yilda kuchga kirgan.
A. 2001 yil mart oyidan kuchga kirgan S. 2003 yil mart oyidan kuchga kirgan
B. 2002 yil mart oyidan kuchga kirgan D. 2000 yil mart oyidan kuchga kirga

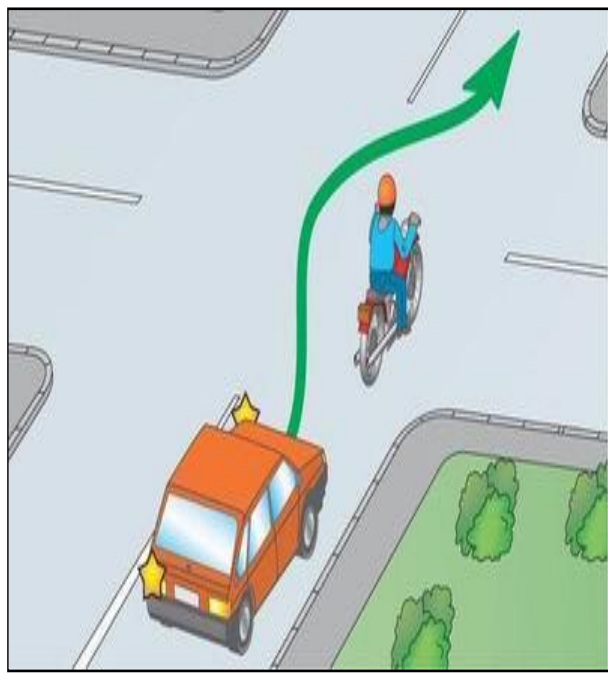
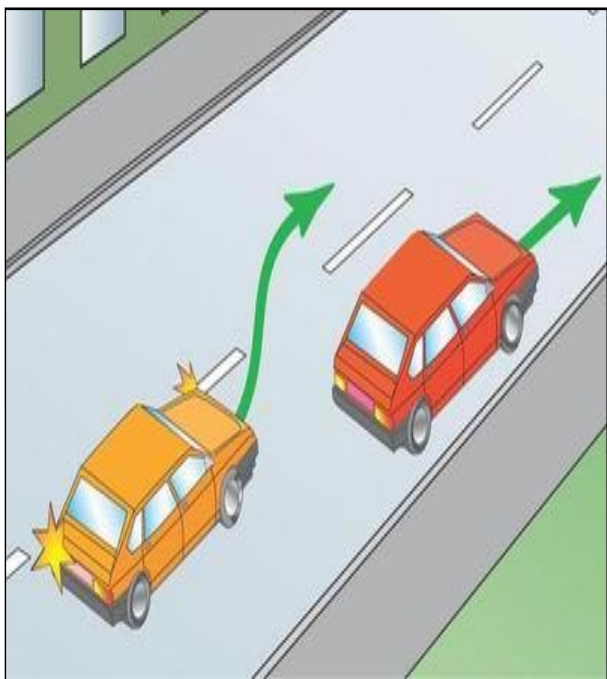
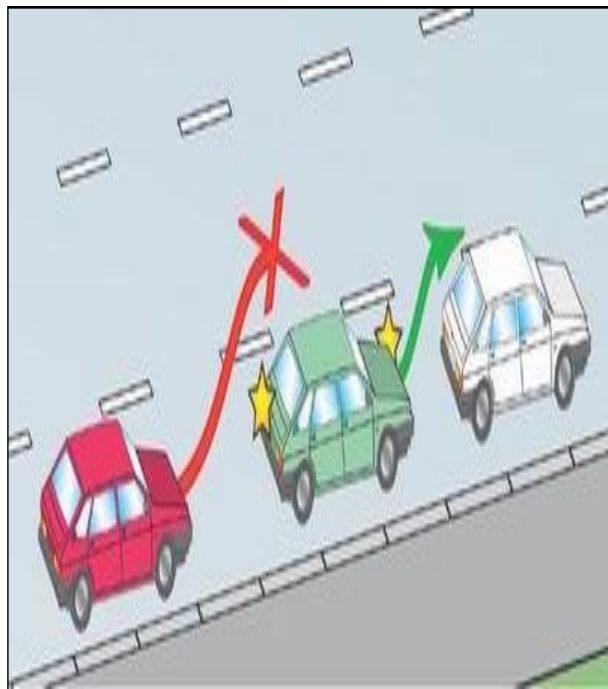
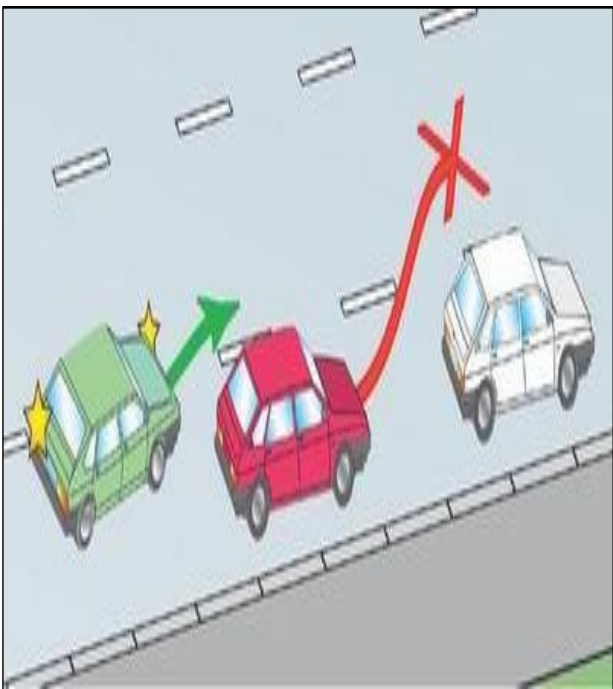
**YOʻL HARAKATI QOIDALARI VA HARAKAT XAVFSIZLIGI ASOSLARI FANINI
OʻRGANISH BOʻYICHA FOYDALI MASLAHATLAR**

1. Yoʻl harakati qoidalari va harakat xavfsizligi asoslari fanini oʻrganishda EUTT kafedrasini aʼzolari tomonidan tayyorlangan elektron qoʻllanmadan samarali foydalanilsa fanning nazariy bilimlarini olishda yordam beradi.
2. Fanning amaliy mashgʻulotlarida va mustakil ishlashda YHK dan koʻp masalalar yechish tavsiya etiladi. Masalalarni yechishda internet saytlarida berilgan xorijiy manbalardan keng foydalanish kerak.
3. Fanni yaxshi oʻzlashtirish natijasida talabalar. YHK naFaqat oʻzlari, kelajakda uyda oʻz farzandlarini, maktabda yoki kollejdagi oʻqitishda yaxshi natijalar keltiradi.

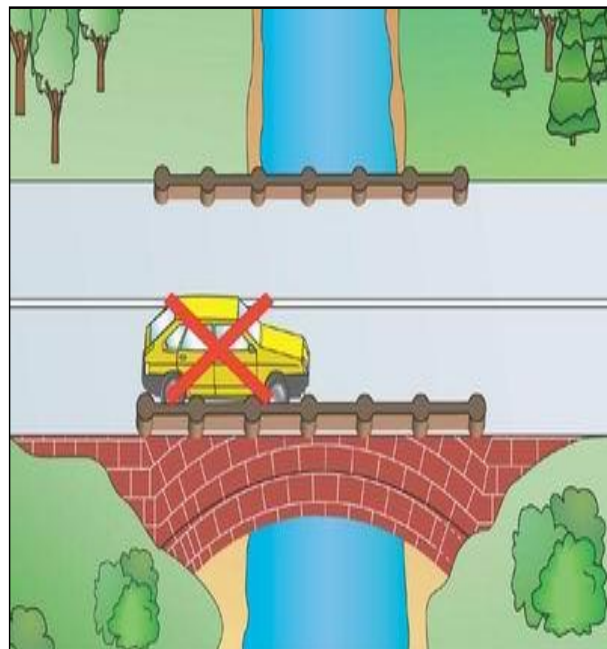
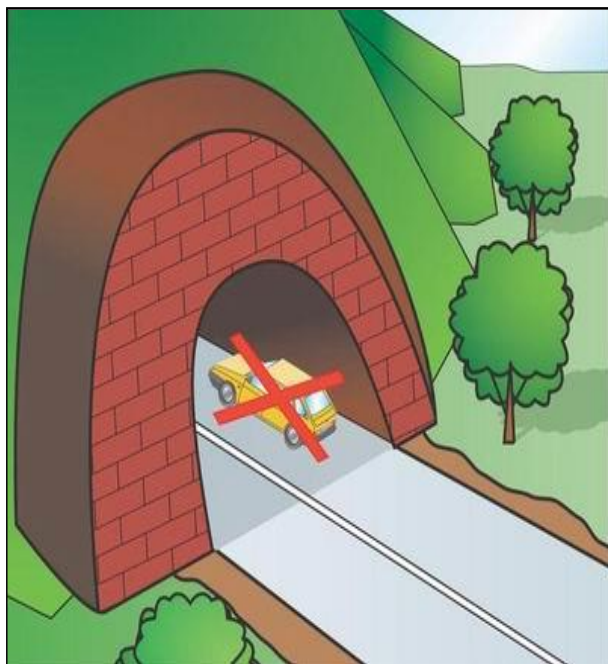
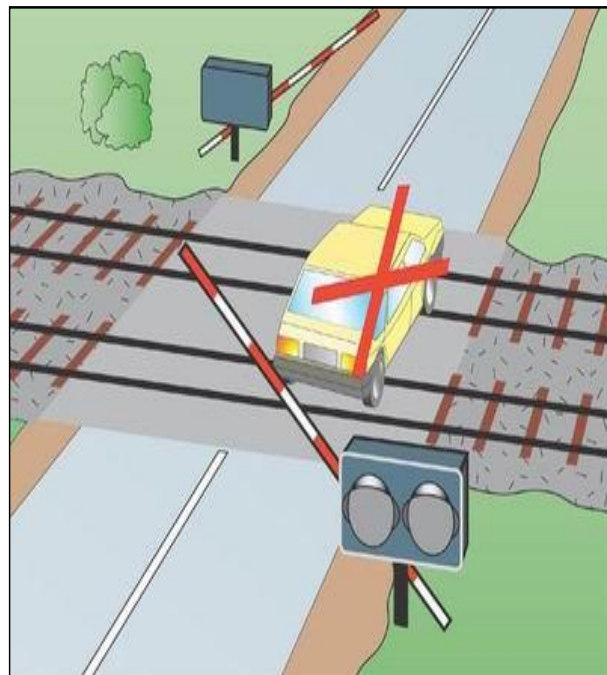
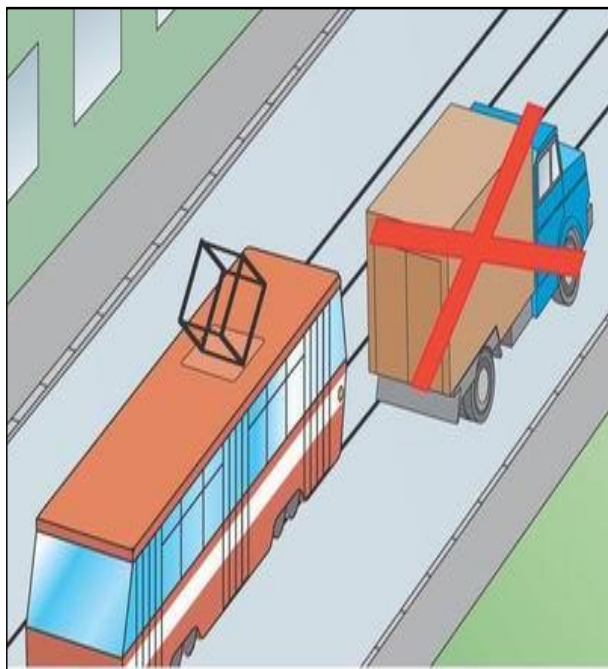
Esdan chiqarmaylik :

“Harakat xavfsizligi”ni taʼminlash umumxalq ishi !

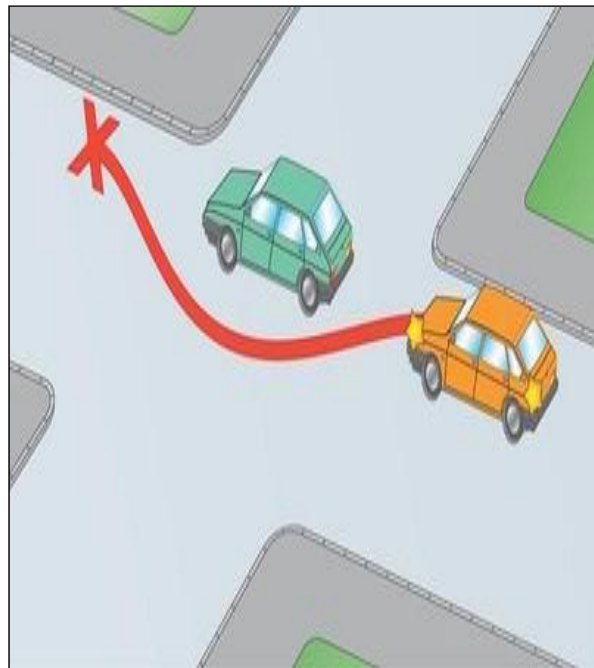
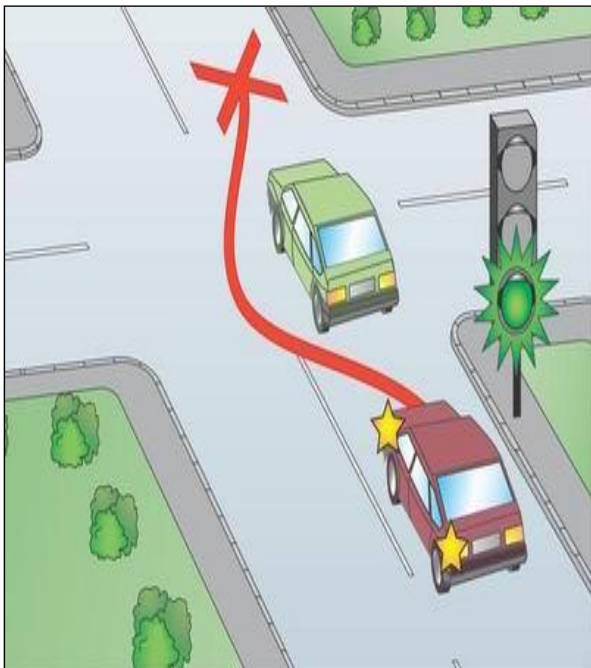
Қувиб ўтиш

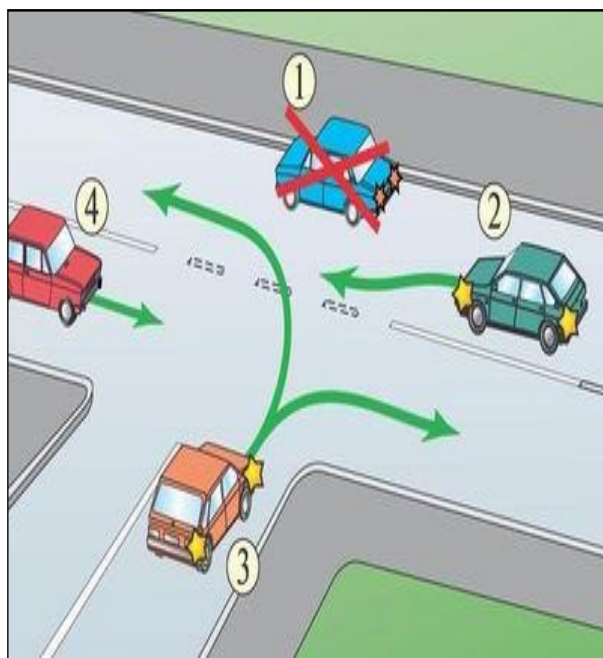
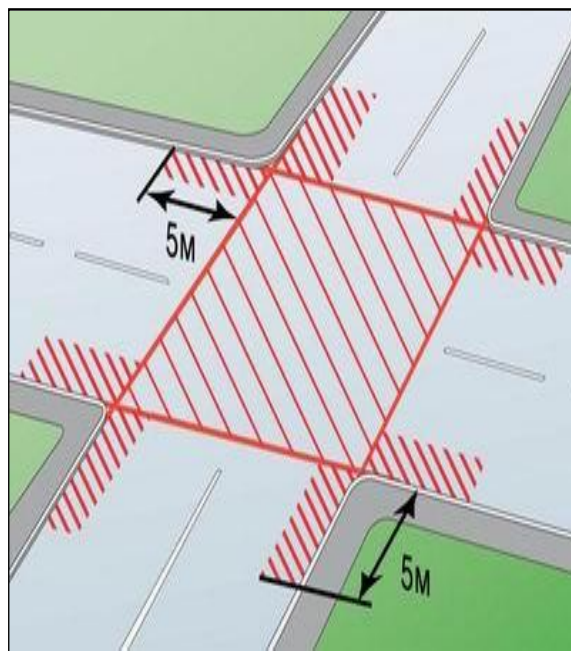
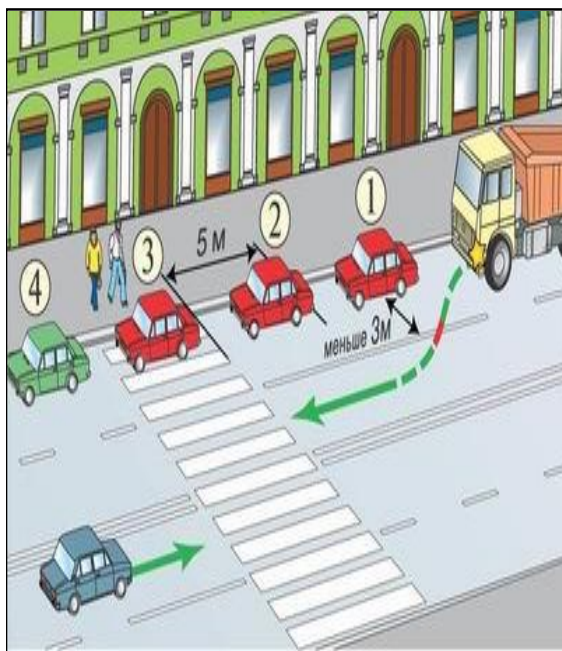
Тўхташ тақиқланади

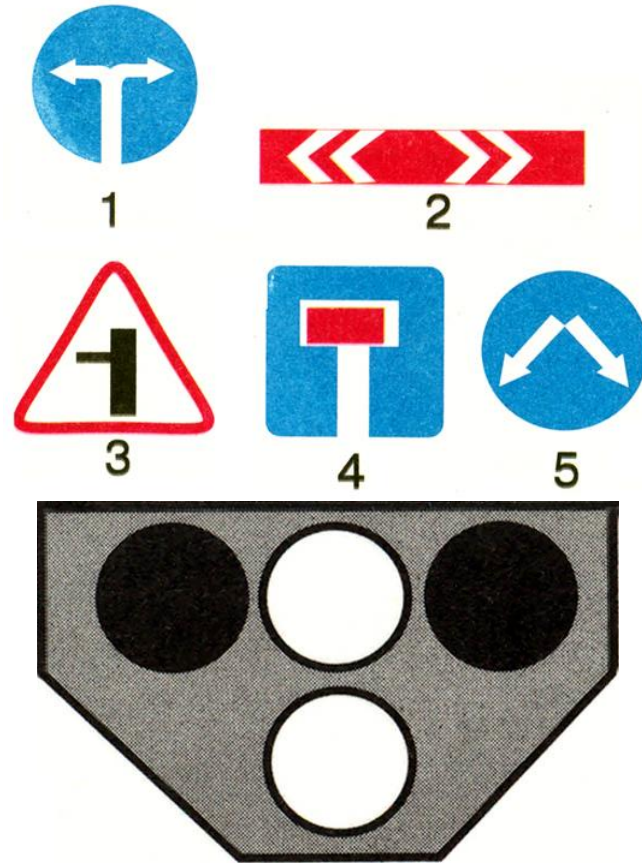

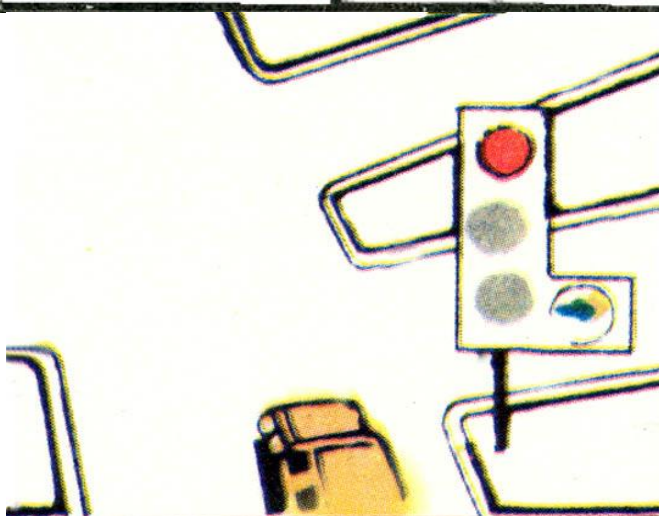
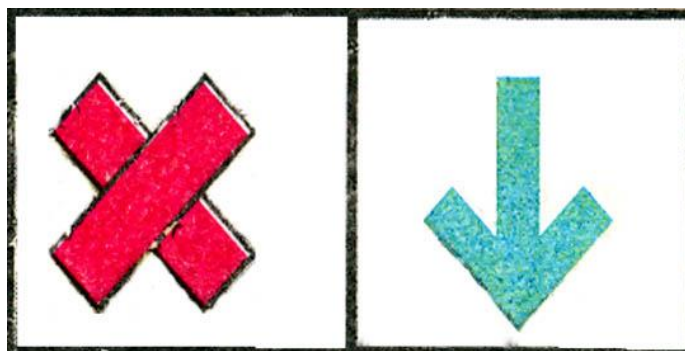
Қувиб ўтиш тақиқланади

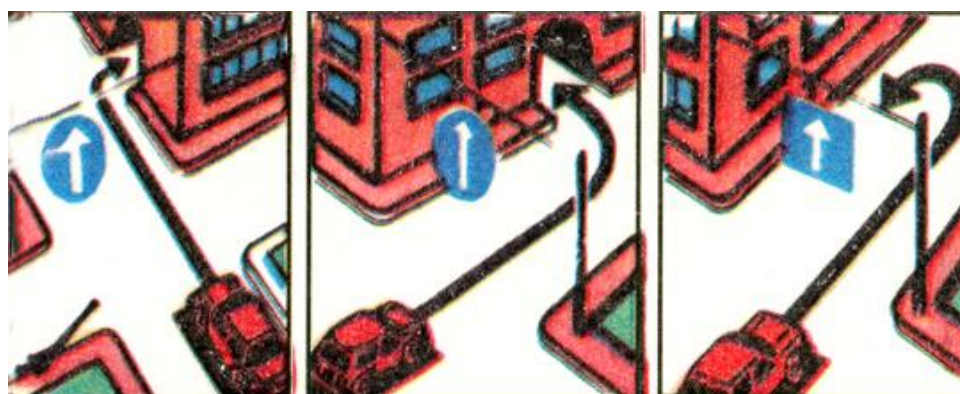

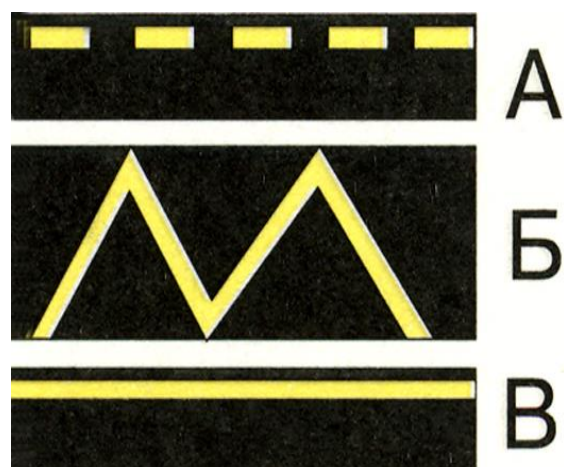
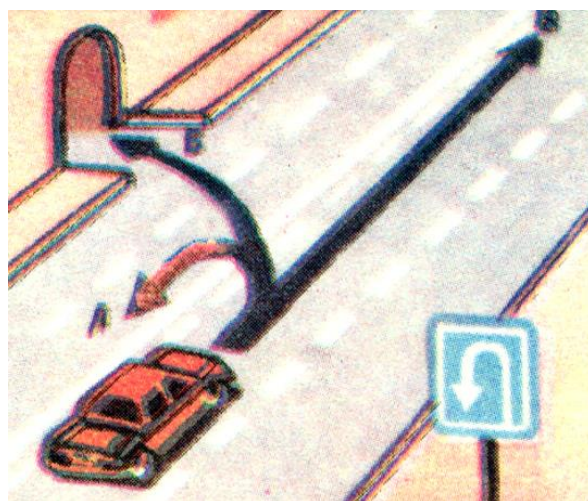
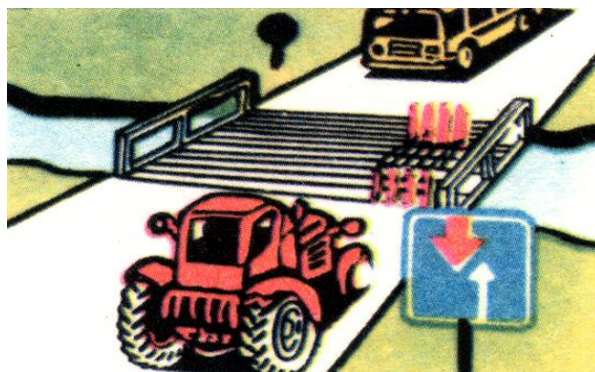
Тўхташ тақиқланади

Talabalar bilimini baholash tizimi

«Yo'l harakati qoidalar va havsiz xarakatlanish asoslari .» fanidan 3-kurs talabalari uchun nazorat shakllari bo'yicha ballar taksimoti va talabalar bilimini baholashning reyting mezonlari

Nazorat turlari va ularning soni

« Yo'l harakati qoidalar va havsiz xarakatlanish asoslari » fani yuzasidan 1 ta joriy, 2 ta oraliq va yakuniy nazoratlar o'tkazish rejalashtirilgan.

5340800 Avtomobil yo'llari va aeradromlar ta'lim yo'nalishi uchun

(avtomobil trans'orti)bakalavriat ta'lim yo'nalishi « Yo'l harakati qoidalar va havsiz xarakatlanish asoslari » fanidan reyting ishlanmasi va nazorat mezonlari.

REYTING ISHLANMASI

№	Masho'ulotlar	Auditoriya soati	Mustakil ish	Umimiy vakt sarfi	To'planadigan ballar
1	Ma'ruza	18	25	18	30
2	Avaliy	18		18	40
3	Jami:	36	25	25	70

1 soat uchun bal $\frac{70}{124} \cdot 0,56$

№	Nazorat turlari	Soni	Ball	Jami
I	I. ON-3 savol va mustakil ishi (TMI) bo'yicha – yozma referat tayyorlash.	4	24+6*	30
II	II.JN-amaliy mashg'ulotni ogzaki to'shirish.	9	9+4.4*	40
Jami: JN-40 b. 86-100. 34-40 a'lo, 71-85. 28-33 yaxshi, 55-70. 22-27 qoniqarli, 55 dan kam qoniqarsiz.				
Jami: ON-30 b. 86-100. 26-30 a'lo, 71-85 21-25 yaxshi, 55-70 17-20 qoniqarli, 55 dan kam qoniqarsiz.				
III	Yakuniy nazorat. Yozma (30ta savol)	1	1*30	30
Jami: YaN-30 b. 86-100 26-30 a'lo, 71-85 21-25 yaxshi, 55-70 17-20 qoniqarli, 55 dan kam qoniqarsiz.				
Jami				100

Ma'ruza-18 soat, amaliy-18 soat, mustakil ish-25 soat.

Nazorat turlari va ularning soni

Yo'l harakati qoidalarini va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan 1 ta joriy, 2 ta oralik va yakuniy nazoratlar o'tkazish rejalashtirilgan. Fan bo'yicha ma'ruza va amaliy mashg'ulotlarida tegishli nazoratlarni o'tkazish orqali ballar to'planadi.

«Yo'l harakati qoidalarini va xavfsiz harakatlanish asoslari fanidan 3-kurs talabalari uchun nazorat shakllari bo'yicha ballar taksimoti va talabalar bilimini baholashning reyting mezonlari

№	Baholash turlari	O'tkazish shakli	Bajarilish mexanizmi	Maksimal ball	Bajarish vaqti	Izoh
I. Ma'ruza mashg'ulotlari bo'yicha						
1	1 ON	Yozma	3 ta savoldan iborat variantlar asosida yozma nazorat ish o'tkazish	3 ta savol: har biri 8 balldan, (mustakil ishiga 6 ball) 24 ball + 6 ball Jami 30 ball	darsdan tashkari	ayrim talabalar bilan ON o'tkazish test savollarini yechish, oo'zaki suhbat tarzda amalga oshirilishi mumkin
2. Amaliy mashg'ulotlari bo'yicha						
2	1-JN (MT)	Og'zaki	Tajriba mashg'uloti mavzulari yuzasidan kollokvium savollari asosida oo'zaki savol-javob o'tkazish	Kollokvium dasturlari asosida oo'zaki savol-javob kilinadi. Har bir JN uchun maksimal ball- 4,4 ball Jami 40 ball	dars davomi da	o'tish balini to'play olmagan talabalar mustakil ta'lim soati hisobidan dars jadvalidan tashkari vaktda bajarishi mumkin
3	YaN	Test	Ma'ruza va seminar mashg'ulotlari bo'yicha 30 ta test savoldan iborat variant asosida nazorat ish o'tkazish	30 ta test savol. Har biri 1,0 balldan. Jami 30 ball	darsdan tashqari	-
Yakuniy nazoratdan o'tish bali 16,5 ball						

Yo'l harakati qoidolari va xavfsiz harakatlanish asoslarini fanidan

GLOSSARIY

№	Termin	Taxlili.	Rus tilida	Ingliz tilida
1	Yo'l harakati	- odamlar va yuklarning transport vositalari yordamida yoki bunday vositalarsiz yo'llar doirasida xarakatlanishi jarayonida yuzaga keluvchi munosabatlar majmui.	Dvijeniya dorog	Road flounce
2	Yo'l harakatini tashkil etish	yo'llarda xarakatni boshqarish bo'yicha xukukiy, tashkiliy-texnikaviy tadbirlar va boshqaruv xarakatlari majmui.	Organizatsiya darojnogo dvijeniya	Organize roud flounce
3	Yo'l xarakati xavfsizligi	yo'l xarakati katnashchilarining yo'l-transport hodisalari va ularning okibatlaridan ximoyalanganlik darajasini aks ettiruvchi yo'l xarakati xolati.	Bezopastnos dvijeniya dorog	Securtity flounce
4	Avtomagistral	5.1 belgi bilan belgilangan yo'l avtomobillar yuqori tezlikda harakatlanish bo`lagi	Avtomagistral	Highway
	Ogohlantiruvchi ishoralar	- falokatli holatlarning oldini olish maqsadida , xarakatlanish yo'nalishini o'zgartirishda qo'llaniladigan ishoralar.	Znak priduprijdeniya	Biased symbol
	Yo'l	- transport vositalari qatnovi uchun kurilgan yoki moslashtirilgan va xuddi shu maqsadda foydalaniladigan yer mintakasi yoxud sunhiy inshoat yuzasi.	Doroga	Road
	Yo'l bering	yo'l xarakati katnashchichiga nisbatan imtiyozi bo'lgan boshqa yo'l xarakati katnashchilarining xarakat yshnalishini yoki tezligini o'zgartirishga majbur etishi mumkin bo'lgan xollarda harakatni davom ettirmasligini yoki boshlamasligini, biron-bir manyovr bajarishi mumkin emasligini bildiruvchi talab.	Ustupit dorog	Enter road

Ogohlantiruvchi belgilar	Ogohlantiruvchi belgilar yo‘l harakati katnashchilariga yo‘lning harakatlanishda vaziyatga karab chora ko‘rishni talab kiladigan xavfli kisimlarining joylashuvi hamda ularning hususiyatlari to‘g‘risida mahlumot berish uchun qo‘llaniladi.	Znak pridupriydeniya	Biased symbol
Imtiyoz belgilari	-Imtiyoz belgilari – chorrahalarida, alohida joylashgan qatnov qismlari kesishgan joylarda, shuningdek, yo‘lning tor qismida yo‘l xarakati katnashchilarining harakatlanish navbatini belgilash uchun qo‘llaniladi	Ligotniy znaki	Privilege symbol
Taqiqlovchi belgilar	-Taqiqlovchi belgilar yo‘l harakatiga mahlum cheklanishlar kiritish yoki ularni bekor qilish uchun qo‘llaniladi.	Znaki zapreshayushiy	Forbid symbol
Buyuruvchi belgila	-Transport vositalariga ko‘rsatilgan yo‘nalishdagi yoki, Faqat mahlum yo‘nalishlarda harakatlanishlari lozimligini buyuradi.	Ukazvueshiy znaki	Order symbol
Axborot – ishora belgilari-	Axborot ishora belgilari harakat katnashchilariga yo‘ldagi harakat tartibi hususiyatlari hamda aholi yashaydigan joylar va manzillarning joylashuvi haqida mahlumot berish uchun qo‘llaniladi.	Znaki informatsi onniy	Symbol information
Servis belgilari	-Servis belgilari transport vositalari, yo‘lovchilar va haydovchilarga xizmat ko‘rsatish joylari haqida mahlumot berish uchun qo‘llaniladi.	Servisniy znaki	Servis symbol
Qo‘shimcha axborot belgilari	-Qo‘shimcha axborot belgilari ular bilan birgalikda ko‘llangan belgilarga aniqlik kiritish yoki ularning tahsirini cheklash uchun qo‘llaniladi.	Dapalnitelniy znaki informatsi	Extra symbol information
Yo‘l chiziq lari, Yotiq chiziq lar	-Yo‘lning qatnov qismi yuzasidagi chiziq lar, ishoralar, yozuvlar va boshqa belgilar harakatlanish tartibini belgilaydi.	Dorojnaya liniya	Line road

	Tik chiziqlar	-Tik chiziqlar - yoʻl inshootlari va jihozlari yuzalariga ketma – ket chizilgan yoʻl – yoʻl ok – kora chiziqlar majmuasidan iborat boʻlib, ularning oʻlchamlarini koʻrsatishda, koʻz bilan chamalash vositasi sifatida xizmat qiladi.	Bertikalniy liniy	Steep line
	Imtiyoz	moʻljallangan yoʻnalishda boshqa yoʻl harakati katnashchilariga nisbatan oldin xarakatlanish xukuki.	Ligota	Sole right
	Ogohlantiruvchi ishoralar	falokatli holatlarning oldini olish maqsadida , xarakatlanish yoʻnalishini oʻzgartirishda qoʻllaniladigan ishoralar.	Priduprijdayushiy znak	Show warning
	Piyoda	- yoʻlda transport vositasidan tashkarida boʻlgan va ish bilan band boʻlmagan shaxs. Velisoped, moped, mototsikl va chana yetaklagan, aravacha bolalar xamda nogironlar aravachasini tortib ketayotgan, nogironlarning yurgizgichsiz aravasida xarakatlanayotgan shaxslar ham piyoda xisoblanadilar	Peshixod	Harb foot
	Piyodalar oʻtish joyi	- yoʻlning qatnov qismini piyodalar kesib oʻtishi uchun moʻljallangan 5.16.1 5.16.2 belgilari va 1.14.1-1.14.3 chiziqlari bilan ajratilgan qismi. Chiziqlar boʻlmasa piyodalar oʻtish joyining kengligi 5.16.1 va 5.16.2 belgilari orasidagi masofa bilan aniklanadi.	Peshixodnaya darojka	Harb foot passage
	Piyodalar yoʻlkasi	yoʻlning piyodalar xarakatlanishi uchun moʻljallangan va transport vositalari harakati taqiqlangan qismi.	Peshexodnaya darojka	Harb foot passage
	Tartibga soluvchi	tegishli guvoxbomasi va belgisi (maxsus kiyimi yoki taniqlik belgilari: koʻl boʻyicha, jezl, kizil ishorali yoruoʻlik qaytargich yoki yoruoʻlik qaytargichsiz gardish, kizil chiroq yoki		Order

		bayrokcha) bo'lgan militsiya, xarbiy avtonazorat xodimi, yo'ldan foydalanish idoralarining xizmatchisi, temir yo'l kesishmasi, sol kechuvlari (parom) navbatchisi, jamoatchi avtonazoratchi va militsiyaning shtatdan tashkari xodimi.		
	Yondosh hudud	bevosita yo'lga tutashgan va transport vositalari o'tib ketishi uchun mo'ljallanmagan hudud (xovlilar, turar joy daxalari, avtomobilo' to'xtab turish joylari, yonilo'i kuyish tarmoklari, korxona va shunga o'xshashlar).	Prelegayushiy teritoriya	Border Side by side
	Chorraha	- yo'llarning o'zaro bir satxda kesishadigan, tutashadigan va ayriladigan joyi CHorraxa chegarasi uning markazidan qatnov qismlari oxiridagi qarama-qarshi tomonlarniing eng uzoqroqdagi burila boshlagan joylarini tutashtiruvchi xayoliy chiziq lar bilan aniklanadi Miltillovchi sariq ishorada, svetaforlar ishlamayotgan yoki tartibga soluvchi bo'lmagan chorraxa tartibga solinmagan chorraxa deb xisoblanadi. - yo'llarning o'zaro bir satxda kesishadigan, tutashadigan va ayriladigan joyi CHorraxa chegarasi uning markazidan qatnov qismlari oxiridagi qarama-qarshi tomonlarniing eng uzokrokdagi burila boshlagan joylarini tutashtiruvchi xayoliy chiziq lar bilan aniklanadi Miltillovchi sariq ishorada, svetaforlar ishlamayotgan yoki tartibga soluvchi bo'lmagan chorraxa tartibga solinmagan chorraxa deb xisoblanadi.	Perekryostok	Crossroads
	Temir yo'l kesishmasi	yo'lning temir yo'l bilan bir satxda kesishgash joyi.	Peresecheniya jelezniy dorog	Road cross iron
	Avtomagistral	5.1 belgi bilan belgilangan yo'l	Avtomagistral	Highway

		avtomobillar yuqori tezlikda harakatlanish bo'lagi		
--	--	--	--	--

Yo'l harakati - odamlar va yuklarning transport vositalari yordamida yoki bunday vositalarsiz yo'llar doirasida harakatlanishi jarayonida yuzaga keluvchi munosabatlar majmui.

Yo'l harakatini tashkil etish- yo'llarda harakatni boshqarish bo'yicha xukukiy, tashkiliy-texnikaviy tadbirlar va boshqaruv harakatlari majmui.

Yo'l xarakati xavfsizligi - yo'l xarakati katnashchilarining yo'l-transport hodisalari va ularning okibatlaridan ximoyalanganlik darajasini aks ettiruvchi yo'l xarakati xolati.

Avtomagistral - 5.1 belgi bilan belgilangan yo'l avtomobillar yuqori tezlikda harakatlanish bo'lagi

Ajratuvchi bo'lak - yo'lning yonma-yon joylashgan qatnov ajratuvchi, relssiz trans'ort vositalari va 'iyodalarning harakatlanishi yoki to'xtashi uchun mo'ljallagan aloxida qismi.

Ajratuvchi bo'lak Yotiq chiziq , yo'l satxidan baland kurilma, ko'kalamzorlashtirilgan joylar ko'rinishida bo'lishi mumkin,

Arava – ot (yoki boshqa xayvonlarga) ko'shib tortiladigan, yoki odam mushak kuchi bilan toritb (itarib) harakatga keltiriladigan yurgizgichsiz (dvgatelsiz), yuk tashishga mo'djallangan kurilma.

Asosiy yo'l - turkili yo'lga nisbatan kattik ko'lamali (asfalt va tsement betonli, tosh yotkizilgan va shunga o'xshashlar), kesishaetgan yoki tutashgan yo'lga nibatan 2.1, 2.3.1-2.3.3 yoki 5.1 belgilari bilan belgilangan yo'l yoxud yondosh xududdan chikadigan yo'dga nisbatan, har qanday yo'l. Ikkinchi darajali yo'lning bevosita chorraxaga tutush qismining ko'lamali bo'lishi uni asosiy yo'l bilan teng xukukli kilmaydi

Axoli yashaydigan joy - kirish va chikish yo'llari 5.22-5.25 belgilari belgilangan xudud.

Belgilangan yo'nalishli transport vositasi - belgilangan yo'nalishi va bekatlari bo'lgan, yo'lovchi tashish uchun mo'ljallangan umumiy foydalanishdagi transport vositalari (trolleybus, avtobus, tramvay, yo'nalishli taksi).

Velosiped - odam kuchi bilan harakatlantiriladigan ikki yoki undan ortiq, o'ildirakli transport vositasi (nogironlar aravachasidan tashkari).

Etarli ko'rinmaslik - yomo'ir, kor yoo'ishi, tuman tushishi va shunga o'xshash sharoitlarda, shuningdek kunning o'ira- shira vaktida yo'lning ko'rinishi 300 metrdan kam bo'lishi.

Yondosh hudud - bevosita yo'lga tutashgan va trans'ort vositalari o'tib ketishi uchun mo'ljallanmagan hudud (xovlilar, turar joy daxalari, avtomobilo' to'xtab turish joylari, yonilo'i kuyish tarmoklari, korxona va shunga o'xshashlar).

Imtiyoz - mo'ljallangan yo'nalishda boshqa yo'l harakati katnashchilariga nisbatan oldin harakatlanish xukuki.

Yo'l - transport vositalari qatnovi uchun kurilgan yoki moslashtirilgan va xuddi shu maqsadda foydalaniladigan yer mintakasi yoxud sunhiy inshoat yuzasi. Yo'l o'z ichiga avtomobil yo'llarini (umumiy foydalanishdagi va idoraviy avtomobil yo'llarini), shaharlar, shaharchalar va kishlok axoli yashash joylarining ko'chalari va yo'lkalarini, shuningdek, shahar elektr transporti yo'llarini oladi.

Yo'l bering - yo'l xarakati katnashchichiga nisbatan imtiyozi bo'lgan boshqa yo'l xarakati katnashchilarining harakat yshnalishini yoki tezligini o'zgartirishga majbur etishi mumkin bo'lgan xollarda harakatni davom ettirmasligini yoki boshlamasligini, biron-bir manyovr bajarishi mumkin emasligini bildiruvchi talab.

Yo'lovchi - transport vositasidagi (haydovchidan tashkari) shaxs.

Yo'l-transport hodisasi - transport vositasining yo'ldagi qatnovi jarayonida sodir bo'lib, odamlarning o'limi yoki ularning soo'lio'ziga zarar yetishiga, trans'ort vositalari, inshoatlar, yuklar shikastlanishiga yoki boshqa tarzda moddiy zarar yetkazilishiga sabab bo'lgan xodisa.

Yo'l xarakati - odamlar va yuklarning transport vositalari yordamida yoki bunday vositalarsiz yo'llar doirasida xarakatlanishi jarayonida yuzaga keluvchi munosabatlar majmui.

Yo'l xarakatini tashkil etish - yo'llarda xarakatni boshqarish bo'yicha xukukiy, tashkiliy-texnikaviy tadbirlar va boshqaruv xarakatlari majmui

Yo'l xarakati xavfsizligi - yo'l xarakati katnashchilarining yo'l-transport hodisalari va ularning okibatlaridan ximoyalanganlik darajasini aks ettiruvchi yo'l xarakati xolati.

Yo'l xarakati xavfsizligini tahminlash - yo'l trans'ort xodisalarining yuzaga kelish sabablari oldini olishga, bunday xodisalar okibatlarini yengillashtirishga karatilgan faoliyat.

Yo'l xarakati katnashchisi - yo'l xarakati jarayonida transport vositasi haydovchisi, yo'dovchisi yoki piyoda tarikasida bevosita ishtirok etayotgan shaxs.

Majburiy to'xtash - texnik nukson, tashilayotgan yuk, haydovchi, yo'lovchining xolati, yo'ldagi biror to'sik tufayli xavf tuo'lganda yoki ob-xavo sharoitiga boo'lik xolda transport vositasi xarakatlanishining to'xtatilishi.

Mexanik transport vositasi - yurgizgich (dvigatel) bilan xarakatga keltiriladigan tran'ort vositasi (mopeddan tashkari). Bu atama barcha traktor va o'ziyurar moslamalarga ham taalluklidir.

Moped - ish xajmi 50 santimetr kubgacha bo'lgan yurgizgich (dvigatel) bilan xarakatga keltiriladigan, eng yuqori tezligi soatiga 50 kilometrdan oshiydigan ikki yoki uch o'ildirakli transport vositasi.

Osma yurgizgichli velisopedlar va yuqoridagi tahrifga ega bo'lgan boshqa trans'ort vositalari ham mopedlarga tenglashtiriladi.

Mototsikl - kajavali yoki kajavasiz ikki o'ildirakli mexanik transport vositasi.

Yuklanmagan xolatdagi vazni 400 kilogrammdan oshmaydigan uch o'ildirakli mexanik trans'ort vositalari ham mototsikllarga tenglashtiriladi.

Ogoxlantiruvchi ishoralar - falokatli holatlarning oldini olish maqsadida , xarakatlanish yo'nalishini o'zgartirishda qo'llaniladigan ishoralar.

Piyoda - yo'lda transport vositasidan tashkarida bo'lgan va ish bilan band bo'lmagan shaxs.

Velisoped, moped, mototsikl va chana yetaklagan, aravacha bolalar xamda nogironlar aravachasini tortib ketayotgan, nogironlarning yurgizgichsiz aravasida xarakatlanayotgan shaxslar ham piyoda xisoblanadilar.

Piyodalar o'tish joyi - yo'lning qatnov qismini piyodalar kesib o'tishi uchun mo'ljallangan 5.16.1 5.16.2 belgilari va 1.14.1-1.14.3 chiziq lari bilan ajratilgan qismi.

Chiziq lar bo'lmasa piyodalar o'tish joyining kengligi 5.16.1 va 5.16.2 belgilari orasidagi masofa bilan aniklanadi.

Piyodalar yo'lkasi - yo'lning piyodalar xarakatlanishi uchun mo'ljallangan va transport vositalari harakati taqiqlangan qismi.

Piyodalarning tashkiliy jamlanmasi - qoidalarining 5.2 bandi talablariga muvofik yo'lda bir yo'nalishda birgalikda xarakatlanayotgan odamlar guruxi.

Reversiv xarakat - yo'l qatnov qismining maxsus ajratilgan 5.35-5.37 yo'l belgilari, 1.9 chiziq lar bilan belgilangan yoki ustida reversiv svetofor o'rnatilgan bo'lagida xarakat yo'nalishining qarama-qarshi tomonga o'zgarishi.

Ruxsat etilgan to'la vazn - aslaxalangan transport vositasining yuki, haydovchi va yo'lovchilari bilan birga, ishlab chikaruvchi korxona tomonidan belgilangan eng yuqori vazn(mikdori)

Bir tarkibda xarakatlanayotgan (tikama va h.k.) transport vositalarining ruxsat etilgan to'la vazniga shu tarkibga kiruvchi transport vositalarining ruxsat etilgan to'la vaznlari yio'indisi kiradi.

Tartibga soluvchi - tegishli guvoxnomasi va belgisi (maxsus kiyimi yoki taniqlik belgilari: ko'l boo'ichi, jezl, kizil ishorali yoruo'lik qaytargich yoki yoruo'lik qaytargichsiz gardish, kizil chiroq yoki bayrokcha) bo'lgan militsiya, xarbiy avtonazorat xodimi, yo'ldan foydalanish idoralarining xizmatchisi, temir yo'l kesishmasi, sol kechuvlari (parom) navbatchisi, jamoatchi avtonazoratchi va militsiyaning shtatdan tashkari xodimi.

Temir yo'l kesishmasi - yo'lning temir yo'l bilan bir satxda kesishgash joyi.

Transport vositasi - odamlarni, yuklarni tashishga yoki maxsus ishlarni bajarishga mo'ljallangan kurilma.

Transport vositasining egasi - transport vositasiga mulk xukuki yoki boshqa ashyoviy xukuklarda egalik kiluvchi yuridik yoki jismoniy shaxs.

Transport vositalarining tashkiliy jametuvchi ko'k rangli yoki ko'k va kizil rangli chiroq mayokchasi yokilgan transport vositasi kuzatib borayotgan uch va undan ortiq mexanik transport vosilari guruxi.

Trotuar - yo'lning qatnov qismiga tutashgan yoki undan maysazor, arik maxsus to'siklar bilan ajratilgan va piyodalar xarakatlanishi uchun mo'ljallangan qismi.

Tirkama - mexanik transport vositasi tarkibida xarakatlanishga mo'ljallangan, yurgizgich bilan jixozlanmagan transport vositasi.

Bu atama yarim tirkama va uzaytiriladigan tirkamalarga ham taaluklidir.

To'xtash - transport vositasining xarakatini 10 dakikadan kam vaktga to'xtatish (xarakatsiz xolatga keltirish)

To'xtab turish - transport vositasining, unga yo'lovchilarni chikarish yoki tushirish, yuk ortish yoki tushirish bilan boo'lik bo'lmagan hollarda xarakatni 10 dakikadan ko'prok vaktga atayin to'xtatish.

Korono'i vakt - kechki o'ira shiraning oxiridan tonggi o'irashira boshlanishi orasidagi vakt.

Qatnov qismi - yo'lning relssiz transport vositalari xarakati uchun mo'ljallangan qismi.

Quvib o'tish - egallagan xarakatlanish bo'lagidan chikib oldinda ketayotgan transport vositasidan o'zib ketish.

CHorraxa - yo'llarning o'zaro bir satxda kesishadigan, tutashadigan va ayriladigan joyi

CHorraxa chegarasi uning markazidan qatnov qismlari oxiridagi qarama-qarshi tomonlarniing eng uzokrokddagi burila boshlagan joylarini tutashtiruvchi xayoliy chiziq lar bilan aniklanadi.

-Yondosh xudulardan chikish joylari chorraxa xisoblanmaydi.

Yo'l xarakati svetafor yoki tartibga soluvchining ishoralari orkali boshqarilayotgan chorraxa tartibga solingan chorraxa deb xisoblanadi.

Miltillovchi sariq ishorada, svetaforlar ishlaymayotgan yoki tartibga soluvchi bo'lmagan chorraxa tartibga solinmagan chorraxa deb xisoblanadi.

Haydovchi - yo'llarda biron-bir transport vositasini boshqarib borayotgan shaxs.

Boshqarishni o'rgatuvchi, miniladigan xayvonlarda ketayotgan yoki ularni yetaklab borayotgan, chorva mollari (poda)ni xaydab borayotgan shaxslar ham haydovchiga tenglashtiriladi.

Harakatlanish bo'lagi - avtomobillarning bir qator bo'lib xarakatlanishi uchun kengligi yetarlicha bo'lgan, yo'l chiziq lari bilan belgilangan yoki belgilanmagan yo'l qatnov qismining har qanday bo'ylama bo'lagi.

Ogohlantiruvchi belgilar-Ogohlantiruvchi belgilar yo'l harakati katnashchilariga yo'lning harakatlanishda vaziyatga karab chora ko'rishni talab kiladigan xavfli kisimlarining joylashuvi hamda ularning hususiyatlari to'g'risida mahlumot berish uchun qo'llaniladi.

Imtiyoz belgilari-Imtiyoz belgilari – chorraxalarda, alohida joylashgan qatnov qismlari kesishgan joylarda, shuningdek, yo'lning tor qismida yo'l harakati katnashchilarining harakatlanish navbatini belgilash uchun qo'llaniladi

Taqiqlovchi belgilar-Taqiqlovchi belgilar yo'l harakatiga mahlum cheklanishlar kiritish yoki ularni bekor qilish uchun qo'llaniladi.

Buyuruvchi belgilar-Transport vositalariga ko'rsatilgan yo'nalishdagi yoki, Faqat ma'lum yo'nalishlarda harakatlanishlari lozimligini buyuradi.

Axborot – ishora belgilari-Axborot ishora belgilari harakat katnashchilariga yo'ldagi harakat tartibi hususiyatlari hamda aholi yashaydigan joylar va manzillarning joylashuvi haqida mahlumot berish uchun qo'llaniladi.

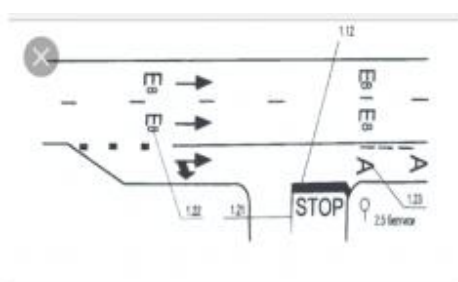
Servis belgilari-Servis belgilari transport vositalari, yo'lovchilar va haydovchilarga xizmat ko'rsatish joylari haqida ma'lumot berish uchun qo'llaniladi.

Qo'shimcha axborot belgilari-Qo'shimcha axborot belgilari ular bilan birgalikda ko'llangan belgilarga aniqlik kiritish yoki ularning tahsirini cheklash uchun qo'llaniladi.

Yo'l chiziq lari, Yotiq chiziq lar-Yo'ning qatnov qismi yuzasidagi chiziq lar, ishoralar, yozuvlar va boshqa belgilar harakatlanish tartibini belgilaydi.

Tik chiziq lar-Tik chiziq lar - yo'l inshootlari va jihozlari yuzalariga ketma – ket chizilgan yo'l – yo'l ok – kora chiziq lar majmuasidan iborat bo'lib, ularning o'lchamlarini ko'rsatishda, ko'z bilan chamalash vositasi sifatida xizmat qiladi.

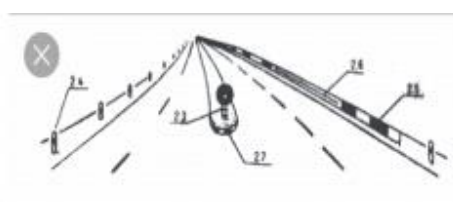
MAVZULAR BO'YICHA TARKATMA MATERIALLAR.

yo'l harakati qoidolari

1. Yotiq chiziqlar

1.23 - yo'lining faqat belgilangan yo'nalishli transport vositalari uchun mo'ljallangan bo'lagini bildiradi. 1.1 va 1.3 chiziqlarini o'tish taqiqlanadi, ...

pdd-uzbeki.narod.ru

2. Tik chiziqlar

(ko'priklar va osma yo'llar, ustunlar va h.k.)ni bildiradi. 2.2 - tonnellar, ko'priklar, osma yo'l va ko'priklarning pastki qirrasini bildiradi. 2.3 - ajratish bo'laklaridagi yoki xavfsizlik orolchalari'dagi dumaloq ustunlarni bildiradi.

- harakatlanayotgan transport vositalariga xavf tug'diradigan yo'l inshootlarining tik elementlari (ko'priklar va osma yo'llar, ustunlar va h.k.)ni bildiradi. 2.2 - tonnellar, ko'priklar, osma yo'l va ko'priklarning pastki qirrasini

aholi yashaydigan joylardan tashqarida 2.1 belgisi bilan belgilangan yo'llarning qatnov qismida; temir yo'l kesishmalariga 50 metr qolganda; to'xtash va to'xtab turishni taqiqlovchi yo'l belgilari (3.27-3.30) va chiziqlari (

- qarama-qarshi yo'nalishlarda harakatlanayotgan transport oqimlarini ajratadi, yo'lning havfli joylaridagi harakatlanish bo'lagi chegarasini bildiradi; yo'lning kirish taqiqlangan qismini anglatadi; transport vositalarining to'xtab turish joyi chegarasini

-1.14.3 chiziqlari bilan ajratilgan qismi.
Chiziqlar bo'lmasa piyodalar o'tish joyining kengligi 5.16.1, 5.16.2 belgilari orasidagi masofa bilan aniqlanadi.

(enli uzuq-uzuq chiziq) - tezlanish yoki sekinlanish bo'lagi bilan yo'lining harakatlanish qismidagi asosiy bo'lagi o'rtasidagi chegarani bildiradi (chorrahalarda, yo'lining turli sathda kesishgan qismlarida, avtobuslar to'xtaydigan joylarda va h.k.).

Reversiv harakat Yo'l qatnov qismining
maxsus ajratilgan, 5.35-5.37yo'l belgilari,
Изображения могут быть защищены авторским
правом.

 Отправить

-1.14.3 chiziqlari bilan ajratilgan qismi.
Chiziqlar bo'lmasa piyodalar o'tish joyining kengligi 5.16.1, 5.16.2 belgilari orasidagi masofa bilan aniqlanadi.

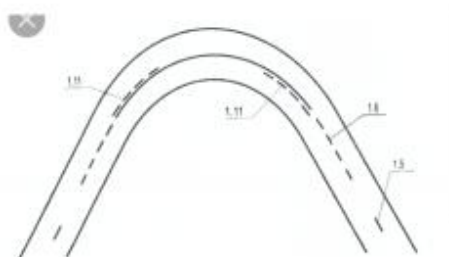
Piyodalar o'tish joyi Yo'lning qatnov qismini
piyodalar kesib o'tishi uchun mo'ljallangan,
5.16.1, 5.16.2 belgilari va 1.14.1-

 На странице

Отправить

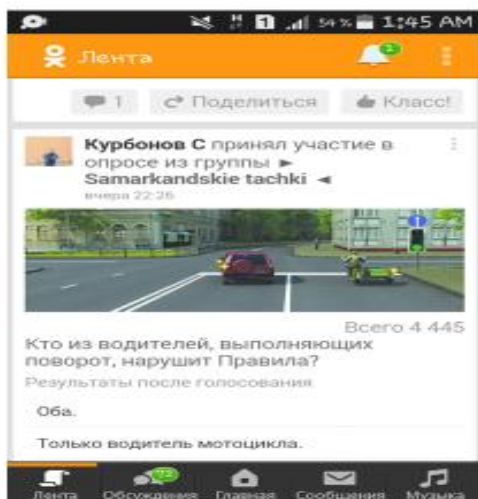
Похожие картинки

[ПОКАЗАТЬ ВСЕ](#)

pdd-uzbeki.narod.ru

- faqat biror bo'lakka qayta tizilishga ruxsat etadi, bir yo'nalishdagi yoki qarama-qarshi kelayotgan transport oqimlarini ajratadi; qayrilib olish, to'xtash maydonchafari va shunga o'xshashlarga kirish uchun mo'ljallangan joylarda manyovr faqat bir yo'nal

Всего 8 734

Кто должен уступить дорогу?

Результаты после голосования

- ☐ 1. Водитель легкового автомобиля.
- ☐ 2. Водитель грузового автомобиля.

oltest.ru

Онлайн-тесты на oltest.ru:
Правила Дорожного Движен...

По какой траектории Вам разрешено
выполнить разворот? - Только по А.

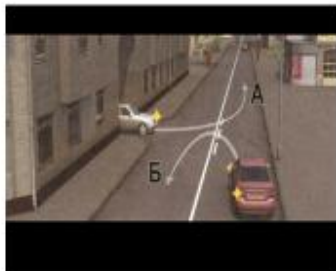

auto.onliner.by

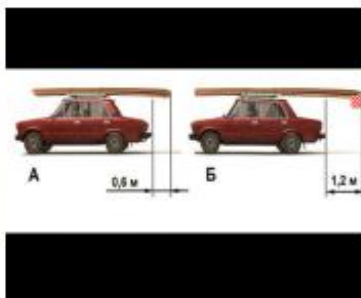
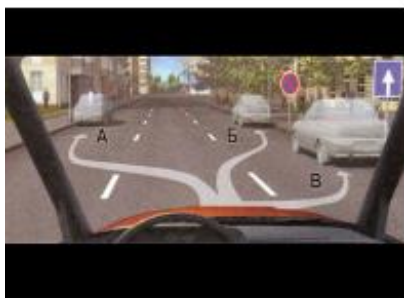
Вынесено решение по делу об
«ошибках в тестах ПДД» - Ав...

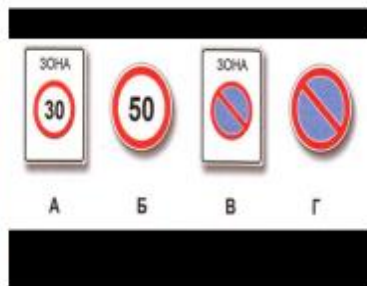
3. Разрешается ли водителю синего
автомобиля выполнить поворот направо
так, как показано на рисунке?

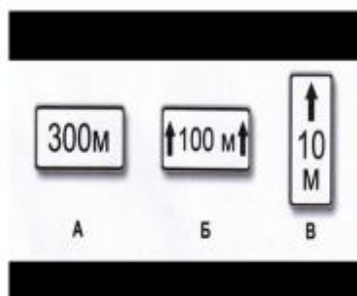

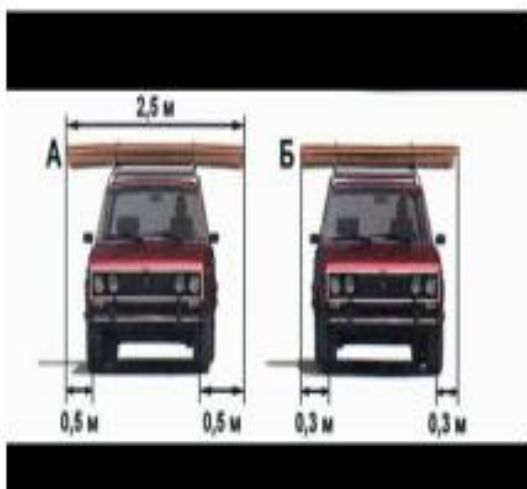
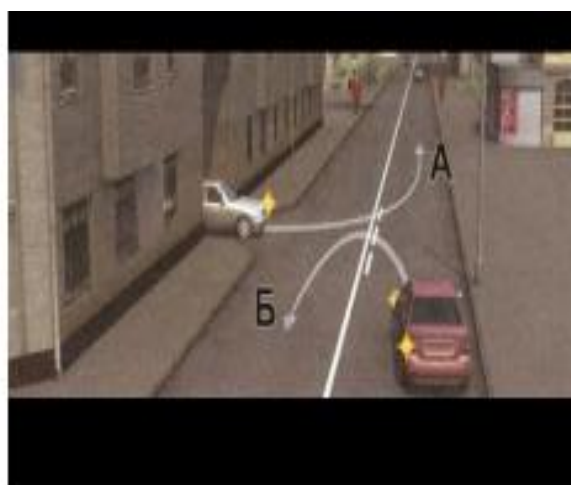

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Yo‘l Harakati qoidalari, Rasmiy nashr, T, 2017 – 83 b.[1]
2. Bozorov B.I. Ekologicheskaya bezopasnosti avtotransportnix sredstv. Tashkent: TADI, 2005. - 104 s.[2].
3. Ryabchinskiy A.I. i dr. Dinamika avtomobilya i bezopasnosti dorojnogo dvijeniya. Ucheb. posobie MADI (GTU) M.: 2002. - 131 s.[15][16]
4. Azizov K.X. Yo‘l harakatini tashkil etish asoslari.-T.: «Fan va texnologiya», 2009.- 242 b. [12][5]
6. K.X. Azizov, J. R. Kulmuxamedov, K.M. Nazarov, T.SH. Umurzakov «pravila dorojnogo dvijeniya i yego bezopasnosti» T.: CHulpon 2009, 260 s.[6]
7. K.X. Azizov «Yo‘llarda xavfsiz harakatlanish asoslari», T., TAYI – 2005, 72[8]
8. Muxammadjonov SH., Kuchkorov O. Toshshahartrans xizmat uyushmasi tizimidagi korxonalarda harakat tarkibining yo‘llarda harakatlanish xavfsizligini ta’minlash asoslari va ichki me’yoriy hujjatlar to‘plami. Toshkent: Toshshahar- transxizmat, 2007. -282 b.[9]
9. O‘zbekiston Respublikasining Mehnat kodeksi. Toshkent: Adolat, 1996. - 134 b 10. MKN 15-2007 pravila ucheta i analiz dorojno-transportnix proissheshtviy na avtomobilnix dorogax. Toshkent: GAK Uzavtoyul, 2007. - 26 s.[19]
11. Бабков В.Ф. Дорожные условия и безопасности движения: Учебник для вузов. М.: Транспорт, 1993-271 с.[13]
12. Cilgyanov V.V. Transportno-ekspluatatsionnie kachestva avtomobilnix dorog i gorodskix ulits: uchebnik dlya stud. vkssh. ucheb. zavedeniy. Silgyanov V.V, Domke E.R. M.: Akademiya, 2007. - 352 s.[17]
13. Ryabchinskiy A.I. Ustoychivosti upravlyaemosti avtomobilya i bezopasnosti dorojnogo dvijeniya: ucheb.posobie/A.I.Ryabchinskiy, V.Z.Rusakov i dr. SHark izdatelstvo YuRGUES, 2003. - 177 s.[7]
14. Kremenets Yu.A., pecherskiy M.’., Afanasiev M.B. Texnicheskie sredstva organizatsii dorojnogo dvijeniya: uchebnik dlya vuzov. M.: IKTS kademkniga, 2005. - 279 s. 17. [10][11]
15. O‘zbekiston RespublikasiningMehnat kodeksi.Toshkent: Adolat, 1996.-134 b.
16. Avtotransport vositalari. Texnika holatiga xavfsizlik talablari. OzDo‘st 1057- 2004. Toshkent: Uzstandart, 2004. - 30 b.[19]
17. Avtotransport vositalari. Texnik ko‘rik. Nazorat usullari. O‘z DSt 1058-2004. Toshkent: Uzstandart, 2004. - 33 b.[15]
18. N.F.Muxitdinov, A. A. Inoyatov, G.K.Nurmuxammedov, K. Yu. Gafurov «Kommentarii pravilam dorojnogo dvijeniya» T. , G. Gulyama, 2010, 138 b.

Chet el adabiyotlari.

1.Правила дорожного движения –М: 2017г.[4]
2.Шухман Ю.И. «Основы управления автомобилем и безопасность движения» М.2010г.
3.Смагин А.В. «Правовые основы деятельности водителя автотранспортных средств категорий «А» «В» «С» «Д» «Е» М.2017г.[13]
4.Пугачев,И.Н. Организация и безопасность движения:учеб.пособие И.Н. Пугачов.- Хабаровск: Изд-во.гос-тех.ун-та.2004г-232с.

5. Пугачев, И.Н. Организация движения автомобильного транспорта в городах : учеб. пособие И.Н. Пугачов. Хабаровск: Изд-во. гос-тех. ун-та. 2005г.-196с. [13]
6. Горев, А.Э. Организация и безопасности дорожного движения Горев, И.Н. Пугачов, Е.М. Олешенко-М. Академия 2009г.-272с [5]
7. Коноплянко, В.И. Организация и безопасности дорожного движения: учебник для вузов. Коноплянко. В.И. Высшая школа, 2007г. 383 с. [9]
8. Оказание первой медицинской помощи пострадавшим при ДТП Автошкола. Москва. 2010г. [18]
9. Road traffic accidents and human security in Addis Abbaba. Pages/77/2014 year

Qo'shimcha axborot manbalari, (internet, saytlar, davriy nashrlar)

«Yo'l harakati qoidalari va xavfsiz harakatlanish asoslari» fanini yanada chuqurroq o'zlashtirish maqsadida bir necha informatsion-uslubiy qo'llanmalar mavjud, jumladan:

1. Fan bo'yicha ishlab chikilgan elektron o'quv qo'llanma;
2. Fanga oid ishlab chikilgan mahruzalar matnining elektron versiyasi;
3. Fan mavzulariga oid informatsion-tarkatma materiallar;
4. Amaliy masho'ulotlar uchun uchun elektron versiyalar.

1. www.gibdd.ru.

2. www.fcp-pbdd.ru.

3. www.tropic.su.

4. www.gov.karelia.ru.

5. <https://adm/rkursk.ru>